(5)

فتاوی
دارالعلوم دیوبند
پښتو

مکمل او مدلل

له افاداتو

حضرت مفتی عزیزالرحمن عثمانی صاحب

تر هدایت لاندی

حکیم الاسلام حضرت مولانا محمد طیب صاحب

ترتیب

مولانا محمد ظفیرالدین صاحب

تخریج او نوی زیاتونه

مولانا محمد یامین صاحب

خپرونکی

محمد ساجد

مکتبہ رشیدیہ

سرکی روڈ کوئٹہ

دموجوده وخت په دار الافتآء کی دمروجه نسخو مطابق، دنوی تخریج سره اعلیٰ کمپوټری چاپ

فتاویٰ دار العلوم دیوبند

مدلل و مکمل

مع رسالة (**النظم المستطاب لحكم القراءة في صلاة الجنازة بأمّ الكتاب**)

للعلامة الشُّرُنبلالی رحمه الله صاحب نور الإیضاح

په آسانه او روانه کندهاری پښتو

کتابُ الصّلوٰة (څلورمه رُبع)

پنځم جلد ۵

تالیف: مفتی اعظم عارف بالله حضرت مولانا مفتی عزیز الرحمٰن صاحب عثمانی رحمه الله
((ددار العلوم دیوبند اول مفتی))

په لار ښوونه د: حکیم الاسلام حضرت مولانا قاری محمدطیّب صاحب رحمه الله (مهتمم دار العلوم دیوبند)

مرتب: مولانا محمد ظفیر الدین صاحب، رفیقِ شعبۂ ترتیبِ فتاویٰ دار العلوم دیوبند

اضافه تخریج جدید: مولانا مفتی محمد صالح، رفیقِ دارالافتآء جامعة اسلامیه، بنوری ټاؤن کراچی

ژباړه، تعلیق او تحقیق: مولانا الحافظ محمّد أحمد الحقاني الأفغاني، فاضلِ حقانیه، پشاور

زیرِ نګراني: شیخ الحدیث حضرت مولانا الشیخ عبد القادر النهرکاریزي (دامت برکاتهم العالیة)

مکتبهٔ حبیبیه

کاسي روډ، کوئټه : 0812662448

لومړی چاپ

۱۴۳۰ ربیع الاول هـ \ مارچ 2009 م

Maktabah Habibiyah | مکتبه حبیبیه
Publishing Organization | خپروونکی اداره

Arg Bazar, Kandahar, Afghanistan. Mob : 0799447413 : ارگ بازار کندهار ، افغانستان ، گرځنده تلیفون

Kasi Road, Quetta, Pakistan . Phone : 0812662448 : کاسي روډ ، نزد مسجد نور ، کوئټه ، تلیفون شمیره

AL-ILM Computers, Quetta. Mob: 03218016371 : العلم کمپیوټرز، کوئټه پاکستان، گرځنده تلیفون شمیره

دفتاوي دار العلوم ديوبند مدلّل او مکمل (پښتو) دمضامينو فهرست، جلد ۵

مضمون	مخ
﴿ باب الجُمعة ﴾	۴۱
الباب الخامس عشر: فی صلوٰة الجُمعة	۴۱
دکم کلي آبادي چي يوسل پنځه ويشت ۱۲۵ کورونه وي په هغه کي جُمعه او اختر درست نه دي	۴۱
دولسوالي په حدودو کي جُمعه درسته ده	۴۱
چيري چي تحصيلدار وي او آبادي دوه زره ۲۰۰۰ وي هلته جُمعه جائز ده	۴۱
دمصر فناء (شا وخوا)	۴۲
دهندوستان په ښار کي جُمعه جائز ده	۴۲
دخطبي په ځاي دقرآن کريم رکوع کافي ده	۴۲
په دري څلور سوه آبادي والا کلي کي جُمعه درست نه ده	۴۲
چي مؤذن خطيب ته دبعضو جملو ويلو څخه وروسته امساء ورکوي دا درست نه دي	۴۳
دتکبير په وخت کي درود په جهر سره ويل ثابت نه دي	۴۳
په کم ځاي کي چي دجُمعې لمونځ جائز نه وي هلته په کولو سره گناه کيږي	۴۴
دجُمعې په خطبه کي وعظ درست دي اوکه نه ؟	۴۵
آيا په هندوستان کي دجُمعې او داخترونو لمونځ درست دي؟	۴۵
داحتياط الظهر حکم نسته	۴۵
دجُمعې داول اذان وروسته خرخول اخيستل جائز نه دي	۴۵
په پنځه سوه يا يونيم زر ابادي کي جُمعه درسته نه ده	۴۶
مخکي ښار وو او بيا وران سو (۴۰۰) آبادي پاته سوه نو جُمعه پکښي جائزنه ده	۴۶
په ښار او ولسواليو کي داحتياط الظهر ضرورت نسته	۴۷
په جُمعه کي تلوار مطلوب دي	۴۸
دجُمعې دپاره مستحب وخت	۴۸
دجُمعې دقعدې په نيولو سره دجُمعې لمونځ وسو	۴۸
ددوهم اذان څخه وروسته به نه دعاء ويل کيږي اونه به جواب ورکول کيږي	۴۹
په کليو کي جُمعه څنگه ده ؟	۴۹
دجُمعې دخطبي په شروع کي تعوذ اوتسميه	۵۰

مخ	مضمون
۵۰	دکلي پر خلگو باندی جُمعه فرض نه ده
۵۳	دوهم اذان به دمنبر په خوا کی کول کیږي
۵۴	هغه دوه جوماتونه چي نژدی نژدی وی نوپه دواړو کی جُمعه درسته ده
۵۴	ولسوالي او لویه آبادی
۵۵	په پښتو (یا فارسی او اُردو) ژبه کی خطبه داحتیاط څخه خلاف ده
۵۶	په رمضان المبارك کی جمعة الوداع ثابته نه ده
۵۶	که په خطبه کی دصحابه کرامو رضی الله عنهم ذکر رانسی نوهم به خطبه درسته وی
۵۶	دخطبی داذان جواب په ژبی سره درست نه دی
۵۷	دکم کلي آبادی چي (۱۲۵۴) وی په هغه کی جُمعه
۵۷	دافضل سړی په موجودګی کی بل څوك امام جوړول
۵۷	په پنځو کسانو باندی دجُمعي لمونځ درست دی اوکه نه؟
۵۸	په کوچني کلي کی جُمعه مکروه تحریمي ده
۵۸	دضرورت په وخت کی صفونه خیرل اومخکی تلل درست دی
۵۸	دصف نیغولو (سیده کولو) دپاره په لوړ اواز سره وینا درسته ده
۵۸	ددوو زرو په آبادی کی جُمعه
۵۹	په کلي کی جُمعه
۵۹	دیوی آبادی په ډیرو جوماتونو کی په نمبر نمبر جُمعه کول
٦۰	په ځنګلي مقام کی جُمعه درسته ده اوکه نه ؟
٦۰	په دوه زره (۲۰۰۰) آبادی کی دجُمعي لمونځ جائزدی
٦۱	په عرفات کی دحضور ﷺ دجُمعي دلمانځه نه کولو وجه
٦۱	دجُمعي ددوهم اذان څخه وروسته دعاء
٦۱	ددواړو خطبو په مینځ کی دعاء
٦۲	که چیری کلي ته دښار داذان اواز راځی نو بیا هم پر هغوی باندی جُمعه ضروری نه ده
٦۲	دښار په باغ اوځنګل کی جُمعه درسته ده
٦۲	په غیر عربي خطبه کی اختلاف
٦۳	دکافرو په ملك کی جُمعه او دهغه متعلق پوښتنه
٦٦	خطیب لره دخطبی په وخت کی امساء نیول

مـخ	مـضـمـو ن
۲۷	چې آبادي درې زره وي نوجُمعه جائز ده
۲۷	دجُمعې څخه مخکې وعظ ا ودوعظ څخه مخکې په اواز سره درود ويل
۲۷	په خطبه کې دحضور ﷺ په نوم باندې خطيب لره درود ويل څنګه دي
۲۸	دخطبې څخه مخکې ټولو خلګو لره په اواز سره درود ويل ثابت نه دي
۲۸	درسول الله ﷺ په قباء کې قيام اودجُمعې دلمانځه بحث
۷۱	که خطبه يوسړي ووايي اوامامت بل سړي ورکړي نو دادرست دي
۷۱	دجُمعې ددوهم اذان په جواب کې بحث
۷۴	دباران په موده کې دجُمعې لمونځ په جمعې سره په کورکې کولې سي
۷۴	کم خلګ چې پنځه وخته لمونځ نه کوي دهغوی دجُمعې لمونځ هم درست دي
۷۴	دجامع جومات په لمانځه کې دثواب زياتوالی صرف دفرضو سره متعلق دي
۷۵	دسنت والاوو انتظار خطيب دپاره ضروري نه دي
۷۵	دجُمعې په ورځ داول اذان څخه مخکې او دلمانځه څخه وروسته تجارت درست دي
۷۶	په قدر دضرورت دعربي خطبې ويلو څخه وروسته په پښتو يا فارسي، اردو کې وعظ دسنتو خلاف دي
۷۶	په لويه آبادي کې جُمعه واجب الاداء ده
۷۶	په کوچنی کلی جُمعه درست نه ده ، برابره خبره ده که هلته دکان هم وي
۷۶	دجُمعې لمونځ دشرائطو دنستوالی په صورت کې بندول
۷۷	دجُمعې په ورځ دجُمعې دلمانځه څخه مخکې نوکان اخيستل
۷۸	دمصر دفناء تعريف
۷۹	په يوجومات کې دجمعو تعدد مکروه دي
۷۹	دوهم اذان په جومات کې دننه درست دي
۸۲	دفناء په تعريف کې اختلاف اوراجح قول
۸۲	دهندوستان دار الحرب کيدلو په صورت کې هم جُمعه جائزده
۸۳	کمه قلعه چې دمصر په فناء کې ده په هغه کې جُمعه درسته ده
۸۳	په ښار کې دجُمعې تعدد جائز دي
۸۴	دهمساء په تکيه کولو خطبه ويل مکروه نه دي
۸۵	چيرې چې دغوا قرباني نه کيږي هلته هم دجُمعې او داختر لمونځ درست دي
۸۵	دخطبې په وخت کې سنت کول درست نه دي

مضمون	مخ
دحضرت امام ابوحنيفه رحمه الله په نزد دعربي څخه علاوه په بله ژبه کې خطبه	۸۶
درمضان المبارك په آخرى جُمعه کې الوداع، الفراق ويل ثابت نه دى	۸۶
په هغه قلعه کې جُمعه درسته نه ده په کمه کې چې دآمد اورفت عام اجازه نه وى	۸۶
دجُمعې دپاره دخومره لمونځ گذارو موجودگى ضرورى ده؟	۸۷
په کلي اوځنگل کې جُمعه درسته نه ده	۸۷
په جُمعه کې خطبه مختصره په کار ده اوقرائت مسنون	۸۷
جُمعه پريښوول گناه ده	۸۸
امام دجُمعې دپاره دباندى ولاړ سى اوکه نه دماپښين امامت ورکړى	۸۸
په خطبه کې څه څه ويل په کاردى؟	۸۹
امام دخطبې په حالت کې دچا تعظيم وکړى اومنبرته بې راوستى نولمونځ وسو اوکه نه؟	۸۹
دسلطان المعظم نوم په خطبه کې اخيستل اودعاء ورته کول څنگه دى؟	۸۹
په کالا پانى (علاقه) کې جُمعه جائز ده	۹۰
په کوچنى کلي کې جُمعه درسته نه ده برابره خبره ده که مصلحت هم وى	۹۰
الوداع وغيره شعرونه ويل دروافضو طريقه ده	۹۰
دکلي دخلگو دپاره دجُمعې اداء کولو دپاره ښار ته تلل ضرورى نه دى	۹۱
په کار خانه کې جُمعه جائز ده	۹۱
دجُمعې آيت قطعى الدلالت دى	۹۲
دجُمعې نيت	۹۲
دکور داحاطې په جومات کې جُمعه	۹۲
دخطبې څخه مخکې وعظ درست دى	۹۲
کم ځاى چې دشوافعو په نزد جُمعه جائز وى، آيا حنفى دامام شافعى رحمه الله په مذهب عمل کولى سى؟	۹۳
په دروازه کې ددريدلو سره خطبه خلاف سنت ده	۹۳
دښار په اطرافو کې کار کول دجُمعې پريښوولو دپاره عذر نه دى	۹۳
که په جامع جومات کې گنجائش پاته نسى نو په عيدگاه کې دجُمعې لمونځ کيدى سى	۹۴
په يوه وخت کې په ډيرو جوماتونو کې جُمعه درسته ده	۹۴
منبر دصف په مينځ کې ايښوول درست دى او که نه؟	۹۴

مضمون	مخ
دمصر په تعریف کی اختلاف	۹۵
دجُمعې دخطبی په وخت کی پیك وهل او سرتور سر کښېنستل څنګه دی؟	۹۵
کم کلی چی دمصر په فناء کی وی په هغه کی جُمعه	۹۵
په خطبه کی دسلطان المعظم نوم اخیستل درست دی	۹۶
دجُمعې په لمانځه کی دخطبی حیثیت	۹۷
دخطبې په غلطۍ سره په لمانځه کی نقصان نه راځی	۹۷
دجُمعې دفرضیت څخه منکر کافر دی	۹۷
دجُمعې په فرضیت کی تاویل غلط دی	۹۷
په کمه قلعه کی چی دعامی داخلې اجازت نه وی هلته جُمعه جائزده اوکه نه؟	۹۷
داویل غلط دی چی صحابه وو ﷺ دجمعې دلمانځه څخه بندوالی کړی دی	۱۰۰
داعلاء کلمة الله دپاره په زندان کی په جُمعه کی لمونځ درست نه دی	۱۰۰
دجمعې دلمانځه څخه وروسته دعا مختصره پکار ده اوکه اوږده ؟	۱۰۰
په جُمعه کی دنابینا امامت	۱۰۱
که په لویه آبادۍ کی مسلمانان لږ هم وی نوجُمعه جائز ده	۱۰۱
دیوه ریاست درئیس دپاره دجُمعې په خطبه کی دعاء درسته نه ده	۱۰۱
په کمه کارخانه کی چی دننه عام اجازت نه وی ، جُمعه پکښی جائز ده	۱۰۱
په فسادی امام پسی جُمعه	۱۰۲
که چیری باچا یوه آبادۍ ښار جوړ کړی نوهلته جُمعه درسته ده	۱۰۲
دجُمعې په ورځ هم دزوال په وخت کی لمونځ درست نه دی	۱۰۳
دجُمعې او داخترونو دلمونځ په شروع کی هم بسم الله په جهر سره ویل نسته	۱۰۳
دجُمعې او داخترونو په خطبه کی دمصطفی کمال او امیر امان الله خان دپاره دعا درسته ده اوکه نه ؟	۱۰۳
دښار دفناء څخه بهر جُمعه درسته نه ده	۱۰۴
دجُمعې داذان څخه مخکی دالصلاة والسلام چیغه وهل درست نه دی	۱۰۴
دجُمعې په دوهم اذان کی په حیّ علی الفلاح کی، خپل ټول بدن شمال طرف ته ګرځول ثابت نه دی	۱۰۴
آیا په جُمعه کی پرخاص منبر باندی خطبه ضروری ده؟	۱۰۴
دجمعې دوهم اذان ثابت دی	۱۰۵

مضمون	مخ
دجُمعې په لمانځه کې دښځو شرکت مکروه دی	۱۰۵
دیوه سلام گرځولو څخه وروسته په جُمعه کې شرکت درست نه دی	۱۰۵
دخطبې په وخت کې هیڅ نفل او سنت لمونځ کول پکار نه دی	۱۰۲
دخطیب منبرته درسیدلو څخه وروسته خلګوته ددننه کښېنستلو دپاره ویناکول کیږي	۱۰۲
خطیب چې دمنبر دهرې ځینې څخه وغواړي خطبه ویلی سي	۱۰۲
دکمپنۍ کار کوونکی دکارخانې په یوه کوټه جُمعه کولی سي	۱۰۲
دجُمعې دپاره جومات شرط نه دی	۱۰۷
په جُمعه کې ددوهم اذان ثبوت	۱۰۷
دجُمعې دواجبوالي سره سره جُمعه پرېښوول حرام دی	۱۰۷
دجُمعې فرض او سنت لمونځونه	۱۰۸
په بنګالي ژبه کې خطبه ویل مکروه ده	۱۰۸
دجُمعې شرآئط	۱۰۸
دوهم اذان خطیب ته مخامخ کول پکار دی	۱۰۹
دخطبې په وخت کې چنده کول درست نه دی	۱۱۰
جُمعه فرض عین ده	۱۱۰
چې دلویې ولسوالۍ په خوا کې کلی وی نو په هغه کې جُمعه درسته نه ده	۱۱۰
په هندوستان کې دجُمعې فرضیت	۱۱
آخري جُمعه ددهلي په جامع جومات کې یو رواج دی دثواب کارنه دی	۱۱۱
دخطبې په وخت کې دسامعینو توجه	۱۱۲
دښار په فناء کې په کښت کې هم جُمعه درسته ده	۱۱۲
دوه مستقل کلي دیوه په حکم کې نه دی	۱۱۲
دجُمعې قائمولو دپاره څومره آبادي په کار ده	۱۱۳
په دیارلس سوه (۱۳۰۰) آبادۍ کې چیرې چې ټول (ضروري) شیان پیدا کیږي هلته جمع درسته ده.	۱۱۴
دخطبې په شروع کې بسم الله ویل	۱۱۴
په منبر باندې خطبه ویل سنت دی	۱۱۴
دخطبې په وخت کې درود ویل په زړه کې په کاردی	۱۱۵
دجُمعې خطبه اوریدل واجب دی	۱۱۵

مخ	مـضـمـو ن
۱۱۶	چیری چی په عربی خلگ نه پوهیږی هلته دنورو ژبو اجازه سته اوکه نه؟
۱۱۷	داخبره غلطه ده چی دغیر تنخواه دارامامت درست نه دی
۱۱۷	دجُمعې دخطبې څخه مخکی سورت کهف
۱۱۸	دنوکری په وجه سره جُمعه پریښوول درست نه دی
۱۱۸	په خطبه کی منبر ته کښته کیدل اوختل څنگه دی؟
۱۱۸	دجُمعې لمانځه ته چی کله خطیب اوامام رانسی نوبل څوك امام جوړول درست دی
۱۱۸	دجُمعې پریښوونکو دپاره دماپښین جماعت جائز نه دی
۱۱۹	په یوه جومات کی دوه واره جُمعه مکروه ده
۱۱۹	په جُمعه کی هم فتحه ورکول درست دی
۱۱۹	څوك چی په تشهد کی شریك سی نوهغه دی جُمعه وکړی
۱۲۰	په جُمعه کی به لاحق څنگه لمونځ پوره کوی؟
۱۲۰	دخطبې څخه وروسته دپیك وهلو حکم
۱۲۰	په یوه ښار کی په دری جوماتونو کی جُمعه
۱۲۰	په جامع جومات کی چی ټول سړی نه سی راتلی نو څه به کوی؟
۱۲۰	کم کارگران چی جامع جومات ته نه سی تللی، هغوی په نژدی جومات کی جُمعه کولی سی.
۱۲۱	په دوو زرو (۲۰۰۰) آبادی کی جُمعه
۱۲۱	دخطبې په حالت کی امام ته روپی ورکول او دهغه طرف ته روپی ورغورزول درست نه دی
۱۲۱	په دری زره (۳۰۰۰) آبادی کی جُمعه
۱۲۲	دجُمعې څخه وروسته سنت
۱۲۲	دجُمعې او داخترونو په خطبه کی تسمیه
۱۲۲	دجُمعې په ورځ جُمعه فرض ده اوکه ماپښین
۱۲۲	دجُمعې دپاره څه شرائط دی؟
۱۲۲	په کوچنی کلی کی په جُمعه کولو سره به دماپښین لمونځ ساقط سی اوکه نه؟
۱۲۲	دجُمعې دپاره دسلطان شرط
۱۲۲	چی سلطان نه وی نو دجُمعې حکم
۱۲۲	دمتأخرینو په قول باندی عمل

مخ	مضمون
۱۲۳	نمبردار دقاضي قائم مقام دی اوکه نه؟
۱۲۳	احتياط الظهر
۱۲۳	دجُمعې شخه وروسته دماپښين لمونځ
۱۲۴	دهری میاشتی دجُمعې خطبی بیلی بیلی ضروری نه دی
۱۲۴	دجُمعې دوهم اذان
۱۲۵	حديث لا صلوة ولا كلام
۱۲۷	په ديارلس سوه (۱۳۰۰) آبادی کی جُمعه
۱۲۸	په غير عربي ژبه کی خطبه دسنت شخه خلاف ده
۱۲۹	داختر او دجُمعې اجتماع
۱۲۹	په کلی کی جُمعه
۱۲۹	ددوهم اذان شخه وروسته مناجات
۱۲۹	دخطبی په حالت کی بل کار
۱۳۰	داسلامی بادشاه دنيستوالی په صورت کی جُمعه
۱۳۰	په کلی کی جُمعه
۱۳۱	دمولانا نانوتوی رحمه الله دجُمعې لمونځ په کلی کی
۱۳۱	دجُمعې دپاره جامع جومات شرط نه دی
۱۳۲	په کمزوری باندی جُمعه
۱۳۲	دخطبی په وخت کی سنت کول
۱۳۲	په يوښارکی په ډیرو ځايونوکی جُمعه درسته ده اوکه نه اويوځونوری پوښتنی
۱۳۳	آيا دمکبر دپاره دامام اجازه ضروری ده؟
۱۳۳	دکمی والسوالی مردم شماری چی دوه نیم زره (۲۵۰۰) وی په هغه کی جُمعه جائز ده
۱۳۳	دجُمعې وخت
۱۳۴	جُمعه په کم ځای کی جائز ده؟
۱۳۴	دجُمعې شخه وروسته خومره سنت دی اوپه کم ترتیب سره؟
۱۳۴	په کلی کی دجُمعې دلمونځ په کولو سره دماپښين لمونځ نه ساقطيږی
۱۳۴	دآبادی په لوی والی کی دټولو قومونو اعتبار
۱۳۵	ددوو زرو (۲۰۰۰) شخه په زياته آبادی کی جُمعه درسته ده

مـضـمـو ن	مخ
که په دیارلس سوه آبادی کی بازار وی نوجُمعه جائز ده	۱۳۵
دآبادی څخه په لرِ لیری کور کی جماعت کیدی سی اوکه نه؟	۱۳۶
مخکی ښاروو اوس یونیم زر دوه زره آبادی ده، آیا جُمعه پکښی جائزده؟	۱۳۶
دجُمعې خطبه فرض ده اوکه سنت؟	۱۳۶
دخطبی په وخت کی یو قسم ذکر جائز دی اوکه نه؟	۱۳۶
دجُمعې څخه مخکی سنت یې دخطبی څخه مخکی ونه کړه، اوس څه وکړی؟	۱۳۷
دښار څخه په یومیل فاصله کی جُمعه جائز ده اوکه نه؟	۱۳۷
دبنګال صوبی په کلیو کی جُمعه جائز ده اوکه نه؟	۱۳۷
ددواړو خطبو په مینځ کی په لاس لوړولو سره دعاء غوښتل څنګه دی؟	۱۳۹
دخطبی څخه مخکی وعظ ویل څنګه دی؟	۱۳۹
دجُمعې لمونځ فرض دی اوکه نه؟ اودخطبی اوریدل یې څنګه دی؟	۱۴۰
دوهم اذان منبر ته مخامخ په جومات کی پکاردی اوکه نه دباندی؟	۱۴۰
دجُمعې داترتیب صحیح دی اوکه نه؟	۱۴۰
دمصر صحیح تعریف	۱۴۱
حضرت قاسم العلوم رحمہ اللہ او دجُمعې مسئله	۱۴۲
په خلور زره آبادی کی جُمعه جائزده	۱۴۲
په کوچنی آبادی کی جُمعه جائز نه ده	۱۴۲
په لویه آبادی کی جُمعه جائز ده	۱۴۳
دجامع جومات په ځای دمحلی په جومات کی جُمعه کول څنګه دی؟	۱۴۳
په کلی کی په جُمعه کولو سره به دماپښین لمونځ دذمی څخه ساقط سی اوکه نه؟	۱۴۴
په دوه زره آبادی کی جُمعه جائز ده اوکه نه؟	۱۴۴
دبازارونو شاوخوا په مستقل کلی کی جُمعه جائز ده اوکه نه؟	۱۴۴
آیا دکلی خلګو لره دجُمعې دلمانځه دپاره ښار ته راتلل ضروری دی	۱۴۵
ددی عبارتونو مطلب څه دی؟	۱۴۵
په کوچنی کلی کی دیو مصلحت په وجه هم جُمعه جائزنه ده	۱۴۵
دمصر مفتٰی به تعریف څه دی؟	۱۴۶
دکم کلی آبادی چی دولس سوه وی په هغه کی جُمعه جائزده اوکه نه؟	۱۴۷
په دوه زره اته سوه (۲۸۰۰) آبادی کی جُمعه جائزده	۱۴۸

مضمون	مخ
په يو نيم زر آبادۍ کې دجُمعې څه حکم دی	۱۴۹
دجُمعې څخه وروسته سنت څو رکعاته دي؟	۱۴۹
دقريه کبيره دپاره دآبادۍ څخه څه مراد دی؟	۱۴۹
په خطبه کې دحضور ﷺ په نوم باندې به درود وايو اوکه نه؟	۱۴۹
ددواړو خطبو په مينځ کې دعاء غوښتل	۱۴۹
دجُمعې ددوهم اذان په باره کې بحث	۱۵۰
دجُمعې په باره کې دوې ډلې او ددې تصفيه	۱۵۱
په کلي کې جُمعه جائزده اوکه نه؟	۱۵۲
په کلي کې جُمعه	۱۵۳
دجُمعې بحث په سوال او جواب کې	۱۵۳
دخطبې دشروع کيدو څخه وروسته سنت وکړي اوکه نه؟	۱۵۴
په آيت، صلوا عليه وسلموا، باندې په لوړ اواز سره درود ويل څنګه دي؟	۱۵۵
دخطبې داذان جواب او دهغه څخه وروسته دعاء	۱۵۵
دسنت ختميدلو څخه وروسته اجتماع دعاء بدعت ده	۱۵۵
په کليو کې جُمعه	۱۵۶
دامساء په تکيه کولو سره خطبه ولې مسنون ده؟	۱۵۶
دخطبې په وخت کې داذان څخه مخکې دا کلمات ويل څنګه دي؟	۱۵۶
جُمعه په کم ځای کې جائز ده؟	۱۵۶
دمصر تعريف څه دی؟	۱۵۶
په سرهند کې دجُمعې څه حکم دی؟	۱۵۶
دخطبې په وخت کې اعوذ بالله اوبسم الله ولې کرار وايي؟	۱۵۷
داحتياط الظهر بحث	۱۵۷
دسنتو په وخت کې وعظ	۱۵۸
ددوو خطبو په مينځ کې دعاء	۱۵۸
الباب السادس عشر: فی صلوة العيدين	۱۵۹
په عيدګاه کې به په اواز سره تکبير نه ويل کيږي	۱۵۹
په جماعت کې دتفريق کونکي لمونځ وسو اوکه نه؟	۱۶۰
داختر خطبه يوسړي ووېله اولمونځ بل سړي ورکې نوهم لمونځ وسو	۱۶۰

مـضـمو ن	مخ
كه دباران په وجه دكوچنى اختر لمونځ دكوچنى اختر په ورځ ونه سى نوپه بله ورځ دى وسى	۱۲۰
كه دوو فريقو په دوو ځايونو كى داختر لمونځ اداء كى نوهم به درست سى	۱۲۰
داخترونو په لمانځه كى دزياتى تكبيرونو شمير	۱۲۱
داخترو لمانځه دپاره دباندى وتل سنت دى	۱۲۱
داخترونو دلمانځه څخه وروسته دعا	۱۲۳
داخترونو په لمانځه كى دسجدى سهوى حكم او دفرضو څخه دواجبو طرف ته بيرته تلل	۱۲۳
په اخترونوكى دلمانځه څخه وروسته دعاء اوپه دى سلسله كى داكابرو مسلك	۱۲۴
داخترونو دخطبى ابتداء دتكبير څخه مستحب ده	۱۲۵
دعادلو شاهدانو په شاهدى باندى داختر لمونځ	۱۲۵
په اخترونو كى به خطبه دكم ځاى څخه وركوى؟	۱۲۶
ددوو عادلو شاهدانو په شاهدى سره رؤيت ثابتيږى	۱۲۶
په يوم النحر كى دروژى دټولو شرائطو رعايت مستحب دى	۱۲۷
داختر خطبه مختصره په كار ده، او خطبه اوريدل واجب دى.	۱۲۷
ښه داده چى خطيب اوامام دى يوسړى وى	۱۲۸
په اختر كى دشپږو زوائدو تكبيرونو ثبوت	۱۲۸
كمه عيدگاه چى دآبادى دزياتيدلوپه وجه په آبادى كى دننه راغله هغه دصحراء په حكم كى نه ده	۱۲۸
ماشومان به داخترونو په جُمعه كى كم ځاى دريږى؟	۱۲۹
داخترونو په لمانځه كى دښځو جماعت مكروه دى	۱۲۹
په قبرستان كى داختر لمونځ كله چى قبر مخامخ نه وى	۱۷۰
تكبيرات تشريق دښځو دپاره نسته	۱۷۰
دركوع څخه دولاړيدلو څخه وروسته زيات تكبيرونه ويل	۱۷۰
بغير دعذر څخه داختر لمونځ په دروازه كى كول څنگه دى؟	۱۷۱
دمكروه تحريمى دپاره ددليل ضرورت	۱۷۱
په ډول اوسرنا ږغولوسره عيدگاه ته تلل اودامام پرسر باندى دچترى (سايوان) سايه كول	۱۷۱

مـضـمـو ن	مخ
څوك چې قرباني کول نه غواړي هغه مخکې وريښته اخيستلى سى	۱۷۲
بازار دصحراء په حکم کې نه دى	۱۷۲
په بازار کې داختر لمونځ	۱۷۲
په بازار کې دعام سړك مخ ته لمونځ	۱۷۲
په لاره کې داختر لمونځ	۱۷۲
په دهليز کې داختر لمونځ	۱۷۲
دجومات په فناء کې داختر لمونځ	۱۷۳
عرفه دذى الحجى نهمى ته وايى	۱۷۳
دسورة فاتحې څخه وروسته په ورياديدلوباندى زيات تکبيرونه بياقرائت ويل	۱۷۳
داختر دلمانځه څخه وروسته دعاء کول بدعت نه دى	۱۷۴
داختر دلمانځه څخه مخکې يا وروسته په عيدگاه کې نفل	۱۷۴
دلمانځه ماتوونکې قرائت په صورت کې بله جُمعه کولى سى	۱۷۴
تکبيرات تشريق دفرض لمانځه څخه وروسته صرف يو وار	۱۷۵
په دولسو تکبيرونو سره داخترونو لمونځ درست دى اوکه نه؟	۱۷۵
داختر دلمانځه دپاره نغاره وهل جائزدى اوکه نه؟	۱۷۵
دزياتى تکبيرونو په پرينبوولو سره دجماعت اعاده	۱۷۶
داختر دلمانځه دپاره دمقتديانو انتظار	۱۷۶
داخترونو په لمانځه کې تکبيرونه داحنافو په نزد شپږ دى	۱۷۶
په اخترونو کې دزيات تکبيرونو بحث	۱۷۷
دتکبيرات تشريق قضاء نسته	۱۷۷
که چيرى په عيدگاه کې غير مقلدين مخکې لمونځ وکړى نو ددى اعتبار نسته	۱۷۷
نوى عيدگاه جوړول	۱۷۸
په يوه ښار کې دوى عيدگاوى	۱۷۸
دآبادى څخه دباندى په عيدگاه کې داختر لمونځ ښه دى	۱۷۸
دقصابانو په جوړه سوى عيدگاه کې لمونځ درست دى.	۱۷۹
تکبيرات تشريق دجمعى څخه وروسته دى ديوازى لمانځه څخه وروسته نسته	۱۷۹
په اخترونو کې دتکبير څخه وروسته دى بغير دايله کولو څخه لاسونه وتړى	۱۷۹
که چيرى څه خلگ دعذرپه وجه سره په جومات کې داختر لمونځ وکړى نوسمه ده	۱۸۰

مضمون	مخ
دهندو دمځکی دعیدګاه دپاره دقبلولو صورت	۱۸۰
دوقف سوی عیدګاه هیڅ حصه هیچا ته نسی ورکول کیدی	۱۸۰
عیدګاه ته پیاده تلل سنت دی	۱۸۱
روپی شیندل درست نه دی	۱۸۱
داختر لمونځ په زندان کی	۱۸۱
دزوال څخه وروسته داختر لمونځ درست نه دی	۱۸۱
دعذر په وجه په بله ورځ دلمانځه کولو اجازه	۱۸۱
داخترونو لمونځ اوزیات تکبیرونه واجب دی	۱۸۲
تکبیرات تشریق صرف یووار سنت دی	۱۸۲
داختر په حدیث کی ددعوت څه مطلب دی؟	۱۸۲
په اختر کی دخطبی څخه وروسته دعاء نسته	۱۸۲
په وقفی عیدګاه کی تصرف درست نه دی	۱۸۲
دعیدګاه په آبادی کی دهندو دمال لګول جائز دی	۱۸۳
په عیدګاه کی دلوبی تماشا درسته نه ده	۱۸۳
په اخترونو کی دزیاتو تکبیرونو شمیر او دهغه دخلاف ورزی اثر	۱۸۴
داختر په خطبه کی نورنامه وغیره ویل درست نه دی	۱۸۴
چاچی داختر په لمانځه کی رکوع ونه کړه، آیادهغه لمونځ صحیح سو اوکه نه؟	۱۸۴
تکبیرات تشریق په کلی کی ویل په کاردی	۱۸۵
داخترونو خطبه دصفونو په مینځ کی په منبر اینبوولو سره درسته ده اوکه نه؟	۱۸۵
په عیدګاه کی په اواز یو ځای کولو سره په زوره تکبیر ویل درست نه دی.	۱۸۵
که داخترونو په زیاتو تکبیرونو کی لاس ایله نه کړی نوڅه حکم دی؟	۱۸۶
داختر دلمانځه څخه وروسته دحضور ﷺ څخه دعاء ثابته ده اوکه نه؟	۱۸۶
دتکبیرات تشریق په باره کی دامام صاحبؒ قول احوط دی اوکه دصاحبینوؒ	۱۸۷
دعمل څخه بغیر صرف په نیت سره لمونځ نه کیږی	۱۸۷
په اخترونو کی دامامت په وجه دجماعت بیلول درست نه دی.	۱۸۸
داخترونو دلمانځه دواجبوالی او دقضاء نه کیدلو وجه	۱۸۸
داخترونو دلمانځه څخه مخکی یا وروسته نفل نسته	۱۸۸
دکوچنی اختر لمونځ دعذر په وجهی سره صبا درست دی	۱۸۸

مخ	مضمون
۱۸۹	داختر دلمانځه په نیت کی یې دسنت لفظ ووایه نولمونځ صحیح سو اوکه نه؟
۱۸۹	داخترونو دلمانځه دپاره هم دفرش پاکوالی ضروری دی
۱۸۹	داختر دلمانځه څخه وروسته څلور رکعاته نفل په جمع سره کول غلط رواج دی
۱۸۹	په کوچنی کلی کی داختر لمونځ درست نه دی
۱۹۰	که چیری دعیدګاه دبهیدلو خطره وی، نوآیا دهغه چت نړولی سی؟
۱۹۰	په مقبره کی چی کمه عیدګاه جوړه وی په هغه کی لمونځ جائز دی اوکه نه؟
۱۹۰	ضحی صحیح دی اوکه اضحٰی
۱۹۱	یوسړی په دوو ځایونو کی داختر امامت وکی نوپه کم ځای کی جائزسو؟
۱۹۱	داختر په لمانځه کی دعاء کم وخت جائزده دلمانځه څخه وروسته اوکه دخطبی څخه وروسته؟
۱۹۱	داخترونو لمونځ په جومات کی جائزدی اوکه نه؟
۱۹۲	داویل غلط دی چی داخترونو خطبه په منبر باندی ویل درست نه دی.
۱۹۲	داختر په ورځ نوافل
۱۹۲	داختر دلمانځه څخه وروسته دنفلو په نیت سره دوباره داختر لمونځ کول څنګه دی؟
۱۹۳	داختر لمونځ په مختلفو جوماتونو کی
۱۹۳	په زوائدو تکبیرونو کی لاسونه تړل نه دی پکار
۱۹۳	داختر دلمانځه څخه وروسته نوافل بدعت دی
۱۹۳	درشوت په پیسو سره دعیدګاه جوړول څنګه دی؟
۱۹۴	په جامع جومات کی داختر لمونځ
۱۹۴	که داختر په لمانځه کی زیات مقتدیان شافعی المذهب وی نو امام به لمونځ څنګه کوی؟
۱۹۴	عیدګاه چی دآبادی څخه دباندی هر طرف ته وی نوڅه بدیت یې نسته؟
۱۹۵	داختر دلمانځه دپاره اذان وغیره نسته
۱۹۵	تکبیرات تشریق
۱۹۶	دخطبی څخه وروسته دعاء ثابته نه ده
۱۹۶	ښځو لره عیدګاه ته تلل څنګه دی؟
۱۹۶	داخترونو لمونځ واجب دی اوکه نفل؟
۱۹۶	عیدګاه چیری په کار ده ؟

مضمون	مخ
په عیدګاه کې په جهر سره تکبیر ویل څنګه دي؟	۱۹۷
دغیر مقلدو په باره کې پوښتنه	۱۹۸
په عیدګاه کې دالصلوٰة الصلوٰة ویل څنګه دي؟	۲۰۰
الباب السابع عشر : في الاستسقاء	۲۰۰
دباران دطلب کولو طریقه	۲۰۰
آیا داستسقاء لمونځ دجمع سره مستحب دي اوکه نه دجمع څخه بغیر؟	۲۰۰
داستسقاء دلمانځه وخت	۲۰۱
داستسقاء دلمانځه څخه وروسته دي په چپه اړولو لاسونو دعاء وغوښتل سي	۲۰۱
داستسقاء په لمانځه کې جماعت اوخطبه اودڅادر داړولو څه حکم دي؟	۲۰۲
كتاب الجنائز	۲۰۳
اول فصل: دمرګ په وخت کې دمړ کیدونکې سره سلوك	۲۰۳
دمرګ په وخت کې سیده پرې ایستل څنګه دي؟	۲۰۳
دغسل او دمرګ په وخت کې قبلې ته دمخ کولو حدیث	۲۰۳
دلا اله الا الله دتلقین سره دمحمد رسول الله بحث	۲۰۴
تلقین کم وخت کول په کاردي	۲۰۴
دزکندن په وخت ښځې لره نکریزې لګول ناجائز دي	۲۰۵
دوهم فصل: مړي ته غسل ورکول	۲۰۵
که په جنابت کې څوك مړسي نو یوغسل ورته کافي دي اوکه نه؟	۲۰۵
انجلۍ ته به څوك غسل ورکوي؟	۲۰۵
ښځې لره خاوند غسل نه سي ورکولی، البته کتلی یې سي	۲۰۶
دجنابت په حالت کې یوه ښځه مړه سوه نو دغسل طریقه یې څه ده؟	۲۰۶
مړي ته رانجه لګول او وریښته ور ږمنځ کول څنګه دي؟	۲۰۷
ښځه خاوند لره اوخاوند ښځې لره غسل ورکولی سي اوکه نه؟	۲۰۷
محرمو ښځو لره دمرګ څخه وروسته سړي غسل ورکولی سي اوکه نه ؟	۲۰۷
خنثی مشکل لره به غسل څوك ورکوي؟	۲۰۷
دچاچې غسل ورکول زده نه وي نوکه چیرې هغه غسل ورکړي نوڅه حکم دي؟	۲۰۷
مړي ته دکور په لوښی اوبه ګرمول اوغسل ورکول درست دي؟	۲۰۷

مضمون	مخ
که چیری ښځه په سړیو کی یاسړی په ښځو کی مړسی نو دغسل به یې څه صورت وی؟	۲۰۸
خاوند خپلی مړی ښځی لره غسل ورکولی سی اوکه نه؟	۲۰۸
دغسل ورکولو دپاره به مړی څنګه پرېباسی؟	۲۰۸
دغیر دیندار په لاس مړی ته غسل ورکول ښه نه دی	۲۰۹
مړی ته دغسل ورکولو په وخت کی دمړی پښی باید کم طرف ته وی	۲۰۹
دغسل په وخت کی دحضور ﷺ پښی مبارکی کم طرف ته وی؟	۲۰۹
دمرګ څخه وروسته خاوند ښځی ته او ښځه خاوند ته کتلی سی	۲۱۰
خنثی لره به غسل سړی ورکوی اوکه نه ښځه؟	۲۱۰
مړی لره ولی غسل ورکوی؟	۲۱۰
دمسلمان مړی ته غیر مسلم لاس وروړلی سی اوکه نه؟	۲۱۰
غسل چی هر سړی وغواړی ورکولی سی او که نه متعین سړی، اوپه غسل ورکوونکی باندی غسل ضروری نه دی	۲۱۱
ښځه دخپل خاوند جنازی ته لاس وروړلی سی اوکه نه؟	۲۱۱
مړی ته دي غسل څه رکم ورکول سی؟	۲۱۱
مړی ته دغسل ورکولو دپاره څه رکم اوبه په کاردی؟	۲۱۲
په مجبوری کی خاوند خپلی مړی ښځی ته غسل ورکولی سی اوکه نه؟	۲۱۲
جذامی لره به غسل ورکول کیږی اوکه نه؟	۲۱۳
دحضرت علی رضی الله عنه حضرت فاطمی رضی الله عنها ته دغسل ورکول څنګه وو؟	۲۱۳
دوهم فصل: دمړو دکفن بیان	۲۱۳
دکفن اغوستلو څخه وروسته امام ته رخصتی ورکول بی اصله دی	۲۱۳
په ژوند کی دځان دپاره کفن اودقبر تیارول څنګه دی؟	۲۱۴
دهلکانو او دانجونو دکفن تعداد څه دی؟	۲۱۴
دښځی په کفن کی سینه بند لاندی په کار دی اوکه نه لوړ	۲۱۴
دجنازی لمونځ دوباره درست دی اوکه نه؟	۲۱۴
دکفن په باره کی ذکرسوی تصریح درسته ده اوکه نه؟	۲۱۵
سربیرنه څادر او دستانی (دستکلې) په کفن کی داخل دی اوکه نه؟	۲۱۵
دمړی دفن کولو په وخت کی دي دهغه لاسونه کم ځای کښېښوول سی؟	۲۱۵

مخ	مضمون
۲۱۶	په کفن کی پټکی ورکول مکروه دی
۲۱۶	دسړی او دښځی په کفنونو کی ګریوان کم طرف ته په کاردی
۲۱۶	پرجنازی سربیره دځادر اچول څنګه دی؟
۲۱۷	په کفن کی دلنګ ورکول څنګه دی، اوپه قبر کی دبندسوو خلاصول پکار دی
۲۱۷	ددفن کولو څخه وروسته تلقین
۲۱۸	دجنازی دلمانځه دپاره جای نماز او دهغه حکم
۲۱۸	دهندو په لاس جوړو سوو جامو کی کفن ورکول درست دی.
۲۱۸	دسړی دپاره درنګین کفن څه حکم دی؟
۲۱۹	دمړ سړی او دښځی دپاره دکفن څو کپړی دی؟
۲۱۹	دکعبی شریفی دغلاف کفن ورکول څنګه دی؟
۲۱۹	دجُمعې په ورځ دمړ سوی دجنازی دلمانځه دتاخیر رواج غلط دی
۲۲۰	قمیص څه ته وایی
۲۲۰	دسړی او دښځی کفن
۲۲۰	دنصرانی مور تکفین دعیسایی مذهب مطابق کول جائزدی اوکه نه؟
۲۲۱	دمرګ څخه وروسته ښځه اوخاوند یوبل ته کتلی سی.
۲۲۱	که چیری دکفن ورکولو په وخت کی نجاست خارج سی نو دغسل دوباره ورکولو ضرورت نسته.
۲۲۱	غیر محرمه ښځه مړ سړی ته نه سی کتلی
۲۲۲	دتکفین څخه پاته سوی رقم په کم مصرف کی خرڅ سی.
۲۲۲	دحضرت علی رضی الله عنه حضرت فاطمه رضی الله عنها لره دغسل ورکولو وجه.
۲۲۳	که په کفن اوغسل کی څه نقصان وی نوپر مړی باندی څه مؤاخذه نسته.
۲۲۳	په کفن سوی مرده سړی باندی چی ځادر واچوی اوورې یې، نوڅنګه دی
۲۲۴	دتکفین او دتجهیز اخراجات
۲۲۴	مړی ته په کفن کی ګنډل سوی پرتوګ اوټوپی ورکول څنګه دی؟
۲۲۴	دنابالغه کفن
۲۲۵	پر مړی سربیره ځادر باندی دي څه وسی؟
۲۲۶	**څلورم فصل**: دجنازی پورته کولو بیان
۲۲۶	په جنازه پورته کولو کی دپایې (پښې) والا تابوت استعمالول سم دی اوکه نه؟

مخ	مضمون
۲۲۶	په ګاډي کي دمړي وړل څنګه دي؟
۲۲۷	دجنازي دپورته کولو مسنونه طريقه
۲۲۷	دوفات څخه وروسته خپلي ښځي ته اوږه ورکول درست دي
۲۲۸	په جنازي پسي په لوړ اواز سره کلمه يا شعرونه ويل درست نه دي.
۲۲۸	دغير مسلمو همسايه دجنازي سره تلل درست دي اوکه نه؟
۲۲۸	چي روژه دار مړ سي نو څه حکم دي؟
۲۲۹	آيا ناپاکه سړي جنازي ته اوږه ورکولي سي؟
۲۲۹	دجنازي سر دي مخ ته کړل سي
۲۲۹	داعمالو اثر دمړي په جسماني وزن باندي نه کيږي
۲۲۹	دمړي ښځي ولي خاوند نه دي بلکي عصبه دي
۲۳۰	دجنازي سره لس لس قدمه تلل ثابت دي اوکه نه؟
۲۳۰	چي قبرستان په مشرق کي وي نو درسولو په وخت کي دي دمړي سر کم طرف ته کنبي ښوول سي
۲۳۰	په ګاډي باندي جنازه وړل مکروه دي
۲۳۰	دجنازي څخه وروسته دي ځي.
۲۳۰	جنازه په ليري لاره باندي وړل ښه نه دي
۲۳۱	دغسل په وخت کي دمړي سر کم طرف ته په کاردي
۲۳۱	دښځي جنازه نه سي مچولی
۲۳۱	دغسل په وخت کي په مړي کي يو هيئت ښه دي
۲۳۲	دوړلو په وخت کي دمړي سر مخ ته په کاردي
۲۳۲	ديو عبارت مطلب
۲۳۲	دنامحرمه ښځي جنازي ته اوږه ورکول درست دي
۲۳۳	دنامحرمه ښځي پورته کول دسړي دپاره جائز دي
۲۳۳	دجنازي سره دجاي نماز وړل بي اصله دي
۲۳۳	دمسلمان دپاره دهندو مړي سره تلل اوپه کفن دفن کي شريکيدل مباح دي
۲۳۳	قرآن کريم دجنازي سره وړل خلاف سنت دي
۲۳۴	په جنازه باندي دشوخ رنګه څادر اچول څنګه دي؟
۲۳۴	دجنازي دپاره ددروند پلنګ ساتل څنګه دي؟

مـخ	مـضـمـو ن
۲۳۴	دجنازي سره نعت، درود يا قرآنكريم په اواز سره ويل ثابت نه دي
۲۳۴	مړي دبانس پر ځينه، او پوړۍ باندي وړل درست نه دي
۲۳۴	دښځي دكفن دفن خرڅ دچا په ذمه دي؟
۲۳۵	مشرق طرف دجنازي په وړلو كي پښي دقبلي طرف ته كيدل درست دي.
۲۳۵	**پنځم فصل**: دجنازي لمونځ
۲۳۵	دجنازي څخه وروسته دكښي نستلو رواج غلط دي
۲۳۵	كه دطاعون په وجه ځوك وتښتي اوهلته مړسي نودهغه جنازه به كول كيږي
۲۳۵	دلمانځه پريښوونكي كافر نه دي، دجنازي لمونځ به يې كول كيږي
۲۳۶	كم ماشوم چي پيدا سو اوبيا مړسو نوڅه حكم يې دي؟
۲۳۷	كه مړي بی غسله اوبی دجنازي څخه ښخ سي نو دهغه په قبر باندي دجنازي لمونځ درست دي
۲۳۷	دخودكش (ځان وژونكي) دجنازي لمونځ به كول كيږي
۲۳۷	دجنازي دلمونځونو په صف كي دسجدي ځاى پريښوول بی اصله دي
۲۳۷	ښځه دجنازي لمونځ وركولی سی اوكه نه؟
۲۳۸	آيا دوباره دجنازي لمونځ درست دي
۲۳۸	دحرام كاره جنازه كول
۲۳۸	دجنازي دلمانځه دپاره وصيت اودهغه حكم
۲۳۹	دقاديانی جنازه كول درست نه دي.
۲۳۹	دجنازي دلمانځه څخه وروسته بيا جنازه كورته راوړل اودعاء كول بدعت دي
۲۳۹	په جنازه كي څلور تكبيرونه دي ليكن دپنځو ويونكي كافر نه دي
۲۳۹	دجنازي لمونځ په بوټو اوڅپليو كي كول نه دي په كار
۲۴۰	دولد الزناء په غوږ كي اذان او دهغه دجنازي دلمانځه حكم
۲۴۰	دجنازي دلمانځه څخه دهيچا بندول نه دي په كار
۲۴۰	دډمو جنازه دي هم وسی
۲۴۰	چاچي هيڅكله هم پنځه وخته لمونځ نه وي كړی، دهغه دجنازي لمونځ هم ضروري دي
۲۴۰	دبی نمازه مړي دراكشولو خبره غلطه مشهوره ده
۲۴۱	دجمع په جومات كي دجنازي لمونځ مكروه دي

مـضـمـو ن	مخ
دحضرت سعد رضی الله عنه واقعه او دهغه جواب	۲۴۱
که چیری دبی علمی په وجه پرماشوم باندی دجنازی لمونځ ونسی نوځه حکم دی؟	۲۴۲
دجُمعې په ورځ دجنازی لمونځ دسنتو څخه مخکی	۲۴۲
کم سړی چی دلمانځه او روژی څخه خلګ بندوی او دحج او تلاوت څخه منع والی کوی نو دهغه دجنازی لمونځ درست دی اوکه نه؟	۲۴۳
درضاعی خور سره دنکاح کول کفرنه دی دهغه دجنازی لمونځ درست دی	۲۴۳
که هندوان او مسلمانان په یو ځای کی اوسیږی او مړه سی نو جنازه به یې څه رنګه کول کیږی ؟	۲۴۴
درسیو پرکټ باندی دجنازی لمونځ درست دی	۲۴۴
پرداسی مړی باندی جنازه ونه سوه دچاپه اسلام کی چی شبهه وه څه حکم دی؟	۲۴۴
دجنازی دلمانځه صفتونه	۲۴۵
دغیر مقلد په جنازه کی شرکت درست دی	۲۴۵
دجنازی په لمانځه کی سورت فاتحه ویل	۲۴۶
که داختر دلمانځه په وخت کی جنازه راسی نوځه کول په کار دی.	۲۴۶
په عیدګاه کی دجنازی لمونځ مکروه نه دی	۲۴۶
دا ویل چی زما جنازه مه کوی کفر نه دی، دهغه جنازه به کول کیږی	۲۴۷
په کم امام پسی چی وقتی لمونځ نه کوی په جنازه کی دهغه امامت	۲۴۷
که چیری څوك دجنازی امامتی کوونکی نه وی نوځه به کوی	۲۴۷
دښځی دجنازی لمونځ به دخاوند په حکم سره وی که نه دپلار؟	۲۴۷
دمنکراتو په وجه دی دجنازی لمونځ نه پریږدی	۲۴۸
په شبهی سره دجنازی لمونځ نه فاسدیږی	۲۴۸
په شپه کی دجنازی لمونځ	۲۴۸
دمړی صرف پر هډوکو باندی غسل اوجنازه نه سته	۲۴۸
په کټ باندی په اینبولو سره دجنازی لمونځ	۲۴۹
په جومات کی جنازه کول په داسی شان چی مړی دباندی وی	۲۴۹
دجنازی دلمانځه څخه وروسته بیا دعا مشروع نه ده	۲۵۰
دقبرستان په جومات کی دجنازی لمونځ	۲۵۰
چی دمسلمانی علامه باندی باقی نه وی نو دجنازی به یې څه صورت وی؟	۲۵۱

مخ	مضمون
۲۵۱	دجنازي دلمانځه څخه وروسته او ددفن کولو څخه مخکې دعاء جائز ده اوکه نه؟
۲۵۲	غائبانه دجنازې لمونځ جائزنه دی
۲۵۲	دډاکو، باغي وغيره دجنازې لمونځ ولي جائز نه دی
۲۵۲	دکبيرې دمرتکب جنازه دي وسي ليکن دکافر دا نه
۲۵۳	که ډاکو دډاکې په وخت کې مړسي نوجنازه به يې کول کيږې اوکه نه؟
۲۵۳	دزناکار دجنازې لمونځ درست دی اوکه نه؟
۲۵۳	که چيرې ولي غير عالم جوړ کړې اوجنازه وکړې نوآيا اعاده به يې کيږې؟
۲۵۴	دمخنث دجنازې لمونځ.
۲۵۴	که صرف رافضي دچا جنازه وکړې نوفرض به ساقط سي اوکه نه؟
۲۵۴	که داختر دلمانځه څخه مخکې جنازه راسي نومخکې دي داختر لمونځ وسي
۲۵۴	مړې ته دغسل ورکولو څخه وروسته پخپله غسل کول ضروري نه دي.
۲۵۵	که چيرې مړې بې جنازې ښخ سي نو ترڅو ورځو پورې دلمانځه اجازه ده؟
۲۵۵	ديوه مړي جنازه ډير واره کول څنګه دي؟
۲۵۵	سلام په لاسونو ايله کولو سره ګرځول په کاردي اوکه نه په تړلو سره.
۲۵۶	دجنازې لمونځ فرض کفايه دی اوکه فرض عين؟
۲۵۷	دانسان په ژوند کي چې کم اندام دهغه څخه جلا سي نودهغه څه حکم دی
۲۵۷	خاوند لره دښځې په جنازه کې شريکيدل جائزدی
۲۵۷	دمړ ماشوم کفن او دفن
۲۵۷	دبالغه سړيو او دښځو په دعاء کې هيڅ فرق نسته
۲۵۸	آياپه ټولو حاضرينو باندې دجنازې لمونځ ضروري دی؟
۲۵۸	که امام په هيره سره بې اودسه جنازه وکړه نوڅه به کوي ؟
۲۵۸	ددريم تکبير څخه وروسته ددعاء په ځای سورة فاتحه ويل څنګه دي؟
۲۵۹	دجنازې په لمانځه کې يې دثناء اودعاء پرځای سورتونه وويل نوڅه حکم دی؟
۲۵۹	يوامام دځلورو په ځای پنځه تکبيرونه وويل، نولمونځ وسو اوکه نه؟
۲۵۹	چې په پښوکې يې څپلۍ وې نودجنازې لمونځ درست دی اوکه نه؟
۲۶۰	څوک چې ددوو تکبيرونو څخه وروسته شريك سو نوهغه به خپله لمونځ څنګه پوره کوی؟
۲۶۰	داهل حرمينو په شان که چيرې جومات کې جنازه اداء سي نوڅه حکم دی؟

مـضـمـو ن	مخ
دجنازي دلمانځه ورکولو وصيت باطل دی	۲۲۱
دجنازي دلمانځه اجرت جائز دی اوکه نه؟	۲۲۱
په عيدګاه کی دجنازي لمونځ درست دی	۲۲۱
دبې لمانځه دجنازي لمونځ دي ولی وسی؟	۲۲۲
په نجسه مزکه باندی دجنازي لمونځ درست دی اوکه نه؟	۲۲۳
په مکروهه اوقاتو کی دجنازي لمونځ ولی درست دی؟	۲۲۳
چی عيدګاه ته جنازه دلمانځه څخه مخکی راسی نوجنازه دي کم وخت وسی؟	۲۲۵
دجنازي په لمانځه کی سورة فاتحه ويل څنګه دی؟	۲۲۵
دجنازي په لمانځه کی دنه شريکيدلو وصيت	۲۲۵
ديوی مياشتی ماشوم بی کفنه اوبی لمانځه دفن کول درست نه دی	۲۲٦
په سړی اوښځی باندی يوځای دجنازي لمونځ درست دی اوکه نه؟	۲۲٦
دجنازي دلمانځه څخه وروسته امام په جامه باندی داغ وليدی نوڅه حکم دی؟	۲۲۷
دډيرو جنازو لمونځ په يو وار	۲۲۷
دولد الزناء جنازه	۲۲۷
دجُمعې دغسل په وجه دجنازي په لمانځه کی چی شريك نه سی نوګنهګار به وی اوکه نه؟	۲۲۸
دجنازي لمونځ داختر دخطبی څخه مخکی دی اوکه وروسته؟	۲۲۸
کمه مسلمانه ښځه چی دکافر په کور کی مړه سوه او دکافرانو رواجونه باندی اداء سوه، دهغه دجنازي لمونځ به کول کيږی اوکه نه؟	۲۲۸
کم قوم چی داسلام سره تعلق لری دهغوی جنازه به کيږی اوجومات ته به راځی	۲۲۹
دډمی دجنازي لمونځ درست دی	۲۷۰
په جنازه کی دمقتدی څه فريضه ده	۲۷۰
دمسلمانی زناکاری کم ماشوم چی دهندو څخه وسی دهغه دجنازي دلمانځه څه حکم دی؟	۲۷۱
دبی لمانځه دجنازي لمونځ دعبرت په وجه نه کول څنګه دی؟	۲۷۱
دتاړی (يوقسم) درختی دميوې داوبوچيښونکی، کم چی نشه راولی، په داسی چا پسی دجنازي لمونځ کول اودهغه سره خوراك څنګه دی؟	۲۷۱
دسود خور دجنازي لمونځ	۲۷۲

مـضـمـو ن	مخ
دهندو په نابالغه ماشوم باندی دجنازی لمونځ درست نه دی	۲۷۲
دبدبویی راتللو څخه وروسته دجنازی لمونځ	۲۷۲
دجنازی لمونځ دمازدیگر اودماښام ترمینځه درست دی	۲۷۲
دبی نمازه لاش راکشول صحیح نه دی	۲۷۲
دروژه دار مړی دجنازی لمونځ	۲۷۳
بنجاریان مسلمانان دی‌ددوی جنازه دی‌وسی او دوی په لمانځه کی شریکیدلی سی	۲۷۳
دجنازی لمونځ بی اودسه جائزنه دی	۲۷۳
دمختلفو ماشومانو احکام	۲۷۴
دجنازی لمونځ وسو او یو سړی په یو وجه باندی شریك نه سو نو دملامتیا قابل نه دی	۲۷۵
مقتدی به دامام سره دجنازی په لمانځه کی دعاء وغیره وایی.	۲۷۵
دجنازی دلمانځه دامامتی حق دچا دی؟	۲۷۲
دزوال په وخت کی او داستواء او دغروب په وخت کی دجنازی لمونځ درست دی او که نه؟	۲۷۲
دجنازی دلمانځه څخه وروسته په لاسونو پورته کولو سره دعاء غوښتل خلاف دسنت دی	۲۷۷
دطاعون والا ځای ته دجنازی دلمانځه دپاره تلل څنگه دی، او دطبیبانو تلل درست دی اوکه نه؟	۲۷۷
که چیری څه خلگ دجنازی لمونځ ونه کړی نوڅه حکم دی	۲۷۸
دکمو خلگو چی دجنازی لمونځ یې زده نه وی، نوصرف په اقتداء اوتکبیر سره به دهغوی جنازه وسی اوکه نه؟	۲۷۸
دشیعه دجنازی لمونځ درست دی اوکه نه؟	۲۷۹
دجومات په سائبان (دالان) کی دجنازی لمونځ	۲۷۹
په غائب سړی باندی دجنازی لمونځ درست نه دی	۲۷۹
که چیری دبدن یوه حصه یې سوزیدلی وی نو آیا هغه ته به غسل ورکوی او لمونځ به باندی کوی اوکه نه؟	۲۷۹
دبنگیانو دجنازی لمونځ درست دی اوکه نه؟	۲۸۰
دتعزیت په ورځو کی دتعذیت والا دکور څخه ډوډی خوړل څنگه دی	۲۸۰

مضمون	مخ
په جنازه کې بين الصفوف فاصله	۲۸۱
دپيغمبر ﷺ پرنجاشي باندې غائبانه دجنازې لمونځ.	۲۸۱
ددعاء په ځای يا رب کافی نه دی	۲۸۱
دجنازې دلمانځه ترکيب څه دی اومقتدی به څه وايي ؟	۲۸۲
دفاجرې ښځې دجنازې لمونځ کول درست دی	۲۸۲
دوباره دجنازې لمونځ ګناه ده اوکه نه؟	۲۸۳
دجنازې سره نعت ويل بدعت دی	۲۸۳
که دماشوم په جنازې کې دهغه هلك يا انجلی کيدل معلوم نه وی نوڅه به کول کيږي ؟	۲۸۴
که چيری هندو کفن ورکړي نوڅه حکم دی؟	۲۸۴
دجنازې دلمانځه دپاره په قبرستان کې په يوسرای جوړولوکی څه بديت نسته.	۲۸۴
په جنازې پسې تهليل وغيره ويل درست نه دی	۲۸۴
دجنازې په لمانځه کې دنابالغه امامت	۲۸۴
دجنازې دلمانځه څخه وروسته دعاء	۲۸۵
دجنازې لمونځ په کتاب کې په کتلو سره	۲۸۵
دهندو زوی کم چې مسلمان سړی په بيعه اخيستی وی دهغه جنازه اوکفن دفن درست نه دی	۲۸۵
آيا دجنازې په لمانځه کې پنځه تکبيرونه جائزدی؟	۲۸۶
دبدعتيانو دجنازې لمونځ کول په کاردی	۲۸۶
يوهندو اويو مسلمان په يوکور کې وسوزيدل نوجنازه بی بې څنګه کوی؟	۲۸۶
شرابی اوزانی دی دجنازې څخه نه بندوی	۲۸۷
چې جنازه په کټ کې وی نولمونځ يې درست دی	۲۸۷
دجومات پر دکانچه (يولوړ ځای) باندې دجنازې لمونځ درست دی اوکه نه؟	۲۸۹
دجنازې په وخت کې دولی اجازه درسته ده	۲۸۹
صرف داخترونو لمونځ کونکی بی نمازه دی، دهغه دجنازې لمونځ درست دی	۲۸۹
که مړی دجنازې کولو څخه بغير ښخ سی، نو ترڅو ورځو پوری جنازه وربانديکيدی سی؟	۲۸۹
که دلمانځه په وخت کې جنازه راسی نوڅه به کوی؟	۲۹۰

مضمون	مخ
دکم ماشوم په باره کی چی معلومه نه وی چی مړوو که ژوندی دهغه دجنازی لمونځ	۲۹۰
دمړه پیدا سوی ماشوم جنازه نسته	۲۹۰
دنر ښځی جنازه به کول کیږی	۲۹۰
دجنازی په لمانځه کی تکرار مشروع نه دی	۲۹۱
که څوك مسلمان سو لیکن اسلام یې ښکاره نه کی، نو دهغه مسلمان جنازه به کول کیږی	۲۹۲
کم ماشوم چی ژوندی پیدا سو دهغه دجنازی لمونځ اوکفن ضروری دی	۲۹۲
دماپښین په وخت کی به دماپښین لمونځ مخکی کوی اوکه نه دجنازی؟	۲۹۳
دشیعه جنازه څنګه ده؟	۲۹۳
که چیری دسړو، ښځو او دماشومانو ډیری جنازی جمع سی نودجنازی لمونځ به یې څنګه کوی؟	۲۹۳
دشیعه اودشافعی اقتداء دجنازی په لمانځه کی جائزده اوکه نه؟	۲۹۴
په څلورمه ورځ پرقبر باندی دجنازی لمونځ ولی جائز نه دی	۲۹۴
ددوو کسانو دجنازی لمونځ په یووار درست دی اوکه نه؟	۲۹۴
داختر څخه وروسته دخطبی څخه مخکی دجنازی لمونځ	۲۹۴
دجنازی په لمانځه کی یې دآخری تکبیر څخه مخکی یوسلام وګرځوی، بیاچی وریاد سو نوتکبیر یې ووایه، نوڅه حکم دی؟	۲۹۵
کمه جنازه چی په اجرت سره وسوه، داجائز سوه اوکه نه؟	۲۹۵
دلمر دتیزوالی په وجه په جومات کی جنازه درسته ده اوکه نه؟	۲۹۵
دذکرسوی عذر باوجود دباندی جنازه کول ښه دی اوکه نه؟	۲۹۵
چیری چی څلورو طرفونو ته قبرونه وی هلته دجنازی لمونځ یافرضی لمونځ مکروه دی	۲۹۶
دنر ښځیانو ښخول دمسلمانانو په قبرستان کی درست دی.	۲۹۷
دکم ماشوم چی هلك اوانجلی کیدل معلوم نه وی نودهغه دپاره به کمه دعاء ویل کیږی؟	۲۹۷
چی دجنازی لمونځ ورته یادنه وی نوپه جنازه کی شریك سی اوکه نه؟	۲۹۸
په جنازه کی تاخیر ښه نه دی	۲۹۸
دخودکشی (ځان وژنه) کوونکی دجنازی لمونځ	۲۹۸

مـضـمـو ن	مخ
دماپښین په وخت کی مخکی دماپښین لمونځ وسی اوکه دجنازی؟	۲۹۸
دجنازی صفونه متصل پکاردی	۲۹۹
دوی څلور جنازی په یووار کول	۲۹۹
دڅلورم تکبیر اودسلام په مینځ کی دعاء ستہ اوکه نه؟	۲۹۹
دلمر پریوتلو په وخت کی دجنازی لمونځ درست دی اوکه نه؟	۲۹۹
که په مکروه اوقاتوکی جنازه راسی نوڅه حکم دی؟	۲۹۹
صرف ښځی دجنازی لمونځ کولی سی اوکه نه؟	۳۰۰
اوښځو دسړیو په جماعت کی دشریکیدلو څه حکم دی؟	۳۰۰
شپږم فصل: دقبر، دفن او ددی متعلقات	۳۰۰
په شګلنه مځکه کی دخامو خښتو څخه دلحد تیارول څنګه دی؟	۳۰۰
دمړی دوارثانو څخه دستامپ لیکل چی دفاتحی اجازه به نه وی.	۳۰۱
دښخولو څخه وروسته مړی نه سی ایستلی	۳۰۲
په پردی مځکه کی بی اجازته دفن کول څنګه دی؟	۳۰۲
دشیعه ښځی کفن اودفن	۳۰۲
کم قبر چی ناست وی په هغه باندی دخاوری اچولو ثبوت څه دی؟	۳۰۳
دماشوم دایستلو دپاره به دحاملی نس څیرول کیږی اوکه نه؟	۳۰۳
دلحد فراخوالی او لوړوالی به څومره وی؟	۳۰۴
پرقبر باندی دتختو پرځای دکانبی استعمال څنګه دی ؟	۳۰۴
دقبر په سلسله کی یوغلط رواج	۳۰۴
دقبر چار چاپیره پخول اوکانبی لګول څنګه دی؟	۳۰۵
پوخ قبر هوارول څنګه دی؟	۳۰۵
په کم قبر کی چی هډوکی راووزی په هغه کی نوی مړی دفن کول څنګه دی؟	۳۰۵
ښځه دجارو وهلو دپاره مقررول درست نه دی	۳۰۶
مړی ددفن کولو دپاره بل ځای ته وړل درست دی اوکه نه	۳۰۶
په قبرکی قبله رخ کول اوپه راسته اړخ باندی څملول	۳۰۷
ددفن کولو څخه وروسته په اویا قدمه اخوا ته کیدو سره دعاء کول بدعت دی	۳۰۷
په کفن باندی کلمه لیکل	۳۰۷
دلحد بندولو دپاره دښانك او نور لګول څنګه دی؟	۳۰۸

مخ	مضمون
۳۰۸	دګندګی او دمتیازو والا په مځکه کی خاوره اچول اودقبر جوړول څنګه دی؟
۳۰۸	قبر ته اذان ویل څنګه دی؟
۳۱۰	په زاړه قبر باندی په خاوره اچولو کی بدیت نسته
۳۱۰	په زوړ قبر کی دمړی ښخول څنګه دی؟
۳۱۱	دبغلی قبر لوړوالی څومره په کاردی؟
۳۱۲	په ډیر باران والا ځای کی دتختی په ځای دکانی استعمالول
۳۱۲	که دمړی دښخولو څخه وروسته قبر کښیني نوڅه به وکړی
۳۱۲	که دمړی ایښولو څخه وروسته قبر کښې نستی نوڅه به کوی؟
۳۱۲	په زوړ قبر کی دمړی ښخول جائز دی اوکه نه؟
۳۱۲	دبل په کور کی مړی ته غسل ورکول څنګه دی؟
۳۱۳	دعذر په وجه مړی په تابوت کی ښخول او وروسته بل ځای ته وړل څنګه دی؟
۳۱۳	په مړی باندی به هر سړی څومره خاوره اچوی؟
۳۱۳	دمړی په بدن باندی دخاوری اچول خلاف سنت دی
۳۱۳	دقبر دپخولو اوقبه جوړولو په باره کی شریعت څه وایی؟
۳۱۴	دقبر سر اوپښو ته بعض مخصوص آیتونه ویل څنګه دی
۳۱۵	چی حمل داره ښځه مړه سی نوڅنګه به ښخیږی ؟
۳۱۵	ددفن کولو وصیت اوبل ځای ته مړی وړل څنګه دی؟
۳۱۶	ددفن کولو څخه وروسته په قبر باندی اذان درست نه دی
۳۱۶	ددفن کولو څخه وروسته تلقین درست دی
۳۱۶	دقبر عذاب حق دی
۳۱۶	ددفن کولو څخه وروسته دعاء
۳۱۶	چی هندو اومسلمان په یوکور کی اوسیږی نو دجنازی به یې څه صورت وی؟
۳۱۷	دشیعه ګانو او دنرښځانو په قبرستان کی دحنفی تدفین
۳۱۷	ماشوم دمور او دپلار تابع وی
۳۱۷	مزارات اوقبې جوړول اوپه هغه ځای کی دننه ښخول څنګه دی؟
۳۱۸	دقبر دحفاظت دپاره چار دیوالی جوړول څنګه دی؟
۳۱۸	په قبر دګِل اوختو جوړولو څخه وروسته ښخول غلط دی
۳۱۸	درضامندی بغیر دبل چاپه ملکیت کی دفن کول نه دی پکار

مـضـمـو ن	مخ
وران سوی قبر تازه کول څنګه دی؟	۳۱۹
حیات النبی ﷺ اوپه تجهیز اوتکفین کی تطبیق	۳۱۹
دمرګ دوخت اعتبار	۳۱۹
دمسلمان بنګی جنازه او دمسلمانانو په قبرستان کی یې دفن کول	۳۲۰
دکم هلك پلار چی مسلمان وی اوموریې غیر مسلمه وی دهغه څه حکم دی؟	۳۲۰
قبرته دکښته کولو څخه وروسته یې ښوول ثابت نه دی	۳۲۰
په قبر کی دبیری ددرختی ښاخ او نهال اچول	۳۲۱
دقبر پردیوال باندی کلمه شهادت	۳۲۱
دسکهانو اوعیسایانو په قبرستان کی دمسلمان ښخول څنګه دی؟	۳۲۱
دمړی دفن کولو څخه وروسته خلګو ته نصیحت درست دی اوکه نه؟	۳۲۲
دمړی دفن کولو څخه وروسته دعاء	۳۲۲
مړی به په قبر کی څنګه پرې باسی ؟	۳۲۲
شیعه ګان منبر جوړول اوپه قبرستان کی ښخول یې څنګه دی؟	۳۲۳
دمسلمانانو په قبرستان کی دشیعه ګانو تدفین او دهغوی جنازه څنګه دی؟	۳۲۴
په قبرکی دکانړو او شګو اچولو رواج غلط دی	۳۲۴
ددفن کولو څخه وروسته بیا راکښل یې درست نه دی	۳۲۴
دجومات قبلی اړخ ته دباندی قبرستان جوړول څنګه دی؟	۳۲۵
پربانس باندی دبوریا اچولو څخه وروسته خاوره اچول څنګه دی؟	۳۲۵
دجذامی مړی دې په کم ځای کی دفن سی	۳۲۵
دجذامی مړی سوزل درست نه دی	۳۲۵
په قبر باندی دکور صورت جوړول جائز نه دی	۳۲۵
په دریاب کی غرق سوی مړی درا ایستلو څخه وروسته په بل ځای کی ښخول	۳۲۶
ددفن کولو څخه وروسته دسورة بقری اول اوآخر به څه رکم وایې	۳۲۶
دبزرګ پر قبر باندی چار دیوالی جوړول درست نه دی	۳۲۶
دمرګ څخه مخکی په قبر تیارولو کی بدیت نسته	۳۲۶
قبرته دکښته کولو څخه وروسته دمخ کتل څنګه دی؟	۳۲۷
دجُمعې دجماعت په انتظار کی مړی ځنډول مکروه دی	۳۲۷
مړی په کور کی ښخول درست دی خوښه نه دی	۲۱۷

مخ	مضمون
۳۲۸	دسړو او دښځو دپاره يوقبرستان درست دی
۳۲۸	په صندوق کی په اچولو سره دفن کول درست دی ليکن څوك چی ښخ سوی وی هغه دی نه ايستل کيږی
۳۲۹	جومات ته مخامخ دمړی ښخول څنګه دی؟
۳۲۹	چی دکور په بنياد کی مړی راووزی نوځه باندی وکړی؟
۳۲۹	په جنازی باندی شال اچول او چتری ورته لګول څنګه دی؟
۳۲۹	په مذکوره بالا حالت کی ورباندی لمونځ وسی اوکه نه؟
۳۲۹	په دغه حال کی دجنازی دلمونځ څخه بندول جائز نه دی
۳۲۹	دمړی دلمبولو دپاره دخوراك په لوښی کی اوبه ګرمول جائزدی
۳۳۱	په قبرستان کی باغچه لګول اوميوه خوړل څنګه دی؟
۳۳۱	دښځو ددفن په وخت کی پرده کول
۳۳۱	دنيم قامت څخه څه مراد دی؟
۳۳۱	آيا دپرښتو دوجه څخه قبر ژور کښل کيږی
۳۳۲	ددفن څخه وروسته داذان رواج
۳۳۲	مړی ته په قبر کی خوشبويی لګول څنګه دی؟
۳۳۲	دقبر څخه دمړی را ايستل اودوباره جنازه باندی کول منع دی
۳۳۲	دتدفين څخه وروسته دلاسونو پری مينځل که چيری خاوره باندی لګيدلی وی نو درست دی
۳۳۳	مړی جنوبًا اوشمالا ولی ښخوی؟
۳۳۳	ددفن کولو په وخت کی دری لپی خاوره اچول
۳۳۳	دمړی سرته د قل هو الله ويلو څخه وروسته خاوره اچول څنګه دی؟
۳۳۳	په قبر کی دخرما نهالګی لګول جائزدی اوکه نه؟
۳۳۴	دډهلی مړی په ديوبند کی دفن کيدلی سی
۳۳۴	ددفن کولو څخه وروسته ددرختی نهالګی باندی ښخول څنګه دی؟
۳۳۴	**اووم فصل**: دتعزيت په بيان کی
۳۳۴	قبرستان ته دراتللو سره دمړی وارثانو ته دصبر تلقين کول څنګه دی؟
۳۳۵	دحضور ﷺ په وفات باندی دحضرت فاطمه رضي الله عنها غم کول
۳۳۵	دمسافر دپاره دتعزيت اجازه ددری ورځی څخه وروسته

مخ	مضمون
۳۳۵	آیا دوباره تعزیت مکروه دی، اوتر خط وروسته شافهةً دتعزیت حکم څه دی؟
۳۳۵	دتعزیت موده ترکله پوری ده؟
۳۳۵	**اتم فصل**: دقبرونو زیارت او ایصال ثواب
۳۳۵	دښځو قبرونو ته نه تلل ښه دی
۳۳۶	دجنازی دلمانځه څخه وروسته ایصال ثواب
۳۳۶	دیوشی ثواب په ډیرو وختونو کی ډیرو کسانو ته رسول څنګه دی؟
۳۳۶	دډیرو کسانو په نوم چی ایصال ثواب وکړی نو دتقسیمیدلو سره موافق رسیږی، اوکه نه برابر برابر؟
۳۳۷	که چیری دمور اودپلار سره په ایصال ثواب کی نور ټول خلګ هم شریك کړی نو ټولو ته به ثواب ورکول کیږی
۳۳۷	ثواب بی لمانځه ته په رسولو سره هم رسیږی
۳۳۸	په ایصال ثواب کی فلان بن فلان ویل ضروری دی اوکه نه صرف نوم کافی دی؟
۳۳۸	خیرات چاته ورکول کیږی
۳۳۸	دسماع موتی په باره کی دشاه عبد العزیز" طرف ته دیوې غلطی خبری نسبت
۳۳۹	آیاپه شرکت کی ثواب رسول مناسب نه دی
۳۳۹	دقبرونو طواف درست نه دی
۳۴۰	داهل قبورو څخه استمداد جائزدی اوکه نه؟
۳۴۰	دایصال ثواب څه حکم دی؟
۳۴۰	دبعضو روایتونو په باره کی پوښتنه
۳۴۱	دمظاهرِ حق په حوالی سره دیوی مسئلی تصدیق
۳۴۱	پاو بالا یو ویشت لکه درود شریف یې ۲۵ کسانو ته وبخښی نوثواب به څنګه رسیږی؟
۳۴۲	دقرآن پاك دثواب رسولو طریقه
۳۴۲	مړی ته ثواب څنګه رسیږی
۳۴۲	ایصال ثواب دمړو ارواحانو ته
۳۴۲	آیا مړی ته ویل کیږی چی داثواب دفلانی دطرف څخه دی
۳۴۲	آیا دقیامت څخه مخکی روح په انسانی قبر کی اوسیږی؟
۳۴۲	دمرګ څخه وروسته عذاب بدن ته وی اوکه نه روح ته یا دواړو ته

مضمون	مخ
وعده نامه چي په چا وليکی اوپه قبر کی کنبيږدی نوښنګه دی؟	۳۴۳
دجنازی ښخه وروسته ايصال ثواب اوپه مباح کار باندی اصرار	۳۴۳
ايصال ثواب	۳۴۴
په قبرونو باندی دعاء غوښتل درست دی اوکه نه؟	۳۴۵
ښځی لره قبرته دتللو اجازه سته اوکه نه؟	۳۴۵
دثلث قرآن کريم ويلو ښخه وروسته په ايصال ثواب کولو سره به دپوره قرآن ثواب وی	۳۴۵
دجنازی دلمانځه ښخه وروسته درواج په طور دمړی دنيکی تذکره ښنګه ده؟	۳۴۶
پرقبر باندی په لاس پورته کولو سره فاتحه ويل	۳۴۶
دبزرګانو دفاتحی دپاره دتاريخ تعين ضروری نه دی	۳۴۷
ايصال ثواب په کمه ورځ ښه دی؟	۳۴۷
دجنازی دلمانځه ښخه وروسته فاتحه	۳۴۷
درجب په مياشت کی ايصال ثواب	۳۴۸
دقرآن کريم دويلو رواج	۳۴۸
په ايصال ثواب کی دحضور ﷺ واسطه	۳۴۸
آيا په ايصال ثواب سره ټول ګناهونه معاف کيږی؟	۳۴۸
په دريمه ورځ دنخودو دختم رواج	۳۴۹
په حرام مال سره فاتحه	۳۴۹
په کفن باندی دکلمی شهادت ليکل	۳۴۹
په قبرکی شجره ايښوول درست نه دی	۳۵۰
دسماع موتٰی مسئله	۳۵۰
دبدنی ايصال ثواب طريقه څه ده؟	۳۵۰
په کفن باندی وعده نامه ليکل	۳۵۰
آيا روح کورته راځی؟	۳۵۱
يو غلط رواج	۳۵۱
ايصال ثواب کونکو ته ثواب ورکول کيږی اوکه نه؟	۳۵۲
په قبر کی حمائل (دغاړی تعويذ) ايښوول درست نه دی	۳۵۲
داولياء کرامو حضراتو مزارونو ته حاضريدل او ددعاء درخواست کول جائزدی	۳۵۲

مـضـمـو ن	مخ
او که نه؟	۳۵۲
دجنازی دلمانځه څخه وروسته په سورة اخلاص ویلو سره دایصال ثواب رواج	۳۵۳
دیولك پنځلس زره واری کلمه ویلو سره دایصال ثواب روایت چیری دی؟	۳۵۳
مړی ته ددعا درخواست جائزدی او که نه؟	۳۵۴
دفاتحی او دزیارت اطلاع مړی ته کیږی او که نه؟	۳۵۴
دعذاب څخه دخلاصون طریقه څه ده؟	۳۵۵
دمړی دپاره دعاء کم وخت درسته ده؟	۳۵۵
ایصال ثواب ثابت دی، لیکن درواج په طور ورځ مقررول درست نه دی	۳۵۶
دآیت: لَيْسَ لِلْاِنْسَانِ اِلاَّ مَا سَعٰى، صحیح مفهوم او ایصال ثواب.	۳۵۷
په قبرباندی دقرآن کریم ویل څنګه دی؟	۳۵۷
ښخونکو لره دمړسوی دکور څخه په همدغه ورځ ډوډی خوړل څنګه دی؟	۳۵۸
ټولو مسلمانانو ته په یو وار ایصال ثواب درست دی	۳۵۸
چی دری واره قل هوالله ووایی اووی بخښبی نوآیا دقرآن کریم دختم ثواب به ورکول سی؟	۳۵۸
په کفن باندی دکلمی لیکل بی ادبی ده	۳۵۹
قبرستان ته چی ولاړ سی نوڅه کول په کاردی؟	۳۵۹
دایصال ثواب دپاره دی په ژبه باندی څه وویل سی؟	۳۵۹
چی په ژوند کی دقرآن کریم کلمه ووایی دځان دپاره یې وساتی، نو آیا دمرګ څخه وروسته به دهغه ثواب ورکول کیږی	۳۶۰
قبرته سجده کول حرام دی	۳۶۰
په کم ځای کی چی دهندوانو بچی ښخ وی هلته څه ویل درست نه دی	۳۶۰
دهندوانو بچی جنتیان دی او که دوږخیان؟	۳۶۰
په شپه کی دقبرونو زیارت جائز دی او که نه؟	۳۶۱
مړو ته دزیارت کوونکو اطلاع	۳۶۱
په صاحب زکوٰة باندی دثواب په نیت سره یوشی خوړل څنګه دی؟	۳۶۱
دقبر څخه چار چاپیره ځای پخول	۳۶۲
دمزار په خواکی دجومات جوړول څنګه دی؟	۳۶۲
خلګ ددین دبزرګانو قبرونه ولی پاخه جوړوی؟	۳۶۲

مخ	مـضـمـو ن
۳۶۲	دکلام الله مجید اودتفسیر دکتابونو په هدیه کولو سره ثواب رسول.
	که دمړي ددفن کولو څخه مخکې قبرستان ته تلل غواړي نو ایا دمړي وارثانو
۳۶۳	څخه اجازه اخیستل ضروري دي؟
۳۶۳	دقرآن کریم دویلو او دایصال ثواب دپاره ددریمې ورځې قید ضروري نه دي
۳۶۴	**نهم فصل**: دجنازې متفرقات
۳۶۴	دمړي دتعظیم دپاره دریدل څنګه دي؟
۳۶۴	په قبر باندې دښائست دپاره ګلونه اچول څنګه دي؟
۳۶۴	که چیرې دقرض اداء کول دمرګ څخه څو ورځې وروسته وسي نوڅه حکم دي؟
۳۶۵	دیو ولي قبرته په قصد او ارادې کولو سره تلل څنګه دي.
۳۶۵	دخپل مور اودپلار قبر ته بل ملك ته تلل څنګه دي؟
۳۶۵	کورته دروح راتللو والا روایت محقق نه دي
۳۶۵	چې فاسق په جُمعه کې مړسي، نوحساب به یې وی اوکه نه ؟
۳۶۶	دمړي روح کورته راځي اوکه نه؟ اوپه خوب کې ولې په نظر راځي.
۳۶۶	دبې نمازه مړي راکښل نه دي په کار
۳۶۶	صاحب مزار ته ددعاء درخواست کول
۳۶۶	دحضرت امام اعظم رحمه الله په نزد بزرګان ددین اوري اوکه نه؟
۳۶۷	آیا حضرت امام اعظم رحمه الله یوسړي قبرته دالتجاء کولو څخه منع کړي وو؟
۳۶۷	که دامام صاحب رحمه الله په تائید کې آیت کریمه یاحدیث وی نوپیش دي سی؟
۳۶۷	دفرښتو په اړوند غلطه عقیده
۳۶۸	دمرګ څخه وروسته انساني روح چیرې اوسیږي اوپه قبر کې سوال اوجواب
۳۶۸	دغیر انسانانو روحونه
۳۶۸	د بوهره فرقې عقائد اودهغوی متعلق څو پوښتنې
۳۷۰	دشیعه یابوهره دپاره ایصال ثواب اودهغوی جنازه کول جائز دي اوکه نه؟
۳۷۱	دشیعه جنازه رسماً په مځکه باندې ایښوول څنګه دي؟
	دبیرولو دپاره داحکم لګول درست نه دي، چې څوك پنځه وخته لمونځ نه کوي
۳۷۱	دهغه جنازه درسته نه ده
۳۷۲	دسماع موتي بحث
۳۷۳	دکمې ښځې دخیتې څخه چې دماشوم څه حصه راووتله او هغه مړه سوه.

مـضـمـو ن	مخ
دمحرم په عشره کی دمړ کیدونکی بحث	۳۷۳
دجُمعې په شپه دروح راتلل کورته تحقیق خبره نه ده	۳۷۳
دکافر هغه بچی چی دمسلمان په کورکی وفات سی.	۳۷۴
لسم فصل: دشهید په احکامو کی	۳۷۴
په ناجوړی مړ کیدونکی شهید دی اوکه نه؟	۳۷۴
حضرت رسول الله ﷺ ته سید الشهداء ویل درست دی اوکه نه؟ او دهغه ﷺ حیات دشهیدانو څخه زیات دی اوکه نه؟	۳۷۵
حکمی شهادت	۳۷۵
دمړی دپاره دژوندی کیدلو دعاء	۳۷۶
که په اوبو کی ډوب سی اومړ سی، یاپه جهاد کی، یا دهیضی اودطاعون په مرض کی نوڅه حکم دی؟	۳۷۶
یوه پاګل یوه ښځه په کړایی سره ووهله او شهیده یې کړه نوهغه ته به غسل ورکول کیږی اوکه نه؟	۳۷۶
څوك چی تردیوال لاندی ګیر سی نوهغه ته به غسل ورکول کیږی.	۳۷۷
زخمی مړی ته دغسل ورکول څنګه دی؟	۳۷۷
که غلو قتل کی نو شهید سو اوکه نه؟	۳۷۸
منکر اونکیر به دکمو خلګو څخه پوښتنه نه کوی؟	۳۷۸
داخروی شهادت پیدا کونکی بدن خرابیږی، خوسا کیږی اوکه نه؟	۳۷۸
حقیقت دشهید دبدن په باره کی څه فرمایی؟	۳۷۸
دکافرانو دشرارت په دفع کولو کی چی کم مسلمانان مړه سی هغوی شهیدان دی اوکه نه؟	۳۷۸
په محرم اوعرس کی چی دهندوانو دحملی سره مسلمانان مړه سی نو دهغوی څه حکم دی؟	۳۷۸
که هندوان په پټه طریقه سره مسلمانان ووژنی نوهغوی شهیدان دی اوکه نه؟	۳۷۹
اولیآء کرام دمرګ څخه وروسته ژوندی اوسی اوکه نه ؟	۳۷۹
دمرګ څخه وروسته داولیاء کرامو فیوض باقی وی.	۳۸۰
رسالة ﴿ **النَّظم المستطاب لحكم القراءة فی صلاة الجنازة بأُمّ الكتاب** ﴾	۳۸۱

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(فتاوی دار العلوم دیوبند ، مدلّل ومکمّل ، جلد پنځم)

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَكَفٰى وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى !

دفتاوٰی داپنځمه حصه داهل علمو اوعامو مسلمانانو په خدمت کی په وړاندی کولو سره زما زړه په حمد اوشکر سره شوندې خوځونکی، اوتندی می دهغه کریم رب په مخکی ټیټ سویدی، دچاپه توفیق اوعنایت سره چی داعظیم خدمت ترسره کیږی، کنی چیری ددی تصور هم نه سو کیدلی چی زما غوندی ظلوم اوجهول انسان به ددار الافتاء په اتلس کلن غیر مرتب ریکارډ کی ددی څه دپاسه لك خورو ورو مسائلو په بیدار دماغی سره دمطالعی کولو اوبیا هغه په فقهی ترتیب باندی دموجوده دور دعلمی تقاضو موافق، مهذب اومرتب کړی اوددی په وړاندی کولو کی به په کامیابی سره را ستون سی.

دالله ﷻ فضل وکرم دی، چی په دی حصه باندی کتاب الصلوٰة پوره سو، اوپه دا ډول دوه زره۲۰۰۰ صفحې اوکم وبیش څلور زره (۴۰۰۰۰) مسائل ستاسی لاسونو ته ورسیدل، الله ﷻ دی هغه ورځ هم ژر راولی چی ددی سلسلی باقی حصی هم خاکسار ستاسی په خدمت کی په وړاندی کولو سره وویلی سی:

شادم از زندگی خویش که کاری کردم

(خوشحاله په خپل ژوند یم چی یو کار خو می وکړی).

دلته خاکسار دخپل دکار نگران ، دشعبی سرپرست، حکیم الاسلام حضرت مولانا القاری محمد طیب صاحب دامت برکاتهم مهتمم دار العلوم دیوبند په خدمت اقدس کی دامتنان او دتشکر هدیه پیش کول خپله فریضه گنی، چاچی دشروع څخه تراوسه پوری په قدم قدم باندی زما حوصله افزایی وکړه، اوبالخصوص په دی علمی خدمت کی یی مرسته وفرمایله، بلکی ددی خدمت قدر شناسی وفرمایله، اوزما دعلم جوش، دلچسپی، او علمی ولولې اوحوصلې ته یی طاقت وروبخښی، ددی سره دخپلو شفیق ترینو اساتذه کرامو سر پرست شعبه اودهغه بزرگانو په خدمت کی دعقیدی اومحبت هدیه پیش ده، دچاپه قلبی دعاگانو اوحوصله زیاتونکو کلماتو سره چی زما داټول علمی جد جهد باقی او دترقی سره مخ دی، دعاء ده چی الله ﷻ دی ددی حضراتو بی پناه شفقتونه، محبتونه اوفیوض اوبرکات راته نصیب لری.

دلته داعرض کول هم ضروری دی چی دلمانځه متعلق هغه بعض خاص مسائل په کمو کی چی عوام اوخواص زیات مبتلی، یوځای یوځای دسوال اودجواب دنوعیت دفرق سره تکراراً باقی پریښوول سوی دی لیکن ائنده ددی برای نام تکرار دباقی پریښوولو اراده نسته .

په آخره کی دعاء ده چی اله العالمین دی دخپل یوبی اسبابه بنده داحقیر خدمت قبول کړی، اودده داخدمت دده دپاره دآخرت توښه ددواړو جهانونو دکامیابی ذریعه جوړه کړی. ربنا تقبل منا انك انت السميع العليم. آمین. یارب العالمین.

ددعاء طلبګار

محمد ظفير الدين غفرله

مرتب فتاوٰی دار العلوم دیوبند

١٢\ ربیع الاول \ ١٣٨٥هـ ق

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

الحمد لله رب العٰلمين والصلوٰة والسلام علىٰ سيد المرسلين وعلىٰ اٰله وصحبه اجمعين.

اَلبَابُ الخَامِسُ عَشَرَ فِی صَلاَةِ الجُمعَةِ

دجُمعې دلمانځه مسئلې

دكم كلي ابادي چي (۱۲۵) كوره وي په هغه كي جُمعه اواختر درست نه دي: سوال: (۲۳۲۱) چي په كلي كي (۱۲۵) كورونه وي نوهلته دجُمعې او داختر لمونځ كيدی سی اوكه نه؟

جواب: داكوچنی كلی دی، په دی كی دجُمعې اوداختر لمونځ درست نه دی. ([1]) فقط

دولسوالۍ په حدودوكی جُمعه درست ده: سوال: (۲۳۲۲) كه چيری دولسوالۍ په شا وخوا كی ځوك دجُمعې لمونځ كوی نوجائز دی اوكه نه؟

جواب: كه چيری دولسوالۍ په حدودو كی ځوك جُمعه كوی نوصحيح ده اوكم كوچنی كلی چی دولسوالۍ سره متصل دی په هغه كی جائزنه ده او دولسوالۍ دحدودو څخه مراد فناء دښار ده په كمه كی چی دولسوالۍ كارو بارونه كيږی لكه ركض خيل (دآسانو ځغاسته دپاره دټريننګ) وغيره. ([2]) فقط

چيری چی تحصيلدار وی اودوه زره ابادی وی هلته جُمعه جائزده: سوال: (۲۳۲۳) په كم ښار كی چی تحصيل دار وغيره اوسيږی اودهغه مردم شماری دوه زره يادی ته نژدی وی نوهغه ته مصر ويل جائزدی اوكه نه؟ دهغه په اطرافو كی جُمعه كول جائزدی اوكه نه؟

جواب: فقهاءؤ تصريح كړيده، چی په لوی كلی اوولسوالۍ كی جُمعه واجب الاداء ده، نو كه چيری ذكر سوی ښار په قريه كبيره كی داخل معلوميږی، لهذا په دی كی او ددی په فناء كی جُمعه درسته ده. ([3]) فقط

([1]). وفيما ذكرنا اشارة الى انه لاتجوز فی الصغيرة التی ليس فيها قاض ومنبر وخطيب (ردالمحتار باب الجمعة ج ۱ ص۷۴۸. ط. س. ج. ۲ ص ۱۳۸). ظفير

([2]). ويشترط لصحتها المصر الخ اوفناء وهوما حوله اتصل به اولا لا جل مصالحه كدفن الموتی وركض الخيل (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة ج ۱ ص ۷۴۷ - ۷۴۹. ط. س، ج ۲ ص ۱۳۸). ظفير

([3]). وتقع فرضا فی القصبات والقری الكبيرة التی فيها اسواق (ردالمحتار باب الجمعة ج ۱ ص ۷۴۸. ط. س. ج ۲ ص ۱۳۸). ظفير

دمصر فناء: **سوال**: (۲۳۲۴) دمصر فناء ترڅو ميلو پورى ده؟

جواب: دمصر دفناء دپاره دميلونو تعداد معتبر نه دى، بلكى دمصر فناء هغه ده كمه چى دمصر دمصالحو دپاره اودمصر دكارونو دپاره مهيا وى، كدفن الموتى وركض الخيل والدواب وجمع العساكر والخروج للرمى وغير ذالك، (۱) شامى. فقط

دهندوستان په ښار كى جُمعه درست ده: **سوال**: (۲۳۲۵) بعضو اشخاصو خلګ دجُمعې دلمانځه څخه بندكړى دى وايى چى دجُمعې شرائط په هندوستان كى نه پيدا كيږى په دى وجه نه په ښاركى جُمعه كيدى سى اونه په ولسوالۍ كى ايادهغوى داوينا درسته ده؟

جواب: په ولسوالۍ ښار اوقريه كبيره كى بغير دشك او شبهى څخه جُمعه واجب الاداء ده، دجُمعې مانعين اومنكرين په غلطى باندى دى اودفرضو ترك كوونكى دى، قال فى ردالمحتار: وَتَقَعُ فَرْضًا فِي الْقَصَبَاتِ وَالْقُرَى الْكَبِيرَةِ الَّتِي فِيهَا أَسْوَاقٌ ، وفيه قبيله : وَبِهَذَا ظَهَرَ جَهْلُ مَنْ يَقُولُ لَا تَصِحُّ الْجُمُعَةُ فِي أَيَّامِ الْفِتْنَةِ مَعَ أَنَّهَا تَصِحُّ فِي الْبِلَادِ الَّتِي اسْتَوْلَى عَلَيْهَا الْكُفَّارُ كَمَا سَنَذْكُرُهُ الخ (۲) فقط

دخطبى په ځاى دقرآن پاك ركوع كافى ده: **سوال**: (۱۳۲۶) كه چيرى دخطبى په ځاى دقرآن پاك يوه ركوع وويل سى نوجُمعه درسته ده اوكه نه؟

جواب: په درمختار كى دى: وكفت تحميدة اوتهليلة اوتسبيحة الخ (۳)، يعنى دخطبى دپاره كافى دى، يووار الحمدلله ويل يا دلا اله الا الله ويل، يا دسبحان الله ويل، ددى څخه معلومه سوه چى دقرآن كريم په ركوع ويلو سره فرض خطبه ادا كيږى، ليكن په دى باندى اكتفاء كول دسنتو څخه خلاف دى، سنت دا دى چى دوى خطبى وويل سى، ويسن خطبتان، (۴) فقط

په درى څلور سوه ابادى والا كلى كى جُمعه درسته نه ده: **سوال**: (۲۳۲۷) زموږ په كلى كى تقريبًا درى څلور سوه بنى ادمان اوسيږى او ضروريات وغيره هيڅ څه نه پيدا كيږى نوپه داسى كلى كى عند الاحناف دجُمعې او داخترونو لمونځ واجب اواداء كيږى اوكه نه؟ او دقول داكبر مساجد حد ناقص وغيره صحيح اومزيف اومنقوص عند المحققين دى اوكه نه؟

---

(۱). وفناءه ما اتصل به لاجل مصالحه كدفن الموتى وركض الخيل (درمختار) اعلم ان بعض المحققين اهل الترجيح اطلق الفناء عن تقديره بمسافة وكذا محرر المذهب الامام محمد رحمه الله وبعضهم قدره بها (رد المحتار ج ۱ ص ۷۴۹. ط. س. ج۲ ص ۱۳۸). ظفير

(۲). ردالمحتار باب الجمعة ج ۱ ص ۷۴۸. ط. س. ج ۲ ص ۱۳۸. ظفير

(۳). الدرالمختار على هامش ردالمحتار باب الجمعة ج ۱ ص ۷۵۸. ط. س. ج ۲ ص ۱۴۸. ظفير

(۴). ايضا ط.س. ج۲ ص۱۴۸. ظفير

جواب: په داسی کلی کی دحنفی مذهب موافق دجُمعې اوداخترونو لمونځ صحیح نه دی: کما فی الشامی وفیما ذکرنا اشارة الی انه لا تجوز فی الصغیرة التی لیس فیها قاض الخ وقال قبیله وتقع فرضًا فی القصبات والقری الکبیرة التی فیها اسواق الخ ردالمحتار جلد اول. (۱) اوداکبر مساجد دعدم وسعت تعریف منقوص اومزیف دی، کما قال فی شرح المنیة فکل تفسیر لا یصدق علی احدهما فهو غیر معتبر حتٰی التعریف الذی اختاره جماعة من المتأخرین کصاحب المختار والوقایة وغیرهما وهو ما لو اجتمع اهل فی اکبر مساجده لا یسعهم فانه منقوض بهما اذ مسجد کل منهما یسع اهله وزیادة الی ان قال فلا یعتبر هذا التعریف (۲). فقط

دمؤذن خطیب ته دبعضو جملو ویلو څخه وروسته همسا ورکول درست نه دی: سوال: (۲۳۲۸) دمدراس دعلاقی په یوڅو کلیو کی داعادت مستمره دی، چی مؤذن دجُمعې په ورځ دخطبی څخه مخکی په لاس کی امساء نیولی دا الفاظ وایی، الجمعة عید للفقراء والمساکین قال النبی ﷺ اذا صعد الخطیب المنبر فلا صلاة ولا کلام ولغی الخ ددی څخه وروسته مؤذن خطیب لره امسا په لاس کی ورکړی بعض علماء دا طریقه منع کوی او ورته بدعت سیئه وایی، اوبعض ورته جائز اومستحب وایی. بینوا تؤجروا؟

جواب: ددی متعلق علامه شامی په آخرکی دالیکلی دی، اقول کون ذلك متعارفاً لا یقتضی جوازه عند الامام القائل بحرمة الکلام ولو امر بالمعروف او رد سلام استدلالاً بما مرّ ولا عبرة بالعرف الحادث اذا خالف النص الخ (۳). ددی څخه معلومه سوه چی ممانعت ارجح دی، نو قول دمانعینو صواب دی. فقط

دتکبیر په وخت کی درود په جهر سره ویل ثابت نه دی: سوال: (۲۳۲۹) علی هذا دلمانځه دتکبیر او داقامت څخه مخکی دمؤذن درود جهریه ویل بعضی خلگ منع کوی، اوبعض دا مستحب گرځوی، کم یوقول صحیح دی؟

جواب: په شامی کی یی ددرود شریف دمستحب والی په ځایونو کی یی لیکلی دی. وعند الاقامة (۴)، یعنی دتکبیر ویلو په وخت کی هم درود شریف مستحب دی، لیکن دجهر قید په هغه کی نه سته ، او فقهاء ؤ دهغه ځایونو څخه ماسوا چیری چی جهر وارد

---

(۱). ردالمحتار باب الجمعة ج ۱ ص ۷۴۸ ، ط.س. ج۲ ص ۱۳۸ . ظفیر

(۲). غنیة المستملی. باب الجمعة ص ۵۱۱. ظفیر

(۳). ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۲۹ مطلب فی حکم المرقی بین یدی الخطیب، ط.س. ج۲ ص ۱۲۰ . ظفیر

(۴). ردالمحتار باب صفة الصلوة فصل فی تالیف الصلوة مطلب نص العلماء علی استحباب الصلوة علی النبی ﷺ فی مواضع ص ۴۸۳. ظفیر

سوی دی جهر منع کړی دی، نوښه داده چی درود شریف کرار ووایی. (١) فقط

چی په کم ځای کی جُمعه جائزنه ده هلته به په کولو سره گنهگار سی: **سوال:** (٢٣٣٠) په کمه علاقه کی چی تقریبًا دوه زره بنی ادمان ابادوی، نوهلته جُمعه اواخترونه جائزدی او که نه؟ اوپه کم ځای کی چی شرعًا جُمعه او اخترونه جائز نه دی هلته به دجُمعي او داخترونوپه لمونځ کولو سره هغه خلگ گنهگار سی اوکه نه؟ دجُمعي او داخترونو داداء کیدلو دپاره ځومره مردم شماری په کار ده، فقهاء داشرط دکم ځای څخه لګوی چی دجُمعي اوداخترونو دپاره ماسواء دامام څخه ددروکسانو موجودوالی شرط دی حالانکه دجُمعي اوداخترونو دپاره جماعت شرط دی اودجماعت دپاره دوه کسان کافی دی. په نیل الاوطار کی دی: اما الاثنان فبانضمام احدهما الاخر یحصل الاجتماع وقد اطلق الشارع علیها اسم الجماعة فقال الاثنان فما فوقهما جماعة، ددی حدیث پاك څه جواب دی؟

جواب: قال فی الردالمحتار المعروف بالشامی: وتقع فرضًا فی القصبات والقری الکبیرة التی فیها اسواق، الی ان قال وفیما ذکرنا اشارة الی انه لا تجوز فی الصغیرة التی لیس فیها قاض الخ شامی باب الجمعة (٢). ددی عبارتونو څخه ښکاره ده چی جُمعه په قصبو اولوی کلی کی اداء کیږی اوپه درمختار باب العیدین کی دی: وفی القنیة صلوٰة العید تکره تحریما ای لانه اشتغال بما لا یصح لان المصر شرط الصحة قوله صلوٰة العید: ومثله الجمعة (٣).

ددی عبارت څخه معلومه سوه چی په کوچنی کلی په کم کی چی شرائط دجُمعي نه پیدا کیږی، که چیری په هغه کی دجُمعي او داخترونو لمونځ اداء کړل سی نوهغه خلګ به گنهگار وی، باقی داخبره چی په کمه علاقه کی دوه زر (٢٠٠٠) بنی ادمان وی هغه قریه کبیره ده، که چیری په هغه کی بازار اودکانونه وی نوجُمعه به هلته اداء کیږی کنی نه، دبنی آدمو تعداد دصحیح روایاتو څخه ثابت نه دی، بلکی عرفا چی کم کلی خلګ قریه کبیره گنی هغه قریه کبیره ده اوکمه چی قریه صغیره گنی هغه قریه صغیره ده. اوپه در مختار کی دی: والسادس الجماعة واقلها ثلثة رجال الخ سوی الامام بالنص لانه لابد من

---

(١). ومستحبة فی کل اوقات الامکان الخ وازعاج الاعضاء برفع الصوت جهل وانما هی دعاء له والدعاء یکون بین الجهر والمخافتة الخ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب ایضا ج ١ ص ٤٨٣ – ٤٨٥ ، ط.س. ج٢ ص ....). ظفیر

(٢). ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص٧٤٨ ، ط.س. ج٢ ص ١٣٨ . ظفیر

(٣). ردالمحتار باب العیدین ج١ ص٧٧٥ ، ط.س. ج٢ ص ١٢٧ . ظفیر

الذکر وهو الخطیب وثلثة ماسواه بنص فاسعوا الی ذکر الله (١)، ددی عبارت څخه یې دجُمعې په جماعت کی دامام څخه ماسوا ددری کسانو کیدل دنص څخه ثابت کړی دی یعنی دایت کریمه، فاسعوا الی ذکر الله څخه. اوځنګه چی په نیل الاوطار کی دی دا مذهب دصاحبینو دی، امام صاحب دقرآنی آیت مبارکه په وجهی سره احتیاطًا ددری کسانو شریك والی شرط کړی دی.

دجُمعې په خطبه کی وعظ درست دی اوکه نه؟ سوال: (٢٣٣١) دجُمعې په خطبه کی دقرآن پاك وعظ جائزدی اوکه نه؟ دحضور ﷺ څه معمول وو؟

جواب: دجُمعې په خطبه کی وعظ ویل دصحابه کرامو ﷺ دستور نه وو، یعنی دعربی ژبی څخه بغیر په خطبه کی بله ژبه داخله سوی نه وه، لهذا فارسی، اُردو، پښتو، اونوری په خطبه کی ویل مکروه (٢) دی.

ایاپه هندوستان کی دجُمعې اواخترونو لمونځ درست دی؟ سوال: (٢٣٣٢) ایاپه هندوستان کی جُمعه او داخترونو لمونځ جائزدی اوکه نه؟

جواب: دهندوستان په ښارونو اوقصبو اولویو کلیو کی جُمعه صحیح ده، اوپه کوچنی کلی کی درسته نه ده . (٣) کمامر. فقط

داحتیاط الظهر حکم نسته: سوال: (٢٣٣٣) په هندوستان کی دجُمعې دلمانځه داداء کولو څخه وروسته احتیاط الظهر سته دی اوکه نه؟

جواب: احتیاط الظهر نسته. په ښارونو وغیره کی ځکه چی هلته جُمعه صحیح ده، (٤) اوپه کوچنی کلی کی جُمعه اداء کیږی نه، هلته دماپښین لمونځ په جمع سره کول په کار دی. فقط

دجُمعې داول اذان څخه وروسته اخیستل خرڅول جائز نه دی: سوال: (٢٣٣٤) نن صبا دجُمعې دلمانځه دپاره دوه اذانونه کیږی، یو مخکی او بل دخطبی دشروع کیدو څخه مخکی. نو دکم اذان څخه وروسته سودا کول ناجائز دی؟

---

(١). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص ٧٢٠ - ٧٢١ ، ط.س. ج٢ ص ١٥١ . ظفیر

(٢). لا یشترط کونها بالعربیة فلو خطب بالفارسیة اوبغیرها جاز کذا قالوا والمراد بالجواز فی حق الصلاة بمعنی انه یکفی لاداء الشرطیة وتصح به الصلاة لا الجواز بمعنی الاباحة المطلقة فانه لا شك فی ان الخطبة بغیر العربیة خلاف السنة المتوارثة من النبی ﷺ والصحابة ﷺ فیکون مکروها تحریما الخ (عمدة الرعایة علی هامش شرح الوقایه باب الجمعة ج١ ص٢٣٢). ظفیر

(٣). فلو الولاة کفارا یجوز للمسلمین اقامة الجمعة (ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص ٧٥٤، ط. س. ج٢ ص ١٤٤. ظفیر

(٤). وفی البحر وقد افتیت مرارا بعدم صلاة الاربع بعدها بنیة اخر ظهر خوف اعتقاد عدم فرضیة الجمعة وهو الاحتیاط فی زماننا (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص ٧٤٧ ، ط.س. ج٢ ص ١٣٧). ظ

جواب: قال فی الدر المختار ووجب سعی الیها وترك البیع ولومع السعی وفی المسجد اعظم وزراً بالاذان الاول فی الاصح، وفی الشامی قلت وسیذکر الشارح فی اخر البیع الفاسد ان لا باس به ای بالبیع لتعلیل النهی بالاخلال بالسعی فاذا انتفٰی انتفی الخ (ط. س. ج۲ ص ۱۲۱) دذکر سوی عبارت څخه ددواړو خبرو جواب معلوم سو، چی په اول اذان سره سعی الی الجمعة واجب سی، اوسودا کول منع سی، اوداچی کله سعی الی الجمعة نه فوت کیږی نوبیا سودا کول درست دی. فقط

په پنځه سوه یا یو نیم زر ابادی کی جُمعه نسته: **سوال**: (۲۳۳۵) په یوکلی کی پنځه سوه ابادی ده نودلته جُمعه درسته ده اوکه نه؟ اوکه چیری په بل کلی کی یونیم زرابادی وی په هغه کی هم جُمعه درسته ده اوکه نه؟ ددی دواړو کلیو ترمینځ دیوه بزرګ خانقا ده، په هغه کی هم جُمعه درسته ده اوکه نه؟ دڅومره ابادی په لحاظ سره جُمعه صحیح کیږی؟

جواب: وتقع فرضا فی القصبات والقری الکبیرة التی فیها اسواق الی ان قال وفیما ذکرنا اشارة الی انه لا تجوز فی الصغیرة التی لیس فیها قاض الخ، (۱) شامی جلد اول، باب الجمعة، ددی عبارت څخه دامعلومه سوه چی دحنفیانو په نزدپه لوی کلی کی جُمعه اداء کیږی. کم چی دولسوالۍ په شان وی، اوپه هغه کی بازار او دکانونه وی، اوپه کوچنی کلی کی جُمعه نه صحیح کیږی، نو ددی فقهی قاعدی څخه معلومیږی، چی په دی دواړو کلیو کی جُمعه صحیح نه ده اوپه مینځ کی چی دبزرګ کم مزار دی هلته هم جُمعه درسته نه ده. بیا دی واضحه وی چی دولسوالۍ ابادی کم از کم څلور پنځه زره بنی آدمان وی، نوچی کم کلی داسی وی په هغه کی به جُمعه صحیح وی. فقط

مخکی ښار وو بیا وران سو څلور سوه ابادی پاته سوه نوجُمعه پکښی جائزه نه ده: **سوال**: (۲۳۳۶) شیخ پوره علاقه کمه چی په یوه زمانه کی ډیر غټ ښار وو، سکهانو دا لوټ کړله اوتباه یی کړله اوس یی موجوده خالت دادی چی ټول څلور نیم سوه بنی آدمان پکښی اباد دی، اودوه درېچون دکانونه دی نه پکښی بازار سته اونه څه ضروری شی پیدا کیږی زمیندار یی مسلمانان دی، ددریاب دنژدیوالی په وجه دډیرو کلیو مړی هلته کی غورځول کیږی، ایاپه داسی ځای کی شرعا جُمعه جائز ده اوکه نه؟ دیو ځای پخوا زمانه کی ښار کیدل، اودبل ځای مړی هلته غورځول کیدل یا دفن کیدل دجُمعې دجواز په شرائطوکی دی اوکه نه ؟ دجُمعې شرائط مثلاً سلطان یا دسلطان نائب وغیره په هندوستان کی خو مفقود دی، لهٰذا په هندوستان کی دجُمعې جائز کیدل نه دی پکار؟

---

(۱). ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۴۸ ، ط.س. ج۲ ص ۱۳۸ . ظفیر

جواب: فی الحال کله چی دشیخ پوره علاقه آبادی تهوله دڅلور نیمو سوو بنی آدمو ده، یا فرض کړه ددی ځخه څه زیاته ده اوبازار وغیره هلته نسته. اونه هلته ضروری شیان پیدا کیږی، نودغه ځای یقینًا قریه صغیره ده په کمه کی چی فقهاء جُمعه کول ناجائز اومکروه تحریمی لیکلی دی په شامی کی دی: وفیما ذکرنا اشارة الی انه لا تجوز فی الصغیرة التی لیس فیها قاض (١) الخ، اوپه درمختار باب العیدین کی دقنیه څخه منقول دی، صلوٰة العید فی القری تکره (٢) تحریماً الخ، په شامی کی دی ، ومثله الجمعة (٣) .

په یوه تیره زمانه کی دذکر سوی ځای ښار یا ولسوالۍ کیدل یا دقریب اوجوار کافران اومسلمانان مړی هلته غورزول کیدل یادفن کیدل ددغه ځای دښاروالی یاولسوالۍ والی علامه نه ده اونه دجُمعې دجائزوالی علامه ده، دامحض دیوچا غلط بیان دی چی دنورو قریب وجوار دکلیو مړی هلته دفن کیدل یا غورځول کیدل دجُمعې دجواز دلیل دی، ددی هیڅ اصل په شریعت کی نسته (اوپه سوال کی دالیکل چی په هندوستان کی دجُمعې په شرائطوکی سلطان یانائب دسلطان وغیره مفقوددی. په دی وجه په هندوستان کی هیڅ ځای هم جُمعه درست کیدل نه دی په کار، نودا غلطه ده، اودفقهی دکتابونو دعبارتونو اودتصریحاتو څخه دناخبرتیا په وجهی سره ده، داشرط هلته دی چی داسلام بادشاه وی نوپکار ده چی هغه پخپله دجُمعې امام سی اویا دهغه نائب اومأذون دی وی، اوپه کم ځای کی چی داسلام بادشاه نه وی هلته چی مسلمانان په خپلو کی په رضامندی سره څوك چی دجُمعې امام مقرر کړی نوهغه دی دجُمعې امام سی، اودجُمعې لمونځ هلته واجب اواداء سی، په درمختار کی دی، ونصب العامة غیر معتبر مع وجود ذکر اما مع عدمهم فیجوز لضرورة وقال فی الشامی فلو الولاة کفارًا یجوز للمسلمین اقامة الجمعة ویصیر القاضی قاضیًا بتراضی المسلمین الخ. (٤) فقط

<u>په ښار اوقصبو کی داحتیاط الظهر ضرورت نسته</u>: سوال: (٢٣٣٧) په ښارو اوقصبو کی احتیاط الظهر ضرور کول په کاردی اوکه نه؟

جواب: په ښارو اوقصبوکی چونکه جُمعه دشبهی اوتردد څخه بغیر کیږی لهذا دجُمعې څخه وروسته احتیاط الظهر کول نه دی په کار څنګه چی په درمختار کی یی دصاحب بحرؒ فتویٰ نقل فرمایلی ده : وفی البحر وقد افتیت مرارًا بعدم صلوٰة الاربع بعدها بنیة

---

(١). ایضا ج١ ص ٧٤٨ ، ط. س. ج٢ ص ١٣٨ . ظفیر

(٢). ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص٧٤٨ ، ط. س. ج٢ ص ١٣٨ . ظفیر

(٣). ردالمحتار باب العیدین ج١ ص٧٧٥ ، ط. س. ج٢ ص ١٢٧ . ظفیر

(٤). ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص٧٥١ ، ط. س. ج٢ ص ١٤٤ . ظفیر

اخر ظهر (١) خوف اعتقاد عدم فرضية الجمعة وهو الاحتياط فى زماننا الخ. فقط

په جُمعه کې تلوارې مقصود ده: **سوال**: (٢٣٣٨) دانجمن اسلاميه انباله زير اهتمام يو جامع جومات دی چي په هغه کې دانجمن دطرف څخه يوامام مقرر دی څوواره هغه ته وويل سوه چي داستحباب دوجی څخه دجُمعې په لمانځه کې تلواری مه کوه او داحنافو داحکامو مطابق دکافی انتظار څخه وروسته دجُمعې لمونځ اداء کوه، آيا امام ته جُمعه ژر کول ښنگه دی؟

جواب: داحنافو په نزد دجمهورو دقول موافق په جُمعه کې ابراد يعنی تاخير مشروع نه دی، بلکې جُمعه دزوال څخه وروسته ژر کول ښه دی (قال فى الشامی لکن جزم فى الاشباه من فن الاحکام انه لا يسن لها الابراد الخ (٢). نو معلومه سوه چي دامام دافعل چي دجُمعې لمونځ ژر کوی دشريعت موافق دی. لهذا انجمن وغيره ته داحق نسته چي هغوی امام دجُمعې دتعجيل څخه منع کړی. فقط

دجُمعې دپاره مستحب وخت: **سوال**: (٢٣٣٩) دحنفی عقائدو په موجب نن صبا دجُمعې دلمانځه دپاره مستحب وخت څه دی؟

جواب: داحنافو صحيح مذهب دادی چي په جُمعه کې تعجيل مستحب دی، ابراد يعنی تاخير کم چي دگرمی په موسم کې دماپښين په لمانځه کې مستحب دی، هغه په جُمعه کې نسته، بلکې جُمعه ژر اداء کول مستحب دی، او داحاديثو څخه هم دجُمعې تعجيل ثابتيږی، نو دزوال څخه وروسته مثلاً دولس نيمی بجی دجُمعې اذان کيدل په کاردی، بيا لس پنځلس منټه وروسته خطبه اودهغه څخه وروسته لمونځ کول په کاردی، مثلا تريوی بجی پوری دی داټول کارونه وسی ياڅه اندازه کم يا زيات دی وی، قال فى رد المحتار لکن جزم فى الاشباه من فن الاحکام انه لايسن لها الابراد الخ ثم قال: وقال الجمهور ليس بمشروع لانها تقام بجمع عظيم فتأخيره مفض الى الحرج، (٣) شامی جلد اول صفحه ٢٤٥، نوپه داسی امورو کی امام ته دمستحبو وختونو رعايت په کار دی، دمتولی په هداياتو باندی عمل کول ضروری نه دی، اومتولی ته دهداياتو کولو حاجت هم نسته، کم وختونه چي دلمونځونو مستحب دی امام به پخپله دهغه رعايت کوی. فقط

دجُمعې په قعده کې په شامليدلو سره دجُمعې لمونځ اداء سو: **سوال**: (٢٣٤٠) يوسړی دجُمعې دلمانځه په آخری قعده کی شامل سو نو ايا دجُمعې لمونځ يی اداء سو اوکه نه؟

---

(١). الدر المختار على هامش ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص٧٤٧ ، ط.س. ج٢ ص ١٣٨ . ظفير

(٢). رد المحتار كتاب الصلوٰة ج١ ص ٣٤٠ . ظفير

(٣). ردالمحتار كتاب الصلوة مطبوعة درسعادت ص ٣٤٠ – ٣٤١ ، ط.س. ج٢ ص ٣٢٧ . ظفير

جواب: دجُمعې لمونځ یې ادا سو، (١) فقط

دوهم اذان څخه وروسته به نه په ژبې سره دعاء ویل کیږي اونه به جواب ورکول کیږي:

سوال: (۲۳۴۱) دخطبې داذان څخه وروسته دعاء ویل او داذان جواب ورکول جائزدي اوکه نه؟

جواب: دخطبې داذان جواب ورکول اودوسیلې دعاء ویل فقهاء وو مکروه لیکلې دي. فی الدرالمختار قال وینبغی ان لایجیب بلسانه اتفاقا فی الاذان بین یدی الخطیب (٢). فقط

جُمعه په کلیو کې: **سوال**: (۲۳۴۲) نن صبا په کلیو کې دجُمعې په جواز اوعدم جواز کې داحنافو دعلماء رایې مختلفې دي، بعضې حضرات دې طرف ته تللې دي چې په کلیوکې جُمعه کول په کاردي اوبعض په کلیوکې دجُمعې څخه خلاف دي. اودمصر تعریف امر مختلف فیه معلومیږي، مخکې فریقې کم چې په کلیوکې دجُمعې دجواز قائل دي هغوی دمصر تعریف داسې کوي چې په کم موضع کې دوه زره (۲۰۰۰) ابادي وي هغه ته موږ مصر ویلې سو، بل دکم موضع اوسیدونکې چې دهغه ځای ترټولو په لوی جومات کې ځائیدلې نسې، دوهم فریقه وایي چې مصر هغه ځای دی په کم کې چې بازار وغیره ضروریات پیدا کیږي، داشرطونه خو دامام اعظم دمذهب مطابق دي اومفقود دي، لهذا هغه موضع چیرې چې تعریف دفریق اول نه پیدا کیږي، که دهغه ځای خلګ دائمه ثلثه وو په مذهب باندې عمل وکې نوجائز به وي اوکه نه؟ ولې چې نن سبا په ډیرو مسائلو کې دامام شافعي دتقلید حکم دفتنې دلیرې کولو په غرض ورکول کیږي لکه په مسئله دمفقود کې، په دې مسلك کې که عمل درآمد په مسلك دفریقِ اول وسي، څنګه چې دهندوستان (پاکستان) په کلیو کې جاري دي. داجائزدي اوکه نه؟ اوپه کم ځای کې چې دا شرائط مفقود دي که هغه خلګ دشافعي مذهب مطابق دجُمعې لمونځ اداء کړي نو جائز دي اوکه نه؟

جواب: کلې په دوه قسمه دي، قریه کبیره اوقریه صغیره (یعنی لوی کلې اوکوچنی کلې) فقهاء وو قریه کبیره دولسوالۍ اودښار په حکم کې ګرځولې ده اوپه هغه کې یې دجُمعې دوجوب فتوی ورکړیده، کما فی الشامی وتقع فرضا فی القصبات والقری الکبیرة التی فیها اسواق الخ، (٣) ص **۵۳۷** جلد اول، اوپه قریه صغیره (یعنی کوچنی کلې) کې دحنفي

---

(١). ومن ادرکها (ای الجمعة) فی تشهد اوسجود سهو علی القول به فیها یتمها جمعة الخ وینوی جمعة لا ظهرا (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص ۷۷۷، ط. س. ج۲ ص ۱۵۷. ظفیر

(٢). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الاذان ج١ ص ۳۷۱ ط. س. ج۲ ص۳۹۹. ظفیر

(٣). ردالمحتار باب الجمعة مطبوعه درسعادت ج١ ص۷۴۸ ط.س. ج۲ ص۱۳۸). ظفیر

فقهاء وو په اتفاق سره جُمعه صحيح نه ده، كما في الشامي وفيما ذكرنا اشارة الى انه لا تجوز في الصغيرة (۱) الخ وفي باب العيدين من الدر المختار وفي القنية صلوة العيد في القرى تكره تحريما اى لانه اشتغال بما لايصح لان المصر شرط (۲) الصحة، وفي الشامي قوله صلوة العيد ومثله الجمعة الخ (۳) باقي پاته سوه داچي په كمه قريه كي دوه زره (۲۰۰۰) بنی آدمان ابادوی اوكه هلته دكانونه هم وی نوكه چيری هغه قريه كبيره وګرځول سی نومستبعده نه ده، كه دری څلور زره بنی آدمان اباد وی نوبيا دهغه په قريه كبيره كيدلو كی شبهه نه معلوميږی په اكبر مساجد كی دهغه ځای دمكلفينو دنه ځائيدلو تعريف ضعيف دی لكه څنګه چي دمنيه صاحب داخبره بيان فرمايلی ده چي داتعريف پخپله دحرمينو شريفينو په جوماتونو باندی صادق نه راځي. كما هو ظاهر. اوحنفيانو ته په دی مسئله كی فقهاء وو دنورو امامانو په مذهب دعمل كولو اجازه نه ده وركړی او موږ ددی خبری پابينده يو چي په كم ځای اوكمه مسئله كی زموږ فقهاء وو فتوٰی دنورو په مذهب باندی وركړيده په هغه باندی به عمل كول كيږی كنی نه. دمفقود الخبر دښځي په باره كی حنفي فقهاء وو دامام مالك رحمه الله پر مذهب باندی فتوٰی وركړيده په هغه باندی به عمل كول كيږی، هم دغه ركم په كمه مسئله كی چي دفقهاء وو تصريح ده هلته عمل كول كيږی اوپه كم ځای كی چي ددغه حضراتو تصريح نسته هلته عمل نسو كولی.

دجُمعې دخطبې په شروع کی تعوذ اوتسميه: **سوال**: (۲۳۴۳) دجُمعې دخطبې په شروع کی اعوذ اوبسم الله په جهر سره ويل درست دی اوكه نه؟

جواب: دخطبې په شروع كی دی اعوذ بالله اوبسم الله په جهر سره نه وايي (۴). فقط

په كليوالو باندی جُمعه فرض نه ده: **سوال**: (۲۳۴۴)

ماقولكم ايها العلمآء الكرام من الاحناف العظام فی هذه المسئلة ان صلٰوة الجمعة واجبة على اهل القرى ام لا ؟ بينوا بجواب شافٍ وتؤجروا بثوابٍ وافٍ .

جواب: (۱) ، (دبعضو علماء ځخه)

الجمعة على اهل ا لقرى ليست بواجبة لقوله ﷺ لا جمعة ولا تشريق ولا صلوة فطر ولا اضحى الا في مصر جامع او مدينة عظمية في فتح القدير ان قوله تعالى فاسعوا الى ذكر الله ليس على

(۱). ردالمحتار باب الجمعة مطبوعه درسعادت ج۱ ص۷۴۸ ط. س. ج۲ ص ۱۳۸). ظفير

(۲). ردالمحتار ج۱ ص ۷۷۵ ط. س. ج ۲ ص۱۶۷. ظفير

(۳). ايضاً . ظفير

(۴). ويبدا بالتعوذ سرا (درمختار) اى قبل الخطبة الاولى بالتعوذ سراثم بحمدالله تعالى والثناء عليه (ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۵۹ ط. س. ج۲ ص ۱۴۹). ظفير

اطلاقه اتفاقا بين الائمة اذ لا يجوز اقامتها فى البوادى اجماعاً ولا في كل قرية عند الشافعى فكان خصوص المكان مراداً بالاجماع فقدر الشافعى القرية الخاصة وقدرنا المصر وهو اولى لحديث على ﷺ وهو لو عورض بفعل غيره كان على مقدماً عليه فكيف ولم يتحقق معارضة ماذكرنا اياه ولهذا لم ينقل عن الصحابة ﷺ انهم لما فتحوا البلاد واشتغلوا بنصب المنابر والجمع فى الامصار دون القرى ولو كانت لنُقل ولو احاداً ، وايضاً ان الجمعة فرضت على النبى ﷺ وهو بمكة قبل الهجرة كما اخرجه الطبرانى عن ابن عباس ﷺ فلم يكن اقامتها من اجل الكفار فلما هاجر النبى ﷺ ومن هاجر معه من اصحابه الى المدينة بعث رسول الله ﷺ فى بنى عمرو بن عوف بضع اربعة عشر أيام ولم يصل الجمعة فهذا دليل على عدم الجمعة في القرى والا صلى ﷺ الجمعة ومع ان البخارى روى فى صحيحه كان الناس يتناوبون وفى رواية يتناولون الجمعة من منازلهم والعوالى فياتون فى الغبار فيصيبهم الغبار ويخرج من العرق الحديث وفى القدورى لا تصح الجمعة الا فى مصر جامع او فى مصلى المصر ولا تجوز فى القرى .

وقال المولانا بحر العلوم فى اركانه تحت قوله تعالى يايها الذين امنوا اذا نودى للصلوة من يوم الجمعة الخ المراد من وذروا البيع اى يحرم البيع ويجب السعى الى الجمعة بعد سماع النداء ، ثم ان البيع قد يطول الكلام فيه فيفوت الخطبة والجمعة لان التجار لايتركون صفقاتهم فى هذا الزمان فلذا منع من النداء الاول فالبيع والشراء فى المصر ظاهر، وقال ايضا فيه ويكره للمريض وغيره من المعذورين ان يصلوا الظهر يوم الجمعة بجماعة ولاباس بالجماعة للظهر للقرى لان الجمعة جامعة للجماعات فى المصر فعلم ان المصر شرط بوجوب الجمعة مشروع لانه جاء التوارث من لدن رسول الله ﷺ الى هذا الآن ان لايصلى الجمعة اهل البدو والقرى فالعمل على قول صاحب القدورى لازم على المقلدين لان قوله مطابق لمذهب الحنفى واتبعوه، ورجحوه جمهور فقهاء المحققين ولم ينكره احد من علماء الحنفين كمافى رد المحتار فعلينا اتباع مارجحوه وما صححوه كما لو افتونا فى حياتهم، الحق احق بالاتباع والمقلد الذى يخالفه فحكمه غير جائز كما فى درالمختار واما مقلد الذى فلا ينفذ قضاءه بخلاف مذهبه اصلا فشرط المصر لصحة الجمعة محقق عند جمهور الحنفية بلا انكار احد لكن الاختلاف بينهم فى تعريف المصر البتة فقال الامام الشافعى موضع فيه بنيان غير منتقلة ويكون المقيمون اربعين رجلا من اصحاب المكلفين فاذا كان كذالك لزمت الجمعة، واختلف الروايات من مذهبنا ففى ظاهر الرواية بلدة لها امام اوقاض يصلح لاقامة الحدود، وفى فتح القدير قال الامام ابوحنيفه رحمه الله بلدة فيها سكك واسواق ووال ينتصف المظلوم من الظالم وعالم يرجع اليه من الحوادث وفى رواية عن الامام ابى يوسف رحمه الله المصر موضع يبلغ المقيمون فيه عددًا لايسع اكبر

مساجد اياهم فی الهدايه هو اختيار البلخی وبه افتی اكثر المشائخ لما رأو افساد اهل الزمان والولاة وعنه ايضا كل موضع فيه يسكن عشرة الاف رجل، وعنه ايضا ان كل موضع له امير وقاض ينفذ الاحكام ويقيم الحدود وهو اختيار الكرخی كذا فی الهداية، وقال بعضهم هو ان يعيش كل محترف بحرفة من سنة الی سنة من غير ان يحتاج الی حرفة اخرٰی، وقال بعضهم هوان يكون بحال لو قصدهم عدد يمكنهم دفعه وقال بعضهم ان يولد فيه كل يوم ويموت فيه انسان، وقال بعضهم هو ان لايعرف عدد اهله الا بكلفة ومشقة فمختار اكثر الفقهاء مراعاة لضرورة زماننا والمفتی به عند جمهور المتاخرين فی تعريف المصر الرواية المختار للبلخی ای ما لايسع اكبر مساجده اهله المكلفون بها، وقال ابو شجاع هذا احسن ماقيل فيه وفی الولوالجية وهوصحيح بحر، وعليه مشی فی الوقايه ومتن المختار وشرحه وقدمه فی متن الدرر علی القول الاخر وهو ظاهره ترجيحه ، وأيّده صدر الشريعة بقوله لظهور التوانی فی احكام الشرع سيماً فی اقامة الحدود فی الامصار فكل موضع يصدق عليه التعريف المذكور فهو مصر تجب الجمعة علی اهله والا فلا تجب سواء ذلك الموضع يتعارف بقرية او دونها غير المصر فالان هی لاحقة فی حكم المصر شرعاً لا عرفاً لتطبيق تعريف المتأخرين وهذا احسن وما لا يصدق عليه التعريف المذكور فهو ليس بمصر شرعاً وعرفاً ففی لفظ القرية اعتباران شرعاً بحيث ترسم به وبحيث لا ترسم ففی الاول تصح الجمعة وهی مدينة عظيمة او قرية كبيرة وفی الثانی لا تصح الجمعة وهی قرية صغيرة ومفازة ومثلها كما يدل عليه عبارة القهستانی وتقع فرضاً فی القصبات والقری الكبير فيها أسواق وفی البحر لا تصح فی قرية ولا مفازة لقول علی ﷺ : لا جمعة ولا تشريق ولا صلٰوة فطر ولا اضحٰی الا فی مصر جامع او مدينة عظيمة ، ثم قال فلا تجب علی غير اهل المصر كذا فی الطحطاوی فبينهما عموم وخصوص فتنبه بالدلائل المذكورة فرضية الجمعة مخصصة بالاجماع فان صلی الجمعة اهل قرية لا يقال لها مصر شرعًا لا يسقط الظهر عن ذمته وان صلی الظهر فرادی يعصی بكبيرة لترك الواجب ای الجماعة الظهر باداء جماعة النفل هذا من قباحة عظيمة فان الجمعة جامعة للجماعات وفی اداء الظهر بالجماعة تفريق الجماعة عن الجمعة وتقليلها فيكون ذالك فی حقهم كسائر الايام فی جواز اداء الظهر بالجماعة من غير كراهة (مجالس الابرار) فالقول لمن يقول ما الفرق بين الجمعة والظهر غير الخطبتين وصحت الجمعة بلا كراهة فی كل موضع مثلاً الظهر سواء كان ذالك الموضع مصرًا اوقرية اوغيره وتاركها بلا عذر فاسق وعاص ومردود وقائله ضال ومضل ليس من المقلدين وعلی المقلدين الاجتناب عن اقواله وافعاله ومصاحبته. والله اعلم وعلمه احكم.

كتبه ابو الفيض محمد حبيب الرحمٰن غفر له

(۲) **جواب**: دحضرت مولانا مفتی عزيز الرحمٰن صاحب:

بیشکه په کوچنی کلی کی دحنفیانو په نزد جُمعه صحیح نه ده، اوپه کوچنی کلی کی جُمعه کوونکی دمکروه او دممنوع کار مرتکب وی اوپه لوی کلی اوقصبو کی جُمعه صحیح ده، کما فی رد المحتار عن القهستانی: وتقع فرضا فی القصبات والقری الکبیرة التی فیها اسواق الی ان قال وفیما ذکرنا اشارة الی انه لا تجوز فی الصغیرة التی لیس فیها قاض ومنبر (۱)، وفی باب العیدین من الدر المختار صلوٰة العید فی القری تکره تحریما وفی الشامی قوله (صلوٰة العید) ومثله (۲) الجمعة الخ. فقط والله تعالی اعلم
کتبه : عزیز الرحمٰن عفی عنه

(۳) **جواب**: دحضرت علامه محمد انور شاه صاحب مدرس دار العلوم

عبارات اصحابنا فی تفسیر المصر کلها متوافقة فی المعنٰی وانما اختلفت التعبیرات والالفاظ فاشتراط القاضی فی ظاهر الروایة بناء علی اشتراط المصر لنفاذ القضاء فی ظاهر الروایة ایضاً کما فی التنویر من باب القضاء وتعریف المتأخرین بانه لا یسع آه مبنی علی تعدد المساجد هناك لکثرة الابنیة قال الی القریة الکبیرة وفی العنایه زیادة ما لایسع اکبر مساجده اهل المکلفین بها حتٰی یحتاجوا الی بناء مسجد جامع والحاصل ان تفسیر المصر محول علی العرف واللغة. نعم فی بعض عباراتهم ان القریة الصغیرة مجتهد فیها عندنا فینفذ قضاء القاضی الشافعی بصحتها علی الحنفی فی ضمن دعوی صحیحة لا اذا کانت فتوٰی لا دعوی من حاضر علی حاضر.

کتبه محمد انور عفا الله عنه، مدرس دار العلوم دیوبند

دوهم اذان دمنبر سره کول په کاردي: **سوال**: (۲۳۴۵) دجُمعي دوهم اذان دمنبر سره پکار دی اوکه دجومات څخه دباندی اوکه دجومات په دروازه باندی که چیری عند المنبر کول په کاروی نو ددی سند څه دی دابوداود شریف دحدیث پاك څخه خو دا ثابتیږی چی دحضور ﷺ په زمانه کی به دا اذان دجومات په دروازه کی کیدی، اومولانا عبد الحی صاحب دخپلی فتاوٰی په ص۱۹۴ کی په ډیر وضاحت سره ثابت کړی دی چی دوهم اذان دجومات څخه دباندی کول په کاردی، بینوا وتؤجروا؟

جواب: دجُمعي دوهم اذان داحنافو په نزد په جومات کی دمنبر په خواکی کیدل سنت دی اوهمدا (طریقه) متوارثه ده دزمانی درسول الله ﷺ اودزمانی دصحابه کرامو ﷺ څخه لکه څنګه چی دهدایی شارحینو داخبره په پوره توګه ثابته اومحققه کړیده او دابوداود شریف [دحدیث] تأویل اوجواب داحنافودطرف څخه مفصل شائع سویدی په ډیرو رسالو

---

(۱). ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۴۸ ، ط.س. ج۲ ص ۱۳۸ . ظفیر

(۲). ردالمحتار باب العیدین ج۱ ص۷۷۵ ط.س. ج۲ ص ۱۲۷ . ظفیر

اوفتاووکی داخبره مفصله لیکل سویده تاسی دغه رسائل اوچاپ سوی فتویٰ راوغواړی اووی گوری، بنده ته دهغه دنقل کولو فرصت نسته، حنفیانو ته په هغه کی دچون اودچرا گنجائش نسته ولی چی دفقهی په ټولو معتبرو کتابونو کی یی دا اذان دمنبر په خوا کی خطیب ته مخامخ لیکلی (١) دی. فقط

کم دوه جوماتونه چی نژدی نژدی وی په دواړو کی دجُمعی لمونځ درست دی: **سوال:** (۲۳۴۲) دوه جوماتونه متصل اونژدی نژدی واقع دی، ایاپه دغه دواړو کی جُمعه درسته ده اوکه نه؟

جواب: په دواړو کی دجُمعی لمونځ درست دی. کذا فی الدر المختار (٢). فقط

ولسوالی اولویه ابادی: **سوال:** (۲۳۴۷) دقهستانی دعبارت: وتقع فرضا فی القصبات والقری الکبیرة فیها اسواق، څخه مفهومیږی چی دجُمعی لمونځ دحنفیانو په نزد په کوچنی کلی کی درست نه دی اوقریه کبیره (لوی کلی) دمصر په تحت کی واقع دی. لهذا ملتجی یم چی دقریه صغیری اودقریه کبیره تفصیلی تعریف په دلائلو سره بیان کی اوما لایسع الخ دمصر اجمالی تعریف دی، اودقریه کبیره دپاره څومره مکلفین پکار دی اوڅه رکم چی دمفقود په باره کی احنافو ضرورتًا دامام مالك په مذهب باندی فتویٰ ورکړیده، دجُمعی په باره کی مذهب شافعی اختیارولی سو اوکه نه؟

جواب: دقهستانی عبارت مذکوره فی السوال چی په کم ځای کی په شامی کی منقول دی دهغه څخه وروسته داعبارت هم دی: وفیما ذکرنا اشارة الی انه لا تجوز فی الصغیرة التی لیس فیها قاض ومنبر وخطیب کما فی المضمرات والظاهر انه ارید به کراهة النفل بالجماعة الا تری انّ فی الجواهر لو صلوا فی القرٰی لزمهم اداء الظهر (٣) الخ شامی جلد اول باب الجمعة، اوپه درمختار باب العیدین کی دی: وفی القنیة صلٰوة العید فی القری تکره تحریمًا ای لانه اشتغال بما لا یصح لان المصر شرطا لصحة ﴿ په شامی کی دی: قوله صلٰوة العید ومثله الجمعة. (٤) ص۵۵۵ شامی ج ١.
ددی عبارتونو څخه معلومه سوه چی په کوچنی کلی کی جُمعه درسته نه ده، اوپه لوی کلی کی صحیح ده، اودقریه کبیری تعریف جلا نه کول اودقصباتو سره یی بیانول، دی

---

(١). ویؤذن ثانیا بین یدیه ای الخطیب (الدر المختار) قوله ویؤذن ثانیا بین یدیه ای علی سبیل السنیة کما یظهر من کلامهم (رد المحتار باب الجمعة ج١ ص٧٧٠ ، ط.س. ج٢ ص١٦١). ظفیر

(٢). وتؤدی (ای الجمعة) فی مصر واحد بمواضع کثیرة مطلقا علی المذهب وعلیه الفتوٰی (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة) ج١ ص٧۵۵ ط.س. ج٢ ص ١۴۴ . ظفیر

(٣). شامی باب الجمعة ج١ ص٧۴٨ ، ط.س. ج٢ ص ١٣٨ . ظفیر

(۴). ایضاً پورتنی حواله.

طرف ته اشاره کوی چی ددی مدارپه عرف باندی دی اواهل عرف دقریی کبیری اودقریی صغیری فرق پیژنی اودا چی قریه کبیره په شان دولسوالۍ کیدل په کار دی. ددی دپاره ددی ځای محققینو عالمانو دافرمایلی دی چی کمه قریه دابادی په لحاظ سره ولسوالۍ صغیره ته نژدی وی په هغه کی به جُمعه درسته وی ، اوپه ولسوالۍ صغیره کی په دی اطرافوکی دری څلور زره بنی ادمان وی یاکم اوزیات. اوتعریف دما لا یسع ؒ په حقیقت کی دمصر حد حقیقی نه دی. کنی منقوض کیدل ددی ظاهر دی چی دا دکوچنۍ ښخه پر کوچنۍ قریه باندی صادق راځی، اوکله ناکله دلوی ښخه پرلوی ښار باندی صادق نه راځی، لکه څنګه چی پخپله دحرمینو شریفینو پرجوماتونو باندی صادق نه راځی، ځکه چی مسجد حرام دټولو اهل مکه وو ښخه بلکه چی دبهر والا خلګ ورسره یوځای سی نو هم هیڅکله نه ډکیږی اووسعت په هغه کی باقی وی. کما هو المشاهد. اودانقض په هغه تعریف باندی دمنیه شارح (دغنیة مصنف) هم بیان فرمایلی دی، نومعلومه سوه چی دا د مصر تعریف حقیقی نه دی بلکی علامه دمصر په غالب اعتبار سره ده، ځکه چی په لویو لویو ښارونو کی چیری چی مردم شماری ډیره زیاته وی غالبا داسی وی چی دهغه ځای ترټولو په لوی جومات کی هم دهغه ځای ټول مکلفین ځای کیدی نسی نو محققه دی وی چی تعریف مذکوره عام تعریف نه دی، پاته سوه داخبره چی په دی مسئله کی دامام شافعی په مذهب باندی په عمل کولو سره دهغوی دقیودو موافق په قریه کی دجُمعی لمونځ کولی سو اوکه نه؟ نوبنده ددی تصریح دفقهاوو په کلام کی نه ده لیدلی، اوعمل کول دبل امام په مذهب باندی په هغه ځای کی زموږ دخلګو دپاره صحیح کیدی سی چیری چی زموږ فقهاء وو تصریح فرمایلی وی. (١) فقط

الجواب صواب. اودبعضو فتاواو دعباراتو ښخه معلومیږی چی په قریه صغیره کی جُمعه عند الحنفیه مجتهد فیه نه ده، البته په یوه دعوٰی کی وروسته ترتوقُّر دشرائطو ددعوی، مجتهد فیه ده. په فتوٰی او دیانت کی. فقط محمد انور عفا الله عنه

په اردو ژبه کی خطبه داحتیاط ښخه خلاف ده: سوال: (۲۳۴۸) جناب ته می یو وار دوه دخطبی دأردو نظم وغیره په باره کی تکلیف ورکی لیکن دی طرف ته موتوجه ونه کړه، خاصو کسانو ته مو وویل نوهغوی وفرمایل چی لوی لوی عالمان یی پخپله کوی بلکی هغوی وایی چی حدیث دنبی ﷺ : یقرأ القرآن ویذکر الناس، دی، اودمشکوٰة په ترجمی مظاهر حق کی یی ددی په ترجمی اوتشریح کی صفا لیکلی دی چی په غیر عربی ژبه کی

(١). رد المحتار باب العیدین ج ١ ص ۷۷۵ . ظفیر

نصیحت په خطبه کی درست دی، او داخترونو په خطبه کی حکم دی چی دقربانی احکام او دعید الفطر احکام خلګوته وښوول سی اودا بغیر دملکی ژبی څخه ممکن نه دی.

جواب: خطبه چونکه دعربی ژبی څخه بغیر په بله یوه ژبه کی دسلفو څخه ثابته نه ده نوپه دی وجه دعربی ژبی څخه بغیر په بله ژبه کی محققینو دی ته مکروه اوبدعت ویلی دی اوپه عید الفطر او په عید الاضحیٰ کی چونکه داخترونو احکام ښوول مقصوددی نوهغه خارج عن الخطبه ګڼل کیږی، ګویا خطبه دعربی بیله سوه اودا احکام دخطبی څخه جلا ښوول کیږی او دجُمعې په خطبه کی دننه دلمانځه حیثیت هم ملحوظ وی، اوپه لمانځه کی دقرآن شریف ترجمه دصحیح او دمعتبر مذهب او دراجح قول مطابق درسته نه ده، او دضعیف او دمرجوح قول اعتبار نسته، بهر حال احتیاط په دی کی دی چی په داسی مختلف فیه خبره کی دی احتیاط وسی، اوغیر عربی دی ترك سی، باقی چی څنګه څوك کوی هغه دهغه رایه ده پرنورو باندی حجت نه (١) دی. فقط

(لمونځ به په دواړو صورتونو کی درست وی. ظفیر)

په رمضان کی جمعة الوداع ثابت نه ده: **سوال**: (۲۳۴۹) درمضان شریف په اخری جُمعه کی په خطبه کی الوداع ویل څنګه دی؟

جواب: خطبة الوداع درمضان المبارك په اخره کی ثابته نه ده او ددی ویل مناسب نه دی.

که په خطبه کی دصحابه کرامو ﷺ ذکر رانه سی نوهم به خطبه درسته وی: **سوال**: (۲۳۵۰) یوسړی دجُمعې امام په اوله خطبه کی حمد اوثنا دباری تعالی وایی، اوپه دوهمه خطبه کی قرانی آیتونه اودرود شریف وایی، ذکر دآل اطهار او اصحاب کبار رضوان الله تعالی علیهم اجمعین نه کوی، نوپه داسی حالت کی لمونځ جائز سو اوکه نه؟

جواب: ذکر دخلفاء راشدینو اودآل اطهار رضوان الله تعالی علیهم اجمعین په خطبه کی مستحب دی. ددی په ترك سره خطبه خو به اداء سی، لیکن ترك دمستحب لازمیږی، ښه داده چی دخلفاءِ راشدینو اودآل اطهار ذکر دی هم کوی، قال فی الدر المختار: ویندب ذکر الخلفاء الراشدین والعمین المکرمین الخ. (٢) فقط

دخطبی داذان جواب په ژبی سره درست نه دی: **سوال**:(۲۳۵۱) دخطبی داذان جواب ورکول

---

(١). ولا یشترط کونها بالعربیة فلو خطب بالفارسیة اوبغیرها جاز کذا قالوا ، والمراد بالجواز هو الجواز فی حق الصلاة بمعنی انه یکفی لاداء الشرطیة وتصح بها الصلاة ، لا الجواز بمعنی الاباحة المطلقة فانه لا شك فی ان الخطبة بغیر العربیة خالف السنة المتوارثة من النبی ﷺ والصحابة ﷺ . (عمده الرعایة علی حاشیة شرح الوقایه باب الجمعة ج١ ص٣٤٢). ظفیر

(٢). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص٧٥٩ ط. س. ج٢ ص ١٤٩. ظفیر

ورکول او په لاسونه پورته کولو سره دعاء غوښتل څنګه دی؟

جواب: دجُمعې ددوهم اذان جواب ورکول او دهغه څخه وروسته په لاس پورته کولو سره دعاء کول ممنوع دی. کما فی الدر المختار (١). فقط

په داسې کلی کی جُمعه دکم ابادی چی ۱۲۵۴ ده: **سوال**: (٢٣٥٢) یولوی کلی دکم ابادی چی ۱۲۵۴ سړی دی اومدرسه اوجوماتونه هم پکښې سته او ددی علاقی دخوا اوشاه خلګ دېخوا راهیسی دا لوی کلی ګڼی، نوپه دی کی جُمعه جائزده اوکه نه؟

جواب: علامه شامی داتصریح فرمایلی ده چی په قریه کبیره کی جُمعه فرض ده او اداء کیږی عبارت یی دادی: وتقع فرضا فی القصبات والقرٰی الکبیرة التی فیها اسواق الخ الی ان قال وفیما ذکرنا اشارة الی انها لا تجوز فی الصغیرة الخ (٢). ددی عبارت فرق ما بین القریة الکبیرة والصغیرة څخه ښکاره سوه چی په قریه کبیره (یعنی لوی کلی) کی جُمعه اداء کیږی اوپه صغیره (یعنی کوچنی) کی نه کیږی، اوپه عرف کی چی خلګ کم کلی غټ ګڼی هغه غټ کلی دی، اوکم کلی چی کوچنی ګڼی هغه کوچنی کلی دی.

دافضل په موجودګی کی بل څوک امام جوړول: **سوال**: (٢٣٥٣) یوڅو مقتدیانو جاهلانو دجومات دامام سره چی عالم دی دنیوی عداوت واخستی، او دده داجازی څخه بغیر یې یوبل منشی چی ددینی علم څخه چندانی خبرنه دی مقرر کی، اوداخترونو لمونځونه اداء کوی شرعًا څه حکم لری. ددنیوی فساد په وجه په بل جومات کی جُمعه اوپنځه وختیز لمونځونه اداء کول څه حکم لری؟

جواب: دفقهی په کتابونوکی یی لیکلی دی چی، والاحق بالامامة الاعلم باحکام الصلوة، (٣) نو سره دوجودوالی دعالم په مسائلو دلمانځه بل څوك چی دغسی (عالم) نه وی، امام مقررول ترك فضیلت دی اوپه یوښار کی دجَمعو تعدد جائز دی، نوکه هغه ښار داسی وی چی په هغه کی بازاردی مصر یاولسوالی یاقریه کبیره ده چی حکم دمصر لری دجُمعې او داخترونو لمونځ پکښې اداء کیږی اوتعدد دجَمعی هم روادی نودجُمعې لمونځ په دواړو مسجدوکې جائز دی، مګر نفسانیت دلمانځه په باره کی قبیح دی ضد اونفسانیت پرېږدی او خالصًا دالله ﷻ دپاره لمونځ په هرو دواړو جوماتونو کی اداء کړی، والله تعالٰی الموفق والمعین وآخر دعوانا ان الحمد لله رب العٰلمین. فقط

په پنځوسو سړیو سره دجُمعې لمونځ درست دی اوکه نه؟ **سوال**: (٢٣٥٤) دحضرت شاه ولی

---

(١). حواله مخکی تیره سوه . ظفیر

(٢). ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص ٧٤٨ ط. س. ج٢ ص١٣٨ . ظفیر

(٣). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الامامة ج١ ص٥٢٠ ، ط. س. ج١ ص٥٥٧. ظفیر

الله ﷫ قول په حجة الله البالغة کی قابل عمل دی اوکه نه؟ هغه داچی په کم کلی کی پنځوس مسلمانان کسان وی په هغوی کی دجُمعې لمونځ صحيح دی اوکه نه؟

جواب: دا مذهب دحنفيانو نه دی، حنفيانو ته دخپل مذهب دفقهی دکتابونو موافق عمل کول پکاردی، دحضراتو محققينو په کلام سره حجت راوړل نه دی په کار. فقط

په کوچنی کلی کی دجُمعې لمونځ مکروه تحريمی دی: **سوال**: (۲۳۵۵) په صورة دعدم جواز کی که چيری يو سړی يې نه منی اوکوی يې نوځه حرج به واقع سی؟

جواب: په کم کوچنی کلی کی چی جُمعه صحيح نه ده هلته يې دجُمعې لمونځ کول مکروه تحريمی ليکلی دی. كذا فی الدر المختار والشامی (۱).

دضرورت په وخت کی پرصفونو اوښتل اومخکی تلل جائزدی: **سوال**: (۲۳۵۶) که چيری دجامع جومات اودعيدګاه امام اومؤذن دلمانځه متعلق دضروری امورويه وجهی سره په اول وخت کی منبر اومصلی ته ونه رسيږی بلکی لمونځ کوونکی جمع کيدل نو وروسته صفونه خيری کړی اودخلګو پرختونو باندی واوړی مصلی ته ورسيږی نو درست دی او که نه؟

جواب: په درمختار کی دی: لاباس بالتخطی مالم ياخذ الامام فی الخطبة ولم يؤذ احداً الخ. (۲) ددی روايت څخه معلومه سوه چی که چيری چاته ايذاء نه وی نو پرخلګو لوړ اوښتل درست دی، خصوصاً دذکرسوی ضرورت په وجه امام اومؤذن ته په صفونو خيرلو سره مخ ته تلل درست دی. الا ان لايجد الا فرجة امامه فتخطی اليها للضرورة (۳). فقط

دصف سيده کولو دپاره آواز کول درست دی: **سوال**: (۲۳۵۷) دجُمعې دخطبی څخه وروسته دتکبير تحريمه څخه مخکی زيد په اواز سره وويل چی صفونه سيده کړی بکر وايی چی دزيد لمونځ صحيح نه سو، آيا دصف سيده کولو دپاره وينا کول مستحب اودرست دی، اولمونځ وسو اوکه نه؟

جواب: دصف سيده کولو دپاره وينا کول مستحب اومسنون دی، دبکر خبره غلطه (۴) ده، لمونځ وسو. فقط

په دوه زره ابادی کی جُمعه : **سوال**: (۲۳۵۸) په کهيره نومی ځای کی دوه جوماتونه دی ،

---

(۱). صلاة العيد فی القری تكره تحر يما ای لانه اشتغال بما لا يصح (در المختار) ومثله الجمعة (رد المحتار باب صلوٰة العيد ج ۱ ص ۷۷۵ ، ط. س. ج ۲ ص ۱۶۷. ظفير

(۲). الدرالمختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة ج۱ص ۷۷۲ ط. س. ج ۲ ص ۱۶۳. ظفير

(۳). ايضاً . ظفير

(۴). وينبغی ان يامرهم بان يتواصوا ويسدوا الخلل ويسووا مناكبهم (الدر المختار علی هامش رد المحتار ج ۱ ص ۵۳۱ ، ط. س. ج۱ ص ۵۶۸). ظفير

او دډنډولی نومی ځای اوکهیره په مینځ کی دیوې ګاډۍ فاصله ده په ډنډولی کی جومات نسته دډنډولی مسلمانان دکهیری جوماتونو ته لمانځه ته راځی مردم شماری ددواړو ځایونو دوه زره ده نو داحنافو په نزد هلته دجُمعې لمونځ جائز دی اوکه نه ؟

جواب: که چیری دغه دواړه کلی په عرف کی یووی اویو ګنډل کیږی اوټوله ابادی ددواړو کلیو دوه زره سړی وی اوهغه غټ کلی ګنډل کیږی نوهلته جُمعه صحیح ده. کما فی الشامی وتقع فرضاً فی القصبات والقری الکبیرة التی فیها اسواق الخ (۱). فقط

په کلی کی جُمعه: **سوال**: (۲۳۵۹) زموږ په کلی کی دری جوماتونه دی په دوو کی حنفیان دی اوپه یوه کی اهل حدیث. داهل حدیثو په جومات کی جُمعه کیږی، حنفیان خلګ جُمعه نه کوی، نوحنفیانو ته داهلِ حدیثو سره جُمعه کول جائزدی اوکه نه؟

جواب: که چیری دغه کلی غټ وی چی پکښی بازار وغیره سته، دکم په وجهی سره چی هغه ولسوالۍ غوندی معلومیږی، نو دحنفیانو په نزد هم هلته جُمعه صحیح (۲) ده، اوپه ډیرو ځایونو کی هم جُمعه جائز ده، نوکه چیری دغه علاقه داسی وی چی په هغه کی جُمعه دحنفیانو په نزد صحیح ده، نوپر حنفیانو باندی لازم دی چی بیل په خپل جومات کی جُمعه وکړی، دغیر مقلدو سره دی نه شریکیږی. اوکه چیری دغه کلی کوچنی وی نو په هغه کی دحنفیانو په نزد جُمعه درسته نه ده، هلته جُمعه مه کوی، نه په خپل جومات کی اونه دغیر مقلدو سره په شامی کی یی لیکلی دی چی په ولسوالۍ کی اوپه هغه لویه ښاریه کی چی پکښی بازار اولوی دکانونه وی جُمعه اداء کیږی اوپه کوچنی کلی کی نه اداء کیږی. (۳) فقط

په یوه ابادی کی په ډیرو جوماتونو کی په لمبر لمبر جُمعه کول: **سوال**: (۲۳۶۰) زموږ په ولسوالۍ کی دری جوماتونه دی اوپه دری واړو جوماتونو کی به دجُمعې لمونځ بیل بیل کیدی، اوس دځو میاشتو څخه خلګو دامشوره وکړه په خپلو کی، چی دیوی جُمعې لمونځ به په زوړ جومات کی اودبلی جُمعې لمونځ به په بل جومات کی کیږی، اوس په لمبر لمبر دجُمعې لمونځ کیږی دا صورة جائز دی اوکه نه؟

جواب: جُمعه په هر یوه جومات کی جائزده، او دا صورة کم چی په سوال کی درج دی چی

---

(۱). ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۴۸ ط. س. ج۲ ص۱۳۸. ظفیر

(۲). وتقع فرض فی القصبات والقری الکبیرة التی فیها اسواق (ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۴۸ ط. س. ج۲ ص ۱۳۸). ظفیر

(۳). وتقع فرض فی القصبات والقری الکبیرة التی فیها اسواق (الی قوله) فیما ذکرنا اشارة الی انه لا تجوز فی الصغیرة التی لیس فیها قاض الخ (ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۴۸ ط. س. ج۲ ص ۱۳۸). ظفیر

یوه جُمعه دی په یوه جومات کی وی اودوهمه جُمعه دی په بل جومات کی اودریمه جُمعه دی په بل جومات کی وی داهم په اصل کی درسته ده، او دجُمعي لمونځ صحیح کیږی، لیکن ښه داده چی کم جومات په هغه کی لوی وی یا پخوانی وی په هغه کی دی جُمعه قائمه سی اوهغه دی جامع مسجد مقرر سی ځکه چی دراجمع کیدو داصورة کم چی په سوال کی درج سوی دی پسندیده نه دی اوپه دی کی دنفسانیت بوی معلومیږی، وافاد ان المساجد تغلق یوم الجمعة الا الجامع الخ. (۱) درمختار، ددی څخه معلومه سوه چی دجُمعي دپاره خاص جامع جومات وضع سوی دی، که څه هم په نورو جوماتونو کی هم جُمعه صحیح ده، فقط

په ځنګلی مقام کی جُمعه درسته نه ده: **سوال**: (۲۳۲۱) په یوځنګلی ځای کی دخپل خپل کار په سلسله کی تقریبًا پنځه ویشت، دیرش مسلمانان کم از کم دشپږو میاشتو مستقل قیام دپاره جمع سوی دی په دی کی چی په دغه مقام کی نه یوځای څه مخکنی ابادی وه اونه یوځای جرمات وو، دغه ذکر سوو مسلمانانو خپل په مابینځ کی نژدی یو سایوان غوندی ځای وټاکی اوپه هغه کی یی دجُمعي دلمانځه باقاعده بند وبست وکی په کم کی چی دذکر سوی تعداد څخه زیات اوکله ددی څخه څه کم ترڅو جمعو پوری خلګ شریك کیدل. اوناخبره مسلمانانو ته به دلمانځه دارکارنو وغیره تعلیم هم کیدی، په پرونی جُمعه کی یونوی راتلونکی سړی په دی ویلوسره دجُمعي په لمانځه کی شریك نه سو چی دلته جُمعه ناجائز ده، داصحیح ده اوکه نه؟

جواب: واقعی دفقهی دکتابونو درواياتو موافق په دغه ځای کی دجُمعي لمونځ صحیح نه دی، دجُمعي دلمانځه دصحت اودوجوب دپاره مصر یعنی ښار یاولسوالی یا قریه کبیره یعنی لوی کلی شرط دی نوپه دغه ځای کی دجُمعي دلمانځه په ځای دماپښین لمونځ په جماعت سره کوی اوپه همدی کی دشرعی مسائلو تعلیم اوتلقین کوی، په در مختار اوشامی کی دی چی په کوچنی کلی کی دجُمعي او داخترونو لمونځ مکروه تحریمی (۲) دی اوچیری چی بالکل ابادی نه وی اونه لویه ابادی نژدی وی نو هلته بالاتفاق جُمعه صحیح نه ده. (۳) فقط

په دوه زره ابادي کی د جُمعي لمونځ جائز دی : **سوال**: (۲۳۲۲) په پلهری نومی ځای کی د

---

(۱). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۷۲ ، ط. س. ج۲ ص ۱۵۷. ظفیر

(۲). وتکره تحریما صلاۃ العید فی القرٰی الصغیرة (درمختار) ومثله الجمعة (ردالمحتار باب العیدین ج ۱ ص ۷۷۵ ، ط. س. ج۲ ص۱۲۷ . ظفیر

(۳). ولاجمعة بعرفات فی قولهم جمیعا لانها فضاء (هدایه باب الجمعة ج۱ ص۱۵۱. ظفیر

مسلمانانو څلویښت کورونه دی، دسلو کورونو څخه زیات دهندوانو دی، چی تقریباً دوه زره ابادی ده، چی په هفته کی یکښبی دوی ورځی بازار لګیږی. دری دوکانداران مستقل دضرورت شیان همیشه خرڅوی، دوه جوماتونه اویوه عیدګاه ده، نوپه دغه ځای کی دجُمعې په باره کی څه حکم دی؟ جُمعه اداء کړو اوکه نه دماپښین لمونځ؟

جواب: دجُمعې په باره کی داحنافو مذهب دادی چی په کوچنی کلی کی جُمعه صحیح نه ده، اوپه لوی کلی او ولسوالۍ کی جُمعه واجب اواداء کیږی، وتقع فرضا فی القصبات والقری الکبیرة التی فیها اسواق الخ (١)، اوپه سوال کی ذکرسوی ځای په ظاهره لوی کلی دی هلته به جُمعه صحیح سی او داحتیاط الظهر ضرورت نسته (٢). فقط

په عرفات کی دحضور ﷺ دجُمعې نه کولو وجه: **سوال**: (٢٣٢٣) مولوی محمد اسمٰعیل اهل حدیث وایی چی په حجة الوداع کی دعرفات په مقام کی رسول الله ﷺ دحج دخطبی په وجه باندی جُمعه اداء نه کړه، اوفتح الدین حنفی وایی چی حضور ﷺ اوصحابه کرامو رضی الله عنهم په عرفات کی دځنګل والی په وجه جُمعه اداء نه کړله په دی دواړو کی دچا قول صحیح دی؟

جواب: دفتح الدین حنفی قول صحیح دی کما صرح به الفقهاء. (٣) فقط

دجُمعې ددوهم اذان څخه وروسته دعا: **سوال**: (٢٣٢٤) دجُمعې ددوهم اذان څخه وروسته دعا جائز ده اوکه نه؟

جواب: دجُمعې ددوهم اذان څخه وروسته دعاء کول اودهغه جواب ورکول دحضرت امام ابو حنیفه رحمه الله په نزد درسته نه ده لقوله ﷺ اذا خرج الامام فلا صلاة ولا کلام، کذا فی الهدایة (٤) وفی الدر المختار وینبغی ان لا یجب بلسانه اتفاقا فی الاذان بین یدی الخطیب الخ (٥).

ددواړو خطبو په مینځ کی دعاء: **سوال**: (٢٣٢٥) دجُمعې د ورځی ددوو خطبو په مینځ کی

---

(١). ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص ٧٤٨، ط. س. ج٢ ص ١٣٨. ظفیر

(٢). دابادی دمردم شماری په باره کی ډیر سوالونه راغلی دی اودهر یوه په جواب کی مفتی علام قدس سره ددی خبری لحاظ کړی دی چی هغه ابادی دهغه ځای دخلګو په نظر کی دقصبې یادلوی ابادی په توګه مشهوره ده اوکه نه؟ بیاپه هغه کی دشهرت بوی پیدا کیږی اوکه نه؟ که چیری دادواړی خبری موجودی وی نوجمعه جائزده کنی نه. والله تعالٰی اعلم. محمد ظفیر الدین غفرله

(٣). ولاجمعة بعرفات فی قولهم جمیعا لانه فضاء (هدایه باب الجمعة ج١ ص١٥١). ظفیر

(٤). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الاذان ج١ ص٣٧١، ط. س. ج١ ص١٩٩. ظفیر

(٥). اذا خرج الامام فلا صلاة ولاکلام الی تمامها (درمختار) الی تمامها ای الخطبة (ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص ٧٦٨، ط. س. ج٢ ص١٢١). ظفیر

داوریدونکو ددعاء څه حکم دی؟

جواب: په ژبې سره دی نه کوی اوکه چیری یی کوی نوپه زړه کی دی وکړی. (١) فقط

که چیری کلی ته دښار داذان اواز راځی نوهم په هغوی باندی جُمعه فرض نه ده: **سوال**: (٢٣٢٦) یوکلی دښار څخه یومیل یا پاو باندی یومیل لیری دی، داذان اواز ورته راځی دکلی پر خلګو باندی ښار ته راتلل اوجُمعه کول فرض دی اوکه نه؟

جواب: جُمعه پرکلیوالو باندی فرض نه ده، که څه هم هغه کلی ښار ته نژدی وی او داذان اواز هم ورته راځی. (٢) فقط

دښار په باغ اوپه ځنګل کی دجُمعې لمونځ درست دی: **سوال**: (٢٣٢٧) په ځنګله یاپه باغ کی دری کسان جُمعه کولی سی اوکه نه؟

جواب: که چیری دغه ځنګل، میدان یا باغ دښار سره متعلق یا متصل وی چی دمصر په فناء کی داخل وی، نوجُمعه هلته کیدی سی اودامام صاحب رحمه الله په نزد دامام څخه ماسوا دری مقتدیان دجُمعې دپاره کیدل ضروری دی. فقط

په غیر عربی خطبه کی اختلاف: **سوال**: (٢٣٢٨) یو بزرګ فرمایی چی په خطبه کی دآیت اودحدیث معنٰی بیانول اوخلګ پوهول درست دی، دجناب والا فتوٰی مو هم هغوی ته وښوولـه، لیکن هغوی فرمایی چی مسوٰی مصفٰی شرح موطا دحدیث کتاب دی، موږ ته دفقهی دیوه کتاب حواله پکار ده، په شامی وغیره کی جواز لیکی، او دحضور ﷺ خطبه دعجمو په ښارونوکی اودصحابه کرامو رضی الله عنهم، په کم کم ځای کی وویل سوه، اوپه خطبه کی دلمانځه شان نسته، په شامی جلد اول ص **٣٥٧** کی ددر مختار په حواله درج دی، وعلی هذا الخلاف الخطبة وجمیع اذکار الصلوٰة، اوخطبه دامام اعظم رحمه الله په نزد بتمامه په هره ژبه کی جائزده (بغیر دعجز څخه) خلافا لصاحبیه. وقال الشامی بل سیاتی ما یفید الاتفاق علی ان العجز غیر شرط، ددی څه مطلب دی اوپه عجمو کی کمه خطبه ویل سویده، اوپه کم ځای کی؟

جواب: دخطبی په ترجمه کی داخبره ده چی‌که چیری ترجمه ونه سی نوپه هغه کی بالاتفاق څه شبهه نسته، اوپه ترجمه کولو کی اختلاف ظاهردی، موږخلګ یې دفقهاؤ دکلام څخه مخالفت کراهت ګڼو، اودصحابه وو رضی الله عنهم دعمل څخه خلاف (کار) بدعت ګڼو. دنن سبا

---

(١). ومن کان مقیما بموضع بینه وبین المصر فرجة من المزارع والمراعی نحو والقلع ببخارا، لا جمعة علی اهل ذلك المواضع وان کان النداء یبلغهم (عالمگیری کشوری باب الجمعة ج١ ص١٤٣ ط. م. ج١ ص ١٤٥). ظفیر

(٢). وکما یجوز اداء الجمعة فی المصر یجوز اداءها فی فناء المصر (عالمگیری کشوری باب الجمعة ج١ ص٤٣ ، ط. ماجدید ج١ ص١٤٥) . ظفیر

بعضی خلګ دانه منی، اودعبارت: وعلى هذا الخلاف الخطبة الخ، مطلب دادی چی دا خلاف په صحت اوپه عدمِ صحت کی دی، په کراهت اوپه عدم کراهت کی نه دی څنګه یی چی په شامی کی دتصریح کولو څخه وروسته دکراهت تصریح وکړه، وعلى هذا الخلاف لو سبح بالفارسية فی الصلوٰة اودعا او اثنىٰ على الله تعالىٰ الى ان قال اى يصح عنده لكن سياتى كراهة الدعاء بالاعجمية [١] ص ۳۲۵ ج۱، اوپه دی بل ځای کی یی صفا وویل: والظاهر ان الصحة عنده لا تنفی الكراهة الخ [٢] ص ۳۵۰ ج۱، فی شرح قوله ودعا بالعربية. غرض دادی چی که چیری غور وسی اوتجسس وسی نو دفقهاء وو دکلام څخه به داردو، فارسی (پښتو) دترجمی کراهت ثابت سی اوکه چیری هغه نه وی نو زموږ دپاره دحضرت شاه ولی الله رحمه الله لیکل هم کافی دی، که چیری څوك یی نه منی نوهغه پوه سه. لیکن په دی باندی هرسړی پوهیدلی سی چی خطبه په عربی کی بغیر دترجمی څخه بی شکه اوبی اختلافه اوبی کراهته جائز ده اوپه ترجمه کولو سره به شبهه دکراهت هغوی ته هم پاته سی څوك چی راجح عدم کراهت ګڼی، په هرحال دخطبی په صحت کی خو څه تامل نسته. فقط

دکافرانو په ملک کی جُمعه او دهغه متعلق سوالات: **سوال**: (۲۳۲۹) اول دټرانسوال ملك حال لیکم، ددی دپاره چی دلاندینی سوالاتو په جواباتو کی اسانتیا وی، دلته دکفارو حکومت دی اوددی ځای اوسیدونکی هم کافران دی، البته څه کسان مسلمانان شافعی المسلك هم سته باقی مسمانان دانډیا (India ، هندوستان) تاجران وغیره دی لیکن مجموعه مسلمانان دکافرانو په نسبت ډیرکم دی، دکلی خوزه ذکرنه کوم لیکن ددی ملك په ښارونو کی به تخمینًا مفصل په لاندی تعداد مسلمانان وی، په بعض ځای کی لس شل، په بعضی ځای کی دیرش څلویښت، یوځای اتیا سل، ماسوا دیوه ښار څخه زما دخیال مطابق هیچیری به هم دڅلورو پنځو سوو مجمع نه وی، دجوماتونو یې داحال دی چی یوځای خوپه کرایه باندی یوځای اخیستل سویدی، په هغه کی دجُمعې اوداخترونو لمونځ ادا کول کیږی، اوپه بعضی ځایونو کی یوجمات دی لیکن دکموالی په وجه هغه هم نه ډکیږی البته په یوځای کی درې جماتونه دی، او دمسلمانانو لوی جماعت دی، تقریباً دپنځو سوو څخه به کم نه وی، دجُمعې او داخترونو لمونځونه ټول ادا کیږی، داختر په موقع باندی چی کم مسلمانان په کلیوکی اوسیږی هغوی په لمانځه کی شریك سی اوتعداد ورسره زیات سی، زما په علم کی دلته هیڅکله اسلامی حکومت نه دی

---

[١]. ردالمحتار باب صفة الصلوٰة (تحت قول وجميع اذكار الصلوٰة) ج۱ ص ۴۵۱ ط. س. ج۲ ص۴۸۴ . ظفير

[٢]. ردالمحتار باب صفة الصلوٰة مطلب فی الدعاء بغير العربية ج۱ ص ۴۸۲ ، ط. س. ج ۱ ص ۵۲۱ . ظفير

راغلی، او دحاکمانو دطرف څخه هیڅ شرعی حکم دلته جاری نه دی لیکن دجُمعې او داختر لمونځ نه منع کوی، دکم ځای دپاره چې داخبره لیکل کیږی هغه هم ددې ځای دښاورنو څخه یوښار دی، اویو جومات هم پکښې دی چې دمسلمانانو شمېر به یې دشپیو یا اویاو څخه زیات نه وی، نوپه دې باره کی دلاندنیوسوالونو جوابونه پکار دی:

سوال: (٢٣٧٠ \ ٢) دجُمعې داداء دپاره ښار شرط دی که نه ؟

سوال: (٢٣٧١ \ ٣) ښار څه ته وایی داکبر مساجد تعریف دمذهب روایت دی اوکه نه ؟

سوال: (٢٣٧٢ \ ۴) کله چې قدرت داجرائی حدودو شرط دی اوبالفعل ضرور نه دی نو دتوالی په وجهی سره تعریف مذکور اختیارول اوظاهر مذهب پریښوول څه رکم صحیح کیدی سی؟

سوال: (٢٣٧٣ \ ۵) دحنفی علماء وو داختلاف په وجهی سره احتیاطی (ظهر) وتاکل سو، لیکن چیری چې دحنفی مذهب موافق تحقق شرط نه وو اودنورو مذاهبو موافق تحقق وی هلته ولی جائزنه دی، دخروج عن الاختلاف علت په دواړو ځایونو کی موجود دی، یعنی هلته هم جُمعه اواحتیاطی کول په کاردی؟

سوال: (٢٣٧۴ \ ٢) کل موضع له امیر وقاض الخ، سره استدلال په عدم جواز دجُمعې باندی په دار الحرب کی کیدی سی اوکه نه؟

سوال: (٢٣٧۵ \ ٧) دذکرسوی کیفیت ترمخه کم ځای جُمعه جائزده اوپه کم ځای کی نه ده؟

سوال: (٢٣٧٦ \ ٨) چیری چې جائز نه وی هغوی منع سی اوکه نه؟ او دهغوی دماپښین څه حکم دی؟

سوال: (٢٣٧٧ \ ٩) په کم ځای کی چې مسلمان بادشاه نه وی نو هلته دجُمعې څه حکم دی؟ او دکفارو په حکومت کی جُمعه څه رکم جائز ده؟

سوال: (٢٣٧٨ \ ١٠) داملك دار الحرب دی اوکه نه؟

سوال: (٢٣٧٩ \ ١١) ددار الحرب تعریف څه دی؟ اوپه کمی طریقی سره دار الحرب دار الاسلام جوړیږی اودار الاسلام دار الحرب جوړیږی؟

سوال: (٢٣٨٠ \ ١٢) په کم ځای کی چې دجُمعې شرایط نه پیداکیږی هلته داختر دلمانځه څه حکم دی؟ که چیری جائزنه وی نوپه اداء کولو کی څه نقصان دی، که چیری په خپل مذهب کی واجب نه دی نودبل مذهب لکه دشافعی رحمه الله په مذهب باندی خو واجب دی اوخروج عن الاختلاف به وسی.

سوال: (٢٣٨١ \ ١٣) زموږ ځای ښار ګڼل کیږی، یوجومات پکښی دی، دهغه ځای لمونځ ګذار دغه جومات ډکولی نه سی، دلته دجُمعې څه حکم دی؟

جواب: قال فی ردالمحتار مع (۱) انها تصح فی البلاد التی استولی علیها الکفار کما سنذکره ص **۵۳۷** ([1]) جلد اول. (۲) وفی ص **۵۴۱** فلو الولاة کفاراً یجوز للمسلمین اقامة الجمعة ویصیر القاضی بتراضی المسلمین الخ ([2]). (**۳**) وفیه ایضا وتقع فرضًا فی القصبات والقری الکبیرة التی فیها اسواق الخ ([3]) (**۴**) وفیما ذکرنا اشارة الی انه لا تجوز فی الصغیرة التی لیس فیها قاض ومنبر ([4]) الخ (**۵**) وفی الدر المختار باب العیدین تجب صلاتها فی الاصح علی من تجب علیه الجمعة بشرائطها المتقدمة سوی الخطبة فانها سنة بعدها وفی القنیة العید فی القریٰ تکره تحریماً ای لانه اشتغال بما لا یصح لان المصر شرط الصحة الخ ([5])، قوله صلوٰة العید ومثله الجمعة الخ، شامی. ([6])

درد المحتار روایت ثالث اورابع څخه واضحه ده چی په ښار اوولسوالۍ اوقریه کبیره کی جُمعه اداء کیږی اوامر پرعرف باندی مفوض دی، اواهل عرف ته معلومه ده چی ښار کم یودی اوولسوالۍ کمه ده اوپه قریه صغیره اوکبیره کی څه تمیز اوفرق دی، اوددر مختار شامی دروایت خامس څخه دامعلومه سوه چی په قریه صغیره کی عیدین اوجُمعه مکروه تحریمی ده ځکه چی په دی کی دماپښین دفرض جماعت ترك اوارتکاب دنفلی جماعت لازم ګرځی. اوداولنی او ددوهم روایت څخه معلومه سوه، چی په کمو ښارونو باندی کافران مسلط دی هلته بغیر دتردد څخه جُمعه لازمه ده، مسلمانان دی دخپل جماعت څخه څوك دجُمعې امام جوړ کړی جُمعه به اداء اوصحیح سی، داحتیاط الظهر په باره کی ددرمختار صاحب دبحر دافتویٰ نقل فرمایلی ده: وفی البحر وقد افتیت مراراً بعدم صلوٰة الاربع بعدها بنیة آخر ظهر خوف اعتقاد عدم فرضیة الجمعة وهو الاحتیاط فی زماننا واما من لا یخاف علی مفسدة فالاولی ان تکون فی بیته خفیةً الخ ([7]).

اوس دسوال دجوابونو نمبروار بالاجماع تحریر دی.

۱. دجُمعې دوجوب او اداء دپاره مصر شرط دی اوښار او ولسوالۍ اوقریه کبیره ټول په حکم دمصر کی دی.

۳،۲. ښار عرفاً ظاهر دی اودفقهاء وو چی په دی کی کم څه ارشاد اوتفصیل دی هغه هم

([1]). وګوری ردالمحتار باب الجمعة مطبوعة درسعادت ج۱ ص۷۴۸ ط. س. ج۲ ص۱۳۸. ظفیر

([2]). ایضا ج۱ ص **۷۵۴** ط. س. ج۲ ص ۱۴۴ . ظفیر

([3]). ایضا ج۱ ص۷۴۸ ، ط. س. ج۲ ص ۱۳۸ . ظفیر

([4]). وګوری ردالمحتار باب الجمعة مطبوعة درسعادت ج۱ ص ۷۴۸ ، ط. س. ج۲ ص۱۳۸. ظفیر

([5]). الدر المختار علی هامس ردالمحتار باب العیدین ج۱ ص۷۷۴ – **۷۷۵** ، ط. س. ج۲ ص۱۲۲. ظفیر

([6]). ردالمحتار باب العیدین ج۱ ص **۷۷۵** ، ط. س. ج ۲ ص ۱۲۷ . ظفیر

([7]). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۴۷ ، ط. س. ج ۲ ص ۱۳۷ . ظفیر

دفقهي په كتابونوكې موجود دي، داكبر مساجد تعريف ته يې دمنيه په شرح كې مزيف ويلي دي.

۴. كله چې دخپل مذهب موافق جُمعه في القرٰی مثلاً مكروه تحريمي ده، څنګه چې په روايت خامس كې ذكرسو، نواحتياط الظهر سره داداء دجُمعې، دهغه مكافات كله كولى سي، هلته خو دماپښين لمونځ په جماعت سره كول په كاردي اوجُمعه ترك كول په كار دي، كنې ارتكاب دمكروه تحريمي به لازم سي.

د: ۵ څخه تر:۱۱ پوري: دكفارو په بلادو كې دجُمعې صحيح كيدل دروايت نمبر ۱ او نمبر ۲ څخه واضح سو، نوپر كمو بلادو باندي چې كافران مسلط دي په هغه كې چې كم غټ ښارونه او ولسوالۍ اوغټ كلي دي، هلته په موجب دروايت نمبر ۳ بې شكه اوبې تردده جُمعه درسته ده داحتياط الظهر حاجت نسته، اوكم كلي چې كوچني دي هلته جُمعه صحيح نه ده، هلته دماپښين لمونځ دجماعت سره كول په كاردي، غرض داچې دكفارو دبلاد كيدلو په وجهي سره دجُمعې په مسئله كې هيڅ فرق نه راځي، څنګه چې په اسلامي بلادو كې په ښار او ولسوالۍ اوقريه كبيره كې اداء كيږي اوپه قريه صغيره كې نه كيږي، همدغه ركم تفصيل دكفارو په بلادو كې هم دي، رساله اوثق العرٰی په باره دجُمعې كې مؤلف سوي دحضرت مولانا رشيد احمد قدس سرہ مې در واستوله په دې سره به دجُمعې په باره كې ټول مطلب واضح سي.

۱۲. دجُمعې او داخترونو شرائط ماسوا دخطبې څخه متحد دي، كما مرّ، نوكم ځاى چې داخترونو لمونځ صحيح نه دی، نوهلته دجُمعې لمونځ هم صحيح نه دی، اوچيري چې دجُمعې لمونځ صحيح نه دی نوهلته داختر لمونځ هم صحيح نه دی.

۱۳. كمه بلديه چې ښار ګڼل كيږي هلته بېشكه جُمعه صحيح ده اوښاروالي دآبادۍ دكثرت په وجهي سره وي كه څه هم چې كافران پكښې آبادوي اومسلمانان پكښې لږوي.

دخطبې په وخت كې چې خطيب په لاس كې امساء اخلي: **سوال**: (۲۳۸۲) خطيب چې دخطبې په وخت كې امساء په لاس كې اخلي نوڅنګه ده؟ بعضي ورته مكروهه وايي او په حديث پاك كې راځي چې سنت دي، جواب دكتاب دحوالې سره پكار دي.

جواب: په درمختار كې يې دخلاصې څخه نقل كړي دي: ويكره ان يتكئ على قوس (۱) او عصا الخ اوپه شامي كې دي چې په حديث پاك كې تكيه كول پرعصا يالينديۍ باندي ثابت دي، اوقهستاني دمحيط څخه نقل كړيدي، چې امساء اخيستل سنت دي، (۱) نو

(۱). الدر المختار على هامش ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۷۲ ط. س. ج۲ ص۱۲۳. ظفير

شايد چې دتطبيق صورة يې داوي چې كه ضرورت وي نولكړه دي په لاس كې واخلي څه حرج پكښې نسته، اوكه ضرورت يې نه وي نونه دي اخلي. فقط

چې ابادي دري زره وي نوجُمعه درسته ده: **سوال**: (۲۳۸۳) دسوجړو نومي ځاى په ضلع مظفرنگر كې تقريبًا دري زره ياڅه كمه مردم شماري ده اوبازار په دغه ځاى كې نسته، او څه سودا وغيره كپړه ياغله يا دوا هم نه پيدا كيږي اودغه ځاى دښار څخه يو كَوس (۲) يا څه دپاسه يو كَوس ليري دي، نوپه داسې كلي كې جُمعه جائز ده اوكه نه؟

جواب: په شامي كې تصريح ده چې په ولسوالۍ اولوي كلي كې جُمعه صحيح ده، عبارت يې دادي: وتقع فرضا في القصبات والقرى الكبيرة التي فيها اسواق الى ان قال وفيما ذكرنا اشارة الى انه لا تجوز في الصغيرة الخ، (۳) نوقريه مذكوره په ظاهره قريه كبيره ده چې ابادي يې دري زروته نژدې ده، لهٰذا په دې كې جُمعه كول واجب اوصحيح دي. فقط

دجُمعې دوعظ څخه مخكې او وروسته په اواز سره درود ويل: **سوال**: (۲۳۸۴) دجُمعې په ورځ دعربي خطبي څخه مخكې وعظ ويل او دوعظ څخه مخكې په لوړ اواز باندې سره دسامعينو درود شريف ويل على الدوام څنگه دي؟

په خطبه كې دحضور ﷺ پر نامه باندې دخطيب درود ويل څنگه دي: **سوال**: (۲۳۸۵) په خطبه كې چې چيري دمحمد رسول الله ﷺ نوم مبارك راسي نوخطيب ته دحضور ﷺ دنوم څخه وروسته (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ويل څنگه دي؟

جواب: په خطبه كې دننه په أردو (يا پښتو) وعظ كول يا دخطبې ترجمه په أردو (وغيره) كې كول مكروه دي، همدغه ركم په دې موقعه باندې ددرود شريف دجهر التزام كول ثابت نه دي. مسنونه طريقه داده چې كم وخت خطيب منبرته ولاړسي نو مؤذن دي اذان وكړي او داذان دختميدو څخه وروسته دي خطيب دعربي خطبه شروع كړي اوپه خطبه كې دعربي ژبې څخه ماسوا اردو، فارسي، (پښتو) نظم اونثر دي نه وايي. (۴) فقط

---

(۱). ونقل القهستاني عن عيد المحيط ان اخذ العصا سنة كالقيام وفي رواية ابي داؤد انه ﷺ قام في الخطبة متكئاً على عصا او قوس (ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۷۲ ط. س. ج۲ ص۱۲۳). ظفير

(۲). كَوس په أردو ژبه كې دلارې دفاصلې ديوې معيّنې اندازې دپاره استعماليږي، يعنې دري زره گزه يا ۳ دري كيلو ميټره. فيروز اللغات ص ۱۰۴۳ كالم ۲ . محمد أحمد الحقاني الأفغاني عفا الله عنه

(۳). ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۴۸ ، ط.س. ج۲ ص ۱۳۸ . ظفير

(۴). وعلى هذا الخلاف الخطبة وجميع اذكار الصلوٰة (الدر المختار على هامش ردالمحتار باب صفة الصلوة ج۱ ص۴۵۱ ط. س. ج۱ ص۴۸۴) فانه لاشك في ان الخطبة بغير العربية خلاف السنة المتوارثة من النبي ﷺ والصحابة فيكون مكروهاً تحريماً وكذا قرآءة الاشعار الهندية والفارسية فيها (عمدة الرعاية حاشيه شرح الوقايه ج۱ ص۲۴۲). ظفير

۲. په خطبه کی چی په کم ځای کی دحضور ﷺ نوم راسی نوخطیب دی درود شریف ووایی اوسامعین دی په زړه زړه کی درود شریف ووایی، شرعی حکم دغه (۱) دی. فقط

دخطبی څخه مخکی په لوړ اواز سره دټولو خلکو درود ویل ثابت نه دی: سوال: (۲۳۸٦) یو مولوی صاحب دجُمعې په وخت کی په جومات کی چی دسنتو څخه فارغه سی نوپه منبر باندی کښینی اوپخپله درودشریف په لوړ اوازوایی اوسامعین یی هم وایی، بیا ودریږی وعظ وکړی، بیا مؤذن اذان وکړی، اومولوی صاحب په عربی کی خطبه وایی بیا جماعت وسی. سوال صرف دادی چی دوعظ څخه مخکی چی کم درود شریف تقریبًا یوولس ۱۱ واره ویل کیږی هغه څنګه دی، یومولوی صاحب وایی چی دا منع دی لیکن زما په نزد پکښی دامتناع خبره نسته، تاسی وفرمایاست چی داخبره څنګه ده، مخکنی کارډ هم ملاحظه کړی چی اول همدا سوال دی یا هغه کم چی تاسی جواب ورکړی دی؟

جواب: مخکی چی کم څه لیکل سوی وه هغه په دی بناء باندی وه چی اکثره خلګ په خطبه کی دوعظ طرز اختیاروی اودخطبی ترجمه وغیره په نثر اونظم کی کوی دامکروه ده. باقی کمه خبره چی تاسی پوښتلی ده چی دخطبی څخه مخکی او داذان بین یدی الخطیب څخه هم مخکی وعظ وویل سی، نوپه دی کی څه حرج نسته، او دوعظ دشروع کولو څخه مخکی ددرود شریف په ویلو کی هم در اصل څه حرج نسته، لیکن دامام او سامعینو علی الدوام په جهر سره درود شریف ویل اوددی التزام کول دشرعی قواعدو ترمخه مکروه اوبدعت دی، ځکه چی امر غیرِ لازم، لازم کول یا دهغه سره دلازم غوندی معامله کول دکم سره چی کتونکی او اوریدونکو ته په دغه خاص وخت کی دهغه التزام ضروری معلوم سی، جائزنه دی. (۲) فقط

درسول الله ﷺ په قباء کی قیام او دجُمعې دلمانځه بحث: سوال: (۲۳۸۷) جناب مولانا رشید احمد ګنګوهی په اوثق العرٰی فی تحقیق الجمعة فی القرٰی کی تحریر فرمایی: چی اول نزول درسول ﷺ په قباء کی وسو اوهلته څوارلس ورځی هغه مبارك ﷺ اقامت وفرمایی. الی قوله الشریف، لیکن هغه ﷺ په قباء کی جُمعه قائمه نه کړله الی اخر عبارته الشریف. په قباء کی دجُمعې دنه قائمولو هیڅ وجه مولانا تحریر نه کړله اونه یی په احسن القرٰی کی څه توضیح فرمایلی دی.

اوس مخالفین غیر مقلدین وایی چی په تاریخ خمیس ، شرح مواهب اللدنیة ، او تفسیر

---

(۱). والصواب انه یصلی علی النبی ﷺ عند سماع اسمه ﷺ فی نفسه (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۶۸. ط. س. ج۲ ص۱۵۹). ظفیر

(۲). قال رسول الله ﷺ من احدث فی امرنا هذا ما لیس منه فهو رد . (مشکوٰة ص ۲۷) .

طبری وغیره کی دی چی حضور ﷺ دقباء دقیام په ورځو کی جُمعه کړیده، اونه کول په هیڅ یوکتاب کی نسته وطال لسانهم علی مولانا، نو دهجرت په وخت کی په قباء کی دهغه ﷺ دجُمعي نه کولو دلیل سره دصفحي اوکرښی تحریر وفرمایاست.

جواب: دابالکل غلطه ده چی په قباء کی دحضور ﷺ دجُمعي دنه قائمولو هیڅ دلیل مولانا علیه الرحمة نه دی تحریر کړی اونه داحسن القریٰ صاحب څه وضاحت کړی دی. مولانا مرحوم پخپله هم په اوثق القریٰ کی دبخاری ص ۱۲۲ جلد اول حدیث ددی په دلیل کی نقل فرمایلی دی او داحسن القریٰ صاحب هم ددی وضاحت کړیدی، وګوره احسن القریٰ ص ۹. لیکن حضور ﷺ په قباء کی جُمعه قائمه نه کړله، اونه یی دقبا خلګو ته دجُمعي قائمولو امر وفرمایی. نه یی په دی باندی زورنه ورکړه چی په مدینه کی برابره جُمعه کیږی، تاسی تراوسه پوری ولی جُمعه قائمه نه کړه، حالانکی په قباء او نورو عوالیو کی مسلمانان په کثرت سره موجود وه، لیکن په هیڅ وخت کی هلته جُمعه ونه سوه، په همدې ډول دبخاری په ص ۱۳۲ جلد اول وغیره دحدیثو مبارکو په کتابونو کی روایت دی.

عن ابن عباس رضی الله عنه ان اول جمعة جمعت فی الاسلام بعد جمعة جمعت فی مسجد رسول الله ﷺ بالمدینة لجمعة جمعت بجواثا قریة من قری البحرین.

ددی روایت صحیحه څخه په صفا طور سره معلومیږی چی په عوالیو اومنازلو کی به جُمعه نه کیدله، کنی په جواثا کی چی دجُمعي کم اولیت چی په دې روایت کی ذکر سوی دی هغه به غلط سی. انتهیٰ قوله الشریف. اوداپه خپل عبارت کی صاحب داحسن القری داوثق العری دعبارت خلاصه کړیده، خلاصه داده چی دروایت صحیحه څخه داثابتیږی چی دمسجد نبوی ﷺ څخه وروسته دټولو څخه اولنی جُمعه چی په اسلام کی سویده هغه په جواثا مقام کی سویده بیا نوڅنګه ویل کیږی چی حضور ﷺ په قباء کی ددی څخه مخکی اقامت دجُمعي فرمایلی دی او دبخاری او دابوداود او ددی روایت صریحه صحیحه څخه وروسته کم یو دلیل غواړی دکم متعلق چی اهل حدیث وایی چی مولانا هیڅ څه دلیل بیان کړی نه دی باقی پاته سوه دهغوی داوینا چی په تفسیر طبری اوتاریخ الخمیس اوپه شرح مواهب اللدنیة کی دحضور ﷺ په قباء کی جُمعه قائمول مروی دی، نوددی اول جواب خو دادی چی دوی ته شرم په کاردی، چی دصحیح بخاری دروایت مقابله په تاریخ الخمیس وغیره دسیرو په کتابونو سره کوی، چیری دبخاری روایت او چیری دسیر غیر معتبر روایتونه، که چیری بالفرض دسیرو ټولو کتابونوپه اتفاق سره هم ددی څخه خلاف نقل کړی وی نوبیا هم دمسلمان دپاره ضروری دی چی دبخاری دحدیث

په مقابله کی ددوی هیڅ پرواه ونه سی، حالانکی دتاریخ اودسیر کتابونه هم په اتفاق سره دبخاری دروایت هم نوا (هم غږی) دی ټول دټوله ددی خبری تصریح کوی، چی حضور ﷺ په قباء کی اقامت دجُمعې نه وو فرمایلی، بلکی دهغه ځای څخه په څوارلسمه ورځ روان سو اودمدینی داباد ی سره نژدی بنی سالمو ته چی راغی نو دجُمعې اقامت یی وفرمایی، وګوره فتح الباری، سیرت ابن هشام، تاریخ طبری وغیره.

باقی پاته سوه دهغوی ددرو کتابونو تفسیر طبری، اوتاریخ الخمیس او دشرح مواهب اللدنیة څخه داقامت جُمعه فی القباء نقل کول، نو ددې درو واړو په اړوند مفصل عرض دی:

۱. په تفسیر طبری کی خویی دنزول دقباء دواقعی سره بالکل هیڅ څه تعرض نه دی کړی اوکه چیری څوك دعوٰی کوی نوصفحه دی تحریر کړی، البته په تاریخ طبری کی یی دحضور ﷺ قباء ته دتشریف راوړلو واقعه بیان کړیده لیکن په هغه کی په ځای ددی چی په قباء کی دجُمعې قائمول منقول وی صراحة ددی څخه انکار مروی دی، وګوره تاریخ طبری جلد ثانی ص **۲۵۵** دسنة **۱** هجری دحالاتو په لیکلو سره فرمایی: فمن ذلك تجميعه ﷺ بأصحابه الجمعة في اليوم الذى ارتحل فيه من قباء وذلك أن ارتحاله عنها كان يوم الجمعة عامدا المدينة فأدركته الصلاة صلاة الجمعة في بنى سالم ابن عوف ببطن واد لهم قد اتخذ اليوم في ذلك الموضع مسجدا فيما بلغني وكانت هذه الجمعة أول جمعة جمعها رسول الله ﷺ في الاسلام الخ ، ددی خلاصه داده چی حضور ﷺ په څوارلسمه ورځ دقباء څخه روان سو، او په بنی سالمو کی یی جُمعه قائمه وفرمایله اوهمدا جُمعه دهغوی ﷺ اولنی جُمعه وه، الحاصل په تفسیر طبری کی خو ددی نوم نسته اوپه تاریخ طبری کی سته خو ددوی بالکل خلاف اوزموږ بالکل موافق.

۲. په شرح مواهب اللدنیة معروف په (زرقانی) کی بیشکه په یو ضعیف روایت کی سته چی هغوی ﷺ دقباء داقامت په موده کی اقامت دجُمعه فرمایلی دی، دکم تضعیف چی پخپله دزرقانی دقول څخه مترشح کیږی ځکه چی هغه وایی: قیل کان یصلی الجمعة فی مسجد قباء مدة اقامته، لفظ د، قیل، پخپله دتضعیف طرف ته اشاره ده. نوددی جواب حضرت مولانا مدّ ظله العالی په احسن القری کی په پوره تفصیل سره لیکلی دی وګوره احسن القری ص ۸۸ فرمایی: خیر ددی خرافاتو او فضولیاتو څخه په قطع نظر کولو سره داعرض کوم چی دزرقانی عبارت، قیل کان یصلی الجمعة الخ، اول خوپه هیڅ شان سره قابل داستناد اولائق داعتبار نه دی، حتٰی چی داهم معلومه نه ده چی قائل یی څوك دی،

ددی خوموقع نه ده چی قائل یی څنګه دی معتبردی اوکه نه غیرمعتبر. علی هذا القیاس دسند نښان یی هم نسته، ددی خو ذکر څه دی، چی سند متصل دی اوکه منقطع دی، صحیح دی یاضعیف، معتبر دی اوکه غیر معتبر. بله داچی داشاذ روایت دټولو معتبرو روایاتو اوداهل سیرو داتفاق څخه کم چی مجیب پخپله نقل کړی صریح مخالف او معارض دی. په ټولو روایاتو کی همدا مذکور دی چی دهجرت په وخت کی حضور ﷺ جُمعه په بنی سالمو یعنی په حرّه بنی بیاضه کی کړی وه، حتی چی اهل تفسیر او اهل سیر دحدیث چی کم روایات نقل کوی نوپه هغه کی صراحةً داروایت منقول دی ، فمر علی بنی سالم فصلی فیهم الجمعة ببنی سلام وهو اول جمعة صلاها رسول الله ﷺ الی قوله الشریف.
۳. ددی څخه علاوه موږ پورته ثابته کړیده چی مطابق دارشاد داکابرو او دمعتمد به تصریحاتو دا امر محقق دی چی په عوالیو کی هیڅیری هم جُمعه نه ده سوی، اوزموږ هر دواړه مجیبان هم داخبره تسلیموی اوس به ددی مجهول اوشاذقول په وجهی سره داقصه هم بالکل ختمه اوتباه سوی وی، او ددی ټولو تصریحاتو په خلاف به اوس دا ویل وی چی په عوالیو کی بیشکه جُمعه سویده، والله اعلم

چی خطبه یوسړی ووایی اوامامت بل سړی وکړی، نودا درست دی: سوال: (۲۳۸۸) دجُمعی امام دجُمعی په ورځ دخطبی اجازه چاته تعظیمًا ورکړه، دخطیب دخطبی څخه وروسته دجُمعی په امام باندی یاجُمعی دامام په اجازه سره په بل سړی باندی دجُمعی لمونځ ورکی نو دجُمعی لمونځ به سره دکراهته اداء سی اوکه نه بغیر دکراهت څخه؟

جواب: په درمختار کی دی: لا ینبغي أن یصلي غیر الخطیب لانهما کشئ واحد فإن فعل الخ جاز الخ
قوله: لانهما ، ای الخطبة والصلاة کشيء واحد لکونهما شرطاً ومشروطاً ولا تحقق للمشروط بدون شرطه فالمناسب ان یکون فاعلهما وحدا الخ (۱). شامی باب الجمعة .

نومعلومه سوه چی ښه اومناسب دادی چی خطبه او دجُمعی لمونځ دي یوسړی ورکوی، لیکن که چیری خطبه یوسړی وایی اوامام بل وی نوداهم درست دی اوپه لمانځه کی څه کراهت نسته دی، البته دافعل بی ضرورته خلاف اولی دی. فقط

دجُمعی داذانِ ثانی په جواب کی بحث: سوال: (۲۳۸۹) کم اذان چی دجُمعی په ورځ دمنبر په خواکی کیږی نومقتدیانو ته دهغه جواب ورکول بناء پرمذهب صحیح مفتی به جائز دی اوکه نه؟ که چیری جائز وی نو: اذا اخرج الامام فلا صلوة ولا کلام، اودعلامه شامی

(۱). رد المحتار باب الجمعة ج ۱ ص ۷۷۱ ، ط. س. ج ۲ ص ۱۲۲ . ظفیر

دحکم بالکراهت څه مطلب دی، کم چی هغوی دمنبری اذان پر جواب ورکونکی باندی بناء پرمذهب دامام ابوحنیفه رحمه الله لګولی دی بل داچی دکلام څخه مراد دینی دی اوکه دنیوی، اوکه چیری جواب ورکول جائزنه وی نو بیا دحدیث معاویه رضی الله عنه مطلب څه دی، کم چی امام بخاری په کتاب الجمعة باب یجیب الامام بلسانه کی روایت کړی دی په کم کی چی دمنبر اذان دجواب تصریح موجوده ده، ددی څخه علاوه ډیر احادیث داذان د جواب ورکولو په باره وارد دی، کم چی دخپل عموم په اعتبار سره دمنبر اذانِ اجابت لره هم شامل دی، بیا دکراهت حکم څنګه کیږی؟ بل دا چی یو داسی صریح مخصص هم موجود نه دی، په کم سره چی دعموم داحادیثو تخصیص وسی او دمنبر داذان جواب مستثنٰی سی، بلی خواته احناف داجابت دوجوب هم قائل دی، بل داچی، اذا خرج الخ، دامام زهری قول دی، لهذا داحادیثو متصلة الاسناد مخصص اومعارض نه سی کیدلی، چی دهغه عموم باطل سی کم چی داحادیثو صریح منطوق دی. بلی خواته دصحابه کرامو رضی الله عنهم څخه د، کنا نتحدث، وغیره الفاظ هم منقول دی، چی دامام دخروج څخه وروسته او دخطبی دشروع کیدلو څخه مخکی به تحدث پیدا کیدی.

جواب: دجُمعه داذان بین یدی الخطیب جواب ورکول په مذهب راجح او احوط اواصح درست نه دی بلکی مکروه دی، کمافی الدر المختار وینبغی ان لایجیب اتفاق فی الاذان بین یدی الخطیب الخ، باب الاذان (۱) وفی باب الجمعة من ردالمحتار واجابة الاذان حینئذ (۲) مکروهة الخ، اوکلام عام ساتل احوط دی. کما هومنقول عن علی وابن عباس وابن عمر رضی الله عنهم (۳).

او داحادیثو صحیحه وو متقضٰی هم ده. لما اخرج الستة عن ابی هریرة رضی الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ اذا قلت لصاحبك یوم الجمعة انصت والامام یخطب فقد لغوت. وهذا یفید بعبارته منع الامر بالمعروف مع انه واجب وبدلالته منع صلٰوة النفل والقراءة والاذکار لانه اذا منع الواجب فالنفل اولٰی بالمنع ویرجح علی سائر الاحادیث الدالة علی جواز تحیة المسجد او اباحة الکلام لانه محرم والمحرم مرجح علی المبیح (۴) اوپه دی کی که څه هم قید، والامام یخطب، دی لیکن قبل شروع الخطبة بعد الصعود علی المنبر هم داحکم کیدل ظاهردی: لان الکلام یمتد طبعاً

(۱). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الاذان ج ۱ ص ۳۷۱، ط. س. ج ۱ ص ۳۹۹. ظفیر
(۲). ردالمحتار باب الجمعة مطلب فی حکم المرقی ج۱ ص۷۷۹، ط. س. ج۲ ص۱۲۰. ظفیر
(۳). واخرج ابن ابی شیبه فی مصنفه عن علی وابن عباس وابن عمر رضی الله عنه کانو یکرهون الصلوة والکلام بعد خروج الامام (رد المحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۲۷، ط. س. ج ۲ ص ۱۵۸). ظفیر
(۴). غنیة المستملی باب الجمعة البحث الثانی ص ۵۱۹ – ۵۲۰. ظفیر

ولان الكلام يجرّ الى الكلام. ([1]) شرح منيه للحلبى ، وفيه قبيله واذا صعد الامام على المنبر يجب على الناس ترك الصلاة النافلة لما تقدم من كراهتها عند الخطبة ويجب ترك الكلام ايضاً عند ابى حنيفة رضى الله تعالٰى عنه وقالا يباح الكلام حتى يشرع فى الخطبة الخ (٢) والخلاف فى الكلام يتعلق بالاخرة اما غيره فيكره اجماعاً درمختار (٣) ولابى حنيفة رضى الله تعالى عنه ما ذكر ابن ابى شيبة فى مصنفه عن على وابن عباس وابن عمر كانوا يكرهون الصلاة والكلام بعد خروج الامام ولان الكلام ايضا قد يمتدطبعاً فان الكلام يجر الى الكلام فكان المنع احوط ص٥١٩ شرح منية الكبير.

اودحضرت معاويه ﷺ دحديث پاك جواب دادى چې هغوى ددى اذان داجابت قياس كړيدى دنورو وختونو داذان پراجابت باندى، څه ركم چې داذان داجابت څخه وروسته دهغوى دافرمايل چې! يا ايها الناس انى سمعت رسول الله ﷺ على هذا المجلس حين اذن المؤذن يقول ما سمعتم منى من مقالتى ([4])، پردى باندى دلالت كوى، ځكه چې دا ښكاره ده چې رسول الله ﷺ په وخت ددوهم اذان كم چې بين يدى الخطيب كيږى په هغه موقع باندى نسى كيدى، كم طرف ته چې حضرت معاوية ﷺ اشاره كړيده بلكې حضور ﷺ هغه وخت په منبر باندى وو، نومعلومه سوه چې حضرت معاوية ﷺ داذكر دنورو اوقاتو كوى، نوكله چې جليل القدر صحابه كرام لكه حضرت على، ابن عباس اوابن عمر ﷺ دحضرت معاويه ﷺ ددى عمل په خلاف باندى عامل وو اوپه وخت دصعود امام على المنبر صلٰوة اوكلام يى مطلقاً مكروه ګنى، نوددغه كبارو صحابه وو ﷺ عمل به راجح وى، اوبيا دمبيح اودمحرم دتعارض مقتضٰى هم ترجيح دكراهت اوحرمت ده، اوكم جواب چې دحضرت معاويه ﷺ ددى عمل وركول سوى دى هغه جواب دجمله رواياتو دالة على استحباب الاجابة او وجوبها دى اوحنفيه دوجوب يا داستحباب اجابت څخه پخپله داموقع مستثنٰى كوى. اودا پورته معلومه سوه چې، اذا خرج الامام الخ، محض دزهرى قول نه دى بلكې دكبارو صحابه وو ﷺ څخه هم دامنقول دى او دصحابى قول په داسى موقع كې دمرفوع په حكم كې وى، كما بين فى موضعه اودبعضو صحابه وو، كنا نتحدث وغيره فرمايل دحضرت على، ابن عباس اوابن عمر ﷺ په قول اوفعل باندى راجح كيدى نسى ، غرض دا چې احوط انصات دى. كما ذكره الزيلعى ان الاحوط

([1]). ايضا ص٥٢٠. ظفير

([2]). ايضا ص ٥١٩. ظفير

([3]). الدر المختار على هامش ردالمحتار باب الجمعة مطلب فى حكم المرقى الخ ج١ ص ٧٧٩ ، ط. س. ج٢ ص١٢٠. ظفير

([4]). بخارى كتاب الجمعة باب يجيب الامام بلسانه . ظفير

الانصات. شامی (۱) فقط

دباران په زمانه کی دجُمعې لمونځ په جماعت سره په کورکی کولی سی: سوال: (۲۳۹۰)
در ایام باران به وجه کثرت بارش وآب فراوان راه چلیدن ازحد بیکران دشوار گزار می شود مسجد هم قدری از مسکن دور است نادر ان هنگام ادائی صلوٰة جُمعه را شرعا چی حکم دارد، آیا درآن هنگام تکلیف ما لا نهایه کشیده برائی صلوة جُمعه به مسجد رفتن ضرور باشد یا تادی صلوٰة بمکان کافی کند یانه؟

جواب: تعدد دجُمعې دلمانځه بناء پرمفتٰی به قول باندی صحیح دی، نوکه دباران دعذر په وجه جومات ته تلل دشوار وی نو په بل ځای کی دجُمعې لمونځ کول په جماعت مشروعه (چی هغه دری کسان دی داامام څخه بغیر. درمختار) صحیح دی. (۲) فقط

کم خلک چی پنځه وخته لمونځ نه کوی دهغوی دجُمعې لمونځ هم درست دی: سوال:
(۲۳۹۱) کم خلک چی پنځه وخته لمونځ نه کوی اوصرف دجُمعې لمونځ اداء کوی، نو دهغوی دجُمعې لمونځ به صحیح سی اوکه نه؟

جواب: دجُمعې لمونځ یی بلا شبهی صحیح دی، که څه هم دغه سړی لوی گنهگار (۳) دی. فقط

دجامع مسجد په لمانځه کی دثواب زیاتوالی صرف دفرضو سره متعلق دی: سوال: (۲۳۹۲)
په مجموعه خطب (کتاب) کی لیکلی دی چی په جامع جومات کی دیورکعات ثواب دپنځو سوو رکعاتونو برابردی نودا ثواب صرف دفرضو داولنی جماعت سره مخصوص دی اوکه نه په سنتو اونفلو کی هم دغه ثواب دی، چی کله یی په جامع جومات کی ادا کړی؟

جواب: داثواب صرف دفرضو داولنی جماعت سره مخصوص دی په سنتو اونفلی لمانځه کی نه دی، هغه په کورکی کول ښه دی اوهمدغه دحضور ﷺ دائمی عمل اوحکم وو، که چیری په نوافلو کی هم داگران قدر ثواب وای نوهغوی ﷺ به په کورکی نه کول، اونه به یی حکم کولی، اودا مضمون دحدیث شریف دی (۴). فقط

(۱). ردالمحتار باب الجمعة تحت قوله ولا کلام ج۱ ص ۷۲۸ ، ط. س. ج۲ ص۱۵۸. ظفیر

(۲). وتؤدی فی مصر واحد بمواضع کثیرة مطلقا علی المذهب وعلیه الفتوٰی دفعا للحرج. (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۵۵ ، ط. س. ج۲ ص۱۴۴. ظفیر

(۳). وان فاتته اکثر من صلوات یوم ولیلة اجزاته التی بدا بها (هدایه باب قضاء الفوائت ج۱ ص۱۳۸). ظفیر

(۴). والافضل فی النفل غیر التراویح المنزل الا لخوف شغل عنها (الدر المختار) قوله والافضل شمل مابعد الفریضة وما قبلها لحدیث الصحیحین علیکم بالصلوة فی بیوتکم فان خیر صلاة المرء فی بیته الا المکتوبة الخ (رد المحتار باب الوتر والنوافل ج۱ ص۲۳۸ ، ط. س. ج۲ ص۲۲). ظفیر

دسنت کوونکو انتظار دخطیب لپاره ضروري نه دي: **سوال:** (۲۳۹۳) کله چی دجُمعې د لمانځه وخت سو او اتفاقاً دوه ځلور کسان کم چي ناوخته راغلي وه هغوی سنت لمونځ کوی، دمنبر راسته یاچپه طرف ته نودغه وخت خطیب لره خطبه شروع کول څنګه دی؟ کم سړی چی په ذکر سوی وخت کی خطبه ویل حرام ګڼي دهغه دپاره څه حکم دی؟

جواب: پرخطیب باندی دسنت کوونکو دفارغ کیدلو انتظار کول لازم نه دی،کم وخت چی مقرر وخت پوره سی نو خطیب دي دخطبی دپاره ولاړ سی، پر هغه باندی څه مؤاخذه او ګناه نسته، ولی چی هغه متبوع دی تابع نه دی، مقتدیانو ته خودا حکم دی چی کم وخت خطیب دخطبی دپاره منبرته راسی نونفل اوسنت مه کوی لیکن خطیب ته داحکم نسته، چی هغه دی دفارغه کیدلو انتظار کوی، اوکه چیری دوه ځلور منټه هغه انتظار وکړی نوپه دی کی څه حرج هم نسته، لیکن په انتظار نه کولوسره به ګنهګار نه سی، فی حدیث الصحیحین انما جعل الامام لیؤتم به (۱). الحدیث، وفی الدر المختار، واذا خرج الامام فلا صلاة ولا کلام الخ (۲)، نوکم خلګ چی په ذکرسوی حالت کی خطبی ویلو ته حرام وایی، هغه په خطاء دی اودشرعی مسائلو څخه خبر نه دی، دهغه دخبری طرف ته دي التفات ونه سی.

دجُمعې په ورځ داول اذان څخه مخکی اودلمانځه څخه وروسته تجارت درست دي: **سوال:** (۲۳۹۴) دجُمعې په ورځ سوداګرو او دوکاندارانو مسلمانانو ته ددوکانونو خلاصول په کاردی اوکه نه؟ که چیری دوکاندارانو اوکسب ګروته دخپل کار کولو اجازه وی نودکم وخت څخه تر کم وخت پوری؟

جواب: دجُمعې په ورځ ټول کار وبار دخرڅولو اواخیستلو وغیره تراول اذانه پوری جائز دی اوددی څخه وروسته مکروه تحریمی دی، په تنویر الابصار کی دی، وکره البیع عند اذان الاول، نو داذان کیدلو سره ټول کارو بار پریښوول اودجُمعې دپاره حاضریدل په کاردی. (۳) که داول اذان څخه مخکی دکسب والا خلګ خپل کسب کوی، اودوکانداران خرڅول اواخیستل کوی نوپه دی کی شرعًا هیڅ منعوالی نسته. فقط

(همدغه ډول دجُمعې دلمانځه څخه دفارغه کیدلو څخه وروسته هم په بیع اوشراء کی اخته کیدلی سی، فاذا قضیت الصلوة فانتشروا فی الارض وابتغوا من فضل الله. ظفیر)

---

(۱). مشکوٰة باب ماعلی الماموم من المتابعة وحکم المسبوق فصل اول ص (۱۰۱) . ظفیر

(۲). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة جلد اول ص ۷۲۷ ، ط. س. ج۲ ص۱۵۸. ظفیر

(۳). ووجب سعی الیها وترك البیع الخ بالاذان الاول فی الاصح وان لم یکن فی زمن الرسول بل فی زمن عثمان وافاد فی البحر اطلاق الحرمة علی المکروه تحریمًا (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۷۰ ، ط. س. ج ۲ ص ۱۲۱) . ظفیر

په قدر دضرورت په خطبه کې دعربي ويلو څخه وروسته په اردو يا پښتوکي وعظ دسنت څخه خلاف دي: **سوال**: (٢٣٩٥) دجُمعې خطبه په عربي کې دمختصر ويلو څخه وروسته په اردو يا پښتو ياپه يوه بله ملي ژبه کې وعظ ويل څنګه دي، اکثره حنفي عالمان وعظ په خطبه کې وايي؟

جواب: خطبه ټوله په عربي کې ويل سنت دي اوداخبره چې دڅه خطبې په عربي کې دويلو څخه وروسته بيا په اردو [يابله ژبه] کې دوعظ په طريقه په خطبه کې دننه څه ويل خلاف سنت اوبدعت دي. دسلفو څخه داسې ثابت نه دي. حضرت شاه ولي الله قدس سره په مصفى شرح موطا کې ليکلي دي چې صحابه کرام ﷺ سره ددې چې دعجمو ښاروته يې تشريف وړی وو، ليکن خطبه يې ماسوا دعربي ژبې څخه په بله ژبه کې دمخاطبو دپوهولو دپاره نه ده ويلې، نوعمل مستمره دصحابه کرامو ﷺ ددې خبرې دليل دی چې ټوله خطبه په عربي کې کيدل په کار (١) دي. فقط

په لويه ابادۍ کې جُمعه واجب الاداء ده: **سوال**: (٢٣٩٦) يوه لويه قريه په کمه کې چې دري زره دوه سوه (٣٢٠٠) بني ادمان اباد دي اويوڅو دوکانونه هم هلته موجود دي، نو دحنفي مذهب موافق او دفقهي دکتابونو موافق هلته جُمعه کيږي اوکه نه؟

جواب: په داسې قريه کې جُمعه عند الحنفية صحيح اوواجب ده، اوادا کيږي ځکه چې دا قريه کبيره ده اوپه قريه کبيره (لوی کلي) کې دشامي دتصريح موافق جُمعه صحيح کيږي. كذا فى المختار وتقع فرضا فى القصبات والقرى الكبيرة التى فيها اسواق الخ (٢).

په کوچني کلي کې جُمعه درسته نه ده برابره خبره که هلته دوکان هم وي: **سوال**: (٢٣٩٧) په کم کلي کې چې دري څلور سوه سړي بغير دښځو اودماشومانو څخه ابادوي اوڅلور پنځه دوکانونه وي، هلته دجُمعې لمونځ اداء کول په کاردي اوکه نه دماپښين لمونځ په جماعت سره؟

جواب: پردې باندې دولسوالۍ اودښار تعريف صادق نه راځي، اوپه کلي کې جُمعه جائز نه ده، لهذا هلته دي دماپښين لمونځ په جماعت سره اداء کوي، دماپښين پريښوول هلته حرام اومعصيت دي، كذا فى الدر المختار (٣). فقط

دجُمعې د شرائطو د نيستوالي په صورة کې خلک بندول : **سوال**: (٢٣٩٨) په جامع جومات

---

(١). ايضا. ظفير

(٢). ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص٧٤٨ ، ط. س. ج٢ ص ١٣٨. ظفير

(٣). صلاة العيد فى القرى تكره تحريما (در مختار) ومثله الجمعة (ردالمحتار باب العيدين ج١ ص ٧٧٥ ، ط. س. ج٢ ص١٢٧) . ظفير

کی دجُمعې په ورځ دجُمعې لمونځ کيدی يو مولوی صاحب هلته راغی او ټولو لمونځ گذاروته يې په لوړ اواز سره وويل چې ای حنفيانو! سمدستی دجُمعې دلمانځه نيت مات کی کنی کافران به سی، ځکه چې دلته جُمعه جائزنه ده، ددی کول گناه کبيره ده، نوآيا په کم کم ځای کی اوپه کمو شرطونو سره دجُمعې لمونځ جائز دی، اوپه کم ځای کی ناجائز دی؟ که چيری په يومقام باندی کلية دجُمعې شرائط موجود نه وی هلته دجُمعې دلمانځه په کولو سره گناه اوکفر خونه لازميږی او دغه مولوی صاحب په خلگو باندی دلمانځه ماتولو مُجاز وو اوکه نه؟ که چيری نه وو نو هغه ته څه گناه وسوه؟

جواب: دجُمعې په باره کی داحنافو مذهب دادی چې په ښار او ولسوالۍ اولويه قريه کی په کمه کی چې دوه څلور زره سړی ابادوی او دضروری شيانو دوکانونه وی هلته جُمعه واجبه ده اواداء کيږی، البته په کوچنی کلی کی جُمعه نه صحيح کيږی، په هغه کی يې جُمعه کول مکروه تحريمی ليکلی (١) دی، ليکن کفر هغه هم نه دی، نوکه چيری هغه علاقه په کمه کی چې جُمعه کيدله ولسوالۍ يا لويه قريه وه نوجُمعه په هغه کی واجبه وه اوصحيح وه، په خلگو باندی دجُمعې لمونځ ماتول هلته حرام وو، هغه مولوی صاحب په غلطی باندی وو، چاچې په خلگو دجُمعې لمونځ مات کی، هغه دي توبه وکاږی، اوکه چيری هغه کوچنی کلی وو، نوبيشکه جُمعه کول په هغه کی مکروه تحريمی وو، دجُمعې ماتول ښه وسوه، نوپه سوال کی داليکل په کاروه، چې دکم ځای ده داقصه څنگه علاقه ده. کوچنی ده اوکه لويه؟ اوابادی هلته څومره ده؟ اوبازار اودوکانونه پکښی سته اوکه نه، په ردالمحتار معروف په شامی باب الجُمعه کی دی وتقع فرضًا فی القصبات والقری الكبيرة التی فيها اسواق الی ان قال وفيما ذكرنا اشارة الی انها لا تجوز فی الصغيرة الخ (٢).

دجُمعې په ورځ دجُمعې دلمانځه څخه مخکی نوکان پريکول: **سوال**: (٢٣٩٩) دصحيح بخاری كتاب الجمعة په حديث دسلمان ﷺ يتطهر ما استطاع الخ په شرح کی شارحينو من جمله دطهارت څخه حجامت هم داخل کړی دی اوحديث دابوهريرة ﷺ مرفوعًا ،كان يقلم اظفاره ويقص شاربه يوم الجمعة قبل ان يخرج الی الصلوة اخرجه البزار والطبرانی والبيهقی بسند حسن هكذا فی الدر المنثور، سيوطی ص ١١٢ ج١، صريح دال دی چې دجُمعې دلمانځه څخه مخکی حجامت جوړول مسنون دی حالانکی په سندکی ابراهيم بن قدامه واقع دی، په ميزان الاعتدال کی يې، لا يعرف، اوپه فتح الباری کی يې، سنده

(١). صلاة العيد فی القری تكره تحريما (درمختار) ومثله الجمعة (ردالمحتار باب العيدين ج١ ص٧٧٥). ظفير
(٢). ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص٧٤٨ ، ط. س. ج٢ ص ١٣٨. ظفير

ضعیف، لیکلی دی، او دسیوطی په جامع صغیر کی دضعیف نښان باندی لګیدلی دی لیکن صاحب دفتح په لسان المیزان کی اوحافظ هیثمی په مجمع الزوائد کی دابراهیم مذکوره په باره کی لیکلی دی چی، ذکره ابن حبان فی الثقات آهـ. په اشباه اودرمختار وغیره کی یی دجُمعې دلمانځه څخه وروسته جوړول افضل لیکلی دی دپاره دمشابهت داحرام، اوپه غنیه شرح منیه نقلاً عن السروجی کی یی دجُمعې دلمانځه څخه مخکی مستحب لیکلی دی، اوپه شامی په حظر واباحات کی یی دجُمعې دلمانځه څخه وروسته حجامت جوړول دابوهریرة ﷺ دحدیث څخه خلاف ښوولی دی، آیا حدیث دابوهریرة ﷺ کم چی سیوطی په سند حسن لیکلی دی فی الواقع صحیح دی که نه؟ او حجامت کول دجُمعې دلمانځه څخه مخکی ښه دی اوکه نه وروسته دجُمعې څخه؟ اوځوك چی دبعدیت قائل دی دهغوی تعلیل درست دی اوکه نه؟

جواب: دشامی رحمه الله دطریقی څخه ترجیح ددی (خبری) معلومیږی چی تقلیم اظفار وغیره قبل جُمعه کیدل په کاردی، ددی دپاره چی موافق سی دحدیث شریف سره، بل داچی غسل مخکی کیدل هم ددی تقاضا کوی، اوکمو فقهاء چی دجُمعې څخه وروسته ته ښه ویلی دی دهغوی نظر پردی باندی سو، لما فیه معنی الحج الخ، یاپه دی باندی، لینالہ برکة الجمعة، لیکن ظاهره ده چی دمذهب قواعداوفعل دحضور ﷺ دقبلیت تقاضاء کوی، وعلیه مشائخنا مثل الشیخ العلامة المحقق القطب الګنګوهی قدس سره وغیره من المحققین رحمهم الله تعالی .

اودا خبره فقهاء وو اومحدثینو فیصله کړیده چی په ضعیف حدیث باندی هم په فضائل اعمالو کی عمل صحیح دی اوددی حدیث ضعیفوالی خومتفق علیه هم نه دی، بعضو ورته حسن ویلی دی اوبعضو ورته ضعیف. فقط

<u>دفناء مصر تعریف</u>: **سوال**: (٢٤٠٠) یوکلی دښار څخه دیومیل په فاصله کی دی دښار دفناء څخه بالکل جلادی، بعضو فقهاء وو چی تعریف دفناء معتبر ګڼلی دی نودهغوی په نزد هلته جُمعه واجبه نه ده لیکن چاچی تقدیر الفناء بالمسافة فرمایلی دی دهغوی دقول مطابق هلته جُمعه واجبه ده، ځکه چی مذکور ځای په یوه فرسخ کی دننه دی، اوپر فرسخ باندی دډیرو فتوٰی ده، نوآیا په دی کلی کی جُمعه واجب ده اوکه نه؟

جواب: تحدید بالفرسخ مطلقا معتبرنه دی بلکی په فناء دمصر کی اعتبار ددی خبری دی چی دغه ځای دمصر دمصالحو دپاره دی اوکه نه دی؟ که چیری دمصر دمصالحو دپاره نه وی بلکی ځانته کلی وی نوددی حکم دجُمعې په باره کی مستقل دی، یعنی که چیری هغه لوی کلی وی نو جُمعه به په هغه کی واجبیږی او اداء کیږی کنی نه به وی ، قال فی

الشامی والتعریف احسن من التحدید الخ. ([1]) فقط

په یوه جومات کی تعدد دجمعو مکروه دی: **سوال**: (۲۴۰۱) په یوه جومات کی دوی جُمعې جائزی دی اوکه نه؟

جواب: دجمعو تعدد په یوه ښار کی په دوو جوماتونو کی یا په زیاتو کی عند الحنفیه درست دی، کما فی الدر المختار، وتؤدی فی مصر واحد بمواضع کثیرة مطلقا علی المذهب وعلیه الفتوٰی، وفی رد المحتار قوله مطلقا ای سواء کان المصر کبیرًا او الخ وسواء کان التعدد فی مسجدین او اکثر الخ ([2]).

لیکن په یوه جومات کی دجماعت تعدد مکروه دی نودجُمعې دوهم جماعت په دی صورة کی مکروه دی، لکه څنګه چی جماعت ثانیه په هغه جومات کی چی امام اومؤذن یی مقرر وی فقهاء وو مکروه لیکلی دی اوخاص کر دجُمعې دلمانځه کولو څخه وروسته یی دجامع جومات دبندولو حکم ورکړی دی په شامی کی دی، والظاهر انه یغلق ایضاً بعد اقامة الجمعة لئلا یجتمع به احد بعدها الخ. ([3])

دوهم اذان په جومات کی دننه درست دی: **سوال**: (۲۴۰۲) په جُمعه کی اذان ثانی یعنی دخطبی اذان په کم ځای کی کول په کاردی، یوعالم صاحب دلته تشریف راوړی وو، او هغوی دمنبر سره نژدی دوهم اذان کولو ته ناجائز ویلی وو، اودا یی فرمایلی وو چی دوهم اذان دجومات دروازی ته نژدی یعنی دجومات دصحن پرغاړه باندی خطیب ته مخامخ کیدل په کاردی، داخبره صحیح ده اوکه څنګه؟

جواب: دجُمعې اذانِ ثانی په جومات کی بین یدی الخطیب کول معروف اومسنون دی، دهمیشه څخه دعلماء اوفقهاء وو په همدی باندی عمل راغلی پاته سوی دی، اودفقهی په کتابونو کی ددی تصریح ده، نودې اذان ته په مسجد کی دننه منع ویل صحیح نه دی، چنانچه ددې تحقیق په ډیرو رسالو او فتواوو کی سوی دی ، په هدایه در مختار وغیره

([1]). ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۴۹. ظفیر. پوره عبارت داسی دی: او فناء وهو ما حوله اتصل به لاجل مصالحه کدفن الموتٰی ورکض الخیل والمختار للفتوی تقدیره بفرسخ ذکره الولوالجی (درمختار) اعلم ان بعض المحققین اهل الترجیح اطلق الفناء عن تقدیره بمسافة وکذا محرر المذهب الامام محمد ﷺ وبعضهم قدره بها وجملة اقوالهم فی تقدیره ثمانیة اقوال اوتسعة غلوة، میل، میلان، ثلثة، فرسخ، فرسخان، ثلاثة، سماع الصوت، سماع الاذان، والتعریف احسن من التحدید لانه لا یوجد ذلك فی کل مصر وانما هو بحسب کبر المصر وصغره ؒ فالقول بالتحدید بمسافة یخالف التعریف المتفق علی ما صدق علیه بانه المعد لمصالح المصر ؒ (رد المحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۴۹ ، ط. س. ج۲ ص۱۳۸ – ۱۳۹). ظفیر

([2]). ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص **۷۵۵** ط. س. ج۲ ص ۱۴۴. ظفیر

([3]). ایضا ط. س. ج۲ ص۱۵۲. ظفیر

کې دامسئله موجوده ده، هغه دي وکتل سی (۱). فقط

دجُمعې په ورځ په ښار کې دماپښين لمونځ: **سوال**: (۲۴۰۳) که چیری یوڅو کسان دجُمعې جماعت نه کړی پیدا نو دماپښين لمونځ په جُمعې سره وکړی اوکه نه ځان ځانته؟

جواب: ځان ځانته دي دماپښين لمونځ وکړی، دجماعت سره دي نه کوی کذا فی الدر المختار والشامی (۲). فقط

کله چې دخطبې کتاب هم موجود نه وی اوزبانی خطبه يې هم ياده نه وی نوڅه به کوی؟

سوال: (۲۴۰۴) که چیری په يوه جومات کې دخطبې کتاب موجود نه وی اونه ورته زبانی ياده وی نودخطبې څخه بغير دجُمعې لمونځ دي وسی اوکه نه دماپښين لمونځ دي وسی؟

جواب: خطبه چې کمه فرض ده هغه يووار دسبحان الله يا دالحمد لله يا دالله اکبر په ويلو سره هم اداء کيږی، او دصاحبينو په نزد په قدر ددرو آيتونو ياپه قدر دتشهد سره خطبه اداء کيږی؟ نو که چيری معروفه خطبه ورته ياده نه وی نو په قدر مذکور سره پر اکتفاء کولو باندی دي دجُمعې لمونځ اداء سی (۳) اوپه کم ځای کې چې واجبه ده يعنی ښار او ولسوالی اوپه لوی کلی کې دي جُمعه پرې نه ښوول سی. (۴) فقط

جومات ته درسيدلو سره دي سنت وسی: **سوال**: (۲۴۰۵) که چیری دجُمعې په ورځ يو سړی جومات ته ولاړسی نولږ ساعت مخکی دکښېنستلو څخه وروسته سنت وغيره کول په کار دی، اوکه دتللو سره سمدستی سنت وغيره کول په کاردی؟

جواب: په حديث شريف کې دی: اذا دخل احدکم المسجد فليرکع رکعتين قبل ان يجلس (۵) ددی حاصل دادی چې کله په تاسی کې يوسړی جومات ته داخل سی نودکښې نستلو څخه مخکی دي دوه رکعاته وکړی، اودا دوه رکعاته تحية المسجد دی، کم چې مستحب دی، په هرحال ددی څخه دامعلومه سوه چې جومات ولاړ سی نودکښې نستلو څخه مخکی نوافل ياسنت کول په کار دی، وهذا مذهب الفقهآء. فقط

---

(۱). واذاصعد الامام المنبر وجلس اذن المؤذن بين يدی المنبر بذالك جری التوارث (هدايه باب الجمعة ج۱ ص۱۵۴). ظفير، ويؤذن ثانيا بين يدی الخطيب ای علی سبيل السنية کما يظهر من کلامهم رملی (رد المحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۷۰، ط. س. ج۲ ص ۱۶۱. ظفير

(۲). وکذا اهل مصر فاتتهم الجمعة فانهم يصلون الظهر بغير اذان ولا اقامة ولا جماعة (الدر المختار علی هامش رد المحتار باب الجمعة ج۱ ص ..... ، ط. س. ج۲ ص ۱۵۲). ظفير

(۳). الشرط الرابع الخطبة وعليه الجمهور ورکنها مطلق ذکر الله تعالی بينهما عند ابی حنيفة رحمه الله وعندهما ذکر طويل يسمی خطبة وسنتها کونها خطبتين بجلسة بينهما تشتمل کل منهما علی الحمد والتشهد والصلاة علی النبی ﷺ والاولی تلاوة اية وعلی الوعظ ايضاً الخ (غنية المستملی ص ۵۱۵). ظفير

(۴). ان صلوة الجمعة فرض عين علی کل من استکمل شرائط وجوبها (غنية المستملی ص ۵۰۸). ظفير

(۵). مشکوة باب المساجد ومواضع الصلوة فصل اول ص ۶۸. ظفير

په قصباتو کې جُمعه درسته ده: سوال: (۲۴۰۲) په يوځای کې دمسلمانانو ابادی دومره ده چې کله هغوی دهغه ځای جومات ته داخل سی نوټول پکښې نه سی راتلی. په ټوله ابادی کې دوه نيم سوه کورونه دی چې په دی کې (۹۵) کورونه دمسلمانانو دی اواولس دوکانونه دی په کمو کې چې کېړې لوښې، متيايانی اوضروری شيان پيدا کيدی سی، نو آيا په دی ابادی کې جُمعه کول جائز دی اوکه نه؟

جواب: په شامی کې دی چې جُمعه په قصباتو کې اوپه لوی کلی کې په کم کې چې بازار وی اداء کيږي، نوکه چيری ددی کلی ابادی په مثل دکوچنی ولسوالۍ مثلاً دری څلور زره بنی آدمان وی اوپه دی کې بازار هم وی نوهلته جُمعه واجب اواداء کيږي ، کنی نه به اداء کيږي، او، ما لايسع اکبر مساجد اهله المکلفين الخ داتعريف حقيقی اوکلی نه دی، چې په کم ځای کې داتعريف پيداسی هلته دی جُمعه واجبه سی. وتقع فرضا فی القصبات والقری الکبيرة التی فيها اسواق الی ان قال وفيما ذکرنا اشارة الی انها لا تجوز فی الصغيرة (۱) . فقط

په کم ځای کې چې جُمعه جائز وی هلته دجومات څخه علاوه په نورو ځايونوکې هم دجُمعې لمونځ جائزدی: سوال: (۲۴۰۷) ديوه ښار په ډيرو جوماتونو کې جُمعه جائز ده، نو علاوه دجومات څخه په يوه کارخانه ياکور کې که دجومات په شان خلګ راجمع سی اوجُمعه وکړی نوځنګه دی؟ آيا جُمعې دپاره مسجد ضروری دی؟

جواب: په ښارونو اوقصباتو کې دجُمعې داداء کيدلو دپاره دجومات موجودوالی شرط نه دی، دجوماتونو څخه علاوه په نورو کورونو اوکارخانو کې اوميدانونو کې هم جُمعه صحيح ده، کما فی الدرالمختار، وتؤدی فی مصر واحد بمواضع کثيرة علی المذهب (۲) وعليه الفتوٰی. فقط

دخطبې په وخت کې په زوره دعاګانې اودرود ويل نه دی په کار: سوال: (۲۴۰۸) په خطبه کې آيت کريمه، ان الله وملئکته يصلون علی النبی الاية، چې واوری نومقتديان درود شريف وايي اودحضرت ابوبکر صديق رضی الله عنه دنوم اوريدلو سره رضی الله عنه په زوره ياپه کرار ويل او، اللهم ايد الاسلام الخ او دنورو دعاګانو اوريدلو څخه وروسته آمين جلی اوخفی ويل جائزدی اوکه نه؟ اوپه سور دستمال سره چې ورينبمی وی ياغير ورينبمی پټکی تړل او لمونځ ورسره کول جائز دی اوکه نه؟

جواب: فقهاوو داليکلی دی چې کم وخت خطيب آيت کريمه، ان الله وملئکة يصلون علی

---

(۱). ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۴۸ ، ط. س. ج۲ ص ۱۳۸. ظفير

(۲). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۵۵ ، ط. س. ج۲ ص۱۴۴. ظفير

النبی الآیه، ووایی نو اوریدونکی دي په زړه کی درودشریف ووایی، په ژبی او آواز سره دي نه وایی، په شامی کی دی، وکذالك اذا ذکر النبی ﷺ لا یجوز ان یصلی علیه بالجهر بالقلب وعلیه (۱) الفتوٰی ؒ اوپه درمختار کی دی: والصواب انه یصلی علی النبی ﷺ عند سماع اسمه فی نفسه الخ (۲) نو ماسوا ددرود شریف څخه په ذکر سوی کیفیت سره نورڅه ویل اوریدونکو ته نه دی په کار، نه دی ﷺ په زوره وایی اونه دي آمین په جهر سره وایی، اونه دي په ژبی سره وایی، که په زړه کی یی ووایی بغیر دژبی څخه نو څه حرج نسته، او دوریښمی دسمال اودستار سره لمونځ کول یا ورکول مکروه دی (۳). فقط

دفناء په تعریف کی اختلاف اوراجح قول: **سوال**: (۲۴۰۹) مولوی عبد الجبار مرحوم په خپله فتاوٰی ص ۲۱ کی دجُمعي فی القرٰی په باره کی دحنفیانو مذهب لیکی، اوهغه ځای چي په مسافت کی د (۴۸) میلو څخه کم وی که څه هم هغه قریه کوچنی وی نوهغه هم دمصر حکم لری، په مواهب الرحمٰن اودهغه شرح برهان کی لیکلی دی، ویوجبها ابو یوسف علی من کان داخل حد الاقامة الذی من فارقه یصیر مسافرا اومن وصل الیها یصیر مقیما وهو الاصح، اوپه عمده حاشیه شرح وقایه کی دی، قال فی معراج الدرایة انه اصح ماقیل فیه، آیا ددی روایت معنٰی اومطلب هم هغه دی کم چي مولوی صاحب مرحوم لیکلی دی اوکه نه بل څه دی، اوددی معنٰی اومطلب په واضح طور سره ولیکی؟

جواب: داروایت عند المحققین من الحنفیة صحیح اومختارنه دی لکه څنګه چي شامی ویلی دی: ان بعض المحققین من اهل الترجیح اطلق الفناء عن تقدیره بمسافة وکذا محرر المذهب الامام محمد رحمه الله وبعضهم قدره بها وجملة اقوالهم فی تقدیره ثمانیة اقوال او تسعة غلوة، میل، میلان، ثلثة، فرسخ، فرسخان، ثلاثة، سماع الصوت، سماع الاذان، والتعریف احسن من التحدید الخ (۴) ددی څخه دامعلومه سوه چي محققینو تحدید بالمسافه نه دی کړی او دتحدید څخه تعریف عمده دی، اوتعریف دفناء دمصر دا دی چي کم دمصر دمصالحو لکه دفن موتٰی اورکض خیل وغیره دپاره مقرر وی. فقط

په هندوستان کی ددار الحرب کیدلو په صورة کی هم جُمعه جائز ده: **سوال**: (۲۴۱۰) که چیری هندوستان دار الحرب وګرځول سی نوجُمعه فرض ده اوکه نه؟ او دمسلمان بادشاه

---

(۱). الدر المختار باب الجمعة ج۱ ص۷۲۸ ، ط. س. ج۲ ص ۱۵۸. ظفیر
(۲). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۲۸ ، ط. س. ج۲ ص۱۵۹. ظفیر
(۳). لان الصلوة فی الحریر مکروهة للرجال (شرح الحموی علی الاشباه والنظائر ص ۱۹۷). ظفیر
(۴). ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۴۹ ، ط. س. ج۲ ص۱۳۹. ظفیر

دشرط کیدلو جواب به څه وی؟

جواب: جُمعه بیاهم فرض ده او دبادشاه مسلمان کیدل ددی دپاره شرط نه دی، په شامی کی دی، فلو الولاة کفاراً یجوز للمسلمین اقامة الجمعة ویصیر القاضی قاضیا بتراضی المسلمین الخ، ([1]) ص ۵۴۰.

کمه قلعه چی په فناء دمصر کی ده په هغه کی جُمعه درسته ده: **سوال**: (۲۴۱۱) په یوه قلعه کی (۵۰۰) سړی اوسیږی اویو دوکان هم سته، ټول شیان نه پیدا کیږی اوسرکاری هسپتال هم سته، په یونیم میل فاصله کی یو لوی بازار ده هلته ټول شیان پیدا کیږی، دپیاده فوج دقطې دوجی دجُمعې دلمانځه دپاره بازار ته دورتللو حکم نسته، نوپه قلعه کی دجُمعې لمونځ جائزدی اوکه نه؟

جواب: ظاهره داده چی دغه قلعه دذکر سوی بازار په فناء کی داخله ده، اودجُمعې لمونځ په هغه کی صحیح دی، کمافی عامة کتب الفقه من جواز الجمعة فی المصر وفناء المصر ([2]). فقط

په ښارکی دجمعو تعدد جائزدی: **سوال**: (۱۴۱۲) دیوښار په جامع جومات کی یوعالم صاحب امام اوحافظ دقرآن کریم موجوددی، زید یوحافظ دهلکانو دتعلیم دپاره مقرر کړی اودجومات څخه بیل سی اودخپل قوم خلګ جلا کړی، په حافظ مذکور پسی په بل جومات کی کم چی یوی فاحشی ښځی جوړ کړیدی جمع اوتراویح کوی اودجامع جومات جماعت ته وایی تاته دی جمات ته راتلل په کاردی، په دی مسئله کی شرعًاڅه حکم دی؟

جواب: داحنافو صحیح اومفتٰی به مذهب دادی، چی په یوه ښار کی په ډیرو ځایونو کی جُمعه جائز ده، کما فی الدر المختار وتؤدی فی مصر واحد بمواضع کثیرة مطلقا علی المذهب ([3]) وعلیه الفتوی، اوداهم شرعی حکم دی چی کم جومات قائم سو او وقف سو دهغه ابادول اواباد ساتل پر مسلمانانو باندی لازم دی ([4])، اودا هم مسلمه ده چی غیر طیب مال په جومات کی مصرفول مکروه ([5]) دی، لیکن ددی ګناه به په غیر طیب مال

([1]). ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۵۴ ، ط. س. ج۲ ص۱۴۴. ظفیر

([2]). ویشترط لصحتها الخ المصر الخ او فناءه وهو ما حوله اتصل به اولا الخ (الدر المختار علی هامش رد المحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۴۹ ، ط. س. ج۲ ج ۱۳۷ – ۱۳۸ . ظفیر

([3]). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۵۵ ، ط. س. ج۲ ص۱۴۴ . ظفیر

([4]). لولم یکن لمسجد منزله مؤذن فانه یذهب الیه ویؤذن فیه ویصلی ولو کان وحده لان له حقا علیه فیؤدیه (رد المحتار ، مطلب فی احکام المسجد ج۱ ص ۲۱۷ ، ط. س. ج۲ ص ۱۵۹). ظفیر

([5]). قال تاج الشریعة اما لو انفق فی ذلك مالا خبیثا او مالا سببه الخبیث والطیب فیکره لان الله تعالی لا یقبل الا الطیب فیکره تلویث بیته بما لایقبله (ردالمحتار باب مایفسدالصلوة ومایکره فیها، مطلب احکام المسجد ج۱ ص۲۱۲). ظ

لګونکی باندی وی، په دی سره به ددغه مسجد مسجد والی باطل نه سی نوداسی صورة کول په کاردی چی کم مال غیر طیب په دی جومات کی لګول سوی دی دهغه معاوضه دی په حلال مال سره دغه غیر طیب مال لګولو والا ته ورکول سی، دپاره ددی چی دغه جومات دغیر طیب مال څخه پاك سی، اوکم جومات چی مسلمانانو جوړ کړیدی هغه ته مسجد ضرار ویل نه دی پکار، ځکه چی مسجد ضرار منافقانو اوکافرانو جوړکړی وو، اونیت دهغوی خراب وو، دمسلمانانو دطرف څخه حسن ظن کول په کاردی اوبدګمانی کول نه دی په کار.

(قال الله تعالی: یا ایها الذین امنوا اجتنبوا کثیراً من الظن ان بعض الظن اثم (١)، الایه، ترجمه: ای ایمان والاوو! ډیرو ګمانونو څخه ځان وساتی، بی شکه بعضی ګمان ګناه وی. وقال ﷺ فان الظن اکذب الحدیث (٢)، ترجمه: بیشکه بدګمانی دروغ خبره ده.

وقال ﷺ انما الاعمال بالنیات ولکل امرإ ما نوٰی (٣)، الحدیث، ترجمه: مدار داعمالو پر نیت باندی دی اودهر یوه سړی دپاره هغه شی دی دکم چی هغه نیت وکړی.

نوکه چیری په دواړو جوماتونو کی جُمعه کیږی نودواړه ځایه صحیح ده، په چا باندی طعن اوبدګمانی کول نه دی پکار، اومسلمانانو ته په خپلو کی په اتفاق سره اوسیدل په کاردی اوپنځه وخته جماعت په دواړو جوماتونو کی کول ضروری دی ځکه چی هیڅ یو جومات غیر اباد ساتل نه دی په کار، او دتراویحو جماعت هم په دواړو جوماتونوکی ښه خبره ده، لیکن داخبره بده ده چی دبل جومات لمونځ ګذار په دی غرض سره جلا سی چی اول جومات خالی سی، البته داویل کیدی سی مسلمانانو ته چی دواړه جوماتونه آباد ساتی څه دلته لمونځ کوی اوڅه هلته، غرض دا چی اتفاق او اتحاد محمود دی او اختلاف اوافتراق قبیح اومذموم دی، قال الله تعالی: واعتصموا بحبل الله جمیعا ولاتفرقوا، الایه (٤). فقط

داماساء په تکیه سره خطبه مکروه نه ده: سوال: (۲۴۱۳) خطیب لره دخطبی په وخت کی امساء اخیستل مسنون دی اوکه مکروه دی؟ په درمختار کی یی مکروه لیکلی دی، او دحدیث شریف څخه یی سنت کیدل معلومیږی دتطبیق یی څه صورة دی؟

جواب: په در مختار کی یی دخلاصی څخه کراهت اتکاء علی القوس و العصا ، نقل کړی

---

(١). سورة الحجرات

(٢). مشکوٰة شریف.

(٣). مشکوٰة قبیل کتاب الایمان. ظفیر

(٤). سورة النساء.

دی، لیکن په حلیه کی یې داخبره دحدیث شریف دمخالفت په وجه ردکړیده، اوقهستانی دمحیط څخه نقل کړی دی، ان اخذ العصا سنة کالقیام (۱) نودشامی وغیره دتحقیق څخه همدا معلومیږی چی دامساء نیولو ته مکروه ویل نه دی په کار، اودتطبیق صورة داهم کیدی سی کم چی دعلامه مجد الدین فیروز ابادی [صاحب القاموس] څخه په سوال کی منقول دی چی دمنبر جوړیدلو څخه مخکی دامساء اخیستل ثابت دی بیا دمنبر جوړیدلو څخه وروسته متروکه سوه، نوبعضو فقهاء وو به په همدی بناء باندی مکروه ویلی وی.

په کم ځای کی چی دغواقربانی نه کیږی هلته هم دجُمعې اوداختر لمونځ درست دی: سوال: (۲۴۱۴) دنیپال په ریاست کی چیری چی دغوا قربانی دمهاراجه په حکم سره بنده ده، هلته دجُمعې او داخترونو لمونځ کیدی سی، اوکه نه؟

جواب: دجُمعې او داخترونو لمونځ هلته صحیح دی اواداء کیږی. (۲) فقط

دخطبی په وخت کی سنت درست نه دی: سوال: (۲۴۱۵) یوسړی دجُمعې دخطبی په وخت کی دوه رکعاته سنت کوی اوبل سړی یې منع کوی، سنت کونکی حدیث شریف دصحیحینو پیش کوی، چی په یو حدیث شریف کی رسول الله ﷺ یوسړی ته وفرمایل: کم چی دخطبی په وخت کی راغلی وو، چی ولاړ سه اودوه رکعاته وکړه، په بل حدیث شریف کی هغوی ﷺ فرمایلی دی: چی کم سړی دجُمعې په ورځ په داسی وخت کی راسی چی امام خطبه وویل، نوهغه ته په کاردی چی دوه رکعاته وکړی. اومنع کونکی سړی آیت کریمه، واذا قرئ القرآن، الایة، پیش کوی اووایی چی خطبه اوریدل فرض دی، نو دخطبی په وخت کی سنت کول درست نه دی؟

جواب: دحضرت امام ابوحنیفه رحمه الله مذهب هم دادی چی دخطبی اوریدل فرض دی او دغه وخت نفل وغیره کول ممنوع دی، لقوله تعالی واذاقرئ القرآن فاستمعواله وانصتوا (۳) اوددی آیت کریمه نزول دلمانځه په باره کی دی، دادواړه قولونه مفسرینو اومحققینو نقل کړی دی، صاحب دجلالین دخطبی په باره کی ددی نزول لیکلی دی، اوصاحب دکمالین دحضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه ددی سند ذکر کړی دی، اونور روایات یې په باره دنزول فی الصلوة کی هم نقل فرمایلی دی، په هرحال خطبه هم په دی حکم کی داخله ده، اوصاحب دکبیری دخطبی په وخت کی دلمانځه ممانعت داحادیثو داثارو روایتونو څخه

---

(۱). وګوری ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۷۲ ، ط. س. ج۲ ص۱۲۳. ظفیر

(۲). وتقع فرضا فی القصبات والقری الکبیرة التی فیها اسواق (رد المحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۴۸ ، ط. س. ج ۲ ص ۱۳۸) . ظفیر

(۳). الاعراف : ۱۴. ظفیر

ثابت فرمایلی دی چی هغوی لیکی: ولابی حنیفة رحمه الله ماذکر ابن ابی شیبة فی مصنفه عن علی وابن عباس وابن عمر رضی الله عنهم کانوا یکرهون الصلاة والکلام بعد خروج الامام (الی ان قال) اخرج الستة عن ابی هریرة رضی الله عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا قلت لصاحبك یوم الجمعة انصت فقد لغوت وهذا یفید بعبارته منع الامر بالمعروف مع انه واجب وبدلالته منع صلٰوة النفل والقراءة والاذکار لانه اذا منع الواجب فالنفل اولٰی بالمنع ویرجح علی سائر الاحادیث الدالة علی جواز تحیة المسجد او اباحة الکلام لانه محرم والمحرم مرجح علی المبیح (۱) الی آخر ماقال رحمه الله تعالٰی.

نو وګوری ددی عبارت څخه واضحه سوه چی دمنع حدیث لره ترجیح ده پرحدیث دجواز باندی، په دی وجه چی حدیث دمنع محرم دی اوحدیث دجواز مبیح، اومحرم لره پر مبیح باندی ترجیح وی، اوبل داچی محققینو علماء وو دحدیث دجواز داجواب هم ورکړی دی چی هغه واقعه خاص ده، او دحضور صلی الله علیه وسلم خصوصیت دی چی هغوی صلی الله علیه وسلم خاص سړی ته په یوخاص وجه سره اجازه ورکړه، عام حکم هم هغه دی، کم چی دنورو احادیثو اودنصوصو څخه ثابت دی، یعنی منع والی دلمانځه وغیره په وخت دخطبی کی. فقط

په غیرعربی ژبه کی خطبه دحضرت امام ابوحنیفه رحمه الله په نزد: سوال: (۲۴۱٦) حضرت امام اعظم رحمه الله چی بی عذره دعربی ژبی څخه ماسوا په بله ژبه کی خطبی ویل جائز فرمایی، دا دحدیث څخه مخالف ده ددی څخه څه مراد دی؟

جواب: دامام صاحب رحمه الله مراد اداء مع الکراهت ده، کما صرح به الفقهاء. فقط

درمضان المبارک په آخری جُمعه کی الوداع الفراق ثابت نه دی: سوال: (۲۴۱۷) درمضان المقدس داخری جُمعې په خطبه کی چی کم کلمات دحسرت او دافسوس الوداع اوالفراق الفراق باندی مشتمل دی، دا دحدیث شریف څخه ثابت دی اوکه نه؟

جواب: ثابت نه دی. (۲) فقط

په کمه قلعه کی چی دتلو راتلو عامه اجازه نه وی په هغه کی جُمعه درسته نه ده: سوال: (۲۴۱۸) په یوه قلعه کی دآمد اورفت دپاره عامه اجازه نسته، په دی وجه ویل کیږی چی په دی قلعه کی جُمعه جائز نه ده، دباندی جائز ده چیری چی عام خلګ شریك سی؟

جواب: اذن عام بی شکه دجُمعې دپاره شرط دی دصحت، نوکله چی په دغه قلعه کی عامو لمونځ ګذارو ته دتللو اجازه نسته نو هلته به جُمعه صحیح نه وی ، کذا فی الدر

(۱). غنیة المستملی المعروف بالکبیری باب الجمعة البحث الثانی ص ۵۱۹ – ۵۲۰ . ظفیر

(۲). وعلی هٰذا الخلاف الخطبة وجمیع اذکار الصلوٰة (درمختار) رکن سیاتی کراهة الدعاء بالاعجمیة (ردالمحتار صفة الصلوٰة فصل ج۱ ص۴۵۱ ، ط. س. ج۲ ص ۴۸۴) . ظفیر

المختار والشامی وغیرهما (١). فقط

دجُمعې دپاره دځومره لمونځ ګذارو موجودګی ضروري ده؟ سوال: (۲۴۱۹) دجُمعې لمونځ په یوه جومات کی دوولس میاشتی دوی بجی کیږی اواکثره په ډیر تعداد کی لمونځ ګذاروی لیکن تیره جُمعه چی دلمانځه وخت سو نولمونځ ګذار دامام سره څلور کسان وه، په داسی حالت کی دجُمعې لمونځ شروع کول په کاردی اوکه نه یو خاص تعداد دی چی دهغه انتظار دجُمعې دپاره کول په کاردی، یعنی دڅلورو کسانو په موجودګی کی خطیب دخطبی ورکولو دپاره ودریږی اوکه نه؟ اوکه داوو ۷ کسانو په لازمی طور سره انتظار کول په کار دی؟

جواب: دجُمعې دجماعت دپاره ددرو مقتدیانو موجودوالی ضروری دی، نوکه چیری صرف دری کسان علاوه دامام څخه موجود وی نوامام دي خطبه شروع کړی، او دجُمعې لمونځ دي اداء کړی نو دجُمعې لمونځ به صحیح سی، کما فی الدر المختار، والسادس الجماعة واقلها ثلثة رجال ولو غیر الثلاثة الذین حضروا الخطبة سوی الامام الخ (٢)، درمختار وکذا فی الشامی. فقط

په کلی اوځنګل کی جُمعه درسته نه ده: سوال: (۲۴۲۹) لس شل کسان یوځای سفرکوی لیکن سفر شرعی نه دی، یا لس دولس کسان پیاده فوج روان دی، نوپه لاره کی دی خلګو لره دجُمعې لمونځ کول پکاردی اوکه نه؟ کلی ته ولاړ سی اوپه جومات کی یی وکړی په کم کی چی جُمعه نه کیږی ؟

جواب: په کلی اوځنګل کی جُمعه درسته نه ده، جُمعه په هم هغه ځای کی صحیح کیږی په کم ځای کی چی شرط دصحت پیدا سی، یعنی هغه علاقه دښار یا ولسوالۍ یاقریه کبیره وی. کما فی الشامی تقع فرضًا فی القصبات والقریٰ الکبیرة التی فیها اسواق الخ وفیما ذکرنا اشارة الی انها لا تجوز فی الصغیرة الخ. (٣) فقط

په جُمعه کی خطبه مختصر پکار ده اوقرآئت مسنون: سوال: (۲۴۲۱) په جُمعه کی قرآئت اوږد پکاردی اوکه خطبه؟

جواب: خطبه مختصره په کار ده اوقرآئت دسنت موافق کول په کاردی لکه سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ

---

(١). والسابع الاذن العام من الامام وهو یحصل بفتح ابواب ..... دین ؒ فلو دخل امیر حصنا او قصره واغلق بابه وصلی باصحابه لم تنعقد ولو فتحه واذن الناس بالدخول جاز (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ج١ ص٧٦١ ، ط. س. ج٢ ص ١٥١) . ظفیر

(٢). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص٧٢٠ ، ط. س. ج٢ ص ١٥١ . ظفیر

(٣). ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص ٧٤٨ ، ط. س. ج٢ ص ١٣٨. ظفیر

الْاَعْلٰی، وغیره (۱). فقط

جُمعه پرېښوول ګناه ده: سوال: (۲۴۲۲) که چیری یوسړی دډاکخانی کارګر وی او دکار ګری په وجه دجُمعې لمونځ نه سی کولی نوپه داسی موقع کی دجُمعې په پرېښوولو سره څه ګناه خوبه نه وی، که څه هم جومات بالکل نژدی وی؟

جواب: په داسی حالت کی چی جُمعه باندی فرض وی دجُمعې پرېښوول سخته ګناه ده او کبیره ګناه ده او دجُمعې په پرېښوولو باندی په احادیثو مبارکهؤ کی سخت وعید وارد سویدی، په یوه حدیث شریف کی دامضمون دی چی کم خلګ جُمعه ترك کوی نو په کار دی چی هغوی دي دجُمعې پرېښوولوڅخه منع سی کنی الله ﷻ به دهغوی پرزړونو باندی مهر ولګوی، بیابه هغوی دغافلانو څخه سی، (۲) نوحتیٰ الوسع کوشش کول پکاردی چی په ښار اوولسوالۍ کی اوسیږی، نوجُمعه دي پاته نه سی اوکه چیری کله اتفاقا دمجبوری په وجه پاته سوه نو دماپښین لمونځ اداء کول په کار دی اودجُمعې پرېښوولو څخه توبه کښل په کاردی۔ (۳) فقط

امام دجُمعې دپاره دباندی ولاړ سی اوکه دماپښین امامت وکړي؟ سوال: (۲۴۲۳) دکلی امام دجُمعې په ورځ بلی ولسوالۍ یاښار وغیره ته دجُمعې دلمانځه دپاره ځی، نوآیا مام لره په خپل کلی کی دماپښین جماعت ورکول بهتر دی اوکه بل ځای ته ولاړ سی دجُمعې لمونځ وکړي، ددینیاتو په کتابونو کی مودا لیکلی لیدلی دی چی چا دری ۳ یا څلور ۴ جُمعې پرېښوولی نوداسی دی لکه چی هغه اسلام ته شاه کړه، ددی څه مطلب دی؟

جواب: داپه حدیث شریف کی وعید پر جُمعې پرېښوولو باندی راغلی دی، ددی مطلب خودادی چی کم ځای جُمعه فرض وی اوبیا یوسړی بی عذره پرچا باندی چی جُمعه فرض ده جُمعه پرېږدی نودهغه دپاره داوعید دی، اوقریه صغیره چیری چی جُمعه فرض نه ده اوجُمعه هلته نه اداء کیږی، نوهلته داوعید اوداحکم نسته، بلکی دهغوی دپاره داحکم دی چی هغوی ته په کلی کی دماپښین لمونځ په جماعت سره کول پکاردی، لیکن که یو سړی ولسوالۍ یاښارته ولاړنه سی هغه دي په کلی کی دماپښین لمونځ وکړي، هغه ته به

---

(۱). ویسن خطبتان خفیفتان وتکره زیادتهما علی قدر سورة من طوال المفصل (الدر المختار علی هامش رد المحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۵۸ ، ط. س. ج۲ ص ۱۴۸). ظفیر

(۲). عن ابن عمر وأبي هريرة أنهما قالا: سمعنا رسول الله ﷺ يقول على أعواد منبره: لينتهين أقوام عن ودعهم الجمعات أو ليختمن الله على قلوبهم ثم ليكونن من الغافلين. رواه مسلم (مشكاة، باب وجوبها (ای الجمعة) فصل اول ج۱ ص۱۲۱). ظفیر

(۳). قال الله تعالی یا ایها الذین اٰمنوا اذا نودی للصلوة من یوم الجمعة فاسعوا الی ذکر الله وذروا البیع، (سورة الجمعة رکوع : ۲). ظفیر

دجُمعې دپاره ولسوالۍ وغيره ته دنه تللو په وجه څه ګناه نه وی (۱). فقط

په خطبه کی به څه څه ویل کیږی؟ سوال: (۲۴۲۴) دجُمعې دلمانځه په خطبه کی دمينځنی جلسی داستراحت څخه وروسته څومره خطبه ويل په كاردی اوپه هغه كی دي څه مضامين وی؟ ايا صرف يوڅو كلمات دحمد اوپه يو قرانی آيت كريمه سره به دوهمه خطبه پوره سی؟ اوايا نعت دحضور پاك سردار عالم ﷺ درود شريف اوذكر دخليفه ګانو كبارو رضوان الله عليهم اجمعين اوداهل بيتو كرامو ﷺ اوموممنانو ددعاء په پريښولو سره به خوڅه نقصان نه واقع كيږی؟

جواب: په شامی کی دی چی په اوله خطبه کی دباری تعالی حمد اوثنا او شهادتين او درود شريف اودوعظ اودنصيحت وغيره مضامين ويل پكاردی بيايی ليكلی دی، والثانية كالاولی، يعنی دوهمه خطبه هم په شان داولنی خطبی ده، هم هغه امور په دی کی هم كيدل په كاردی ليكن دوعظ اودنصيحت پرځای دي دمسلمانانو دپاره دعا وسی اوذكر دخلفاء راشدينو وغيره ﷺ هم مستحب (۲) دی. فقط

امام دخطبی په وخت کی دچا تعظيم وکی اوهغه يی منبر ته راوستی نو لمونځ وسو اوکه نه؟

سوال: (۲۴۲۵) امام دخطبی په حالت کی خطبه بنده کړه او ديوچا تعظيم يی وکی اوهغه يی منبرته وخيژوی بيايی باقی خطبه اداء نه کړه، نولمونځ وسو اوكه نه؟

جواب: لمونځ وسو (۳) خو دبيا دپاره داسی كول نه دی په كار.

دسلطان المعظم نوم په خطبه کی اخيستل اودعاء وركول څنګه دی؟ سوال: (۲۴۲۶) دسلطان المعظم په نوم اخيستلو سره دجُمعې او داخترونو په خطبه داصلاح اودترقی او دنصرت على الاعداء دعاء كول جائزدی اوكه نه؟

جواب: په درمختار کی دی: ويندب ذكر الخلفاء الراشدين والعمين لا الدعاء للسلطان وجوز القهستانی ويكره تحريماً وصفه بما ليس فيه الخ، اوپه شامی کی دی، بل لا مانع من استحبابه فيها كما يدعى لعموم المسلمين فان فی صلاحه صلاح العالم الخ (۴)،

---

(۱). ومن لاتجب عليهم المجمعة من اهل القرى والبوادی، لهم ان يصلوا الظهر بجماعة يوم الجمعة باذان واقامة (عالمگیری مصری الباب السادس عشر فی الجمعة ج۱ ص۱۳۲ ، ط. ماجديه ج۲ ص۱۴۵). ظفير

(۲). ويسن ذكر الخلفاء الراشدين والعمين (درمختار) ويبدء ای قبل الخطبة الاولی بالتعوذسراثم بحمدالله تعالی والثناء عليه والشهادتين والصلاة على النبی ﷺ والعظة والتذكير والقراءة قال فی التجنيس والثانية كالاولی الا ان يدعوا للمسلمين مكان الوعظ (ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۵۹ ، ط.س. ج۲ ص ۱۴۸-۱۴۹). ظفير

(۳). كفت تحميدة اوتهليلة اوتسبيحة للخطبة المفروضة مع الكراهة، وقالا لابد من ذكر طويل الخ (الدر المختار على هامش ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۵۸ ، ط. س. ج۲ ص۱۴۸ – ۱۴۹). ظفير

(۴). ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۵۹ ، ط. س. ج۲ ص ۱۴۸ – ۱۴۹ . ظفير

ددی ځخه معلومه سوه چی ذکر سوی دعاء هم جائز بلکی مستحب ده. فقط

په کالاپانی کی جُمعه جائز ده: سوال: (۲۴۲۷) زه نن سبا دکارګری په سلسله کی په هغه ځای کی یم کم ته چی په هندوستان کی کالا پانی ویل کیږی، دلته تقریبا دولس زره قیدیان دی، اودوه زره ازاد (کسان) دی، دازادو مسلمانانو ټول تعداد دپنځو سوو ځخه کم دی، دلته بازار سته، اوټول ضروری شیان دخوراك او داغوستلو پیداکیږی، ایاجُمعه جائزده اوکه نه؟ ددی ځای په جوماتونو کی امامان قیدیان دی، نو دازادو خلګو لمونځ په هغوی پسی درست دی اوکه نه ؟

جواب: دجُمعې لمونځ په ذکرسوی مقام کی جائزدی، هلته دجُمعې دلمانځه اداء کول پکار دی (۱)، اوپه قیدی امام پسی دغیر قیدی لمونځ صحیح دی (۲). فقط

په کوچنی کلی کی جُمعه درسته نه ده برابره خبره ده که مصلحت پکښی هم وی: سوال: (۲۴۲۸) په یوکلی کی داحمدی جماعت ډیر زور وو، بنده هلته داسلام اشاعت وکی، چی په یوه کال کی دهغه کلی خلګ ټول مسلمانان سول، بغیر داوو اتو کسانو ځخه چی هغوی پردی بده لاره باندی پاخه دی اوپه جومات کی زموږ دخل سویدی، هغوی ته ځای نه ورکوی، چونکی ذکرسوی کلی کوچنی دی شرائط دجُمعې پکښی نه پیدا کیږی صرف دمقابل دلیری کولودپاره که چیری ځه موده دجُمعې لمونځ پکښی مصلحةً وسی نوشرعا ځه حکم دی؟ اوتاسی یوه جائزه طریقه تحریر وفرمایی په کمی سره چی خبره دهغوی په پوهه کی راسی؟

جواب: په کوچنی کلی کی دحنفیانو په نزد دجُمعې دقائمولو اجازه نسته، اوجُمعه نه اداء کیږی بلکی مکروه کیږی، (۳) نودځه رعایت په وجه سره دمکروه فعل اختیارول او د ماپښین فرض لمونځ پریښوول مناسب نه دی، نودغه خلګ په بلی طریقی سره پوهه کړی، اوکله کله خلګ راجمع کړی، یادجُمعې په ورځ خلګ راجُمعه کړی دماپښین دلمانځه ځخه وروسته دوعظ په طریقه سره هغوی وپوهوی اومسائل وروښیاست. فقط

الوداع وغیره ویل دروافضو شعاردی: سوال: (۲۴۲۹) په رمضان المبارك کی په اخری جُمعه

---

(۱). وتقع فرضا فی القصبات والقری الکبیرة التی فیها اسواق (ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۴۸، ط. س. ج ۲ ص ۱۳۸). ظفیر

(۲). وشرط لافتراضها اقامة ﴿ بمصر ﴿ وعدم حبس ﴿ ان اختار العزیمة وصلاها وهو مکلف ﴿ وقعت فرضا عن الوقت ﴿ ویصلح للامامة فیها من صلح لغیرها فجازت لمسافر وعبد ومریض ﴿ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۲۲ و ۷۲۴، ط. س. ج۲ ص۱۵۳ او۱۵۴). ظفیر

(۳). صلوٰة العید فی القریٰ تکره تحریما (درمختار) ومثله الجمعة (ردالمحتار باب العیدین ج۱ ص ۷۷۵، ط. س. ج۲ ص ۱۲۷). ظفیر

کی داسی خطبه ویل په کمه کی چی الفاظ دالفراق یا د الوداع یاشهر رمضان وی جائز دی اوکه نه؟

جواب: داسی خطبه ویل جائزنه دی، علماء ددی څخه منع فرمایلی ده اودایی دروافضو شعار لیکلی (۱) دی. فقط

پرکلیوالو باندی دجُمعې داداء کولو دپاره ښارته تلل لازم نه دی: **سوال:** (۲۴۳۰) ایاپه حدیث شریف کی داحکم راغلی دی چی دکلی والا دي دومره لیری دجُمعې داداء کولو دپاره ځی چی ماښام ته کورته راواپس سی کنی ګنهګار به وی، موږ خلګ زمینداران یو موږ ته کله وخت وی اوکله نه وی، نوموږ ګنهګار یو اوکه نه؟

جواب: کلیوالو لره ښار ته دجُمعې دلمانځه دپاره تلل ضروری نه دی برابره خبره ده که ښار هرڅومره نژدی وی، البته که چیری کم سړی په سهولت سره تللی سی نوښار ته دجُمعې دلمانځه دپاره تلل دثواب کاردی، اوکه ولاړ نه سی نوڅه ګناه نسته، ځنګه چی په حدیث شریف کی راغلی دی، چی دمدینی طیبی په شاوخوا کی چی کم کلی وه هلته ټول خلګ همیشه په مسجدِ نبوی کی دجُمعې دلمانځه دپاره نه راتلل بلکی کله کله به یو سړی اوکله کله به بل سړی راتللی یعنی چاته به چی فرصت وو اوزړه به یی وغوښتی هغه به راتلی اوچی چاته به موقع پیدانه سوه هغه به نه راتلی، نواوس هم دغه حکم دی (۲). فقط

په کارخانه کی جُمعه جائزده: **سوال:** (۲۴۳۱) زه په کارخانه موټر یاکمپنۍ کی کارګر یم، غرمی ته صرف یوساعت اجازه دخوراك اودچښاك دپاره راکول کیږی، په داسی صورة کی چی جامع جومات په ډیره لیری فاصله کی دی، خوراك اوچښاك اودجُمعې لمونځ ته فراغت ګران دی، نوکه چیری په همدغه کارخانه کی چی دکارګری ده (دجُمعې لمونځ) اداء سی، نوجائز دی اوکه نه؟

جواب: که چیری دموټرو دغه کارخانه ددغه ښار دمتعلقاتو څخه وی په کم کی چی جامع جومات دی، یعنی په فناء دښار کی واقع وی لکه ځنګه چی دښار څخه دباندی ګودامونه اوکارخانی دهمدغه ښار متعلقات وی نوپه داسی حالت کی یوڅو کسان راجمعه کیدلی او دجُمعې لمونځ په همدغه کارخانه کی اداء کولی سی، ځکه چی دجُمعې لمونځ څه رکم چی په ښارکی صحیح کیږی،نوهم دغه رکم دښار دباندی دښارپه متعلقاتوکی هم صحیح

(۱). قال رسول الله ﷺ من احدث فی امرنا هذا ما لیس منه فهورد، رواه مسلم (مشکوٰة ص ۲۷). ظفیر

(۲). ومن لا تجب علیهم الجمعة من اهل القری والبوادی لهم ان یصلوا الظهر بجماعة یوم الجمعة باذان واقامة (عالمگیری مصری الباب السادس عشر فی الجمعة ج۱ ص۱۳۲ ، ط. س. ج۲ ص ۱۴۵). ظفیر

دی. ([1]) فقط

دجُمعې آیت قطعي الدلالت دی: **سوال**: (۲۴۳۲) یاایها الذین امنوا اذا نودی للصلوٰة الآیه، آیت کریمه مطلق دی اوکه مقید دی؟ اوقطعی دی اوکه ظنی؟

جواب: دجُمعې دفرضوالی په باره کی داآیت مبارك قطعی الدلالت دی ([2]) لیکن په اتفاق دائمه وو او مجتهدینو رحمهم الله عام او مطلق نه دی، بلکی مخصوص او مقید دی، او مشروط دی سره دشرائطو، دکمو تفصیل چی دفقهی په کتابونو هدایی اوپه درمختار وغیره کی درج ([3]) دی. فقط

دجُمعې نیت: **سوال**: (۲۴۳۳) دجُمعې دلمانځه نیت په دی طریقه باندی درست دی اوکه نه؟ نویت ان اصلی لله تعالٰی رکعتی الجمعة فرض الله تعالٰی متوجهًا الی جهة الکعبة الشریفة الله اکبر.

جواب: دجُمعې دلمانځه نیت په ذکرسوی طریقه صحیح دی. فقط

دکور داحاطې په جومات کی جُمعه: **سوال**: (۲۴۳۴) دی طرف ته زیاتره خلگ دکور په احاطه کی یوځلور شپږ لاسه مربع ځای ددیوال یا برنډې، په نوم دالله ﷻ کور یا جومات بغیر دلحاظ دپابندی څخه جوړوی، دغه کور ضرورةً اخوا دیخوا ته لیری کیدی هم سی اوکله یی کیندل هم وکړی. غرض داچی په داسی عرفی جوماتونو کی چی کم دلوی څخه لوی جومات وو په هغه کی خلگو دجُمعې جماعت تیارکی، او واعظان خلگ راغلل هغوی هم ددغه خلگو سره جُمعه وکړه، اوکوی یی، په داسی حالت کی به عند الاحناف جُمعه کوونکی مصیب گرځی اوکه خطاء کار؟

جواب: که چیری دغه علاقه په کمه کی چی کور اواحاطه مذکوره اوجومات مذکور واقع دی ښار یاولسوالی وی په کمه کی چی عند الاحناف جُمعه واجبه او اداء کیږی، او د جُمعې دلمانځه په وخت کی داحاطی دروازه خلاصوی اواذن عام وی نودجُمعې دلمانځه په صحت کی څه شبهه اوتردد ([4]) نسته. فقط

دخطبی څخه مخکی وعظ درست دی: **سوال**: (۲۴۳۵) دکلی په جامع جومات کی دجُمعې

([1]). وکما یجوز اداء الجمعة فی المصر یجوز اداءها فی فناء المصر وهو الموضع المعد لمصالح المصر متصلا بالمصر (عالمگیری مصری باب الجمعة ج۱ ص ۱۳۵ ، ط. س. ج۲ ص ۱۴۵). ظفیر

([2]). هی (ای الجمعة) فرض عین یکفر جاحده لثبوتها بالدلیل القطعی (درمختار) وهو قوله تعالٰی یا ایها الذین اذا نودی للصلاة من یوم الجمعة فاسعوا الخ (ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۴۷ ، ط.س. ج۲ ص ۱۳۲). ظفیر

([3]). ویشترط بصحتها سبعة اشیاء المصر الخ (ایضا ج۱ ص ۷۴۷ ، ط. س. ج۲ ص۱۳۷). ظفیر

([4]). وتقع فرضا فی القصبات والقری الکبیرة التی فیها اسواق (ردالمحتار باب الجمة ج۱ ص ۷۴۸) والسابع الاذن العام (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۷۱ ، ط. س. ج۲ ص ۱۳۸). ظفیر

دلمانځه څخه مخکی وعظ کول مکروه دی اوکه نه؟ اود: وان لایتحلق الناس یوم الجمعة قبل الصلوٰة فی المسجد، څه حکم دی؟

جواب: که چیری په وخت کی ګنجائش وی اوڅه ضرورت وی، نو دجُمعې دلمانځه څخه مخکی وعظ کول مکروه نه دی، اوددی حدیث شریف مطلب دادی، چی دجُمعې دلمانځه څخه مخکی دي لمونځ ګذار په جومات کی په حلقی جوړولو سره نه کښینی، اوچی کم وخت خطبه شروع سی هغه وخت دي خطبه واوری. فقط

چیری چی دشوافعو په نزد جُمعه جائز ده نو ایا حنفی دامام شافعی رحمه الله په مذهب باندی عمل کولی سی؟ **سوال**: (٢٤٣٦) دحضرت امام ابوحنیفه رحمه الله په نزد چی په کم کلی کی جُمعه جائزنه ده اودامام شافعی رحمه الله په نزد په هغه کلی کی جُمعه جائزده په کم کی چی څلویښت کسان وی لمونځ ګذاره، نوپه داسی کلی کی حنفیانو لره دامام شافعی رحمه الله په مذهب باندی عمل کول جائزدی اوکه نه؟

جواب: حنفیانو لره په دی صورة کی دحضرت امام شافعی په مذهب باندی عمل کول جائزنه دی، ځکه چی احنافو (علماوو) په دی باندی تصریح فرمایلی ده، چی په کوچنی کلی کی دجُمعې اوداخترونو لمونځ جائز نه دی بلکه په درمختار اوشامی کی یی دقنیی څخه نقل کړی دی چی په کلی کی دجُمعې اوداخترونو لمونځ کول مکروه تحریمی دی (١). فقط

دجومات په دروازه کی خطبه ویل دسنتو څخه خلاف دی: **سوال**: (٢٤٣٧) که چیری خطیب دجومات په دروازه کی ودریږی اوخطبه وایی چی مقتدیان اوسامعین دامام شاه طرفته هم وی نوجائز دی اوکه نه؟

جواب: داخلافِ سنت دی، حکم دادی چی دخطبی په وخت کی دي مقتدیان خطیب ته مخامخ وی (٢). فقط

دښار په اطرافو کی کارکول دجُمعې دپریښوولو دپاره عذر نه دی: **سوال**: (٢٤٣٨) که چیری زمینداران وغیره دابادی څخه په میل یونیم میل په فاصله کی قلبه کوی او دڅاه څخه اوبه راکاږی اودجُمعې په لمانځه کی نه شریکیږی، اووایی چی دځنګل څخه ابادی ته په راتللو سره اودجُمعې په لمانځه کی په شریکیدلوسره زموږ کاربندیږی، نوداعذر دهغوی

(١). صلاة العید فی القری تکره تحریمًا (درمختار) ومثله الجمعة (ردالمحتار باب العیدین ج١ ص ٧٧٥، ط. س. ج ٢ ص ١٦٧). ظفیر

(٢). عن ابن عمر قال: کان النبی ﷺ یخطب خطبتین کان یجلس إذا صعد المنبر وعن عبد الله بن مسعود قال کان النبی ﷺ اذا استوٰی علی المنبر استقبلناه بوجوهنا رواه الترمذی (مشکوٰة باب الخطبة ص ١٢٤). ظفیر

معتبردی او که نه؟

جواب: دجُمعې دپرېښوولو داعذر دښار داوسېدونکو زمیندارو وغیره دپاره کم چې په همدغه ښار کې یاځنګل کې دزراعت په کار کې مشغول دی نه سی کېدی (۱). فقط

چې په جامع جومات کې ګنجائش نه وي نو ایا په عیدګاه کې دجُمعې لمونځ کیدی سی؟

سوال: (۲۴۳۹) دلمونځ ګذارو دزیاتوالی په وجه په جامع جومات کې دومره وسعت نسته چې دټولو لمونځ ګذارو دپاره کافی سی، نوپه داسی حالت کې که چیری په عیدګاه کې دجُمعې لمونځ وسی نوجائز دی او که نه؟

جواب: په موجوده صورة کې په عیدګاه کې لمونځ درست دی اوداهم مسئله ده چې په یوه ښار کې په ډیرو جوماتونو کې جُمعه صحیح ده. (۲) فقط

په یوه ښار کې په ډیرو جوماتونو کې جُمعه درسته ده: **سوال**: (۲۴۴۰) دښار په جامع جومات کې چې په کم وخت کې دجُمعې لمونځ کیږی نوپوره په همدغه وخت کې په نورو جوماتونو کې دجُمعې لمونځ جائز دی او که نه؟

جواب: دمفتیٰ به مذهب موافق په نورو جوماتونو کې هم جُمعه په دغه وخت کې صحیح (۳) ده. فقط

منبر دصف په مینځ کې اېښوول درست دی او که نه؟ **سوال**: (۲۴۴۱) دلته دلمونځ ګذارو دډیروالی اودجومات دتنګوالی په غرض اوداواز دلیری رسیدلو په غرض منبر دقبلی ددیوال څخه دیخوا ته اېښوول سوی دی، نوپه دی وجه سره بعض صفونه دخطیب شاته راسی. داجائز دی او که نه؟

جواب: سنت دادی چې دجُمعې په ورځ دي منبر دمحراب سره وی اوخطیب دي پر هغه باندی ودریږی اوخطبه دي ووایی اومقتدیان دي هغه ته مخامخ وی، کمافی البدائع: من السنة ان یستقبل الناس بوجهه ویستدبر بالقبلة (۴) انتهیٰ نوخلکو ته داورولو دضرورت

---

(۱). بان وجوبها مختص باهل المصر والخارج عن هذا الحد لیس اهله. قلت: وهو ظاهر المتون وفی المعراج انه اصح ماقیل (ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۷۲ ، ط. س. ج۲ ص۱۵۲). ظفیر. والاصح وجوبها علی مکاتب ومبعض واجیر ویسقط من الاجر بحسابه لو بعیداً والا لا (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۷۳ ، ط. س. ج۲ ص۱۵۲). ظفیر

(۲). وتؤدی فی مصر واحد بمواضع کثیرة مطلقا علی المذهب وعلیه الفتویٰ (الدر المختار علی هامش رد المحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۷۵ ، ط. س. ج۲ ص۱۴۴). ظفیر

(۳). وتؤدی فی واحد بمواضع کثیرة مطلقا علی المذهب وعلیه الفتویٰ (ایضا ط. س. ج۲ ص۱۴۴). ظفیر

(۴). وګوری بدائع الصنائع فصل فی الجمعة ج۱ ص ۲۲۳. اذاجلس علی المنبر (درمختار) ومن السنة ان یخطب علیه اقتداء به ﷺ بحر. وان یکون علی یساره المحراب قهستانی (باب الجمعة ج۱ ص ۷۷۰). ظفیر

په وجه داسنت پرینبوول نه دی په کار، ځکه چې دټولو اوریدل ضروری نه دی، او د لمونځ ګذارو دډیروالی په وجه کی ټولو ته اورول مشکل دی. فقط

دمصر په تعریف کی اختلاف: سوال: (۲۴۴۲). مولوی عبد الشکور صاحب په خپله رساله علم الفقه کی فرمایی چی لاندی معروفه مقامات مصر دی.

۱. کم ځای چی دمصر دمقام څخه دومره لیری وی چی دهغه ځای څخه کم سړی دجُمعې دلمانځه کولو دپاره دمصر مقام ته ولاړسی، او دلمانځه کولو څخه وروسته په همدغه ورځ کی خپل کورته واپس راسی نودا مقام هم مصردی. از شرح سفر السعادت

۲. هغه مقام مصردی چی چیری مکلف مسلمانان کسان دومره اباد وی چی دهغه مقام په لوی جماعت کی ځائیدلی نه سی. از بحر الرائق. داتعریف صحیح دی اوکه نه؟

جواب: ۱. دادحنفیانو مفتٰی به مذهب نه دی، ګویا مؤلف بعض اقوال رانقل کړی دی چی داسی هم دبعضو قول دی اوشایدچی دسفر السعادة دصاحب په نزدهم داراجح وی لیکن دا داحنافو معتمد فیه مذهب نه دی کما یظهر من کتب الفقه

۲. دمصر داتعریف منقوض دی، کما صرح بی فی شرح المنیة. (۱) دلته مؤلف صاحب راجح مذهب پرینبی دی، اوبعض روایات یی اختیار کړی دی. فقط

دجُمعې دخطبی په وخت کی پیک وهل او سرتور سر کښېنستل څنګه دی؟ سوال: (۲۴۴۳) دجُمعې دخطبی په وخت کی پیك وهل اوسر تور سر کښېنستل درست دی اوکه نه؟

جواب: دا (فعل) ښه نه دی (۲). فقط

دمصر په فناء کی چی کم کلی وی په هغه کی جُمعه څنګه ده؟ سوال: (۲۴۴۲) دښار څخه په نیم میل فاصله کی یو کوچنی کلی واقع دی، او دښار اودکلی ترمینځ باغچه اونهر او

---

(۱). والفصل فی ذلك ان مكة والمدينة مصران تقام بهما الجمعة من زمنه ﷺ الی الیوم فکل موضع کان مثل احدهما فهو مصر (غنية المستملی ص ۵۱۱) مخ ته بعضو خلګوچی دلوی جومات سره دمصرکم تعریف کړیدی، دهغه ردکوی: فکل تفسیر لا یصدق علی احدهما فهوغیرمعتبر حتی التعریف الذی اختاره جماعة من المتاخرین کصاحب المختار والوقایة وغیرهما وهو ما لو اجتمع اهله فی اکبر مساجده لا یسعهم فانه منقوض بهما اذ کل مسجد منهما یسع اهله وزیادة (ایضا) دمصر کم تعریف چی دهدایه مولانا صاحبؒ کړی دی دهغه په تصدیق کولو سره لیکی: والحد الصحیح ما اختار صاحب الهداية انه الذی له امیر وقاض ینفذ الاحکام ویقیم الحدود ؒ (ایضا) اوپه تحفة الفقهاء کی یې دامام صاحب ؒ داتعریف نقل کړی دی: عن ابی حنیفة ؒ انه بلدة کبیرة فیها سکك واسواق ولها رساتیق وفیها وال یقدر علی انصاف المظلوم من الظالم بحشمته وعلمه اوعلم غیره یرجع الناس الیه فیما یقع من الحوادث هذا هو الاصح (ایضاً). ظفیر

(۲). وکل ما حرم فی الصلاة حرم فیها ای فی الخطبة (خلاصه) وغیرها فیحرم اکل وشرب وکلام ولو تسبیحاً او رد سلام او امراً بمعروف بل یجب علیه ان یستمع علیه ویسکت بلا فرق بین قریب وبعید (در مختار) ظاهره انه یکره الاشتغال بما یفوت السماع وان لم یکن کلاما (ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۲۸ ، ط.س. ج۲ ص۱۵۹). ظ

دآسونو داستوګنی احاطه ده، په کوچنی کلی کی جُمعه جائزده اوکه نه؟ دمصر اودفناء دمصر صحیح تعریف څه دی، دآسونو داحاطی سره متعلق دکارګرو کورونه دی په دغه کورنو کی جومات دی، نوپه دغه جومات کی جُمعه جائز ده اوکه نه؟

جواب: دمصر په تعریف کی اختلاف دی، لیکن په ظاهره مدار پرعرف باندی دی، عرفاً چی کم ښار او ولسوالۍ وی اوابادی دهغه زیاته وی اوبازار اوکوڅی په هغه کی وی او ضرویات ټول پیداکیږی نوهغه ښار (١) دی، اودمصر فناء هغه ځای دی کم چی دښار سره متصل دښار دضروریاتو مثلا رکضِ خیل (آسونو ځغلولو) وغیره دپاره وی، (٢) دغه کوچنی کلی دکم چی ذکر په سوال کی سویدی، په هغه کی عند الحنفیة جُمعه صحیح نه ده اوداسونو دغه احاطه که چیری دښار سره متعلق وی اوفناء دمصروی نودهغه سره چی کم دکارګرانو کورونه دی هلته جُمعه صحیح ده. فقط

<u>په خطبه کی دسلطان المعظم دنوم اخیستل درست دی</u>: **سوال**: (٢۴۴٥) دجومات یوه امام دجُمعې په دوهمه خطبه کی دخلیفه نوم نه اخلی، زموږ سره ناحقه جګړه کوی، اووایی چی په دی وخت کی څوك خلیفه نسته، نوپه دی صورة کی چی شرعاً څه حکم وی دهغه څخه مو خبر کړی؟

جواب: دخلیفه المسلمین یعنی سلطان المعظم نوم په خطبه کی اخیستل په کاردی، او د هغه دپاره دنصرت اوفتحی دعاء کول په کاردی، داعین اسلامی خدمت دی، او دټولو اسلامی عساکرو دپاره دفتح اودنصرت دعاء کول پکار دی، اومسلمانانو لره حضرت سلطان المعظم خپل خلیفه ګڼل ضروری دی، (٣) اودا ویل چی په دی وخت کی څوك خلیفه نسته، داغلطه ده، مسلمانانو ته داسی خبری کول اوداسلام څخه خلاف کارونه کول او دکافرانو اودنصاراوو سره اختلاط اوموالات ساتل حرام دی، اوترکِ موالات ضروری اولازمی او مذهبی فریضه ده (۴). فقط

---

(١). فی التحفة عن ابی حنیفة ﷺ ان انه بلدة کبیرة فیها سکك واسواق ولها رساتیق وفیها وال یقدر علی انصاف المظلوم من الظالم بحشمته وعلمه اوعلم غیره یرجع الناس الیه فیما یقع من الحوادث وهذا هو الاصح (رد المحتار باب الجمعة ج١ ص ٧۴٨ ، ط. س. ج٢ ص ١٣٧). ظفیر

(٢). اوفناءه وهو ماحوله اتصل به اولا. لاجل مصالحه کدفن الموتی ورکض الخیل (الدر المختار علی هامش رد المحتار باب الجمعة ج١ ص ٧۴٩ ، ط. س. ج٢ ص ١٣٨). ظفیر

(٣). اما ما اعتید فی زماننا من الدعاء للسلاطین العثمانیة ایدهم الله تعالی کسلطان البرین والبحرین وخادم الحرمین الشریفین فلا مانع منه (رد المحتار باب الجمعة ج ١ ص ٧٢٠ ، ط. س. ج ٢ ص ١٥٠). ظفیر

(۴). دا دسنه ١٣۴٠ هـ ق خبره ده په هغه زمانه کی خلیفة المسلمین په ترکیه کی وو، اوس سنه ١٣٨١ هـ ق دی، اوس خلیفة المسلمین باقی پاته نسو، دسلطان عبدالحمید ؒ څخه وروسته بیا دهغه پرځای څوك دخلیفة =

دجُمعې په لمانځه کې دخطبې حيثيت: **سوال**: (۲۴۴۶) دجُمعې په لمانځه کې خطبه فرض ده اوکه واجب ده اوکه سنت؟

دخطبې په غلطۍ سره په لمانځه کې نقصان نه راځي: **سوال**: (۲۴۴۷) اوپه خطبه کې په غلطۍ سره خوڅه نقصان خو به نه راځي؟

جواب: ۱، ۲. په جُمعه کې خطبه فرض ده، اودخطبې په غلطۍ کيدلو سره (۱) په لمانځه کې څه خلل نه راځي.

دجُمعې دفرضيت څخه منکر کافردی: **سوال**: (۲۴۴۸) زيد داوايي چې آيت کريمه دجُمعې ظني دی، نوپه دی وجه لمونځ فرض نه دی نو دجُمعې دلمانځه دفرضيت څخه پرمنکر باندی څه حکم دی؟

دجُمعې په فرضيت کې تاويل غلط دی: **سوال**: (۲\۲۴۴۹) زيد وايي چې په قرآن کريم کې ظن باقي دی، او دجُمعې دلمانځه څخه مراد په قرون اولی کې صرف دجهاد دپاره خلګ راجمع کول وو، نودا لمونځ فرض نه دی؟

جواب: ۱. دجُمعې دفرضيت څخه منکر کافردی، او دجُمعې دفرضيت آيت قطعي دی او ظنيت يې په شرآئطو کې دی نه داچې دجُمعې په اصل لمانځه کې (۲).

جواب: ۲. دزيد قول غلط دی، اومخکې وليکل سوه چې دجُمعې دفرضيت منکر کافر دی، البته جُمعه په امصارو اوقصباتو اوقريه کبيره کې فرض ده، اوپه کوچني کليو کې فرض نه ده، اونه اداء کيږي. کما فصل في کتب الفقه (۳). فقط

په کمه قلعه کې چې دعامي داخلې اجازه نه وي په هغه کې جُمعه جائزده اوکه نه؟ **سوال**: (۲۴۵۰) په قلعه ميګزين کې جُمعه جائزده اوکه نه؟ که جائزوی نوپه کم دليل سره؟ دغه قلعه ته بغير ټکټه هيڅوك هم نسي ورتللی. دامام اعظم رحمه الله په نزد چې څه حکم وی په هغه مو خبر کړی او ددی ځای عالمان په عدم جواز باندی دی.

= المسلمين په حيثيت سره کښې نه نستی، ددی وجه زموږ په دی دورکې دچا دنوم داخيستلو ضرورت نسته، البته کله که يوڅوك خليفة المسلمين منتخب سی نودهغه نوم په خطبه کې اخيستل کيدی سی. والله اعلم. ظ

(۱). ويشترط لصحتها سبعة اشياء الاول المصر الخ والرابع الخطبة فيه (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۵۷ ، ط. س. ج۲ ص ۱۳۷). ظفير

(۲). هی فرض عين يکفر جاحدها لثبوتها بالدليل القطعي کما حققه الکمال وهی فرض مستقل اکد من الظهر وليست بدلا عنه (درمختار) قوله بالدليل القطعي وهو قوله تعالی: يا ايها الذين امنوا اذا نودی للصلاة من يوم الجمعة فاسعوا، الآية، وبالسنة وبالاجماع (ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۴۷ ، ط.س. ج۲ ص۱۳۲) . ظفير

(۳). وتقع فرضاً في القصبات والقری الکبيرة التي فيها اسواق الخ تجوز في الصغيرة التي ليس فيها قاض ومنبر الخ ولو صلوا في القری لزمهم اداء الظهر (ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۴۸ ، ط. س. ج ۲ ص ۱۳۸). ظفير

جواب: اقول وباللہ التوفیق. ددی مسئلی په باره کی ددرمختار اودرد المحتار روایت **دادی**: والسابع: الاذن العام من الامام، وهو يحصل بفتح أبواب الجامع للواردين، كافي. فلا يضر غلق باب القلعة لعدو أو لعادة قديمة، لان الاذن العام مقرر لاهله وغلقه لمنع العدو لا المصلي، نعم لو لم يغلق لكان أحسن كما في مجمع الانهر معزيا لشرح عيون المذاهب، قال: وهذا أولى مما في البحر والمنح، فليحفظ. فلو دخل أمير حصنا أو قصره وأغلق بابه وصلى بأصحابه لم تنعقد، ولو فتحه وأذن للناس بالدخول جاز وكره، الخ. (درمختار) قوله: (الاذن العام) أي أن يأذن للناس إذنا عاما بأن لا يمنع أحدا ممن تصح منه الجمعة عن دخول الموضع الذي تصلي فيه، وهذا مراد من فسر الاذن العام بالاشتهار (الى ان قال) واعلم أن هذا الشرط لم يذكر في ظاهر الرواية، ولذا لم يذكره في الهداية بل هو مذكور في النوادر، ومشى عليه في الكنز و الوقاية والنقاية والملتقى وكثير من المعتبرات. قوله: (وهذا أولى مما في البحر والمنح) ما في البحر والمنح هو ما فرعه في المتن بقوله: فلو دخل أمير حصنا أي أنه أولى من الجزم بعدم الانعقاد. قلت: وينبغي أن يكون محل النزاع ما إذا كانت لا تقام إلا في محل واحد، أما لو تعددت فلا، لانه لا يتحقق التفويت كما أفاده التعليل، تأمل. وقال قبيله وفي الكافي التعبير بالدار حيث قال: والاذن العام وهو أن تفتح أبواب الجامع ويؤذن للناس، حتى لو اجتمعت جماعة في الجامع وأغلقوا الابواب وجمعوا لم يجز، وكذا السلطان إذا أراد أن يصلي بحشمة فی داره: فإن فتح بابها وأذن للناس إذنا عاما جازت صلاته شهدتها العامة أو لا، وإن لم يفتح أبواب الدار وأغلق الابواب وأجلس البوابين ليمنعوا عن الدخول لم تجز، لان اشتراط السلطان للتحرز عن تفويتها على الناس وذا لا يحصل إلا بالاذن العام اهـ قلت: وينبغي أن يكون محل النزاع ما إذا كانت لا تقام إلا في محل واحد، الخ (١) شامی.

نوذکر سوی روایت ښخه دبصیرت خاوند ته دومره خبره معلومیدی سی چی که چیری دقلعه دروازه دعادت مستمره په سبب بنده اوسی اوپه قلعه کی دننه اوسیدونکو ته دجُمعي دشرکت اجازه وی نوپه قلعه کی دننه جُمعه صحیح ده، خصوصًا کله چی علت دعدم جواز دجُمعي فی الحصن کم چی تفویت جُمعه دقلعه ښخه ددباندی والاوو دپاره دي نه پیداکیږی ولی چی دقلعی ښخه دباندی په ښارکی په ډیروځایونوکی جُمعه کیږی، کماصرح فی السوال السابق، اودمفتیٰ بها روایت مطابق په یوښار کی په ډیرو ځایونو کی جُمعه درست ده، کما فی الدر المختار وغیره: (٢) وتؤدی فی مصر واحد بمواضع

(١). الدر المختار على هامش ردالمحتار ج١ ص ٧٢١ - ٧٢٢ ، باب الجمعة، ط. س. ج٢ ص ١٥٢. ظفير
(٢). الدر المختار على هامش ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص ٧٥٥ ، ط. س. ج٢ ص١٤٤. ظفير

کثیرة مطلقا علی المذهب وعلیه الفتوٰی، نوکله چې علت دعدم جواز په صورة موجوده مذکوره کی موجودنه دی، او دجُمعې دجواز په حکم کولو کی په قلعه کی دننه کار کوونکو ته هم دجُمعې لمونځ اودجُمعې فضیلت حاصلیدی سی اوپه دی کی یسر او سهولت هم دی اودامطلوب فی الدین دی، کماقال الله تعالٰی یرید الله بکم الیسر ولایرید بکم العسر (١) وفی الحدیث: الدین یسر (٢) اوکما قال ﷺ، نوکه چیری ددرمختار اود شامی دتصریح مطابق په ذکرسوی قلعه کی دجُمعې دجواز فتوٰی ورکول سی، نوپه دی کی څه حرج نسته، اوداذن عام دشرط ګرځولو روایات ددی منافی نه دی، ولی چی دذکرسوی شرط وجه همداده چی خلك دي دجُمعې څخه بندنه سی اودهغوی جُمعه فوت نسی، نو کله چی داوجه موجوده نه وی نوبیا دجُمعې په صحت کی څه تردد کیدی سی اوددی جزیی څخه چی (فلو دخل امیر حصنا اوقصره الخ) څخه هم صفا معلومیږی چی وجه دعدم جواز تفویت جُمعه عن الناس ده، ځکه چی اقامت په موجودګی دامیرکی ظاهره ده چی ماسوا دامیر څخه به یې بل هیڅوك ونه کړی، اوکله چی هغه دروازه بنده کړی اودباندی دراتلونکو دپاره اجازه نه وی دشرکت، نوپه دی صورة کی به ددباندی والاوو جُمعه بالکل فوت سی، وهوالمانع عن الجواز، اوکله چی داخوف باقی نه وی اوتفویت جُمعه عن الناس په قلعه کی دجُمعې دلمونځ کولو په صورة کی متصور نه دی، نوبیا دعلامه شامی دتصریح موافق په قلعه کی دجُمعې په جواز کی څه تردد نه سی کیدلی. قلت وینبغی ان یکون محل النزاع ما اذا کانت لا تقام الا فی محل واحد ، اما لو تعددت فلا، لانه لا یتحقق التفویت کما افاده التعلیل تامل، ج٢ ص١٥٢. (٣)

قوله: لم تنعقد یحمل علی ما اذا منع الناس فلا یضر اغلاقه لمنع عدو اولعادة کمامر، قلت ویؤیده قول الکافی واجلس البوابین الخ فتامل اوپه دی کی چونکی دغور او دفکر او ددقت دنظر ضرورت وو، ددی دپاره یې دتامل امر وکی، اوحنفی فقهاء داهم تصریح فرمایی چی قوت ددلیل، قوی مرجح دی، سره ددی ټولو خبرو (بیا هم) دروازه نه بندول احسن دی، اواحوط دی، کمامر عن الدر المختار: نعم لولم یغلق لکان احسن الخ لکونه ابعد عن الخلاف، لیکن کلام دجُمعې په جواز کی نسته کم چی مطابق دروایاتو مذکوره وو او دتعلیل مذکور ثابت دی (٤). فقط

(١). سورة البقرة رکوع ٢٣. ظفیر
(٢). بخاری. باب الدین یسر ج ١ ص ...... ظفیر
(٣). وګوری ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص٧٢٢ ، ط. س. ج٢ ص١٥٢. ظفیر
(٤). دری کاله وسول چی دکلکتې څخه هم دغه شان یوسوال راغلی وو اوپوښتنه یې کړی وه چی په کارخانو =

دا ویل غلط دی چی صحابه کرامو ﷺ دجُمعې دلمانځه څخه بندول کړی دي: **سوال:** (۲۴۵۱) یوڅو کسان دجهالت په وجه داخبره کوی چی دجُمعې لمونځ صرف رسول الله ﷺ کړی دی دهغوی ﷺ صحابه وو کرامو ﷺ نه دی کړی بلکې صحابه وو کرامو ﷺ ددی لمانځه څخه خلګ منع کړیدی، په داسی ویونکو باندی شرعًا څه حکم دی؟

جواب: ددغه خلګو داخبره غلطه ده، دجُمعې لمونځ رسول الله ﷺ هم کړی دی اوصحابه وو کرامو ﷺ هم کړیدی، اودجُمعې دلمانځه فرضیت په مسلمانانو باندی په نص قطعی سره ثابت دی اودجُمعې دلمانځه شرائط دفقهی په کتابونو کی مذکوردی. فقط.

داعلاء کلمة الله دپاره په جیل کی جُمعه: **سوال:** (۲۴۵۲) دمذهب اواعلاء کلمة الله په وجهی سره خالص دالله ﷻ دپاره دمسلمان قید کیدل په جهاد کی داخل دی اوکه نه؟ اوآیا دجُمعې لمونځ به په جیل کی هم فرض وی؟ که چیری نه وی نودجُمعې دلمونځ کولو سره به دماپښین لمونځ ساقط سی اوکه نه؟

جواب: داعلاء کلمة الله دپاره کوشش کول اوپه هغه باندی قید کیدل په ثواب کی داخل دی، اوداسلامی خلافت دپاره کوشش کول یوقسم جهاد دی، اوپه قیدی اوبندی باندی جُمعه فرض نه ده، لیکن که چیری په جُمعه کی دشریکیدلو موقعه پیدا سوه نودماپښین لمونځ دهغه دذمی څخه ساقط کیږی. اودجُمعې دفرضیت دپاره اودجُمعې په شرائطو کی دی: عاقل اوبالغ کیدل اوتندرست اوازاد کیدل اوپه قید کی نه کیدل وغیره، نوکه یو سړی بندی وی اودجُمعې څخه منع کیږی نوپر هغه باندی جُمعه فرض نه ده [۱]. فقط

دجُمعې دلمانځه څخه وروسته دعاء مختصره وغوښتل سی اوکه اوږده؟ **سوال:** (۲۴۵۳) امام لره دجُمعې دلمانځه څخه وروسته دعاء مختصر غوښتل په کاردی اوکه نه اوږده ؟

جواب: زیات اوږدوالی ورکول نه دی په کار. [۲] فقط

= کی دننه چیری چی اذن عام نسته، جمعه جائزده اوکه نه؟ بعض علماء ورته ناجائز وایي، حالانکه دمودی را هیسی موږ جمعه کوو، بیایې په کارخانه کی دجمعی په سلسله کی خپله مجبوری لیکلی وه چی ددی څخه بغیر چاره کاره نسته، خاکسار دجواز فتوٰی ورکړی وه، دلته په دار الافتاء کی نورو خلګوته تذبذب وو، او دهغوی رجحان ښکاره دناجائزوالی طرف ته وو، لیکن ماددلائلو په همدی اندازی سره جواز ثابت کړی وو، اودبحث اودتمحیص څخه وروسته صدر مفتی صاحب هم ددی تصویب کړی وو، الحمد لله چی نن دهغه تصویب دحضرت مفتی العلام څخه هم میسر سو. ظفیر

[۱]. وشرط لافتراضها تسعة تختص بها اقامة بمصر ؐ وصحة ؐ وحرية ؐ وذکورة ؐ ووجود بصر ؐ وعدم حبس ؐ ان اختار العزيمة وصلاها وهو مکلف بالغ عاقل وقعت فرضا عن الوقت (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۲۲ – ۷۲۳ ، ط. س. ج۲ ص۱۵۳). ظفير

[۲]. ويکره تاخير السنة الا بقدر اللهم انت السلام الخ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صفة الصلاة ج۱ ص۴۹۴ ، ط. س. ج۲ ص۵۳۰). ظفير

په جُمعه کی دنابینا امامت: **سوال**: (٢٤٥٤) په نابینا پسی جُمعه صحیح ده اوکه نه؟ او چونکی په هغه باندی جُمعه فرض نه ده نو دهغه امامت درست دی اوکه نه؟
جواب: په نابینا پسی جُمعه صحیح ده، په هدایه کی دی: لا تجب الجمعة علی المسافر ولا اعمٰی فان حضروا فصلوا مع الناس اجزاهم عن فرض الوقت ویجوز للمسافر ان یؤم فی الجمعة (١). فقط

چی په لویه آبادی کی مسلمانان لږ هم وی نوجُمعه پکښی جائز ده: **سوال**: (٢٤٥٥) چیری چی مورخلګ اوسیږو، ددی ملك نوم (بسوتولینډ) دی اوددی ملك اوسیدونکی کرستیان دی مسلمانان صرف شپیته کسان دی اوپه ځنګل کی یی یوجومات جوړکړی دی نودلته دجُمعې اوداخترونو لمونځ درست دی اوکه نه؟ په جُمعه کی لس دولس کسان دی؟
جواب: کله چی دغه علاقه لویه ده اوپه منزله دښار یاولسوالۍ ده، که څه هم ابادی دمسلمانانو نه وی خوهلته دجُمعې اوداخترونو لمونځ صحیح دی اوفرض دی، او اداء کیږی، که څه هم دجُمعې وغیره په جماعت کی لس دولس کسان وی په دی کی څه حرج نشته. دحضرت امام ابو حنیفه رحمه الله په نزد که چیری دجُمعې په لمانځه کی دامام څخه ماسواء دری کسان هم وی نوجُمعه کیږی البته داضروری ده چی دغه ځای چیری چی جُمعه وغیره کوی لویه علاقه دي وی یا دي دهغه په متعلقاتو کی وی ولی چی دلویی علاقی په ځنګل کی هم دجُمعې او داخترونو لمونځ صحیح دی (٢). فقط

دیو ریاست درئیس دپاره دجُمعې په خطبه کی دعاء درسته نه ده: **سوال**: (٢٤٥٦) دیو ریاست رئیس کم چی دروژی اودلمانځه اودشریعت داحکامو پابنده نه وی هغه دجُمعې په ورځ دخلیفة المسلمین دنوم پرځای (په خطبه کی په خطیب باندی) خپل نوم اخلی نو دا جائز دی اوکه نه؟
جواب: په خطبه کی دسلطان اسلام او دخلیفة المسلمین دپاره دعا کول فقهاوو لیکلی دی اودا طریقه کمه چی په سوال کی درج ده چی درئیس دپاره دعاء کول، جائز نه (٣) ده، باقی لمونځ صحیح کیږی اوخطبه هم صحیح کیږی. فقط

په کارخانه کی دننه چیری چی عامه اجازه نسته جُمعه جائز ده: **سوال**: (٢٤٥٧) دریل یوه

(١). هدایه باب الجمعة ج١ ص١٥٢. ظفیر
(٢). وتقع فرضا فی القصبات والقری الکبیرة التی فیها اسواق الخ (رد المحتار باب الجمعة ج١ ص ٧٤٨ ، ط. س. ج ٢ ص ١٣٨). ظفیر
(٣). ویندب ذکر الخلفاء الراشدین والعمین لا الدعاء لالسلطان وجوزه القهستانی ویکره تحریمًا وصفه بمالیس فیه (درمختار) قوله وجوزه القهستانی الخ وعبارته ثم یدعو لسلطان الزمان بالعدل والاحسان الخ (رد المحتار باب الجمعة ج ١ ص ٧٥٩ ، ط. س. ج٢ ص١٤٩). ظفیر

کارخانه دهوړه په علاقه (شاوخوا دهوړه) کی، دهوړه څخه دوه میله لیری ده تقریبا ۸۰، ۹۰ زره خلک کار پکښی کوی هلته هیڅ جومات نسته، البته دلمانځه دپاره هرسړی چیری چی غواړی پنځه وخته لمونځ اداء کوی، لیکن دجُمعې لمونځ په یوکثیر جماعت سره کم ځای چی یوخالی میدان پیداکی هلته وسی، دکارخانی دحکامو دطرف څخه منع کول اوبندول نسته، بلکی درخواست ورکول سوی دی اواذن حاصل سوی دی، په داسی مقام کی جُمعه جائزده اوکه نه؟ زید وایی چی جائز نه ده، ځکه چی اذن عام نسته، بلکی کارخانی والاوو ته اجازه ده، کارخانی والاوو لره صرف دماپښین لمونځ کول پکار دی ولی چی سهار داوو بجو څخه ترڅلور نیمو بجو پوری دکار وخت وی نوپه دی صورة کی دماپښین لمونځ هلته اداء کیږی اوکه نه؟ او دجُمعې دلمانځه څه حکم دی؟

جواب: هلته جُمعه درسته ده اوکارخانی والاوو ته اذن عام کیدل کافی دی، اودکار خانی والاوو جماعت هلته جمعه کولی سی (۱). او دپنځه وخته لمانځه دپاره دحاکم داذن خو څه ضرورت نسته، لهذا دماپښین لمونځ په دغه ځای کی دهر سړی اداء کیږی. فقط

په فسادی امام پسی جُمعه: **سوال**: (۲۴۵۸) یوامام دمسجد دمطلقه ثلاثه (ښځی) نکاح دمطلِّق (طلاق ورکوونکی) سره بی دحلالی څخه وکړه او وایی چی دازما په نزد واحده رجعیه ده، دهغه دپوهولو دپاره ورته شرح وقایه وښوول سوه نوهغه شرح وقایه دجومات په صحن کی وغورځوله اوپه خطبه کی اخباری تقریرونه وایی، نوپه بل جومات کی بیله جُمعه کول جائزدی اوکه نه؟ بعض خلک یی په هم هغه اولنی امام پسی کول غواړی؟

جواب: جلا جُمعه کول هم جائز اودرست دی، اوکه په اول جومات کی یی په مخکنی امام پسی وکړی نوداهم درست دی غرض داچی که چیری لمونځ وکړی، په هرډول سره درسته ده، اوکه چیری داولنی امام په لیری کولوکی څه فتنه نه وی اوهغه په صفاتوګه سره توبه نه کاږی، نوهغه دی لیری سی اوبل امام دي مقرر سی (۲). فقط

که چیری امیر یوه ابادی مصر جوړ کړی نوهلته جُمعه درسته ده: **سوال**: (۲۴۵۹) رَبَذَه یو کلی وو که ښار؟ دلته دحضرت ابوذر غفاری ﷺ دجُمعې لمونځ کول دخلیفه ثالث او داکثروجلیل القدرصحابه ؓ په هغه باندی نکیریعنی انکارنه فرمایل ثابت دی اوکه نه؟

---

(۱). قلت وینبغی ان یکون محل النزاع ما اذا کانت لا تقام الا فی محل واحد اما لو تعددت فلا. لانه لا یتحقق التفویت کما افاده التعلیل (ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۲۲، ط. س. ج۲ ص ۱۵۲). ظفیر

(۲). قال اصحابنا لا ینبغی ان یقتدی بالفاسق الا فی الجمعة لانه فی غیرها یجد اما ما غیره اهـ قال فی الفتح وعلیه فیکره فی الجمعة اذا تعددت اقامتها فی المصر علی قول محمد المفتی به لانه بسبیل الی التحول (رد المحتار باب الامامة ج۱ ص۵۲۳، ط. س. ج ۲ ص۵۲۰). ظفیر

جواب: **دربَذی په متعلق دمنيه په شرح کی منقول دی**: وعن محمد ان كل موضع مصره الامام فهو مصر حتى لو انه بعث الى قرية نائباً لاقامة الحدود والقصاص تصير مصراً فاذا عزله تلحق بالقرى ووجه ذلك ما صح انه كان لعثمان عبد اسود امير على الربذة يصلى خلفه ابوذر وعشرة من الصحابة الجمة وغيرها ذكره ابن حزم فى المحلى (۱).

دجُمعې په ورځ هم دزوال په وخت کی لمونځ درست نه دی: **سوال**: (۲۴۲۰) بعض خلګ دجُمعې په ورځ عينې دغرمی په وخت کی داذان څخه مخکی دوه رکعاته تحية الوضوء کوی او وايي چی دجُمعې په ورځ دغرمی په وخت کی دادوه رکعاته مکروه نه دی، نودا صحيح دی اوکه نه؟

جواب: صحيح داده چی دزوال په وخت کی هيڅ يولمونځ درست نه دی ټول فرض او واجب، سنت اونفل په دغه وخت کی مکروه تحريمی دی البته دامام ابويوسف رحمه الله څخه دامام شافعی رحمه الله په شان دجواز روايت سته، ليکن ظاهره ده چی په داسی ځايونو کی حرمت لره ترجيح وی، لان المحرم مقدم على المبيح (۲)، فقط

دجُمعې او داخترونو دخطبی په شروع کی بسم الله په جهر سره ويل نه دی په کار: **سوال**: (۲۴۲۱) دجُمعې يا داختر دخطبی په شروع کی بسم الله په لوړ اواز سره ويل څنګه دی؟

جواب: دهيڅ خطبی څخه مخکی دي بسم الله په جهر سره نه وايي، بلکی کرار دی وايي، عند الحنيفة همدا سنت طريقه ده اوجهر کول خلاف سنت دی (۳). فقط

دجُمعې او داخترونو په خطبه کی دمصطفٰی کمال اودامير امان الله دپاره دعاء کول درست دی که نه؟ **سوال**: (۲۴۲۲) دجُمعې يا داختر په خطبه کی دکابل (افغانستان) دباچا او دکمال پاشا اونورو نوم اخيستل اودعا ورته کول څنګه دی؟

جواب: په خطبه کی دسلطان المعظم او دمصطفٰی کمال بادشا او دامير امان الله خان صاحب دپاره دعائيه کلمات ويل اونوم اخيستل درست اومستحب دی (۴). فقط

---

(۱). غنية المستملى بحث شروط جمعه ص ۵۱۲. ظفير

(۲). وكره تحريماً // صلاة مطلقا ولو قضاء او واجبة او نفلا // مع شروق // واستواء الا يوم الجمعة على قول الثانى المصحح المعتمد كذا فى الاشباه ونقل الحلبى عن الحاوى انه عليه الفتوٰى (درمختار) لكن لم يعول عليه فى شرح المنية والامداد على ان هذا ليس من المواضع التى حمل فيها المطلق على المقيد كما يعلم من كتب الاصول وايضاً فان حديث النهى صحيح رواه مسلم وغيره فيقدم بصحة واتفاق الائمة على العمل به وكونه حاظرا ولذا منع علماءنا عن سنة الوضوء وتحية المسجد وركعتى الطواف ونحو ذلك فان الحاظر مقدم على المبيح (ردالمحتار كتاب الصلوة ج۱ ص۳۴۳ – ۳۴۴ ، ط. س. ج۲ ص ۳۷۰). ظفير

(۳). فيبدأ بالتعوذ سرا (درمختار) اى قبل الخطبة الاولى بالتعوذ سراثم بحمدالله تعالى (ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۵۹ ، ط. س. ج۲ ص۱۴۹). ظفير

دمصر دفناء څخه دباندې جُمعه درسته نه ده: سوال: (۲۴۲۳) یوه ابادی دسیوهاره ولسوالۍ څخه پاوو باندې سل قدمه مخکې ده اوعیدګاه ددې ولسوالۍ دوچنده ددغې ابادې څخه مخکې ده لیکن چوکیداران اوچوکیدارې یې بیله ده، په دې ابادۍ کې جُمعه جائز ده اوکه نه؟

جواب: کله چې هغه ځانته کلي شمارل کیږي اونوم یې هم جلادې اوچوکیدار وغیره دهغه بیل دي، نوهغه به دمصر په فناء کې نه شمارل کیږي اوجُمعه دلته صحیح نه ده. (۱) فقط

دجُمعې داذان څخه مخکې دالصلوٰة والسلام چیغې وهل درست نه دې: سوال: (۲۴۲۴) دجُمعې داذان څخه مخکې په غوږونو کې په لاسونو اینبوولو سره الصلاة والسلام علیك یارسول الله، الصلوٰة والسلام علیك یا ادم صفی الله، په لوړ اواز سره ویل ضروری ویل اوګڼل یې څنګه دي؟

جواب: ددې په شریعت کې څه اصل نسته، نو ددې التزام کول اوضروری یې ګڼل دفقهې دقواعدو مطابق ناجائز دې (۲).

دجُمعې په دوهم اذان کې په حی الفلاح کې پوره بدن دشمال طرف ته ګرځول ثابت نه دې:

سوال: (۲۴۲۵) دجُمعې ددوهم اذان په وخت کې کله چې حی علی الصلوٰة وایي نوچپه پښه مخ ته راوړل، اوټول بدن دشمال طرف ته ګرځول، همدغه شان دحی علی الفلاح په وخت کې کول جائزدي اوکه نه؟

جواب: ددې څه ثبوت په احادیثو اوپه فقه کې نسته. (۳) فقط

ایاپه جُمعه کې صرف پرمنبر باندې خطبه ضروری ده: سوال: (۲۴۲۶) دازدحام او درَشْ په وجه که چیرې دجُمعې خطبه پراصل منبر باندې ونه ویل سي، بلکې دلرګې په منبر باندې یا پرمکبره (داذان کولو پرلوړ ځای) باندې امام دجُمعې او داخترونو خطبه وایي نو جائز

---

(۴). ویندب ذکر الخلفاء الراشدین والعمین لا الدعاء لالسلطان وجوزه القهستانی ویکره تحریمًا وصفه بمالیس فیه (درمختار) قوله وجوزه القهستانی الخ وعبارته ثم یدعو لسلطان الزمان بالعدل والاحسان متجنبا فی مدحه عما قالو الخ (رد المحتار باب الجمعة ج ۱ ص ۷۵۹ ، ط. س. ج۲ ص۱۴۹). ظفیر

(۱). لا تجوز فی الصغیرة التی لیس فیها قاض ومنبر الخ ولو صلوا فی القری لزمهم اداء الظهر (ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۴۸ ، ط. س. ج۲ ص ۱۳۸). ظفیر

(۲). قال رسول الله ﷺ من احدث فی امرنا هذا مالیس منه فهورد (مشکوٰة باب الاعتصام ص ۲۷) . ظفیر

(۳). لهذا ددې رواج څخه بچ کیدل ضروری دي، په اذان کې مخ دقبلې طرف ته کیدل په کاردي. ویستقبل بهما (ای الاذان والاقامة) القبلة ولوترك الاستقبال جازویکره واذا انتهی الی الصلاة والفلاح حول وجهه یمینا وشمالا وقدماه مکانهما (عالمگیری کشوری باب الاذان ج۱ ص۵۴) ددې جزئیې څخه معلومه سوه چې دپښې دلوړولو سره ویل اوګرځیدل دسنتو خلاف دي. ظفیر

بلا کراهت دی اوکه نه؟

جواب: په شامی کی ددرمختار ددی قول، واذا جلس علی المنبر ؒ په شرحه کی لیکلی دی، ومن السنة ان یخطب علیه اقتداءً به ﷺ بحر، وان یکون علی یسار المحراب الخ. (۱) ددی څخه معلومه سوه چی سنت هم دادی چی کم منبر عادة دمحراب چپه طرف ته وی هم په هغه کی دي ودریږی اوخطبه دی وایی، که چیری پرمکبره وغیره باندی ووایی نو خلاف سنت به وی او دډیری رعایت ترکمه پوری کیدی سی ځکه چی دټولو اورول ګران دی. فقط

دجُمعې دوهم اذان ثابت دی: **سوال**: (۲۴۲۷) کم دوهم اذان چی دخطبی په وخت کی خطیب ته مخامخ کیږی نو دحضور ﷺ اودخلفاء راشدینو ؓ په زمانه کی همدا طریقه وه اوکه څنګه؟

جواب: همدغه رکم به ویل کیدل، ویؤذن ثانیا بین یدیه (درمختار) ای علی سبیل السنة، شامی، (۲) نودلفظ دعلی سبیل السنة څخه معلومیږی چی دا طریقه دسنت موافق ده، او دخلفاء راشدینو په زمانه کی به همدغه شان کیدل. فقط

دجُمعې په لمانځه کی دښځو ګډون مکروه دی: **سوال**: (۲۴۲۸) ښځی دښار په جامع جومات کی دپردی سره دجُمعې لمونځ اداء کولی سی اوکه نه؟ او دجُمعې په بهانه وعظ اونصیحت هم اوری.

جواب: دښځو دپاره داحتیاط اودپردی زیات ضرورت دی، اودنفعی حاصلولو څخه ضرر دفع کول مقدم دی، هم ددی وجه فقهاوو دښځو په جماعت اوجُمعه اواخترونو اودوعظ په مجلسونو کی شاملیدلوته مکروه فرمایلی دی، په درمختار کی دی، ویکره حضورهن الجماعة ولولجمعة وعید ووعظ مطلقا ولو عجوزاً علی المذهب (۳) المفتی به لفساد الزمان الخ. فقط

دیوه سلام ګرځیدلو څخه وروسته په جُمعه کی شرکت درست نه دی: **سوال**: (۲۴۲۹) دامام دیوه سلام ګرځولو څخه وروسته دجُمعې په لمونځ کی په شریکیدلو سره به جُمعه اداء سی اوکه نه ؟

جواب: دجُمعې لمونځ به یی صحیح نه سی دغه سړی دي دماپښین لمونځ وکړی. (۴) فقط

---

(۱). ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۷۰، ط. س. ج۲ ص۱۲۱). ظفیر

(۲). ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۷۰، ط. س. ج۲ ص۱۲۱). ظفیر

(۳). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۵۲۹، ط. س. ج۲ ص ۵۲۲. ظفیر

(۴). وتنقطع التحریمة بتسلیمة واحدة برهان وقدمر (درمختار) ای فی الواجبات حیث قال وتنقضی قدوة =

دخطبې په وخت کې هيڅ نفل او سنت لمونځ کول نه دي پکار : **سوال** : (۲۴۷۰) كه چيرى د امام دخطبې ويلوپه وخت کې څوك راسي نو دخطيب هغه ته ويل چې دوه ركعاته وكړه، داجائز دى اوكه نه؟

خطيب چې منبرته راورسيږي نو خلكو ته دكښې نستلو وينا كولى سي؟ **سوال**: (۲۴۷۱) خطيب كه دخطبې شروع كولو څخه مخكې دمنبر څخه خلګو ته ووايي چې مخكې صف ته راسي، داجائز دى اوكه نه؟

جواب: ۱. دخطبې په وخت کې هيڅ لمونځ كول نه دي پكار، اونه دي خطيب چاته ددوو ركعاتونو لمونځ حكم كوى، اذا خرج الامام فلا صلوٰة ولا كلام، يعنى څه وخت چې امام دخطبې ويلو دپاره ولاړيږي اوپه منبر باندى كښيني نو ددغه وخت څخه لمونځ اوكلام ټول ممنوع دى (۱).

۲. په دې کې څه حرج نسته، كذا فى الشامى (۲). فقط

دمنبر پركمه ځينه چې غواړي خطبه خطيب وركولى سي: **سوال**: (۲۴۷۲) خطيب به دمنبر پركمه ځينه باندى خطبه وايي، په يو (خاص) درجه باندى په دريدلوكى دچابى ادبى سته اوكه نه؟

جواب: په دې کې شرعًا څه تحرير نسته چې پرهره درجه (يعنى ځينه) باندى ودريږى جائز دى اودصعود على المنبر سنت به اداء سى، په شامى كې دى: ومن السنة ان يخطب عليه اقتداءاً به صلى الله عليه وسلم الخ وبحث بعضهم ان ما اعتيد الآن من النزول فى الخطبة الثانية الى درجة مصلى ثم العود بدعة قبيحة شنيعة الخ، (۳) نوددى څخه زيات په دې کې څه قيد شرعًا نسته، پردوهمه يادريمه درجې باندى چې ودريږى درست دى، اوپه دې کې څه بى ادبى دچا نسته. فقط

دكمپنى كارګران دكارخانې په يوه كمره كې په جمع كيدلو سره جُمعه كولى سي: **سوال**: (۲۴۷۳) موږ خلګ دكارخانې كمپنى كارګران دكارخانې په يوه كمره كې لمونځ اداكوو،

= بالاول قبل عليكم على المشهود عندنا خلافا للتكملة اهـ فلا يصح الاقتداء به بعدها لانقضاء حكم الصلاة (ردالمحتار باب صفة لا صلاة بعد الفصل ج۱ ص ۴۹۰ ، ط. س. ج۲ ص ۵۲۵). ظفير الصديقى

(۱). اذا خرج الامام من الحجرة ان كان. والا فقيامه للصعود فلا صلاة ولا كلام الى اتمامها (درمختار) قوله فلا صلاة شمل السنة وتحية المسجد، بحر (ردالمحتار باب الجمعه ج۱ ص ۷۷۷ ، ط. س. ج۲ ص ۱۵۸). ظفير

(۲). وكل ما حرم فى الصلاة حرم فى الخطبة الخ فيحرم اكل وشرب وكلام ولو تسبيحا او رد سلام اوامرا بمعروف (درمختار) الا اذا كان من الخطيب كما قدمه الشارح (ردالمحتار الجمعة ج۱ ص۷۲۸) ويكره تكلمه فيها الا لامر بمعروف لانمه منها. (الدرالمختار على هامش ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۵۹، ط. س. ج۲ ص۱۵۹). ظفير

(۳). ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۷۰ ، ط. س. ج ۲ ص ۱۲۱. ظفير

چونکی جامع جومات تقریبًا دیوه میل په فاصله کی دی، اوموږ خلگ دنوکری په وجهی سره هلته نه سو تللی، لهذا په دغه کمره کی دجُمعې لمونځ کولی سو اوکه نه؟

دجُمعې دپاره جومات شرط نه دی: **سوال:** (۲۴۷۴) دجُمعې دلمانځه دپاره جومات شرط دی اوکه نه؟ اودغه کمره دجومات په حکم کی ده اوکه نه؟

جواب: ۱، ۲: دغه کمره دجومات حکم نه لری، اوهغه شرعی جومات نه دی، لیکن جُمعه او جماعت په هغه کی درست دی، ځکه چی جومات کیدل دجُمعې او دجماعت دپاره شرط نه دی ([1]).

په جُمعه کی ددوهم اذان ثبوت: **سوال:** (۲۴۷۵) دوهم اذان کم چی دجُمعې په ورځ خطیب ته مخامخ کیږی ددی څه سند دی، دابوداود شریف څخه ثابت دی چی دحضور ﷺ په زمانه کی به دا اذان دجومات په دروازی باندی کیدی؟

جواب: په هدایه کی دی: واذا صعد الامام المنبر جلس واذن المؤذن بين يدى المنبر بذلك جرى التوارث ([2]) وعن السائب بن يزيد قال: كان النداء يوم الجمعة أوله إذا جلس الإمام على المنبر على عهد رسول الله ﷺ وأبي بكر وعمر فلما كان عثمان وكثر الناس زاد النداء الثالث على الزوراء. رواه البخاري ([3]).

او دجومات په دروازه کی دکیدلو څخه مراد دروازی ته نژدی هم کیدی سی، کم چی په جومات کی دکیدلو اودمنبر مخ ته دکیدلو منافی نه دی، وتحققه فی المطولات. فقط

دجُمعې دواجبوالی باوجود جُمعه پریښوول حرام دی: **سوال:** (۲۴۴۲) په کم ښار کی چی اتیازره (۸۰۰۰۰) خلگ اوسیږی، اوڅلور پنځه بازارونه موجودوی، ضروری شیان پیدا کیږی، که چیری هلته څوك قصدًا جُمعه ترك کړی نوهغه به فاسق وی اوکه نه؟

جواب: که چیری دغه علاقه داسی وی چی پکښی اتیا زره (۸۰۰۰۰) بنی آدم اباددی نوظاهره ده چی دایو لوی ښاردی، ځکه چی دومره ابادی په لویو لویو ښارونو کی وی، نودلته دجُمعې په فرض والی کی هیڅ تردد نسته، اودغه دجُمعې پریښوول حرام دی، لهذا په دغه ځای کی جُمعه پریښوونکی به فاسق وی ([4]). فقط

([1]). ويشترط لصحتها سبعة اشياء الاول المصر الخ (الدر المختار على هامش ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۴۷ ، ط. س. ج۲ ص ۱۳۷). په دی کی یې جومات په شرائطوکی نه دی شمار کړی. والله اعلم. ظفير

([2]). هدایه باب الجمعة جمعة ج۱ ص۱۵۴. ظفير

([3]). وگوری حاشیه دهدایه باب الجمعة ج۱ ص۱۵۴، مولانا عبد الحی صاحب لکهنوی رحمه الله لیکی: وفی رواية البخاری، النداء الثانی وزاد ابن ماجة على دار فی السوق يقال له الزوراء وسميت ثالثا لان الاقامة تسمى اذا ناله. فتح القدير (ايضا). ظفير

دجُمعې فرض اوسنت لمونځونه: **سوال**: (۲۴۷۷) دجُمعې دلمانځه سره دفرضو اودسنتو څومره رکعاتونه دي، اودجُمعې څخه وروسته څلور (رکعاته) فرض ستهٔ اوکه نه؟

جواب: دجُمعې دلمانځه کیفیت په دې شان دی، چې اول څلور رکعاته سنت، بیا دجُمعې دوه رکعاته فرض دامام سره، اوبیا دي څلور رکعاته سنت دجُمعې څخه وروسته وکې، اوکه دڅلورو رکعتونو سنتو څخه وروسته دوه رکعاته وکړی یعنی ټول شپږ رکعاته سنت دجُمعې څخه وروسته وکړی نودابه دی، کما فی بعض الروایات، او دجُمعې څخه وروسته دماپښین څلور رکعاته فرض نسته هغه دي نه کوی، کذا فی الدر المختار ناقلا عن البحر (۱). فقط

په بنګالی ژبه کی خطبه مکروه ده: **سوال**: (۲۴۷۸) دبعضو مسلمانانو حاکمانو دطرف څخه په بنګالی ژبه کی خطبه شائع سویده کمه چې یوځای دحکومت په زور او دباو اچولو سره جاری کوی، اوکله خطیب لیری کړی، اوپخپله امام جوړسی، نوپه داسی صورة کی دخلاف سنت کیدلوڅخه ماسوادديني مصالحوپه لحاظ سره به څه خرابی وی؟

جواب: که چیری ټوله خطبه په بنګالی ژبه کی وی نودحضرت امام ابوحنیفه رحمه الله په نزد مکروه ده، اودصاحبینو په روایت کی دعربی څخه په عاجزوالی څخه بغیر به خطبه صحیح نه وی اوکله چې خطبه صحیح نه سی نو دجُمعې لمونځ به ونه سی، ځکه چې خطبه دجُمعې دلمانځه په شرائطوکی ده، اوکه چیری اصل خطبه په عربی کی وی اودهغه ویلو څخه وروسته یې په بنګالی ژبه کی ترجمه وسی نوداهم خلاف سنت اومکروه ده، کما حققه الشيخ ولى الله الدهلوى فى المسوّى والمصطفّى شرح الموطا په درمختار کی دی: وشرطا عجزه وعلى هذا الخلاف الخطبة وجميع اذكار الصلاة وفى رد المحتار وعلى هذه الخلاف لو سبح بالفارسية فى الصلاة اودعاء ؒ اى يصح عنده لكن سياتى كراهة الدعاء بالاعجمية الخ (۲) ج۱ ص ۳۲۵. فقط

دجُمعې شرائط: **سوال**: (۲۴۷۹) په یو اشتهار کی یې لیکلی دی چې دجُمعې دصحت شرائط شپږ دی، په هغه کی څلور فرض دی، دماپښین وخت، جماعت، خطبه، اذن عام، اودوه واجب دی، مصر اوسلطان، داصحیح ده اوکه نه؟ دعالمګیری حواله یې ورکړیده.

---

(۴). وتقع فرضا فى القصبات والقرى الكبيرة التى فيها اسواق (رد المحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۴۸ ، ط. س. ج ۲ ص ۱۴۸). ظفير

(۱). وفى البحر وقد افتيت مرارا بعدم صلاة الاربع بعدها بنية آخر ظهر خوف اعتقاد عدم فرضية الجمعة وهو الاحتياط فى زماننا (الدر المختار على هامش ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۴۷ ط.س. ج ۲ ص ۱۳۷).ظفير

(۲). وګوری ردالمحتار صفة الصلوة فصل فى تاليف الصلوة ج۱ ص ۴۵۱ ، ط. س. ج۲ ص ۴۸۴). ظفير

جواب: دجُمعې په شرايطوكى داتفريق غلط دى چې ځلورشرطونه فرض دى اودوه واجب، شرائط ټول موقوف عليه دى اوټول فرض دى، لكه چې فقهاء ليكى: چې فرض داخل ته ركن وايى اوفرض خارج ته شرط، لهذا داتفصيل كول چې بعض شرائط فرض دى او بعض واجب دى، دابالكل مهمله اوغلطه ده، اوپه عالمگيرى كى داسى نسته اوپه هيڅ كتاب كى نسته، داسى كيدى نسى. (١) فقط

دوهم اذان خطيب ته مخامخ پكاردى: **سوال**: (٢٤٨٠) دهندوستان په ټولو ښارونو كى دجُمعې دوهم اذان په جومات كى دننه دمنبرسره نژدى كيږى، دعربومتعلق موعلم نسته، په قاضى خان كى يې دننه په جومات كى اذان مكروه ليكلى دى، اوپه جومات كى دننه داذان كولو ثبوت په صريحو الفاظو كې هيڅ په نظر نه راځى.

جواب: په درمختار كى دى، ويؤذن ثانيًا بين يديه (٢)، هكذا فى الهداية وغيرهامن كتب الفقه، په دى باندى علامه شامى ليكلى دى، قوله يؤذن ثانيا بين يديه اى على سبيل السنية، (٣) نومعلومه سوه چې سنت اذان ثانى په جُمعه كى دادى چې خطيب ته مخامخ دمنبر سره نژدى په جومات كى دي وى، اوهمداپه عامو بلادو دعجمو اودعربو كى سلفًا اوخلفاً معمول به دى، وما رآه المسلمون حسنا فهو عندالله حسن، اودجُمعې اول اذان او دپنځه وخته (لمانځه) اذان يې دجومات دباندى ويل مستحب ليكلى دى، هغه په دى وجهى سره دى چې په لوړځاى كى دي اذان وسى، ددى دپاره چې اواز ترليرى پورى ولاړ سى. اوپه جومات كى داذان دكلمو هيڅ وجه نسى كيدلى، ځكه چې كم كلمات داذان دى هغه ټول په اقامت كى سره دشى زائددى، نوكله چې اقامت دهيڅاپه نزد په جومات كى مكروه نه دى، نواذان څنګه مكروه كيدى سى، اوبل داچې داذان كلمات خودبارى تعالى ذكردى اوجوماتونه خو دلمانځه اودبارى تعالى دذكر دپاره جوړسوى دى، كما ورد فى الحديث، نودخطبى په اذان كى چونكى اعلام دحاضرينو مقصودوى ځكه چې اعلام عام

---

(١). ويشترط لحصتها سبعة اشياء المصر ؏ والثانى السلطان ؏ والثالث وقت الظهر ؏ والرابع الخطبة فيه ؏ والخامس كونها قبلها ؏ والسادس الجماعة ؏ والسابع الاذن العام ؏ (الدر المختار على هامش ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص٧٤٧ ، ط. س. ج٢ ص١٣٧) الشرط لغة العلامة اللازمة وشرعا ما يتوقف عليه الشيئ ولا يدخل فيه (درمختار) اعلم ان المتعلق بالشيء اما ان يكون داخلا فى ماهيته فيسمى ركنا ؏ اوخارجا عنه فاما ان يؤثر فيه ؏ فيسمى علة او لا يؤثر فاما ان يكون موصلا اليه فى الجملة كالوقت فيسمى سببا او لا يوصل اليه فاما ان يتوقف الشيء عليه ؏ فيسمى شرطا او لا يتوقف كالاذان فيسمى علامة (ردالمحتار باب شروط الصلوة ج١ ص ٣٧٣ ، ط. س. ج٢ ص٤٠٢). ظفير

(٢). الدر المختار على هامش ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص٧٧٠ ، ط. س. ج٢ ص١٢١. ظفير

(٣). ايضاً ، ط. س. ج٢ ص١٢١. ظفير

خو په اولنی اذان سره سویدی، لهذا ددی بین یدی الخطیب په جومات کی کیدل انسب دی اوهم واجب دی اودشامی په تصریح سره ددی سنت کیدل معلومه سوه، اودبین یدیه څخه متبادر همداده چی خطیب ته مخامخ اوهغه ته دی نژدی وی. فقط

دخطبي په وخت کي چنده کول درست نه دي: **سوال**: (٢٤٨١) دخطبی په وخت کی تیم یا ډبی په لاس کی اخیستل اودجومات دمصارفو دپاره روپی جمع کول، او دتیم او دډبی په اواز سره دلمونځ گذارو خیال منتشر کیږی، داشرعًا څنگه دی؟

جواب: دخطبی په وخت کی کله چی دلمانځه کولو او ددرود شریف ویلو هم ممانعت په حدیث شریف کی راغلی دی، نودغه وخت چنده جمعه کول اوډبی په لاس گرځیدل او لمونځ گذاره مشغوله کول خوپه درجه اولی ممنوع دی ([1]). فقط

جُمعه فرض عين ده: **سوال**: (٢٤٨٢) جُمعه فرض عین ده اوکه فرض کفایه ده؟

جواب: جُمعه فرض عین ده، کما ورد فی الحدیث الجمعة واجبة علی کل محتلم ([2]). فقط

چي دلويي ولسوالۍ سره کلي وي نوپه هغه کي جُمعه درسته نه ده: **سوال**: (٢٤٨٣) دولسوالۍ رضا گنج سره متصل یوموضع حسن گنج واقع دی دکم حدود چی دذکر سوی ولسوالۍ څخه بیل دی اومستقل موضع دی، لیکن درضاء گنج ډاکخانه اوڅاروی خانه دحسن گنج په حدودو کی دننه ده، آیا دحسن گنج دحدودو دبیلوالی باوجود حسن گنج درضاء گنج په فناء گرځولو سره په حسن گنج کی جمعه کیدی سی اوکه نه؟

جواب: کله چی موضع دحسن گنج مستقل اوجداگانه کلی دی اوداکوچنی کلی دی، نوپه دی کی دفقهاوو دتصریحاتو موافق جُمعه صحیح نه ده، لکه څنگه چی په شامی کی تصریح ده: وتقع فرضًا فی القصبات والقری الکبیرة فیها اسواق (الی ان قال) وفیما ذکرنا اشارة الی انها لا تجوز فی الصغیرة الخ ([3]) وفی باب العیدین من الدر المختار وتکره صلوٰة العیدین فی القری تحریما وقال فی الشامی: ومثله الجمعة الخ، ([4]) او دسوال دعبارت څخه ښکاره ده چی حسن گنج درضاء گنج فناء نه ده چی په ذکرسوی ځای

([1]). اذا خرج الامامة فلا صلاة ولاکلام الی تمامها الخ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص ٧٢٨ ، ط. س. ج٢ ص ١٥٨). ظفیر

([2]). عن طارق بن شهاب قال قال رسول الله ﷺ: الجمعة واجبة علی کل مسلم فی جماعة رواه ابوداود (مشکوٰة باب وجوبها ص ١٢١) هی (ای الجمعة) فرض عین یکفر جاحدها لثبوتها بالدلیل القطعی کما حققه الکمال (در مختار) قوله بالدلیل القطعی وهو قوله تعالی: یا ایها الذین امنوا اذا نودی للصلاة من یوم الجمعة فاسعوا، الآیة ،وبالسنة، والاجماع (ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص٧٤٧ ، ط. س. ج٢ ص١٣٢). ظفیر

([3]). ردالمحتار باب العیدین ج١ ص٧٤٨ ط. س. ج٢ ص ١٣٨ . ظفیر

([4]). ردالمحتار باب العیدین ج١ ص ٧٧٥ ط. س. ج٢ ص ١٢٧ . ظفیر

کې په وجه دفناء دمصر کېدلو جُمعه صحيح سي. فقط

په هندوستان کې دجُمعې فرضيت: **سوال**: (۲۴۸۴) دجُمعې په متعلق چې دمصر کم تعريفونه فقهاوو بيان کړي دي په هغه کې دکم يو (تعريف) مطابق په هندوستان کې جُمعه فرض ده، دلته چې په کم ځای کې خلګ جُمعه کوي نو وروسته ورپسې بيا دماپښين (لمونځ) احتياطي هم کوي؟

جواب: په هندوستان کې دجُمعې دلمانځه کولو وجه او دواجبوالي دليل دفقهاوو هغه عبارتونه دي کم چې په بلاد الحرب کې دجُمعې دفرضيت په باره کې صريح دي: فی الشامی فلو الولاة كفارا يجوز للمسلمين اقامة الجمعة ويصير القاضی قاضيًا بتراضی المسلمين الخ (۱) بِهَذَا ظَهَرَ جهْلُ مَنْ يَقُولُ لَا تَصِحُّ الْجُمُعَةُ فِي أَيَّامِ الْفِتْنَةِ مَعَ أَنَّهَا تَصِحُّ فِي الْبِلَادِ الَّتِي اسْتَوْلَى عَلَيْهَا الْكُفَّارُ الخ، (۲) وعبارة القهستانی وتقع فرضًا فی القصبات والقرى الكبيرة فيها اسواق (الى ان قال) وفيما ذكرنا اشارة الى انها لا تجوز فی الصغيرة الخ، (۳) شامی. **نومعلومه سوه چې بناء دوجوب** اودجُمعې دصحت اودعدم صحت دابادی لويوالي اوکوچنی والي دی اوکم ته چې په عرف کې ښار اوولسوالی وايي هم هغه مصر دی، اوتعريفونه ټول دښار دلوازماتو په بيان کې دي چې عرفاً په ښارکې دا امور لازمًاوي، اصل بنيادپرښهريت (يعنی ښاروالی) باندې دی، اوکله چې په قصباتو اولويو کليو اوښارونوکې جُمعه بلا شبهې اوبلا تردده صحيح ده نوپه موجب درِوايت دبحر: وفی البحر: وقد افتيت مرارًا بعدم صلوة الاربع بعدها بنية اخر ظهر خوف اعتقاد عدم فرضية الجمعة وهو الاحتياط فی زماننا الخ (۴)، داحتياط الظهر کول داحتياط څخه خلاف دی. فقط

آخري جُمعه دډهلي په جامع جومات کې يورواج دی، دثواب کار نه دی: **سوال**: (۲۴۸۵) عام خلګ دخپل کلي جوماتونه پرېږدي اوپه اخري جُمعه کې دډهلي جامع جومات ته ځي، ايا هغوی ته زيات ثواب ورکول کېږي؟

جواب: ددې څه ضرورت نسته، په جامع جومات کې که څه هم ثواب زيات دی، ليکن دخپلې محلې اودکلي دجومات هم حق دی هغه پرېښوول نه دی په کار (۵). فقط

---

(۱). ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۵۴ ، ط. س. ج۲ ص۱۴۴. ظفير

(۲). ايضاً ج۱ ص ۷۴۸ ، ط. س. ج۲ ص ۱۳۸. ظفير

(۳). ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۴۸ ط. س. ج۲ ص۱۳۸. ظفير

(۴). الدر المختار على هامش ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۴۷ ، ط.س. ج۲ ص ۱۳۸ . ظفير

(۵). ومسجد حيه وان قل جمعه (افضل من الجامع وان كثر جمعه اهـ (رد المحتار باب مايفسد الصلوة ومايكره فيها، مطلب فی احكام المسجد ج۱ ص ۲۱۷). ظفير

دخطبې په وخت کې دسامعينو توجه: سوال: (٢٤٨٦) دجُمعې دخطبې په وخت کې سامعينو ته چارزانو کښېنستل ياپه پيك سره هوا کول درست دي اوکه نه؟

جواب: داسې کول ښه نه دي دخطبې په وخت کې دخطبې داوريدلو څخه ماسوا په بل څه کار کې مشغوليدل نه دي په کار ([1]). فقط

دښار په فناء کې په کښت کې دننه هم جُمعه درسته ده: سوال: (٢٤٨٧) دښار په پټې وغيره کې ددرې کسانو په موجودګې کې جُمعه جائزده اوکه نه؟

جواب: که چيرې دښارسره متصل دباندې په ځنګل کې دجُمعې لمونځ وکې اودامام څخه ماسوا درې مقتديان وي، نوداحنافو په نزد هم جُمعه صحيح ده. ([2]) فقط

دوه مستقل کلي ديوه په حکم کې نه دي: سوال: (٢٤٨٨) په کمرلا ضلع کې يوه لويه علاقه ده چې دهغه دوې حصې دي هره حصه يې په جلا نوم سره مشهوره ده اودواړې په خپلوکې سره نژدې اومتصلې دي په دواړو کې دلارې څخه ماسوا هيڅ حد فاصل نسته، او ددواړو علاقو ابادي په مجموعي طور سره څلور پنځه زره بنې آدمان دي اوکه په هغوی کې عام مفتيان ملايان، سرکاري کارګران اوشريفان اورذيلان هرقسم کسان اوسيږي اوکورونه يې هم په خپلو کې داسې پيوست دي چې بغير دتکليفه پياده ورتللې سې، اوپه هغه کې ګلۍ او کوڅه او سر لارې هم سته او دشرعي احکامو اجراء هم د ګورنمنټ په ماتحتي کې په اوسيدلو سره کيږي، اودخوراك اوڅښاك شيان هم هروخت پيدا کيږي، اوددغه علاقې سره نژدې پريو ميل اويوه پاؤ فاصله باندې يولوې بازاردې، په هغه کې هم هروخت هرقسم ضروريات پيداکيږي، اوپه دغه بازارکې سرکاري پوليس، تهانه، قاضي خانه، شفاخانه، ډاکخانه اودجهاز سټيشن وغيره ټول موجوددي اوپه دغه دواړو علاقوکې دنورو جوماتونو څخه علاوه اوه جوماتونه داسې دي چې په هغه کې جُمعه کيږي اودجُمعې په وخت کې هريو جومات دلمانځه ګذارو څخه ډك کيږي اوپه دې علاقې کې دپخوا راهيسې جُمعه کيږي، ددې علاقې يومولوی صاحب وايي چې په دې ځای کې جُمعه صحيح نه ده، نوتاسې تحرير وفرماياست چې په دې علاقه کې جُمعه درسته ده اوکه نه؟ دکتابونو دحوالې سره يې تحرير وفرماياست؟

جواب: داخو ښکاره ده چې دجُمعې دصحت او دعدم صحت مدار دشرائطو په استجماع

([1]). واذا خرج الامام ﴿ فلا صلاة ولا كلام الى تمامها ﴾ وكل ما حرم فى الصلاة حرم فيها اى فى الخطبة خلاصه وغيرها فى حرم اكل وشرب وكلام ﴿ (ايضا باب الجمعة ج١ ص ٧٢٨ ، ط. س. ج٢ ص ١٥٧). ظفير

([2]). ويشترط لصحتها الخ المصر الخ اوفناءه وهو ماحوله (الدر المختار على هامش ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص ٧٤٧ وج١ ص ٧٤٩ ، ط. س. ج٢ ص١٣٧). ظفير

اوعدم استجماع باندی دی، نوپه صورة مسئوله کی کله چی دوه کلی په جلا جلا نومانو سره مشهوره اوموسوم دی اوپه انفرادی طور باندی په یوه کی هم دجُمعې صلاحیت نسته، نوبیا هیڅ څه وجه نسته چی خامخا دي دواړه (کلی) یوفرض سی اودجُمعې دلزوم حکم دي ولیږل سی، ځکه چی په دی کی هیڅ خفا نسته چی حضراتو فقهاوو په دوو مستقلو مستقلو علاقوکی دجُمعې صحیح کیدلو اودنه کیدلو مدار په فصل اوپه عدم فصل باندی نه دی ایښی، بلکی مدار حقیقی دهری علاقی په صلاحیت اوعدم صلاحیت باندی دی یعنی که چیری په هره علاقه کی دجُمعې دصحت شرائط پیداکیږی نوجُمعه صحیح ده کنی نه ده، په حقیقت کی دالویه اصولی غلطی ده چی صرف دجُمعې په شوق کی ددوو مستقلو ابادیوپه یوه جوړولوکی شروع سی خبره همداده چی کله دغه دوه کلی په مستقلو نومو سره موسوم دی نوبیاپه شرعی احکامو کی به هم ددی مستقلوالی پیش نظر ساتل کیږی البته که چیری واقعی دوی علاقې نه وی بلکی محلی وی او ددواړو محلو په حیثیت مجموعی یو بل نوم وی نوبیا صرف دلارو دغه فاصله هم دجُمعې دصحت دپاره مخله نه ده. لیکن که چیری داسی نه وی اوپه ظاهره نه ده نویقینًا په داسی علاقوکی جُمعه صحیح نه ده، دجُمعې دفرضیت بلونکوته په دی باندی دبی ځایه اوغیر شرعی اصرار ضرورت نسته. کتبه عتیق الرحمٰن، عثمانی

جواب: دحضرت مفتی عزیز الرحمٰن صاحب دطرف څخه:

اصل دادی چی داحنافو په نزد دجُمعې اوداخترونو لمونځ په ښار کی یاداسی لوی کلی کی فرض اوصحیح کیږی په کم کی چی بازاروی یاپه هغه لویه ولسوالۍ کی چی پکښی دضروریاتو شیان پیداکیږی، قال فی ردالمحتار نقلاً عن القهستانی وتقع فرضًا فی القصبات والقری الکبیرة فیها اسواق الخ وفیما ذکرنا اشارة الی انه لا تجوز فی الصغیرة (١) الخ وفی الدر المختار صلوة العید فی القری تکره تحریما الخ ومثله الجمعة، شامی (٢) نوکله چی ذکر سوی هره یوه علاقه دومره لویه نه ده چی پکښی دجُمعې دصحت شرط پیداسی نوددواړو علاقوپه یوګنلو سره به جُمعه صحیح نه سی، نوپورته ذکرسوی جواب صحیح دی. فقط عزیز الرحمٰن مفتی دار العلوم

دجُمعې دقائمولو دپاره څومره ابادي په کارده؟ **سوال**: (۲۴۸۹) په کلی کی چی داحنافو په نزد جُمعه جائزده نوپه هغه کی کم از کم څومره ابادی په کار ده؟

جواب: ددری څلورو زرو بنی آدمانو ابادی په کارده. فقط

(١). ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص٧٤٨ ، ط. س. ج٢ ص١٣٨. ظفیر

(٢). ردالمحتار باب العیدین ج١ ص٧٧٥ ، ط. س. ج٢ ص ١٢٧. ظفیر

ددیارلسو سوو په ابادۍ کې چې تول شیان پیدا کیږي جُمعه پکښې درسته ده: سوال: (۲۴۹۰) دموضع فحن پور ټوله ابادي دیارلس سوه ده او دضروریاتو ټول شیان پکښې پیدا کیږي، دوه جوماتونه دي، نوپه دې ځای کې جُمعه جائز ده اوکه نه؟

جواب: کله چې دغه ځای دقریې کبیرې په حد کې راځي او دکانونه اوبازار پکښې سته، نوجُمعه کول پکښې صحیح معلومیږي. ([1]) فقط

دخطبې په شروع کې بسم الله: سوال: (۲۴۹۱) دجُمعې په ورځ دخطبې څخه مخکې په لوړ اواز سره، اعوذ بالله، او د، بسم الله، ویل څنګه دي؟

جواب: دخطبې څخه مخکې دي په جهر سره اعوذ بالله اوبسم الله نه وایي دامنقول او معمول نه ده، په درمختار کې دي، ویبدأ بالتعوذ سراً الخ. ([2]) فقط

خطبه پرمنبر باندې ویل سنت دي: سوال: (۲۴۹۲) ۱. خطبه پرمنبر باندې ویل ضروري ضروري دي اوکه نه؟ ۲. که ضروري وي نو په خلاف کولو سره به په خطبه یا لمانځه کې څه نقصان راسي اوکه نه؟ ۳. اوپه خلاف کوونکي باندې څه اعتراض کیدی سي اوکه نه؟ ۴. حضور ﷺ په مسجد نبوي کې دمنبر دجوړیدلو څخه وروسته کله دمنبر څخه جلا خطبه ویلې ده اوکه نه؟

جواب: ۱ تا ۴): خطبه په منبر باندې ویل سنت دي، فرض اوواجب نه دي، که چیرې بغیر دڅه عذر څخه خطیب لاندې ودریدی اوخطبه یې وویل نوهغه دسنتو څخه خلاف وکړل اودسنتو پریښوولو په وجهې سره دملامتیا مستحق سو. کما قال فی الدر المختار وحکمها ای السنة ما یوجر علی فعله ویلام علی ترکه الخ، ([3]) اوخطبه اولمونځ صحیح سو، اوکه چیرې دڅه عذر په وجهې سره یې خطبه پرمنبر باندې ونه ویله، اولاندې ودریدی وي ویل نوپه هغه باندې څه ملامتیا هم نسته، کما قال فی ردالمحتار فی التحریر ان تارکها یستوجب التضلیل واللوم اهـ والمراد الترك بلا عذر علی سبیل الاصرار الخ ([4]) ص ۷۱ جلد اول شامي، ومن السنة ان یخطب علیه اقتداء به

([1]). فقهاء وو دمردم شماري هیڅ تعداد بیان کړی نه دی بلکې صرف دایې ښوولې ده چې ښار یا لویه ابادي وي چیرې چې ضروري شیان پیدا کیږي. وتقع فرضا فی القصبات والقری الکبیرة التی فیها اسواق الخ (ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۴۸ ، ط. س. ج۲ ص۱۳۸) دابادي اندازه وروسته لګول سویده. صرف دابادي اندازه یې درې څلور زره لیکلې ده، څنګه چې ددې څخه په مخکې والا جواب کې موجود ده اوچې شهریت یعنې ښاروالي هم وي نوهغه وخت ابادي دولس دیارلس سوه هم کافي ده، والله اعلم.

([2]). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۵۹ ، ط. س. ج۲ ص۱۴۹. ظفیر

([3]). الدر المختار علی هامش ردالمحتار کتاب الطهارت مطلب فی السنة وتعریفها ج۱ ص۹۲ ، ط. س. ج۱ ص۱۰۴. ظفیر

([4]). ردالمحتار کتاب الطهارت مطلب فی السنة وتعریفهما ج۱ ص ۹۲ ، ط. س. ج۲ ص۱۲۱. ظفیر

ﷺ بحر، وان یکون علی یسار المحراب، قهستانی، ومنبره ﷺ کان ثلث درج الخ، ردالمحتار، شامی (۱) جلد اول ص ۱۵۲ فقط

دخطبې په وخت کې درود دې په زړه کې وويل سي: سوال: (۲۴۹۳) په قاضی خان ص ۸۸ جلد اول مصطفایی کی دی: واذا قال الخطیب فی الخطبة یا ایها الذین امنوا صلوا علیه الخ الآیة ، یصلی علی النبی ﷺ فی نفسه، اوپه هدایه ص ۱۰۱ جلد اول مجتبائی کی دی: الا ان یقرأ الخطیب قوله تعالٰی یا ایها الذین امنوا صلوا علیه الآیه، یصلی السامع فی نفسه سرًا، مفتی به اواصح قول څه دی؟ ایاخطیب چې دا ایت ووایی نودرود په کراره ویل په کاردی یاپه زړه کی؟ اوپه کراره ویل په ژبی سره جائزدی اوکه نه؟

جواب: په ژبی سره دي نه وایی په زړه کی دي ووایی همدا طریقه حقه ده اودټولو عبارتونو همدا مفاد (۲) دی. فقط

دجُمعې خطبه اوریدل واجب دي: سوال: (۲۴۹۴) دجُمعې خطبه اوریدل فرض دی اوکه واجب؟ زید خطبه وانه وریده او دجُمعې په لمانځه کی شامل سو همدغه شان داذان جواب ورکول واجب دی، زید داذان جواب ورنه کی، نواوس څه کول په کاردی؟

جواب: دجُمعې خطبه فرض ده، ددی دامطلب دی چی دجُمعې دلمانځه څخه مخکی خطبه ضرور ویل په کاردی، اودخطبې اوریدل پرهغه خلګو باندی واجب دی (۳)کم چی دخطبې په وخت کی حاضر وی نو که چیری یو سړی دخطبې دختمیدلو څخه وروسته راغی او د جُمعې په لمانځه کی شامل سو نودهغه لمونځ پوره سو، اوخطبې ته دنه حاضریدو اونه اوریدلو په وجهی سره چی کم قصور ځینی پیدا سو اوپه راتلو کی تاخیر وسو دهغه څخه دي استغفار اوتوبه وکاړی، اوآئنده دي احتیاط ساتی، او داذان جواب ورکول په صحیح قول باندی مستحب دی اوکم خلګ چی دوجوب قائل دی دهغوی دقول موافق په جواب نه ورکولو سره چی کمه ګناه وسوه دهغه دپاره دي توبه او استغفار وکړی.(۴) فقط

---

(۱). ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۷۰. ظفیر

(۲). والصواب انه یصلی علی النبی ﷺ عند سماع اسمه فی نفسه (درمختار) وکذلك اذا ذکر النبی ﷺ لا یجوز ان یصلوا علیه بالجهر بل بالقلب وعلیه الفتوٰی رملی ؒ قوله فی نفسه بان یسمع نفسه او یصح الحروف فافهم فسروه به وعن ابی یوسف قلبا امتثالا لامری الانصات والصلاة علیه ﷺ کما فی الکرمانی ؒ (رد المحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۲۸ ، ط. س. ج۲ ص ۱۵۱). ظفیر

(۳). وکل ما حرم فی الصلاة حرم فیها ای فی الخطبة ؒ بل یجب علیه ان یستمع ویسکت ؒ وکذا یجب الاستماع لسائر الخطب (الدر المختار علی هامش رد المحتار، باب الجمعة ج۱ ص ۷۲۸ ، ط. س. ج۲ ص ۱۵۱). ظفیر

(۴). اما الاجابة فظاهر الخلاصة وفتاوٰی قاضی خان والتحفة وجوبها وقول الحلوانی الاجابة بالقدم فلو اجابه بلسانه ولم یمش لا یکون مجیبا، ولو کان فی المسجد لیس علیه ان یجیب باللسان. وجه حاصله نفی وجوب =

چيرې چې په عربي څوک نه پوهيږي هلته دأردو اجازه سته: **سوال**: (**٢٤٩٥**) دسوال خلاصه دا ده چې په هندوستان کې چونکې عموما سامعين په عربي ژبه نه پوهيږي، ددې وجه د جُمعې خطبه په اردو کې ويل په کاردي، اودنثر په نسبت نظم زيات مؤثر وي ددې وجه نظم زيات مناسب دی شرعًا داجائز دی اوکه نه؟

جواب: دجُمعې خطبه دلمانځه دشرطونو څخه يوشرط دی، ددې خاص احکامات، خاص خاص لوازمات اومخصوص شرطونه دی، دا دعامو وعظونو او دتقريرونو په شان نه ده چې په هره ژبه کې په کمې طريقې سره وغواړی ودی ويل سی، ددې دخصوصيت متعلق دشرعيت قطعي اعلانات موجود دی، دحضراتو فقهاؤ فيصله ده چې کم افعال اوحرکات دلمانځه په حالت کې ممنوع دی هغه په خطبه کې هم حرام دی، دخطبې اوريدونکو لره په دغه وخت کې خوړل، څښل خبرې کول، تردې پورې چې دسلام جواب ورکول اوذکر او تسبيح ويل هم جائزنه دی، وکل ماحرم في الصلوة حرم فيها اى في خطبة (خلاصه وغيرها) فيحرم اكل وشرب وكلام ولوتسبيحا اورد سلام الخ، (١) داقسم قيودات ښودنه کوی چې دخطبې مجلس صرف دوعظ اوتذکير مجلس نه دی، بلکې دخپلو خصوصياتو په لحاظ سره دلمانځه په شان دی، نودانه سی کيدی چې شرط دصلوٰة په يوه محدثې طريقې غير عربي ژبې سره اداء سی، دحجاز مخاطب عربيان وه، ددې دپاره دخطبې څخه به دوعظ او دتذکير کار هم اخيستل کيدی، ليکن که چيرې عرب په عربي باندې نه پوهيږی نو دهغوی دخاطره دخطبې شرعي ژبه پريښوولې نه سی، وعظ اونصيحت او خلګ پوهول دخطبې څخه ماسوا په نورو وختونو کې هم کيدلې سی، صحابه کرام رضي الله عنهم دعجمو ملکونو ته تللی وه، ليکن ديوی واقعې څخه هم دانه ثابتيږی چې ددې عجميانو دخاطره دي دجُمعې دخطبې ژبه بدله سوی وی. حضرت شاه ولی الله رحمه الله په همدی حقيقت باندی په پوهيدلو سره فرمايي چې: (عربی بودن نيز به جهت عمل مستمر در مشارق ومغارب باوجود آنکه دربسيار از اقاليم مخاطبان عجمی بودند (مسوی مصفی شرح موطا امام مالك). (٢)

دهمدی خصوصيت په سلسله کې دخطبې اختصار هم دی، په مختلفو احاديثو کې په صراحت سره موجوددی چې ترخومره پورې کيدی سی خطبه مختصر کول په کاردی، که

= الاجابة باللسان وبه صرح جماعة وانها مستحبة حتى قالوا نائل الثواب والا فلا اثم ولا كراهة (غنية المستملي فصل في الاذان ص ٣٢٣). ظفير

(١). الدر المختار على هامش ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص ٧٧٩ ، ط. س. ج٢ ص ١٥٩. ظفير

(٢). مسوی مصفی ج١ ص١٥٤. ظفير

چیری موجوده وسعت دنظم اودنثر قبول سی نوددی شرط صلوة حقیقت به دیو دوو گهنتیو گرم مجلس څخه ماسوا هیڅ هم پاته نه سی، لهذا دجُمعې خطبه په خالص عربی کی اوپه مختصر اوجامعو الفاظو کی کیدل په کاردي، که چیری په اردو یاپه بله ژبه کی څه ویل وی نو دلمانځه څخه دفارغه کیدلو څخه وروسته دي ووایی، دلمانځه او دخطبی ترمینځ څه تقریر یا لیکچر دفصل باعث اودسنتو څخه خلاف دی. فقط

داغلطه ده چی دغیر تنخواه دار امامت درست نه دي: سوال: (۲۴۹۲) مور خلګو به په خپله ولسوالۍ کی په حافظ قرآن مجید پسی دجُمعې لمونځ کوی، سږ کال یو مولوی صاحب تشریف راوړی اووی فرمایل چی دجُمعې دلمانځه اداء کیدلو مسئله داده چی مسلمانان دي خپل دجُمعې امام مقرر کړی هلته به جُمعه اداء کیږی، ذکرسوی امام به بغیر دتنخواه څخه دجُمعې اودپنځه وخته لمونځونه ورکول، اوس دیوی میاشتی څخه راپه دی خوا ذکر سوی مولوی صاحب جُمعه بنده کړیده اوداسی وایی چی ترڅو پوری په جومات کی دتنخواه اداره امام مقرره نه سی، نوجُمعه نه اداء کیږی سوال دادی چی په امام مذکور پسی څوك چی بغیر دتنخواه لمونځ ورکوی نولمونځ ورپسی اداء کیږی اوصحیح کیږی او که نه؟

جواب: دامام مقررولو مطلب دادی چی چاته وویل سی چی دجُمعې لمونځ ورکړه، نوهغه جُمعه ورکولی سی، اوپه هغه پسی دجُمعې لمونځ صحیح دی نوکم حافظ صاحب به په چی پنځه وخته اودجُمعې لمونځ ورکوی په هغه پسی دجُمعې لمونځ صحیح دی. دامام تنخواه دارکیدل ضروری نه دی، بلکی بغیر دتنخواه والا امام دامامتی زیات مستحق دی په هغه پسی بیشکه لمونځ دجُمعې وغیره صحیح دی، غرض دادی چی لکه څنګه چی دنورو لمونځونو حکم دی چی کم سړی دامام کیدلو لائق وی هغه دي امام سی اوپه هغه پسی لمونځ صحیح دی. فقط

دجُمعې دخطبی څخه مخکی دسورة کهف ویل: سوال: (۲۴۹۷) دجُمعې دخطبی څخه مخکی په جومات کی سورة کهف په لوړ اواز سره ویل څنګه دی؟

جواب: دجُمعې په ورځ سورة کهف ویل مستحب دی لیکن داسی جهر دی نه کوی چی دنورو ویونکو سره یی ټکر راسی، په همدی وجه فقهاوو کرامو دډیرو خلګو په یوځای کی دقرآن کریم جهراً ویلو څخه منعه کړیده [1] چی دا دایت کریمه، واذا قرئ القرآن فاستمعوا له وانصتوا [الأعراف : ۲۰۴] منافی دی. فقط

[1]. یکره للقوم ان یقرءوا القرآن جملة لتضمنها ترك الاستماع والانصات المامور بهما کذا فی القنیة (عالمگیری مصری کتاب الکراهیة باب رابع ج۵ ص ۳۲۹ ، ط. م. ج۲ ص۳۱۷). ظفیر

دنوکرۍ په وجه دجُمعې ترک کول درست نه دي: سوال: (۲۴۹۸) که چیرې دډاکخانې کارگر یوازې وی اودچا دسپارښتنې څخه بغیر دآفس (دفتر) څخه دباندې تللی نه سی نوهغه به جُمعه څنگه کوی؟ اوکه نه دماپښین لمونځ به اداء کوی؟

جواب: دنوکرې دمجبورې په وجه سره دجُمعې پرېښوول جائز نه دی. (۱) باقي که چیرې جُمعه نه سی کولی نوبیا هغه ته دماپښین لمونځ کول په کاردی. (۲) فقط

په خطبه کې دمنبرڅخه کښته کیدل اوختل څنگه دي؟ سوال: (۲۴۹۹) داللهم اعزّ الاسلام الخ، په ویلو سره دمنبر څخه کښته کیدل او د: اللهم انصر الخ، ویلو په وخت کې منبرته ختل جائزدی اوکه نه؟

جواب: ددی عمل څه اصل نسته. فقط

دجُمعې لمانځه ته چې خطیب اوامام رانه سی نوبل سړی امام جوړول درست دي: سوال: (۲۵۰۰) دجُمعې دلمانځه مقرر وخت ته چې نه خطیب صاحب حاضرسو، اونه نائب خطیب، دنیم ساعت انتظار کولو څخه وروسته متولی صاحب بل سړی ته دخطبې ویلو او دلمانځه ورکولو حکم ورکولی سی اوکه نه؟

۲/ . بل سړی لمونځ ورکولی سی اوکه نه؟ اودغه لمونځ به صحیح سی اوکه نه؟

۳/ . خطیب صاحب همیشه په پنځه وخته لمانځه کې غیر حاضر اوسی اوتجارت کوی، نو په هغه پسې اقتداء کول درست دی اوکه نه؟

جواب: ۱، ۲: (حکم) ورکولی سی اوبل سړی لمونځ ورکولی سی اودغه لمونځ صحیح دی، ۳. لمونځ درست دی. فقط

دجُمعې دپرېښوونکو دپاره دماپښین جماعت جائزنه دي: سوال: (۲۵۰۱) یوڅو کسان دجُمعې په لمانځه کې دشرکت کولو څخه پاته سول هغوی په دغه جومات کې دماپښین دلمانځه جماعت کولی سی اوکه نه؟

جواب: په درمختار کې دي: وکذا اهل مصر فاتتهم الجمعة فانهم یصلون الظهر بغیر اذان ولا اقامة ولا جماعة الخ وفی الشامی قال فی الولوالجیة، ولا یصلی یوم الجمعة جماعة بمصر الخ، شامی (۳)

---

(۱). هی فرض عین یکفر جاحدها لثبوتها بالدلیل القطعی کما حققه الکمال (درمختار) بالدلیل القطعی وهو قوله تعالی: یا ایها الذین امنوا اذا نودی للصلاة من یوم الجمعة فاسعوا. الایة وبالسنة وبالاجماع ... قول القدوری ومن صلی الظهر یوم الجمعة فی منزله ولا عذر له کره وجازت صلاته (ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۴۷، ط. س. ج۲ ص۱۳۲). ظفیر

(۲). وحرم لمن لا عذر له صلاة الظهر قبلها اما بعدها فلا یکره فی یومها بمصر لکونه سببا لتفویت الجمعة وهو حرام (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۲۵، ط. س. ج۲ ص۱۵۵). ظفیر

(۳). ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۶۶، ط. س. ج۲ ص۱۵۷. ظفیر

نومعلومه سوه چي دکمو خلګو څخه جُمعه فوت سی نو هغوی دي دماپښین جماعت نه کوی، ځان ځان ته دی لمونځ وکړی.

په یوجومات کی دوه واره دجُمعي لمونځ مکروه دی: سوال: (۲۵۰۲) امام یا غیر امام د جُمعي لمونځ په جومات کي په جماعت سره وکی، دهغه څخه وروسته پنځه شپږ کسان راغلل، نواوس داخلګ دجُمعي لمونځ وکړی اوکه نه دماپښین؟ که چیری دماپښین لمونځ کوی نوپه دغه جومات کی یی وکړی اوکه نه په بل جومات کی یی جلاجلا وکړی؟ که چیری دغه باقی خلګ دجُمعي لمونځ په یوکور کی یاپه میدان کی وکړی نودرست به وی اوکه نه؟

جواب: په درمختار کی دی چی دجُمعي په ورځ دماپښین لمونځ په جماعت سره کول مکروه تحریمی ([1]) دی، اوپه دی جومات په کم کی جُمعه سویده دوباره دي نه کوی، ([2]) بلکی که چیری په بل ځای کی دجُمعي جماعت کیږی نوهلته دي جُمعه اداء کړی، اوکه نه نو دماپښین (لمونځ) دي جلا جلا اداء کړی اودجُمعي دپاره مسجدوالی شرط نه دی، په هر ځای کی اومیدان دښار کی هم جُمعه اداء کیږی ([3]). فقط

په جُمعه کی هم فتحه ورکول اواخیستل درست دی: سوال: (۲۵۰۳) دامام څخه په اولنی رکعات کی په درو آیتونوکی دننه هیره وسوه اومقتدی فتح ورکړه، امام فتح واخیسته اوسجده سهوه یی وکړه نو دلمانځه دوباره راګرځول په کاردی اوکه نه؟

جواب: لمونځ به صحیح سی او دراګرځولو ضرورت یی نسته، او دسجده سهوی هم ضرورت نه ووځکه چی په فتح ورکولو اوپه فتح اخیستلوسره لمونځ نه ماتیږی ([4]). فقط

ځوک چی په تشهدکی شریک سی نوهغه دي جُمعه وکړی: سوال: (۲۵۰۴) دجُمعي په اخری قعده کی دوه لمونځ ګذاره شریك سول دسلام څخه وروسته هغوی دوه رکعاته دجُمعي وکړل، داصحیح دی اوکه نه هغوی ته دماپښین لمونځ کول په کاروو؟

([1]). وکره تحریما لمعذورین ومسجون ومسافر اداء ظهر بجماعة فی مصر قبل الجمعة وبعدها ... وکذا اهل مصر اذا فاتهم الجمعة فانهم یصلون الظهر بغیر اذن ولا اقامة ولا جماعة (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۷۲ ، ط. س. ج۲ ص ۱۵۷). ظفیر

([2]). والظاهر انه یغلق ایضا بعد اقامة الجمعة لئلا یجتمع فیه احد بعدها (ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۷۲، ط. س. ج۲ ص۱۵۲). ظفیر

([3]). وتؤدی فی مصر واحد بمواضع کثیرة مطلقا علی المذهب وعلیه الفتوٰی (الدر المختار علی هامش رد المحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۵۵ ، ط. س. ج ص۱۴۴). ظفیر

([4]). بخلاف فتحه علی امامه فانه لایفسد مطلقا لفاتح واخذ بکل حال (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب ما یفسد الصلوة ومایکره فیها ج۱ ص۵۸۲ ، ط. س. ج۱ ص۲۲۲). ظفیر

جواب: صحیح همداده چی کم خلگ دجُمعې دلمانځه په تشهد کی شريك سی هغوی دي دجُمعې لمونځ پوره کړی، دماپښين لمونځ دي نه کوی، نو ددغو خلگو لمونځ صحیح سو. ([1]) فقط

په جُمعه کی به لاحق لمونځ څنګه پوره کوی؟ سوال: (٢٥٠٥) يو سړی دجُمعې په لمانځه کی په دوهم رکعات کی شامل سو دهغه اودس مات سو هغه داودس کولو دپاره ولاړی، چی بیرته راغی نوامام سلام وګرځوی نوهغه به څېل لمونځ څنګه پوره کوی؟

جواب: دغه سړی چی بیرته راسی، نودجُمعې باقی مانده یورکعات دي پوره کړی، قعده دي وکړی، اوسلام دي وګرځوی، دهغه دجُمعې لمونځ به اداء سی. کذا فی الدر المختار والشامی ([2]).

دخطبی دشروع کیدلو څخه وروسته پیک وهل: **سوال**: (٢٥٠٦) دجُمعې دخطبی دشروع کیدلو څخه وروسته دپیك وهل جائزدی اوکه نه؟

جواب: دخطبی په وخت چپ چوپ اوخاموش اوسیدل اوخطبه اوریدل ضروری دی په حدیث شریف کی وارد دی (من مس الحصا فقد لغا) یعنی چاچی کانړو ته لاس وروړی نوهغه هم خطاکار وکی اودثواب څخه محروم پاته سو، نودخطبی په وخت کی پیك وهل په همدی وجهی سره منع لیکل سوی دی، اوپه درمختار کی دی: وکل ماحرم فی الصلوٰۃ حرم فیها، یعنی کم شی چی په لمانځه کی حرام دی هغه په خطبه کی هم حرام دی. فقط

په یوښار کی په دری جوماتونو کی جُمعه: **سوال**: (٢٥٠٧) په یوه ښار کی دری جوماتونه دی، دیو یو میل پرفاصله باندی اوپه دری واړو کی جُمعه کیږی، صحیح ده اوکه نه؟ جامع جومات مختصر وو، په دی وجه هغه یی شهید کی اوجامع جومات وسیع سو، اکثره وایی چی جُمعه دی په یوجومات کی وی، اواکثره وایی چی په دری واړو کی جُمعه کیدل په کاردی، په دی صورة کی څه کول په کاردی؟

په جامع جومات کی چی ټول سړی نسی راتلی نوڅه به کوی؟ سوال: (٢٥٠٨ \ ٢) په جامع جومات کی چی ټول سړی نسی راتلی نوڅه کول په کاردی؟

کم کارګران چی جامع جومات ته نسی تلی نوهغوی به نږدی والا جومات کی جُمعه کولی سی: **سوال**: (٢٥٠٩ \ ٣) اکثره خلګ کارګران دی جامع جومات ته نه سی رسیدلی، او نږدی والا جومات ته ورتللی سی نو دداسی خلګو دپاره څه ارشاد دی؟

([1]). ومن ادرکها فی التشهد اوسجود سهو علی القول به فیها یتمها جمعة الخ کما یتم فی العید الخ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص ٧٢٧ ، ط. س. ج٢ ص١٥٧). ظفیر

([2]). ومن سبقه الحدث فی الصلوٰۃ انصرف الخ وتوضا وبنی الخ (هدایه باب الحدث فی الصلوٰۃ ج١ ص ١١٥). ظ

جواب: ۱\ . جُمعه په هرځای کی درسته ده، په دری واړو جوماتونو کی جُمعه کیږی. (۱)
۲\ . ښه داده چی جُمعه په یوځای جامع جومات یعنی په غټ جومات کی وسی.
۳\ . که چیری په یوه جومات کی دجُمعې تړوله لمونځ گذار نه سی راتللی نوپه بل جومات کی دي جُمعه وسی.
۴\ . داسی خلگ دي په نژدی جومات کی جُمعه وکړی، غرض داچی په یو ښار او ولسوالی کی په ډیرو ځایونو کی جُمعه جائز ده، البته ښه داده چی که چیری څه تکلیف نه وی نوپه یوځای کی دي کوی. (۲) فقط

په دوه زره ابادی کی جُمعه: **سوال:** (۲۵۱۰) په پلواړه نومی ځای کی دوه زره ابادی ده اوپه موضع محمد پور کی کم چی دپلواړی سره ملحق دی یوزر (۱۰۰۰) ابادی ده، اودجامو (کپړو) اودعطار دوکان په دواړو ځایونو کی سته، نوپه دی صورة کی په دواړو ځایونو کی جُمعه کیدی سی اوکه نه په یوځای کی؟

جواب: معلومیږی چی پلواړه نومی ځای لوی کلی دی، اومحمد پور داسی نه دی نوښه دامعلومیږی چی صرف په پلواړه کی جُمعه کوی، البته که دغه دواړه کلی یوګنډل کیږی نوبیا په دواړو ځایونو کی جُمعه صحیح (۳) ده. فقط

دخطبی په وخت کی امام ته روپی ورکول او دهغه طرف ته روپی غورځول درست نه دی:
سوال: (۲۵۱۱) کله چی امام خطبه وایی نوبعض کسان پرمنبر باندی دامام دپاره دوه دوه انی یاڅلور انی یاروپی وغیره ورغورزوی، داجائز دی اوکه نه؟ اوامام ته دهغه اخیستل جائزدی اوکه نه؟

جواب: دخطبی په حالت کی داکار ناجائز دی اودغه خلگ ددی حرکت څخه بندول لازم دی. (۴) باقی دامام په حق کی دهغه اخیستل جائز دی. فقط

په دری زره (۳۰۰۰) ابادی کی جُمعه: **سوال:** (۲۵۱۲) ددوو کلیو تر مینځه فاصله یو قوس

---

(۱). وتؤدی فی مصر واحد بمواضع کثیرة مطلقا (الدر المختار علی هامش رد المحتار باب الجمعة ج ۱ ص ۷۵۵ ، ط. س. ج۲ ص۱۴۴) په شامی کی دی: دفعًا للحرج ای لان فی الزام اتحاد المواضع حرجا بینا لاستدعائه طویل المسافة الخ (ردالمحتار ج۱ ص ۷۵۵ ، ط. س. ج۲ ص۱۴۵). ظفیر
(۲). ولاجل ان الجمعة جامعة للجماعات قال الامام ابو یوسف لا یجوز تعدد الجمع فی مصر واحد (الی قوله) وقال الامام محمد ورواه عن الامام ابی حنیفة رحمه الله وهذاه الروایة هی المختارة وعلیه الفتوٰی انه یجوز تعدد الجمعة مطلقا (رسائل الارکان ص ۱۱۸). ظفیر
(۳). وتقع فرضا فی القصبات والقری الکبیرة التی فیها اسواق (ردالمحتار ج۱ ص ۷۴۸ ، ط. س. ج۲ ص ۱۳۸). ظ
(۴). په حدیث کی دی (من مس الحصا فقد لغا) اوپه درمختار کی دی وکل ماحرم فی الصلوة حرم فیها ای فی الخطبة (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۲۸ ، ط. س. ج۲ ص ۱۵۹). ظفیر

(**۳۵۲۰**) گزه) ده اوداول کلی ابادی دری زره ده اوپه دوهم کلی کی دری جوماتونه دی او جُمعه پکښې کيږي په اولنی کلی اوپه دوهم کلی کی جُمعه فرض ده اوکه نه؟

دجُمعې څخه وروسته سنتونه: **سوال**: (**۲۵۱۳**) دجُمعې څخه وروسته شپږ سنتونه دی، دا د ماپښين سنتونه دی اوکه نه دجُمعې؟

جواب: ۱\. اولنی کلی لوی دی په هغه کی جُمعه فرض ده اودوهم کلی هم که چیری همدغه شان لوی وی نوهلته هم فرض ده. ([1])

۲\. دا دجمع سنتونه دی ([2]). فقط

دجُمعې او داخترونو په خطبو کی تسمیه: **سوال**: (**۲۵۱۴**) دجُمعې یا داخترونو دخطبې په شروع کی بسم الله جهراً ویل په کاردی اوکه سرًا؟

جواب: په درمختار کی دی، ویبدا بالتعوذ سرا، په شامی ([3]) کی دی، ای قبل الخطبة الاولیٰ بالتعوذ سرا ثم بحمدالله والثناء علیه الخ دبسم الله جهر ثابت نه دی لهٰذا جهرا دبسم الله ویل نه دی په کار.

دجُمعې په ورځ جُمعه فرض ده اوکه ماپښين: **سوال**: (**۲۵۱۵ \\۱**) دجُمعې په ورځ فرض وخت جُمعه دی اوکه نه ماپښين؟ اوجُمعه دماپښين قصرده اوکه نه څه ده؟

دجُمعې دپاره شرائط دی: **سوال**: (**۲۵۱۶ \\۲**) جُمعه داحنافو په نزد مطلقا په هرځای کی فرض ده اوکه نه مقید بالشرائط ده؟

په کوچنی کلی کی دجُمعې په لمانځه کولو سره به دماپښين لمونځ ساقط سی اوکه نه؟

سوال: (**۲۵۱۷ \\۳**) .په کمه علاقه کی چی دمصر هیڅ یوتعریف صادق نه راځی، په هغه کی دجُمعې په کولو سره به دامام صاحب رحمه الله په نزد دماپښين ساقط سی اوکه نه؟

دجُمعې دپاره دسلطان شرط: **سوال**: (**۲۵۱۸ \\۴**) دجُمعې دپاره چی اصحاب متون دسلطان شرط لیکی، دا دحضرت امام ابوحنیفه رحمه الله مذهب دی اوکه نه؟

چی سلطان نه وی نودجُمعې حکم: **سوال**: (**۲۵۱۹\\۵**) دامام صاحب رحمه الله څخه څه تصریح سته، چی کم ځای سلطان نه وی هلته هم جُمعه کوی اوماپښين پریږدی؟

دمتاخرینو په قول باندی عمل: **سوال**: (**۲۵۲۰\\۶**) دمتاخرینو په قول باندی عمل کوونکی به دحضرت امام ابوحنیفه رحمه الله مقلد پاته سی اوکه نه؟

---

[1]. وتقع فی القصبات والقری الکبیرة التی فیها اسواق (ردالمحتار ج۱ ص ۷۴۸ ، ط. س. ج۱ ص ۱۳۸). ظفیر

[2]. والسنة قبل الجمعة اربع وبعدها اربع وعند ابی یوسف رحمه الله السنة بعد الجمعة ست رکعات والافضل ان یصلی اربعا ثم رکعتین للخروج عن الخلاف (غنیة المستملی ص ۳۷۲). ظفیر

[3]. وګوری ردالمحتار ج۱ ص ۷۵۹. ظفیر

نمبر دار دقاضي قائم مقام دي اوكه نه؟ **سوال:** (۲۵۲۱\۷) دنمبر دارانو او دچوكيدارانو او دجوماتونو داامامانو سته والي دمصر يادسلطان دشرط په پيدا كيدلو كي كافي دي اوكه نه؟ يعنى امير ياقاضي كم چي دمصر په حدودو كي ملحوظ دي دهغوى پرځاى نمبر دار يا پيش امام كيدى سى اوكه نه؟

احتياط الظهر: **سوال**: (۲۵۲۲\۸) كه چيرى يو حنفي دجمعو دتعدد په وجه، يا داشتباه في المصر په وجه دجُمعي دلمانځه څخه وروسته دماپښين لمونځ وكى نو ايا هغه به دمذهب څخه خارج سى؟

دجُمعي څخه وروسته ماپښين: **سوال**: (۹\ ۲۵۲۳) دفقهي په يومعتبر كتاب كي يي داشتباه في المصر په حالت كي هم دجُمعي څخه وروسته دماپښين دلمانځه څخه منع والي ليكلى دى؟

جواب: ۱\. صحيح داده چي فرض وخت ماپښين دى اوجُمعه يي بدل دى، لان فرض الوقت عندنا الظهر لا الجُمعه الخ. شامي جلد اول في بحث النية، جُمعه دماپښين دلمانځه قصر نه دى بلكي په دى اعتبار سره مستقل فرض دى چي ددى سره دماپښين لمونځ ساقط كيږي.

۲\. معتبر بالشرائط ده ([1]).

۳\. نه ساقطيږي ([2]).

۴\. دفقهي دكتابونو څخه معلوميږي چي كه چيرى سلطان وى نودهغه اذن ضروري دى. اوكه نه وى نوڅوك چي امام مقرر سى هغه دجُمعي امام كيدى سى اوجُمعه صحيح ده ([3]).

۵\. وروسته دهغه څخه چي فقهاء وو يوه خبره په مذهب كي مفتٰى به وګرځوى نوموږ ته ددى دپوښتنى كولو ضرورت نسته چي داامام صاحب رحمه الله څخه داقول صراحة منقول دى اوكه نه؟ (اما نحن فعلينا اتباع مارجحوه وصححوه الخ (درمختار) قال في الشامي قوله واما نحن يعني اهل الطبقة السابعة وهذا مع السوال والجواب ماخوذ من تصحيح الشيخ قاسم، قوله: كما لو افتوا في حياتهم اى كما نتبعهم لو كانوا احياء وافتونا بذلك

([1]). ويشترط لصحتها سبعة اشياء الاول المصر الخ (درمختار باب الجمعة ط. س. ج۲ ص ۱۳۷). ظفير

([2]). ولو صلوا في القرى لزمهم اداء الظهر (ردالمحتار ج۱ ص ۷۴۸ ، ط. س. ج۲ ص۱۳۸). ظفير

([3]). واذن السلطان اومأموره باقامتها (درمختار) واما في بلاد عليها ولاة كفار فيجوز للمسلمين اقامة الجمعة والاعياد ويصير القاضي قاضيا بتراضي المسلمين ويجب عليهم طلب وال مسلم آه (ردالمحتار باب القضا ج ۳ ص ۳۵۰ ، ط. س. ج ۲ ص ۱۷۵). ظفير

فانه لا يسعنا مخالفتهم الخ (١) ، اوپه معراج الدرايه کی دمبسوط څخه نقل دی: فلو الولاة كفارًا يجوز للمسلمين اقامة الجمعة ويصير القاضی قاضيا بتراضی المسلمين ويجب عليهم ان يلتمسوا وليا مسلما. انتهٰی. (٢) وفی الدر المختار ونصب العامة الخطيب غير معتبر مع وجود من ذكر اما مع عدهم فيجوز للضرورة. درمختار (٣)

۲\ . ضرور به پاته وی.

۷\ . محض دا امور کافی نه دی بلکی داضروری دی چی دغه علاقه یاښار یاولسوالی یاقریه کبیره دي په شان دولسوالی وی چی په هغه کی بازار او دوکانونه وی، او ضروريات پکښی ټول پیدا کیږی، (کما صرح به فی الشامی وغیره).

۸\ . دمذهب څخه نه خارجیږی.

۹\ . کله چی یوځای دمفتی به قول موافق محل دجُمعې وګرځیدی نوبیا هلته دجُمعې څخه وروسته دماپښين لمونځ کول همدغسی دی لکه څنګه چی دجُمعې دتعداد دخلاف په وجهی سره څوك کسان دماپښين احتیاطی لمونځ کوی اوکله چی دامنع دی نوهغه به هم منع وی. فقط

<u>دهری میاشتی جلا جلا خطبه ضروری نه ده</u>: سوال: (۲۵۲۴) هره میاشت دجُمعې جلا جلا خطبه ضروری ده اوکه نه؟

جواب: هره میاشت دجُمعې جلا جلا خطبه کیدل ضروری نه دی (۴).

<u>دجُمعې دوهم اذان</u>: سوال: (۲۵۲۵) دجُمعې ددوهم اذان په جومات کی دننه ویلو څه حکم دی؟ ایا مکروه دی؟ دبریلی په فتوٰی کی ددی ممانعت سویدی، او دابوداود شریف دحدیث شریف څخه استدلال سویدی؟

جواب: دبریلی ددی فتوٰی ډیر جوابونه شائع سویدی دمدرسی مظاهر علوم سهارنپور څخه مفصل جواب چاپ سویدی اوشائع سویدی دهغه ځای څخه یی راوغواړی اووی ګوری تحقیق دادی چی دجُمعې دوهم اذان په جومات کی کیدل مکروه نه دی، اودفقهی دکتابونو عبارت: لا يؤذن فی المسجد، دجُمعې ددوهم اذان په باره کی نه دی، بل داچی ددی عبارت څخه غرض دادی چی دپنځه وخته لمانځه په اذان کی غرض اعلام دی، نوپه

---

(١). ردالمحتار مقدمة مطلب فی طبقات الفقهاء ج١ ص ٧٢ ، ط. س. ج١ ص ٧٧. ظفير

(٢). ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص٧۵۴ ، ط. س. ج٢ ص١۴۴. ظفير

(٣). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص ٧۵۴ ، ط. س. ج٢ ص ١۴٣. ظفير

(۴). كما روت ام هشام اخذت ق والقرآن المجيد من فیِ رسول الله ﷺ يقرأ بها كل جمعة ، رواه مسلم ، قال شراح الحديث كان سورة ق فی مدة كانت ام هشام حاضرة ولم يكن دائما (رسائل الاركان ص ١١٢). ظفير

دی وجه سره لوړ ځای مناره وغیره ددی دپاره مسنون ده، اومراد ددی عبارت څخه دادی چې دپنځه وخته لمونځونو اذان په جومات کی په داشان سره ویل چې په هغه کی اعلام نه وی مثلا دجومات په دننه حصه کی اذان کول دسنت څخه خلاف دی په هرحال دجُمعې اذان په دی کی داخل نه دی، لتصریح الفقهاء بخلافه (۱)، او دابوداود شریف حدیث مبارك په خارج عن المسجد کیدلو کی نص نه دی، ځکه چې په دی کی داهم احتمال سته چې، علی قرب باب المسجد، مراد واخیستل سی، اوددی په ثبوت کی هم کلام سوی دی. فقط

حدیث لا صلاة ولا کلام: **سوال**: (۲۵۲۲) په حدیث شریف: واذا خرج الامام فلا صلاة ولا کلام، کی ددی کلام څخه مرادمطلق کلام دی اوکه دنیوی کلام ورڅخه مراد دی، دفقهاؤ دعبارت څخه دنیوی کلام مراد معلومیږی، چې دخطبی دشروع کیدلو په وخت کی دنیوی کلام منع دی تسبیح اذکار وغیره منع نه دی اوس په دی بناء دخطبی داذان جواب ورکول یا دوسیلی دعاء ویل به جائزوی، څنګه چې دبعضی عبارتونو څخه صفا ښکاره ده: واما الکلام فانما یکره منه قبل شروع الخطبة الدنیوی لا الذی کالاذکار والتسبیح وبعد الشروع فیها یکره مطلقا هذا هو الاصح کما فی النهایة وغیره فلا تکره اجابة الاذان الذی یؤذن بین یدی الخطیب وقد ثبت ذلك من فعل معاویة ﷺ فی صحیح البخاری ولا دعاء الوسیلة الماثورة بعد ذلك الاذان هذا عند ابی حنیفة رحمه الله وعندهما لا باس بالکلام ای الدنیوی اذا خرج الامام قبل ان یشرع فی الخطبة فاذا نزل قبل یکبر لان الکراهة للاخلال بالاستماع ولا استماع ههنا بخلاف الصلاة فانها قد تمتد کذا فی الهدایة، په دی کی مفتٰی به اوصحیح کمه خبره ده جائزدی اوکه نه مکروه دی؟

جواب: په حدیث، اذا خرج الامام فلا صلاة ولا کلام، کی زموږ دحضراتو مسلك دکلام عام درلودل دی لکه څنګه چې دحدیث شریف داطلاق څخه ښکاره ده اودصلوٰة سره ددی منضم فرمایل نور هم ددی مؤید دی اودصاحبینو" خلاف په قبل شروع فی الخطبة کی مشهور دی، بعضو فقهاء وو دامام صاحب رحمه الله په نزد هم کلام دینی دامام دخروج څخه وروسته قبل الخطبه جائز نقل کړی دی، لیکن مشهوره مذهب دامام صاحب رحمه الله همدا دی: چې دخروج دامام څخه کلام مطلقا منع دی خواکه دینی وی اوکه دنیوی کلام وی او دفقهاء وو ډیر نصوص پردی باندی دال دی چې امام صاحب رحمه الله کلام عام اخلی، نو که

---

(۱). ویؤذن ثانیا بین یدیه ای الخطیب (الی قوله) اذاجلس علی المنبر (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۷۰ ، ط. س. ج۲ ص ۱۲۱) قوله ویؤذن ثانیا بین یدیه ای علی سبیل السنیة کما یظهر من کلامهم (ردالمحتار ج۱ ص ۷۷۰ ، ط. س. ج۲ ص ۱۲۱). ظفیر

چیری بعضو فقهاؤ کرامو قبل الخطبه دینی کلام جائز لرلی دی اودیته یی اصح فرمایلی دی څنګه چی دعنایی اودبنایی څخه منقول دی نوهغوی دصاحبینو رحمه الله مذهب اختیار فرمایلی دی، باقی مذهب دامام اعظم رحمه الله همدا دی چی کلام مطلقا مکروه دی، او اجابت داذان بین یدی الخطیب مکروه دی. مولانا عبد الحی صاحب مرحوم رحمه الله چی دصاحب درمختار کمه تخطیه کړیده هغه صحیح نه ده، اوتاسی چی کم عبارت دمولانا موصوف نقل کړی دی، اودهغه په اخره کی دی، کذا فی الهدایه، نودهدایی په کتلو سره معلومیدلی سی چی دغه حواله بجنسها صحیح نه ده کما لا یخفی علی من طالع الهدایه، اوس احقر هغه بعض عبارات لیکی دکمو څخه چی معلومیږی چی دامام صاحب رحمه الله خلاف په مطلب کلام کی دی که دنیوی وی اوکه دینی وی، اوامام صاحب رحمه الله مطلق کلام پس دخروج دامام څخه منع فرمایی اوبل داچی دجُمعې داذان ثانی اجابت مکروه دی، په درمختار باب الجمعة کی دی، وقالا لا باس بالكلام قبل الخطبة وبعدها وإذا جلس عند الثاني والخلاف في الكلام يتعلق بالآخرة، أما غيره فيكره إجماعا، وعلى هذا فالترقية المتعارفة في زماننا تكره عنده لا عندهما وأما ما يفعله المؤذنون حال الخطبة من الترضي ونحوه فمكروه اتفاقا وتمامه في البحر. والعجب أن المرقي ينهى عن الامر بالمعروف بمقتضى حديثه ثم يقول: انصتوا رحمكم الله. قلت: إلا أن يحمل على قولهما فتنبه ([1]) (درمختار) قوله: إلا أن يحمل على قولهما لانه يقول ذلك قبل الخطبة، وهما يحملان قوله ﷺ: والامام يخطب على الشروع فيها حقيقة، فحينئذ لا يكون المرقي مخالفا لحديثه بقوله: انصتوا، أما على قول الامام من حمل قوله: يخطب على الخروج للخطبة بقرينة ما روي: إذا خرج الامام فلا صلاة ولا كلام فيكون مخالفا لحديثه الذي يرويه ويكره الخ رد المحتار ([2]) شامی، وفی الشامی ایضاً قبیله والظاهر ان مثل ذلك يقول ایضا فی تلقین المرقی الاذان للمؤذن والظاهر ان یکون الکراهة علی المؤذن دون المرقی لان سنة الاذان الذی بین یدی الخطیب تحصل باذان المرقی فیکون المؤذن مجیبا لاذان المرقی واجابة الاذان حینئذ مکروهة الخ ([3]).

دشامی ددی قول: واجابة الاذان حینئذ مکروهة، څخه دابنکاره کیږی چی داکراهت داحنافو په نزد داسی مسلم اومعروف دی چی په دی کی هیچا ته څه تامل اوخلاف نسته، نوددی څخه ددرمختار دصاحب دهغه قول صحت واضح کیږی کم چی په باب

([1]). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۷۹ ، ط.س. ج۲ ص ۱۵۹-۱٦۱-۱۲۰. ظفیر
([2]). ایضاً حوالۂ بالا . ظفیر
([3]). ایضاً حوالۂ بالا . ظفیر

الاذان کی دی: وینبغی ان لا یجیب بلسانه اتفاقا فی الاذان بین یدی الخطیب، البته داتفاق دلفظه څخه داشبهه کیدی سی چی داکراهت دامام صاحب رحمه الله دقاعدی موافق دی نه دصاحبینو" دقول، لیکن ددی جواب دادی چی ددرمختار دصاحب غرض دادی چی مشائخو بالاتفاق په دی باره کی دامام صاحب رحمه الله قول اختیار کړیدی، اوپه اتفاق سره یی دجُمعې ددوهم اذان دجواب دمکروهوالی فتوٰی ورکړیده، ثانیاً داچی که څه هم چی قاعده دصاحبینو رحمهما الله تعالی به ددې دجواز تقاضا کوی لیکن دهغوی څخه ددی دجواز تصریح نه ده منقول، بلکی کیدی سی چی کراهت ورڅخه منقول وی اوهمدا قول ددرمختار دصاحب په دی باره حجت ګڼل کیږی ځکه چی، هم اعلم بمذاهب الاصحاب، په دی صورة کی به داتفاقا معنٰی دامام صاحب اودصاحبینو رحمهم الله داتفاق وی، اوکله چی داسی لوی سړی دا اتفاق نقل کوی نوموړ لره محض پردی بناء باندی چی دصاحبینو رحمهما الله مذهب ددی مقتضی نه دی، انکار نه ښایی.

احقر وایی چی دصاحبینو رحمهما الله قول هم ددی اجابت دکراهت تقاضا کوی ځکه چی داذان داخری کلمی په اجابت سره دوسیلی دعاء هم وی کمه چی داذان او داذان داجابت څخه وروسته ده اودغه دشروع فی الخطبة وخت دی اوهغه په اتفاق سره ددینی اودنیوی کلام دکراهت وخت دی اوپه دی کی بحث کول: چی امام به هم اجابت کوی او دوسیلی دعاء به وایی نوشروع فی الخطبه ونه سوه چی دصاحبینو رحمهما الله په نزد اجابت ته مکروه وویل سی، محل دتامل دی، ځکه چی داذان دختمیدلو څخه وروسته دخطبی شروع کیدل متوارث دی اودامام داجابت دعوه کول په خپله فرعه دثبوت ده، حالانکه تصریح دفقهاؤ ددی څخه خلاف ده، حاصل داچی ددرمختار قول ته خطاء ویل عجب درعجب دی، او دعلامه شامی دتصریح څخه صفامعلومیږی چی کراهت داجابت داذان بین یدی الخطیب یومسلّم امردی، څنګه چی دعبارت دسیاق څخه واضح دی په اخره کی داعرض دی چی داختلاف په صورة کی احوط هم داده چی اجابت دي ترك سی. فقط

په دیارلس سوه ابادی کی جُمعه: سوال: (٢٥٢٧) دیوه کلی آبادی دولس دیارلس سوه ده او اکثره دوکانونه هم سته اوضروریات هم پیدا کیږی اودهمیشه راهیسی دلته دجُمعې او داخترونو لمونځونه کیږی په دی قریه کی دجُمعې اوداخترونو څه حکم دی؟

جواب: قریه مذکوره لویه قریه ده په هغه کی جُمعه واجبه او اداء کیږی، په شامی کی دی: وتقع فرضًا فی القصبات والقری الکبیرة فیها اسواق قال ابو القاسم هذا بلا خلاف اذا اذن الوالی والقاضی ببناء المسجد الجامع واداء الجمعة الخ (۱). فقط

په غیر عربی ژبه کی خطبه خلاف سنت ده: **سوال**: (۲۵۲۸) خطبه په غیر عربی ژبه په نظم یانثر کی ویل جائز دی او که نه؟ ددلائلو سره یی تحریر وفرمایاست؟

جواب: چونکی مقصود دخطبی ښخه دباری تعالی ذکردی، نه داچی وعظ، بلکه داضمنی شی دی، په همدی وجه دحضرت امام ابوحنیفة رحمه الله مذهب دی چی که چیری په خطبه کی فقط ذکرالله وی اوپند وغیره ذکر پکښی نه وی نوهم جائزدی. ولنا ان الخطبة ذکر والمحدث والجنب لا یمنعان الخ، مبسوط. (۲)

قال صاحب الهدایه فان اقتصر علی ذکر الله تعالی جاز عند ابی حنیفة رحمه الله، وفی بعض کتب الفقه یصح الاقتصار فی الخطبة علی ذکر خالص لله تعالی عند ابی حنیفة رحمه الله .

ددی عبارتونو ښخه دپورتنی مضمون ثبوت کیږی، نوکله چی خطبه په اصل کی محض دذکر نوم دی نوددی ضرورت پاته نه سو، چی خطیب دبعضو سامعینو په وجه سره دقرآن کریم اورسول اودجنت ژبه پریږدی او په أردو، انګریزی، جاپانی، فارسی، پښتو، اونورو ژبو کی خطبه ووایی دسلفو صالحینو صحابه کرامو رضی الله عنهم او دتابعینو او دائمه کرامو رحمهم الله تعامل باوجود ددی چی صحابه کرام رضی الله عنهم په ملك فارس کی تشریف فرما سول، لیکن په فارسی کی یی خطبه ونه ویل بلکی په عربی کی یی ویلی ده، کما نقله شاه (۳) ولی الله الدهلوی، دادلالت کوی چی خطبه په عربی کی ویل په کاردی او په غیرِ عربی مثلا أردو وغیره کی جائز دی لیکن خلاف دی دطریقی درسول الله صلی الله علیه وسلم او دتعامل دصحابه کرامو رضی الله عنهم اودتابعینو اودائمه مجتهدینو رحمهم الله ښخه.

حضرت مولانا عبدالحی صاحب لکهنوی په عمدة الرعایه حاشیه شرح وقایه باب الجمعة کی تحریر فرمایلی دی چی خطبه په أردو نظم اونثر کی جائزده لیکن مکروه تحریمی ده (۴). فقط

(۱). ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۴۸ ، ط. س. ج۲ ص۱۳۸). ظفیر

(۲). مبسوط ج۲ ص۲۲. ظفیر

(۳). وګوری مصفی مسوی ج۱ ص ۱۵۳.

(۴). فلوخطب بالفارسیة اوبغیرها جاز کذا قالوا والمراد بالجواز هو الجواز فی حق الصلاة بمعنی انه یکفی لاداء الشرطیة وتصح بها الصلاة لا الجواز بمعنی الاباحة المطلقة فانه لا شك فی ان الخطبة بغیر العربیة خلاف السنة المتوارثة من النبی صلی الله علیه وسلم والصحابة رضی الله عنهم فیکون مکروها تحریما وکذا قراءة الاشعار الفارسیة والهندیه فیها (حاشیه وقایه ج۱ ص۲۴۲). ظفیر

داختر او دجُمعې اجتماع: **سوال**: (۲۵۲۹) که چیرې اختر اوجُمعه په یوه ورځ جمع سې نو بعضې خلګ وایي چې جُمعه دي نه کوي اودصحیح مسلم دروایت څخه استدلال کوي، داخبره ترکمه حده پورې صحیح ده ؟ او دجُمعې لمونځ کول په کاردي اوکه نه؟

جواب: ددې حدیث تفتیش مو وکې لیکن څه درك یې ونه لګیدی، بیشکه په ابوداود کې دعبدالله بن الزبیر فعل نقل سویدی لیکن لږ فکر کول په کاردي چې دیوه صحابي دفعل په وجه دنبي کریم ﷺ قول اوفعل پریښوول دانصاف څخه خلاف دی دحضور ﷺ په زمانه کې هم داخبره پیښه سوې وه لیکن هغوی ﷺ داخترلمونځ اداء کړی اودکلي خلګو ته یې وویل چې که تاسي تلل غواړې نوولاړ سي مونږ به جُمعه اداء کړو، په ابوداود وغیره کې موجود دي، اودعبدالله بن زبیرؓ دفعل داتاویل علماؤ کړی دی لهذا جُمعه ضرور ادا کول پکاردي، دوهمه خبره داده چې دجُمعې لمونځ دقرآن کریم څخه ثابت دی، دادیو صحابي په فعل سره ترك کول یا تخصیص کول دعقل سلیم کارنه دی. فقط

په کلي کې جُمعه: **سوال**: (۲۵۳۰) په کلي کې جُمعه جائز ده اوکه نه؟ اوپه حدیث شریف کې چې دحضرت علي رضي الله عنه څخه مروي دي چې: لا جمعة ولا تشریف الخ، په دې باندې عمل کول ضروري دی اوکه نه؟

جواب: په کوچنې کلي کې جُمعه کول درست نه دي، او دحضرت علي رضي الله عنه په حدیث باندې عمل کول عند الحنفیة لازم دی، دجُمعې اواداء دپاره مصر شرط دی ([1]). فقط

ددوهم اذان څخه وروسته مناجات: **سوال**: (۲۵۳۱) دجُمعې په ورځ ددوهم اذان څخه وروسته مناجات کول څنګه دي؟

جواب: مکروه اوممنوع دي په درمختار کې دي: وینبغي ان لا یجب بلسانه اتفاقا في الاذان بین یدی الخطیب، باب الاذان ([2])، وفي الشامي واجابة الاذان حینئذ مکروهة ([3])، اوپه حدیث شریف کې دي، اذا خرج الامام فلا صلاة ولا کلام الخ ([4])، نو معلومه سوه چې دجُمعې ددوهم اذان څخه وروسته دي دعاء اومناجات په ژبې سره نه کوي. فقط

دخطبې په حالت کې بل کار: **سوال**: (۲۵۳۲) حضور ﷺ چې دخطبې په حالت کې حضرت امام حسن اوحضرت امام حسین رضي الله عنهما په پرېوتلو ولیدل نوخطبه یې قطعه کړه اوهغوی یې راپورته کړل نواوس داسې کول جائزدي اوکه نه؟

([1]). ویشترط لصحتها سبعة اشیاء الاول المصر (درمختار باب الجمعه ط. س. ج۲ ص ۱۳۷) ظفیر
([2]). الدر المختار باب الاذان ج۱ ص ۲۲۵ ، ط. س. ج۲ ص ۳۳۳. ظفیر
([3]). ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۷۹ ، مطلب في حکم المرقي بین یدی الخطیب . ظفیر
([4]). وګورئ ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۷۷ ، ط. س. ج۲ ص ۱۵۸. ظفیر

جواب: دادحضور ﷺ خصوصیت دی، اویاداچی داسی حالت وی چی دماشوم دخوړیدلو اندیښنه وی نوپه داسی حالت کی اوس هم خطیب لره داسی کول درست دی، څنګه چی په درمختار کی په بعضی موقعو کی دلمانځه دقطع کولو حکم دی، ویجب القطع لنحو انجاء غریق اوحریق (۱). فقط

داسلامی بادشاه دنیستوالی په صورة کی جُمعه: **سوال**: (۲۵۳۳) په کم ځای کی چی داسلام بادشاه نه وی هلته جُمعه نه کیږی، داصحیح ده اوکه نه؟

جواب: داخیال غلط دی چی په کم ځای کی داسلام بادشاه نه وی هلته جُمعه نه کیږی، بلکه جُمعه کیږی. په شامی کی ددی تصریح موجوده ده (۲). فقط

په کلی کی جُمعه: **سوال**: (۲۵۳۴) په کلی کی دجُمعې دناجائزوالی باوجود اکثره خلګ په دی وجه سره جُمعه کوی چی دهمیشه راهیسی جُمعه کیږی، نوپه دی صورة کی دجُمعې حامیان شرعًا ماخوذ دی اوکه نه؟

۲\ . یوسړی په کلیوکی دجُمعې دناجائزوالی په وجه دجُمعې دلمانځه کولو دپاره څلور میله مزل کوی اوپه یوه ولسوالۍ کی جُمعه کوی نوپه دی صورة کی څه حکم دی؟

جواب: ۱\ . په کم کلی کی چی دهغه دکوچنی والی په وجه دحنفیانو په نزد جُمعه درسته نه ده، نوپه هغه کی په هیڅ خیال سره هم جُمعه کول نه دی په کار، په کتابونو کی یی لیکلی چی په داسی ځای کی دجُمعې په کولو سره (خلګ) ګنهګاریږی او دماپښین دپریښوولو ګناه هم پر هغوی باندی سته (۳).

۲\ . داسی کول ښه دی چی بلی قصبې ته ولاړ سی اوجُمعه اداء کړی، په دی کی ثواب دی، اوپه حدیث شریف کی وارددی چی دکلی خلګ به دجُمعې په ورځ مدینی منوری ته دلمانځه دجُمعې دپاره راتلل. فقط

---

(۱). ویباح قطعها لنحو قتل حیة (الی قوله) ویجب لاغاثة ملهوف وغریق وحریق الخ (الدر المختار باب مایفسد الصلوٰة ج۱ ص۹۳). ظفیر

(۲). والسلطان (الی قوله) والاطلاق مشعر بان الاسلام لیس بشرط وهذا اذا امکن استیذانه والا فالسلطان لیس بشرط فلو اجتمعوا علی رجل وصلوا جاز (جامع الرموز باب الجمعة ج۱ ص۱۱۲) معه انها تصح (ای الجمعة) فی البلاد التی استولی علیها الکفار کما سنذکره (ردالمحتار باب الجمعة ط. س. ج۲ ص۱۳۸) فلو الولاة کفارا یجوز للمسلمین اقامة الجمعة ویصیر القاضی قاضیا بتراضی المسلمین ویجب علیهم ان یلتمسو والیا مسلما (ایضا ج۱ ص۷۵۴ ، ط. س. ج۲ ص ۱۴۴). ظفیر

(۳). وفیما ذکرنا اشارة الی انه لاتجوز فی الصغیرة التی لیس فیها قاض ومنبر وخطیب کما فی المضمرات والظاهر انه ارید به الکراهة لکراهة النفل بالجماعة الا تریٰ انّ فی الجواهر لو صلوا فی القریٰ لزمهم اداء الظهر (ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۴۸ ، ط. س. ج۲ ص۱۳۸). ظفیر

دحضرت مولانا نانوتوی رحمہ اللہ دجُمعې لمونځ په کلي کې: **سوال**: (۲۵۳۵) اکثره خلګ دا اعتراض کوی چې مولانا محمدقاسم" اوحضرت حاجی امداد الله صاحب" دجُمعې لمونځ په کلي کې اداء کړیدی، نوکه چیری داکار ښه نه وای نوهغوی به ولی کوی؟

جواب: اصل دادی چې دفقهي دمعتبرو کتابونو لکه هدایه اوشرح وقایه اودر مختار، شامي څخه داثابت دی چې دجُمعې داداء اووجوب دپاره مصر شرط دی، اوپه شامي کې یې نقل فرمایلی دی چې په ولسوالۍ اوقریه کبیره کې جُمعه اداء کیږی ځکه چې هغه هم دښار اودمصر په حکم کې ده (۱)، اوپه درمختار اوشامي کې یې داهم نقل کړی دی چې په کوچنی کلي جُمعه درسته نه ده اوپه دی کې کراهت تحریمي (۲) دی، نوکه حضرت شاه امداد الله قدس سرہ یاحضرت مولانا محمد قاسم صاحب قدس سرہ په کلي کې جُمعه کړې وی نوهغه به لوی کلي وی، اوحضرت مولانا (رشید احمد) ګنګوهي رحمہ اللہ خلیفه دحضرت حاجي صاحب قدس سرہ دخپل پیر اوپیر بهائی دحالاتو څخه زیات خبر وو، دهغوی فتوٰی به تاسی لیدلی اواوریدلی وی چې په څومره سختۍ سره به یې په کوچنی کلیوکی دجُمعې څخه منع فرمایله اوپه دی باره کې یې کتاب هم لیکلی دی، که چیری بالفرض دعلماؤ اختلاف هم په دی کې تسلیم سی، نوبیاهم احتیاط په ترك جُمعه فی القری کې دی، ځکه چې دمکروه کار څخه ځان ساتل دسنت اومستحب کولو څخه مقدم وی. فقط

دجُمعې دپاره دجامع جومات کیدل شرط نه دی: **سوال**: (۲۵۳۶) یوسړی په خپل تصنیف کې لیکلی دی چې: (نمبر: ۴) دجُمعې دلمانځه دپاره جامع جومات شرط نه دی؟

جواب: په دې باره کې داتفصیل دی چې بیشکه دجُمعې دپاره جامع جومات شرط نه دی، دښار په بل جومات کې یادښار په میدان کې هم جُمعه کیدی سی، لیکن دجُمعې دپاره شرط دادی چې په ښار یاولسوالۍ کې کیدل په کاردی، اوچې کم لوی کلي چې دولسوالۍ په شان وی هغه هم په دی حکم کې دی، په کوچنی کلي کې دحنفیانو په نزد جُمعه درسته نه ده (۳)، دعبدالله بن مسعود رضی اللہ عنہ په حدیث شریف کې دی، لاجمعة ولا تشریق الا فی مصر جامع، الحدیث. فقط

(۱). تقع فرضا فی القصبات والقرٰی الکبیرة التی فیها اسواق (ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۴۸، ط. س. ج۲ ص۱۳۸). ظفیر

(۲). وفیما ذکرنا اشارة الی انه لاتجوز فی الصغیرة التی لیس فیها قاض ومنبر وخطیب الخ والظاهر انه ارید به الکراهة لکراهة النفل بالجماعة الا تری انّ فی الجواهر لو صلوا فی القرٰی لزمهم اداء الظهر (ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۴۸، ط. س. ج۲ ص۱۳۸). ظفیر

(۳). وتقع فرضا فی القصبات والقرٰی الکبیرة التی فیها اسواق (الی قوله) وفیما ذکرنا اشارة ان لا تجوز فی الصغیرة التی لیس فیها قاض ومنبر وخطیب الخ (ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۴۸ ط.س. ج۲ ص۱۳۸). ظ

په كمزورې باندې جُمعه: **سوال**: (٢٥٣٧) كم سرې چې كمزورې وي اوپه دومره فاصله يا لوړ ځاى باندې جامع جومات واقع وي چې هلته نه سي تللى نوهغه به جُمعه په كم ځاى كې اداء كوي؟

جواب: په كم جومات كې چې جُمعه كيږې هلته دې ادا كړي، جامع جومات ته دتللو ضرورت نسته.

دخطبې په وخت كې سنت كول: **سوال**: (٢٥٣٨) دجُمعې دخطبې په وخت كې سنت كول څنګه دي؟

جواب: دخطبې په وخت كې سنت كول درست نه دي، دكم وخت څخه چې امام منبرته ورسيږي اوخطبه شروع كړي نودهغه وخت څخه لمونځ وغيره ټول منع سي، لقوله ﷺ : اذا خرج الامام فلا صلاة ولاكلام (١)، فقط

په يوښار كې څوځايه جُمعه درسته ده اوكه نه؟ اوځو نورې پوښتنې؟ **سوال**: (٢٥٣٩) په ښار كې په ډيرو ځايونوكې په جُمعه كيدلو سره په ثواب كې څوڅه كمى نه راځي؟ يوازې دبې ږيرې هلك په جماعت كې په شريكولو سره څونقصان نه راځي؟ په خدايي تعليم كې تقييد دنن صبا دمدرسو (سكولونو) په شان درست دى اوكه نه؟ پرمدرسينو باندې دجرمانو قاعده په قانون سره مدللـه واضحه كړي، دمدرسينو ماهانه تنخواه اخيستل درست دي اوكه نه؟ په متعصب عالم پسې لمونځ درست دى اوكه نه؟

جواب: په يوه ښار كې په ډيرو ځايونو كې جُمعه درسته ده، په دې سره دجُمعې په ثواب كې څه كمى نه راځي، په درمختار كې دي، وتؤدى فى مصر واحد بمواضع كثيرة مطلقا على المذهب وعليه الفتوٰى الخ درمختار (٢).

دبې ږيرې هلك په جماعت كې شريكيدل درست دي، اوبې ږيرې هلك كه نابالغ وي او يوازې وي نوهغه هم په جماعت كې شريكول جائزدي. كذا فى الشامى (٣)، په ديني مدرسو كې كه چيرې انتظام اوپابندې داوقاتو وغيره په شان دانګريزې سكولونو وسى نوڅه حرج پكښې نسته، مالي جرمانه په شريعت كې درسته نه ده، البته دمدرسينو او دكاركرانو تنخواه دقاعدې مطابق وضع (پرې) كيدى سى. اومدرسينو لره عيدي وغيره

---

(١). واذا خرج الامام (الى قوله) فلا صلاة ولا كلام الى تمامها (الدر المختار باب الجمعة ج١ ص١١٣ ، ط. س. ج٢ ص ١٥٨). ظفير

(٢). الدر المختار على هامش ردالمحتار ج١ ص٧٥٥ ، ط. س. ج٢ ص ١٤٤ . ظفير

(٣). يصف الرجال ثم الصبيان ظاهره تعددهم فلو واحد دخل الصف (درمختار مختصر) وكذا لوكان المقتدى رجلا وصبيا يصفهما لحديث انس الخ (ردالمحتار ج١ ص ٥٣٤ ، ط. س. ج٢ ص ٥٦٨ – ٥٧١). ظفير

اخيستل داطفالو څخه دعرف مطابق درست دی، په عالم پسی لمونځ افضله دی، اوعالم لره په دين کی متعصب کيدل په کاردی، دتعصب څخه مطلب په دين کی پوخوالی دی. فقط والله تعالی اعلم

<u>ايا دمکبر دپاره دامام اجازه ضروری ده؟</u> سوال: (۲۵۴۰) دجُمعې يا داخترونو په لمانځه کی دامام داجازی څخه بغير دخپل طرف څخه په رکوع اوسجده کی په زوره تکبير ويل دپاره ددی چی نورو لمونځ گذارو ته سهولت وی جائزدی اوکه نه؟ يوعالم ويل چی دامام داجازی څخه بغير په تکبير ويلو سره دمکبر لمونځ نه کيږی، داصحيح ده اوکه غلطه؟

جواب: دلمانځه گذارو دسهولت او داطلاع په وجهی سره تکبير په زوره ويل درست دی، دامام داجازی ضرورت نسته، ديوعالم داخبره چی دامام داجازی بغير تکبير په زوره ويل مقتدی لره جائزنه دی اودهغه لمونځ په دی سره فاسديږی الخ داغلطه ده. فقط

<u>دکمی قصبی مردم شماری چی پنځه ويشت سوه وی په هغه کی جُمعه جائزده؟</u> سوال: (۲۵۴۱) ديوځای ابادی دغدر دزمانی څخه مخکی اته نه زره وه اويو صوبه دارهم پکښی اوسيدی او تحصيل هم وو، دغدر څخه وروسته تحصيل هم موقوف سو، او کرار کرار دزمانی دحوادثو په وجه پنځه ويشت سوه خلگ پاته سويدی اومعمولی ضروری شيان اوس هم پيدا کيږی، اويوولس جوماتونه هلته موجود دی اوپه هفته کی يوه ورځ بازار هم لگيږی اوجامع جومات اوس تياريږی، په دی صورت کی به هلته جُمعه کيږی اوکه نه؟

جواب: دکمی علاقی ذکرچی په سوال کی سوی دی په هغه کی جُمعه واجب الاداء کيږی، هلته جمع اداء کول په کاردی ولی په حقيقت کی دغه ابادی قصبه ده که څه هم دزمانی دحوادثو په وجه اوس آبادی کمه سويده دقريه کبيره برابر اوس هم هلته ابادی موجوده ده، په شامی کی دی چی په قصباتو اوقريه کبيره کی عند الحنفية جُمعه اداء کيږی، بناءًا عليه په دغه ابادی کی جُمعه کول پکاردی (۱). فقط

<u>دجُمعې وخت</u>: سوال: (۲۴۲) په درمختار کی منقول دی چی دجُمعې په وخت باندی چاته اگاهی نسته، دعلماء اتفاق پردی خبره باندی سوی دی چی دماپښين په وخت کی دي دجُمعې لمونځ اداسی نو دجُمعې دلمانځه وخت کم دی؟

جواب: ددرمختار عبارت دادی چی (وجمعته کظهر اصلاً واستحبابًا) ددی حاصل دادی چی دجُمعې وخت هم هغه دی کم چی دماپښين وخت دی، سائل چی داليکلی دی چی

(۱). وتقع (الجمعة) فرضا فی القصبات والقری الکبيرة التی فيها اسواق (ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۴۸، ط. س. ج۲ ص ۱۳۸). ظفير

په (١) درمختار کی یې لیکلی دی چی دجُمعې دلمانځه په وخت باندی چاته اګاهی نسته الخ، دا بالکل غلطه ده، په درمختار کی هیڅ چیری هم داسی نسته.

جُمعه چیری جائزده؟ سوال: (٢٥٤٣) لس پنځه کسان یوځای سول اوپه لس دولس میله فاصله باندی دځه کار دپاره ولاړل او په دی دوران کی دجُمعې ورځ راغله نو هلته دوی لره دجُمعې لمونځ کول په کاردی اوکه نه؟ بینوا تؤجروا

جواب: دجُمعې دلمانځه دجوب اوداداء دپاره مصر یافناء دمصر شرط دی، یعنی په ښار یاولسوالۍ یالوی کلی کی جُمعه کیدی سی په کوچنی کلی اوځنګل کی چیری چی څه ابادی نه وی جُمعه نه کیږی البته که ځنګل دښار یا دولسوالۍ سره نژدی وی چی هغه د مصر په فناء کی داخل وی نوپه هغه کی جُمعه کیدی سی (٢). فقط

دجُمعې څخه وروسته څو رکعاته سنت دی؟ اوپه کم ترتیب سره دی؟ سوال: (٢٥٤٤) دجُمعې په لمانځه کی دفرضو څخه وروسته به څلور رکعاته سنت کوی اوکه شپږ رکعاته؟ که شپږ کوی، نومخکی به دوه کوی اوکه څلور؟

جواب: شپږ ښه دی، څلور مخکی اودوه وروسته. (٣) فقط

په کلی کی دجُمعې په لمونځ کولو سره ماپښین دذمی څخه نه ساقطیږی: سوال: (٢٥٤٥) که چیری یو سړی په کلی کی دجُمعې لمونځ اداء کړی نو دهغه دذمی څخه به دماپښین لمونځ ساقط سی اوکه نه؟ اوداسی کوونکی به ګنهګاروی اوکه نه؟

جواب: په کوچنی کلی کی دجُمعې لمونځ په اداء کولوسره ماپښین نه ساقطیږی اوداسی کول یې په درمختار کی مکروه تحریمی لیکلی دی (٤). فقط

دابادی په زیاتوالی کی دټولو قومونو اعتبار دی: سوال: (٢٥٤٦) د: (سرسولی) کلی د ښار

(١). والثالث وقت الظهر فتبطل الجمعة بخروجه مطلقا (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص ٧٥٧). ظفير

(٢). ويشترط لصحتها المصر الخ او فناءه (درمختار ط. س. ج٢ ص١٣٧) وتقع (الجمعة) فرضا في القصبات والقرى الكبيرة التي فيها اسواق الخ وفيما ذكرنا اشارة الى انه لاتجوز في الصغيرة التي ليس فيها قاض ومنبر وخطيب (ردالمحتار ص ٧٤٨ باب الجمعة، ط. س. ج٢ ص ١٣٨). ظفير

(٣). وسن مؤكداً اربع قبل الظهر واربع قبل الجمعة واربع بتسليمة (الدر المختار على هامش ردالمحتار باب النوافل ج١ ص٢٢٠) وذكر في الاصل واربع قبل الجمعة واربع بعدها ﴿ وذكر الطحاوى عن ابى يوسف انه قال يصلي بعدها ستا ﴿ ينبغي ان يصلي اربعا ثم ركعتين (بدائع الصنائع ج١ ص ٢٨٥). ظفير

(٤). وفيما ذكرنا اشارة الى انه لاتجوز (الجمعة) في الصغيرة التي ليس فيها قاض ومنبر وخطيب ﴿ الا ترى ان في الجواهر لو صلوا في القرى الصغيرة لزمهم الظهر (ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص ٧٤٨، ط. س. ج ٢ ص ١٣٨) وفي القنية صلاة العيد في القرى تكره تحريما لانه اشتغال بما لايصح (درمختار) قوله صلاة العيد ومثله الجمعة (ردالمحتار باب العيدين ج١ ص٧٧٥، ط. س. ج٢ ص١٢٧). ظفير

ثخه اولس میله لیری دی، اودمسلمانانو مردم شماری دسړیو اوښځو دری سوه ده، په دغه کلی کی جومات هم سته، دجُمعې اواخترونو لمونځ دهمیشه راهیسی کیږی، سرکاری سکول اوډاکخانه هم سته په هفته کی دوه بازاره لګیږی لس شل دوکانونه هم سته، اونور دوولس ۱۲ کلی ددی کلی سره متعلق دی دکم مردم شماری چی دری زره (۳۰۰۰) ده اودهرقوم دخاص کلی مردم شماری پنځلس سوه (۱۵۰۰) ده، نودلته جُمعه درسته ده اوکه نه؟

جواب: دکلی په غټوالی اوکوچنیوالی کی دټولو قومونو دمردم شماری اعتبار کیږی، دکم کلی مردم شماری چی دټولو قومونو په اعتبار سره ډیره ده نوهغه غټ کلی دی جُمعه پکښی واجب الاداء کیږی ځنګه چی په شامی کی ددی تصریح ده نوکه چیری دغه کلی لوی شمارل کیږی نودفقهاؤ کرامو دتصریح مطابق په هغه کی دجُمعې اوداخترونو لمونځ درست (۱) دی. فقط.

ددوو زرو ثخه په زیاته ابادی کی جُمعه درسته ده: **سوال**: (۲۵۴۷) کلی سلیم پور متصل دکلی سهنسپور سره، قریب یومیل ده، په کم کی چی جُمعه واجبه ده. اودهغه سره متصل یوه قلعه ده چی ددواړو کلیو ترمینځه باغ دی اوپنځه وخته داذان اواز راځی او ددواړو ځایونو مردم شماری څلور نیم زره ده، دسلیم پور مردم شماری دوه زره دری سوه ده، او دقلعې ابادی دوه زره دوه سوه (۲۲۰۰) ده، په سلیم پورکی دغدر ثخه مخکی تحصیل وو، اومردم شماری یی هم اوو زروته نژدی وه، لیکن دحوادثو او دانقلاب په وجه سره ابادی کمه سویده، بیاهم هرقسم ضروریات پیدا کیږی، لهذا جُمعه اواخترونه پکښی واجبیږی اوکه نه؟

جواب: سلیم پور اوس هم قریه کبیره ده اوپه قریه کبیره کی جُمعه واجب الاداء کیږی، کما صرح به الشامی، نوپه سلیم پور کی جُمعه کول پکاردی اوهمدغه شان په قلعه کی هم جُمعه کیدی سی. فقط

ددیارلس سوو په ابادی کی چی بازار وی نوجُمعه پکښی جائزه ده: **سوال**: (۲۵۴۸) زماچی اوس په کم ځای کی وظیفه لګیدلی ده، هغه مخکی څه کلی اوښارنه وو، دریل دستیشن په وجه دلته ګودام دی، اوددری طرفونو ریل ګاډی دلته ځی راځی، دشلو دوه ویشتو کالو راهیسی ستیشن ته مخامخ دلاهور اوپیښور پرسړك باندی دوکانونه ابادسوی وه، بیادلته داسی منډۍ جوړه سوه چی لیری لیری ځایوته دی ځای ثخه دسوداګری مال لکه

(۱). وتقع فرضا فی القصبات والقری الکبیرة التی فیها اسواق الخ (ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۴۸ ، ط. س. ج۲ ص ۱۳۸). ظفیر

غوړی، وریجی، غنم وغیره ځی، اوس په دی ځای کی کورونه ټول پاخه سوی دی او آبادی یې هم دیارلس سوه سوه هرقسم ضروریات دلته پیدا کیدی سی، اوتهانه او سرکاری سکول هم پکښې موجوددی، اوابادی ورځ په ورځ زیاتیږی، په جُمعه کی پنځه ویشت دیرش سړی جمع کیږی نودلته جُمعه کول په کاردی اوکه نه ؟

دابادی څخه لرِ لیری په کورکی جماعت کیدی سی اوکه نه؟ سوال: (۲۵۴۹) اوکم خلگ چی ددغه جومات څخه په زیاته فاصله باندی اوسیږی مثلاً ۴۰۰ گزه یا ۵۰۰ گزه چی داذان اواز هلته نه سی رسیدی که چیری هغوی دجومات ځای په کورکی مخصوص کړی، اوشپږ اوه کسان په جماعت سره لمونځ کوی نوایا دکور دغه مخصوص ځای به دجومات حکم ولری اوکه څنگه؟

جواب: ۱\: دکمی علاقې ذکر چی په سوال کی دی، په هغه کی جُمعه واجب اواداء کیږی نوهلته جُمعه کول په کاردی. ([1])

۲\: دکوردغه مخصوص ځای به دجومات حکم نلری ([2]) لیکن که چیری هلته په جماعت سره لمونځ وسی، نودجماعت ثواب به ورته حاصل سی. فقط

مخکی ښاروو اوس یی دوه نیم زره یونیم زر ابادی ده ایاجُمعه پکښی جائزده؟ سوال: (۲۵۵۰) کم ځای چی مخکی ښار ؤ او اوس آبادی کمه سوه یونیم زر یا دوه زره خلگ پاته سوه په هغه کی جُمعه جائزده اوکه نه؟ که جائزوی نو دموجوده حالت په لحاظ سره اوکه دپخوانی حالت په اعتبار سره؟

جواب: په کم لوی کلی کی چی بازارونه وی هغه دولسوالۍ په شان وی او دمصریت نښانې په هغه کی پیدا کیږی، نوکمه علاقه چی مخکی ښار وی اواوس په هغه کی دوه نیم زره یونیم زر کسان پاته سوی وی اوبازار اودکانونه وغیره پکښی وی نوپه هغه کی جُمعه واجب ده، هغه په حقیقت کی مصردی په هغه کی دجُمعې په کیدلو کی څه تردد نه معلومیږی او دلوی کلی علامه داوی چی هغه دولسوالۍ په شان معلومیږی ([3]).

دجُمعې خطبه فرض ده که سنت: سوال: (۲۵۵۱) دجُمعې خطبه فرض ده اوکه سنت؟

دخطبی په وخت کی څه قسم ذکر جائز دی او که نه؟ سوال: (۲۵۵۲ \۱) د خطبی په وخت

([1]). وتقع فرضا فی القصبات والقری الکبیرة التی فیها اسواق الخ (ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۴۸، ط. س. ج۲ ص ۱۳۸). ظفیر

([2]). ولا یکره ما ذکر فوق بیت جعل فیه مسجد بل ولا فی فیه لانه لیس بمسجد شرعا (الدرالمختار علی هامش رد المحتار، مطلب فی احکام المسجد ج۱ ص ۲۱۵ ، ط. س. ج۲ ص ۲۵۷). ظفیر

([3]). وتقع فرضا فی القصبات والقری الکبیرة التی فیها اسواق ؒ (ردالمحتار ص ۷۴۸ ج۱ ط. س. ج۲ ص ۱۳۸). ظ

کې څه قسم ذکر جائز دی اوکه خاموش اوسیدل په کاردی؟

دجُمعې څخه مخکې سنت یې دخطبې څخه مخکې ونه کړې سول اوس څه وکړي: سوال:
(٢٥٥٣\٣) دجُمعې دلمونځ څخه مخکې چې کم څلور رکعاته سنت دی هغه پاته سول او دجُمعې دلمانځه خطبه شروع سوه نودغه څلور رکعاته به کم وخت کوی؟

جواب: \١\: په خطبه کې فرض (١) مطلق ذکر دی، تردی پوری چې که چیری په قدر د الحمدلله، یاسبحان الله یې وویل، نوفرض خطبه به اداء سی، لیکن سنت دادی چې دوې خطبې دی وی، کذا فی الدر المختار وغیره وکفت تحمیدة اوتهلیلة اوتسبیحة للخطبة المفروضة مع الکراهة الخ ویسن خطبتان الخ (٢).

\٢\: چې خطبه ویل کیږی نوپه خاموشی سره یې اوریدل پکاردی هیڅ قسم ذکر اوتسبیح اولمونځ وغیره دغه وخت نه دی پکار ، هکذا فی کتب الفقه (٣).

\٣\: دخطبې شروع کیدلو څخه وروسته دي سنت نه کوی دجُمعې دلمانځه څخه دې وروسته وکړی، او ددوهمی خطبې په وخت کې دي هم نه کوی.

دښار څخه په یومیل فاصله کې یوه احاطه ده په هغه کې جُمعه جائزده اوکه نه؟ سوال:
(٢٥٥٤) یوه احاطه دولس میله ده اودهغه څخه په یومیل فاصله کې ښار اباد دی، نوپه دغه احاطه کې جُمعه درسته ده اوکه نه؟

جواب: که چیری دغه احاطه دښار په فناء کې شمارل کیږی نودلته جُمعه صحیح ده (٤). فقط

دبنګال صوبې په کلیو کې جُمعه جائزده اوکه نه؟ سوال: (٢٥٥٥) ماقولکم رحمکم الله په دی مسئله کې چې په کلیو دصوبه بنګال کې جم غفیر دجُمعې لمونځ پکښې اداء کړی، صرف په دی وجه سره چې دتیری سوی زمانی دورځو څخه هرخاص اوعام دجُمعې

---

(١). خطبه دجمعې داداء دصحیح کیدلو دپاره شرط ده (یشترط لصحتها سبعة اشیاء الاول المصر الخ والرابع الخطیب فیه (الدر المختار باب الجمعه. ط. س. ج٢ ص١٣٧). ظفیر

(٢). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص ٧٥٨ ، ط. س. ج٢ ص١٤٨). ظفیر

(٣). اذا خرج الامام من الحجرة ان کان والا فقیامه للصعود فلا صلاة ولاکلام الی تمامها (درمختار) قوله فلا صلاة شمل السنة وتحیة المسجد ﴿ قوله لا کلام ای من جنس کلام الناس اما التسبیح ونحوه فلا یکره وهو الاصح کما فی النهایه والعنایه وذکر الزیلعی ان الاحوط الانصات ومحل الخلاف قبل الشروع اما بعده فالکلام مکروه تحریما باقسامه کما فی البدائع وقال البقالی فی مختصره واذا شرع فی الدعاء لا یجوز للقوم رفع الیدین ولا تامین باللسان جهرا فان فعلوا ذلك اثموا وقیل اساءوا، ولا اثم علیهم والصحیح هو الاول وعلیه الفتوی (رد المحتار باب الجمعة ج١ ص ٧٢٨ ، ط. س. ج٢ ص ١٥٨). ظفیر

(٤). ویشترط لصحتها المصر او فناءه. (درمختار باب الجمعة ط. س. ج٢ ص١٣٧). ظفیر

دلمانځه دپاره په دغه ركم كلي كى داداء كولو دپاره راتلل، اويوه ډله دعلماء احناف ددغه كلي وايي چي دحضرت امام ابو حنيفه رحمه الله په نزد كه څه هم په دې كى دجُمعې لمونځ روانه دى، ليكن په دى مسئله كى په تقليد دامام شافعى رحمه الله په قريه كى دجُمعې لمونځ كوو، نوددوى قول څنګه دى؟ اودجُمعې لمونځ دهرخاص اوعام اودعلماؤ دموصوفى ډلى اداء كيږى اوكه نه؟ دحنفيه وو دمسلك (مطابق) جواب مدلّل تحرير وفرمايا ست؟

جواب: جُمعه دحنفيه وو په اتفاق سره خاص په مصر پورى ده اوپه قريه كى جائز نه ده، كذا فى الهدايه صلوٰة الجمعة لاتصح الا فى مصر جامع اومصلى المصر ولا تجوز فى القرى [1]، اودحضرت امام ابوحنيفه رحمه الله څخه دمصر په باره كى دامنقول دى چي بازار اوكوڅى اوحاكم چي دحدودو نافذ كوونكى ولرى. كذافى المواهب للطرابليسى چونكى دكفارو تسلط غالب سو اوداسلام حاكم مفقود دى، نوموجودوالى دشرط دحاكم چي نافذ كونكى وى مفقود سو، نوكه چيرى مذكوره قريه مسئول عنها بازار اوكوڅى لرى نوپه موجب دروايت مذكوره جُمعه اواخترونه هلته سره دوجود دشرائطو بلاشبه قائم كيدلى سى، لما فى الشمنى فلا يؤدى فى مفازة لما روى البيهقى فى المعرفة وعبد الرزاق وابن ابى شيبة فى مصنفيهما عن على انه قال لا جمعة ولا تشريق ولا صلوٰة الفطر ولا اضحىٰ الا فى مصر جامع او لمدينة ولانه كان لمدينة النبى ﷺ فى كثيرة ولم ينقل عنه ﷺ انه امر باقامة الجمعة فيها. انتهىٰ اوظاهره ده چي هغه كسان چي دجُمعې لمونځ په كليو ياباندو كى په تقليد دامام شافعى رحمه الله اداء كوى، او په پنځه وخته لمانځه او دتعداد په شرائطو اوپه نورو مسائلو كى دامام شافعى رحمه الله په مسلك باندى عمل نه كوى دغه ته تلفيق وايي، اودفقهاؤ كرامو په نزد باندى تلفيق باطل دى نو قول دبعضو علماء احناف په باره دجواز دلمانځه دجُمعې كى په تقليد دامام شافعى رحمه الله باندى هيڅكله صحيح اودرست نه دى اودجُمعې لمونځ ددغو په نزد دحنفيه ؤ نه صحيح كيږى اونه په نزد دشافعيه ؤ. نو دماپښين دلمانځه دپريښوولو ګناه اوقيام دجُمعې په صورة دعدم جواز كى دجُمعې پردوى باندى لازميږى. فقط، والله تعالىٰ اعلم.

<u>په بنګال كى چيرى چي ابادياني پيدا سوي دى جُمعه جائز نه ده</u>: **سوال**: (٢٥٥٢) دبنګال په ملك كى بعضى مواضع متصل واقع دى اودپخوانى وخت څخه راپه ديخوا په هغه مواضعو كى جُمعه نه كيدله، اوس بعضى ملايان دبنګال وايي چي په دى ديار كى بيشكه جُمعه جائزده، خلګ دفتوىٰ منتظر دى؟

---

[1]. هدايه باب صلوٰة الجمعة ج١ ص١٥٠. ظفير

جواب: په کوچنی کلی کی **عند الاحناف جُمعه واجبه نه ده اونه اداء کیږی، کما فی الدر المختار المعروف بالشامی** وفیما ذکرنا اشارة الی انه لا تجوز فی الصغیرة التی لیس فیها قاض ومنبر وخطیب کما فی المضمرات والظاهر انه ارید به کراهة النفل بالجماعة الا تزی انّ فی الجواهر لو صلوا فی القرٰی لزمهم اداء الظهر (۱) الخ ص ۵۳۷ وفی باب العیدین من الدرالمختار: وفی القنیة صلٰوة العید فی القری تکره تحریمًا ای لانه اشتغال بما لا یصح لان المصر شرطا لصحة ﷺ قال فی الشامی: قوله صلٰوة العید ومثله الجمعة. (۲) ددی روایاتوڅخه معلومه سوه چی په قریه صغیره کی جُمعه صحیح نه ده، او دماپښین اداء لازمه ده اودجُمعې اداء کول په قریه کی مکروه تحریمی ده اوپه دیهاتو یاقریو دبنګال کی لکه څنګه چی دهغوی حال معلوم سوی دی کوچنی قریه ده، په هیڅ وجهی سره جُمعه په هغه کی صحیح نه ده. فقط

ددواړو خطبو په مینځ کی په لاس پورته کولو سره دعا غوښتل څنګه دی؟ سوال: (۲۵۵۷) ددواړو خطبو ترمینځ په لاسونو پورته کولو سره ددعاء غوښتل درست دی اوکه نه؟

جواب: ددواړو خطبو په مینځ کی که دعاء غواړی نوپه زړه کی دي وغواړی، په ژبی سره او په لاسونو پورته کولو سره دعا غوښتل په دغه حالت کی درست نه دی (۳).

دخطبی څخه مخکی دوعظ ویل څنګه دی؟ سوال: (۲۵۵۸) یومولوی صاحب دجُمعې دلمانځه څخه مخکی دسنت داداء کولو په وخت کی وعظ کوی، چی دهغه سره دسنت کولو والاوو ته تکلیف وی، نوپه داسی حالت کی سنت اداء کړو اوکه نه وعظ واورو؟

جواب: په داسی وخت کی چی دلمانځه ګذارو په لمانځه کی خلل واقع کیږی اوبعض دسنتو څخه پاته سی، وعظ کول نه دی په کار. ځکه چی فقهاء داتصریح فرمایی چی که چیری ذکر بالجهر یاپه تلاوت دقرآن کریم په جهر سره دلمانځه ګذارو په لمانځه کی څه خلل واقع کیږی نودغه شان ذکرالله وغیره کول نه دی په کار، فما ظنکم بالوعظ .... اول خو په داسی وخت کی واعظ لره هیڅ وعظ کول نه دی په کار اوکه چیری هغه وعظ نه پریږدی نو دجُمعې څخه مخکی سنت کوم چی سنت مؤکده دی (۴) هغه مه پریږدی ضروری یی وکړی.

---

(۱). شامی باب الجمعة ج۱ ص۷۴۸ ، ط.س. ج۲ ص ۱۳۸ . ظفیر

(۲). ردالمحتار باب العیدین ج۱ ص ۷۷۵ ، ط. س. ج۲ ص ۱۲۷. ظفیر

(۳). واذا خرج الامام فلا صلاة ولاکلام الی تمامها الخ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ج۱ ص ۷۲۷ ، ط. س. ج۲ ص ۱۵۸). ظفیر

(۴). وسن مؤکدا اربع قبل الظهر واربع قبل الجمعة (درمختار) ولهٰذا کانت السنة المؤکدة قریبة من الواجب فی لحوق الاثم ویستوجب تارکها التضلیل واللوم (ردالمحتار مطلب فی السنن النوافل ج۱ ص۲۳۰ ط. س. ج۲ ص۱۲).

دجُمعې لمونځ فرض دی اوکه نه؟ اوخطبه یې اوریدل څنګه دي؟ سوال: (۲۵۵۹) دجُمعې دوه رکعاته فرض دی اوکه نه څه دی؟ اواوله اودوهمه خطبه فرض ده اوکه نه څنګه؟ اواوریدل یې واجب دی اوکه نه؟ اودخطبې په وخت کی خبری کول اودلمانځه کول څنګه دی؟

جواب: دجُمعې دوه رکعاته فرض (۱) دی، اوخطبه مطلقاً فرض (۲) ده، اودوی خطبی ویل سنت دی، اوټوله پوره خطبه اوریدل فرض دی (۳)، (۴)، دخطبی دویلو په وخت کی خبری کول اولمونځ کول درست نه دی واذا خرج الامام فلا صلاة ولا کلام الی تمامها (۵).

دوهم اذان به منبر ته مخامخ په جومات کی وی اوکه دباندی؟ سوال: (۲۵۲۰) دجُمعې دوهم اذان منبر ته نژدی په جومات کی کیدل ښه دی اوکه نه دجومات څخه دباندی دجومات په دروازه باندی اودسنن ابی داود دلفظ علی باب المسجد څخه څه مراد دی؟

جواب: دجُمعې دوهم اذان منبرته مخامخ په جومات کی مسنون (۶) دی اوددی تفصیل او دابوداود شریف دحدیث شریف تاویل په هغه رسالو کی موجود دی کمی چې په دی باره کی شائع سویدی هغه دي وکتل سی.

دجُمعې دلمانځه داترتیب صحیح دی اوکه نه؟ سوال: (۲۵۲۱) دجُمعې لمونځ په دار الحرب کی په جائز ګڼلو سره بنده په دا شان سره کوی چی دخطبی څخه مخکی څلور رکعاته سنت، دخطبی څخه وروسته دوه رکعاته فرض په جماعت سره اوبیا څلور رکعاته سنت، لیکن که چیری جومات ته په داسی وخت کی شامل سم چی خطبه شروع وی نو خطبه واورم اوبیا دوه رکعاته فرض دهغه پس مخکنی څلور رکعاته سنت اودفرضو څخه وروسته څلوررکعاته سنت اداءکم اوبس ایاهم دغه رکم جائزدی؟ که چیری نه وی نوولی؟

جواب: همدغه رکم یې کول په کاردی، داصحیح دی اوکه چیری دجُمعې دلمانځه څخه وروسته شپږ رکعاته سنت هم کوی نوښه دی.

---

(۱). هی فرض عین یکفر جاحدها لثبوتها بالدلیل القطعی (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷٤۷ ، ط. س. ج۲ ص۱۳۲). ظفیر

(۲). ویشترط لصحتها الخ الخطبة فیه (ایضا ج۱ ص ۷۵۷ ، ط. س. ج۲ ص۱٤۷، باب الجمعة). ظفیر

(۳). ویسن خطبتان بجلسة بینهما (ایضا ج۱ ص۸۵۸ ، ط. س. ج۲ ص۱٤۸). ظفیر

(٤). یجب علیه ان یستمع (درمختار) حیث قال اذا الاستماع فرض کما فی المحیط اوواجب الخ (ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۲۸ ، ط. س. ج۲ ص ۱۵۹). ظفیر

(۵). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۲۷ ، ط. س. ج۲ ص ۱۵۸ . ظفیر

(۶). ویؤذن ثانیا بین یدیه ای الخطیب الخ اذا جلس علی المنبر (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ج۱ ص ۷۷۰ ، ط. س. ج۲ ص ۱۲۱ ، باب الجمعة). ظفیر

دمصر صحیح تعریف څه دی؟ سوال: (٢٥٢٢) داحنافو په نزد دجُمعې دواجبوالی دپاره خو مصر یقینًا شرط دی لیکن دمصر په تعریف کی عظیم اختلاف دی، لهٰذا ددی خبری معلومول پکار دی چی معتبر اومفتٰی به تعریف کم یودی، اوددی ماخذ څه دی؟ مدلل یی بیان وفرمایاست؟ دکم کلی ابادی چی دولس سوه یقینی ده اوپنځه جوماتونه هم پکښی دی، اودکلی دخلګو ضروریات هم پکښی پیدا کیږی، او دهدایی دصاحب ددی تعریف بعینه مصداق دی چی، هذا وعنده انهم اذا اجتمعوا فی اکبر مساجدهم لم یسعهم، اودشرح وقایه دصاحب ددی تعریف هم ورسره انطباق دی، ولا یسع اکبر مساجده اهل مصره، ددی څخه علاوه چونکی په ذکرسوی کلی کی شریفان اهل علم اباد دی دهغوی په وجهی سره دخوا اوشا کلیو خلګ دجُمعې دشرکت دپاره جمع کیږی، او لویه ګڼه ګوڼه جوړیږی. لهٰذا بیان دا وفرمایاست چی په ذکر سوی کلی کی په بناء دتعریف دصاحب دهدایی اوشرح وقایی جُمعه جائزه ده اوکه نه؟ دناجائزوالی په صورة کی دلیل داعراض عن التعریفین او دمفتٰی به قول ماخذ تحریر کړی؟ عند الله ماجور او عند الناس مشکور سئ.

جواب: دمصر داتعریف، وهو ما لایسع اکبر مساجد اهل المکلفین بها، منقوض دی، صحیح داده چی عرفادي هغه علاقه دښار یا دولسوالۍ ویل کیدلو مستحقه وی اوهغه لوی کلی چی په شان دقصبی وی اودخلګو ضرویات هلته پیدا کیږی هغه هم دمصر په حکم کی داخل دی، په شامی کی دی: وتقع فرضاً فی القصبات والقری الکبیرة اللتی فیها اسواق الی ان قال وفیما ذکرنا اشارة الی انه لا تجوز فی الصغیرة التی لیس فیها قاض ومنبر وخطیب الخ شامی ([1]) وفی باب العیدین من الدر المختار: وفی القنیة صلٰوة العید فی القری تکره تحریمًا ای لانه اشتغال بما لا یصح لان المصر شرط الصحة الخ ([2]) درمختار، په شامی کی دی: ومثله الجمعة. ([3]) الخ

نومعلوه سوه چی په کوچنی کلی کی جُمعه درسته نه ده حالانکی تعریف د: ما لایسع اکبر مساجده الخ پرډیرو کلیو باندی صادق راځی، ددی وجه شامی ددی تعریف په ذیل کی نقل فرمایلی دی چی، قوله وما لا یسع هذا یصدق علی کثیر من القرٰی الخ اوپر دې تعریف باندی داهم نقض وارد سوی دی چی دحرمینو شریفینو مسجد حرام اومسجد نبوی ﷺ ددی تعریف څخه خارجیږی ځکه چی هلته ما لایسع صادق نه راځی، بلکی په دغه جوماتونو کی ددغه ځای داوسیدونکو څخه ډیرزیات وسعت دی، کذافی شرح المنیة

([1]). رد المحتار باب الجمعة ج١ ص٧٤٨ ، ط.س. ج٢ ص ١٣٨ . ظفیر
([2]). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب العیدین ج١ ص ٧٧٥ ، ط. س. ج٢ ص١٢٧). ظفیر
([3]). ردالمحتار باب العیدین ج١ ص ٧٧٥ ، ط. س. ج٢ ص ١٢٥. ظفیر

الخ (١).

حضرت قاسم العلوم رحمة الله علیه او دجُمعې مسئله: **سوال**: (٢٥٢٣) حضرت مولانا محمد قاسم صاحبؒ دقیام دصلاۃ جُمعه فی القرٰی دجائزوالی محقق اومصدق دی، ارشاد فرمایی ملاحظه کړی: واگر کسی دردیهی جُمعه قائم کند دست گریبانش نه زند که اول این شرط مصر بودن ظنی الخ، حالانکه داخبره دجمهورو څخه خلاف ده دتطبیق یی څه صورة دی؟

جواب: دحنفیانو مذهب معلوم اومعروف دی چی په کوچنی کلی کی جُمعه نه صحیح کیږی ځکه چی دهغو په نزد دجُمعې دپاره مصر شرط دی اوددی تحقیق اوقوی دلائل په اوثق العرٰی اواحسن القرٰی کی موجوددی، دغه کتابونه دي وکتل سی، باقی دحضرت مولانا نانوتویؒ دافرمایل چی (دست وگریبانش نه زند الخ، په دی وجهی سره دی چی چونکی دامسئله دامامانو ترمینځه مختلف فیها ده اوپه دلائلو ظنیه ۇ باندی بناء ده، ددی وجه دجُمعه فی القرٰی قائموونکی سره جنګ اوجګړه اوطعن اوتشنیع مه کوی، ځکه چی په فروعی اختلافاتو کی دمحققینو همدا مسلك وی چی نزاع اوجدال په دی کی مناسب نه دی.

په خلور زره ابادی کی جُمعه جائزده: **سوال**: (٢٥٢٤) دکمی علاقی ابادی چی خلور زره (٤٠٠٠) وی اودیو میل په فاصله کی ستیشن دی اودهغه په وجهی سره بازار هم قائم سویدی، تهانه اوسکول هم پکښی دی، او دبازار ابادی دری زره (٣٠٠٠) سویده، د موضع او دستیشن مجموعه ابادی اوه زره (٧٠٠٠) ده په دی صورة کی په دغه موضع کی دجُمعې او داخترونو لمونځ کول کیږی اوکه نه؟

جواب: په داسی بستی کی دجُمعې او داخترونو لمونځ واجب دی اواداء کیږی ځکه چی شامی تصریح کړیده چی په ولسوالۍ اولوی کلی کی جُمعه فرض کیږی، اودا ظاهره ده چی ذکر سوی علاقه لویه قریه ده (٢).

په کوچنی ابادی کی جُمعه جائز نه ده: **سوال**: (٢٥٢٥) په هندواړه کلی کی دزمیندارانو دقوم ټول نوی (٩٠) کورونه دی، نوپه داسی کلی کی جُمعه رواه ده اوکه نه ؟

---

(١). والفصل فی ذلك ان مکة والمدینة مصران تقام بهما الجمعة من زمنه ﷺ الی الیوم فکل موضع کان مثل احدهما فهو مصر ﴿ حتی التعریف الذی اختاره جماعة من المتاخرین کصاحب المختار والوقایة وغیرهما وهو ما لو اجتمع اهله فی اکبر مساجده لا یسعهم فانه منقوض بهما اذ کل مسجد منهما یسع اهله وزیادة ﴿ (غنیة المستملی ٥١١). ظفیر

(٢). وتقع فرض فی القصبات والقری الکبیرة التی فیها اسواق الخ (شامی باب الجمعة ج١ ص ٧٤٨ ، ط. س. ج ٢ ص ١٣٨). ظفیر

جواب: په شامی کی یی دقهستانی څخه راوړی دی چی: وتقع فرضًا فی القصبات والقری الکبیرة فیها اسواق، الی ان قال: وفیما ذکرنا اشارة الی انه لا تجوز فی الصغیرة التی فیها لیس قاض ومنبر وخطیب (١) الخ ددی عبارت څخه معلومه سوه چی په ذکر سوی کلی کی چی پکښی نوی ۹۰ کورونه دی جُمعه نه اداء کیږی، ځکه چی دا کوچنی کلی دی، نه قریه کبیره ده اونه ولسوالی ده، هذا ما علیه المحققون.

په لویه ولسوالی کی جُمعه جائز ده: سوال: (۲۵۲۲) په هزاره ضلع کی شنکیاری نومی یو ځای دی، چی په هغه کی څلور جوماتونه دی اوبازارونه دی، تقریبًا اتیا دوکانونه دی او تهانه، ډاکخانه، معمولی محکمی هم پکښی سته، دلویو لویو حاکمانو دتم کیدو ځای دی اودلته دجُمعې لمونځ اداء کیږی، یوصاحب په ذکر سوی موضع کی دلمانځه داداء کولو څخه مانع دی، نوپه داسی قریه کی دجُمعې دلمونځ داداء کولو څه حکم دی؟

جواب: فقهاؤ تصریح فرمایلی ده چی په قصباتو اوپه لوی کلی کی دجُمعې لمونځ فرض دی اواداء کیږی، اوداتصریح یی هم فرمایلی ده چی په کوچنی کلی کی داحنافو عالمانو په اتفاق سره جُمعه نه کیږی بلکی په کلی کی جُمعه کول ګویا نفل لمونځ په جماعت کثیره سره په دعوت ورکولو سره اداء کول دی، کم چی په اتفاق دفقهاؤ سره مکروه دی اودکلی کوچنی والی یالوی والی په مشاهدی سره، او دابادی په ډیروالی اوکموالی سره معلومیږی، په کم کلی چی دری څلور زره بنی آدم ابادوی ظاهرًا هغه لوی کلی دقصبی په حکم کی کیدی سی، اوچی ددی څخه ابادی کمه وی، نوهغه ته به کوچنی کلی ویل کیږی، په شامی کی دقهستانی څخه منقول دی، وتقع فرضا فی القصبات والقری الکبیرة التی فیها اسواق الی ان قال، وفیما ذکرنا اشارة الی انه لا تجوز فی الصغیرة التی لیس فیها قاض ومنبر وخطیب الخ، شامی باب الجمعة، (٢) وفی باب العیدین من الدر المختار صلاة العید فی القری تکره تحریمًا ای لانه اشتغال بما لا یصح، قال فی الشامی قوله صلاة العید ومثله الجمعة (٣).

دجامع جومات پرځای دمحلی په جومات کی جُمعه کول څنګه دی؟ سوال: (۲۵۲۷) بعض خلګ جامع جومات پریږدی اودمحلی په جومات کی جُمعه کوی، ددی څه حکم دی؟

جواب: په یوښار کی په ډیرو ځایونو کی هم دصحیح مذهب موافق جُمعه صحیح ده، (٤)

(١). ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص ۷۴۸ ، ط. س. ج٢ ص ١٣٨. ظفیر

(٢). ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص۷۴۸ ، ط. س. ج٢ ص١٣٨. ظفیر

(٣). ردالمحتار باب العیدین ج١ ص۷۷۵ ، ط. س. ج٢ ص١٢٧. ظفیر

(٤). وتؤدی (الجمعة) فی مصر واحد بمواضع کثیرة مطلقا علی المذهب وعلیه الفتوی (الدرالمختار) لان جواز =

کذا فی الدر المختار وغیره ، لیکن بی دوجهی جامع مجسد پریښوول ښه نه دی، البته که چیری دځه (شر) فتنی وغیره اندیښنه وی، نوخیردی، کنې حتی الوسع جُمعه په یوځای جامع جومات کی کول ښه دی اودلوی ثواب موجب ده.

په کلی کی دجُمعې کولو سره به دماپښین لمونځ دذمې څخه ساقط سی اوکه نه؟ سوال: (۲۵۲۸) په کلی کی دحنفیانو په نزد جُمعه جائز ده اوکه نه؟ اوپه کلی کی به دماپښین لمونځ په جُمعې کولو سره ساقط سی اوکه نه؟

جواب: قال فی الدر المختار وفیما ذکرنا اشارة الی انه لا تجوز فی الصغیرة التی لیس فیها قاض ومنبر وخطیب الخ والظاهر انه ارید به الکراهة لکراهة النفل بالجماعة الا تری ان فی الجواهر لو صلوا فی القرٰی لزمهم اداء الظهر الخ، شامی ص ۵۳۷، باب الجمعة، وفی باب العیدین من الدر المختار وفی القنیة صلوٰة العید فی القری تکره تحریما ای لانه اشتغال بما لا یصح لان المصر شرط لصحة قوله صلوٰة العید ومثله الجمعة الخ (۱) شامی، ددی عبارتونو څخه واضحه سوه چی په کوچنی کلی کی جُمعه صحیح نه ده، اونه اداء کیږی اوکه چیری یی وکړی نو دماپښین لمونځ به ساقط نسی.

په دوه نیم زره ابادی کی جُمعه جائزده اوکه نه؟ سوال: (۲۵۲۹) په راکهیړه نومی ځای کی دمسلمانانو ابادی دوه نیم زره (۲۵۰۰) ده څلور پکښی جوماتونه دی اودرخت (کیږي) خرخونکو او دعطارانو ډیر دوکانونه دی، اودهمیشه راهیسی جُمعه کیږی، نوپه دی کلی کی جُمعه جائزده اوکه نه؟

جواب: په ظاهره داغټ کلی دی اوپه لوی کلی کی داحنافو په نزد جُمعه واجبه ده اواداء کیږی، کمافی الشامی، وتقع فرضا فی القصبات والقری الکبیرة الخ، (۲)

دبازار په شاوخوا مستقل کلی کی جُمعه جائزده اوکه نه؟ سوال: (۲۵۷۰) چهوټا نومی ځای دکمتول دبازار سره واقع دی او دبازار ابادی یی ددری څلورو زرو څخه کمه نه ده، دضرورت تمام شیان پکښی پیدا کیږی، ایاذکر سوی ځای دمصر فناء ګرځول کیدی سی اوکه نه دقرب اوجوار مسلمانان هلته ولاړ سی جُمعه اداء کړی اوکه نه په خپل خپل ځای کی یی وکړی؟ اواهل قریه په خپل موضع کی جُمعه قائمولی سی اوکه نه؟

جواب: کله چی دغه ځای په مستقل نوم سره مشهوره دی اودښار داغراضو دپاره نه دی،

= التعدد وان کان ارجح واقوی دلیلا لکن فیه شبهة قویة لانه خلافه مرویة عن ابی حنیفة رحمه الله ایضا واختاره الطحاوی رحمه الله (ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۵۵ ، ط. س. ج۲ ص ۱۴۴. ظفیر

(۱). ردالمحتار باب العیدین ج۱ ص۷۷۵ ، ط. س. ج۲ ص۱۲۷. ظفیر

(۲). ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۴۸ ، ط. س. ج۲ ص۱۳۸. ظفیر

نودا دمصر فناء نه ده: فالقول بالتحديد بمسافة يخالف التعريف المتفق على ما صدق عليه بانه المعد لمصالح المصر فقد نصّ الائمة على ان الفناء ما اعدّ لدفن الموتٰى ولحوائج المصر بركض الخيل والدواب وجمع العساكر والخروج للرمى وغير ذلك (رد المحتار). ([1])

په قرب اوجوار کی چی کم کوچنی کلی دی دهغه ځای اوسیدونکی دي په خپلو خپلو کليو کی دماپښين لمونځ کوی، هلته جُمعه کول درست نه دی ([2])، البته که ښار ته ولاړ سی نوهلته دي جُمعه کوی ([3]).

ایا کلیوالو لره دجُمعې دپاره ښار ته راتلل ضروری دی؟ سوال: (۲۵۷۱) دکليوالو دپاره دجُمعې دپاره ښار ته راتلل ضروری دی اوکه نه؟ اوکه چيری رانه سی نوګنهګار به وی اوکه نه؟

جواب: دښار دقرب اوجوار کليوالو دپاره دجُمعې دپاره ښارته راتلل ضروری نه دی، او په نه راتللو سره به هغوی نه ګنهګاريږی. فقط

ددی عبارتونو څه مطلب دی؟ سوال: (۲۵۷۲) (اختلفوا فی تفسير المصر: قال فی النهايه: اختلفوا فيه فعن ابی حنيفه رحمه الله وهو ما يجتمع فيه مرافق اهله) ددی عبارت څه مطلب دی؟ (وعن ابی حنيفة رحمه الله هوبلدة کبيرة فيهاسکك واسواق ولهارساتيق) ددی عبارتونو مطلب تحرير وفرمايا ست.

جواب: کم مختلف عبارتونه چی دمصر په تعريف کی وارد دی حال دهغوی يودی، هغه داچی مصر لوی ښار ته ويل کيږی په کم کی چی دوکانونه اوبازارونه وی اوضروريات پکښی پيدا کيږی، وغيره

په کوچنی علاقه کی ديومصلحت په وجه سره هم جُمعه جائزنه ده: سوال: (۲۵۷۳) په يوه علاقه کی خلګ دجُمعې شوق لری ليکن دامام اعظم رحمه الله دمسلك په وجه سره د

([1]). ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷٤۹ ، ط. س. ج۲ ص۱۳۹. ظفير

([2]). وفيما ذکرنا اشارة الى انه لاتجوز فى الصغيرة التى ليس فيها قاض ومنبر الخ الا ترٰى ان فى الجواهر لو صلوا فى القرى لزمهم اداء الظهر (ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷٤۷ – ۷٤۸ ، ط. س. ج۲ ص۱۳۸) وفى الخانية المقيم فى موضع من اطراف المصر ان كان بينه وبين عمران المصر فرجة من مزارع لا جمعة عليه وان بلغه النداء (ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۲۲ ، ط. س. ج۲ ص۱۵۳). ظفير

([3]). وشرط لافتراضها (اى الجمعة) اقامة بمصر (درمختار) (قوله اقامة) خرج به المسافر وقوله بمصر اخرج الاقامة فى غيره الا ما استثنى بقوله فان كان يسمع النداء الخ ثم ظاهر رواية اصحابنا لا تجب الا على من يسكن المصر او ما يتصل به فلا تجب على اهل السواد ولو قريبا وهذا اصح ما قيل فيه (رد المحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۲۲ ، ط. س. ج۲ ص ۱۵۳). ظفير

ماپښين لمونځ دنورو ورځو په شان فرض عين ګڼي، اودجماعت سره يې اداء کوي، اوس تردد دادی چې په اتمه ورځ خو دجُمعې په خيال سره جُمعه کيږي اودمسائل وغيره ؤ څخه مستفيض کيږي، اياکه چيری داخبره اوددين مفادپه نظرکی ونيول سی، اوجُمعه اداء کړی نو ماپښين به دذمی څخه ساقط سی، ددی ځای ابادی څلور سوه ده اوددی سره متصل بل کلی دی دکم ابادی چې دوه زره ده.

جواب: احنافو لره دامام ابوحنيفه رحمه الله تقليد کول په کاردی دخپل امام دمذهب موافق په کوچنی کلی کی جُمعه کول نه دی په کار، دماپښين لمونځ په جماعت سره اداء کول په کاردی، اوپه کم کلی کی چې څلور سوه بنی آدم ابادوی، هغه کوچنی کلی دی اوبل کم کلی چې دهغه نژدی دی اوپه هغه کی دوه زره کسان اباددی دهغه په وجهی سره به هغه کوچنی کلی غټ نه حسابيږی. په شامی اولنی جلد باب الجمعة کی دی، وفيما ذکرنا اشارة الی انه لا تجوز فی الصغيرة التی ليس فيها قاض ومنبر وخطيب کما فی المضمرات الخ (١) ، ردالمحتار شامی جلداول ص ٥٣٧.

دمصر مفتی به تعريف څه دی اوپه هندوستان کی جُمعه جائزده اوکه نه؟ سوال: (٢٥٧٤) دجُمعې اوداخترونو لمونځ په کلی کی جائزدی اوکه نه؟ اودمصر کم تعريف مفتٰی به دی، اودمسلمان قاضی يادوالی دشرط متعلق څه فتوٰی ده، اودهندوستان په ښارونو کی جُمعه واجب ده اوکه نه؟ په کمه علاقه کی چې اته زره کورونه دی هغه کلی دی اوکه ښار؟ په تقدير دجواز دجُمعې داحتياط الظهر ضرورت سته اوکه نه؟

جواب: که چيری کلی لوی وی په شان دقصبی اوپه هغه کی بازار اودوکانونه وی نوپه هغه کی عند الاحناف دجُمعې اوداخترونو لمونځ درست دی اوفرض دی، اوکه چيری کوچنی وی نوپه هغه کی دجُمعې اوداخترونو لمونځ درست نه دی، کمافی الشامی، باب الجمعة وتقع فرضا فی القصبات والقری الکبيرة التی فيها اسواق الی ان قال وفيما ذکرنا اشارة الی انها لا تجوز فی الصغيرة الخ.

اودمصرپه تعريف کی اختلاف دی کم چې دفقهی په کتابونوکی مذکوردی، ددی فيصله هم دشامی په ذکرسوی عبارت سره سويده، چې ولسوالۍ اولوی کلی شرعا مصر دی، اوکوچنی کلی مصر نه دی، دمصر په باره کی زيات تفصيل دفقهی په کتابونو کی وګوری، اوپه شامی کی داتصريح ده، چې په کمو ملکونو کی دکافرانو تسلط دی په هغه کی جُمعه صحيح ده، اودامام المسلمين نيستوالی دجُمعې دعدمِ جواز باعث نه دی

(١). ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص ٧٤٨ مطبوعه درسعادت ، ط. س. ج٢ ص ١٣٨. ظفير

بلکې مسلمانان دي خپل امام مقررکړي اوپه هغه پسې دي لمونځ وکړي. کذافی الشامی (۱). اوپه هغه علاقه کې چې اته زره کورونه دي، یااوه اته زره بنی آدم پکښې ابادوي هغه ولسوالۍ اوښاردی اوهلته بیشکه دجُمعې لمونځ کیږي، داحتیاط الظهر ضرورت نشته.

(دمصر کم تعریف چې په شرح الوقایه وغیره کې نقل سویدی: وانهم اذا اجتمعوا فی اکبر مساجدهم لم یسعهم، (۲) یا (ما لایسع فی اکبر الخ هذا یصدق علی کثیر من القریٰ (۳)، یعنی که چیري داتعریف صحیح ومنل سي نوپه ډیرو کوچنیو کلو باندی به هم داتعریف صادق راسي، حالانکې په هغه کې جُمعه درسته نه ده، بیا داویل سویدی چې ددی تعریف په بنیاد باندی دحرمینو شریفینو مسجد حرام اومسجد نبوی ﷺ ددی تعریف څخه خارجیږي، ځکه چې هلته، ما لایسع، (په کم کې چې ټول ښار ځائیدی نه سي) نه صادقیږي، ددې وجه چې په دغه جوماتونو کې دهغه ځای داوسیدونکو څخه زیات ګنجائش دی ځنګه چې په شرح منیة کې دی، حتی التعریف الذی اختاره جماعة من المتاخرین کصاحب المختار والوقایة وغیرهما وهو ما لو اجتمع اهله فی اکبر مساجده لا یسعهم فانه منقوض بهما اذ مسجد کل منهما یسع اهله وزیادة. غنیة المستملی ص ۵۱۱. ددې وجه څخه دمتاخرینو تعریف (۴) ته صحیح نسی ویل کیدی، تعریف باید داسې جامع وی چې په هرډول سره درست پاته سې. ظفیر)

دکم کلي ابادی چې دولس سوه ده په هغه کې جُمعه جائزده اوکه نه؟ سوال: (۲۵۷۵) دلته سمریا نومی یوځای دی چې ابادی یې تقریبا دولس سوه ده، په هغه کې مسلمانان دولس سوه نه دي بلکې ټول مسلمانان به اته نه سوه وي، اودلته نه بازار سته اونه ډاکخانه، او نه کچهری (عدالت) بلکې هروخت هرقسم ضرورتونه هم دلته پوره کیدی نسي، البته شپږ اووه معمولي دوکانونه وي، یودوکان دکپړې دی په هغه کې محض څه معمولي کپړه مارکین اوململ وغیره پیدا کیږي په دغه دوکان کې مال تقریبًا دپنځوسو ۵۰

(۱). ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۴۸ ، ط. س. ج۲ ص۱۳۸. ظفیر

(۲). ایضا حواله بالا .

(۳). فلو الولاة کفارا یجوز للمسلمین اقامة الجمعة ویصیر القاضی قاضیا بتراضی المسلمین ویجب علیهم ان یلتمسوا والیا مسلما آه (ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۵۴ ، ط. س. ج۲ ص۱۴۴). ظفیر

(۴). ددرمختار صاحب دمتاخرینو دتعریف دنقل کولو څخه وروسته لیکلي دي. وظاهر المذهب انه کل موضع له امیر وقاض یقدر علی اقامة الحدود کما حررناه فیما علقنا علی الملتقی (درمختار) قوله ظاهر المذهب الخ قال فی شرح المنیة والحد الصحیح ما اختاره صاحب الهدایة انه الذی له امیر وقاض ینفذ الاحکام ویقیم الحدود الخ (ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۴۸ ، ط. س. ج۲ ص ۱۳۷). ظفیر

(پخوانی) روپو موجود دی، اویو دوکان دحلوایی دی، اودلته صرف یوجومات دی په کم کی چی دجُمعې په ورځ شپیته اویا لمونځ گذار جمع کیږی اوپه دی موضع کی مدرسه هم سته په کم کی چی اتیا، پنځه اتیا طالب علمان اوسیږی، نوپه داسی حال کی په موضع سمریا کی دجُمعې لمونځ کول جائزدی اوکه نه؟ زید وایی چی دلته برابر دمخکی څخه دجُمعې لمونځ کیږی اوس یی څه رکم پریږدو؟

جواب: دابنکاره ده چی موضع مذکور دکم ابادی چی دولسو سوو ته نژدی ده لوی کلی نه دی، بلکی کوچنی کلی دی کم چی فقهاء دقصبی په حکم کی لیکلی دی، لهذا دفقهی قواعدو اودفقهاؤ دتصریح مطابق په موضع سمریا کی دماپښین لمونځ په جماعت سره کول په کاردی جُمعه کول پکښی صحیح نه دی، څنگه چی په ردالمحتار شامی کی دی، وتقع فرضً فی القصبات والقرٰی الکبیرة التی فیها اسواق الی ان قال وفیما ذکرنا اشارة الی انها لا تجوز فی الصغیرة الخ (١).

په دوه زره اته سوه ابادی کی جُمعه جائز ده او په غیر مقلدو پسی لمونځ: **سوال**: (٢٥٧٢) په موضع (رابدهنه) کی دوه زره اته سوه ابادی ده اودلته ټول شیان خونه خرڅیږی، البته مرچك، مالگه، ترکاری خرڅیږی، شپاړس دوکانونه دمالگی مرچك، دگوړی او دوریجو بیل بیل موجوددی، په یوه ځای باندی دبازارپه شکل کی نه دی، څلور پکښی جوماتونه دی اوپه دوو جوماتونوکی جُمعه کیږی، اوس تاسی وفرمایاست چی دا دبازار حکم لری اوکه دکلی؟ او دحنفیانو لمونځ په غیر مقلدینو پسی کیدی سی اوکه نه؟

جواب: ستاسی دتحریرڅخه معلومه سوه چی په موضع رابدهنه کی تقریبًا دری زره خلگ ابادی، دبنده په خیال کی دالوی کلی دی، اوپه شامی کی یی لیکلی دی چی په لوی کلی کی جُمعه واجبه اواداء کیږی عبارت یی دادی، وتقع فرضا فی القصبات والقرٰی الکبیرة التی فیها اسواق الخ، (٢) که څه هم په ذکرسوی موضع کی بازار نسته، لیکن دابادی په اعتبار سره یی دولسوالی سره ملحق کولی سو، اودحنفیانو لمونځ په غیر مقلدینو پسی کیږی لیکن احتیاط ښه دی، فی الواقع ترڅومره پوری چی کیدی سی دا خلگ امامان جوړول نه دی په کار. (٣) فقط والله تعالی اعلم

---

(١). ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص٧٤٨ ، ط. س. ج٢ ص١٣٨) . ظفير

(٢). ومخالفا کشافعی لکن فی وتر البحر ان یتقن المراعات لم یکره اوعدمها لم یصح وان شك کره (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار باب الامامة ج١ ص ٥٢٢ ، ط. س. ج١ ص ٥٢٢ – ٥٢٣). ظفير

(٣). وتقع فرضا فی القصبات والقری الکبیره التی فیها اسواق (الی قوله) وفیما ذکرنا اشارة الی انها لا تجوز فی الصغیرة (ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص٧٤٨ ، ط. س. ج٢ ص١٣٨) . ظفير

په يونيم زر ابادۍ کی دجُمعې څه حکم دی: **سوال:** (٢٥٧٧) په کمه علاقه کی چی هندوان اومسلمانان ټول تقريبًا يونيم زروی اودری جوماتونه اوپاخه عمارتونه هم وی اوپه هفته کی بازار هم لګيږی اولس ينځه معمولی دوکانونه هم وی اواکثره شيان لکه غله اوکپړه اودوايی وغيره نه سی پيدا کيدی، نوپه داسی قريه کی دجُمعې لمونځ اداء کيدی سی او که نه؟

جواب: دجُمعې دوجوب اوعدم وجوب مدار فقهاؤ دکلی لوی اوکوچنی کيدل ليکلی دی، اولوی کلی هغه دی کم چی دولسوالۍ په شان وی دهغه ابادی دری څلور زره وی او بازار پکښی وی، نوذکر سوی کلی دابادی په اعتبار سره لوی کلی نه معلوميږی، لهذا ضروری ده چی هلته دماپښين لمونځ په جماعت سره کوی (١).

دجُمعې څخه وروسته څو رکعاته سنت دی؟ **سوال:** (٢٥٧٨) دجُمعې دلمانځه څخه وروسته سنت څورکعاته دی؟

جواب: حنفی فقهاء دجُمعې دلمانځه څخه وروسته څلور رکعاته سنت مؤکد ليکی، اوپه بعضو رواياتوکی شپږرکعاته راځی. لهذا احتياط دادی چی شپږ رکعاته کوی کنی څلور ضرور کوی (٢).

دقريه کبيره دپاره دابادۍ څخه څه مراد دی؟ **سوال:** (٢٥٧٩) قريه کبيره يی دڅلور زره خلګو ابادی ليکلی ده، ددی څخه مراد خانه شماری (دکورونو حساب) ده اوکه نه مردم شماری (دانسانانو او بنی آدمو) ده؟

جواب: مراد ورڅخه مردم شماری ده، يعنی چی ددغه کلی ټول اوسيدونکی خلګ لوی واړه، سړی اوښځی، هندوان مسلمانان چی دری څلور زره وی، نوکم کلی چی دغسی وی هغه لوی کلی دی، اوپه لوی کلی کی فقهاوو جُمعه فرض ليکلی ده، کمافی الشامی، وتقع فرضا فی القصبات والقری الکبيرة الخ (٣). فقط

په خطبه کی دحضور ﷺ پرنامه باندی درود ويل په کاردی اوکه نه؟ **سوال:** (١\ ٢٥٨٠) په خطبه کی چی کله دحضور ﷺ نوم مبارك راسی نو اوريدونکی به درود وايی اوکه نه؟ پټ به يی وايی اوکه نه په جهر سره؟ اوکه نه بيخی به يی نه وايی؟

مقتديان ددواړو خطبو په مينځ کی دعاء غوښتلی سی: **سوال:** (٢٥٨١\٢) اوچی کله امام ديوی خطبی ويلو څخه وروسته کښينی نو هغه وخت مقتديان د لاس په پورته کولو سره

---

(١). وسن الخ قبل الظهر والجمعه وبعدها اربعة بتسليمة (شرح وقايه باب الوتر والنوافل ج١ ص ٢٠٠) . ظفير

(٢). ردالمحتار باب الجمعة ص ٧٤٨ ، ط. س. ج٢ ص١٣٨. ظفير

(٣). ايضا حواله بالا . ظفير

دعاء وغواړی اوکه نه په زړه کی یی وغواړی اوکه بالکل دي ونه غواړی؟

جواب: ١. په درمختار کی یی لیکلی دی: والصواب انه یصلی علی النبی ﷺ عند سماع اسمه فی نفسه وقال فی الشامی وکذا اذا ذکر النبی ﷺ لا یجوز ان یصلوا علیه بالجهر بل بالقلب وعلیه الفتوٰی الخ، ددی دواړو عبارتونو حاصل دادی چی کله په خطبه کی دحضور ﷺ نوم مبارك واوری نوپه زړه کی دي درود شریف ووایی جهراً دي نه وایی او په ژبی سره دي هم نه وایی، په زړه کی دي خیال وکړی. فقط

جواب: ٢. اوپه کم وخت کی چی خطیب ددواړو خطبو په مینځ کی کښینی، نوهغه وخت دي سامعین په ژبی سره دعاء نه غواړی، اوکه غواړی یی نوپه زړه کی دي وغواړی، فقط. والله تعالٰی اعلم

(١) وبتوفیق الله اقول دشامی دحاشیه دعبارت څخه هم همدا واضح کیږی چی که چیری دعاء غواړی نوپه زړه کی دی وغواړی اوپه ژبه دی نه غواړی، لیکن په شرح منیه کی دی، اذا قرأ الامام ان الله وملئکته یصلون علی النبی، الآیة، فعن ابی حنیفة ومحمد رحمهما الله انه ینصت وعن ابی یوسف رحمه الله انه یصلی سراً وبه اخذ بعض المشائخ، ددی څخه معلومیږی چی دطرفینو مسلك دادی چی خاموش دي اوسیږی اودامام ابویوسف رحمه الله قول دادی چی په کرار دي ووایی اوشامی دمعراج څخه نقل کوی چی په زړه کی دي دعاء وغواړی، چی ددی ماحصل سکوت دی ځکه چی په سرا کی په ژبی سره دلفظ اداء کول ضروری دی، لهذاکه چیری څوك په ژبی سره هم درود شریف په کرارسره ووایی نوپر هغه باندی نکیر نه سی کیدلی، ځکه چی امام ابویوسف رحمه الله اوبعض مشائخ ددی اجازه ورکوی، لیکن په عباداتو کی دامام صاحب رضی الله عنه دمسلك په لحاظ لرلو سره سکوت ته ته ترجیح ده. فقط

دجُمعي ددوهم اذان په باره کی بحث: **سوال**: (٢٥٨٢) دجُمعي په ورځ چی په ټولو جوماتونو کی دخطبی څخه مخکی کم دوهم اذان کیږی نودا دمحدثینو په نزد مکروه معلومیږی، په کتاب المدخل کی یی په ډیر مد وشدّ سره مکروه لیکلی دی، اوما عاجزه هم دفقهاؤ په قول باندی خاص منبرته نژدی بالتصریح لیکلی نه کی پیدا، دبین یدیه لفظ لیکل سویدی ددی په مطابق که چیری مخامخ دجومات په مناره باندی یا دجومات په احاطه کی اذان وسی نوڅه حرج دی؟

---

(١). دامام ابویوسف رحمه الله روایت دی، اودطرفینو دروایت په سلسله کی دالصواب او د: لایجوز لفظ استعمال سویدی، په عباداتو کی علی الاطلاق فتوٰی دامام صاحب رحمه الله پرقول باندی وی، عمل به په اصل جواب باندی کیږی، ددی دتفصیل او درجعت ضرورت نسته. ظفیر

جواب: دفقهي په کتابونو کی په دی باره کی ارقام فرمایي: ویؤذن ثانیا بین یدیه ای الخطیب، په درمختار، شامی کی دی، ویؤذن ثانیًا بین یدیه ای علی سبیل السنة کما یظهر من کلامهم، نوکله چی حنفي فقهاء دخطیب په مخکی اذان ته سنت وایي، نودغیر اهل مذهبو دتحریر په وجه په دی کی تذبذب کول درست نه دی. اودبین یدیه لفظ خوهم هغه وخت صادق راځی، چی دامام مخ ته مؤذن اذان ووایي. وهذا هو المتوارث. فقط

<u>**دجُمعې په باره کی دوی ډلی او دهغو تصفیه**</u>: **سوال**: (۲۵۸۳) دجُمعې دلمانځه څخه وروسته داحتیاط الظهر کوونکی دوی ډلی دی یوه ډله جُمعه فرض بالکل نه منی او احتیاط الظهر هم کوی اوجُمعې ته محض شعائر اسلام وایي، اودوهمه ډله جُمعه خو فرض ګڼی لیکن احتیاط الظهر هم کوی اوس داخبره دپوښتنی قابله ده، چی په دی دواړو فریقینو پسی دهغه سړی لمونځ څوك چی جُمعه فرض منی اواحتیاط الظهر نه کوی، وبه سی اوکه نه؟ اوپه کمی ډلی پسی به کیږی اوپه کمی پسی به نه کیږی؟ اقتداء دقوی په ضعیف دواړو فریقینو پسی لازمه راځی اوکه نه په یوه فریق پسی؟ فقط بینوا تؤجروا.

جواب: کمه فریقه چی جُمعه فرض نه ګڼی هغه په صریحی غلطی باندی دی اوخطاء کار دی، په درمختارکی دی، فرض عین یکفر جاحدها لثبوتها بالدلیل القطعی کما حققه الکمال (۱)، یعنی جُمعه فرض عین ده ددی دفرضیت منکر کافردی، ځکه چی دجُمعې ثبوت په دلیل قطعی سره دی لکه څنګه چی الشیخ کمال الدین بن همام رحمه الله ددی تحقیق کړیدی دی، اوشامی دابن همام رحمه الله داقول نقل کړی دی، چی موږ دجُمعې دفرضیت په ثابتولو کی تطویل ددی دپاره وکی چی بعضی جاهلان داوایي چی دجُمعې فرضیت په حنفی مذهب کی نسته. الخ

وګوری علامه موصوف هغه سړی ته جاهل فرمایلی دی څوك چی دجُمعې دفرضیت قائل نه وی، اودجُمعې دفرضیت څخه دانکار کوونکی داقول چی داسلام بادشاه نسته ځکه جُمعه نسته، نوداهم دحنفی مذهب څخه دده جهالت دی ځکه چی په درمختارکی تصریح ده چی داسلام دبادشاه دنستوالی په صورة کی چی عام مسلمانان څوك دجُمعې وغیره دپاره متعین اومقرر کړی نوکافی ده، هغه عبارت دادی، امامع عدمهم فیجوز للضرورة، اوپه شامی کی دی، فلو الولاة کفارا یجوز للمسلمین اقامة الجمعة ویصیر القاضی قاضیًا بتراضی المسلمین الخ. شامی ج۱ ص ۷۵۴.

---

(۱). شامی ط. س. ج۲ ص۱۳۲. ظفیر

غرض داچي کم سړي دجُمعې دفرضوالى قائل نه دى په هغه پسې لمونځ صحيح نه دى اوکم سړي چې دجُمعې دفرضيت قائل دى اواحتياط الظهر کوى په هغه پسې لمونځ درست دى، که څه هم حقه خبره داده چې په ښار اوقصبو اوپه هرلوى کلي کې چې جُمعه کيږي، هلته داحتياط الظهر حاجت نسته، بلکې دفقهي په کتابونو کې يې ليکلي دى چې په داسې ځايونوکې (چې جُمعه پکښې جائزه وى) احتياط الظهرمه کوى، ددى دپاره چې چاته دجُمعې دعدم فرضيت شبهه اوخيال رانه سي، په درمختار کې يې دصاحب بحر فتوىٰ داسې نقل کړيده، وفى البحر: وقد افتيت مرارًا بعدم صلوٰة الاربع بعدها بنية اخر ظهر خوف اعتقاد عدم فرضية الجمعة وهو الاحتياط فى زماننا الخ (١)، ليکن ددى هرڅه باوجود که چيرى يوسړي دجُمعې دفرضيت قائل وى اواحتياط الظهرکوى نولمونځ په هغه پسې صحيح دى. فقط

په کلي کې جُمعه جائزده اوکه نه؟ **سوال**: (٢٥٨۴) په کلي کې جُمعه جائز ده اوکه نه؟ او دجواز اودعدم جواز شرائط څه دى؟ په کم يوکلي کې چې داختر لمونځ کيږى هلته جُمعه جائزده اوکه نه؟ دجُمعې اوداختر په شرطونو کې څه فرق سته اوکه نه؟ که چيرى وى نو څه دى دکم کلي ابادى چې څلور نيم سوه ته نژدى وى اوماليت يې لك ته نژدى وى، اود ټولو مذهبونو خلک پکښې وى ليکن مسلمانان زيات وى، دکورنى ضرورياتو ټول شيان پيدا کيږى نوپه داسې کلي کې جُمعه جائزده اوکه نه؟ دايت اودحديث مطابق مو خبرکې، دمصر حال اودا چې مصر څومره ابادى ته وايي؟ دمصر شرطونه څه دى، مفصل تحرير وفرماياست؟

جواب: په کوچنى کلي کې دکم ابادى چې زر دوه زره (٢٠٠٠) بنى آدمان هم نه وى دحنفيانو په نزد پکښې جُمعه جائزنه ده، دجُمعې داداء او دوجوب دپاره عند الحنفية مصر شرط دى، اومصر ښار او ولسوالۍ ته وايي چيرى چې بازارونه اوکوڅې وى اوهر قسم دوکانونه وى، اولوى کلي ته هم دمصر حکم ورکول سويدى ليکن په پوښتنل سوى صورة کې چې دکم کلي ذکردى چې په هغه کې صرف څلورنيم سوه (۴۵٠) ابادى ده، نودا کوچنى کلي دى، په دى کې جُمعه درسته نه ده اوپه کم کلي کې چې جُمعه درسته نه ده په هغه کې اخترهم درست نه دى، دجُمعې اوداختر دوجوب اوداداء شرائط يودى څه فرق پکښې نسته. هکذا فى الدر المختار وغيره، نو دلته داختر لمونځ کول نه دى په کار، اونه جُمعه کول په کاردى دماپښين لمونځ په جماعت سره کول په کاردى، دحنفيانو

(١). شامي ط. س. ج٢ ص١٣٧. ظفير

مذهب هم دادی، څنګه چی دفقهی په ټولو کتابونو کی مذکور دی. فقط

قال العلامة الشامی ناقلا عن القهستانی وتقع فرضا فی القصبات والقری الکبیرة التی فیها اسواق (الی ان قال) وفیما ذکرنا اشارة الی انه لا تجوز فی الصغیرة الخ، شامی جلد اول. وقال فی الدر المختار: تجب صلوتهما فی الاصح بشرائطها المتقدمه الخ .

(الدر المختار علی هامش ردالمحتار جلداول ص ۷۷۴ ، ط. س. ج۲ ص۱۳۴).

جُمعه په کلی کی: **سوال:** (**۲۵۸۵**) په کوچنی کلی کی جُمعه جائزده اوکه نه؟ اوپه هغه ځای کی چی سلطان یانائب دسلطان نه وی جُمعه رواه ده او که نه؟ اودقریه تعریف بیان کړی؟

جواب: په کوچنی کلی کی دحضرت امام ابوحنیفه رحمه الله په نزد باندی اقامت دجُمعې روا نه دی، اوددی تحقیق اوتفصیل دفقهی په کتابونو وغیره کی مبسوط دی په هغه کتابونو کی دی وکتل سی اوپه لوی کلی چی بازار اوکوڅی په هغه کی وی جُمعه اداء کیږی پکښی، کما صرح به الشامی، اوپه تعریف کی هم هغه قول معتبر دی چی بازار او کوڅی پکښی وی اومقام عادت دحکامو وی. اوپه حقیقت کی دښار اودقریه تعریف حاجت دبیان نه لری، هغه چی عرفا هغه ته ښار ویل کیږی ښاردی اوهغه ته چی قریه ویل کیږی قریه ده، لیکن دا اندازه ده چی ولسوالۍ اولوی کلی په حکم دښارکی دی، اود جُمعې اقامت په هغه کی جائزدی، که بادشاه یانائب دبادشاه نه وی په ښارونو کی جُمعه واجبه ده. کماصرح به الشامی په دغه ځای کی دي مسلمانان امام مقرر کړی داهم کافی دی. شامی جلد اول باب جُمعه باید وکتل سی، اوپه ښاریو اوقصباتو اوپه لویو کلیوکی دجُمعې اقامت په هغوی کی واجب دی، او داحتیاط الظهر ضرورت نه سته اوصاحب ددرمختار دبحر فتوٰی دعدم جواز داحتیاط الظهر نقل فرمایلی ده، همدغه احوطه ده. فقط والله تعالی اعلم. مفتی مدرسه

دجُمعې بحث په سوال اوجواب کی: **سوال:** (**۲۵۸۶**) ددین عالمان په دی مسئله کی څه فرمایی چی په ارکان ضلع کی په غربی جنوبی جانب کی یومحکمه ده اوپه شرقی شمال جانب کی یولوړ غردی اوټول کلی په داشان واقع دی چی هریو کلی دبل کلی څخه جلا جلا دی، دکلیو ترمینځ نیم میل، پاوکم میل، یومیل، یونیم میل فاصله ده اویو ځای یو ځای دباغونو فاصله ده، په هره کلی کی مردم شماری دوه نیم زره یونیم زر اوددی څخه کمه یازیاته وی، اوددغه محکمی په بعضو حصو کی منصفی، تهانه، ډاکخانه، بازار، عربی مدرسه اوسرکاری سکول وی لیکن دائمی بازار پکښی نسته، اوس ګذارش دادی چی دمنصفی داتحاد په وجهی سره ټولی محکمی ته متحده ویل کیدی سی اوکه نه؟ که

چیری متحده وی نوپه هر کلی کی جُمعه جائزده اوکه په خاص حصه کی به جائزوی؟ که چیری جائزنه وی نوولی به نه وی، کله چی ددر مختار صاحب کم تعریف کړی دی، هغه تعریف باندی صادق راځی، اوکه چیری دغه تعریف تسلیم نه سی نودشامی وغیره چی کم یوتعریف کړی دی هغه تعریف دی ولی قابل تسلیم وی، اودائمه ثلاثه وو دمذهب مطابق دجُمعې دجواز فتوٰی حنفی مذهب دضرورت په وجهی سره ورکولی سی اوکه نه؟

جواب: اقول وبالله التوفیق! حنفی مذهب دجُمعې په باره کی دادی چی په مصر یعنی ښارکی واجبیږی، اوپه کوچنی کلی کی نه واجبیږی، اوپه ولسوالۍ اولوی کلی کی هم په کم کی چی بازار اودوکانونه وغیره وی، دمصر په حکم کی دی، هلته هم جُمعه درسته ده. کماصرح به الشامی، نوځان ځان ته علاقی دکمو ترمینځ چی دباغونو وغیره وو فاصله ده، اودهغه نومونه بیل بیل دی دغه ټول کوچنی کلی دی په هغه کی جُمعه درسته نه ده اودمنصفی داتحاد په وجه سره دغه ټول کلی دبازار په حکم کی نه سی کیدلی البته په دوی کی چی کم ځای اوکلی داسی وی چی په هغه کی ابادی کم از کم دوه زره بنی آدمان وی اوپه هغه کی بازار اودوکانونه وی اوعرفا هغه ښار یا ولسوالۍ یالوی کلی ګڼل کیږی نوپه هغه کی جُمعه صحیح ده، ددرمختار دصاحب دا تعریف، ما لا یسع اکبر مساجد اهل المکلفین بها، بیشکه اوسع دی اوددی په باره کی شامی لیکلی دی، هذا صدق علی کثیر من القرٰی، لیکن داتعریف دظاهر الروایة څخه خلاف دی، بل داچی دامخدوش دی ځکه چی دکوچنی څخه پرکوچنی کلی اوپر کوچنی علاقه باندی هم کله کله صادق راتللی سی، اوکله پرلوی ښار باندی هم صادق نه راځی څنګه چی صاحب دشرح منیه فرمایلی دی چی په حرمینو شریفینو باندی داتعریف صادق نه راځی ځکه چی دلا یسع اطلاق نسی راتللی بلکی همیشه جوماتونه خالی اوفارغ پاته کیږی، په هر حال ددی هرڅه باوجود په کم ځای کی چی ددرمختار داتعریف صادق راسی اوډېرو فقهاؤ دفتواوو پربنا باندی په هغه ځای کی جُمعه وسی نوګنجائس سته، کما فی الدر المختار وعلیه اکثر الفقهاء. فقط

دخطبی شروع کیدلو څخه وروسته سنت کولی سی اوکه نه؟ سوال: (۲۵۸۷) دخطبی دشروع کیدلو څخه وروسته سنت کول څنګه دی؟

جواب: دخطبی دشروع کیدلو څخه وروسته سنت مه کوی، نه داولی خطبی په وخت کی او نه ددوهمی خطبی په وخت کی، کما جاء فی الروایات اذا خرج الامام فلا صلاة ولا کلام. (۱) فقط (رواه الطبرانی فی معجمه عن ابن عمرؓ مرفوعًا کما فی فتح الباری).

(۱). وګوره : ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۲۷ ، ط. س. ج۲ ص ۱۵۸. ظفیر

په آیت صلوا علیه وسلموا باندي په اواز سره درود ویل څنګه دي؟ سوال: (۱\ ۲۵۸۸) ددی ځای په مسلمانانو کی دادستور دی چی په خطبه کی کله امام آیت، یا ایها الذین امنوا صلوا علیه وسلموا تسلیما، الآیة، ووایی نوټول مقتدیان درود شریف په زوره وایی، نو دا جائز دی اوکه نه؟

دخطبی داذان جواب اودهغه څخه وروسته دعاء: سوال: (۲۵۸۹\۲) دخطبی داذان جواب ورکوی اوداذان دختمیدلو څخه وروسته دعاء کوی، داجائز دی اوکه نه؟

دسنتو ختمیدلو څخه وروسته اجتماعی دعاء بدعت ده: سوال: (۲۵۹۰\۳) دلمانځه دختمیدلو څخه وروسته کله چی امام دسنتو څخه فارغه سی نوپه زوره زوره سره دعاء غواړی اوکم مقتدیان چی فارغه سوی وی دهغوی سره په دعاء کی شریکیږی دادعاء کافی اوږده وی اودا ضروری ګڼی. ددی پورته ذکرسوو امورو څه حکم دی؟

جواب: ۱\. داجائزنه دی بلکی دفقهی په کتابونو کی لیکلی دی چی په دغه وخت کی دي درود شریف په زړه کی وایی په ژبه دی نه وایی (۱). لا یصلوا علیه بالجهر بل بالقلب. شامی ص ۸۵۷.

۲\. داهم جائزنه دی، قال فی الدر المختار، وینبغی (۲) ان لا یجیب بلسانه اتفاقا فی الاذان بین یدی الخطیب (ج ۱ ص ۳۷۱ ، ط. س. ج۲ ص ۳۹۹).

۳\. داطریقه هم دسنتو څخه ثابته نه ده لهٰذا دابدعت دی، دادي ترک سی دبدعت په مذمت کی په کثرت سره احادیث وارد دی، اوقبح ددی ظاهردی، اوپه کم کارسره چی دلمانځه ګذارو په لمانځه کی خلل راځی فقهاء هغه منع لیکی، نواصرار کول دبدعت په یوکار باندی نهایتی مذموم دی ،قال ﷺ کل بدعة ضلالة الحدیث، وقال ﷺ من احدث فی امرنا هذا ما لیس منه فهو رد، الحدیث. فقط والله تعالی اعلم

---

(۱). وکذالك اذا ذکر النبی ﷺ لا یجوز ان یصلی علیه بالجهر بل بالقلب وعلیه الفتوٰی رملی (ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۶۸ ، ط. س. ج۲ ص۱۵۸) . ظفیر

(۲). ولا تلتفت الی ما فی باب الجمعة من عمدة الرعایة وحاشیة الهدایة للفاضل اللکهنوی من قوله فلا تکره اجابة الاذان الذی یؤذن بین یدی الخطیب وقد ثبت ذلك من فعل معاویة رض فی صحیح البخاری رح فان الطبرانی فی معجمه کما فی فتح الباری روی عن ابن عمر رض مرفوعا اذا خرج الامام فلا صلاة ولا کلام الحدیث والکلام بعمومه لکونه نکرة واقعة تحت النفی شامل لاجابة الاذان بین یدی الخطیب ایضا ولا یعارضه فعل معاویة رضی الله عنه لانه کان اماما کما فی البخاری ایضا وجاز للامام ان یجیب بلسانه وحدیث ابن عمر رض ورد فی حق المؤتمین ومنعوا عن الکلام عند خروج الامام من المنزل او المقصورة فخروجه مانع للسامعین عن الکلام لا الامام فانه المتکلم علی المنبر وهو خارج عن حدیث ابن عمر رضی الله عنهما وداخل فی حکم حدیث معاویة رضی الله عنه فلا تعارض کما لا یخفی، والفرق بین ابن عمر وبین معاویة رضی الله عنهما معلوم مثبت فی موضعه. هذا، وللتفصیل موضع اٰخر.

په کلیو کی جُمعه: **سوال:** (۲۵۹۱) اکثره مسلمانان ددی علاقی په کلیو کی استوګنه کوی. په هرکلی کی دوه دری زره بنیادمان وی، لیکن په هرجامع جومات کی دشلو او د پنځه ویشتو کسانو څخه زیات نه حاضریږی، ځکه چی په دی علاقو کی په یوه کلی کی ډیر جوماتونه دی، په داسی کلی کی دجمع لمونځ کول په کاردی اوکه نه؟ احتیاطاً د ماپښین لمونځ کول په کاردی اوکه نه؟ اکثره کلی دیو بل سره پیوست دی، که چیری په نوم یی فرق نه وی نویو کلی یی بللی سوو په داسی حال کی به داقسم متصل کلی یو موضع شماروی اوکه نه متعدد؟

جواب: که چیری کلی غټ وی نو دجُمعې لمونځ پکښی صحیح دی، په شامی کی دقهستانی څخه منقول دی، وتقع فرضا فی القصبات والقری الکبیرة التی فیها اسواق ج۱ ص ۷۴۸ ؒ او احتیاط الظهر هلته جائزنه دی، او که چیری کلی کوچنی وی نوجُمعه هلته مه کوی دماپښین لمونځ پکښی په جماعت سره اداء کوی. په نوم بدلیدلو سره کلی بیلیږی. فقط، کتبه رشید احمد بلند شهری، الجواب صحیح: بنده عزیز الرحمٰن عفی عنه

داماساء په تکیه اوپه منبر خطبه ولی مسنون ده؟ **سوال:** (۲۵۹۲) کله چی دمنبر جوړیدلو څخه وروسته پرامساء باندی په تکیه کولوسره خطبه ویل منقول نه دی نوداسنت ولی دی؟

جواب: کله چی حضور ﷺ پرلکړه باندی په تکیه کولو سره خطبه وویله نوسنت سوه (۱). دیوشی دسنت والی دپاره مواظبت شرط نه دی، اوپه کم سنت باندی چی همیشه والی وسی هغه سنت مؤکد سی. الجواب صحیح عزیز الرحمٰن عفی عنه

دخطبی په وخت کی داذان څخه مخکی دا کلمات ویل څنګه دی؟ **سوال:** (۲۵۹۳) دخطبی داذان څخه مخکی، استووا رحمکم الله، ویل څنګه دی؟

جواب: دخطبی په وخت کی چی کم اذان دخطیب مخ ته کیږی دهغه په شروع کی ددی لفظ ویلو ضرورت نسته، البته که چیری امام دتکبیر تحریمه په وخت کی داسی ووایی نوبدیت یی نسته. فقط

جُمعه په کم ځای کی جائزده؟ دمصر تعریف څه دی؟ اوپه سرهندکی دجُمعې څه حکم دی؟

---

(۱). قال فی الدر المختار فی روایة ابی داود، انه ﷺ قام ای فی الخطبة متوکئا علی عصا اوقوس اهـ ونقل القهستانی عن عید المحیط ان اخذ العصا سنة کالقیام ج۱ ص۷۲۲ ، ط. س. ج۲ ص ۱۲۳) فقط ...، (او په مسلم جلد ۲ ص ۴۰۵ کی په حدیث ذکر الدجال کی دی:) فلما قضی رسول الله ﷺ صلوته قعد علی المنبر (الی) وطعن بمخضرته فی المنبر هذه طیبة هذه طیبة الحدیث، ددی حدیث څخه دمنبر دجوړیدلو څخه وروسته په لاس مبارك کی په لکړه اخیستلو سره په منبرباندی خطبه فرمایل ثابت دی.

سوال: (۲۵۹۴) په حنفي مذهب کی جُمعه په کم ځای کی جائزده؟ مصر څه ته وایی اوڅه شرائط یی دی؟ مجدد الف ثانی" چی کم ځای دفن دی هلته یی جُمعه کړیده آیا هلته جُمعه جائز ده اوکه نه؟

جواب: دحنفیانو مذهب کم چی دحنفی فقهی په ټولو کتابونو کی مذکور دی هغه دادی چی دجُمعې داداء کیدلو او واجبوالی دپاره مصر شرط دی، اومصر وایی ښار ته. او ولسوالی اولوی کلی هم دښار په حکم کی دی کذا فی الشامی. نو خلاصه داده چی په کوچنی کلی کی جُمعه نه کیږی هلته دماپښین لمونځ په جماعت سره کول په کاردی، هلته داحتیاط الظهر ضرورت نسته.

په کم ځای کی چی دحضرت مجدد الف ثانی ﷫ مزاردی هغه دسرهند ښار سره متعلق دی، لهذا هلته جُمعه درسته ده، که چیری کلی کوچنی وی اودوکانونه وغیره هلته نه وی نوجُمعه کول په کارنه دی. اوکه چیری دوکانونه اوبازار موجودوه نوجمع کول په کاردی.

بیاوایم چی که چیری حضرت مجدد صاحب ﷫ بالتصریح اوبالتخصیص په ذکرسوی ځای کی جُمعه جائز فرمایلی وی، نوهلته جُمعه کول په کاردی، ځکه چی داضروری ده چی هغه وخت به هلته دجُمعې شرائط پیدا سوی وی، اوس دجُمعې دپرېښوولو هیڅ څه وجه نه سته. فقط والله وتعالی اعلم، مفتی مدرسه.

دخطبی په وخت کی اعوذ بالله اوبسم الله پټه ولی وایی؟ **سوال**: (۲۵۹۵) دخطبی په شروع کی اعوذ بالله اوبسم الله ولی په پټه وایی؟

جواب: په زور (جهراً) داعوذ بالله اودبسم الله ویل په دی ځای کی ثابت نه دی [1]. فقط، والله تعالی اعلم، کتبه عزیز الرحمٰن عفی عنه

داحتیاط الظهر بحث: **سوال**: (۲۵۹۶) داحتیاط الظهر کول درست دی اوکه نه؟ که چیری درست نه وی نومولانا اشرف علی صاحب" چی په بهشتی گوهر ص ۱۰۳ کی دامسئله لیکلی ده، ددی څه مطلب دی؟

مسئله: بعض خلګ تر جُمعې وروسته احتیاطی دماپښین لمونځ کوی چونکه دعوامو اعتقاد په دی سره ډیر خراب سویدی، هغوی مطلقاً منع کول په کار دی، البته که چیری یو څوك دعلم خاوند یی کول غواړی نودخپلو کولو دي چاته اطلاع نه کوی.

جواب: مسئله په باره داحتیاط الظهر کی همدغه ده، کمه چی حضرت مولانا اشرف علی صاحب" په بهشتی زیور کی لیکلی ده. [2] فقط. والله تعالی اعلم

---

(۱). ویبدأ بالتعوذ سرا قال الشامی ای قبل الخطبة الاولی الخ (شامی ج۱ ص۷۴۷، ط. س. ج۲ ص ۱۴۹). جمیل

(۲). نعم ان ادی الی مفسدة لا تفعل جهارا والکلام عند عدمها ولذا قال المقدسی نحن لا نامر بذلك امثال =

دستنوپه وخت کی وعظ: **سوال**: (۲۵۹۷) دجُمعې دلمانځه اودخطبې څخه مخکې یوواعظ په جامع جومات کی همیشه وعظ کوی اوسنت کوونکی همیشه اخته وی سنت کوی، او کله په نابالغو هلکانو باندی قرآن کریم ویل کیږی، چی دهغه سره دلمانځه ګذارو په لمانځه کی خلل واقع کیږی، په داسی موقعو کی دوعظ اوقرآن کریم ویلو څه حکم دی؟

جواب: فقهاؤ تصریح فرمایلی ده چی رفع الصوت بالذکر په کم سره چی دلمانځه ګذارو په لمانځه کی خلل واقع کیږی یا بیده خلګو ته تکلیف رسیږی نوهغه ممنوع دی. فی الشامی ولا یعارض ذلك حدیث خیر الذکر الخفی لانه حیث خیف الریاء او تاذی المصلین او النیام فان خلا مما ذکر فقال بعض اهل العلم بان الجهر افضل. شامی، پس کله چی ذکرالله په جهرسره کول منع سویدی دلمونځ ګذارو دتکلیف په وجه سره نووعظ منع کول په درجه اولی دی، همدغه رکم قرآن کریم په جهر سره په چا باندی ویل په کم ځای کی چی لمونځ ګذاره لمونځ کوی، اوپه په زوره قرآن کریم ویلو سره دهغوی په لمونځونو کی خلل واقع کیږی، ممنوع دی. فقط

دخطبو په مینځ کی دعاء: **سوال**: (۲۵۹۸) ماقولکم دام فضلکم فی الدعاء برفع الیدین فی الجلسة الخفیفة بین الخطبتین لیوم الجمعة هل له ثبوت عنه ﷺ ، فالاتباع فی فعله ام فی ترکه وعلی الثانی فهل هو جائز ام مکروه وعلی الثانی فهل کراهیته تنزیهیة ام تحریمیة افیدونا بالنقل الصریح . رحمکم الله؟

جواب: نفس الدعاء مع قطع النظر عن رفع الیدین فی هذه الجلسة مما لم یثبت عنده ﷺ کما صرح به المحدث الدهلویؒ فی شرح سفر السعادت وشرح المشکوٰۃ حیث قال، آنحضرت ﷺ درمیان دوخطبه به نشستی وخاموش بودی دعاء ازآن حضرت ﷺ درین وقت به ثبوت نه رسیده. قال فی غایة الاوطار: طحاویؒ فرمایی چی په دی جلسه کی هیڅ دعاء دحضور ﷺ څخه ثابته نه ده، مولانا عبد الحیؒ صاحب په خپله فتاوٰی کی فرمایی چی په دغه وخت کی نفس دعاء منقول نه ده، رفع الیدین خو لا څه کوی الخ فالاتباع ترکه. غایة الاوطار، ددرمختارپه شرح کی دی چی لاسونه پورته کول هم ددواړو خطبو په مینځ کی ددعاء دپاره روا نه دی، اوپه جامع الخطیب کی دی چی دخطبو په مینځ کی ددعاء دپاره لاسونه پورته کول هم حرام دی الخ.

فعلم من هذه النقول أن الدعا برفع الیدین في الجلسة المذکورة غیر مشروع ومکروه تحریم

= العوام بل ندل علیه الخواص (شامی جلد اول ص ۷۵۴ ، باب الجمعة تحت قول صاحب الدر المختار: فصلی بعدها اخر ظهر الخ).

وعلينا اتباع ما صرحوا به كما أفتوا ولعل الاصل في ذلك ما رواه الترمذي في سننه حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ أَخْبَرَنَا حُصَيْنٌ قَالَ سَمِعْتُ عُمَارَةَ بْنَ رُوَيْبَةَ الثَّقَفِيَّ وَبِشْرُ بْنُ مَرْوَانَ يَخْطُبُ فَرَفَعَ يَدَيْهِ فِي الدُّعَاءِ فَقَالَ عُمَارَةُ قَبَّحَ اللهُ هَاتَيْنِ الْيُدَيَّتَيْنِ الْقُصَيِّرَتَيْنِ لَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَا يَزِيدُ عَلَى أَنْ يَقُولَ هَكَذَا وَأَشَارَ هُشَيْمٌ بِالسَّبَّابَةِ . قَالَ أَبُو عِيسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. قال أبو الطيب في شرح هذا الحديث وإشارته صلى الله عليه وسلم لعلها كانت وقت التشهد اى التوجه والله تعالى أعلم وقال النووي فيه ان السنة أن لا ترفع اليد في الخطبة وهو قول مالك رح وأصحابنا وغيرهم وحكى القاضي عن بعض السلف وبعض المالكية اباحته لان النبي صلى الله عليه وسلم رفع يديه في خطبة الجمعة حين استسقى وأجاب الاولون بان هذا الرفع كان لعارض ففي التحرير المختار لرد المحتار على قوله قلت قد صرح به في الدر ايضاً من كتاب صفة الصلاة بعد كلام أن ترك السنة المؤكدة قريب من الحرام وأن تاركها يستوجب التضليل واللوم اه فكما أن بشير بن مروان ارتكب أمرا مكروهاً تحريماً حتى التحقق اللوم والدعاء عليه بقوله قبح الله هاتين اليدين القصيرتين بسبب إتيانه فعلا في الخطبة لم يفعله صلى الله عليه وسلم وترك السنة النبوى صلى الله عليه وسلم كذلك من يرفع يديه في الجلسة الخفيفة بين الخطبتين للدعاء يستحق أن يدعى عليه ويقال في حقه قبح الله هاتين اليدين اه لأنه صلى الله عليه وسلم لم يفعله فهو تارك للسنة النبوية صلى الله عليه وسلم ومرتكب أمر مكروه تحريماً اذ لا لوم على الفعل المباح والمكروه تنزيهاً الذي مرجعه خلاف الأولى. فقط

* * *

الباب السادس عشر فی صلاۃ العیدین

دااخترونو دلمانځه متعلق احکام او مسائل

<u>په عيدګاه کی په لوړ اواز سره تکبيرونه ويل نه دی پکار</u>: سوال: (۲۵۹۹) په اکثره ځايونو کی په عيدګاه کی دلمانځه څخه مخکی بار بار په لوړ اواز سره تکبير ويل کيږی، ددی دپاره چی ليری خلګ يی واوری اوژر لمانځه ته راسی. په دی طريقه سره په زوره تکبير ويل جائزدی اوکه نه؟

جواب: قال عطاء أخبرني جابر بن عبد الله أن لا أذان للصلاة يوم الفطر حين يخرج الإمام ولا بعد ما يخرج ولا إقامة ولا نداء ولا شيء لا نداء يومئذ ولا إقامة. رواه مسلم ([1]) ، **ددی حديث شريف**

([1]). مشکوۃ باب العيدين فصل ثالث ص ۱۲۷.

ښخه معلومه سوه چې داخترونو په ورځ په عیدګاه کې هیڅ اواز اوتکبیر وغیره دخلګو دراغونښتلو په غرض ویل نه دی په کار.

په جماعت کې دتفریق کوونکی لمونځ کیږی اوکه نه؟ **سوال**: (۲۲۰۰) دی خلګو یوسړی د اختر اودجُمعې دلمانځه دپاره خطیب مقرر کړی دی، ټول خلګ ددی امام ښخه خوشحاله دی، اوس یوسړی دفساد اچولو په غرض دعوٰی وکړه چې زه به لمونځ ورکوم، لیکن خلګو منعه کړی، کله چې کار ونه سو نودغه مفسد دوه څلور کسان دځان سره ملګری کړل اوپه لږ څه فاصله کې یې دجُمعې دشروع کیدلو سره په دغه سړیو سره خپل جلا جماعت وکی، اوس دا تحریر وفرمایاست چې ددغه مفسدانو لمونځ صحیح سو اوکه نه؟

جواب: ددغه مدعی امامت او ددغه مقتدیانو لمونځ صحیح سو ([1]) لیکن ددی تفریق او فساد په وجهی سره هغوی ګنهګار سول.

چې داختر خطبه یو ورکړی اولمونځ بل څوک ورکړی نوهم لمونځ صحیح سو: **سوال**: (۲۲۰۱) داختر لمونځ یوسړی ورکی اوخطبه بل سړی وویل نولمونځ صحیح سو اوکه نه؟

جواب: لمونځ کیږی لیکن ښه اومناسب دادی چې خطبه اولمونځ دی یوسړی ورکوی، فی الدر المختار، لا ینبغی ان یصلی غیر الخطیب فان فعل الخ جاز الخ ([2]). فقط

چې دباران په وجه دکوچنی اختر لمونځ ونه سی نوپه دوهمه ورځ دي وسي: **سوال**: (۲۲۰۲) که دکوچنی اختر لمونځ دباران په وجهی سره په دغه ورځ ونسی نوپه دوهمه ورځ کول یې جائزدی اوکه نه؟

جواب: جائز دی.

دوو ډلو دوه ځایه داختر لمونځ اداء کی، نوهم درست سو: **سوال**: (۲۲۰۳) داختر لمونځ یوی ډلی په عیدګاه کې کوی اوبله ډله یې دعناد په وجهی سره دښار ښخه دباندی جلا کوی نودا جائز دی اوکه نه؟

جواب: داختر لمونځ دښار ښخه دباندی په عیدګاه کې کول مستحب دی، ([3]) که چیری دوو ډلو په دوو ځایونو کې داختر لمونځ وکی نو ددواړو لمونځ صحیح سو ([4]). فقط

([1]). تؤدی بمصر واحد بمواضع کثیرة اتفاقا (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة العیدین ج۱ ص ۱۸۳). ظ
([2]). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۷۱ ، ط. س. ج۲ ص۱۲۲. ظفیر
([3]). ثم خروجه الی الجبانة ﴿ والخروج الیها ای الجبانة لصلاة العید سنة وان وسعهم المسجد الجامع ﴿ وتؤدی بمصر واحد بمواضع کثیرة اتفاقا (الدر المختار علی ماهش ردالمحتار باب صلاة العیدین ج۱ ص۷۷۲ – ۷۷۷ ط. س. ج۲ ص ۱۲۸ – ۱۲۹). ظفیر

په اخترونو کی دزیاتو تکبیرونو شمیر: سوال: (۲۲۰۴) داخترونو لمونځ د دولسو تکبیرونو سره کول جائزدی اوکه نه؟

جواب: په درمختار کی دی: ویصلی بهم الامام رکعتین مثنیا قبل الزوائد وهی ثلث تکبیرات فی کل رکعة الخ وفی الشامی فالعمل الان بما هو المذهب عندنا کذا فی شرح المنیة، شامی (۱) جلد اول، باب العیدین، ددی څخه معلومه سوه چی حنفی دي دخپل مذهب موافق په هر رکعات کی په دری زوائدو تکبیرونو باندی اکتفاء کوی، زیات دي نه وایی. فقط

داخترونو دلمانځه دپاره دباندی وتل سنت دی: سوال: (۲۲۰۵) ماقولکم ایها العلماء الکرام ودام فضلکم فی ان الخروج الی المصلی یوم العیدین لصلاتها مستحب ام سنة مؤکدة وان ما تعریف المصلی وما حکمه وما شرائط وجوبهما واداۂهما واین یصلی النبی ﷺ صلٰوة العیدین مدة عمره الشریف، بینوا المسائل الخمسة بعبارة واضحة بحوالة الکتاب فصیبوا اجراً جزیلاً من الله العزیز الوهاب.

جواب: وهوالملهم للصواب الخروج الی المصلی یوم العیدین لصلاتهما بالقول المعتبر والصحیح عند عامة الفقهاء سنة مؤکدة لا مستحب وان کان بعضهم قائلین باستحبابه لکن الصحیح والمعتبر عندهم کونه ای کون الخروج الی المصلی یوم العیدین سنة مؤکدة (۲) کما حققه العلامة مولانا عبد الحی رحمہ اللہ فی کتابه المسمٰی بمجموعة الفتاوٰی تحت جواب السوال المهندس بهندسة نمبر ۱۸۷ علی الصفحة المهندسة بهندسة ص ۳۷۵ وص ۳۷٦ بهذه العبارة : هو المصوب بعض فقهاء قائل به استحباب آن شده اند لیکن صحیح ومعتبر نزد ایشان بودنش سنت موکده است، در بحر الرائق از تجنیس نقل می سازد: والخروج الی الجبانة سنة صلٰوة العیدین وان کان یسعهم المسجد الجامع عند عامة المشائخ هو الصحیح، انتهٰی. وهمچنین است در بزازیه وجامع الرموز ومنح الغفار شرح تنویر الابصار وغیره. واز کتب سیرت واحادیث ثابت است، که انحضرت ﷺ دائمًا برائی نماز عیدین بصحرا تشریف می بردند وفی عمره بجز یك مرتبه بعذر بارش گاهی درمسجد خود که از جمله اماکن بدر جهان افضل است نماز عیدین اداء نه فرموده اند وخلفائی راشدین هم برین مواظبت فرموده اند

---

(۴). ویؤخر بعذر کمطر الی الزوال من الغد فقط (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة العیدین ج۱ ص ۷۸۳ ، ط. س. ج۲ ص۱۷۲). ظفیر

(۱). ردالمحتار باب صلوة العیدین مطبوعه عثمانیه ج۱ ص۷۸۰ ، ط. س. ج۲ ص ۱۷۲. ظفیر

(۲). والخروج الیها ای الجبانة لصلاة العید سنة ؒ هو الصحیح (در مختار) قال فی الظهیریة وقال بعضهم لیس بسنة ؒ والصحیح هو الاول (ردالمحتار باب صلاة العیدین ج۱ ص۷۷۲ – ۷۷۷ ، ط. س. ج۲ ص ۱۲۹). ظفیر

واین مواظبت نه برسبیل عادت بود ونه بوجه ضرورت بلکی برسبیل عبادت تا بوجه کثرت جمعیت تزاید ثواب گردد وشوکت اسلام ظاهر گردد. هذا اية للسنة على سبيل التأكيد وفى موضع اخر من هذا الكتاب تحت جواب السوال المهندس بهندسة ص ١٩٤ وص ٣٨٥ وص ٣٨٦ هكذا: الجواب: خروج الى الجبانة برای نماز عیدین سنت مؤکده است چناچی محشی شرح وقایه مولوی عبد الحی دام فضله برحاشیه شرح وقایه عمدة الرعایه تحریر فرموده اند. قال فى شرح الوقايه حبب يوم الفطر ان ياكل قبل صلاة ويستاك ويغتسل ويتطيب ويلبس احسن ثيابه ويؤدى فطرته ويخرج الى المصلى غير مكبر جهراً فى طريقه. انتهٰى

قوله حبب بصيغة المجهول من التحبيب والمراد به أعم من السنة المؤكدة والمستحب فان بعض الأمور المذكورة عدوه من السنن المؤكدة وغير. قوله: يستاك هذا من السنن العامة عند كل وضوء ومستحب عند كل صلاة فيكون مستحباً وسنة ايضاً فى العيدين بالطريق الاولى قوله ويؤدي فطرته بالكسر اى صدقة الفطر وهو ان كان أدائها واجباً لكن أدائها قبل الخروج إلى المصلى مسنون هو المنقول عن ابن عمر قال أمرنا رسول الله ﷺ يوم الفطر أن نؤديها قبل خروج الناس إلى الصلاة أخرجه البخاري ومسلم. قوله: ويخرج إلى المصلى بصيغة المفعول هو موضع فى اصل حراء يصلى فيه صلاة العيدين ويقال له الجبانة ومطلق الخروج من بيته إلى الصلاة وان كان واجباً بناءً على أن ما يتم به الواجب واجب لكن الخروج إلى الجبانة سنة مؤكدة وان وسعهم المسجد الجامع فان صلوا فى مساجد المصر من غير عذر جازت صلاتهم وتركوا السنة هذا هو الصحيح كما في الظهيرية وفى الخلاصة والخانية السنة أن يخرج الامام إلى الجبانة ويستخلف غيره ليصلى في المصر بالضعفاء بناءً على أن صلاة العيدين في الموضعين جائزة بالاتفاق انتهى والاصل فيه أن النبي صلى الله عليه وسلم كان يخرج إلى المصلى ولم يصل صلاة العيدين في مسجده مع شرفه الا مرة بعذر المطر كما بسطه ابن القيم في زاد المعاد والقسطلاني في مواهب اللدنية وغيرهما والاحاديث فى هذا الباب مخرجة فى كتب السنن وغيرها وقد وقع النزاع بين العلماء في عصرنا في أن الخروج إلى المصلى سنة أم مستحب فافتى اكثرهم بأنه سنة مؤكدة وهذا هو القول المنصور الموافق لكتب الأصول والفروع المطابق لما عليه الجمهور وقيل انه مستحب وقول باطل لا وجه له وأفرط بعضهم فقال انه واجب وهو قول مردود ولا عبرة به ولتفصيل مقام أخر انتهى. وقال في الدر المختار وندب يوم الفطر أكله إلى قوله وأداء فطرته صح عطفه علي أكله لان الكلام كله قبل الخروج ومن ثم أتى بكلمة ثم خروجه ليفيد تراخيه عن جميع مامر ماشياً إلى الجبانة وهي المصلى العام والواجب مطلق التوجه والخروج إليها أى إلى الجبانة لصلاة العيد سنة وأن يسعهم المسجد الجامع وهو الصحيح.

والمجيب مصيب فيما أجاب محمد عباس على، هذا الجواب موافق للسنة والكتاب، حرره الفقير محمد محسن الجونفورى، الجواب صحيح والرأى نجيح لا شبهة في أن مقتضي الادلة الشرعية هو كون الخروج إلى المصلى سنة مؤكدة والقول بالاستحباب ليس بمعتبر عند اولى الألباب حرره الراجى عفو ربه القوى أبو الحسنات محمد عبد الحى تجاوز الله عن ذنبه الجلى والخفى.

وأما تعريف المصلى فقد مر في ضمن هذا الجواب، وأما حكمه اى حكم المصلى كحكم سائر المساجد، وأما شرائط أدائهما ووجوبهما هى شرايط الجمعة وجوباً واداءاً سوى الخطبة كما قال فى شرح الوقايه شرط لها شروط الجمعة وجوبًا واداء الا الخطبة، واما المواضع التى كان يصلى النبى ﷺ فيه صلاة العيدين هو موضع فى الصحر خارج المدينة المنورة فى الجانب الغربى من المسجد النبوى ﷺ وبينه وبين المسجد الشريف الف اذرع كما قال مولانا محمد عبد الحى فى كتابه المذكور ص ٦٦ جلد نمبر ٣ بهذه العبارة قوله: ازعادات نبوى ﷺ آن بود كه بطرف مصلى تشريف مى بردند وآن مكانى است بيرون مدينه منوره جانب غربى مسجد شريف وميان وى ومسجد شريف هزار ذراع است كما قال ابن حجر. والله اعلم بالصواب

داخترونو دلمونځو ځخه وروسته دعاء: سوال: (٢٢٠٦) حضور ﷺ به داخترونو دلمونځ ځخه وروسته دعاء غوښتله اوكه نه؟

جواب: په عام طور سره دلمانځه ځخه وروسته دعاء غوښتل وارد سوى دى لهٰذا داخترونو دلمانځه ځخه وروسته هم دعاء غوښتل مسنون اومستحب دى. فقط

داخترونو په لمانځه كى دسجده سهوى حكم او دفرضو ځخه دواجبو طرف ته واپس كيدل:

سوال: (٢٢٠٧) داختر په لمونځ كى امام سهواً بعضى واجب تكبيرونه پريښوول اوركوع ته ولاړى دهغه ځخه پس دركوع ځخه راواپس سو قومى ته راغى اوتكبير يى ووايه، اوبيا ركوع ته ولاړى، نوپه دى صورة كى لمونځ صحيح سو اوكه نه؟ اعاده واجبه ده او كه سجده سهوه لازمه ده؟ اوكه چيرى تكبير پاته سى نوڅه حكم دى؟ اوسجده سهوه په اخترونو كى اوپه جُمعه كى دكولو اودنه كولو معمول به څنګه دى؟ اوعود من الفرض الى الواجب مفسد صلوة دى اوكه نه؟ اوسجده سهوه لازمه نه وه خو شبهه يى وكړه چى شايد څه موجب دسهوى واقع سوى وى نوددى څه حكم دى؟

جواب: صحيح داده چى لمونځ صحيح سو ليكن داسى كول نه وو په كار. په درمختار كى دى، كما لو ركع قبل ان يكبر فان الامام يكبر فى الركوع ولا يعود الى القيام ليكبر فى ظاهر الرواية فلو عاد ينبغى الفساد، په شامى كى په دى باندى ويلى دى: وقد علمت أن العود رواية النوادر، على أنه يقال عليه ما قاله ابن الهمام في ترجيح القول بعدم الفساد فيما لو عاد إلى القعود

الاول بعد ما استتم قائما بأن فيه رفض الفرض لاجل الواجب، وهو إن لم يحل فهو بالصحة لا يخل، (١) شامی ج١ ص٥٢١، اوتکبیرات بالکل پاته کیدل یاپه ذکرسوی طریقه په قومه کی اداء کول دترك واجب په اعتبار سره برابردی، اولمونځ په دواړو صورتونو کی کیږی دداسی امورو په ترك باندی په اصل کی سجده سهوه لازمیږی اوپه سجده سهوی سره ددی انجبار کیږی، لیکن په جُمعه اواخترونو کی فقهاؤ دسجده سهوی ترك کول اختیار فرمایلی دی څنګه چی په درمختار کی دی: والسهو فی صلوٰة العيد والجمعة والمكتوبة والتطوع سواء، والمختار عند المتاخرين عدمه فی الاولين لدفع الفتنة (٢) الخ، وهكذا فی الشامی، اوداِبن همام دتحقیق څخه هم داواضحه سوه چی ترك فرض الی الواجب مفسد دصلوٰة نه دی، اوپه کم صورة کی چی سجده سهوه لازمه نه وی اوپه غلطی اوپه شبهی سره وسی نولمونځ کیږی. فقط

<u>په اخترونوکی دلمانځه څخه وروسته دعاء اوپه دی سلسله ک داکابرو مسلک</u>: سوال: (٢٢٠٨)

په الرشيد ماه رجب المرجب سنه ١٣٣٥ھ څلورم جلد کی داقسم یوه مسئله ده، په جواب کی یی لیکلی دی سره دحوالی دعبارت دشامی اوحصن حصین وغیره چی اتباع درسول الله ﷺ داخترونو دلمانځه څخه وروسته په دعاء غوښتلو کی ده، ددی څخه په ترك کی نه ده اودخطبی څخه وروسته اتباع سنت په دعاء نه کولو کی ده، دمولانا عبد الحیؒ په مجموعه فتاوٰی کی یوه استفتاء دهمدی مضمون ده چی دهغه په جواب کی مولانا پخپله لیکلی دی چی دحدیث درواياتو څخه دومره قدر معلومیږی چی حضور ﷺ به داختر دلمانځه څخه دفارغه کیدلو څخه وروسته خطبه ویله اودهغه څخه وروسته به یی معاودت فرمایی، دعاء غوښتل وروسته دلمانځه څخه یاپس دخطبی څخه دهغوی ﷺ څخه ثابت نه دی.

همدغه رکم دصحابه کرامو اوتابعینو عظامو څخه ددی ثبوت ترنظر تیر سوی نه دی، په بهشتی ګوهر کی یی داخترونو دلمانځه په بیان کی لیکلی دی:

مسئله: داخترونو دلمانځه څخه وروسته یادخطبی څخه وروسته دعاء غوښتل دنبی کریم ﷺ څخه اودهغوی ﷺ دصحابه وو رضی الله عنهم اوتابعینو رحمهم الله څخه منقول نه دی، اوکه چیری دغه حضراتو دعا غوښتی وای نوضرور به نقل سوی وای، لهذا په غرض داتباع دعا نه غوښتل ددعاء غوښتلو څخه ښه دی په داسی حالت کی زموږ خلګو دپاره واجب العمل څه دی؟

(١). ردالمحتار باب العيدين ج ١ ص ٧٨٢ مطبوعه درسعادت ، ط. س. ج٢ ص١٧۴. ظفیر

(٢). الدرالمختار علی هامش ردالمحتار باب سجود السهو ج١ ص٧٠۵، ط. س. ج٢ ص٩٢. ظفیر

جواب: زموږ دحضراتو اكابرو لكه حضرت مولانا رشيد احمد ګنګوهي قدس سره، اوحضرت مولانا قاسم صاحب نانوتوی" اودنورو استاذانو حضراتو لكه حضرت مولانا محمد يعقوب صاحب" سابق صدر مدرس مدرسه هذا (دارالعلوم ديوبند) اوحضرت مولانا محمود حسن صاحب" صدر مدرس مدرسه هذا (دار العلوم ديوبند) وغيرهم (ددی ټولو) همدا معمول وو چي داخترونو دلمانځه څخه وروسته به يې هم دټولو لمونځونو په شان په لاسونو پورته كولو سره دعاء غوښتله، اوداحاديثو مباركانو هم مطلقا دلمونځونو څخه وروسته دعاء غوښتل ثابت دي په دی كی داخترونو لمونځ هم داخل دی، لهذا راجح زموږ په نزد همداده چي داختر دلمانځه څخه وروسته هم دعاء مستحب ده، او د مولانا عبد الحی صاحب" فتوىٰ بنده هم كتلی وه، محضی په دی وجه چي داخترونو دلمونځ څخه وروسته ددعاء ذكر نسته، ددعاء نيستوالی نه ځينی معلوميږی ([1]) او د نورو احاديثو څخه دټولو لمونځونو څخه وروسته ددعاء سته والی ثابت دی، نودابه هم په هغه باندی حملول كيږی، ځكه چي كله كليه (قاعده) استحباب ددعاء بعد الصلوات ثابت سو، نواوس داضروری نه ده چي دهر لمانځه څخه وروسته دی تصريح وارده وی. كما هو ظاهر. اوپه بهشتی ګوهركی هم غالبا دمولانا عبدالحی صاحب" دفتوىٰ په اتباع كی داسی ليكل سوی دی، دبنده په نزد هغه مسلمه نه ده. فقط

داختر دخطبی ابتداء په تكبيرسره مستحب ده: **سوال**: (٢٢٠٩) داخترونو دخطبی په ابتداء كی په تكبير ويلو سره شروع كول مسنون دی. تكبير دخطبی په طور باندی بالجهر وايی اوكه كرار يې وايی اوبيا خطبه شروع كړی؟

جواب: داخترونو په خطبه كی يې دامستحب ليكلی دی چي داولنی خطبی دشروع كولو څخه مخكی دی نه واره تكبير بالجهر متواتر ووايی او ددوهمی خطبی څخه مخكی دي اوه واره تكبير بالجهر ووايی. په درمختار كی دی: ويستحب ان يستفتح الاولى بتسع تكبيرات تترى ای متتابعات والثانية السبع هو السنة الخ ([2]). فقط

دعادلو شاهدانو په شاهدی باندی د اختر لمونځ : **سوال** : (٢٢١٠) بعضو خلګو دزيارت په

([1]). يو ددې وجه چي عدم ذكر ديو شی مستلزم نه دی مطلق عدم ددې شی لره، اوبل ددې وجی چي كه څه هم دعا كول وروسته تر لمونځونو داختر نه دی روايت سوی، ليكن نه كول يې هم نه دی روايت سوی، يعنی داهم په يو روايت كی نسته چي رسول الله ﷺ او صحابه وو ﷺ داختر لمونځ اداء كړی ليكن دعاء يې ونكړه، نوكله چي داثبات او نفی دواړو روايت نه دی موجود، په داسی وخت كی به په اصل قاعده باندی عمل كيږی، اوقاعده دا ده چي ترډيرو لمونځونو وروسته درسول الله ﷺ او اصحابو ﷺ څخه دعاګانی كول ثابت دی، والله تعالی أعلم وعلمه أتمّ وأكمل وأحكم، محمد أحمد الحقانی الأفغانی غفرالله له

([2]). الدرالمختار على هامش ردالمحتار باب العيدين ج١ ص ٧٨٣ ، ط. س. ج٢ ص١٧٥. ظفير

ورځ اوبعضو دجُمعې په ورځ دلوی اختر لمونځ وکړی، اوپه دی زمانه کی چې دعادل صفت مفقود دی، نوشرائط دعادل وغیره کیدل دمیاشتی لیدلو شاهدانو دپاره ضروری دی اوکه دکلمه شهادت ویلو څخه وروسته به کافی شهادت متصور کیږی اوکمو خلګو چې دزیارت په ورځ دلوی اختر لمونځ وکی هغه لمونځ صحیح سو اوکه نه؟ اوایا په یوولسم او دولسم تاریخ باندی هم دلوی اختر لمونځ کیدی سی؟

جواب: دشاهدانو دعادلوالی ثبوت درؤیت هلال دپاره ضروردی اوکله چې عادلان نه وه، نو دهغوی په شاهدی باندی په اعتماد کولو سره دزیارت په ورځ دلوی اختر لمونځ کول نه وو په کار، اودغه لمونځ صحیح نه سو (١) کمو خلګو چې دجُمعې په ورځ لمونځ وکی هغوی پرحق باندی دی، اودا صحیح ده چې دلوی اختر لمونځ دعذر په وجهی سره په یوولسم او دولسم تاریخ باندی هم کیدی سی (٢). فقط

په اخترونو کی خطبه دکم ځای څخه ورکړی: **سوال**: (٢٧١١) داخترونو په خطبه کی امام دخطبی دپاره کم ځای ودریږی. بعضی ملایان وایی چې کم ځای لمونځ وکړی په هم هغه ځای دي خطبه ووایی، په بل ځای کی خطبه ویل جائزنه دی؟

جواب: داخترونو دلمونځ څخه وروسته دي امام پرمنبر باندی ودریږی اوخطبه دی ووایی همدا سنت دی، دلمانځه اودخطبی ځایونه یو نه وی، دلمونځ ورکولو دپاره امام لاندی ولاړ وی اودخطبی ویلو دپاره منبرته ورځی (٣).

ددوو عادلانوپه شاهدی سره رؤیت ثابتیږی: **سوال**: (٢٧١٢) زید اوعمر چې په ظاهره پکښی هیڅ خرابی نه سته دلوی اختر میاشت په یوکم دیرشم ولیده، او دقاضی په مخکی یی شاهدی ورکړه، قاضی شاهدی تسلیم کړه اوحکم یی ورکی، یوی ډلی ددیرشو دمیاشتی په حساب سره اختر وکی، اویوی ډلی دیوکم دیرشوپه حساب سره، اویوی ډلی په دواړو ورځو لمونځونه وکړه، نوپه دی صورة کی دقاضی اوذکر سوی ډلی دپاره څه حکم دی؟ او دشاهدانو دپاره څه حکم دی؟

جواب: که چیری دوو عادلانو شاهدانو دمیاشتی دلیدلو شاهدی ورکړه نو رؤیت ثابت سو، ټولوته هلته دهمدی (رؤیت) موافق دلوی اختر لمونځ اداء کول په کاروو، کمو خلګو

---

(١). للصوم مع غیم وغبار خبر عدل اومستور الخ لا فاسق اتفاقا (الدر المختار علی هامش ردالمحتار کتاب الصوم ج١ ص ١٢٣، ط. س. ج٢ ص ٣٨٥). ظفیر

(٢). لکن هنا یجوز تأخیرها (ای فی صلاة الاضحٰی) الی اخر ثالث ایام النحر بلا عذر مع الکراهة وبه ای بالعذر بدونها. (الدر المختار باب العیدین ج١ ص ٧٨٣، ط. س. ج٢ ص ١٧٥). ظفیر

(٣). وما سن فی الجمعة ویکره یسن فیها ویکره الخ وان یکبر قبل نزوله من المنبر (الدر المختار علی هامش رد المحتار باب العیدین ج١ ص٧٨٢، ط. س. ج٢ ص ١٧٥). ظفیر

چی دشاهدانو دعادلوالی باوجود ددغه شاهدی موافقت ونه کی، هغوی غلطی وکړه، لیکن که چیری شاهدان دشرعی قاعدی مطابق عادلان اومتقیان اوپرهیزګاران نه وه، نو بیاپه هغه باندی عمل نه کوونکی پرحق باندی وه، واضحه دي وی چی قاضی شرعی په دی زمانه کی داسی نسته، دچا چی حکم باوجود دشاهدانو دعادل اودثقه نه کیدلو نافذ ومنل سی (۱). فقط

په یوم النحر کی دروژی دتهولو شرطونو رعایت مستحب دی: سوال: (۲۲۱۳) په یوم النحر کی یعنی دذی الحجی په لسمه داختر دلمانځه څخه مخکی صرف خوراك څښاك نه کول مسنون دی اوکه نه دروژی دتهولو شرطونو رعایت ساتل ضروری دی؟ ایا دجماع څخه هم احتراز کول په کاردی اوکه نه؟

جواب: دروژی دتهولو شرائطو احتراز دقربانی څخه مخکی مستحب دی اوپه درمختار کی دی چی دقربانی څخه مخکی خوراك نه کول مستحب دی، که څه هم دی قربانی نه کوی، اوکه خوراك وکړی نوڅه کراهت پکښی نسته (۲)، اوپه شامی کی دی، یندب الامساك عما یفطر الصائم (۳)، یعنی دهغه شیانوڅخه ځان بندول مستحب دی په کمو سره چی روژه ماتیږی. فقط

داخترونو خطبه مختصر په کارده اودخطبی اوریدل واجب دی: سوال: (۲۲۱۴) زید په اختر کی دحضرت مولانا عبدالحی لکهنویؒ خطبه وویل، چی دهغه ددواړو خطبو اوږدوالی تخمینا شپږ صفحی دی، په دی باندی عمر اعتراض کوی چی ددومره لویی خطبی اورولو هیڅ ضرورت نسته، سمدستی راتلل په کاردی، ایا شرعًا ددومره لویی خطبی داوریدلو هغه حکم نه دی کم چی دیوی مختصری اوریدلو دی؟

جواب: په درمختار کی دی: وتکره زیادتهما علی قدر سورة من طوال المفصل، وفی الشامی قوله تکره الخ عبارة القهستانی وزیادة التطویل مکروهة الخ (۴).

اوپه مشکوٰة شریف کی داحدیث شریف مروی دی، وعن عمار قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول: إن طول صلاة الرجل وقصر خطبته مئنة من فقهه فأطیلوا الصلاة واقصروا الخطبة

---

(۱). ولو کانوا ببلدة لا حاکم فیها صاموا بقول ثقة وافطروا باخبار عدلین مع العلة للضرورة (الدر المختار علی هامش ردالمحتار، کتاب الصوم ج۲ ص۱۲۵ ، ط. س. ج۲ ص۳۸۲). ظفیر

(۲). ویندب تاخیر اکله عنها وان لم یصح فی الاصح ولو اکل لم یکره ای تحریما (الدر المختار علی هامش رد المحتار باب صلوة العیدین ج۱ ص ۷۸۴ ، ط. س. ج۲ ص۱۷۲ – ۱۷۷). ظفیر

(۳). ردالمحتار باب صلاة العیدین ج۱ ص۷۸۴ ، ط. س. ج۲ ص۱۷۲. ظفیر

(۴). ردالمحتار باب الجمعة (ج۱ ص ۷۵۸ ، ط. س. ج۲ ص ۱۴۸). ظفیر

وإن من البيان سحرا. رواه مسلم (١). نو معلومه سوه چې خطبه زياته اوږده ويل مكروه دى، ليكن خطبه چې هرڅومره وى دهغه اوريدل واجب دى.

كراهت دخطبې داوږدونكى په حق كى دى، په اوريدونكو باندى دټولى خطبې اوريدل واجب دى، په درمختار كى دى: وكذا يجب الاستماع لسائر الخطب كخطبة نكاح وخطبة عيد وختم على المعتمد الخ. فقط

ښه داده چې خطيب اوامام دي يوسړى وى: سوال: (٢٢١٥) په اخترونو كى امام اوخطيب دوه مختلف كسان مقرر سوى دى، يعنى يوسړى امامت كوى، اوبل سړى خطبه وايي ايا دافعل جائزدى ايا دحضور ﷺ يادصحابه كرامو په زمانه كى داسى نظير پيدا كيږى؟

جواب: دافعل جائزدى چې يوسړى امام سى اوخطيب بل سړى سى ليكن ښه دادى چې خطيب دي هغه څوك وى چې هغه امام وى، كذا فى الدر المختار (٢). فقط

په اخترونو كى دشپږو زيات تكبيرونو ثبوت: سوال: (٢٢١٦) درسول الله ﷺ څخه داختر لمونځ په شپږو تكبيرونو سره كول يا په شپږو تكبيرونو سره دلمانځه داداء كولو حكم وركول ثابت دى اوكه نه؟

جواب: دمنيه په شرح كى يې ليكلى دى چې داخترونو په هر ركعات كى دتكبير دافتتاح څخه علاوه درى تكبيرونه دډيرو جليل القدرو صحابه كرامو ﷺ څخه ثابت دى او د رسول الله ﷺ څخه منقول دى. والتحقيق فى المطولات (٣). فقط

كمه عيدګاه چې دابادى په زياتيدلو سره په ابادى كى دننه راغله نوهغه دصحراء په حكم كى نه ده: سوال: (٢٢١٧) زړه عيدګاه دابادى دزياتيدلو په وجه دننه راغلې ده اوپه هغه كى پنځه وخته لمونځ په اذان اوجماعت سره كيږى اوس يوڅو كسان اتباعًا للسنة په صحراء كى داخترونو دلمانځه تجويز وركوى په دى صورة كى شرعًا څه حكم دى؟

جواب: داخترونو دلمانځه دپاره مسنونه طريقه هم داده چې په صحراء كى دابادى څخه دباندى وسى، كم كسان چې ددى مجوِّز دى چې دابادى څخه دباندى په صحراء كى دي داخترونو لمونځ اداء سى، نوهغوى په حق باندى دى، زړه عيدګاه كمه چې دپنځه وخته

---

(١). مشكوة باب الخطبه والصلوة فصل اول ص ١٣٣. ظفير

(٢). الدرالمختار على هامش ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص٧٢٩. ظفير، ولا ينبغى ان يصلى غير الخطيب لانها كشيئ واحد فان فعل بان خطب صبى باذن سلطان وصلى بالغ جاز هوالمختار (درمختار) ولاينبغى ان يصلى غير الخطيب لان الجمعة مع الخطبة كشيئ واحد فلا ينبغى ان يقيمها اثنان وان فعل جاز (ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص٧٥١، ط. س. ج٢ ص١٢٢). ظفير

(٣). وګورى غنية المستملى باب العيدين . ظفير

لمونځ جومات سو اوپه کلی کی دننه راغله هغه دجبانی یعنی دصحراء په حکم کی پاته نه سوه (۱). فقط

ماشومان به داخترونو په لمانځه کی کم ځای دریږی: **سوال**: (۲۲۱۸) په عیدګاه کی به ماشومان په جماعت کی دننه دریدل اوکه نه لمونځ ګذارو ته به مخامخ کښېښستل؟ او دامام راسته اوچپه طرف ته په نابالغه ماشومان درولو کی څه خرابی ده؟

جواب: دنابالغه ماشومانو دپاره حکم خودا دی چی که چیری په جماعت کی شاملیږی نو وروسته دي ودریږی برابره خبره ده که داخترونو جماعت وی اوکه دنورو لمونځونو. که چیری دمجبوری په وجه څنګه چی په عیدګاه کی پیښیږی ماشومان په جماعت کی دننه ودریږی، یا دلمانځه ګذار مخ ته کښېنی یا راسته اوچپه طرف ته ودریږی نولمونځ کیږی، لیکن دا خلاف سنت دی اومکروه تنزیهی دی (۲). فقط

داخترونو په لمانځه کی دښځو جماعت مکروه دی: **سوال**: (۲۲۱۹) داخترونو لمونځ دګوشه نیشینو ښځو دپاره په کورکی اداء کول جائزدی اوکه نه؟ اوښځو ته دسړیو په شان په جماعت سره لمونځ ادا کول جائزد اوکه نه؟ که چیری جائزوی نوښځه امامه کیدی سی اوکه نه؟ که چیری کیدی سی نوښځه امامه به په صف کی دښځو سره برابره دریږی اوکه نه دسړیو دامام په شان؟

جواب: په درمختار کی دی، ویکره تحریما جماعة النساء الخ (۳)، ددی څخه معلومه سوه چی دښځو جماعت مکروه تحریمی دی، که څه هم په فرضو اوواجبو کی وی یا په سنتو اونفلو کی وی، کذا فی الشامی، بیا که چیری ښځی جماعت کوی سره دکراهت تحریمی څخه، نو دهغوی امامه دي دهغوی په مینځ کی دښځو سره برابر ودریږی، مخکی دی نه دریږی، کما فی الدر المختار فان فعلن تقف الامام وسطهن فلو تقدمت اثمت الخ (۴)، بیا مخ ته یی دالیکلی دی چی ښځو لره دسړیو په جماعت کی دجُمعې اواخترونو دپاره تلل اوپه هغه کی شریکیدل هم مکروه دی (۵). فقط

---

(۱). والخروج الیها ای الجبانة لصلوة العیدین سنة وان وسعهم المسجد الجامع هو الصحیح (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار باب العیدین ج۱ ص۷۷۲ ، ط. س. ج۲ ص۱۶۹). ظفیر

(۲). ویصف الخ ثم الصبیان ظاهره تعددهم فلو واحد دخل الصف (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الامامة ج۱ ص ۵۳۴ ، ط. س. ج۲ ص ۵۲۸ – ۵۷۱). ظفیر

(۳). الدرالمختار علی هامش ردالمحتار باب الامامة ج۱ ص ۵۲۸ ، ط. س. ج۱ ص ۵۲۵. ظفیر

(۴). افاد ان الکراهة فی کل ما تشرع فیه جماعة الرجال فرضا اونفلا (ردالمحتار باب الامامة ج۱ ص ۵۲۸ ، ط. س. ج۱ ص ۵۲۵). ظفیر

(۵). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الامامة ج۱ ص ۵۲۹ ، ط. س. ج۱ ص ۵۲۵. ظفیر

په قبرستان کی داختر لمونځ کله چی قبر مخ ته نه وی: **سوال**: (۲۲۲۰) په یوه مقام کی داختر لمونځ په مقبره کی کیږی، امام ته مخامخ دیوال وی او دمقتدیانو مخ ته نه وی، نودامام داستره به دمقتدیانو دپاره کافی گڼل کیږی څنگه چی دمرور بین یدی المصلی په صورة کی ده اوکه نه؟

جواب: قبرونه که چیری دیوه لمونځ گذار مخ ته هم وی، نودهم هغه په لمانځه کی به کراهت راځی، قال فی الشامی لا باس بالصلوٰة فیها اذا کان فیها موضع اعد للصلوٰة، ولیس فیه قبر ولا نجاسة کما فی الخانیة ولا قبلة الی قبر، حلیه ([1]). فقط

تکبیرات تشریق دښځو دپاره نسته: **سوال**: (۲۲۲۱) تکبیرات تشریق دښځی دپاره درست دی اوکه نه؟

جواب: تکبیرات تشریق دښځو دپاره دامام صاحب رحمہ اللہ په مذهب کی نسته. ([2])

سوال: داختر دلمونځ څخه وروسته چی کورته راسی، نونفل کول جائز دی اوکه نه؟

جواب: کورته چی بیرته راسی نونفل کول درست دی، کما فی الدر المختار وان تنفل بعدها فی البیت جاز الخ ([3]). فقط

درکوع څخه دولاړیدلو څخه وروسته تکبرات زوائد ویل: **سوال**: (۲۲۲۲) دلوی اختر په لمانځه کی دامام څخه په دوهم رکعات کی زیات تکبیرونه هیر وسول اورکوع ته ولاړی، اول ددوهم صف والا خلک په رکوع کی شریك سوه، ددوهمی درجی والا اوجومات سره ملحق کور والا خلکو دبی خبری په وجه درکوع اوقیام تکبیرونه تکبیرات زوائد گڼل اوتکبیرونه یی ویل، امام چی درکوع څخه سرپورته کی نوپه قیام کی یی زیات تکبیرونه وویل، مقتدیانو هم دامام سره تکبیرونه وویل، بیا امام رکوع دوباره وکړه په هغه کی ټول مقتدیان شریك سول، امام دمتاخرینو دمذهب موافق سجده سهوه ونه کړه نو په دی صورة کی که چیری دا لمونځ دوباره وسی نوڅه کراهت خوبه نه وی پکښی؟

جواب: په دی صورة کی علامه شامی دعدم فساد صلوٰة تصحیح اوتصریح کړیده بلکی عود الی القیام یی نوادر روایت لیکلی دی، اوپه بدائع کی یی همدا اختیار فرمایلی دی، لیکن ظاهر الروایة دادی چی په داسی حالت کی دي امام دقیام طرف ته عود نه کوی، په هرحال لمونځ په دی صورة کی وسو، اوداخترونو په لمانځه کی سجده سهوه

([1]). ویکره حضورهن الجماعة ولو لجمعة وعید (ایضا ط. س. ج۲ ص۵۲۲). ظفیر

([2]). ویجب تکبیر التشریق﴿ عقب کل فرض ادی بجماعة ﴿ مستحبة خرج جماعة النساء والغزاة لا العبید (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب العیدین، مطلب فی تکبیر التشریق ج۱ ص۴۷۴ وص ۷۸۲، ط. س. ج۲ ص۱۷۷). ظ

([3]). ردالمحتار کتاب الصلوٰة ج۱ ص۳۵۳ قبیل مطلب تکره الصلوٰة فی الکنیسة ط. س. ج۱ ص ۳۸۰. ظفیر

دمتاخرينو دفتوٰی موافق نسته، لهذا داحکم به کول کيږی چی لمونځ وسو او داعادې ضرورت يې نسته، اوپه اعاده کی دجماعت تشويش اوانتشار دی، نوددی دپاره په کمی وجهی سره چی سجده ساقطه سوه نو داعادی حکم به هم نه کول کيږی. (۱) فقط

دعذر څخه بغير داختر لمونځ په دروازه باندی کول څنګه دی؟ سوال: (۱\ ۲۲۲۳) داختر لمونځ په بازار کی ياپه جومات کی دباران وغيره دعذر څخه بغير يادخپل کورپه دروازه باندی کول جائزدی اوکه نه؟ پرتقديرثانی مکروه تحريمی دی اوکه تنزيهی؟ سره دصحيح دلائلو او دکتابونو په حوالی سره يې تحرير وفرماياست؟

دمکروه تحريمی دپاره ددليل ضرورت: **سوال**: (۲۲۲۴\۲) دمکروه تحريمی دپاره داثبات صريح نص ضروری دی اوکه نه؟

جواب: ۱\. په درمختار کی دی، والخروج اليها ای الجبانة لصلوة العيد سنة وان وسعهم المسجد الجامع هو الصحيح الخ (۲)، وفی شرح المنية الكبير الخروج الی المصلی وهی الجبانة سنة وان كان يسعهم الجامع وعليه عامة المشائخ لما ثبت انه ﷺ كان يخرج يوم الفطر ويوم الاضحی الی المصلی الخ (۳)، ددی عبارت څخه معلومه سوه چی داخترونو دلمانځه دپاره خروج الی المصلی سنت مؤکده دی، نوبې له عذره ددې پرې ښوول مکروه دی، اوپه شامی کی دبحر څخه نقل کړيدی چی دسنتِ مؤکده پرې ښوول مکروهِ تحريمی کيدل پکار دی: الحاصل ان السنة ان كانت مؤكدةً قويةً لا يبعد كون تركها مكروهاً تحريماً وان كانت غير مؤكدة فتركها مكروه تنزيهاً الخ (۴) (ج۱ ص ۴۳۹). فقط

۲\. دمکروه تحريمی بلکی مکروه تنزيهی داثبات دپاره دخاص دليل ضرورت دی په شامی کی دی، اقول لكن صرح فی البحر فی صلاة العيد عند مسئلة الاكل بانه لا يلزم من ترك المستحب ثبوت الكراهة اذ لا بد لها من دليل خاص الخ (۵). ص ۴۳۹. فقط

دډول او دسرنا په غږولو سره عيدګاه ته تلل او دامام په سر باندی دچتری سايه کول څنګه دی؟ سوال: (۲۲۲۵) داختر لمونځ ګذارو لره دامام سره ډول اوسرنا وغيره په غږولو سره

---

(۱). وقد عملت ان العود رواية النوادر على انه يقال عليه ما قاله ابن الهمام فی ترجيح القول بعدم الفساد فيما لو عاد الی القعود الاول بعد ما استتم قائما الخ (ردالمحتار باب العيدين ج۱ ص ۷۸۲ ، تحت قوله: فلو عاد ينبغی الفساد ، ط. س. ج ۲ ص ۱۷۴). ظفير

(۲). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب العيدين ج۱ ص ۷۷۲، ط. س. ج۲ ص۱۶۹. ظفير

(۳). غنية المستملی باب العيد ص ۵۲۹ . ظفير

(۴). ردالمحتار باب مايفسد الصلوة ومايكره فيها مطلب فی بيان السنة والمستحب ج۱ ص ۲۲۲، ط. س. ج۲ ص۲۵۳.

(۵). ردالمحتار باب مايفسد الصلوة ومايكره فيها مطلب فی بيان السنة والمستحب والمندوب الخ ج۱ ص ۲۱۱، ط. س. ج ۲ ص ۲۵۳ . ظفير

تلل اوداختر دلمانځه ځخه وروسته دخطبی په وخت کی دامام پرسر باندی دچتری سایه کول شرعا څنګه دی؟

جواب: ډول اوسرنا وغیره ږغول حرام دی داسی کوونکی خطاکار او ګنهګار دی (١) او د خطبی په وخت کی دخطیب پرسر باندی چتری کول هم په کارنه دی، داکار دخطبی دادابو او داستماع څخه خلاف دی. فقط

ځوک چی قربانی کول نه غواړی هغه مخکی حجامت جوړولی سی: **سوال**: (٢٢٢٦) په کم سړی باندی چی قربانی واجبه نه ده دهغه دپاره حجامت کول (دسر خرول) په کم وخت کی مسنون اومستحب دی دلمانځه ځخه مخکی اوکه وروسته؟

جواب: په صحیح مسلم کی حدیث شریف روایت سویدی، قال (٢) رسول الله ﷺ اذا دخل العشر واراد بعضکم ان یضحی فلا یاخذ شعرا ولا یقلمن ظفرا فهذا محمول علی الندب (٣)، شامی وفی روایة من رای هلال ذی الحجة واراد ان یضحی فلا یاخذ من شعره ولا من اظفاره، رواه مسلم (٤)، حاصل دادی چی کم سړی دقربانی اراده لری دهغه دپاره مستحب دادی چی دلوی اختر دلمانځه ځخه وروسته نوکان او وریښتان پری کول اوسر خریل وکړی، اوچی کم سړی دقربانی اراده نه لری، دهغه دپاره دامستحب نه دی هغه دلمانځه ځخه مخکی هم حجامت جوړولی (وریښتان برابرولی) سی. فقط

بازار دصحراء په حکم کی نه دی: **سوال**: (٢٢٢٧\١) بازار جبانه (صحراء) ګرځولی سی اوکه نه؟

په بازار کی داختر لمونځ: **سوال**: (٢٢٢٨\٢) په بازار کی داختر لمونځ بغیر کراهته درست دی اوکه نه؟

په بازار کی دعام سړک مخ ته داختر لمونځ: **سوال**: (٢٢٢٩\٣) په کم بازار کی چی د اخترونو لمونځ اداء کیږی، که چیری هغه ته مخامخ عام سړك ؤ نو هلته جائزدی اوکه نه؟

په لاره کی داخترلمونځ: **سوال**: (٢٢٣٠\١٤) که چیری بازار عین په لاره کی وی نوپه دغه بازار کی په لاره باندی داخترونو لمونځ درست دی اوکه نه؟

په دهلیز کی داختر لمونځ: **سوال** : (٢٢٣١ \٥) که چیری جبانه (صحرا) نه وی نو په دهلیز

---

(١). ودلت المسئلة ان الملاهی کلها حرام الخ قال ابن مسعود صوت اللهو والغناء ینبت النفاق فی القلب ﷺ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار کتاب الحظر والاباحة ج١ ص ..... ، ط. س. ج٢ ص ٣٤٨). ظفیر

(٢). وګوری مشکوٰة باب الاضحیة ص ١٢٧ . ظفیر

(٣). ردالمحتار باب العیدین ج١ ص٧٨٨ ، ط. س. ج٢ ص١٨١. ظفیر

(٤). مشکوٰة المصابیح باب فی الاضحیة ص ١٢٧ . ظفیر

کی دپاك فرش په غوړولو سره به لمونځ بغیر دکراهته وسی اوکه نه؟

دجومات په فناء کی داختر لمونځ: **سوال**: (۲۲۳۲\۲) که چیری صحرا پیدانه سی نو د جومات په فناء کی یاپه جومات کی داخترونو لمونځ کول بغیر کراهته درست دی اوکه نه؟

جواب: ۱\. ثم خروجه ماشیًا الی الجبانة وهی المصلی العام الخ (درمختار) ای فی الصحراء (۱)، معلومه سوه چی جبانه عامه عیدګاه ده کم چی په صحراء کی وی، نوبازار جبانه نه ده.

۲\. که چیرپه بازار کی جومات وی یا یوځای دخلګو دتیریدلو دځای څخه بیل وی او دشور اوشغب څخه خالی وی نوهلته په لمانځه کی څه کراهت نسته.

۳\. دعام سړك مخ ته که چیری څه حائل، دیوال وغیره نه وی نوپه داسی ځای کی لمونځ مکروه دی، وتکره الصلوة فی طریق العامة. شرح منیه (۲)، خو لمونځ به وسی.

۴\. قد مر حکمه فی ۲.

۵\. بغیر دکراهت څخه درست (۳) دی.

۶\. بغیر دکراهت څخه درست (۴) دی. فقط

عرفه دذی الحجی نهمی ته وایی: **سوال**: (۲۲۳۳) دعرفی ورځی څودی اوپه کمه میاشت اوپه کم تاریخ کی وی؟

جواب: دعرفی ورځ یوه ده. یعنی دذی الحجی دمیاشتی نهم (۵) تاریخ. فقط

دسورة فاتحی څخه وروسته په وریادولو باندی تکبیرات زوائد بیا قرآئت: **سوال**: (۲۲۳۴) داختر په لمانځه کی امام دتکبیر تحریمی څخه وروسته سورة فاتحه شروع کړه، دالحمد لله رب العٰلمین دویلوڅخه وروسته دمقتدی په وریادولو باندی یی تکبیرات ثلاثه وویل

---

(۱). ردالمحتار باب العیدین ج۱ ص۷۷۲ ، ط. س. ج۲ ص۱۲۸. ظفیر

(۲). غنیة المستملی ص ۳۴۹. ظفیر

(۳). الخروج الی المصلی وهی الجبانة سنة الخ فان ضعف القوم عن الخروج امر الامام من یصلی بهم فی المسجد (غنیة المستملی ص ۵۳۹ ، ردالمحتار ط. س. ج۲ ص ۱۲۹). ظفیر

(۴). خطب الامام سابع ذی الحجة الخ ثم التاسع بعرفات (شرح وقایه کتاب الحج ج۱ ص۳۳۳) قوله ثم التاسع ای ثم یخطب فی یوم عرفة (عمدة الرعایه فی حل شرح وقایه ج۱ ص ۳۳۳، کتاب الحج). ظفیر

(۵). کما لو رکع الامام قبل ان یکبر فان الامام یکبر فی الرکوع ولایعود الی القیام لیکبر فی ظاهر الروایة فلوعاد ینبغی الفساد (درمختار) وقد علمت ان العود روایة النوادر علی انه یقال علیه ما قاله ابن الهمام فی ترجیح القول بعدم الفساد فیما لوعاد الی القعود الاول بعد ان استتم قائما بان فیه رفض الفرض لاجل الواجب وهو وان لم یحل فهو بالصحة لا یخل (ردالمحتار باب العیدین ج۱ ص ۷۸۲ ، ط. س. ج۲ ص۱۷۴). ظفیر

اوبيايي دتكبيراتو ثلاثه وو څخه وروسته دوباره قرائت شروع كى، په دى صورة كى لمونځ وسو اوكه نه؟

جواب: په دى صورة كى لمونځ وسو. كذا فى الشامى (١). فقط

داختر دلمانځه څخه وروسته دعا بدعت نه ده: **سوال**: (٢٢٣٥) داخترونو دلمانځه څخه وروسته دعاته بعض خلګ مكروه وايى، اوبعض ورته بدعت وايى اوبعض وايى چى مستحب ده؟

جواب: دلمونځونو څخه وروسته دعاء مسنون اومستحب ده اوپه احاديثو مباركه ؤ كى راغلى ده، كما نقله فى الحصن والحصين وغيره، نوپه لمونځونوكى داخترونو لمونځ هم داخل اوشامل دى اودبدعت ويل ورته صحيح نه دى، او دامت اكابرو او استاذانو به داخترونو دلمانځه څخه وروسته په شان دصلواتو مكتوباتو دعاء فرمايله، نو څوك چي دي ته بدعت وايى نودا خبره صحيح نه ده (٢). فقط

داختر دلمانځه څخه مخكى ياوروسته په عيدګاه كى نفل كول څنګه دى؟ سوال: (٢٢٣٦) څه فرمائي علماء دين اومفتيان دشرع متين په دى مسئله كى چى په عيدګاه كى داختر دلمانځه څخه مخكى يا وروسته نفل كول دحنفى علماؤ په نزد روا دى اوكه نه؟

جواب: په درمختار كى دى: ولا يتنفل قبلها مطلقا وكذا لا يتنفل بعدها فى مصلاها، قال الشامى قوله: وكذا لا يتنفل ؒ لما فى الكتب الستة عن ابن عباس رضي الله عنهما انه ﷺ خرج فصلى بهم العيد لم يصل ولا بعدها وهذا لقى بعدها محمول عليه فى المصلى الخ (٣)، والله اعلم. فقط

دمفسد صلوة لمونځ په صورة كى بل جماعت كولى سى: **سوال**: (٢٢٣٧) كه چيرى داخترونو امام غلط خوان وى نودهغه امامت جائزدى اوكه نه؟ اوبل امام كيدى نه سى څكه چي عوام الناس يى نه غواړى، لهذا دښار په جوماتونو كى داخترونو لمونځ كول څنګه دى؟

جواب: داخترونو لمونځ په جوماتونو كى هم صحيح دى، كه چيرى داخترونو دلمانځه امام داسى غلطى كوى په كمى سره چى لمونځ فاسديږى نو په جومات كى جلا جماعت

---

(١). ويدعوا ويختم بسبحان ربك الخ (الدر المختار على هامش ردالمحتار باب صفة الصلوة ج١ ص ٥٩٥، ط. س. ج٢ ص ٥٣٠) عن ام عطية قالت امرنا ان نخرج الحيض يوم العيدين وذوات الخدور فيشهدن جماعة المسلمين ودعوتهم وتعتزل الحيض (مشكوٰة باب العيدين ص ١٢٥). ظفير

(٢). الدر المختار باب العيدين ج١ ص١١٤، ط. س. ج٢ ص ١٦٩ - ١٧٠). ظفير

(٣). وتؤدى بمصر واحد بمواضع كثيرة اتفاقا (الدر المختار على هامش ردالمحتار باب العيدين ج١ ص ٧٨٣، ط. س. ج ٢ ص ١٧٦). ظفير

کول په کاردی، (١) اوکه چیری داسی غلطی نه کوی کمه چی دلمانځه ماتونکی وی اوپه بیل لمونځ کولوکی فتنه وی (یعنی شر جوړیږی) نوپه همدغه امام پسی لمونځ وکړی (٢). فقط

تکبیرات تشریق دفرض لمانځه څخه وروسته صرف یووار دی: **سوال**: (۲۲۳۸) په ایام تشریق کی تکبیرونه صرف دهرفرض لمانځه څخه وروسته ویل کیږی، زید وایی چی یووار ویل واجب دی اوعمر وایی چی دری واره ویل په کاردی، په دی صورة کی ځوك پرحقه دی؟

جواب: تکبیرات تشریق یووار ویل واجب دی، ددی څخه زیات واجب نه دی، اوپه درمختار کی یی دعینی څخه نقل کړی دی چی په زیاتو ویلو کی فضیلت اوثواب دی څه حرج پکښی نسته (٣)، لیکن په شامی کی یی دابو السعود څخه نقل کړی دی، چی دیو وار څخه زیات ویل خلاف سنت دی نوښه داده چی په یووار ویلو باندی بسوالی وسی. دشامی عبارت دادی، ان الاتیان به مرتین خلاف السنة الخ، ج١ ص ۵۲۳، شامی.

په دولسو تکبیرونو سره داخترونو لمونځ درست دی اوکه نه؟ **سوال**: (۲۲۳۹) که حنفیان داخترونو لمونځ ددولسو تکبیرونو سره وکړی نواداء به سی اوکه نه؟

جواب: داحنافو په نزد شپږ تکبیرات زوائد دی، دوی ته دولس ویل نه دی په کار، او لمونځ په هرحال سره صحیح دی (۴). فقط

داختر لمانځه دپاره نغاره وهل جائزه ده اوکه نه؟ **سوال**: (۲۲۴۰) داختر دلمانځه دپاره نغاره وهل جائز دی اوکه نه؟

جواب: که چیره په قصد دتفاخر اوتلهی سره وی نوممنوع دی اوکه په طریقه داګاهی سره وی نوبیا جائزدی، ومن ذالك ضرب النوبة للتفاخر فلو للتنبیه فلا باس به الخ (۵) در مختار. فقط

---

(١). الفاسق اذا کان یؤم یوم الجمعة وعجز القوم عن منعه قال بعضهم یقتدی به فی لا جمعة ولا تترك الجمعة بامامة وفی غیر الجمعة یجوز ان یتحول الی مسجد اخر ولا یاثم به (عالمگیری مصری فی الامامة ج١ ص٨١ ، ط. م. ج١ ص ٨٢). ظفیر

(٢). ولا یجوز امامة الالثغ الذی لا یقدر علی التکلم ببعض الحروف الا لمثله اذا لم یکن من یقدر علی التکلم بتلك الحروف، فاما اذاکان فی القوم من یقدرعلی التکلم بها فسدت صلاته وصلاة القوم الخ ایضا ج١ ص٨٠ .ظ

(٣). ردالمحتار باب العیدین، ویجب تکبیرات التشریق فی الاصح للامر به مرة وان زاد علیها یکون فضلا قال العینی صفته الله اکبر الخ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب العیدین مطلب فی تکبیر التشریق ج١ ص ٧٨۴ - ٧٨۵ ، ط. س. ج٢ ص١٧٧ - ١٧٨). ظفیر

(۴). ویصلی الامام بهم رکعتین مثنیا قبل الزوائد وهی ثلاث تکبیرات فی کل رکعة ولو زاد تابعه الی ستة عشر لانه مأثور (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب العیدین ج١ ص ٧٧٩ ، ط. س. ج٢ ص١٧٢). ظفیر

(۵). الدر المختار علی هامش ردالمحتار، کتاب الحضر والاباحة، قبیل فصل فی اللبس ج ۵ ص ٣٠٢ ، ط. س. ج ٢ ص ٣۵. ظفیر

دزاوئدو تکبیراتو په پریښولو سره دجماعت اعاده: **سوال**: (۲۲۴۱) زید داختر لمونځ ورکی، لیکن دزوائدو تکبیراتو ویل ورڅخه هیرسول چی کله یی سلام وګرځوی، نو مقتدیانو ورته وویل چی لمونځ صحیح نه سو، نوزید دوباره لمونځ وکی، نوپه دغه دواړو لمونځونو کم یو لمونځ وسو، دا لمونځ په داسی کوچنی جومات کی سوی دی چی په هغه کی دامام دقرآئت اواز تراخر صفه پوری تللی سی؟

جواب: اول لمونځ سوی وو خو دواجب پاته کیدلو په وجهی سره ناقص سوی وو. په سجدی سهوی سره به دهغه انجبار سوی وو اوچونکی مجمع زیاته نه وه څنګه چی دسوال څخه معلومیږی، ددی وجه که په داسی موقع کی داخترونو په لمانځه کی هم سهوه وسی نوسجده سهوه کول په کاردی، لیکن چونکی سجده سهوه ونه سوه ددی دپاره اعاده لازمه وه، کمه چی وسوه، نو دلمانځه داعادی په کولو سره په لمانځه کی څه نقصان پاته نه سو اوس څه نقصان په لمانځه کی پاته نسو، اودا جماعت ثانیه دمخکنی لمونځ متمم اومکمِّل سو (۱). فقط

داختر دلمانځه دپاره دمقتدیانو انتظار: **سوال**: (۲۲۴۲) داختر دلمانځه دپاره دمقتدیانو انتظار ترکم وخت پوری وسی؟

جواب: داخترونو دلمونځ دزوال څخه ترمخکی پوری یی وخت دی، نو تردغه وخته پوری یعنی دزوال څخه ترمخکی مخکی پوری دانتظار کولو څه بدیت (مضائقه) نسته دهغه څخه وروسته انتظار نسته (۲). فقط

په اخترونو کی تکبیرات زوائد داحنافو په نزد شپږدی: **سوال**: (۲۲۴۳) په لاهور چهاؤنی کی دجامع جومات مخکنی امام فرمایل: چی په صحیح بخاری کی یی داختر دلمونځونو دولس تکبیرنه لیکلی دی. په یورکعات کی شپږ، په دی صورة کی صحیح حکم څه دی؟

جواب: داحنافو په نزد داخترونو په لمانځه کی تکبیرات زوائد شپږ دی یعنی په هر یوه رکعات کی دری دری. اودابوداود شریف دحدیث شریف څخه داثابت دی: وعن سعید بن العاص قال سئلت ابا موسٰی وحذیفه! کیف کان رسول الله ﷺ یکبر فی الاضحٰی والفطر: فقال ابو موسٰی کان یکبر اربعا فی الرکعة الاولی مع تکبیرة الاحرام وفی الثانیة مع تکبیرة الرکوع تکبیرة علی

---

(۱). والسهو فی صلاة العید والجمعة والمکتوبة والتطوع سواء والمختار عند المتاخرین عدمه فی الاولین لدفع الفتنة کما فی جمعة البحر واقره المصنف وبه جزم فی الدر (درمختار) لکنه قیده محشیها الوافی بما اذا حضر جمع کثیر والا فلا داعی الی الترک (ردالمحتار باب سجود السهو ج۱ ص۷۵). ظفیر

(۲). ووقتها من الارتفاع قدر رمح فلا تصح قبله ؒ الی الزوال باسقاط الغایة (الدر المختار علی هامش رد المحتار باب العیدین ج۱ ص ۷۷۹ ، ط. س. ج۲ ص۱۷۱). ظفیر

الجنائز فقال حذیفه صدق. رواه ابوداود. ([1]) نومذهب دحنفیانو ددی حدیث شریف موافق دی، حنفی امام لره ددی خلاف کول نه دی په کار. ([2]) فقط

په اخترونو کی دزیاتی تکبیراتو بحث: **سوال**: (۲۲۴۴) په بخاری شریف ترمذی شریف، او په مشکوٰة شریف کی ثابت دی چی داخترونو په لمانځه کی دولس تکبیرونه دی، یعنی په اول رکعات کی دقرآئت څخه مخکی اووه تکبیرونه اوپه دوهم رکعات کی دقرآئت څخه وروسته پنځه تکبیرونه، اوپه ترمذی شریف کی یوحدیث شریف دحضرت عبدالله بن مسعودؓ دنهو تکبیرونو په ثبوت کی مروی دی یعنی په اول رکعات کی دقرآئت څخه مخکی پنځه اوپه دوهم رکعات کی دقرآئت څخه وروسته څلور. لیکن په دی زمانه کی دستور العمل دادی چی داخترونو په لمانځه کی شپږ تکبیرات ویل کیږی کم چی دذکر سوو احادیثو څخه سراسر خلاف دی. ددی احادیثو مبارکه ؤ څخه ښه اوافضل کم یو حدیث شریف دی، چی دهغه څخه دشپږو تکبیراتو جواز ثابتیږی؟ او دمذکوره احادیثو مبارکو څه حکم دی؟

جواب: دحنفیانو دلیل داحدیث شریف دی: وعن سعید بن العاص قال سئلت ابا موسیٰ وحذیفه! کیف کان رسول الله ﷺ یکبر فی الاضحیٰ والفطر: فقال ابو موسیٰ کان یکبر اربعا فی الرکعة الاولی مع تکبیرة الاحرام وفی الثانیة مع تکبیرة الرکوع تکبیرة علی الجنائز فقال حذیفه صدق. رواه ابوداود ([3]). والتفصیل فی کتبه الفقه، اوپه کم روایت کی چی نهه تکبیرونه په دواړو رکعاتونو کی واردی دهغه څخه مراد هم شپږ تکبیرونه زوائد دی، ځکه چی په مخکی رکعات کی تکبیر تحریمه اودرکوع تکبیر شامل دی اوپه دوهم رکعات کی درکوع تکبیر داخل دی. فقط

دتکبیرات تشریق قضاء نسته: **سوال**: (۲۲۴۵) که چیری تکبیرات تشریق قضاء سول نوهغه بیا اداء کړی، اوکه دهغه په ترك کوونکی باندی به څه مؤاخذه نه وی.

جواب: که تکبیرات تشریق چیری دغه وخت ترك سول نو بیا دهغه قضاء نسته، په توبی کولو سره به دهغه دپرینښوولو گناه معاف سی ([4]).

که چیری په عیدگاه کی غیرمقلدین مخکی لمونځ وکړی نودهغه اعتبارنسته: **سوال**: (۲۲۴۶)

([1]). وگوری مشکوٰة مع حاشیه باب صلوٰة العیدین ص ۱۲۲. ظفیر

([2]). دتفصیل دپاره وگوری غنیة المستملی باب العیدین ص ۵۲۷. ظفیر

([3]). مشکوٰة شریف باب صلوٰة العیدین ص ۱۲۲، دتفصیل دپاره وگوری غنیة المستملی باب العیدین ص۵۲۷.

([4]). عقب کل فرض بلا فصل الخ (درمختار) فلو خرج من المسجد اوتکلم عامدا اوساهیًا اوحدث عامدا سقط عنه التکبیر (ردالمحتار باب العیدین مطلب فی تکبیرالتشریق ج۱ ص ۷۸۲، ط. س. ج۲ ص ۱۷۷-۱۷۹). ظ

که دحنفی امام داجازی څخه بغیر دضد په طور غیر مقلده فرقه په حنفی مصلی باندی دهغوی دامام څخه مخکی لمونځ وکړی او ولاړ سی نو دمقرر امام دجماعت په فضیلت کی به څه کمی خونه وی؟

جواب: غیر مقلدینو لره داسی کول ناجائز دی او دهغوی دجماعت څه اعتبار نسته. او د حنفیانو کم جماعت چی وروسته وسو هغه معتبر دی دهغه په فضیلت اوثواب کی به څه کمی رانسی.

نوی عیدگاه جوړول: **سوال**: (۲۲۴۷) دډیری مودی څخه راپه دی خوا موجوده عیدگاه دیو هندو په ملکیت کی قائمه ده، دملکیت حق یی ترك کړی دی، لیکن دابادی څخه دیو میل دزیاته فاصله کیدلو څخه علاوه دباران په موسم کی لاره خرابه وی، دولسوالۍ دمسلمانانو دمنشاء مطابق نوی عیدگاه دمسلمانانو په ملکیت کی جوړول ناجائز دی اوکه نه؟ او داولنی عیدگاه شهیدلولو څخه وروسته دهغه اسباب (خښتی، دروازې، کړکۍ وغیره) په نوی عیدگاه کی ولګول سی اوکه نه؟ دنوی عیدگاه دتیارولو څخه وروسته دزړی عیدگاه مزکه دمالك دخواهش مطابق هغه ته ورکول سی اوکه نه مسلمانان یی په خپله قبضه کی وساتی؟

جواب: که چیری هندو خپل ملکیت ترك کړی وو اومسلمانانو لره یی دغه مزکه دعیدگاه دپاره ورکړی وه نودغه مزکه وقف سوه دهغه اسباب وغیره په بله عیدگاه کی لګول او هغه هندو لره واپس ورکول جائزنه دی. فقط

په یوه ښار کی دوی عیدگاوی: **سوال**: (۲۲۴۸) که چیری په یوښار کی دوی عیدگاوی وی اودوه ځایه داخترونو لمونځ کیږی نوڅه حکم دی؟

دابادی څخه په دباندی عیدگاه کی داختر لمونځ ښه دی: **سوال**: (۲۲۴۹\۲) چی دیوی حصی (ابادی) عیدگاه دښار څخه دباندی وی اودبلی حصی عیدگاه په ښار کی وی، نو لمونځ کول په کمه عیدگاه کی ښه دی؟

جواب: \۱: په دوو عیدگاؤ کیدلو، اودوه ځایه داخترونو په لمونځ کیدلو کی څه حرج نسته (۱).

۲\. دسنت طریقی موافق دښار څخه دباندی داخترونو لمونځ اداء کول (۲) ښه دی اوپه دی کی فضیلت دی په ښار کی داداء کولو په نسبت سره. فقط

(۱). وتؤدی بمصر واحد بمواضع کثیرة اتفاقا (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب العیدین ج۱ ص۷۸۳، ط. س. ج۲ ص۱۷۲). ظفیر

(۲). ثم خروجه ﷺ ماشیا الی الجبانة وهی المصلی العام والخروج الیها ای الی الجبانة لصلاة العید سنة (در =

دقصابانو په جوړه کړی عیدګاه کی لمونځ درست دی: سوال: (۲۲۵۰) دلته قصابانو عیدګاه جوړه کړیده په هغه کی دغیرو قصابانو داختر لمونځ صحیح دی اوکه نه؟ او عیدګاه نن سبا جوړه سویده، ایا دحضور ﷺ په زمانه کی هم داسی وه اوکه نه؟

جواب: دغیرقصابانو داخترلمونځ دقصابانوقوم په دغه عیدګاه کی صحیح دی. اوحضور ﷺ به داخترونو لمونځ باهر په ځنګل کی په عیدګاه کی اداء کوی اوهمدا (طریقه) سنت ده ([1]). فقط

تکبیرات تشریق دجماعت څخه وروسته دی دیوازی لمونځ څخه وروسته نسته: سوال: (۲۲۵۱) زید دایام تشریق تکبیرونه کم چی دلمانځه څخه وروسته واجب دی په هر لمانځه کی ځینی هیرسی، اوزید یوازی لمونځ کوی، آیا دتکبیر په نه ویلو سره په لمانځه کی څه نقصان کیږی اوکه نه؟

جواب: دایام تشریق تکبیرونه پرهغه خلګو باندی واجب وی، څوك چی په جماعت سره لمونځ اداء کړی اوکه یو سړی یوازی لمونځ وکړی نوپر هغه باندی تکبیر ویل واجب نه دی او دهغه په لمانځه کی په تکبیر نه ویلو سره څه نقصان نه راځی. ([2]) فقط

په اخترونو کی دتکبیرونو څخه وروسته دی دارسال څخه بغیر لاسونه وتړی: سوال: (۲۲۵۲) داخترونو په لمانځه کی په تکبیرات ثلثه زوائدو کی خو به دهر یو تکبیر ویلو څخه وروسته ارسال یدین کوی اوددریم تکبیر څخه وروسته به ارسال یدین کوی بیابه دواړه لاسونه تړی اوکه دارسال څخه بغیر به یی تړی؟

جواب: داخترونو په لمانځه کی په تکبیرات ثلاثه زوائدو کی دی په مخکنی رکعات کی په دوو تکبیرونو کی ارسال یدین وکړی، اوددریم تکبیر څخه وروسته دي لاسونه وتړی ځکه چی داوخت دقرآئت دی. اوپه دوهم رکعات کی ددریم تکبیر څخه وروسته دي په ارسال یدین کولو سره درکوع تکبیر ووایی اورکوع ته دي ولاړ سی ([3]). فقط

= مختار) ای فی الصحراء (ردالمحتار باب العیدین ج۱ ص ۷۷۲ ، ط. س. ج۲ ص۱۲۸). ظفیر

([1]). والخروج الیها ای الجبانة لصلاة العید سنة وان وسعهم المسجد الجامع هو الصحیح (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب العیدین ج۱ ص۷۷۲ ، ط. س. ج۲ ص ۱۲۹). ظفیر

([2]). ویجب تکبیر التشریق مره الخ عقب کل فرض بلا فصل ادی بجماعة مستحبة الخ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب العیدین ج۱ ص ۷۸۴ وص۷۸۲ ، ط. س. ج۲ ص ۱۷۷ وص ۱۷۹). ظفیر

([3]). ووضع الرجل یمینه علی یساره تحت سرته الخ کما فرغ عن التکبیر بلا ارسال فی الاصح وهو سنة قیام الخ له قرار فیه ذکر مسنون فیضع حالة الثناء وفی القنوت وتکبیرات الجنازة لایسن فی قیام بین رکوع وسجود لعدم القرار لا بین تکبیرات العید لعدم الذکر (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار باب صفة الصلاة، فصل تالیف الصلاة ج۱ ص ۴۵۵ ، ط. س. ج۲ ص۴۸۲ - ۴۸۷) ویرفع یدیه فی الزوائد الخ ولیس بین تکبیراته ذکر =

که چیري څه خلګ دعذر په وجهي سره په جومات کي داختر لمونځ اداء کړي نودرست دي:

سوال: (۲۲۵۳) یوسړی قاضی امام دمسجد عیدګاه ته دباجی سره ځي، څوکسانو هغه منع کړي لیکن هغه ونه منله نوهغه خلګ عیدګاه ته دلمانځه دپاره ولانه ړل، بلکه په جومات کي یي څوك امام کي اوداختر لمونځ یي وکي، نودغه خلګ په جومات کي لمونځ کولی سي اوکه نه؟

جواب: ددغه خلګو لمونځ (څوك چي دذکر سوی قاضی سره دعیدګاه په لمانځه کي شریك نه سول اوپه جومات کي یي بل څوك امام جوړکی او داختر لمونځ یي اداء کي) صحیح دی، ځکه چي داختر لمونځ په ښار کي هم اداء کیږی لیکن سنت دادی چي داخترونو لمونځ دباندی ځنګل ته په تللو سره اداء سی، کما فی الدر المختار والخروج الیها ای الجبانة لصلوٰة سنة وان وسعهم المسجد الجامع الخ وفی الشامی تحت قوله ای الجبانة وهو المصلی العام ای فی الصحراء، بحر عن المغرب. شامی (۱). فقط

دهندو دمزکی دعیدګاه دپاره دقبلولو صورة: **سوال:** (۲۲۵۴) دسیانه ولسوالۍ دعیدګاه دوسیع کولو ضرورت دی دهغه څخه چاپیره دیوسرمایه دار هندو مزکه ده، هغه دورکولو وعده کړیده، نودهغه په عطاء کړی ځمکه کی دتصرف دجواز څه صورة دی؟

دوقفی عیدګاه هیڅ یوه حصه هیچا ته نسی ورکول کیدی: **سوال:** (۲۲۵۵) په کم جانب کی چي ذکر سوی مالداره سړی خپله مځکه دعیدګاه په صحن کي شاملول غواړی دهغه طرف دیوال دکعبی طرف ته په صحیح کولوکی دیومثلث شکل ګنج دزړی عیدګاه دفرش څخه جلا کیږی، دغه ځای ذکر سوی مالدار صاحب په خپل کنبت کی شاملول غواړی. لهذا دغه ګنج هغه لره ورکول جائزدي اوکه نه؟

جواب: ۱\. دهغه دجواز صورة بلا اختلاف دادی چي مالدار صاحب دی ذکر سوی مځکه په قدر دحاجت جلا کړی اونښانه دي باندی ولګوی اودیو مسلمان په ملکیت کی دي ورکړی، بیا دي دغه مسلمان دغه مځکه وقف کړی ځکه چي پخپله دمالدار صاحب د وقف پرجواز دفقهی روایاتو مطابق تردد اوشك دی.

۲\. دوقف سوی عیدګاه څه حصه او دګنج ورکول صحیح نه دی ځکه چي په وقف کی یو داسی تصرف دهبی اودبیع یاپه مبادلی سره درست نه دی. (۲) فقط

= مسنون ولذا یرسل یدیه (درمختار) ای فی اثناء التکبیرات ویضعهما بعد الثالثة الخ (باب العیدین ج۱ ص۷۸۲ ، ط. س. ج۲ ص۱۷۴). ظفیر

(۱). ردالمحتار باب العیدین ج۱ ص۷۷۲ ، ط. س. ج۲ ص۱۷۵) لیکن دباجی سره تلل ګناه ده دغه خلګو لره ددی کار څخه توبه کښل په کاردی. ظفیر　　[باقی]

عیدګاه ته پیاده تلل سنت دي پیسي شینډل درست نه دي: سوال: (۲۲۵۶) عیدګاه ته داختر دلمانځه دپاره پرسپرلی تلل راتلل او دخپل طرف څخه روپی، پیسی، ددوو روپو نوټ، وغیره غورزول جائزدی اوکه نه؟

جواب: سنت دادی چی عیدګاه ته پیاده ولاړ سی پر سپرلی تلل یی خلاف سنت لیکلی دی اوکه په بیرته راتلوکی سپور راځی نودایی جائز لیکلی دی، کذا فی الدر المختار (۱)، اوپیسی شینډل هم درست نه دی. فقط

په جیل کي داختر لمونځ: سوال: (۲۲۵۷) په جیل کی داختر لمونځ کیږی اوکه نه؟

جواب: دجُمعې اوداخترونو لمونځ په جیل خانه کی واجب نه دی (۲) او په اداء کیدلو کی یی هم کلام دی (۳). فقط

دزوال څخه وروسته داختر لمونځ درست نه دی ، دعذر په وجه سره په دوهمه ورځ دکولو اجازت: سوال: (۲۲۵۸) دباران دډیروالی په وجهی سره دلوی اختر لمونځ په مقرر وخت باندی ونه سو نوپه دی صورة کی په دوهمه یا دریمه ورځ اداء کول پکار دی لیکن جاهلانو او ناخبرو خلګو په همدغه ورځ دوه یادری بجی لمونځ اداء کړی نو ایا لمونځ صحیح سو اوکه نه اعاده یی کول په کاردی؟

جواب: قال فی الدر المختار: وتؤخر بعذر کمطر الی الزوال من الغد فقط، فوقتها من الثانی کالاول ولو تکون قضاءً لا اداءً الخ وفی الشامی قوله فقط الخ راجع الی قوله بعذر فلا تؤخر من غیر عذر والی قوله الی الزوال فلا تصح بعد والی قوله من الغد فلا تصح فیما بعد غد ولو بعذر الخ شامی (۴) نو

---

(۲). فاذا اتم الوقف ولزمه لایملك ولا یملك ولایعار ولایرهن (درمختار) لایملك ای لایکون مملوکه لصاحبه ولا یملك ای لایقبل التملیك لغیره بالبیع ونحوه (ردالمحتار الوقف ج۱ ص۵۰۷ ، ط.س. ج۲ ص۳۵۱-۳۵۲). ظفیر

(۱). ثم خروجه الخ ماشیا الی الجبانة الخ ولا یعوده راکبًا (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب العیدین ج۱ ص ۷۷۶ – ۷۷۷ ، ط. س. ج۲ ص ۱۲۸). ظفیر

(۲). وشرط لافتراضها تسعة تختص بها اقامة بمصر الخ وصحة الخ وعدم حبس الخ (الدر المختار علی هامش رد المحتار باب الجمعة ج۱ ص ۷۲۴ ، ط. س. ج۲ ص۱۵۲). ظفیر

(۳). داذن عام شرط چونکی نه دی موجود، ددې وجی څخه دبعضو خلګو ذاتی رجحان دجواز طرف ته دی، په موجوده دور کی کله چی په یو ښار کی دجمعی دتعدد پرجواز باندی فتوٰی اوعمل دواړه دی. داذن عام شرط محض لغوه دی په درمختار اوپه شامی کی چی کم بحث مذکور دی دهغه څخه هم جواز ثابتیږی داذن عام دبحث په ختمولو سره علامه شامی تحریر فرمایي: قلت وینبغی ان یکون محل النزاع ما اذا کانت لا تقام الا فی محل واحد، اما لو تعدد فلا لانه لا یتحقق التفویت کما افاده التعلیل تامل (ردالمحتار باب الجمعة ج۱ ص۷۷۲ ، ط. س. ج۲ ص۱۵۲) په خپله مفتی علام په باب الجمعه کی په بنده قلعه کی دننه دجمعی جواز ثابت کړی دی اوپوره بحث یې کړیدی کم چی په فکر سره مطالعه کول په کاردی. ظفیر

(۴). وګوری ردالمحتار باب العیدین ج۱ ص۷۸۳. ظفیر

واضحه سوه چي دزوال څخه وروسته کم داختر لمونځ وسو هغه صحیح نسو په بله ورځ يې دزوال څخه مخکې اداء کول په کاردي، او ددې څخه وروسته قضا جائز نه ده. فقط

داخترونو لمونځ هم واجب دی اوتکبیرات زوائد هم: **سوال**: (٢٧٥٩) داخترونو په لمانځه کې شپږ تکبیرونه واجب دي یادوه رکعاته لمونځ هم واجب دی، که چیری يو امام په خلګو داسې نیت وکړی چې دوه رکعاته دلوی اختر نفل لمونځ سره دشپږو واجبو تکبیرونو ؒ چونکه دنفل لفظ په خلګو وویل سو نولمونځ درست سو اوکه نه؟

جواب: داخترونو لمونځ هم واجب دی اوداخترونو تکبیرونه هم واجب دي [1]، آئنده په نیت کې نفل لمونځ ویل نه دي په کار. بلکې دواجب ویل په کاردي، یاپه زړه کې داخیال کول په کاردي. اولمونځ په دې صورة کې هم وسو، ځکه چې دنفلو لفظ په ویلو سره په لمانځه کې فساد رانغې. [2] فقط

تکبیرات تشریق صرف یووار ویل سنت دي: **سوال**: (٢٧٦٠) تکبیرات تشریق دیو وار څخه زیات ویل جائز دي اوکه نه؟

جواب: دیوه وار ویلو حکم دی، اوزیات ویل خلاف سنت دی.

داختر په حدیث شریف کې ددعوت دلفظ څه مطلب دی؟ **سوال**: (٢٧٦١) وعن ام عطية قالت امرنا نخرج الحيض يوم العيدين وذوات الخدور فيشهدن جماعة المسلمين ودعوتهم وتعتزل الحيض عن المصلى، دلفظ د: دعوتهم څخه څه مراد دی، بعضې وایي چې داحدیث شریف منسوخ دی.

جواب: دلفظ د: دعوتهم عام دی کمه دعاء چې دلمانځه څخه وروسته کیږي هغه هم په دې کې داخله ده، اودې ته منسوخ ویل غلط دی.

په اخترکې دخطبې څخه وروسته دعاء نسته: **سوال**: (٢٧٦٢) په بنګال کې دستور دی چې داخترونو دلمانځه څخه وروسته ددعاء کولو څخه وروسته خطبه وایي چې خطبه پوره کړي نوبیا دعاء کوي ایا دا دسنتو تغیر دی اوکه نه؟

جواب: دخطبې څخه وروسته بیا دعاء نسته، دامعمول پریښوول په کار دی، صرف دلمانځه څخه وروسته دعاء وکړی کمه چې ثابته ده.

په وقف عیدګاه کې تصرف درست نه دی: **سوال**: (٢٧٦٣) بادشاهی عیدګاه تر کمی لاندی

---

[1]. تجب صلاتهما فی الاصح علی من تجب علیه الجمعة (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب العیدین ج١ ص٧٧٤ ، ط. س. ج٢ ص١٦٦). ظفیر

[2]. ولو علم ولم یمیز الفرض من غیره ان نوی الفرض فی الکل جاز (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب شروط الصلاة ج١ ص ٣٨٨ ، ط. س. ج١ ص ٤١٨). ظفیر

چي انعامي مځکه ده اودسرکار څخه خطيب ته ماسوا دانعامي مځکې څخه داخترونو خلعت هم ورکول کيږي، دښار دابادي په وجه ذکر سوی عيدګاه په ابادي کي راغلې ده ليکن تراوسه پوري په دې عيدګاه کي داخترونو لمونځ کول کيږي. دعيدګاه مځکه بالکل ازاده ده په دې کي هيڅ قسم عمارت نسته، اوس که چيري په دې عيدګاه کي څه عمارت جوړسي نو دعيدګاه حيثيت خرابيږي، او عيدګاه نه پاته کيږي نوپه دې کي عمارت جوړول جائزدي اوکه نه؟ په عمارت جوړولو سره دانعامي مځکې دضبط کيدلو انديښنه ده. فقط

جواب: دغه عيدګاه وقف ده په دې کي هيڅ قسم تصرف تعمير دکور وغيره درست نه (١) دي، البته که چيري دلمونځ ګذارو دآرام دپاره دلمر او دباران څخه دبچ کيدلو دپاره يوه حصه مسقف سي دجومات په شان، نوپه دې کي هيڅ حرج نسته. فقط

دعيدګاه په تعمير کي دهندو روپي لګول جائز دي: **سوال**: (٢٢٢٤) دعيدګاه په تعمير کي دهندوانو روپي اخيستل جائزدي اوکه نه؟

جواب: جائزدي. فقط

دعيدګاه مځکه خرڅيدلې نسي: **سوال**: (٢٢٢٥) په کهنډوه کي عيدګاه ته نژدي دکانو را ايستلو کنده ده کمه چي مخکې پرډيره فاصله باندي وه، ليکن اوس دومره نژدي سويده چي کم وخت په کاني کي سوری لګول کيږي نودعيدګاه ديوالونه وښوري چي دهغه سره ددې دنړيدلو احتمال دی، لهذا که چيري سرکار دعيدګاه دمځکي اوعمارت معاوضه ورکړي نوپه بل ځای کي عيدګاه جوړيدلی سی؟ اوموجوده عيدګاه سرکار په خپل کار راوستلی سی اوکه نه؟

٢\: عيدګاه دجومات په حکم کي ده اوکه نه؟

جواب: ١\، ٢. عيدګاه وقف وي اودجومات په حکم کي ده، داتصرف کول درست نه دي (٢). فقط

په عيدګاه کي لوبه اوتماشا درسته نه ده: **سوال**: (٢٢٢٦) په عيدګاه کي دننه په عام اعلان کولو سره دلوبو، تماشو او دکشتي کار کول يا هارمونيم اوباجې ږغول اوغزل ويل دعيدګاه دمتولي داجازې څخه بغير شرعًا جائزدي اوکه نه ؟

---

(١). فاذا تم الوقف ولزم لايملك ولا يملك ولايعار ولايرهن (الدر المختار على هامش ردالمحتار كتاب الوقف ج١ ص٥٠٧ ، ط. س. ج٢ ص٣٥١ - ٣٥٢). ظفير

(٢). اذا تم الوقف ولزم لايملك ولا يملك ولايعار ولا يرهن (الدر المختار على هامش ردالمحتار كتاب الوقف ج١ ص٥٠٧ ، ط. س. ج٢ ص ٣٥١ - ٣٥٢). ظفير

جواب: عیدگاه په ډیرو امورو کی دجومات په حکم کی ده، ددی وجه په عیدگاه کی لوبه تماشا اوکشتی وغیره کول او هارمونیم اوباجه ږغول اوغزل ویل داټول امور محرمه حرام اوناجائز دی، دعیدگاه متولی هرگز ددی امورو اجازه چاته نسی ورکولی، اوبغیر داجازی څخه یاسره داجازی دمتولی هم هیچاته په عیدگاه کی ددی امورو ارتکاب کول درست نه دی، هکذا فی الدر المختار والشامی (۱) فقط

په اخترونو کی دتکبیراتو زوائدو شمیر اودهغه دخلاف ورزی اثر: **سوال**: (۲۲۲۷\۱) دلمانځه په وخت کی امام صاحب پرځای دشپږو تکبیرونو په خلګو باندی دنهو تکبیرونو نیت وتړی، اوچی لمونځ یی وکی، نوصرف اووه تکبیرونه یی وویل. نودا لمونځ درست سو اوکه نه؟ داخترونو په لمانځه کی شپږ تکبیرونه ښه دی اوکه زیات؟

داختر په خطبه کی نورنامه وغیره ویل درست نه دی: **سوال**: (۲۲۲۸\۲) امام داختر دلمونځ ورکولو څخه وروسته خطبه شروع کړه اواږده خطبه یی وویل اومقتدیان په لمرکی ناست وه. اوامام په خطبه کی نور نامه او وفات نامه وویله، داځنګه دی؟

جواب: ۱\. لمونځ صحیح سو اوتکبیرات زوائد په هریوه رکعات کی دري تکبیر زوآئد دی، یعنی ټول شپږ تکبیرات زوائد دی. ددی څخه زیات په حنفی مذهب کی نسته (۲).

۲\. خطیب لره داسی کول مکروه اوممنوع دی، په خطبه کی اختصار کول په کاردی خصوصاً په داسی وخت کی ډیر اختصار کول په کاردی (۳)، اووفات نامه اونور نامه وغیره ویل درست نه دی. فقط

چاچی داختر په لمونځ کی رکوع ونه کړه دهغوی لمونځ صحیح نه سو: **سوال**: (۲۲۲۹) دکوچنی اختر په دوهم رکعات کی دامام څخه تکبیرات زوائد هیرسوه اورکوع ته ولاړی اومقتدیان ولاړ پاته سوه اوامام سجدی ته ولاړی، بیا مقتدیان هم سجدی ته ولاړل او رکوع داکثرو مقتدیانوونه سوه امام سجده سهوه وکړه نولمونځ دامام اودمقتدیانو وسو

(۱). اما المتخذ لصلاة جنازة اوعید فهو مسجد فی حق جواز الاقتداء ...لا فی حق غیر به یفتی، نهایه. فحل دخوله لجنب وحائض کفناء مسجد ... (درمختار) قال فی البحر ظاهره انه یجوز الوطؤ والبول والتخلی فیه، ولا یخفٰی ما فیه فان البانی لم یعده لذالك فینبغی ان لا یجوز (ردالمحتار باب مایفسد الصلاة ومایکره فیها مطلب فی احکام المسجد ج۱ ص۱۲۵ ، ط. س. ج۲ ص ۲۵۷). ظفیر

(۲). وهی ثلاث تکبیرات فی کل رکعة ولو زاد تابعه الی ستة عشر لانه ماثور (الدر المختار علی هامش رد المحتار باب العیدین ج۱ ص ۷۷۹ – ۷۸۰ ، ط. س. ج۲ ص ۱۷۲) . ظفیر

(۳). عن جابر بن سمرة قال کانت للنبی ﷺ خطبتان یجلس بینهما یقرأ القرآن ویذکر الناس فکانت صلوته قصداً وخطبته قصداً، رواه مسلم. وعن عمارقال سمعت رسول الله ﷺ یقول ان طول صلوة الرجل وقصر خطبة ای مئنته من فقه فاطیلوا الصلوة واقصروا الخطبة. رواه مسلم (مشکوۃ باب الخطبة والصلوة ص ۱۲۳). ظفیر

اوکه نه؟ که چیری نه وی سوی نوتر کم وخته پوری قضاء کولی سی؟

جواب: په دی صورة کی دامام لمونځ او کمو مقتدیانو چی رکوع کړی ده، دهغوی دا وسو، اوکمو خلګو چی رکوع نه ده کړی دهغوی لمونځ ونه سو هغوی دي دوه رکعاته وروسته وکړی (١). فقط

تکبیرات تشریق په کلی کی ویل په کاردي: سوال: (٢٢٧٠) په کلی کی تکبیرات تشریق ویل په کاردی اوکه نه؟ دکشمیر په عالمانو کی په دی باره کی اختلاف دی. دچا قول معتبر دی؟

جواب: حضرت امام ابوحنیفه رحمه الله دکلی پرخلګو باندی تکبیرات تشریق ته واجب نه فرمایي، اوصاحبین یي واجب فرمایي. په درمختار کی دی: ویجب تکبیر التشریق الخ علی امام مقیم بمصر وعلی مقتد مسافر قروی الخ وقالا بوجوبه فور کل فرضٍ مطلقاً ولو منفرداً او مسافراً او امرأةً لانه تبع المکتوبة الخ وعلیه الاعتماد والعمل والفتویٰ فی عامة الامصار وکافة الاعصار الخ (قوله: مقیم بمصر) فلا یجب علی قری ولا مسافر الخ علی الاصح بحر عن البدائع ای الاصح علی قول الامام الخ قوله وعلیه الاعتماد الخ هذا بناء علی انه اذا اختلف الامام وصاحباه فالعبرة لقوة الدلیل وهو الاصح (٢) شامی. ددی عبارتونو څخه معلومه سوه چی معتمد اواحوط په دی باره کی قول دصاحبینو دی چی دکلی پرخلګو باندی واجب دی چی تکبیرات تشریق دي ووایی. فقط

داخترونو خطبه دصفونو په مینځ کی په منبر ایښوولو سره ویل څنګه دي؟ سوال: (١\ ٢٢٧١) که چیری امام دخلګو دډیروالی په وجه دخپل ځای څخه ولاړ سی، او دصفونو په مینځ کی منبر کښیږدی اوخطبه ووایی نودا جائز دی اوکه مکروه دی؟

په عیدګاه کی په اواز یوځای کولو سره په جهر سره تکبیر درست نه دی: سوال: (٢٢٧٢\٢) په عیدګاه کی په داشان تکبیر ویل چی اول یوسړی تکبیر ووایی، دهغه څخه وروسته نورخلګ اواز یوځای کړی اوپه متفقه طور باندی تکبیر ووایی، همدغه رکم دلمانځه تر اخره پوری داسلسله جاری ولری نودا شرعًا جائز بلا کراهته دی اوکه نه مع الکراهت؟

جواب: ١\. ظاهره خودا ده چی جائز دی بلا کراهت، کله چی ددی ضرورت (٣) وی.

---

(١). کما لو رکع امامه فرکع معه مقارنا اومعاقبا وشارکه فیه فلولم یرکع اصلا الخ بطلت صلاته (ردالمحتار باب صفة الصلوة ، مهم متابعة الامام ج١ ص ٤٣٩ ، ط. س. ج ٢ ص ٤٧١). ظفیر

(٢). ردالمحتار باب العیدین ج١ ص٧٨٤ ، ط. س. ج٢ ص ١٧٧ اوص١٨٠. ظفیر

(٣). په باب العیدین کی هیڅ چیری څه صراحت پیدا نه سو، لیکن په باب الجمعة کی صراحت دی: اذاجلس علی المنبر فاذا اتم اقیمت (درمختار) قوله المنبر هو الارتفاع وهوالسنة ان یخطب علیه اقتداء به ﷺ بحر. وان یکون علی یسار المحراب قهستانی (ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص٧٧٠ ، ط. س. ج٢ ص١٢١) ددی څخه معلومه =

٢\ . داجائز نه دی اوپه دی کی کراهت دی. کذا ورد فی الاحادیث عن ابن عباس وجابر بن عبد الله قالا: لم یکن یؤذن یوم الفطر ولا یوم الأضحی ثم سألته یعني عطاءً بعدحین عن ذلك فأخبرني قال: أخبرني جابر بن عبد الله أن لا أذان للصلاة یوم الفطر حین یخرج الإمام ولا بعد ما یخرج ولا إقامة ولا نداء ولا شيء ولا نداء یومئذ ولا إقامة . رواه مسلم . (١) فقط

داخترونو په تکبیرات زوائدو کی که چیری ارسال ونه کړی نوځه حکم دی؟ سوال: (٢٢٧٣)

امام په کوچنی اخترکی پنځه تکبیرونه زوائد وایی، او دهر تکبیر څخه وروسته لاسونه پرنامه باندی تړی. یعنی ارسال نه کوی. امام یوازی خطبه اولمونځ په محراب کی کوی، دهریو دوو تکبیرونو په مینځ کی درود شریف وایی اودعاء غواړی اوپه خطبه کی ویل غلط کوی نو دهغه لمونځ به درست سی اوکه څنګه؟

جواب: کم امور چی ددغه امام څخه صادر سول دلمانځه دفساد موجب نه دی. البته دسنت خلاف دی. نو آئنده دی هغه ته تاکید وسی چی دری تکبیرونه زوائد دی په هر رکعات کی وایی، او دلاسونو پورته کولو سره دي تکبیر وایی اودلاسونو ارسال دي کوی، اوڅنګه چی دحنفی فقهی په کتابونو کی مذکور دی دهغه موافق دي عمل کوی (٢). فقط

داختر دلمانځه څخه وروسته دنبی کریم ﷺ څخه دعاء ثابته ده اوکه نه؟ سوال: (٢٢٧٤)

داخترونو دلمانځه څخه وروسته یا دخطبی څخه وروسته دنبی کریم ﷺ څخه ددعاء غوښتل ثابت دی اوکه نه؟ عن أم عطیه ان رسول الله ﷺ کان یخرج لابکار والعواتق الخ فی العیدین الحدیث، زیدوایی چی ددی حدیث شریف څخه داخترونو دلمونځ اودخطبی څخه وروسته ددعاء غوښتل ثابت دی داخبره صحیح ده اوکه نه؟

جواب: ددی حدیث څخه وروسته دخطبی وغیره څخه دعاء غوښتل ثابت نه دی، ځکه چی ددعوة المسلمین څخه مراد اجتماع المسلمین ده اوخطبه وغیره ده. البته داختر دلمانځه څخه وروسته دعا غوښتل دهغه احادیثو دعموم څخه ثابت دی په کمو کی چی بعد الصلوٰة دعاء غوښتل مستحب معلومیږی. اودهغه څخه داخترونو دلمانځه دمستثنیٰ

= سوه چی که چیری دضرورت په وخت کی که په یو بل ځای کی منبر کښنی ښوول سی اوخطبه ووایي نوهیڅ څه بدیت یې نسته. هسی خو سنت دادی چی دمحراب په خواکی دی وی. والله اعلم. ظفیر

(١). مشکوٰة باب العیدین فصل ثالث ص ١٢٧. ظفیر

(٢). ویرفع یدیه فی الزوائد ... ولیس بین تکبیراته ذکرمسنون ولذا یرسل یدیه (درمختار) ای فی اثناء التکبیرات ویضعهما بعد الثالثة کما فی شرح المنیة لان الوضع سنة قیام طویل فیه ذکر مسنون (ردالمحتار باب العیدین ج١ ص ٧٨٢ ، ط. س. ج٢ ص ١٧٤ – ١٧٥). ظفیر

کیدلوهیځ وجه نسته اوهغه احادیث مبارکه په حصن حصین وغیره داحادیثو په کتابونو کی مذکوردی (۱). البته دخطبی څخه وروسته دعاء غوښتل وارد سوی نه دی. نه عموماً اونه خصوصاً.

دتکبیرات تشریق په سلسله کی دامام صاحب رحمه الله قول احوط دی اوکه دصاحبینو؟ سوال:
(۲۲۷۵) دتکبیرات تشریق په باره کی دامام صاحب رحمه الله دامذهب دی چی مقیم وی او په ښارکی وی اوفرض لمونځ په جماعت مستحبه سره وکړی نوپه هغه باندی تکبیرات تشریق واجب دی، اوصاحبین یی مطلقا واجب فرمایی برابره خبره ده که سړی وی اوکه ښځه وی، یامنفرد وی اوکه مسافر وی، نوپه دی صورة کی احوط او اولی کم یو دی؟
جواب: دا ظاهره ده چی دصاحبینو قول احوط دی اوعمل کول په دی باندی مختار او احوط دی، لیکن دوجوب په باره کی اکثرو عالمانو دامام صاحب رحمه الله مذهب اختیار فرمایلی دی. یعنی وجوب په همدغه شرائطو سره. باقی داچی که چیری منفرد اومسافر وغیره هم تکبیر تشریق ووایی نوڅه حرج پکښی نسته، ځکه چی په دی باندی فتوٰی ورکول سویده (۲). فقط

صرف په نیت سره دعمل څخه بغیر لمونځ نه کیږی: سوال: (۲۲۷۶) یوڅو کسان عیدګاه ته هغه وخت ورسیدل چی لمونځ سوی وو، امام صاحب وویل چی چونکی تاسی دلمانځه دکولو په نیت سره راغلی یاست، نوستاسی لمونځ صحیح سو، اوهغوی لمونځ ونه کی، نو ایا دلمانځه په نیت کولو سره لمونځ کیږی؟ اوپه عیدګاه کی دوباره لمونځ کیدی سی اوکه نه؟

جواب: مفتٰی به قول دادی چی داخترونو دلمانځه تعدد درست دی یعنی په ډیرو ځایونو کی په یوه ولسوالۍ اوښار کی داخترونو لمونځ کیدی سی، نوکم کسان چی وروسته راغلل هغوی ته داجائز وه چی دعیدګاه څخه علاوه په یو بل ځای په میدان یاجومات کی یی داختر لمونځ اداء کړی وای ځکه چی په دغه عیدګاه کی بله جُمعه ورکول مکروه دی اودا غلطه ده چی صرف په نیت سره لمونځ کیږی، نو چی کمو خلګو لمونځ ونه کی

(۱). عن ثوبانؓ قال کان رسول الله ﷺ اذا انصرف من صلوته استغفر ثلاثا وقال اللهم انت السلام ومنك السلام تبارك یا ذا الجلال والاکرام . رواه مسلم (مشکوٰة ص ۸۸). ظفیر
(۲). ویجب تکبیر التشریق الخ علی امام مقیم بمصر وعلی مقتد مسافر او قروی او امرأة بالتبعیة الخ والا بوجوبه فورکل فرض مطلقا ولو منفردا اومسافرا او امرأة لانه تبع للمکتوبة الخ وعلیه الاعتماد والعمل والفتوٰی فی عامة الامصار وکافة الاعصار (درمختار) قوله: لانه تبع للمکتوبة فیجب علی کل من تجب علیه الصلوة المکتوبة قوله وعلیه الاعتماد الخ هذا بناءً علی انه اذا اختلف الامام وصاحباه فالعبرة لقوة الدلیل وهو الاصح (ردالمحتار، باب العیدین مطلب فی تکبیر التشریق ج۱ ص ۷۸۴ ، ط. س. ج۲ ص۱۷۷ - ۱۸۰). ظفیر

دهغوی لمونځ صحیح نه سو، لیکن اوس دهغه قضاء هم نسته، دامام صاحب څخه دا غلطی وسوه، چی هغوی ته یی داسی مسئله [۱] وښوولە. فقط

په اخترونو کی دامامت دوجه څخه دجماعت تفریق درست نه دی: **سوال**: (۲۲۷۷) داخترونو دامام جوړیدلودپاره دجماعت ماتول اودوهم جماعت کول درست دی اوکه نه؟ او ددواړو لمونځ به صحیح وی اوکه نه؟

جواب: دجماعت تفریق کول ښه نه دی که څه هم په دی وجهی سره چی داخترونو د جماعت تعدد جائز دی یعنی په یو ښار کی په ډیرو ځایونو کی داخترونو لمونځ کیدی سی. ددواړو (جماعتونو) لمونځ صحیح سو [۲]. فقط

داخترونو وجوب او دقضاء نه کیدلو وجه: **سوال**: (۲۲۷۸) داخترونو لمونځ واجب دی اوکه نفل؟ اوددی قضاء ولی نسته حالانکی دوترو قضاء سته؟

جواب: داخترونو لمونځ واجب [۳] دی، اوکه چیری دیوه سړی څخه داخترونو جماعت فوت سی نوبیا دهغه قضاء نسته، ځکه چی په دی کی جماعت شرط دی اوپه وترو کی جماعت شرط نه دی اوپه دی کی دوخت تحدید هم نسته. [۴] فقط

داخترونو دلمانځه څخه مخکی یا وروسته نوافل نسته: **سوال**: (۲۲۷۹) داخترونو دلمانځه څخه مخکی یا وروسته نوافل کول جائز دی اوکه نه؟

جواب: نه دی پکار [۵]. فقط

دکوچنی اختر لمونځ دعذر په وجه په بله ورځ درست دی: **سوال**: (۲۲۸۰) دکوچنی اختر میاشت دوریځی په وجه په نظر رانغله دخالی په ورځ سهار اووه بجی تحقیق وسو چی نن اختر دی. روژی ماتی سوی، لیکن په کلیو کی دخبر نه رسیدلو په وجه سره داختر لمونځ دیکشنبی په ورځ وسو، لهذا دا لمونځ صحیح سو اوکه نه؟

جواب: دکوچنی اخترلمونځ دعذرپه وجهی سره په راتلونکی ورځ کولی سی، نودیکشنبی

---

(۱). ولا یصلیها وحده ان فاتت مع الامام ⁄⁄ ولوامکنه الذهاب الی امام اٰخر فعل لانها تؤدی بمصر واحد بمواضع کثیرة اتفاقا (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار باب العیدین ج۱ ص۷۸۳ ، ط. س. ج۲ ص۱۷۲). ظفیر

(۲). لانها تؤدی بمصر واحد بمواضع کثیرة اتفاقا (ایضا، ط. س. ج۲ ص۱۷۲). ظفیر

(۳). تجب صلاتهما فی الاصح علی من تجب الجمعة علیه بشرائطها المتقدمة سوی الخطبة (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب العیدین ج۱ ص ۷۷۴، ط. س. ج۲ ص۱۲۲). ظفیر

(۴). ولا یصلیها وحده ان فاتت مع الامام ⁄⁄ ولوامکنه الذهاب الی امام اخر فعل لانها تؤدی بمصر واحد بمواضع کثیرة اتفاقا (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب العیدین ج۱ ص ۷۸۳ ، ط. س. ج۲ ص۱۷۲). ظفیر

(۵). ولا یتنفل قبلها مطلقا ⁄⁄ وکذا لا یتنفل بعدها فی مصلاها فانه مکروه عند العامة وان تنفل بعدها فی البیت جاز (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب العیدین ج۱ ص۷۷۷ – ۷۷۸ ط. س. ج۲ ص ۱۶۹ - ۱۷۰). ظفیر

په ورځ هم داختر لمونځ وسو. كما فى الدر المختار وتؤخر بعذر كمطر الى الزوال من الغد الخ وفى الشامى قوله كمطر ادخل فيه ما اذا لم يخرج الامام وما اذا غم الهلال فشهدوا به بعد الزوال او قبله بحيث لا يمكن جمع الناس الخ شامى (١). فقط

داخترونو دلمانځه په نيت كې يې لفظ دسنت ووايه نولمونځ وسو اوكه نه؟ سوال: (٢٢٨١) داختر په لمانځه كې يې داسې نيت وكې، نيت كوم دوه ركعاته سنت دكوچنى اختر سره دشپږو تكبيرونو. په دې صورة كې لمونځ صحيح سو اوكه نه؟

جواب: په دغه ركم نيت كولو سره لمونځ صحيح دى، ځكه چې بعضو فقهاؤ داختر لمانځه ته سنت فرمايلى دى ليكن صحيح داده چې واجب (٢) دى، نوددى دپاره احوط دا ده چې دواجب لفظ دي ووايي، خوكه په نيت كې يې دسنت لفظ ووايه نوهم لمونځ صحيح دى. فقط

داخترونو دلمانځه دپاره هم دفرش پاكوالى ضرورى دى: سوال: (٢٢٨٢) كم ځاى چې غير محفوظ دى اوپاك صاف نه دى هلته داختر دلمانځه كول درست دى اوكه نه؟

جواب: دځاى پاكوالى دلمانځه دصحت دپاره شرط دى، كه چيرى په ناپاكه ځاى كې داخترونو وغيره لمونځ وسو نوهغه صحيح نه سو. (٣) فقط

داختر دلمانځه څخه وروسته څلور ركعاته نفل په جماعت سره دكولو رواج غلط دى: سوال: (٢٢٨٣) زموږ په ځاى كې داخترونو دلمانځه څخه وروسته څلور ركعاته نفل په جماعت سره كوى، ايا دانفل كول جائز دى اوكه نه؟

جواب: داخترونو دلمانځه څخه وروسته په جماعت سره نفل كول درست نه دى. (٤) فقط

په كوچنى كلى كې داختر لمونځ درست نه دى: سوال: (٢٢٨٤) په يوځاى كې تقريبًا د څلويښتو پنځوسو كورونو ابادى ده، يو زوړ پوخ جومات دى چې په هغه كې هميشه

---

(١). ردالمحتار باب العيدين ج١ ص٧٨٣ ، ط. س. ج٢ ص١٧٦. ظفير

(٢). وتجب صلاتهما فى الاصح (درمختار) قوله: فى الاصح، مقابله القول بانها سنة وصححه النسفى فى المنافع لكن الاول قول الاكثرين كمافى المجتبى ونص على تصحيحه فى الخانية والبدائع والهداية والمحيط والمختار الكافى للنسفى وفى الخلاصة هو المختار لانه ﷺ واظب عليها وسماها فى الجامع الصغير سنة لان وجوبها ثبت بالسنة ، حليه الخ (ردالمحتار باب العيدين ج١ ص٧٧٤، ط. س. ج٢ ص ١٦٦). ظفير

(٣). والشرط الخ شرعا ما يتوقف عليه الشيء ولا يدخل فيه هى ستة طهارة بدنه الخ من حدث بنوعيه وخبث مانع الخ وثوبه الخ ومكانه اى موضع قدميه او احديهما الخ وموضع سجوده اتفاقا فى الاصح الخ (الدر المختار على هامش ردالمحتار باب شروط الصلوة ج١ ص٣٧٣ - ٣٧٤ ، ط. س. ج١ ص٤٠٢). ظفير

(٤). ولا يتنفل قبلها مطلقا الخ وكذا لا يتنفل بعدها فى مصلاها فانه مكروه عند العامة (ايضا باب العيدين ج١ ص٧٧٧ ، ط. س. ج٢ ص ١٦٩ - ١٧٠). ظفير

پنځه وخته لمونځ او داخترونو لمونځ کیږی، اوس ددی ځای دخلګو خواهش دی چی داخترونو دپاره یوه عیدګاه جوړه کړی نودا جائز دی اوکه نه؟

جواب: داجائز نه دی ځکه چی په داسی ځای کی دجُمعې او داخترونو لمونځ نه صحیح کیږی. (١) درمختار وشامی. (٢)

دعیدګاه دبهیدلو خطره ده نوایا دهغه چت ونړول سی؟ سوال: (٢٢٨٥) یوه عیدګاه ددریاب سره متصله واقع ده که چیری په دی کال سیلاب راغی نودعیدګاه شهید کیدلو بیره ده، ځکه چی دسیلاب په وجهی سره همیشه مځکه پرې کیږی اوچاك کیږی په داسی صورة کی چی دعیدګاه خښتی وایستل سی اوپه هغه خښتو سره په بل ځای کی عیدګاه جوړه سی نوځنګه ده؟

جواب: کله چی دعیدګاه معدوم کیدلو یقین دی نو دمسلمانانو دپاره ګنجائش سته چی دهغه ټول سامان منتقل کړی اوبل ځای عیدګاه جوړه کړی، لیکن دامځکنی ځای هم که چیری محفوظ پاته سو هم هغه رکم به وقف اوسی، په هغه کی هیڅ قسم تصرف جائز نه دی. (٣) فقط

په قبرستان کی چی کمه عیدګاه جوړه وی په هغه کی لمونځ جائزدی اوکه نه؟ سوال: (٢٢٨٦) کمه عیدګاه چی په قبرستان کی جوړه سوی وی په هغه کی لمونځ جائزدی اوکه نه؟

جواب: جائز (٤) دی فقط

ضحٰی صحیح دی اوکه اضحٰی؟ سوال: (٢٢٨٧) په ضحٰی اوپه اضحٰی کی کم یوصحیح دی، که چیری دضحٰی په ویلو سره لمونځ وسی نولمونځ به وسی اوکه نه؟

جواب: دلوی اختردپاره په عربی کی لفظ دیوم الاضحی ویل سوی دی. الاضحٰی دقربانی

---

(١). ولایصلی الوتر ولا التطوع بجماعة خارج رمضان ای یکره ذلك ولو علی سبیل التداعی (ایضا باب الوتر والنوافل ج١ ص ٣٢٣ ، ط. س. ج٢ ص ٤٨). ظفیر

(٢). وتقع فرض فی القصبات والقری الکبیرة التی فیها اسواق الخ وفیما ذکرنا اشارة الی انه لا تجوز فی الصغیرة التی لیس فیها قاض ومنبر الخ ولو صلوا فی القری لزمهم اداء الظهر (ردالمحتار باب الجمعة ج١ ص ٧٤٨ ، ط. س. ج٢ ص ١٣٨) . ظفیر

(٣). کالمسجد اذا خرب واستغنی عنه اهل القریة فرفع ذلك الی القاضی فباع الخشب وصرف الثمن الی مسجد اخر جاز الخ فمنهم من افتی بنقل بناء المسجد ومنهم من افتی بنقله ونقل ماله الی مسجد اخر الخ (ردالمحتار، کتاب الوقف احکام المسجد، مطلب فی نقل انقاض المسجد ونحوه ج٣ ص٥١٤، ط. س. ج٢ ص ٣٥٩). ظفیر

(٤). وکذا تکره فی اماکن کفوق کعبة ومزبلة ومجزرة ومقبرة الخ (درمختار) ولاباس بالصلاة فیها (ای المقبرة) اذاکان فیها موضع اعد للصلاة ولیس فیه قبر ولا نجاسة کما فی الخانیة (ردالمحتار ج١ ص ٣٥٣ ، ط. س. ج٢ ص ٣٨). ظفیر

په معنٰی کې دی (۱)، لوی اختر ته الضحٰی یا ضحٰی ویل غلط دي خو لمونځ کیږي.

يوسړي دوه ځايه داختر امامت وکي نوپه کم ځاي کي جائزسو: **سوال**: (۲۲۸۸\۱) زید په دوو ځایونو کې داختر لمونځ ورکی نوپه دغه دوو کې کم یو وسو؟

په اجرت باندې داخترونو او دجُمعې لمونځ ورکول جائز دي اوکه نه؟ **سوال**: (۲۲۸۹\۲) داخترونو یا دجُمعې لمونځ په اجرت اخیستلو سره ورکول جائزدي اوکه نه؟

جواب: \۱. زید داخترونو یا دجُمعې لمونځ دوه واره نه سی ورکولی که داسی یې وکړل نو دوروستنیو مقتدیانو لمونځ ونه سو ځکه چې دامام دوهم لمونځ نفل سو اوپه نفل کوونکی پسې دفرض کوونکی یا دواجب لمونځ کوونکی لمونځ صحیح نه سو (۲).

۲\. په امامت باندې اجرت اخیستل فقهاؤ جائز لیکلی دی (۳). فقط

په اخترونو کې دعاء په کم وخت کې جائزه ده، دلمونځ څخه وروسته اوکه دخطبې څخه وروسته؟ **سوال**: (۲۲۹۰) په اخترونوکې دعاء کم وخت وغواړی ایا دلمانځه څخه وروسته اوکه دخطبې څخه وروسته؟

جواب: داخترونو دلمانځه څخه وروسته دنورو لمونځونو په شان دعاء غوښتل مستحب دی، دخطبې څخه وروسته ددعاء غوښتلو استحباب دیو روایت څخه ثابت نه دی او د اخترونو دلمانځه څخه وروسته ددعاء کولو استحباب دهم هغو احادیثو مبارکه ؤ او روایتونو څخه معلومیږي په کموکې چې عموماً دلمونځونوڅخه وروسته ددعاء غوښتل وارد سوی دی، اودعاء بعد الصلوٰۃ مقبوله وی، په حصن حصین کې هغه احادیث مبارك مذکور دی اوزموږ داکابرینو همدا معمول راروان دی. دبنده په نزد کم علماء کرام چې داخترونو دلمانځه څخه وروسته دعاء غوښتلو ته بدعت یاغیر ثابت فرمایی هغه صحیح نه ده، ځکه چې عمومًا دلمونځونو څخه وروسته ددعاء استحباب ثابت (۴) دی، بیا د اخترونو دلمانځه داستثناء کولو هیڅ وجه نسته، اوهغه احادیث معروف اومشهور په مشکوٰۃ شریف اوپه حصن حصین کې مذکور دی، دهغه دنقل کولو ضرورت نسته. فقط

داخترونو لمونځ په جومات کې جائز دي اوکه نه؟ **سوال**: (۲۲۹۱) کم خلګ چې دجُمعې په جومات کې داخترونو لمونځ کوی دهغوی لمونځ کیږي؟

---

(۱). وګوری الدر المختار علی هامش ردالمحتار ج۵ ص ۲۷۱ ، ط. س. ج۲ ص ۳۱۱ – ۳۱۲ . ظفیر

(۲). ولا مفترض بمتنفل (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الامامة ج۱ ص۵۴۲، ط.س. ج۱ ص۵۷۹). ظ

(۳). ویفتی الیوم بصحتها لتعلم القرآن والفقه والامامة والاذان (الدر المختار علی هامش ردالمحتار کتاب الاجارة جلد پنځم ، ط. س. ج ۲ ص ۵۵). ظفیر

(۴). ویستحب ان یستغفر ثلاثا الخ ویدعو ویختم بسبحان ربك (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صفة الصلاة ج۱ ص ۴۹۵ ، ط. س. ج۱ ص ۵۳۰). ظفیر

جواب: لمونځ کیږی لیکن په عیدګاه کی یی کول سنت دی، په عیدګاه کی بی عذره داخترونو لمونځ نه کول خلاف سنت دی (۱)۔

داویل غلط دی چی داخترونو خطبه پرمنبر باندی ویل درست نه دی: **سوال**: (۲۲۹۲) غیر مقلدین وایی چی داخترونو خطبه پرمنبر باندی په دریدلو سره ویل درست نه دی، بلکی داخترونو خطبه پرمځکه باندی په دریدلو سره ویل په کاردی؟

جواب: داحنافو مذهب دادی چی داخترونو لمونځ په عیدګاه اوصحراء کی کول ښه او مستحب دی، اوهلته یی په منبر وړلو کی اختلاف نقل کړی دی. علامه شامی فرمایلی دی چی عیدګاه ته دمنبر وړل مکروه دی. البته که چیری هلته په عیدګاه کی منبر جوړ سی، اوتعمیر سی نوځه حرج پکښی نسته، دغیر مقلدینو دا ویل غلط دی چی داخترونو خطبه پرمنبر باندی په دریدلو سره ویل ناجائز دی. فقط (۲)

داختر په ورځ نوافل: **سوال**: (۲۲۹۳) داخترونو په ورځ نفلو دکولو څه حکم دی؟

جواب: داخترونو دلمانځه څخه مخکی نفل مطلقا مکروه دی، اوداختر دلمانځه څخه وروسته د(نفلی) لمونځ کولو داحکم دی چی په عیدګاه کی دي نه کوی، اوکه چیری کور ته راغی نو وروسته یی وکړه نودرست دی، په درمختار کی دی، ولا یتنفل قبلها مطلقا الخ وکذا لایتنفل بعدها فی مصلاها فانه مکروه عند العامة وان یتنفل بعدها فی البیت جاز الخ (۳)، فقط

داختر دلمونځ کولو څخه وروسته دنفلو په نیت سره دوباره داختر لمونځ کول څنګه دی؟

سوال: (۲۲۹۴) زیدپه یوځای کی دلوی اختر دلمانځه دامامتی کولوڅخه وروسته دځپل یولوی بزرګ ځای ته تللی وو. هلته په هغه ورځ اختر نه وو سوی، په بله ورځ لمونځ وسو نوزید داختر په لمانځه کی دنفلوپه نیت سره مقتدی سو، نوزیدبه ګنهګار وی اوکه نه؟

جواب: دنفلو په نیت سره په جماعت کی په شریکیدلو سره په زید باندی هیڅ ګناه ونه سوه، ځکه شرعًا په بعضو ځایونوکی دداسی کولوحکم دی څنګه چی دفقهی په کتابونو

---

(۱). والخروج الیها ای الجبانة لصلاة العید سنة وان وسعهم المسجد الجامع هو الصحیح (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب العیدین ج۱ ص ۷۷۲ ، ط. س. ج۲ ص ۱۲۹). ظفیر

(۲). ولاباس باخراج منبر الیها لکن فی الخلاصة لاباس ببنائه دون اخراجه (درمختار) ومثله فی الخانیة فانهما قالا لا یخرج المنبر الی الجبانة یوم العید واختلف المشائخ فی بنائه فی الجبانة قیل یکره وقیل لا فدل کلامهما علی انه لا خلاف فی کراهة اخراجه الیها، وانما الخلاف فی بنائه فیها ویمکن حمل الکراهة علی التنزیهیة وهی مرجع خلاف الاولی المفاد من کلمة لابأس غالباً فلا مخالفة فافهم وفی الخلاصة عن خواهرزاده هذا ای بناءه حسن فی زماننا (ردالمحتار باب العیدین ج۱ ص ۷۷۷ ، ط. س. ج۲ ص ۱۲۹ - ۱۷۰). ظفیر

(۳). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب العیدین ج۱ ص ۷۷۷ - ۷۷۸. ظفیر

کی دی، چی چا دماپښین اودماخستن لمونځ کړی وی، اودجماعت داقامت په وخت کی هغه په جومات کی وی نوهغه دی جماعت دپرېښولو دوجه څخه ددغه ځای څخه نه وزی اودنفلو په نیت سره دي په جماعت کی شامل سی ([1]) . فقط

داخترونو لمونځ په مختلفو جوماتونو کی: **سوال**: (۲۲۹۵) دجُمعې او داخترونو لمونځ په مختلفو جوماتونو کی اداء کیدی سی اوکه نه؟

جواب: کولی سی ځکه چی مسئله داده چی په کمه علاقه کی په یوځای کی چی جُمعه او اخترونه جائزوی هلته په ډیرو ځایونو کی هم جائزدی ([2])، البته ښه دادی چی په یوځای کی دجُمعې او داخترونو لمونځ وکړی. اوداخترونو لمونځ دباندی په صحراء کی کول مسنون دی ([3]). فقط

په زوائدو تکبیراتو کی دی لاسونه نه تړي: **سوال**: (۲۲۹۶) داخترونو په زوائدو تکبیراتو کی لاسونه تړل په کاردی اوکه نه؟

جواب: داخترونو په زوائدو تکبیراتو کی لاسونه تړل نه دی په کار ([4]) فقط

داختر دلمانځه څخه وروسته نفل کول بدعت دي: **سوال**: (۲۲۹۷) داختر دلمانځه دفراغت څخه وروسته په جماعت سره یا یوازی نوافل کول شرعًا څنگه دي؟

جواب: داختر دلمانځه داداء کولو څخه وروسته نوافل په جماعت سره یا یوازی په عیدگاه کی کول بدعت اوناجائز اومکروه تحریمی دی. ([5]) فقط

درشوت په پیسو سره دعیدگاه جوړول څنگه دي؟ **سوال**: (۲۲۹۸) دزما دسخر سره درشوت او دزمینداری گټه مخلوطه ده، هغه یوه عیدگاه تیاره کړیده نوپه دغه عیدگاه کی لمونځ

([1]). والا لمن صلی الظهر والعشاء وحده مرة فلایکره خروجه ؒ الا عند الشروع فی الاقامة فیکره لمخالفته الجماعة بلا عذر بل یقتدی متنفلا (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب ادراك الفریضة ج۱ ص ۲۲۸ ، ط. س. ج۲ ص ۵۵). ظفیر

([2]). په درمختار کی دی: وتؤدی بمصر واحد بمواضع کثیرة مطلقا (برحاشیه ردالمحتار ج۱ ص۸۴۳ ، ط. س. ج۲ ص ۱۷۲). ظفیر

([3]). په درمختارکی دی: والخروج الیها ای الجبانه سنة وان وسعهم المسجدالجامع هو الصحیح (ج۱ ص ۷۷۲ ، ط. س. ج۲ ص ۱۲۹) دجبانی په توضیح کولوسره لیکی: ماشیا الی الجبانة وهی المصلی العام ای فی الصحراء (ردالمحتار ج۱ ص۷۷۲). ظفیر

([4]). ثم یکبر ثلث تکبیرات یفصل بین کل تکبیرتین بسکتة قدر ثلث تسبیحات (الی قوله) ویرفع یدیه عندکل تکبیرة منهن ویرسلهما فی اثنائهن ؒ فاذا قام الی الرکعة الثانیة یبتدی بالقراءة ثم یکبر بعدها ثلث تکبیرات علی هیئة تکبیرة فی الاولی (غنیة المستملی ص ۵۲۵). ظفیر

([5]). ولا یتنفل قبلها مطلقا (الی قوله) وکذا لایتنفل بعدها فی مصلها فانه مکروه عند العامة (الدر المختار ج۱ ص۱۱۴ ، ط. س. ج۲ ص ۱۲۹ - ۱۷۰ ، باب العید). ظفیر

کول، اودهغه ډوډۍ خوړل درست دی دی اوکه نه؟

جواب: په دغه عیدگاه کی لمونځ صحیح دی، او دهغه ډوډی خوړل ښه نه دی (۱).

په جامع جومات کی داخترونو لمونځ: **سوال**: (۲۶۹۹) داخترونو لمونځ په جامع جومات کی اداء کول درست دی اوکه نه؟ په عیدگاه کی امام بدعتی دی؟

جواب: داخترونو لمونځ په جامع جومات کی هم اداء کول درست دی لیکن مسنون او افضل په صحراء کی اداء کول دی، که چیری په عیدگاه کی امام بدعتی وی نوبل ځای په صحراء کی داسنت اداء کړی (۲). فقط

که چیری داخترونو په لمانځه کی زیات مقتدیان شافعی المذهب وی نو امام به لمونځ څه رکم ورکوی؟ **سوال**: (۲۷۰۰) په اخترونو کی امام حنفی دی اودنیمو څخه زیات مقتدیان شافعیان دی، اودنیمو څخه کم حنفیان دی نوامام لره دکم مذهب موافق لمونځ ورکول په کاردی؟

جواب: داخترونو په لمانځه کی دي حنفی امام دخپل مذهب موافق تکبیرات زوائد ووایی یعنی دری تکبیرونه په هررکعات کی درکوع او دتکبیر افتتاح دتکبیرونو څخه بغیر، مقتدیان چی کم شافعی المذهب دی هغوی دي دخپل مذهب موافق تکبیرونه پوره کړی، که چیری دهغوی په نزد داجائز وی چی په حنفی امام پسی دي تکبیرونه پوره سی. غرض داچی حنفی امام ته دهغوی دمذهب اتباع ضروری نه ده، لیکن که چیری امام دهغوی درعایت په وجه دهغوی دمذهب موافق تکبیرونه ووایی، نوپه دی کی هم څه حرج نسته: ویصلی الامام بهم رکعتین مثنیا قبل الزوائد وهی ثلث تکبیرات فی کل رکعة ولو زاد تابعه الی ستة عشر لانه ماثور، (درمختار) (۳) باب العیدین، اوپه کتاب الطهارت کی دی، لکن یندب للخروج من الخلاف لاسیما للامام لکن بشرط عدم لزوم ارتکاب مکروه مذهبه (۴). فقط

عیدگاه چی دابادی څخه بهر په هر طرف وی څه بدیت پکښی نسته: **سوال**: (۲۷۰۱) داخترونو لمونځ په کم طرف کی کول اولی دی؟ اودعیدگاه په جوړولوسره لمونځ قائمول څنگه دی؟ څه حرج خوپه کښی نسته.

(۱). اکل الربوا وکاسب الحرام اهدی الیه اواضافه وغالب ماله حرام یقبل ولا یاکل مالم یخبر ان ذلك المال اصله حلال ورثه او استقرضه (عالمگیری مصری ج ۵ ص ۳۵۵ ، ط. م. ج۵ ص ۳۴۳). ظفیر

(۲). والخروج الیها ای الجبانة للصلاة سنة وان وسعهم المسجد الجامع هوالصحیح (الدر المختار ج۱ ص ۱۱۴ ، ط. س. ج۲ ص ۱۲۹ ، باب العیدین). ظفیر

(۳). الدر المختار باب العیدین ج۱ ص۱۱۵ ، ط. س. ج۲ ص۱۷۲. ظفیر

(۴). ایضاً . ظفیر

جواب: په شريعت مطهره کی دعیدگاه دپاره تخصيص دکم جانب نسته، بلکی مسنون صرف دادی چی دښار څخه دباندی په تللو سره دي داخترونو لمونځ اداء سی، چی په دی ځای کی به داخترونو لمونځ اداء کوو. (۱) فقط

داخترونو دپاره اذان وغیره نسته: **سوال**: (۲۷۰۲) په اخترونو کی داذان اودتکبير ويلو څه حکم دی؟

جواب: عن ابن جريج قال اخبرنی عطاء عن ابن عباس وجابر بن عبد الله قالا لم يكن يؤذن يوم الفطر ولا يوم الاضحى ثم سألته يعنى عطاءً بعد حين عن ذلك فاخبرنى قال اخبرنى جابر بن عبد الله أن لا أذان للصلاة يوم الفطر حين يخرج الإمام ولا بعد ما يخرج ولا إقامة ولا نداء ولا شيء لا نداء يومئذ ولا إقامة. رواه مسلم (۲) وفی الدرالمختار لايسن لغيرها كعيد (۳) الخ، ددی حديث شريف اودفقهي درِوايت څخه معلومه سوه چی په اخترونو کی اذان او تکبير او دالصلوة وغيره نداء کول هيڅ نسته. مسنونه طريقه هم داده. (۴) فقط

تکبیرات تشریق: **سوال**: (۲۷۹۳) ما قولكم رحمكم الله في تكبيرات امام التشريق عقب المكتوبات وهو انه إذا سلموا منها يكبر ألامام منهم اولاً مرةً وحينئذٍ يستمع من خلفه ساكتين وإذا فرغ منه فيشرعون في التكبير بالجهر بالاصوات المتحدة والاوزان الواحدة مرةً ثم الامام ثم من خلفه ثانيا وهكذا ثلاث مرات متعاقبة وأهل العلم في هذه البلاد في هذه المسألة فرقتان فرقة تقول أن هذه العادة هي المشروعية الخ وفرقة تقول أن هذه العادة لم تكن في زمن النبي صلى الله عليه وسلم فالكيفية المشروعة في هذه التكبيرات أن يكبر كل واحد من الامام والماموم لنفسه على وجه الاستقلال من غير اجتماع في الاصوات الخ فالحق في هذه المسألة في اى الفريقين؟

جواب: أقول وبالله التوفيق أن قول الفرقة الثانية هو الحق الثابت بالسنة والتورث وان قال بعضهم بالاتيان به ثلث مرات قال في الدر المختار نقلا عن الحموى أن الإتيان به مرتين خلاف السنة إلخ فالاقتصار على السنة أولى واحب وعن الإحداث في الدين ابعد الخ (۵). **فقط**

---

(۱). عن ابی سعيد الخدریؓ قال: كان النبی ﷺ يخرج يوم الفطر والاضحى الى المصلى (مشکوٰة باب العيدين ص ۱۲۵) یعنی وو حضور ﷺ چی دباندی به تلی په کوچنی اختر اوپه غټ اختر کی دعیدگاه په طرف چی دغه مشهوره ځای دی په مدينه منوره کی دښار څخه دباندی چی هلته به بې اختر تيروی اواوس يې پرهغه چاپيره ديوالونه جوړ کړی دی. (اشعة اللمعات ج۱ ص ۲۳۸). ظفير

(۲). مشکوٰة باب العيدين ص ۱۲۷. ظفير

(۳). الدر المختار ج۱ ص ۲۲ ، ط. س. ج۲ ص ۳۸۵ ، باب الاذان. ظفير

(۴). دمذکوره حديث دترجمی په ضمن کی يې ليکلی دی چی (نه اقامت وو اونه اواز ورکول لکه چی وايې الصلوة الصلوة اونور ددغه په مثل (اشعة اللمعات ج۱ ص۲۴۲). ظفير [باقی]

دخطبې څخه وروسته دعاء ثابته نه ده: **سوال**: (٢٧٠۴) داخترونو دلمونځونوڅخه وروسته دعاء غوښتل څنګه دي؟ اودخطبې څخه وروسته ددعا غوښتل جائزدي اوکه نه؟

جواب: داخترونو دلمونځونو څخه وروسته دعاء غوښتل خوپه شان دټولو لمونځونو مسنون اومستحب دي، ليکن دخطبې څخه وروسته دعاء غوښتل ثابت اوجائزنه دي (١).

دښځو عيدګاه ته تلل: **سوال**: (٢٧٠۵) دښځو دپاره دسرپيو په شان عيدګاه ته دلمانځه دپاره تلل درست دي اوکه نه؟

جواب: په دې زمانه کې بلکې ډېر مخکې دښځو دپاره په جماعت کې دشريکيدلو دپاره جومات اوعيدګاه ته تلل ممنوع اومکروه دي دصحابه کرامو ﷺ په زمانه کې داممنوع سوی دي، کما ورد في الاحاديث، اوپه درمختار کې دي، ويكره حضورهن الجماعة ولو لجمعة وعيد ووعظ (٢) مطلقا ولو عجوزا ليلا على المذهب المفتى به لفساد الزمان واستثنى الكمال بحثا العجائز المتفانية الخ. فقط

داخترونو لمونځ واجب دي اوکه نفل؟ **سوال**: (٢٧٠٦) يوامام صاحب داختر لمونځ ته دنفل لمونځ وايي اوخلکو ته يې داختر دلمانځه څخه مخکې اعلان وکې چې دنفلي لمونځ نيت وکې، او دواجب نيت مه کوي، په همدې کال يې دامسئله ايجاد کړيده، نوصحيح رأيه څه ده؟

جواب: داختر دلمانځه نيت کول دواجب لمونځ کول په کاردي، او دنفلو نه دي په کار، ځکه چې داختر لمونځ واجب دي: قال في الدر المختار تجب صلوتهما في الاصح، قال الشامي وقد ذكرنا مراراً انها بمنزلة الواجب ج١ ص ٧٧۴ الخ، نوددکرسوی امام صاحب داجهالت اوپرغلطی تينګيدل دي چې هغه خلګوته حکم کوي چې دنفل لمونځ نيت وکې دالله ﷻ دحدودو په بدليدلو پسې کيدل سخت جهالت دي، معلومه نه ده چې په دې کې دهغه څه فائده ده، ددې څخه ځان وساتي او دواجب لمونځ نيت کوي. فقط. کتبه رشيد احمد، الجواب صحيح، عزيز الرحمٰن عفی عنه

عيدګاه په کم ځای کې کيدل په کاردي؟ **سوال**: (٢٧٠٧) عيدګاه دښار چيه طرف ته کيدل ښه دي اوکه نه بل يوطرف ته؟

جواب: دعيدګاه دپاره د ښار هيڅ يو جانب مقرر نه دی ، کم طرف ته چې اسانتيا وی او

---

(٥). ردالمحتار باب العيدين في تكبير التشريق، ط. س. ج٢ ص ١٧٨. ظفير

(١). عن ام عطية قالت امرنا ان نخرج الحيض يوم العيدين وذوات الخدور فيشهدن جماعة المسلمين ودعوتهم الخ. الحديث متفق عليه (مشكوٰة باب العيدين ص ١٢۵). ظفير

(٢). الدر المختار باب الامامة ج١ ص ٨٣ ، ط. س. ج٢ ص ۵٦٦. ظفير

موقع وی هم هغه طرف ته دي عیدګاه جوړه سی. فقط

په عیدګاه کی په جهر سره دتکبیر ویل څنګه دي؟ سوال: (۲۷۰۸) داختر په ورځ داختر دلمانځه څخه مخکی په عیدګاه کی یاپه جومات کی په زوره زوره (په لوړ اواز سره) دتکبیر ویل درست دی اوکه نه؟ په بعضو ځایونو کی دادستوردی چی ترڅو پوری خلګ داختر دلمانځه دپاره جمع کیږی، نوپه دغه جمعه سوو کسانوکی یوسړی په لوړ اواز سره تکبیر وایی، بیا دهغه داواز په جواب کی ټول راجمع سوی خلګ تکبیر ویل شروع کړی په عیدګاه یاپه جومات کی په لوړ اواز دتکبیر ویلو دا رسم جائز دی اوکه نه؟ که چیری جائزنه وی اومکروه وی نوتکبیر ویونکی لره منع کول په کاردی اوکه نه؟

جواب: په کوچنی اختر کی فقهاؤ کرامو په عیدګاه کی یاپه جومات کی تکبیر ویل منع فرمایی، اوپه لوی اختر کی روایات مختلفه دی بعض فقهاء فرمایی چی صرف په لاره کی دي ووایی اوبعض فرمایی چی په عیدګاه کی هم درست دی، خوداسی نه چی اول یوسړی په چیغی سره تکبیر ووایی اودهغه په جواب کی ټوله مجمع تکبیر ویل شروع کړی په درمختار کی دی: ولا یکبر فی طریقها الخ، په شامی کی دی: قوله فی طریقها لیس التقیید به للاحتراز عن البیت او المصلی وانما هو لبیان المخالفة بین عید الفطر والاضحی فان السنة فی الاضحی التکبیر فی الطریق، کما سیأتی. ([1])، په کبیری شرح منیه کی یی په دی باره کی اثار مختلفه نقل کړی دی (حیث قال) نعم روی الدار قطنی موقوفا عن نافع ان ابن عمر رضی الله عنهما کان اذا غدا یوم الفطر ویوم الاضحی یجهر بالتکبیر حتی یاتی المصلی ثم یکبر حتی یاتی الامام وقال البیهقی الصحیح وقفه علی ابن عمر وهو قول صحابی قد عارضه قول صحابی آخر وروی ابن المنذر عن ابن عباس رضی الله عنهما انه سمع الناس یکبرون فقال لقائده اکبر الامام قیل لا قال افجن الناس ادرکنا مثل هذا الیوم مع النبی صلی الله علیه وسلم فما کان احد یکبر قبل الامام فیبقی مفاد الایة بلا معارض الخ ([2])، اودایت څخه مراد دا ایت دی: واذکر ربك فی نفسك تضرعًا وخیفة ودون الجهر، الایة حیث قال قبیله ولابی حنیفة رحمه الله ان رفع الصوت بالذکر بدعة مخالف للامر فی قوله تعالٰی: واذکر ربك فی نفسك تضرعًا وخیفة ودون الجهر ..... الا ما خص بالاجماع. الخ ([3])

ثم ذکر الجواب عن استدلال الصاحبین، اوپه درمختار کی دی: وقال الجهر به سنة کان کالاضحی وهی روایة عنه ووجهها ظاهر قوله تعالٰی: ولتکملوا العدة ولتکبروا الله علی ما هداکم، ووجه الاولی ان رفع الصوت بالذکر بدعة، فیقتصر علی مورد الشرع الخ (قال الشامی فیقتصر علی مورد الشرع الخ

([1]). ردالمحتار باب العیدین ج۱ ص ۷۷۷ ، ط. س. ج۲ ص۱۲۲. ظفیر
([2]). غنیة المستملی ص ۵۲۵. ظفیر
([3]). أیضاً حواله سابق. ظفیر

وهو ما فی البحر عن القنية التكبير جهراً فی غير ايام التشريق لا يسن الا بازاء العدو واللصوص الخ (١)، غرض داچې کم دا صورة چې په سوال کې دی اختراع (يعنی دځانه جوړه سوی طريقه ده) اوبندول يې په کاردی. فقط والله تعالیٰ اعلم.

دغير مقلدينو په باره کې پوښتنه: **سوال**: (٢٧٠٩) دغير مقلدينو استدلال: ١. داختر په لمانځه کې په دواړو رکعاتونو کې دولس تکبيرونه ويل درسول الله ﷺ دقول اودفعل څخه ثابت دی. ٢. داختر په لمانځه کې په دواړو رکعاتونو کې تکبيرونه دقرآئت څخه مخکې ويل درسول الله ﷺ دقول اودفعل څخه ثابت دی. ٣. دحضور ﷺ قرآئت داخترونو دلمونځ اودجُمعې په لمانځه کې خاص وو اوعام نه وو. ۴. څلورم داچې درسول خدا ﷺ څخه دکوچنی اختر وخت په مقدار دلمر ددوی نيزی ختلو اوپه لوی اختر کې په قدر ديوی نيزی ثابت دی.

داولنی او ددوهمی خبری دليل: عن عائشة رضی الله عنها ان رسول الله ﷺ كان يكبر فی الفطر والاضحیٰ فی الاولیٰ سبعاً وفی الثانية خمساً ، وايضا روی هذا الحديث عن عمرو بن شعيب عن ابيه عن جده رضی الله عنه ان النبی ﷺ كان يكبر فی الفطر فی الاولیٰ سبعاً وفی الثانية خمساً وعن عبد الله بن عمرو بن العاص قال قال النبی ﷺ التكبير فی الفطر سبع فی الاولیٰ، وخمس فی الثانية القراءة بعدها فی كلتيهما وروی هذا الحديث ايضاً عن عمرو بن شعيب ايضا الخ، ددی دری واړو څخه دولس تکبيرونه ويل داخترونو په دواړو رکعاتونو کې دقرآئت څخه مخکې ثابت سول.

ددريمی دعوی دليل: عن النعمان بن بشير رضی الله عنه ان رسول الله ﷺ كان يقرء فی العيدين وفی الجمعة بسبح اسم ربك الاعلی وهل اتاك حديث الغاشية.

دڅلورمی دعوی دليل: عن جندب رضی الله عنه قال: كان النبی ﷺ يصلی بنا يوم الفطر والشمس علی قدر رمحين والاضحیٰ علی قدر رمح الخ.

جواب: کذب اودروغ وينا دغير مقلدينو خاصه ده، بې سوچه ويل کوی چې فلانی کار خلاف سنت دی، ګويا داحاديثو په ټولو کتابونو باندی دوی ته مهارت حاصل دی. موږ خلګو ته دغير مقلدينو په قصو کې دپريوتلو فرصت نسته، او دهغوی داقوالِ کاذبه وو جواب په دی وجه ليکل فضول دی، چې ددی ډلی حال دروافضو په شان دی، چې داعتراضونو جوابونه يې په بار بار سوی دی، ليکن همدغه اعتراضونه دوی بيا دناخبرو په مخکې پيش کوی، نو دمتبع سنت حنفيانو دپاره ضروری دی چې ددی اهل هوا او دضال اومُضِلّ (خپله هم بې لاری او دنورو هم بې لاری کونکی) ډلی څخه ځان وساتی او

(١). وګوره ردالمحتار باب العيدين ج١ ص ٧٧٨ ، ط. س. ج٢ ص١٧٠. ظفير

ددوی شبهات اوبی کاره اعتراضات دي نه اوری اوبالاجمال دی داخبره په ذهن کی ولری چی دحنفیانو جماعت کثیره په کموکی چی لوی لوی فقهاء اوعلماء اواولیاء الله تیر سوی دی. داټول پرګمراهی باندی اوخلاف سنت اوخلاف حق نه سی کیدی نوکه همدا باطله فرقه مصداق د: مَنْ شذ شذ فی النار وی، نو وی به، لیکن تعجب دی پرهغه حنفیانو باندی چی سره دعلمه دداسی خلګو سره ربط اوضبط ساتی او دهغوی څخه دمسائلو په تحقیق پسی لګیدلی وی. پیژندل په کاردی چی دحضرت امام ابوحنیفه ﷺ مذهب دقرآن پاك اودحدیث شریف څخه را اخیستل سوی دی په هیڅ یوه مسئله کی یی خلاف نه دی، لیکن په هرسړی کی ددی دپوهیدلو قابلیت او دمعلومولو (لیاقت) نسته. لوی لوی متبحر عالمان په دی باره کی اګاه کیږی اوباندی خبریږی نه چی دعقل دښمنان نواحنافو لره په دغه خبرو پسی غوږ ګرول نه دی په کار. دهغوی کار تقلید کول دی کمه مسئله چی ورته معلومه نه وی دهغه تحقیق دي دیو متدیّن عالم څخه وکړی بالاختصار ددغه ټولو سوالونو جوابونه تحریر کیږی:

۱، ۲: داخترونو په لمانځه کی شپږ تکبیرونه دسنت نبوی ﷺ موافق دی:

قال صاحب فتح القدیر وفی ابوداود ما یعارضهما وهو ان سعید ابن العاص رضی الله تعالی عنه سأل ابا موسی الاشعریّ رضی الله تعالی عنه وحذیفة بن الیمان رضی الله تعالی عنه کیف کان رسول الله ﷺ یکبر فی الاضحی والفطر قال ابو موسٰی رضی الله تعالی عنه کان یکبر اربعاً تکبیره علی الجنائز فقال حذیفة رضی الله تعالی عنه صدق فقال ابو موسٰی رضی الله تعالی عنه کذلك کنت اکبر فی البصرة حیث کنت علیهم الخ سکت عنه ابوداؤد الخ قال الترمذی: قد روی عن ابن مسعود رضی الله تعالی عنه انه قال فی التکبر فی التکبیر فی العید تسع تکبیرات فی الاولی خمساً قبل القراءة وفی الثانیة یبدأ بالقرائة ثم یکبر اربعاً مع تکبیرة الرکوع وقد روی عن غیر واحد من الصحابة نحو هذا وهذا اثر صحیح قاله بحضرة جماعة من الصحابة رضی الله تعالی عنهم ومثل هذا یحمل علی الرفع لانه مثل نقل اعداد الرکعات الخ فتح القدیر ج ۱ ص۴٤٠.

اوپه فتح القدیر سره دمجیب استدلال کول دهغه پرکم فهمی باندی دلالت کوی ځکه چی دهغه دغه جمله دده پرمدعا باندی منطبق نه ده، اوپه دی سره درسول الله ﷺ دقول نفی نه کیږی.

وفی ابوداود: أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ ﷺ سَأَلَ أَبَا وَاقِدٍ اللَّيْثِيَّ مَاذَا كَانَ يَقْرَأُ بِهِ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْأَضْحٰى وَالْفِطْرِ قَالَ كَانَ يَقْرَأُ فِيهِمَا بِ قٓ وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ وَاقْتَرَبَتْ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ.

(ابوداود شریف) ، ددی حدیث شریف څخه معلومه سوه چی په اخترونو کی به سورة قاف

او سورة قمر هم حضور ﷺ وايه په دى وجه داويل غلط دى چى داخترونو په لمانځه كى قرآئت دسبح اسم ربك الاعلى، او دهل اتاك، سره مخصوص وو.

په دى باندى اجماع منعقده سويده چى داختر وخت دلمر يوه نيزه يا دوى نيزى لوړيدلو څخه ترزواله پورى دى، قال صاحب الدرالمختار: ووقتها من ارتفاع قدر رمح الى الزوال. فقط، كتبه رشيد احمد عفٰى عنه ، الجواب صحيح بند عزيز الرحمٰن عفٰى عنه

په اخترونو كى دالصلوٰة الصلوٰة ويل څنګه دى؟ سوال: (۲۷۱۰) په اخترونو كى داذان او دتكبير يا دالصلوة ويلو حكم څه دى؟

جواب: عن ابن جريج قال اخبرنى عطاء عن ابن عباس وجابر بن عبدالله قالا: لم يكن يؤذن يوم الفطر ولا يوم الاضحى، ثم سألته يعنى عطاء بعد حين عن ذالك فاخبرنى: قال اخبرنى جابر بن عبد الله أن لا أذان للصلاة يوم الفطر حين يخرج الإمام ولا بعد ما يخرج ولا إقامة ولا نداء ولا شيء لا نداء يومئذ ولا إقامة. رواه مسلم (۱)، وفى الدر المختار لايسن لغيرها كعيد الخ (۲).

ددى حديث شريف او دفقهى دروايت څخه معلومه سوه چى په اخترونو كى اذان، تكبير اوالصلوة، الصلوٰة، وغيره اواز كول هيڅ نسته. همدا طريقه مسنونه ده.

الباب السابع عشر فى الإستسقاء

دباران دطلب كولو طريقه

داستسقاء لمونځ په جماعت سره مستحب دى اوكه بغير دجماعت څخه: سوال: (۲۷۱۱) داستسقاء لمونځ په جماعت سره سنت اومستحب دى اوكه نه دجماعت څخه بغير؟

جواب: قال فى ردالمحتار باب الاستسقاء ناقلا عن شرح المنية فالحاصل أن الاحاديث لما اختلفت في الصلاة بالجماعة وعدمها على وجه لا يصح به إثبات السنية لم يقل أبو حنيفة بسنيتها، ولا يلزم منها قوله بأنها بدعة كما نقله عنه بعض المتعصبين، بل هو قائل بالجواز اه. قلت: والظاهر أن المراد به الندب والاستحباب لقوله في الهداية: قلنا إنه فعله عليه الصلاة والسلام مرة وتركه أخرى فلم يكن سنة اه: لان السنة ما واظب عليه، والفعل مرة مع الترك أخرى يفيد الندب. (۳) تامل ص ۵٦۷ شامى جلد اول. وفى الدر المختار وقالا تفعل كالعيد الخ وعليه العمل (۴) ددى عبارت څخه واضحه

---

(۱). مشكوٰة ، باب العيدين ص ......

(۲). الدر المختار على هامش ردالمحتار باب الاذان ج۱ ص ۳۵۷ ، ط. س. ج۲ ص۳۷۵. ظفير

(۳). و (۴). ردالمحتار باب الاستسقاء ج۱ ص۷۹۱ ، ط. س. ج۲ ص۱۸۴. ظفير

سوه چې دامام صاحب رحمه الله په نزد هم داستقاء جماعت مستحب دی، اوصاحبين رحمهما الله دجماعت دسنتيت قائل دی، لهذا داستسقاء لمونځ په جماعت سره کول په کاردی. فقط

داستسقاء دلمانځه وخت: **سوال**: (۲۷۱۲\۱) زيد وايي چې کله دمازديگر دلمانځه وخت سی نو داستسقاء لمونځ کول نه دی په کار؟

داستسقاء دلمانځه څخه وروسته دعاء په اړولو لاسونو سره غوښتل کيږي؟ سوال: (۲۷۱۳\۲) داستسقاء دلمانځه څخه وروسته دعاء په اړولو لاسونو سره وغواړی اوکه نه په لوړو لاسونو سره؟

سوال: (۲۷۱۴\۳) ايا داستسقاء لمونځ به دمسلمان حاکم يا دخطيب يا دقاضی څخه ماسوا بل څوك نه کوی؟ او ايا دهغوی شريکيدل ضروری دی؟

جواب: \۱: داستسقاء دلمانځه ښه وخت دسهاروخت دی دلمر دپورته کيدوڅخه وروسته دي لمونځ اوخطبه، اودعاء وسی په حديث شريف کی دحضور ﷺ څخه په داسی وخت کی داستسقاء دلمونځ دپاره دتشريف وړل ثابت دی، دحديث مبارك الفاظ دادی: قالت عائشة رضي الله عنها فخرج رسول الله ﷺ حين بدأ حاجب الشمس (۱). الحديث

۲\: په عامو دعاء گانو کی مسنونه طريقه داده چې دلاسونو ورغوی دي دمخ طرف ته وی اوپه حديث شريف کی عام حکم دادی: کما ورد اذا سئلتم الله فاسئلوا ببطون اکفکم (۲)، دهمدی وجه څخه حنفيانو داستسقاء دعاء هم دهمدی عامی قاعدی لاندی لرلی ده ليکن که چيری تفاولاً په دی دعاء کی دلاسونو شا پورته سی او ورغوی يې لاندی سی نوپه دی کی هم هيڅ څه حرج نسته، اوپه حديث شريف کی دواړه ډوله طريقی راغلی دی، په يوه روايت کی دی، فاشار بظهر کفه الی السماء (۳)، اوپه بل روايت کی دی: قائما يدعو يستسقی رافعا يديه قبل وجهه (۴) الحديث، نو حنفيانو اصل همدا دوهم حديث شريف گرځولی دی اواولنی حديث شريف يې پرتفاول باندی حمل کړی دی، نو لهذا تفاولاداسی جائزدی اواصل سنت هم هغه دی کم چې په هره يوه دعاء کی ثابت (۵) دی.

۳\: داشرط نسته. بلکی چې څوك امام جوړسی جائزدی ليکن ښه دا دی چې يو صالح متقی عالم دي امام جوړ کړی. فقط

---

(۱). مشکوٰة باب الاستسقاء فصل ثالث ص ۱۳۲. ظفير
(۲). مشکوٰة باب الاستسقاء عن مسلم ص ۱۳۱. ظفير
(۳). أيضاً ، حواله بالا . ظفير
(۴). مشکوٰة عن ابی داؤد والترمذی والنسائی ، باب الاستسقاء ص ۱۳۱. ظفير
(۵). هو دعاء واستغفار (درمختار) وذالك ان يدعو الامام قائما مستقبل القبلة رافعا يديه والناس قعود مستقبلين (ردالمحتار باب الاستسقاء ص ۷۹۰ ج۱). ظفير

داستسقاء په لمانځه کی جماعت اوخطبه اودخادر داړولو څه حکم دی؟ سوال: (۲۷۱۵) په استسقاء کی دجماعت شرعًا څه حکم دی؟ او دلمانځه څخه وروسته دخطبی او دقلب رداء (یعنی دخادر داړولو) څه حکم دی، دحضرت امام اعظم ابوحنیفه ﷺ په دی باره کی څه قول دی، اودصاحبینو" پکښی څه اختلاف دی، اوفتوٰی پرکم قول باندی ده؟

جواب: په استسقاء کی امام صاحب ﷺ جماعت مسنون نه فرمايي خومنع يي هم نه فرمايي. بلکی دندب اوداستحباب قائل دی ځکه چی دامام صاحب څخه کم جواز منقول دی دهغه څخه مراد ندب اواستحباب دی، کما فی الشامی: والظاهر أن المراد به الندب والاستحباب لقوله في الهداية: قلنا إنه فعله عليه الصلاة والسلام مرة وتركه أخرى فلم يكن سنة اه: لان السنة ما واظب عليه، والفعل مرة مع الترك أخرى يفيد الندب. تامل (شامی ج۱ ص ۷۹۱، ط. س. ج۲ ص ۱۸۴). نوکله چی داستسقاء دلمونځ جماعت دامام صاحب رحمه الله په نزد مندوب او مستحب دی، اودصاحبینو په نزد سنت دی، نوښه داده چی داستسقاء لمونځ په جماعت سره وسی، اوخطبه هم ووایی، قال الشامی وقال محمد رحمه الله يصلی الامام اونائبه رکعتين كما فی الجمعة ثم يخطب ای يسن له ذٰلك والاصح ان ابايوسف مع محمد رحمهما الله ، نهر (شامی ج۱ ص ۷۹۱، ط. س. ج۲ ص ۱۸٤) غرض داچی دخطبی سنتیت یا استحباب سره متلازم دی، دامام صاحب رحمه الله په نزد جماعت مستحب اومندوب دی، کما يظهر عن الاستدلال بفعله ﷺ مرة وتركه اخرٰی، اوصاحبین کله چی دجماعت دسنتیت قائل دی نوخطبه هم مسنون فرمايي، اوکله چی معلومه سوه چی مفتی به قول دصاحبینو دی، نو مسنون دی چی داستسقاء دجماعت سره دي خطبی اداء سی، دجماعت سره داستسقاء لمونځ کول اوبیا خطبه پرینبوول دایوه نوی خبره ده کمه چی په هیڅ یوه مذهب اوقول باندی نه برابریږی (دخادر اوړل هم ثابت دی) وقد نقل فی الشامی ان فی قلب الرداء الفتوٰی علی قول محمد رحمه الله حيث قال واختار القدوری قول محمد رحمه الله لانه ﷺ فعل ذالك. نهر، وعليه الفتوٰی كما فی شرح درر البحار. ج۲ ص۱۸٤) وفی الدر المختار فی رسم المفتی واما نحن فعلينا اتباع ما رجحوه وما صححوه كما لو افتوا فی حياتهم. مقدمة درمختار، (علی هامش الشامی ص ۷۲) وفيه ايضاً واما العلامات للافتاء فقوله وعليه الفتوٰی، وبه يفتی، وبه ناخذ، مقدمۂ درمختار ص۶٦–٦٧، وفی الشامی وعن هذا تراهم قد يرجحون قول بعض اصحابه علی قوله كما رجحوا قول زفر رحمه الله وحده فی سبع عشرة مسئلة. فنتبع ما رجحوه لانهم اهل النظر فی الدليل. فقط، والله تعالٰی اعلم

* * * * *

كِتَابُ الْجَنَائِز

اول فصل: دمرګ په وخت کی دمړ کیدونکی سره سلوک

دمرګ په وخت کی سیده څملول څنګه دی؟ سوال: (۲۷۱۶) دمحتضر (قریب الموت) په باره کی صاحب دهدایی لیکی: واختار فی بلادنا الاستلقاء لانه ایسر من خروج الروح، آیا دحدیث شریف اودصحابه کرامو ﷺ دتعامل څخه داثابت دی، اوپه دی باندی عمل کول څنګه دی؟

جواب: تعامل دسلفو اوتوارث دخلګو همدغه دی کم چی صاحب دهدایی اختیار کړی دی، البته داستلقاء سره سره مخ قبلی ته کول پکار دی، ځکه چی داحادیثو مبارکو تصریحات اوعلل دفقهاؤ دواړه دهمدې مقتضی دی، دشق ایمن (راسته طرف) دقید دیو حدیث اواثر څخه صراحة نه راوزی، نومسلمه طریقه همداده چی قبلی ته دي په مخ سره استلقاء وی په هرکیف اوپه کم صورة کی چی سهولت وی عمل دي وسی، په دواړو کی یوه ته هم خلاف سنت نه سی ویل کیدلی، نقل فی البحر عن المبتغی الاصح انه یوضع کما تیسر لاختلاف المواضع والاماکن ([1]) انتهی، وفیه ایضا وذکر فی المحیط واختیر الاستلقاء الخ وفی ([2]) الفتح ثم اذا القی علی القفاء یرفع راسه قلیلا لیصیر وجهه الی القبلة دون السمآء ([3]) وفیه ایضا تحت قوله والاول هوالسنة اما توجیهه فلانه ﷺ لما قدم المدینة سئل عن البراء بن معرور فقالوا توفی واوصی بثلث لك واوصی ان یوجه الی القبلة لما احتضر فقال علیه الصلاة والسلام اصاب الفطرة الخ واما ان السنة کونه علی شقه الأیمن فقیل یمکن الاستدلال علیه بحدیث النوم ([4]) فتح القدیر جلد اول. قلت فهٰذه دالة صریحة علی ان التوجیه مع شقه الایمن لا نص فی الحدیث علیه. فقط

دغسل او دمرګ په وخت کی دقبلې طرف ته دمخ کولو حدیث شریف: سوال: (۲۷۱۷) ددی مضمون یوحدیث بیان وفرمایاست دکم څخه چی داثابت وی چی مړی لره دغسل ورکولو په وخت کی مخ پرقبله باندی ایښوول په کاردی؟

جواب: دقریب الموت بنده دقبلی طرف ته دمخ کولو په باره کی دمنیه په شرحه کی دا حدیث شریف منقول دی، دبراء بن معرور دوصیت په قصه کی: واوصی ان یوجهه الی القبلة

([1]). البحر الرائق کتاب الجنائز ج۲ ص۱۷۰. ظفیر

([2]). ایضا. ظفیر

([3]). فتح القدیر باب الجنائز ج۲ ص ۶۸. ظفیر

([4]). فتح القدیر باب الجنائز ج۲ ص ۶۸. ظفیر

لما احتضر فقال ﷺ اصاب الفطرة الحديث رواه الحاكم وقال صحيح، والسنة ان يكون على شقه الايمن كما هو السنة فى النوم الخ ص ٥٣٣، كبيرى، **اوخاص مړى ته دغسل ورکولو په وخت کی دقبلی طرف ته دمړی مخ کول په حدیث شریف کی په نظر نه دی راغلی، اوفقهاء هم په دی باره کی څه حدیث نه نقل کوی په همدی وجه اختلاف هم دی پکښی، په درمختار اوپه شامی کی دی چی اصح دادی چی کم طرف ته څملول سهل اواسان وی نوهغه ډول دي دغسل دپاره څملوی، اوبعضو فقهاؤ فرمایلی دی چی دقبلی طرف ته دی طولاً وڅملوی، اوبعضو فرمایلی دی چی عرضًا دی یی څملوی لکه څنګه چی په قبرکی ایږدی په درمختار کی دی:** ویوضع كما تيسر فى الاصح سرير الخ وقيل يوضع الى القبلة طولا وقيل عرضا كما فى القبر الخ شامى جلد اول ص ٤٩٤، **اودمنيه په شرحه کی دی،** قال فى المبسوط والبدائع والمرغينانى يوضع على التخت طولاً القبلة الخ وقال الاسبيجابى لارواية فيه عن اصحابنا والعرف ان يوضع على قفاه طولا نحو القبلة هذا ان اتسع الكور والا فالاصح ان يوضع كما تيسر قاله صاحب البدائع والمرغينانى الخ، فقط

دلا اله الا الله سره دمحمد رسول الله بحث: سوال: (٢٧١٨) دحدیث شریف، لقنوا موتاکم لااله الا الله، څه مطلب دی، ایا صرف دلااله الاالله تلقین دي وسی اوکه نه دمحمد رسول الله ﷺ هم؟

جواب: که محمد رسول الله هم ووایی نوڅه حرج پکښی نسته اوکه صرف دلااله الا الله په تلقین باندی اکتفاء وکړی نودا هم جائز دی [1]. فقط

تلقین دی په کم وخت کی وسی؟ سوال: (٢٧١٩) مړی ته تلقین دزنکندن په وخت کی اولی دی اوکه نه ددفن څخه وروسته، اویا په دواړو وختونو کی؟

جواب: داحنافو په نزد مړی ته تلقین دزکندن په وخت کی دی: كما فى الدر المختار ويلقن ندبا وقيل وجوبا بذكر الشهادتين (الى قوله) عنده قبل الغرغرة ؒ **لیکن که چیری وروسته تردفن هم وکړی نوڅه باك نسته:** قال فى الشامى وانما لاينهٰى عن التلقين بعد الدفن لانه لاضرر فيه بل نفع لان الميت يستانس بالذكر على ماورد فى الاثار ؒ، والله تعالىٰ اعلم. كتبه عزيزالرحمٰن عفى عنه مفتى مدرسه هذا

---

[1]. ويلقن ندبا وقيل وجوبا بذكر الشهادتين لان الاولى لاتقبل بدون الثانية عنده قبل الغرغرة (درمختار) قال فى الامداد وإنما اقتصرت على ذكر الشهادة تبعا للحديث الصحيح، وإن قال في المستصفى وغيره: ولقن الشهادتين لا إله إلا الله محمد رسول الله، وتعليله في الدرر بأن الاولى لا تقبل بدون الثانية ليس على إطلاقه، لان ذلك في غير المؤمن، ولهذا قال ابن حجر من الشافعية: وقول جمع: يلقن محمد رسول الله أيضا لأن القصد موته على الاسلام ولا يسمى مسلما إلا بهما، مردود بأنه مسلم، وإنما المراد ختم كلامه بلا إله إلا الله ؒ (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٧٩٥ ، ط. س. ج٢ ص ١٩٠). ظفير

دزكندن په وخت كي ښځې ته نكريزيورپوري كول ناجائز دي: سوال: (۲۷۲۰) ښځې لره دزكندن په وخت كي نكريزي پوري كول مسنون دي اوكه نه؟

جواب: دانه مسنون دي اونه درست دي. بلكي ناجائز دي (۱).

دوهم فصل: مړي لره غسل وركول

كه جنب سړي مړسي نويوغسل ورته كافي دي اوكه نه؟ اوانجلي لره به غسل څوك وركوي؟

سوال: (۲۷۲۱) كه چيري يو سړي دجنابت په حالت كي مړ سي نو دهغه دپاره يو غسل كافي دي اوكه دجنابت دغسل وركولو څخه وروسته به دوباره دميت غسل وركول كيږي اوكه چيري نابالغه انجلي مړه سي اوهلته يوڅوك غسل وركوونكي ښځه نه وي نودهغې خاوند يابل يومحرم هغې لره غسل وركولی سي اوكه نه؟ اوكه چيري اتفاقا څوك محرم يې هم نه وي نوغير محرم دهغه دغسل مجازدي اوكه نه؟ اوكه دداسي مجبوري په حالت كي به دغسل اودكفن وغيره څخه بغير ښخول كيږي.

جواب: يوغسل ورلره كافي دي، ليكن كه چيري مړي په جنابت كي وو نومضمضه او استنشاق دي هم وروسي، كما في الدرالمختار ولوكان جنبا اوحائضا اونفساء فعلا (امر المضمضه والاستنشاق) اتفاقا (۲)، اوشامي په دي كي بحث كړي دي ليكن په هرحال احتياط په همدي كي (۳) دي، او نابالغه انجلي كه چيري مراهقه نه وي نو هغې ته هريو سړي اوښځه غسل وركولی سي، قال في الفتح الصغير والصغيرة اذا لم يبلغا حدالشهوة يغسلهما الرجال والنساء (۴)، او دمراهقي حكم په دي باره كي دبالغي په شان دي، او بالغي انجلي ته دښځو څخه ماسوا بل هيڅوك غسل نه سي وركولی خاوند هم غسل نه سي وركولی، بلكي كه چيري يوڅوك محرم يې موجودوی هغه به دغه ښځې لره تيمم وروكړي، اوغير محرم به پرخپل لاس په كپړه پيچلو سره تيمم وروكړي اوكفن به ورلره

---

(۱). ولا يسرح شعره اي يكره تحريما ولا يقص ظفره الا المكسور ولا شعره ولا يختن (درمختار) كما في القنية ان التزيين بعدها والامتشاط وقطع الشعر لا يجوز (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۰۳، ط. س. ج۲ ص ۱۹۷ - ۱۹۸ . ظفير

(۲). الدر المختار على هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص۸۰۱ ، ط. س. ج۲ ص۱۹۲. ظفير

(۳). قوله : ولوكان جنبا ﷺ نقل ابو السعود عن شرح الكنز للشلبي أن ما ذكره الخلخالي: أي في شرح القدوري من أن الجنب يمضمض ويستنشق غريب مخالف لعامة الكتب اه. قلت: وقال الرملي أيضا في حاشية البحر: إطلاق المتون والشروح والفتاوى يشمل من مات جنبا، ولم أر من صرح به لكن الاطلاق يدخله والعلة تقتضيه اهـ. وما نقله أبو السعود عن الزيلعي من قوله: بلامضمضة واستنشاق ولوجنبا، صريح في ذلك، لكني لم أره في الزيلعي. (رد المحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۰۱ ، ط. س. ج۲ ص۱۹۲). ظفير

(۴). ردالمحتار باب صلاة الجنائز قبيل مطلب فی الكفن ج۱ ص ۸۰۲ ، ط. س. ج۲ ص ۲۰۱. ظفير

واغوندی اولمونځ به ورباندی وکړی اودفن به یی کړی په درمختار کی دی، ماتت بین رجال اوهو بین نساء یمّمه المحرم فان لم یکن فالاجنبی بخرقة الخ (۱) وفیه ایضا: ویمنع زوجها من غسلها ومسها الخ (۲). فقط

خاوند ښځی لره غسل نه سی ورکولی خو کتلی ورته سی: سوال: (۲۷۲۲) خپلی وفات سوی ښځی ته کتل اوغسل ورکول دخاوند دپاره جائزدی اوکه نه؟

جواب: دخاوند دپاره خپلی وفات سوی ښځی ته نظر کول جائزدی اوغسل ورکول ورته جائزنه دی. (ویمنع زوجها من غسلها لامن النظر الیها علی الاصح، درمختار (۳). اوچا چی پرجواز دغسل په فعل دحضرت علیؓ استدلال کړی دی چی هغهؓ حضرت فاطمی ﷺ لره دوفات څخه وروسته غسل ورکړی وو، نوصاحب ددرمختار ددی جواب داسی ورکړی دی چی دحضرت علیؓ فعل دهغهؓ سره مخصوص وو، ځکه چی دهغوی دزوجیت علاقه دوفات څخه وروسته باقی ده ،لقوله ﷺ کل سبب ونسب ینقطع بالموت الا سببی ونسبی (۴)، اوپه شامی کی یی دشرح مجمع څخه نقل کړی دی چی حضرت فاطمی ﷺ لره حضرت ام ایمن ﷺ غسل ورکړی دی حضرت علی ﷺ نه دی ورکړی، نودا دوهم جواب دی دذکر سوی استدلال څخه (۵). فقط

دجنابت په حالت کی یوه ښځه مړه سوه نودغسل طریقه یی څه ده؟ سوال: (۲۷۲۳) یوه ښځه دجنابت په حالت کی مړه سوه نودغسل طریقه یی څه ده؟

جواب: دجنابت په حالت کی په مرګ سره به دهغه په غسل کی څه تفاوت نه وی لکه څه رکم چی نورو مړو لره غسل ورکول کیږی نوهم هغه رکم غسل به دجنابت والا مړی ته هم ورکول کیږی. البته په درمختار کی یی دامداد الفتاح څخه نقل کړی دی چی جنابت والا مړی ته دي په غسل کی مضمضه اواستنشاق هم وروسی، لیکن شامی داخبره ردکړیده، اودزیلعی څخه یی نقل کړی دی چی دمړی غسل دمضمضی اوداستنشاق څخه بغیر (۶) دی.

---

(۱). الدر المختار باب صلاة الجنائز قبیل مطلب فی الکفن ج۱ ص ۸۰۲ ، ط. س. ج۲ ص ۲۰۱. ظفیر

(۲). ایضا ج۱ ص ۸۰۳ ، ط. س. ج۲ ص ۱۹۸. ظفیر

(۳). الدر المختار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۰۳. ظفیر

(۴). قلنا هذا محمول علی بقاء الزوجیة لقوله ﷺ کل سبب ونسب ینقطع بالموت الا سببی ونسبی، ایضا ج۲ ص ۸۰۳ ، ط. س. ج۲ ص ۱۹۸. ظفیر

(۵). قال فی شرح المجمع لمصنفه فاطمه ﷺ غسلتها أم أیمن حاضنته (ﷺ) ورضي عنها فتحمل روایة الغسل لعلي رضي الله تعالی عنه، علی معنی التهیئة والقیام التام بأسبابه (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۰۳ ، ط. س. ج۲ ص ۱۹۸). ظفیر

(۶). ویوضأ من یؤمر بالصلاة بلا مضمضة واستنشاق للحرج، وقیل یفعلان بخرقة، وعلیه العمل الیوم، ولو =

مړی لره رانجه لګول او سر ور ږمونځ کول څنګه دی؟ **سوال**: (۲۷۲۴) دمړی په سترګو کی رانجه اچول، اوسر وربږمنځول دکفن کولو څخه وروسته درست دی اوکه نه؟

جواب: درست نه دی، په درمختار کی دی، ولا یسرح شعره ای یکره تحریمًا وفی الشامی عن القنیة ان التزیین بعد الموت والامتشاط وقطع الشعر لا یجوز الخ (۱). فقط

ښځه خاوند لره اوخاوند ښځی لره غسل ورکولی سی اوکه نه؟ **سوال**: (۲۷۲۵\۱) ښځه خپل خاوند لره اوخاوند خپلی ښځی لره غسل ورکولی سی اوکه نه؟

محرم ښځو لره دمړګ څخه وروسته غسل ورکولی سی اوکه نه؟ **سوال**: (۲۷۲۶\۲) نارینه دمنکوحی څخه بغیر نورو محرمو ښځو لره غسل ورکولی سی اوکه نه؟

جواب: ۱: ښځه خپل خاوند لره غسل ورکولی سی اوخاوند خپلی وفات سوی ښځی لره غسل نه سی ورکولی، البته دکتلو اجازه ورته سته. (۲)

۲: غسل نه سی ورکولی بلکی په داسی موقعه (میت لره) دتیمم وهلو حکم دی (۳). فقط

خنثٰی مشکل لره به څوک غسل ورکوی؟ **سوال**: (۲۷۲۷) دخنثٰی مشکل دپاره غسل څوک ورکولی سی؟

جواب: خنثٰی مشکل لره هیڅوك غسل نه سی ورکولی، نه سړی اونه ښځه. بلکی دهغه دپاره به تیمم وهل کیږی. ویمم الخنثٰی المشکل لو مراهقًا، درمختار (۴). فقط

دچاچی غسل ورکول نه وی زده که چیری هغه غسل ورکړی نوڅه حکم دی؟ **سوال**: (۲۷۲۸) کم سړی ته چی مړی ته دغسل ورکولو طریقه نه وی زده، اوهغه مړی ته غسل ورکړی نو څه حکم دی؟

جواب: پرهغه باندی شرعًا څه ګناه نسته، لیکن حتٰی الوسع مړی لره غسل په داسی سړی باندی ورکول په کاردی چی څوك دسنت طریقی موافق مړی لره غسل ورکړی. فقط

دمړی دلمبولو دپاره دکورپه لوښوکی اوبه ګرمول اوغسل ورکول درست دی: **سوال**: (۲۷۲۹)

= کان جنبا أو حائضا أو نفساء فعلا اتفاقا تتمیما للطهارة کما في إمداد الفتاح (درمختار) نقل ابوالسعود عن شرح الکنز للشبلی انما ذکره الخلخالی ای فی شرح القدوری من ان الجنب یمضض ویستنشق غریب مخالفة لعامة الکتب اه (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۰۱ ، ط. س. ج۲ ص ۹۲ و۱۹۵). ظفیر

(۱). ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۰۳ ، ط. س. ج۲ ص ۱۹۸ و ۱۹۷. ظفیر

(۲). یمنع زوجها من غسلها ومسها لا من النظر الیها علی الاصح وهی لاتمنع من ذٰلك (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ج۱ ص۸۰۳ ، ط. س. ج۲ ص ۱۹۸). ظفیر

(۳). اذا کان للمرأة محرم یممها بیده واما الاجنبی فبخرقة علی یده ویغض بصره (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص۸۰۳ ، ط. س. ج۲ ص۲۰۲). ظفیر

(۴). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۰۲ ، ط. س. ج۲ ص ۲۰۲. ظفیر

دنن سبا دخلګو داطریقه هم ده چی مړی لره دغسل ورکولو دپاره دخپل کور پاك لوښی نه استعمالوی دارسم څنګه دی؟

جواب: دکور په پاکو لوښوکی په اوبه ګرمولو اوپه غسل ورکولوکی څه حرج نسته. فقط

که چیری ښځه په سړیوکی یاسړی په ښځو کی مړسی نو دغسل به څه صورة وی؟ سوال: (۲۷۳۰) که چیری ښځه په سړیو کی مړه سی اوبله ښځه ورسره نه وی، اویاسړی په ښځو کی مړسی اوبل سړی ورسره نه وی، نودغسل اودتجهیز اودتکفین به یی څه صورة وی؟

جواب: په درمختارکی یی دامسئله لیکلی ده: ماتت بین رجال اوهو بین نساء یممه المحرم فان لم یکن فالاجنبی بخرقة الخ (۱)، یعنی که کمه ښځه په سړیو کی مړه سوه یا سړی په ښځوکی مړسو، نوکه چیری څوك محرم یی موجودوی نوهغه دی بغیر دزړوکی څخه تیمم ورووهی. اوکه چیری محرم نه وی نوبیګانه شخص دی یوه ټوټه ټوکر پرخپلو لاسونو وپیچی اوتیمم دی ورووهی.

خاوند خپلی وفات سوی ښځی لره غسل ورکولی سی اوکه نه؟ سوال: (۲۷۳۱) په فتاویٰ عالمګیریه کی دی، چی خاوند خپلی وفات سوی ښځی لره غسل نه سی ورکولی، لیکن په بلوغ المرام کی یی په حوالی دنسائي اودابن ماجه سره لیکلی دی چی: رسول الله ﷺ فرمایلی وه چی ای عائشی: که چیری ته زما څخه مخکی وفات سوی نو زه به پخپله په خپل لاس باندی تالره غسل درکوم، دافرمایل څنګه دی؟ دعالمګیری لیکل صحیح دی اوکه څنګه؟

جواب: څه رکم چی په عالمګیری کی دی همدغه رکم په درمختار اوشامی وغیره دفقهی په کتابونوکی دی، اودحنفیه وو همدا مذهب دی اودحضور ﷺ فرمایل دهغوی په خصوصیاتوکی دی هم دغه رکم حضرت فاطمی رضی الله عنها ته دحضرت علی رضی الله عنه غسل ورکول دهغوی خصوصیت دی، لکه څنګه چی حضرت عبدالله بن مسعودؓ همدا جواب ورکړی دی. کذا فی الشامی (۲).

دغسل ورکولو دپاره به مړی څه رکم څملوی؟ سوال: (۲۷۳۲) اکثره مړی می دغسل ورکولوپه وخت کی لیدلی دی، چی هغه دمخ پرقبله کولودپاره دمشرق اومغرب طرف ته

(۱). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۰۲ ، ط. س. ج۲ ص ۲۰۱. ظفیر

(۲). فتحمل روایة الغسل لعلی رضی الله عنه علی معنی التهیأ والقیام التام باسبابه ولئن تثبت الروایة فهو مختص به الا تری ان ابن مسعود رضی الله عنه لما اعترض علیه بذلك اجابه اما علمت ان رسول الله ﷺ قال ان فاطمة زوجتك فی الدنیا والآخرة فادعاء الخصوصیة دلیل علی ان المذهب عندهم عدم الجواز (ردالمحتار باب صلوة الجنائز ج۱ ص ۸۰۳ ، ط. س. ج ۲ ص ۱۹۸). ظفیر

ځملوی نودغه رکم ښه دی اوکه نه شمال اوجنوب ته، کمه یوه طریقه مسنونه ده؟
جواب: په دواړه ډوله درست دی اودواړی طریقی دشریعت موافق دی کذا فی الشامی ([1]). فقط

په غیردینداری باندی مړی ته غسل ورکول ښه نه دی: **سوال**: (۲۷۳۳) نن سبا خلګو دا طریقه نیولی ده چی مړی لره په فقیرانو باندی غسل ورکوی اوپه دغه خلګوکی بدکار وغیره پیښیږی، لمونځ اوروژی ته نژدی هم نه ورځی، اودغسل احکام هم پوره کولی نه سی نوپه داسی خلګو باندی دغسل ورکول درست دی اوکه نه؟
جواب: په داسی خلګو باندی دغسل ورکول ښه نه دی، غسل ورکوونکی نیك سړی کیدل په کاردی ([2]).

مړی لره دغسل ورکولو په وخت کی به یی پښی کم طرف ته وی؟ **سوال**: (۲۷۳۴) دمړی دلمبولو په وخت کی پښی کم طرف ته کیدل په کاردی؟ بعضی خلګ خووایی چی دمړی پښی دقبلی طرفته کیدل په کاردی؟
جواب: داهم یوقول دی. لیکن ښه همدا دی چی مخ یی دقبلی طرف ته وی، اوسر یې د شمال طرف ته اوپښی یی دجنوب طرف ته وی. ([3]) فقط

دمړی دغسل هیئت څه رکم په کاردی؟ **سوال**: (۲۷۳۵) دغسل په وخت کی دمړی پښی کم طرف ته کول په کاردی؟
جواب: فی الدر المختار: ویوضع کما مات کما تیسر فی الاصح علی سریر مجمر الخ قال فی الشامی وقیل یوضع الی القبلة طولاً وقیل عرضًا کما فی القبر ([4])، افاده فی البحر الخ جلد اول ص ۵۷۳ کتاب الجنائز، ددی عبارت څخه واضحه سوه چی بعضو فرمایلی دی چی دقبلی طرف ته په مخ کولو سره دي ځملوی لکه څنګه چی په قبر کی وی، لیکن صحیح ترینه داده چی کمه طریقه اسانه وی اوسهله وی. هغه رکم دی وکړی. معمول دادی چی مخ دقبلی طرف ته ورلره کوی. فقط

دغسل په وخت کی دحضور ﷺ پښی مبارکی کم طرفته وی: **سوال**: (۲۷۳۶) دغسل په وخت

([1]). وګوری ردالمحتار للشامی ج۱ ص۸۰۰ ، ط. س. ج۲ ص ۱۹۵ باب الجنائز. ظفیر
([2]). والاولی فی الغاسل ان یکون اقرب الناس الی المیت فان لم یحسن الغسل فاهل الامانة والورع (غنیة المستملی ص ۵۳۷). ظفیر
([3]). ویوضع کما مات کما تیسر فی الاصح علی سریر مجمر وترا (درمختار) وقیل یوضع الی القبلة طولا وقیل عرضا کما فی القبر افاده فی البحر (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۷۹۹ – ۸۰۰ ، ط. س. ج۲ ص ۱۹۵).
([4]). ردالمحتار باب صلاة الجنائز ص ۸۰۰ ج۱ ، ط. س. ج۲ ص ۱۹۵. ظفیر

کی درسول الله ﷺ پښنې مبارکی کم طرف ته وی اوسر مبارك یې کم طرف ته وو؟

جواب: داهیڅ ځای منقول نه دی چې دغسل په وخت کی دهغه ﷺ پښنې مبارکی کم طرف ته وی اوسر مبارك یې کم طرف ته وو، لیکن دحضور ﷺ دا ارشاد دخانه کعبې په باره کی چې داستاسی قبله ده په ژوندانه کی اودمرګ څخه وروسته. دی طرف ته اشاره کوی چې لکه څنګه چې په قبر کی مړی اېښوول کیږي، نوهم هغه رکم یې دغسل په وخت کی هم څملوی، لکه څنګه چې اوس معمول دی. فقط

دمرګ څخه وروسته خاوند ښځې اوښځه خاوند ته کتلی سی: **سوال**: (۲۷۳۷) که چیری ښځه مړه سی نودخاوند دپاره ښځې ته بعد الصوت کتل جائز دی اوکه نه؟ یابرعکس صورة وی یعنی چې خاوند مړسی نوښځې لره خاوندته دمرګ څخه وروسته کتل جائزدی اوکه نه؟

جواب: که چیری ښځه مړه سی نودهغې خاوند ته دمرګ څخه وروسته هغې ته کتل جائز دی، اوهمدغه رکم عکس ددی درست دی، کذا فی الدر المختار وغیره (۱).

خنثٰی لره به غسل ښځه ورکوی اوکه سړي؟ سوال: (۲۷۳۸) یوداسی مړی چې دهغه سره ستر دسړي اودښځې دواړو دی نوهغه لره به غسل سړي ورکوی اوکه نه ښځه؟

جواب: که چیری مړی خنثٰی مشکل وی نوهغه لره به غسل نه ورکول کیږي، نه دي سړي غسل ورکوی اونه ښځه بلکی تیمم دي ورکړي، وتیمم الخنثٰی المشکل ولو مراهقا الخ، درمختار (۲).

مړي ته ولې غسل ورکوي؟ سوال: (۱۱ ۲۷۳۹) مړي ته دغسل ورکولو وجه څه ده؟

مسلمان مړي ته غیر مسلم لاس وروړلی سی اوکه نه؟ سوال: (۲۷۴۰۱۲) که غیر مسلم دمسلمان بې روحه بدن ته ګوتی وروړي،یادمسلمان دپاره استغفاروکړي یادهغه دجنازی لمونځ وکړي نودهغه منع کول ضروری دی؟

جواب: ۱۱: مړي لره دغسل ورکولو څخه غرض دهغه نظافت اواظهار دحرمت وغیره (۳) دی.

---

(۱). ویمنع زوجها من غسلها ومسها لا من النظر الیها علی الاصح الخ وهی لاتمنع من ذالك ولوذمية (الدر المختار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۰۳ ، ط. س. ج۲ ص ۱۹۸). ظفیر

(۲). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۰۷ ، ط. س. ج۲ ص ۲۰۱. ظفیر

(۳). دغسل وجه فقهاؤ لیکلی ده: لتنجیسه بالموت قیل نجاسة خبث وقیل حدث (درمختار) وقدروی فی حدیث ابی هریره ﷺ سبحان الله المؤمن لا ینجس حیا ولامیتا الخ وقد اخرج الحاکم عن ابن عباسؓ قال قال رسول الله ﷺ لا تنجسوا موتاکم فان المؤمن لا ینجس حیا ولامیتا، وقال صحیح علی شرط البخاری ومسلم فیترجح القول بانه حدث الخ فانما یطهر بالغسل کرامة للمسلم (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۷۹۹ ، ط. س. ج۲ ص۱۹۴ و ۱۹۳. ظفیر

۲۱: دمسلمانانو پرذمه چی کم غسل اودجنازی لمونځ وغیره فرض دی هغه دي پوره کړی، بیاکه چیری یوکافر لاس ورلره وروړی یا استغفارورته وکړی، یاپه خپل طورباندی دجنازی لمونځ وکړی، نودهغه نه چاته څه ضرر سته اونه څه نفع. خوکه چیری قدرت مو وی نومنع یی کی کښې پته خوله سئ (۱).

غسل هرڅوک ورکولی سی اوکه نه متعین سړی؟ اوپه غسل ورکونکی باندی غسل ضروری نه دی: **سوال**: (۲۷۴۱) دغسل ورکونکی مقررکیدل په کاردی اوکه نه عام سړی یی ورکولی سی کله چی هغه دغسل دمسائلو څخه باخبره وی، اودغسل ورکونکی دپاره دغسل ورکولو څخه وروسته دغسل کول ضروری دی اوکه نه مسنون ؟

جواب: هریو باخبره اوپوه سړی غسل ورکولی سی، لیکن ښه دادی چی هغه سړی دي غسل ورکړی کم چی څه عوض اواجرت نه اخلی (۲). اومړی لره پرغسل ورکونکی باندی غسل کول ضروری نه دی.

خاوند دخپلی ښځی دجنازی سره لاس لګولی سی اوکه نه؟ **سوال**: (۲۷۴۲) یوه نکاح سوی ښځه وفات سوه نو دهغې خاوند ته په قبر کی کښېته کول او جنازی ته یی دلاس وروړل درست اوجائز دی اوکه نه دی؟

جواب: دښځی دمرګ څخه وروسته دهغې خاوند دهغې څخه اجنبی سی اودنکاح علاقه منقطع سی، ددی وجه غسل ورکول او ورسره دلاس لګول فقهاؤ ممنوع لیکلی دی، کما یجیئ عن الدر المختار، لیکن ورته کتل او دجنازی لوړول درست دی، اوقبر ته کښېته کول یی هم دضرورت په وخت کی درست دی، ځکه چی قبرته دکښېته کولو په وخت کی کفن حائل وی لهذا دضرورت په وخت کی پرکفن لوړ لاس لګول درست دی، یعنی هر کله چی یی ځوك محرم موجودنه وی، اوکه چیری څوك محرم یی موجود وی نوهم هغه دي قبرته کښېته کړی. قال فی الدر المختار: ویمنع زوجها عن غسلها ومسها لا من النظر الیها، وفی الشامی ناقلا عن الخانیة انه اذا کان للمرأة محرم یمسها بیده واما الاجنبی فبخرقته علی یده الخ. فقط

دمړی دغسل طریقه څه ده: **سوال**: (۲۷۴۳) که چیری دمړی دپاره دغسل ورکول وی نوپه کمه طریقه به یی ورکوی؟ ایا داغسل سنت دی اوکه فرض اوکه واجب دی؟ اوځنګه به یی لمبوی؟ اوکم سړی چی بی ترتیبه مړی ته غسل ورکړی اودمړی په بدن باندی اوبه ښې

(۱). قال الله تعالی وما دعاء الکافرین الا فی ضلال. ظفیر

(۲). والافضل ان یغسل المیت مجانا الخ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۴ ، ط. س. ج۲ ص ۱۹۹). ظفیر

وبهوى اودغسل دقاعدى څخه ناخبره وى نودهغه غسل صحيح سو اوكه نه؟

جواب: دمړى دغسل طريقه داده چي داستنجاء كولو څخه وروسته دي اودس ور وسى او دهغه پرسر اوپرټول بدن باندى دى دبيرى په پانړوكى پخى سوى اوبه واچول سى اودهغه سر اوږيره دي په خطمى سره وپريمنځى اوپه چپه اړخ باندى دي وځملوى اوپه راسته طرف باندى دي اوبه ورواچوى، بيادى پر راسته اړخ باندى وځملوى اوپه چپه طرف باندى دي اوبه ورواچوى، بيادي يوشى ته په تكيه وركولو سره كښېنوى اونس دى ور ومږى، كه څه پليتى ورځخه ووزى هغه دي پريمنځى بيا دي پرې باسى اوپر ټول بدن دى اوبه ورواچوى، په دى كى به سنت او دفرض غسل ټول اداء سى، اوفرض صرف دټول بدن يووار پريمنځل دى، باقى نور ټول امور سنت دى، كه چيرى مړى ته بى ترتيبه غسل وركول سو نو غسل اداء سو، ليكن ښه دادى چي دسنتو موافق ورته غسل وركول سى لكه څنګه چي پورته وليكل سو. فقط

دمړي دغسل دپاره څنګه اوبه پكاردي؟ سوال: (٢٧٤٤) دا مشهوره ده چي دمړى دغسل دپاره مخكى دبيرو په پانړو كى جوش سوى اوبه، اوبيا په كافورو كى ګډى اوبه، اوپه دريم وار خالصى اوبه چي جوش سوى نه وى پكار دى (په دى كى صحيح كمه يوه ده)؟

جواب: شامى دمړى دغسل په باره كى داتفصيل كړى دى چي اول دي په خالصو اوبوسره غسل وركول سى اوبيا دبيرو پانړوكى په پخو سوو اوبو سره اودوهم وار دي وربا ندى دكافورو والا اوبه واچوى (١). فقط

په مجبورى كى خاوند خپلى ښځى ته غسل وركولى سى اوكه نه؟ سوال: (٢٧٤٥) زيد خپلى وفات سوى ښځى ته غسل وركولى سى اوكه نه؟ (يعنى كله چي هلته بله ښځه موجوده نه وى) ؟

جواب: په شامى كى دى چي سړى دي خپلى مړى ښځى ته تيمم ورووهى پرخپل لاس به يوټوټه ټوكر وپيچى، اوغسل به نه وركوى ځكه چي ښځى لره صرف ښځه غسل وركولى سى، سړى كه څه هم محرم وى خوبيا هم تيمم به وركوى، قال فى الشامى: فلا يغسل الرجل المرأة وبالعكس آهـ ونقل عن الخانية أنه إذا كان للمحرم يممها بيده، وأما الاجنبي فبخرقة على يده ويغض بصره عن ذراعها، وكذا الرجل في امرأته إلا في غض البصر اهـ ولعل وجهه أن النظر أخف من

(١). وذكر شيخ الاسلام أن الاولى بالقراح: أي الماء الخالص، والثانية بالمغلي فيه سدر، والثالث بالذي فيه كافور. قال في الفتح: والاولى كون الاوليين بالسدر كما هو ظاهر الهداية، لما في أبي داود بسند صحيح أن أم عطية تغسل بالسدر مرتين والثالث بالماء والكافور. (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٠٢ ، ط. س. ج٢ ص ١٩٧). ظفير

المس فجاز لشبهة الاختلاف، شامی ج۱ ص ۸۰۳ فقط ، واللہ تعالٰی اعلم مفتی مدرسه

جذامی لره به غسل ورکوی اوکه نه؟ سوال: (۲۷۴۶) جذامی لره به غسل ورکول کیږی اوکه نه؟

جواب: جذامی سړی که وفات سی نوهغه لره دي غسل ورکی لکه څنګه چی ټولو مسلمانانو ته ورکول کیږی اوتکفین اوتجهیز دي هم وروکړی دجنازی لمونځ دي باندی وکړی اودفن دي سی.

دحضرت علی ﷛ حضرت بی بی فاطمه ﷞ ته غسل ورکول څنګه وو؟ سوال: (۲۷۴۷) زید وایی چی حضرت علی ﷛ حضرت فاطمی ﷞ لره غسل ورکړی دی. موږ یی ولی نه سو ورکولی؟ داولادو دپاره دمور شونډی اوتندی مچول هم جائزدی، بله ډله وایی چی دزید اقوال مردود دی، دحضرت علی ﷛ غسل ورکول دخصوصیاتو څخه وو.

جواب: علامه شامیؒ دحضرت علی ﷛ حضرت فاطمی ﷞ دغسل ورکولو قصه نقل فرمایلی ده چی دشرح مجمع څخه دامعلومیږی چی حضرت فاطمه ﷞ ته حضرت ام ایمن ﷞ غسل ورکړیدی، اوحضرت علی ﷛ ته غاسل ویل مجاز دی ځکه چی هغوی دسامان بندوبست کړی وو، اوکه چیری تسلیم سی نوهغه دحضرت علی ﷛ خصوصیت دی، لکه چی څنګه ورته رسول اللہ ﷺ فرمایلی وو، ان فاطمة زوجك فی الدنیا والاخرة، او دخصوصیت دپاره بل دلیل داحدیث شریف هم دی، کل سبب ونسب ینقطع الا سببی ونسبی، په هرحال دخاوند دپاره خپلی ښځی ته غسل ورکول درست نه دی دزید قول غلط دی، اوبله ډله کمه چی دخاوند غسل ورکولو اودهغه مس اوتقبیل ته حرام وایی، دهغه قول صحیح اومعتبر دی. پاته دبچیانو دپاره دخپلی مور بوسه اخیستل اومچول ددی بحث څخه خارج دی په دی کی څه حرج نسته، ځکه چی مور دخپلو بچیانو محرمه ده او دبچیانو دپاره دخپلی مور سره لاس لګول اومخ ور مچول ممنوع نه دی، اوهم دغه رکم مور اوپلار لره دخپل اولاد سره دامعامله کول درست دی، په هرحال خاوند لره په هیڅ شان ذکرسوی افعال دخپلی مړی ښځی سره درست نه دی. فقط

دریم فصل: دمړو دکفن بیان

دکفن اغوستلو څخه وروسته دامام خط ورکول بی اصله دی: سوال: (۲۷۲۸) مړی لره دکفن اغوستلو څخه وروسته دمسجد دامام خط لیکل اوپه دواړو لاسونو کی ورته ورکول جائزدی اوکه نه؟

جواب: بالکل بی اصله دی دغه کار، دداسی خطافعل څخه ځان ساتل په کاردی (۱). فقط

(۱). قال رسول اللہ ﷺ من احدث فی امرنا هذا ما لیس منه فهورد، متفق علیه (مشکوٰة باب الاعتصام ص ۲۷).

په ژوندکي دځان دپاره کفن اوقبر تيارول څنګه دي؟ سوال: (۲۷۴۹) که يوسړى دخپل ځان دپاره په ژوندانه کي کفن اوقبر تيار کړي نو داجائز دى اوکه نه؟

جواب: په درمختار کي دي: ويحفر قبرا لنفسه وقيل يكره والذى ينبغى انه لا يكره تهيئه نحو الكفن بخلاف القبر (۱)، ص ۱۲۹، اوشامي په نزد راجح دادي چي ځانته دقبرکنبل جائزدى. وفى التتارخانية ولابأس به ويؤجر عليه هكذا عمل عمر بن عبدالعزيز والربيع بن خيثم وغيرهما، شامي (۲)، فقط

دهلکانو او دانجونو دکفن تعداد څومره دي؟ سوال: (۲۷۵۰) دهلکانو اودانجونو دکفن تعداد څه دي؟

جواب: دهلکانو اودانجونو کفن که دبالغانو موافق وى نوښه دي، اوجائز داهم دى چي يوه يادوى کپړى وى، والمراهق كالبالغ ومن لم يراهق ان كفن فى واحد جاز، درمختار، اقول فحسن اشارة انه لو كفن بكفن البالغ يكون احسن. ردالمحتار (۳). فقط

دښځي په کفن کي سينه بند سربيره پکاردي اوکه لاندي: سوال: (۲۷۵۱) سړى خپلي وفات سوى ښځي ته کتلى سى اوکه نه؟ اوقبرته يي کښته کولى سى اوکه نه؟ اوښځه هم خپل خاوند ته کتلى سى اوکه نه؟ اودښځي په کفن کي خرقه يعني سينه بند ترټولو کپړو لوړ په کاردى اوکه نه دقميص څخه لاندي؟ دلوړ او دلاندي څه مطلب دي؟

جواب: سړى خپلي ښځي ته دوفات څخه وروسته کتلى سى، اوپه قبرکي يي کښته کولى سى، اوښځه هم خپل خاوند ته کتلى سى، دسيني خرقه دلفافي څخه لاندي او دقميص څخه لوړ کيدل په کاردي يعني لفافه دي په نظر کي دټولو څخه لوړوى اودهغه څخه وروسته سينه بند، اوکه ترلفافي لوړ يي کښي ښووى نوبياهم خرابى نسته، جائزدى، اول لفافه غوړول په کاردى، دپاره ددى چي دورنغښتلو څخه وروسته لوړ راسى (۴)، ويمنع زوجها من غسلها ومسها لا من النظر اليها على الاصح (الى قوله) وهى لاتمنع من ذلك (۵). درمختار.

دوباره جنازه کول درست دي اوکه نه؟ سوال: (۲۷۵۲) دجنازى دلمونځ کولو څخه وروسته

---

(۱). الدر المختار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۴۵، ط. س. ج۲ ص ۲۴۴. ظفير

(۲). ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۴۵، ط. س. ج۲ ص ۲۴۴. ظفير

(۳). ردالمحتار ج۱ ص ۸۰۹، ط. س. ج۲ ص ۲۰۴. ظفير

(۴). وهى تلبس لدرع ويجعل شعرها ... (الى قوله) والخمار فوقه اى الشعر تحت اللفافة (درمختار) تربط الخرقة على الثديين فوق الاكفان يحتمل ان يرادبه تحت اللفافة وفوق الازار والقميص وهو الظاهر آه (ردالمحتار ج۱ ص۸۰۹، ط. س. ج۲ ص ۲۰۴).

(۵). الدر المختار على هامش ردالمحتار ج۱ ص ۸۰۳، ط. س. ج۲ ص ۱۹۸. ظفير

کله چې مړی پټ سی، نوبیا ددغه مړی پرقبر باندی دجنازی لمونځ جائزدی اوکه نه؟ که جائز وی نوکمو خلګو چې مخکی دجنازی لمونځ کړی وو هغوی هم په لمانځه کی شامليدلی سی اوکه نه؟ اومخکنی امام دجنازی لمونځ دوباره ورکولی سی اوکه نه؟

جواب: که چیری اولنی لمونځ ولی کړی وی، اويا دهغه په اجازه سره بل چا لمونځ ورکړی وی اوولی په جماعت کی شامل سوی وو، نوبيا بل هیچا لره دوباره پردغه مړی باندی یادهغه په قبر باندی لمونځ کول درست نه دی، په درمختار کی دی، وان صلی هو ای الولی بحق الخ لا یصلی غیره بعده (۱) اوکه چیری مخکنی لمونځ دجنازې ولی نه وی کړی نوهغه لره داعادې حق سته، لیکن کمو خلګو چې مخکی لمونځ کړی دی هغوی دې نه ورسره شریکیږی. (۲) فقط

دکفن په باره کی ذکر سوی تصریح درسته ده اوکه نه؟ سوال: (۲۷۵۳) دمړسوی سړی دپاره مسنون کفن صرف دری کپړی کفن، ازار اوڅادر دی، اودښځی دپاره پنځه کپړی زړوکی اوسینه بند دذکر سوی کفن څخه علاوه دی، اودکفن پیمائش دځتې څخه واخله تربجلکو پوری ازار یعنی تهبند دسرڅخه ترپښو پوری اوڅادر دازار څخه په اوږدوالی کی یولاس زیات دی، اوپلنوالی دازار اودڅادر دومره چې مړی پکښی په ښه ډول سره ونغښتل سی اولوپټه دلاس هومره اوسینه بند دسینی څخه واخله ترورنو پوری دی، نوايا داذکر سوی تصریح صحیح ده اوکه غلطه؟

سربیرنه څادر او دستکلی په کفن کی داخل دی که خارج؟ سوال: (۲۷۵۴\۲) سربیرنه څادر اودستکلې وغیره کم چې دغسل ورکونکی دپاره جوړیږی داپه کفن کی داخل دی اوکه نه؟

جواب: \۱\ : دښځی اودسړی دکفن کم تفصیل چې تاسی لیکلی دی داصحیح دی، دفقهی دکتابونو دتفصیل موافق دی (۳).

\۲\ : دکټ لوړ څادر اودغسل ورکوونکی دستکلی په کفن کی داخل نه دی لیکن سربیرنه څادر په دی وجه مستحسن دی چې مړی په عزت سره ورل پکاردی، اودستکلې په وجه دضرورت دغسل اومسی دعورت ضروری دی. فقط

چې مړی ته کفن ورکوی نو لاسونه دی کم ځای ورکښېښوول سی؟ سوال: (۲۷۵۵) مړی لره دکفن ورکولو په وخت کی دهغه دواړه لاسونه پرنس باندی ورکښیږدی اوکه نه سیده یې

---

(۱). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۲۲ ، ط. س. ج۲ ص ۲۲۳. ظفير

(۲). وفيه حکم صلاة من لا ولاية له کعدم الصلوة الخ (درمختار) والمراد يصلی عليه الولی ان شاء لاجل حقه لاسقاط الفرض (ردالمحتار باب الجنائز ج۱ ص۸۲۲ ، ط. س. ج۲ ص۲۲۳). ظفير

(۳). وګوری ردالمحتار باب صلوة الجنائز مطلب فی الکفن ج۱ ص ۸۰۲ ، ط. س. ج ۲ ص ۲۲۳. ظفير

کړی اودورنو سره برابر یی کښیږدی؟

جواب: دواړه لاسونه دي ورسیده سی [۱]. فقط

په کفن کی دلنګوټی (پټکی) ورکول مکروه دی: **سوال**: (۲۷۵۶) دعالمانو په کفن کی دپټکی ورکول سنت دی اوکه نه؟

جواب: په درمختار کی دی، وتکره العمامة للمیت فی الاصح، مجتبٰی واستحسنه المتاخرون للعلماء والاشراف الخ وفی الشامی والاصح انه تکره العمامه بکل حال الخ [۲]. نو معلومه سوه چی دعمامی کراهت راجح دی.

دسړی اودښځی په قمیص کی ګریوان کم طرف ته په کاردی؟ **سوال**: (۲۷۵۷) مړی که سړی وی اوکه ښځه دقمیص ګریوان یی شاته دخټ طرف ته کول جائزدی اوکه نه؟

جواب: دسړی اودښځی په قمیص کی که مساوات وسی نوپه دی کی هم څه حرج نسته ځکه چی ډیرو فقهاؤ درع اوقمیص مترادف فرمایلی دی، اوکمو فقهاؤ چی په دی کی فرق کړی دی نودهغه څخه هم لازم والی ددی ثابت نه دی، بلکی دمنیه په شرحه کی یی داتصریح فرمایلی ده چی داخبره پرعادت باندی موقوف ده، اوس چونکی عادت دادی چی دسړی اودښځی دواړو شق دګریوان پرسینه باندی وی، ددی وجه ددواړو په قمیص کی دادرست دی، اوکه چیری ذکرسوی فرق وسی نوبیا هم څه حرج نسته، غرض داچی دافرق لازم نه [۳] دی. فقط

پرجنازی لوړ څادر اچول ښکه دی؟ **سوال**: (۲۷۵۸) پرمړی باندی دمسنون کفن څخه علاوه اکثره خلګ پرسړی باندی یوڅادر اوپر ښځی باندی بله یوه رنګداره لوپټه دمړی وارثان خپل دعزت دپاره اچوی کم چی ددفن کولو څخه وروسته ګور کیندونکی اخلی، داکپړه مسنونه ده اوکه نه؟ بل داچی امام دغه کپړه کښته کړی، بیا دجنازی لمونځ کوی، نوداسی کول جائزدی اوکه نه؟

جواب: دمسنون کفن څخه علاوه دسړی او دښځی پرجنازه باندی په سپین څادر اچولو کی خوڅه حرج نسته لکه څنګه چی عام رواج دی، لیکن دښځی پرجنازه باندی رنګداره کپړه اچول ښه نه دی، لیکن کله چی هغه پاکه ده نو دلمونځ کولو په وخت کی دهغه سره

---

(۱). ویوضع یداه فی جانبیه لا علی صدره لانه من عمل الکفار (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلوة الجنائز ج۱ ص ۸۰۳، ط. س. ج ۲ ص ۱۹۸). ظفیر

(۲). ردالمحتار باب صلوة الجنائز مطلب فی الکفن ج۱ ص ۸۰۲ – ۸۰۷، ط. س. ج ۲ ص ۲۲۳. ظفیر

(۳). والقمیص من المنکب الی القدم والدرع هو القمیص الا انه الذی یفتح جیبه علی الصدر والقمیص یفتح جیبه علی الکتف وقد کان القمیص من عادة الرجال والدرع من عادة النساء فی الحیاة فکذا فی الموت (غنیة المستملی، فصل فی الجنائز، بحث ثالث تکفینه ص ۵۳۷ – ۵۳۸). ظفیر غفرله

لمونځ کول هم جائزدی، دلمانځه دپاره دهغه دکښته کولو ضرورت نسته، بلکې ښه داده چې داول ځخه دی ورباندی رنګداره کېږه وانه چول سی ځکه چې مستحب داده چې پر مړی باندی دي سپینه کېږه وی ([1]). فقط

په کفن کې تهبند ورکول ښتکه دی اوپه قبرکې دغوټې خلاصول پکاردي: سوال: (۲۷۵۹) نارینه مړی لره په کفن کې تهبند (یعني دلنګ) ورکول په کاردی اوکه نه؟ اوچې مړی په قبر کې کښیږدی نودکفن غوټه (بند) خلاصول ښتګه دی؟

جواب: دمرده سړی دپاره دری کپړی سنت دی قمیص، تهبند اوڅادر په کم کې چې مړی نغښتل کیږی اوپه هغه باندی غوټه لګول کیږی ([2])، دغه ټولی غوټې په لحد کې په ایښوولو سره خلاصول په کاردی لکه ښتګه چې مروج دی، نو داطریقه دسنت موافقه ده ([3]). فقط

ددفن کولو ځخه وروسته تلقین: سوال: (۲۷۶۰) ددرمختار روایت، ولا یلقن بعد تلحیده، څخه معلومیږی چې دښخولو ځخه وروسته تلقین کول اونه کول برابردی، لیکن دشامی دعبارت ځخه معلومیږی چې دښخولو ځخه وروسته تلقین نه کول دمعتزله وو مذهب دی. شامی ذکر فی المعراج انه ظاهر الروایة ثم قال وفی الکافی عن الشیخ الزاهد الصفار ان هذا علی قول المعتزلة لان الاحیاء بعد الموت عندهم مستحیل اما عند اهل السنة فالحدیث ای لقنوا موتاکم الحدیث، په پوره تشریح سره مو مطمئن کړئ!

جواب: دمعتزله ؤ قول دتلقین بعد التلحید دممانعت او داستحالی دی، او داهل سنت والجماعت دمذهب حاصل دادی چې ممنوع نه دی بلکې دمحققینو دتحقیق موافق اولی تلقین بعد التلحید دی، اوفی الحقیقة حدیث مبارك، لقنوا موتاکم، پر مجاز باندی محمول دی، یعنی قریب الموت ته یې میت وفرمایل، لیکن که چیری په حقیقت باندی حمل سی نوځه استحاله پکښې نسته او هغه هم جائزدی یعنی تلقین بعد التلحید هم جائزدی، اوپه دی کی څه استحاله نسته اومنعوالی هم نسته کمایقوله المعتزله ([4]). فقط

([1]). ولاباس فی الکفن ببرد وکتان فی النساء ومزعفر ومعصفر بجوازه بکل مایجوز لبسه حال الحیاة واحبه البیاض (درمختار) والجدید والغسیل فیه سواء (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ص ۸۱۰ ، ط. س. ج۲ ص ۲۰۵). ظ

([2]). ویسن فی الکفن ازار وقمیص ولفافة (درمختار) قوله ازار هو من القرن الی القدم الخ واللفافة تزید علی ما فوق القرن والقدم لیلف فیها المیت وتربط من الاعلی والاسفل (ردالمحتار باب صلاة الجنائز مطلب فی الکفن ج۱ ص۸۰۲ ، ط. س. ج۲ ص۲۰۲) معلومه سوه چې تهبند نوم دی دکوچنی څادر ددی څخه علاوه دبل یو شی نوم تهبند نسته. ظفیر

([3]). ویستحب ان یدخل من قبل القبلة الخ وتحل العقدة للاستغناء عنها ویسوی اللبن علیه والقصب (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز مطلب فی دفن المیت ج۱ ص۸۳۲ – ۸۳۷، ط. س. ج۲ ص ۲۳۵). ظ

دجنازې دلمانځه دپاره جاينماز او دهغه حکم: سوال: (۲۷۷۱) په شريعت کې دمړي دجاى نماز څه حقيقت دی اوکم امام چې دمړي جنازه وکړي اوهغه جاينماز واخلي برابره خبره ده که په خپل مصرف کې يې راولي، يابل چاته يې ورکړي نودا په شريعت کې څنګه دی که چيرې امام دمړي جاينماز واخلي اوځانته ځينې څه کپړه جوړه کړي هغه واغوندي او لمونځ ورکوي نولمونځ يې صحيح کيږي اوکه نه؟ اوپه داسې امام پسې دلمانځه کول څنګه دی؟

جواب: جاينماز په کفن کې داخل نه دی (١)، دادي په کفن کې داخل ونه ګڼل سي، باقي دمړي ولي چې دغه کپړه چاته ورکړي هغه به يې مالك سي، ليکن اول خو ددغه کپړې دجاينماز ساتلو ضرورت نسته، اوکه چيرې چاپه غلطې سره وساتي نوهغه دي مالك يعنې ولي ياپخپله وساتي، يادي يو محتاج ته ورکړي، که دمړي ولي امام لره هغه کپړه ورکړه اوامام دهغه څخه څه جامه جوړه کړه او وايې غوستله، اولمونځ يې پکښې ورکي نوپه هغه پسې لمونځ درست دی. فقط

دهندو په جوړه کړې کپړه کې کفن ورکول څنګه دي؟ سوال: (۲۷۷۲) په هندوستان کې هندوان وغيره کپړه جوړوي نودهغوی په جوړه کړې کپړه مړي ته کفن ورکول اوپه دغه جامو کې لمونځ کول درست دی اوکه نه؟

جواب: درست دی (٢). فقط

دسړي دپاره درنګين کفن څه حکم دي؟ سوال: (۲۷۷۳) دسړي دپاره درنګين کفن څه حکم دی؟

جواب: په درمختارکې دی، واحبه البياض (٣)، يعنې محبوب تر اوزيات خوښ سپين کفن

---

(٤). ولا يلقن بعد تلحيده وإن فعل لا ينهى عنه. وفي الجوهرة إنه مشروع عند أهل السنة ﴿ ومن لا يسأل ينبغي أن لا يلقن والاصح أن الانبياء لا يسألون ولا أطفال المؤمنين (درمختار) قال فى شرح المنية ان الجمهور على ان المراد منه مجازه ثم قال وانما لا ينهى عن التلقين بعد الدفن لانه لاضرر فيه بل فيه نفع فان الميت يستانس بالذكر على ماوردفى الاثار (ردالمحتار باب الجنائز ج١ ص٧٩٧). ظفير

(١). دکفن کم صراحت چې دفقهي اوداحاديث مبارکو په کتابونوکې دی په هغه کې دجاينماز ذکر هيڅ چيرې هم نسته. ويسن فى الکفن ازار وقميص ولفافة الخ. (وګوری الدرالمختار على هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص٨٠٧ ، ط. س. ج٢ ص ٢٠٢). ظفير

(٢). چې هرڅوك يې جوړې کړې خو پاکوالې يې شرط دی، اوداپه بازار کې چې کمې کپړې دخرڅلاؤ دپاره راځي هغه حکما پاکې دي ترڅو پورې چې دهغه دناپاکوالي علم نه وي. ولو شك فى نجاسة ماء اوثوب اوطلاق اوعتق لم يعتبر وتمامه فى الاشباه (درمختار) فى التتارخانية من شك فى انائه اوثوبه اوبدنه اصابته نجاسة اولا فهو طاهر الخ وكذا ما يتخذه اهل الشرك او الجهلة من المسلمين كالسمن والخبز والاطعمة والثياب اهـ ملخصا (رد المحتار کتاب الطهارة قبيل ابحاث الغسل ج١ ص ١٢٧). ظفير

دی اوپه شامی کی یی مزعفر اومعصفرکپړه دسړی په کفن کی مکروه لیکلی ده (۱) فقط
دمړ سړي او ښځې دپاره دکفن څومره کپړې دي؟ سوال: (۲۷۲۴) دمړ سړی او دښځی دپاره دکفن څومره کپړی سنت دی؟

جواب: دسړی دپاره دری کپړی په کفن کی سنت دی ازار، قمیص اولفافه، اودښځی دپاره پنځه دی قمیص، ازار، خمار، لفافه اوسینه بند (۲). اول دي لفافه وغوړول سی بیا قمیص اوبیا ازار. اودښځی دپاره ترلفافی لوړ قمیص بیا خمار بیا سینه بند، اوپه بعضو کتابونو کی دی چی سینه بند دقمیص څخه لوړ او دلفافی څخه لاندی دی (۳). فقط
دکعبې شریفې دغلاف کفن ورکول اوپه قبر کې ایښوول څنګه دي؟ سوال: (۲۷۲۵) دکعبی شریفی دلاندینی استر یا طرف څخه مړی لره کفن ورکول جائزدی اوکه نه؟ او دسربیرنه غلاف ټوټه پرکمه باندی چی کلمه لیکل سوی وی دمړی سره په قبر کی ایښوول څنګه دی؟

جواب: ددغه برکتی کپړی څخه مړی لره کفن ورکول جائز دی اودبرکتونو موجب ده، او کلمه شریفه پرلیکل سوی کپړه دغلاف دمړی پرسینه باندی په ایښولو سره دفن کول هم که څه هم درست دی، لیکن ښه داده چی دمړی پرسینه باندی دخانه کعبی دغلاف داسی کپړه کښی ښوول سی چی په کمه یوه باندی کلمه شریفه نه وی. لخوف تلویثه کما علل به فی الشامی. فقط
دجُمعې په ورځ دمړ کیدونکی دجنازې دتاخیر رواج غلط دی: سوال: (۲۷۲۶) په عوامو کی داورواج دی چی دجُمعې په شپه کی یادجُمعې په سهار چی کله مړی وسی نو دهغه تکفین اوتجهیز ژر نه کوی په دی وجه چی دجُمعې دلمانځه څخه وروسته به ډیر خلګ دجنازی لمونځ وکی نوشرعا داجائز دی اوکه نه؟

---

(۳). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاۃ الجنائز ج۱ ص ۸۱۰ ، ط. س. ج۲ ص ۲۰۵. ظفیر

(۱). ولاباس بالکفن ببرود وکتان وفی النسائی بحریر ومزعفر ومعصفر (درمختار) قوله فی کفن النساء واحترز عن الرجال لانه یکره لهم ذالك (ردالمحتار باب صلاۃ الجنائز ج۱ ص ۸۰۹ ، ط. س. ج۲ ص۲۰۵). ظفیر

(۲). السنة ان یکفن الرجل فی ثلثة اثواب ازار وقمیص ولفافة الخ وتکفن المراۃ فی خمسة اثواب درع وازار وخمار ولفافة وحزقه تربط ثدییها (هدایه فصل فی التکفین ج۱ ص ۱۲۱). ظفیر

(۳). ثم تبسط اللفافة اولاً ثم یبسط الازار علیها ویقمص ویوضع علي الازار ویلف یساره ثم یمین ثم اللفافة کذلك وهي تلبس الدرع ویجعل شعرها ضفیرتین علی صدرها فوقه اي الدرع تربط الخرقة علی الثدیین فوق الاکفان یحتمل أن یراد به تحت اللفافة وفوق الازار والقمیص وهو الظاهر اهـ. وفي الاختیار: تلبس القمیص ثم الخمار فوقه، ثم تربط الخرقة فوق القمیص ؒ (ردالمحتار باب الجنائز مطلب فی الکفن ج۱ ص ۸۰۸ – ۸۰۹ ، ط. س. ج ۲ ص ۲۰۴). ظفیر

جواب: په تجهيز اوتكفين كی تلوار كول په كاردی دجُمعې دلمانځه انتظار كول نه دی په كار، دامسئله (١) ده.

قميص څه ته وايي؟ سوال: (٢٧٢٧) دفقهي په كتابونو كی يی دكفن په بيان كی ازار، لفافه اوقميص ليكلی دی. ازار اولفافه خودوه غټ څادرونه دی، قميص څه شی دی؟ دكم صورة او وضعی وی؟ دكم ځای څخه تركم ځای پوری، يومولوی صاحب فرمايی چی ددی څخه مراد تهبند دی، دقميص څه معنیٰ ده؟

جواب: دقميص معنیٰ ګرته ده چی په أردو كی ديته كفنی وايي اوتهبند دازار (لنګ) ترجمه ده. دقميص په باره كی يی په شامی كی ليكلی دی چی (والقميص من اصل العنق الی القدمين بلا دخريص وكمين (٢)، (ترجمه) اوګرته يعنی قميص دغټې څخه تر قدمونو پوری په كارده بغير دبغلو ګنډلو (ترخزو) څخه اوبغير دلستونو څخه، صورة دقميص دادی چی تقريبًا دونيم ګزه كپړه به واخلی، اوهغه به غبرګه كړی اوپه مينځ كی به يې دومره چيری كړی چی سر په هغه كی راسی اودغټې څخه ترقدمونو پوری يې كيدل په كار دی.

دسړی اودښځی كفن: **سوال**: (٢٧٢٨) دسړی اودښځی دپاره څومره كفن كافی دی. او سربيرنه څادر كه ورباندی مستعار (په سوال دبل څخه غوښتل سوی) واچول سی نوددی څه حكم دی؟ اودسربيرنه څادر مستحق څوك دی؟

جواب: دسړی په كفن كی دری كپړی اودښځی دپاره پنځه مستحب دی (٣)، اوچی كم څادر ورباندی سربيرنه اچول كيږی، هغه په كفن كی داخل نه دی، څوك چی غريب وی، اوهغه دغه څادر په بيعه وانه خلی بلكی خپل يادبل چا څادر مستعار واخلی اوورباندی يی واچوی نوهم څه حرج پكښی نسته، بياهغه څادر چی دچاوی هغه لره دي وركړی اوكه چيری په بيعه يی اخيستی وی او ورباندی يی اچولی وی څنګه چی رواج دی نوبيا هغه ديو سړی حق نه دی بلكی داچونكی ملكيت دی، دهغه خوښه ده چی كه دځان سره يی ساتی اوكه يو محتاج ته يی وركوی. فقط

دنصرانی مورتكفين مسلمانی لورله دعيسايی مذهب مطابق كول جائزنه دی:سوال: (٢٧٢٩)

---

(١). وكره تاخير صلاته ودفنه ليصلی عليه جمع عظيم بعدصلاة الجمعة الا اذا خيف فوتها بسبب دفنه (درمختار) والافضل ان يعجل بتجهيزه كله من حين يموت، بحر (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٣٣، ط. س. ج٢ ص ٢٣٢). ظفير

(٢). ردالمحتار باب صلاة الجنائز مطلب فی الكفن ج١ ص ٨٠٢ ، ط. س. ج٢ ص٢٠٢. ظفير

(٣). كفن الرجل سنة ازار وقميص لفافة الخ كفن المرأة سنة درع وازار وخمار ولفافة وخرقة تربط بها ثدياها (عالمگيری مصری ج١ ص ١٥٠). ظفير

یوه نصرانیه ښځه مسلمانه سویده لیکن دهغې مور تراوسه پوری پرعیسایی دین باندی قائمه ده، اودخپلی لور کره اوسیږی، هغې خپلی لورته وصیت وکی چی که چیری زه مړه سوم نوما په هم هغه طریقی باندی کفن کړی اودفن می کړی لکه څنګه چی دعیسایانو په دین کی طریقه ده نوکه دهغې مور مړه سی نولور ته یی دغه وصیت په خپله یادبل چاپه ذریعه پوره کول جائزدی اوکه نه؟

جواب: په دی صورة کی دشریعت حکم دادی، چی مسلمان سړی یاښځه دي دخپل نژدی قریب مور اوپلار وغیره کم چی په کفر باندی مړه سی، دهغه تکفین اوتجهیز دي په سنت طریقه باندی نه کوی، بلکی دناپاکی جامی په شان دي پریمنځی، اوپه ټوټه کی دي ونغاړی اوپه کنده کی دي واچوی، نوپه مسئوله صورة کی همدغه رکم کول په کار دی په وصیت باندی یی عمل نه دی کول په کار، کما قال فی الدر المختار ویغسل المسلم ویکفن ویدفن قریبه الکافر الاصلی الخ من غیر مراعاة السنة فیغسله غسل الثوب النجس ولیفه فی خرقة ویلقیه فی حفرة الخ ([1]).

دمړګ څخه وروسته ښځه اوخاوند یوبل ته کتلی سی؟ سوال: (٢٧٧٠) خاوند اوښځه په خپلو کی دیوتن دوفات څخه وروسته دبل دزیارت څخه مستفیض کیدی سی اوکه نه؟

جواب: کتل دیوه بل ته درست دی، په درمختار کی دی، ویمنع زوجها من غسلها ومسها لا من النظر الیها علی الاصح الخ وهی لا تمنع من ذالك ([2]). فقط

دکفن کولو په وخت کی چی دمړی څخه پلیتی ووزی نودغسل دوباره کولو ضرورت نسته:

سوال: (٢٧٧١) دمړی دلمبولو څخه وروسته دکفن کولو په وخت کی که چیری اودس مات ورڅخه ووتی نوغسل به دوباره ورکول کیږی اوکه نه؟

جواب: غسل نه راګرځول کیږی، بلکی صرف پلیتی دي پریمنځل سی ([3]). فقط

غیر محرمی ښځی مړسړی ته نه سی کتلی: **سوال**: (٢٧٧٢) دمړی مخ ښوول محرم اوغیر محرم ښځو ته جائزدی اوکه نه؟

جواب: غیر محرم ښځو لره لکه څنګه چی په ژوند کی داجنبی سړی مخ ته کتل منع دی نودمړګ څخه وروسته هم منع دی. فی حدیث ابن ام مکتوم فعمیا وان انتما الستما تبصرانه ([3]). الحدیث

([1]). الدرالمختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائزقبیل مطلب فی حمل المیت ج١ ص٨٣٢، ط.س. ج٢ ص ٢٣. ظ

([2]). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٠٣، ط. س. ج٢ ص ١٩٨. ظفیر

([3]). ولایعاد غسله لا وضوءه بالخارج منه لان غسله ما وجب ترفع الحدث الخ (الدر المختار علی هامش رد المحتار باب الجنائز ج١ ص٨٠٢، ط. س. ج٢ ص ١٩٧). ظفیر

([3]). مشکوٰة باب النظر الی المخطوبة ص ٢٦٩. ظفیر

دتكفين څخه پاته سوي روپۍ په کم مصرف کی خرڅ سی؟ سوال: (۲۷۷۳) تیرکال چې سخته وبایي تبه خپره وه نوپه دی کتلو سره چې ډیر مسکینان مسلمانان دوبایي تبی ښکار کیدل اودغریبي په وجه دتجهیز اودتکفین سامان نه پیدا کیدی، نوبعضو مسلمانانو په خپلوکی چنده وکړه په دی غرض چې کم غریب مسلمان چې په وبایي تبه کی مړسی، نوکه چیری بالکل مفلس وی نوهغه ته دي مفت کفن ورکول سی، اوڅوك چې څه ناڅه وس لری نوهغه لره دی په رعایتي قیمت باندی کفن ورکول سی په دې ډول څه پیسې ددی کار څخه باقي پاته سوی. ایا داباقي مانده رقم دخیر په بل یو مصرف کی لګیدلی سی اوکه نه؟

جواب: دغه رقم دی په غریبانو، کونډو ښځو اومحتاجانو باندی تقسیم سی، ځکه چې دورکونکو دطرف څخه ښکاره ده چې دباقي مانده رقم په باره کی دهغوی اجازه ده، یا اولاً کم غریبان خلګ چې وفات سی دهغوی په تکفین اوتجهیز کی یی ولګوی، او د ضرورت موافق دغریبانانو په خوراك اوپوشاك کی امداد وکړی، غرض داچې دغه رقم خیرات سوی دی، داپه همدغه رکم کارونو کی ولګوی اواصل خودا دی چې کمو خلګو دغه چنده ورکړیده دهغوی څخه دی پوښتنه وسی، په کم مصرف کی چې هغوی ووایی په هغه کی دي ولګول سی، لیکن که چیری داګرانه وی، نوچونکی په فقیرانو باندی دصدقي اودخیرات کولو دهغوی دطرف څخه دلالةً اجازه ده، په دی وجه عامو فقیرانو اوغریبانانو اومسکینانو ته دغه رقم ورکولی سی، اودغریبانو په تجهیز اوتکفین کی یی مصرفول نور هم ښه دی ځکه چې ددغه دپاره دغه رقم جمع سوی وو، اوددی څه تخصیص دشریعت دطرف څخه نسته چې په همدی وبایي تبه کی څوك وفات سی هم دهغوی دپاره دي خاص وګڼل سی بلکی چې عامه وباء دخدای په فضل سره لیری سوه. نودعامو غریبانو مړو په تجهیز اوتکفین کی ددی مصرفول درست دی. فقط

دحضرت علی ﷛ حضرت فاطمه ﷞ ته دغسل ورکولو وجه: سوال: (۲۷۷۴) حضرت مولانا عبدالحی صاحب ﷬ په نفع المفتی ص۱۴۲ کی فرمایي: اذا ماتت الزوجة حرم علی الزوج ان یغسلها اویمسها، نو بیا حضرت علی ﷜ بی بی فاطمی ﷞ ته ولی غسل ورکړی وو، اوددی عکس هم جائزدی کما فعلت بسیدنا ابوبکر الصدیق ﷜ زوجته اسماء بنت عمیس ﷞ ؟

جواب: احنافو فقهاؤ دالیکلی دی چې دغه (کار) خاص دی دحضرت علی ﷛ او د حضرت فاطمی ﷞ سره، لکه څنګه چې حضرت علی ﷛ دحضرت عبدالله بن مسعود ﷜ په اعتراض باندی داجواب ورکړی وو، اما علمت ان رسول الله ﷺ قال: ان فاطمة

زوجتك فی الدنیا والاخرۃ الخ، شامی ([1])، اودعکس دجواز وجه داده چی دخاوند په مرگ باندی پرښځی باندی عده لازمه ده کمه چی دنکاح په علاماتو کی ده، نو دنکاح دتعلق باقی والی ددی خبری تقاضاء کوی چی ښځه دخپل خاوند سره لاس لګولی سی، اوهم غسل ورکولی سی، په درمختار کی دی، وهی لا تمنع من ذالك ، أي من تغسيل زوجها دخل بها أو لا كما في المعراج، ومثله في البحر عن المجتبى. قلت، أي لانها تلزمها عدة الوفاة ولو لم يدخل بها، وفي البدائع: المرأة تغسل زوجها، لان إباحة الغسل مستفادة بالنكاح، فتبقى ما بقي النكاح، والنكاح بعد الموت باق إلى أن تنقضي العدة، بخلاف ما إذا ماتت فلا يغسلها لانتهاء ملك النكاح لعدم المحل فصار أجنبيا، الخ، ([2]) شامی ج١ ص ٥٧٢). فقط

که په کفن اوپه غسل کی څه نقصان وی نوپه مړی باندی مؤاخذه نسته: سوال: (٢٧٧٥) که دمړی په تکفین اوپه تجهیز اوپه غسل کی څه قسم بی احتیاطی وسی مثلا دناجائز قیمت کفن واخیستل سی یادغسل په اوبوکی څه قسم پلیتی وی نوددی ذمه واری به پر چا باندی راځی؟ اوپر مړی باندی خوبه څه قسم مؤاخذه نه وی اودکم سړی څخه چی دا قسم بی احتیاطی سوی وی دهغه دمعافی څه صورۃ دی؟ او اوس ددغه وفات سوی دپاره څه دعاء وکړی؟ اوکه یا دایصال ثواب څه تدبیر وکړی؟

جواب: په مړی باندی په دی وجه سره څه مؤاخذه نسته هغه مجبوره اومعذوره دی ([3])، اودچا څخه چی داکار سویدی هغه دي توبه اواستغفار وکړی اودمړی دپاره دي دبخښنی دعاء وکړی، اوهغه ته دي ثواب رسوی. فقط

کفن سوی مرسړی په پټو اچولو سره وړل څنګه دی؟ سوال: (٢٧٧٦) دمسلمان مرسړی دجنازی وړلو په وخت کی په څادر وغیره سره پرده کول یعنی مړی دڅادرپه غوړولو سره وړل په کاردی اوکه نه؟ ددی ثبوت که په حدیث شریف یافقه کی وی نوموړ خبر کړی.

جواب: قال رسول الله ﷺ ما رأه المؤمنون حسنا فهو عند الله حسن، وفی الدر المختار ولاباس بالزيادة على الثلاثة ويحسن الكفن لحديث، حسنوا اكفان الموتٰی، الحديث ([4])، لهذاچونکه پرمړی

([1]). فعلى المسلمين تكفينه فان لم يقدروا سالوا الناس له ثوبا فان فضل شيء رد للمتصدق ان علم والا كفن به مثله والا تصدق به (درمختار) قلت فی مختارات النوازل لصاحب الهداية فقير مات فجمع من الناس الدراهم وكفنوه وفضل شيء ان عرف صاحبه يرد عليه والا يصرف الي كفن فقيرا اخر ويتصدق به (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨١٠ – ٨١١ ، ط. س. ج٢ ص ٢٠٧). ظفير

([2]). ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٠٣ ، ط. س. ج٢ ص ١٩٨. ظفير

([3]). ارشاد ربانی دی: ولا تزر وازرة وزر اخرٰى (القرآن الكريم). ظفير

([4]). الدر المختار على هامش ردالمحتار باب صلوة الجنائز ج١ ص ٨٠٧ ، ط. س. ج٢ ص ٢٠٢. ظفير

لوړ پټو اچولو کی تحسین دمړی اواعزاز دمړی دی، اودفقهی دروایت موافق په دی کی څه حرج نسته اودا امر معروف بین المسلمین دی، په دی وجهو سره په دی کی څه حرج نه معلومیږی. فقط

دتکفین او دتجهیز اخراجات: **سوال**: (۲۷۷۷) زید وفات سو دوه هلکان اوڅلور لوڼی اویوه ښځه ځینی پاته سول، په کمو کی چی یوهلك اودوی انجونی نابالغه دی، دزید دوفات څخه وروسته دهغه مشر زوی دپلار په تجهیز اوتکفین متعلق ټول اخراجات دخپل خاص جیب څخه وکړل، په داسی صورة کی دزید دمتروکی څخه (دغه مشر زوی) دتجهیز او دتکفین دخرڅ او دنابالغو اولادونو دودونو دخرڅ وصولولو حقداردی اوکه نه؟ اودزید دمیراث څخه به هر وارث ته څومره حصه ورکول کیږی؟ ([1])

جواب: دتجهیز اودتکفین خرڅ دسنت موافق ځینی اخیستی سی اوکمه زیاتی خرچه چی هغه په محتاجونو اوپه خپلو خپلوانو ډوډی خوړلو باندی وکړه هغه نه سی اخیستی، او په دی صورة کی به دزید دمیراث تقسیم په دی طریقه کیږی، چی کم حقوق په میراث باندی مقدم دی دهغه داداء کولو څخه وروسته به دزید دمیراث څلور شپیته سهام (حصی) جوړی سی چی اته حصی به یی ښځی ته اوڅوارلس څوارلس حصی به هریو زوی ته او اووه اووه حصی به یی هری یوی لورته ورکول سی.

مړی ته ګنډل سوی پرتوګ اوخولي په کفن کی ورکول څنګه دی؟ **سوال**: (۲۷۷۸) مړی که سړی وی اوکه ښځه (بعض خلګ) پرتوګ اوټوپی ورته په تار باندی وګنډی او دکفن کولو په وخت کی یی ور واغوندی داڅنګه دی؟

جواب: دسوال څخه داسی معلومیږی چی پرتوګ اوټوپی دمسنون کفن څخه بیل ورکول کیږی، نودا بالکل فضول دی اوناجائز دی، ټوپی اوپرتوګ په کفن کی داخل نه دی اونه ثابت دی، قال فی شرح المنیة السنة ان یکفن الرجل فی ثلثة اثواب قمیص وازار ولفافة الخ، پرتوګ اوټوپی په کفن کی نه دی په کار مړی ته باید نه ورواغوستل سی، اوپه خام تار اوپیوخ تار سره ګنډل برابردی. په هیڅ یوتار سره یی ګنډل نه دی پکاردی، تهبند دي ورته ناګنډلی ورکول سی ([2]) الجواب صحیح، بنده عزیز الرحمٰن عفی عنه.

دنابالغ کفن: **سوال**: (۲۷۷۹) نابالغه ماشومانوته دبالغ په شان کفن ورکول درست دی اوکه نه؟

([1]). الاول یبدا بتکفینه وتجهیزه من غیر تبذیر ولا تقتیر (سراجی ص ۴). ظفیر

([2]). دازار دلفظ څخه ناګنډلی لنګ ثابت دی ددی دپاره دڅه نقل اودفقهی دروایت ضرورت نسته، دناګنډلی لنګ څخه مراد دادی چی کڅوړه دی نه ځینی جوړیږی البته که چیری عرض یې کم وی نوپه ګنډلوسره دي برداره عرض ورڅخه جوړول درست دی. جمیل

جواب: درست دی (١)، فقط

دمړی دسربیرنه څادر سره دی څه وسی؟ سوال: (۲۷۸۰) بعضی ولیان دمړی سربیرنه څادر په قبرستان کی موجوده فقیر لره خیرات ورکوی، لیکن بعض خلګ یی جوماتونو ته ولیږی، دجوماتونو ذمه داران دغه څادر ترکلونو دبل لاوارث مسکین مړی په انتظار کی په صندوق کی بند ساتی، حالانکی په دی صورة کی کله وربانډی چینجی هم ولګیږی، اونقصان ورته ورسوی، کله چی څوك لاوارثه مسکین مړسی نو دهمدغه څادرونو کفن دهغه دپاره جوړکی، نوداسی کول شرعًا جائزدی اوکه نه؟ بعضی خلګ دافتوٰی ورکوی چی دمړی سره کم فقیر دخیرات اخیستو دپاره ځی ددغه څادر مستحق همدغه فقیر دی، نوکه چیری داقسم څادر یابله کپړه دمسجد دامام یامؤذن طالب علم مسکین په مصرف کی خرڅ سی نوجائز دی اوکه نه؟ که چیری دجومات امام دغه څادر دجومات دمشر دحکم څخه بغیر یو طالب علم لره ورکړی نوجائز دی اوکه نه؟

جواب: دغه څادر دمړی دولیانو ملك وی یعنی چاچی مړی لره کفن ورکی اودغه څادریی په مړی باندی واچوی دا دهغه ملکیت دی نوچی په کم غرض سره دغه پټو دجومات ذمه دارانوته ولیږل سی هم هغه ډول دی وسی که چیری دمړی ولیانو دغه څادر دهمدی دپاره لیږلی وی چی دیو لا وارثه مړی کفن ځینی وسی. نو دغه څادر دی دهمدغه کار دپاره کښې ښوول سی اوددی خیال اعتبار نسته چی چینجی به باندی ولګیږی یاخراب به سی ولی چی په دی کی به دورکونکی دنیت اوغرض اعتبار کول کیږی. اوکه چیری دڅادر مالك دغه څادر ددی دپاره ورکړی وی چی یومسکین لره یاطالب علم لره دی ورکول سی نوهم هغه رکم دي وسی، دخپل طرف څخه دي څه کار دمالك دامر او دنیت څخه خلاف ونه سی، اودا ویل چی داحق دهغه فقیر دی کم چی دجنازی سره ځی، یاپه دغه قبرستان کی مقیم دی په کم کی چی دغه مړی دفن کیږی نودا خبره غلطه ده، دچا خاص سړی په دی کی څه حق نسته، نو معلومه سوه چی څه ورسره کوی هغه دي دڅادر دمالك په امر او اجازه سره وسی دهغه داجازی څخه خلاف هیڅ کار دي په ونه سی، اوکه چیری دڅادر مالك دجومات دذمه وار په رایه باندی پرې ایښی وی نوڅنګه چی هغه مناسب وګڼی ودی کړی، دهغه داجازی څخه خلاف بل چاته په هغه کی تصرف کول جائزنه دی. فقط

* * *

(١). قوله فجسن اشارة الی انه لوکفن بکفن البالغ یکون احسن لما فی الحلیة عن الخانیة والخلاه الطفل الذی لم یبلغ حد الشهوة الاحسن ان یکفن فیما یکفن فیه البالغ الخ (ردالمحتار باب صلاة الجنازة ج١ ص ۸۰۹ ، ط. س. ج۲ ص ۲۰۴). ظفیر

څلورم فصل: دجنازې پورته کولو بیان

دجنازې په ورلو کی دپښو والا تابوت استعمالول درست دی اوکه نه: سوال: (۲۷۸۱) دشملی قبرستان دښار څخه په دوه نیم میله فاصله کی دی، دمالدارانو دجنازې څخه علاوه دغریبې طبقې دجنازې سره تلل دتلونکو دپاره دځان وبال جوړیږی ځکه چی دمالدارانو سره ډیر شمیر کسان وی، اوغریبانو ته په مزدوی ورکولو سره هم مزدوران نه پیدا کیږی اوهمدا تکلیف دلاوارثو خلکو دجنازې سره وی. دښار دخه خلکو خیال دی چی یوداسی قسم تابوت دي جوړسی په کم کی چی پایې لګیدلی وی، نوایا دذکر سوو تکلیفونو تر مخه دداسی تابوت استعمال خو به ناجائز نه وی؟

جواب: دجنازې په پورته کولو کی سنت دادی چی دجنازې (دکټ) څلور پښې څلور کسان پورته کړی اوپه اوږو باندی یی کښیږدی، په درمختار کی یی دمړی دپورته کولو ددی طریقې دبیانولو څخه وروسته فرمایلی دی، چی په شا باندی لوړول یا پرحیوان لوړ په ایښوولو سره وړل مکروه دی الخ، اوهمدا حکم دی پرموټر باندی دوړلو هم ، ([1]) لیکن دمجبوری اودضرورت په وجه داسی کول درست دی. کذا فی الشامی ([2]) فقط

په ګاډی کی دمړی وړل څنګه دی: سوال: (۲۷۸۲) دلته قبرستان دښار څخه په درې میله فاصله کی دی، خلګ مړی دومره لیری پیاده نه سی وړلی، ددی دپاره سرکار یوه ډبه ټراموی ریل خاص دمسلمانانو دمړی وړلو دپاره جوړه کړیده، په هغه کی مړی په دی طریقه وړی چی مړی دګاډی په مخکی حصه کی کښیږدی اوټول خلګ وروسته کښینی، نودا جائز دی اوکه نه؟ که جائز وی نوپه ګاډی کی به څلورو سړیانو لوړ نیولی وی اوکه لاندی یی کښیږدی؟ اوڅومره لوړ یی ونیسی؟

جواب: کم وخت کی چی څه عذر نه وی نومستحب اوسنت دا دی چی جنازه دي څلور کسان لوړه کړی اویودی سی اوپه سپرلی وغیره باندی وړل یی مکروه دی. کما فی الدر المختار اذا حمل الجنازة وضع ندباً مقدمها علی یمینه ثم مؤخرها علی یمینه ثم مقدمها علی یساره ثم مؤخرها الی ان قال: ولذا کره حمله علی ظهر الدابة الخ، ([3]) لیکن که ضرورت اوعذر وی لکه

([1]). ویکره عندنا حمله بین عمودی السریر بل یرفع کل رجل قائمة بالید لا علی العنق کالامتعة ولذا کره حمله علي ظهر دابته (الدرالمختار باب صلاة الجنائز مطلب فی حمل المیت ج۱ ص ۸۳۳ ط.س. ج۲ ص ۲۳۱). ظفیر

([2]). قوله: ویکره عندنا ؒ لان السنة التربیع وما نقل عن بعض السلف من الحمل بین العمودین ان ثبت فلعارض کضیق المکان اوکثرة الناس اوقلة الحاملین کما بسطه فی فتح القدیر (ردالمحتار باب صلاة الجنائز مطلب فی حمل المیت ج۱ ص ۸۳۳ ، ط. س. ج۲ ص ۲۳۱). ظفیر

([3]). الدرالمختار علی هامش رد المحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۳۳ ط.س. ج۲ ص ۲۳۱ . ظفیر

څنګه صورت چې په سوال کې درج دی نودرست دی ([1])، یعنې مړی دي په مخکی حصه کې کښېښوول سی. اوټول خلګ دي وروسته کښېنی، داجائز دی، اوپه ګاډی کې داینښوولو دپاره دڅلورو سړیو اودوو سړیو څه قیدنه سته چې څوسړی یې راپورته کړی اوکښې یې ایږدی، نودرسته ده، لیکن ترګاډی پوری وړونکی او دجنازی لوړونکی څلور کسان کیدل په کاردی، ددی دپاره ښه داده چې څلور کسان یې په ګاډی کې کښېږدی او بیاکم وخت چې یې دګاډی څخه کښته کړی اوقبرستان ته یې وړی نوبیا دی هم څلور کسان یوسی اوپه ګاډی کې په اینښوولو کې بیا ددی ضرورت نسته چې دقدمونو څخه لوړ یې ونیسی. فقط

دجنازی دلوړولو مسنونه طریقه څه ده؟ سوال: (۲۷۸۳) په دی ملك کې دمړی چهل قدمی په دوو طریقو کوی، یوداچې په اړو باندی جنازه کښېږدی اولس قدمه ولاړسی نوڅلور نور کسان دجنازی پښی ونیسی همدغه رکم لس لس قدمه یې وړی اوکسان به بدلیږی، بله طریقه داده چې یوسړی دکټ پښی بدلوی اونور نه بدلوی اوداکسان دجنازی پښی په لاسونو کې نیسی اوپراوږو باندی یې نه وړی نودا دواړه صورتونه جائزدی دی اوکه نه؟

جواب: مستحب دادی چې خلګ دی علی سبیل البدلیة (نمبر په نمبر) جنازه پورته کوی اوهر یو سړی دي جنازه ونیسی، اول دي مخکنی حصه دجنازی پرخپلی راسته اوږی باندی کښېږدی بیادی دجنازې وروستنی حصه پررسته اوږه باندی کښېږدی او دهغه څخه وروسته دي دجنازی مخکنی حصه پرچپه اوږه باندی کښېږدی اودهغه څخه وروسته دی وروستنی حصه پرچپه اوږه باندی کښېږدی، اولس قدمه ضروری نه دی. خو که میسر سی نوښه دی کنی څه حرج پکښې نسته ([2]). فقط

دوفات څخه وروسته خپلی بی بی لره اوږه ورکول درست دی: **سوال**: (۲۷۸۴) دخپلی بی بی دوفات څخه وروسته که خاوند هغې ته کتل یا دلاس وروړل یا اوږه ورکول وغواړی نو ورکولی یې سی اوکه نه؟

جواب: خاوند خپلی وفات سوی بی بی ته کتلی سی اودهغې بدن لره لاس وروړل دکپړی وغیره څخه بغیر ممنوع دی اودهغې جنازه لوړول اواوږه ورکول جائز اودرست دی ([3]).

([1]). وما نقل عن بعض السلف من العمل بين العمودين ان ثبت فلعارض كضيق المكان اوكثرة الناس اوقلة الحاملين (ردالمحتار باب صلاة الجنازة ج۱ ص ۸۳۳ ، ط. س. ج۲ ص ۲۳۱). ظفير

([2]). واذاحمل الجنازة وضع ندبا مقدمها على يمينه عشرخطوات الخ ثم وضع مؤخره على يمينه كذلك ثم مقدمها على يساره ثم مؤخرها الخ (الدرالمختار على هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز مطلب فى حمل الميت ج۱ ص ۸۳۳ ، ط. س. ج۲ ص ۲۳۱). ظفير

په جنازي پسي په لوړ اواز سره کلمه يا اشعار ويل درست نه دي: سوال: (۲۷۸۵) يوه فتوىٰ دمطبع حميدي پريس احمداباد څخه شائع سويده په کمه کي چي په جنازي پسي په لوړ اواز سره کلمه طيبه اونعتيه اشعار اوقرآن پاك ويل مستحب گرځول سوي دي اودفقهي دمعتبرو کتابونو دعبارت يي داتاويل کړي دي چي داحکم په سلفوکي وو، اوس دزماني بدليدلو په وجه داحکم پاته نه سو، په دي صورة کي شرعًا څه حکم دي؟

جواب: قال فى الدر المختار كما كره فيها رفع صوت بذكر او قراءة فتح ، قوله: (كما كره الخ) قيل تحريما، وقيل تنزيها كما في البحر عن الغاية. وفيه عنها: وينبغي لمن تبع الجنازة أن يطيل الصمت. وفيه عن الظهيرية فإن أراد أن يذكر الله تعالى يذكره في نفسه، لقوله تعالى: (إنه لا يحب المعتدين) أي الجاهرين بالدعاء. وعن إبراهيم أنه كان يكره أن يقول الرجل وهو يمشي معها: استغفروا له غفر الله لكم اهـ. قلت: وإذ كان هذا في الدعاء والذكر فما ظنك بالغناء الحادث في هذا الزمان . ردالمحتار، ددی څخه معلومه سوه چي سلف صالحين اوفقهاء اومحققين په دی موقع باندی دذکر جهر وغيره څخه منع فرمايي. وهو الاحوط الاوفق بالقواعد الشرعيه [1]. فقط

دغير مسلم همسايه جنازي سره تلل درست نه دي: سوال: (۲۷۸۶) که چيری ديونصرانی سره دهمسايه والي يا په بلی څه وجهی سره تعلق جوړ سوی وی، نو دهغه دمرگ څخه وروسته دهغه دجنازی سره دهغوی ترقبرستان پوری تللی سی که نه؟ همدغه رکم که چيری مسلمان مړسی نودغه نصرانی دهغه دجنازی سره تر قبرستان پوری تللی سی اوکه نه؟

جواب: دضرورت په وجه داسی کول جائز دی، کما ورد ان النبی ﷺ عاد يهوديًا مرض في جواره. هدايه [2]، وفي النوادر جار يهودی او مجوسی مات ابن له اوقريب ينبغي ان يعزيه ويقول اخلفه الله عليك خيراً منه واصلحك الخ ص ۲۴۸، باب الحضر والاباحة. [3]

چي روژه دارمړسي نوڅه حکم دي؟ سوال: (۲۷۸۷) روژه دارکه چيری دروژی سره مړسی اوروژه ماته نه کړی نودهغه مرگ څنگه دی؟

جواب: په شامی کی دی چي که چيری روژه دار صبر وکړی اوروژه ماته نه کړی اومړسی نوهغه ته ثواب ورکول کيږی، گنهگاريږی [4] نه.

---

[3]. ويمنع زوجها من غسلها ومسها لامن النظر اليهاعلى الاصح (الدرالمختار على هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص۸۰۳ ، ط. س. ج۲ ص ۱۹۸). ظفير

[1]. ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص۸۳۵. ظفير

[2]. هدايه اخرين كتاب الكراهية مسائل متفرقه ج۴ ص ۴۵۸. ظفير

[3]. الدر المختار على هامش ردالمحتار كتاب الحظر والاباحة فصل فى البيع ج۵ ص ۳۴۱. ظفير

ایا ناپاکه سړي جنازي لره اوږه ورکولی سي؟ سوال: (۲۷۸۸\۱) نجس سړی جنازی ته لاس وروړلی سی اوکه نه؟

دجنازي سر دي مخکي وي: سوال: (۲۷۸۹\۲) جنازه دکور څخه تر قبرستانه پوری مخکی یی پښې او وروسته یی سر، داقاعده درسته ده اوکه نه؟ چونکی دانوی قاعده دشکوه اباد جامع جومات امام ښوولی ده، چی دجنازی سر مخکی لرل ممنوع دی، نودا خبره درسته ده اوکه نه؟

جواب: \۱: ددغه سړی اوږه ورکول درست دی (۱).

\۲: سرمخکی لرل په کاردی دا دسنت موافق دی، اوپښې مخکی لرل اوسر وروسته ساتل درست نه دی، دا کار دسنتو څخه خلاف دی (۲). فقط

دعملونو اثر دمړي پر وزن نه کيږي: سوال: (۲۷۹۰) اکثره دغټ بدن والا مړی سپك وی اودمانده والا جوسه اوبدن درروند وی، ایا دروندوالی دنیکو عملونو اوسپکوالی دبدو عملونو نخښه ده اوکه برعکس ده یا څنګه؟

جواب: ددی دروندوالی یا سپکوالی په وجه سره څه حکم نه سو کولی داخبره دباری تعالی حکم ته سپارلی ده چی دباری تعالی په نزد څوك ښه دی اوڅوك بد؟ .

دمرده ښځي ولي خاوند نه دي بلکي عصبه دي: سوال: (۲۷۹۱) داحد الزوجین دمرګ سره دهغوی په خپلو کی تعلقات قطع کیږی اوکه نه؟ یعنی چی ښځه مړه سی نوخاوند هغه ته کتلی سی اوکه نه؟ اودهغې جنازی ته اوږه ورکولی سی اوکه نه؟ اودښځی ولی دهغه خاوند دی اوکه مور پلار او ورور؟

جواب: دښځی دوفات سره دهغه تعلقات منقطع کیږی، په دی وجه هغه لره غسل ورکول او لاس ورسره لګول درست نه دی، لیکن دکتلو اجازه فقهاؤ ورکړیده، اودسړی دمرګ سره دښځی تعلقات ترعدی پوری نه منقطع کیږی، نوددی وجه ښځه خپل وفات سوی خاوند ته غسل ورکولی سی، اوجنازی ته اوږه ورکول خودهری وفات سوی ښځی جنازی لره درست دی، دخپلی وفات سوی ښځی جنازی لره هم درست دی، اودښځی ولی دهغه پلار او دهغه ورور وغیره عصبات دی خاوند ولی نه دی (۳).

---

(۴). ویوجر لو صبر مثله سائر حقوقه تعالی فافساد صوم وصلاة ؒ (ردالمحتار فصل فی العوارض المبیحة لعدم الصوم ج ۲ ص ۱۵۸). ظفیر عفی الله عنه

(۱). دجنازی لوړوونکی دپاره پاکوالی شرط نه دی، البته دلمانځه دپاره پاکوالی ضروری دی. ظفیر

(۲). وفی حالة المشی بالجنازة یقدم الراس کمافی المضمرات (عالمگیری مصری باب الجنائز فصل رابع ج۱ ص۱۵۲). ظ

(۳). ثم الولی بترتیب عصوبة النکاح الا الاب فیقدم علی الابن اتفاقا (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۲۴ ، ط. س. ج۲ ص۲۲). ظفیر

دجنازې سره لس لس قدمه تلل ثابت دي اوكه نه؟ سوال: (۲۷۹۲) جنازه چې كله واخلی نو ځلويښت قدمه، لس لس قدمه خلګ شماري، دا دحديث شريف څخه ثابت دی اوكه نه؟

جواب: داحديث شريف يې په درمختار كې نقل كړی دی، من حمل جنازة اربعين خطوة كفرت عنه اربعين كبيرة، (١) اوشامي داحديث شريف دزيلعي څخه نقل كړی دی، اوپه بحر كې دبدائع څخه منقول دی، اودمنيه په شرح كې يې ويلي دی، داحديث شريف حضرت ابوبكر صديق ﷺ روايت كړی دی (٢) نوكه چيرې ضعيفه هم وی خوعمل باندی درست دی. فقط

كه چيرې قبرستان دمشرق طرف ته وي نو دوړلو په وخت كې به دمړي سر كم طرف ته كوی؟

سوال: (۲۷۹۳) كه چيرې قبرستان دمشرق طرف ته وي نو دمړي دوړلو په وخت كې يې سر كم طرف ته كړی؟

جواب: قبرستان چې هرطرف ته وی، كه دمشرق طرف ته وی اوكه دمغرب طرف ته يا شمال اوجنوب طرف ته وی په هرحال دكټ سر مخ طرف ته په كاردی يعنی دمړی سر مخكې كيدل په كاردی (٣).

په ګاډی باندی دجنازې وړل مكروه دي: **سوال**: (۲۷۹۴) مړی قبرستان ته په ګاډی كې وړل ښنګه دی؟

جواب: په درمختار كې دی: ويكره عندنا حمله بين عمودی السرير بل يرفع كل رجله قائمة باليد على العنق كالامتعة ولذا كره حمله على ظهر ودابة (٤)، ددی عبارت څخه معلومه سوه چې په ګاډی كې دمړی وړل مكروه دی. كما يظهرمن قوله كالامتعة، اوپه ضرورت اوعذر كې چې څنګه اسانه وی جائز دی. فقط

دجنازې څخه وروسته تلل پكاردي: **سوال**: (۲۷۹۵) دجنازې څخه وروسته تلل ښه دی اوكه نه مخكې؟

جواب: وندب المشي خلفها درمختار (٥) اومختار اومستحب دی دجنازې څخه وروسته تلل.

جنازه په ليرې لاره وړل ښه نه دي: **سوال**: (۲۷۹۶) مولوی اسحاق صاحب په وعظ كې دا فرمايلي دی چې جنازه په ليری لاره باندی وړل نه دی په كار، داخبره صحيح ده اوكه نه؟

---

(١). الدر المختار على هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز مطلب فى حمل الميت ج١ ص ٨٣٣ ، ط. س. ج٢ ص ٢٣١. ظ

(٢). ردالمحتار مطلب في حمل الميت ج١ ص ٨٣٣ ، ط. س. ج٢ ص٢٣١. ظفير

(٣). وفی حالة المشی بالجنازة يقدم الراس كذا فی المضمرات (عالمگيری كشوری باب الجنائز ج١ ص ١٥٩). ظف

(٤). الدر المختار على هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٠٠ ، ط. س. ج٢ ص١٩٥. ظفير

(٥). الدر المختار على هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٣۴ ، ط. س. ج٢ ص ٢٣١. ظفير

جواب: مقتضٰی دالفاظو دحدیث شریف، عجلوا به ([1])، او ددرمختار دعبارت، ویسرع فی جهازه ([2]) اودحدیث شریف دابوهریره ﷺ: اسرعوا بالجنازة، الحدیث ([3])، بیشکه دا ده چې بغیر دضرورت څخه پرداسی لیری لاره باندی جنازه وړل چې په هغه کې په دفن کولو کې تاخیر لازمیږی ښه نه دی، اودمستحب څخه خلاف دی.

دغسل په وخت کې دمړی سرکم طرف ته کول په کاردي؟ سوال: (۲۷۹۷) دغسل په وخت کې دمړی سرکم طرف ته کول په کاردی؟

جواب: دمړی دغسل په وخت کې څه رکم چې سهولت وی مړی دی کښیږدی په هر ډول درست دی، برابره خبره ده که سر یې دقبلی طرف ته وی یا پښې، یاشمال طرف ته وی یا جنوب ته. کذا فی الدر المختار. اوښه دادی چې مخ یې دقبلی طرف ته وی، په شان دقبر ([4]).

دبې بې جنازه مچولې نه سی: سوال: (۲۷۹۸) که دچابې بې فوت سی نوخاوند دغه خپله ښځه مچولی سی اوکه نه؟

جواب: خاوند دخپلې وفات سوی ښځې سره ځان نه سی لګولی نو مچول یې هم جائزنه دی. ویمنع زوجها من غسلها ومسها لا من النظر الیها علی الاصح الخ، درمختار ([5]).

مړی لره په کم هیئت کې دغسل ورکول ښه دي؟ سوال: (۲۷۹۹) دغسل په وخت کې دمړی داینښولو کیفیت طولا الی القبلة اوجنوبا شمالا منقول دی، دواړه صورتونه جائز اوثابت دی، لیکن مستفتی ددوو خبرو پوښتنه کول غواړی:

۱. په دواړو صورتونو کې ښه اوزیات قابل اعتماد کم یو دی؟

۲. دحضور ﷺ غسل څه رکم وو؟

جواب: فقهاؤ راجح اواصح همدی ته فرمایلی دی چې کمه طریقه اسانه وی هم هغه دي اختیاره سی کذا فی الدر المختار.

اودمنیه په شرحه کې یې فرمایلی دی چې، والعرف ان یوضع علی قفاه طولا نحو القبلة هذا ان اتسع الکور والا فالاصح انه ان یوضع کما تیسر الخ ([1])، اوددی څخه یې مخکې دالیکلی دی:

([1]). ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص۷۹۹ ، ط. س. ج۲ ص ۱۹۳. ظفیر

([2]). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۷۹۹ ، ط. س. ج۲ ص ۱۹۳. ظفیر

([3]). مشکوٰة باب المشی بالجنازة ص ۱۴۴. ظفیر

([4]). ویوضع کما مات کما تیسر فی الاصح وقیل یوضع الی القبلة طولا وقیل عرضا کما فی القبر (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۰۰ ، ط. س. ج۲ ص ۱۹۵). ظفیر

([5]). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۰۳ ، ط. س. ج۲ ص ۱۹۸. ظفیر

وقال الاسبیجابی لا روایة فیه عن اصحابنا الخ ([2])، اودحضور ﷺ دغسل کیفیت چی کم منقول دی په هغه کی ددی ذکرنسته چی دغسل په وخت کی هغه ﷺ څه رکم څملول سوی وو، دهمدی وجه فقهاؤ غالبا دافرمایلی دی چی کم صورة اسانه وی هم هغه دی اختیار سی اوزموږ په علاقو کی معروف دادی چی حتٰی الوسع سر شمال ته او پښی جنوب ته په کولو سره دي څملول سی، لکه څه رکم چی دناجوړی دلمانځه یوصورة داهم دی اودا طریقه ددی حدیث شریف موافقه ده، قبلتکم احیاءً وامواتاً ([2])، لکه څنګه چی په قبرکی په ایښوولو کی ددی رعایت سوی دی اودې ته یی سنت فرمایلی دی.

دوړلو په وخت کی دجنازی سرمخ ته پکاردی: **سوال**: (۲۸۰۰) هدیری ته دوړلوپه وخت کی دجنازی سرکم طرف ته په کاردی یعنی دمړی پښی دي کم طرف ته وی اوسرکم طرف ته؟

جواب: چی کم طرف ته ځی نودکټ سردی هغه طرف ته راولی. ([3]) فقط

دیو عبارت مطلب: **سوال**: (۲۸۰۱)په عالمګیری باب حمل الجنازة کی د (علی طریق التعاقب) څه صورة دی؟ اودقاضی خان، لیطوف کل واحد منهم علی جوانبها الاربع الخ، څخه دجنازی دڅلورو واړه طرفونو څخه یو وار ګرځیدل مسنون معلومیږی.

جواب: ددی څخه غرض صرف دادی چی دجنازی څلور واړه پښی لوړی سی، داسنت دی، اوددی دپاره ددور ضرورت دی دانه چی دور اوطواف دجنازی مقصود دی ([4]). هذا وهم باطل.

دنامحرمی ښځی جنازی لره داوړی ورکول درست دی: **سوال**: (۲۸۰۲) دنامحرمی ښځی جنازی ته اوږه ورکول څنګه دی؟ اواوږه څلور واړه پښو ته ورکول ضروری دی اوکه نه؟ اوهره یوه پښه ترڅومره لیری پوری پورته کول ښه دی؟

جواب: دنامحرمی ښځی جنازی لره اوږه ورکول هم مستحب دی اوثواب دی، اوڅلور واړه پښی لوړول مستحب دی اوهره یوه پښه لس قدمه وړل مستحب دی، کنی چی څنګه

([1]). ویوضع کما مات کماتیسر فی الاصح (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۰۰ ، ط. س. ج۲ ص۱۹۵). ظفیر

([2]). و ([2]). غنیة المستملی فصل فی الجنائز ص ۵۳۴. ظفیر

([3]). په درمختارکی دی: واذاحمل الجنازة وضع ندبا مقدمها علی یمینه ۞ ثم وضع مؤخرها علی یمینه (درمختار) قوله ندبا لان فیه ایثار الیمین والمقدم علی الیسار والمؤخر (ردالمحتار باب صلاة الجنازة ج۱ ص ۸۳۳ ، ط. س. ج۲ ص ۲۳۱). ظفیر

([4]). فاذا حمل الجنازة وضع ندبا مقدمها وکذا المؤخر علی یمینه ثم وضع مؤخرها علی یمینه کذلك ثم مقدمها علی یساره ثم مؤخرها کذلك (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۱۲۳ – ۱۲۴ ، ط. س. ج۱ ص ۲۳۱). ظفیر

میسر سی ښه دی (۱). فقط

دنامحرمه ښځی لوړول درست دی: سوال: (۲۸۰۳) دنامحرمی ښځی جنازه لوړول دسړیو دپاره څنګه دی؟

جواب: دښځی جنازه دغیر محرم سړیو دپاره لوړول درست اوثواب دی.

دجنازی سره دجای نماز وړل بی اصل دی: سوال: (۲۸۰۴) دجنازی سره دجای نماز وړل څنګه دی؟

جواب: جای نماز په کفن کی داخل نه دی، دابی اصل دی اوددی هیڅ ضرورت نسته.

دمسلمان دپاره دهندو مړی سره تلل اوپه کفن او دفن کی شریکیدل مباح دی: سوال: (۲۸۰۵) مسلمان لره دهندو دجنازی سره تلل اودهغه پټول جائزدی اوکه نه؟ اوهندو لره دمسلمان دجنازی سره تلل جائزدی اوکه نه؟

جواب: په درمختار کی دی: ویغسل المسلم ویکفن ویدفن قریبه الکافر الاصلی عند الاحتیاج فلو له قریب فالاولی ترکه لهم (۲) الخ، ددی عبارت حاصل دادی چی مسلمان دخپل نژدی قریب کافر دضرورت په وخت کی کفن اودفن کولی سی اوپه جنازه کی یی شریك کیدلی سی، لیکن دضرورت څخه بغیر ښه نه دی، نوکله چی دنژدی قریب کافر په باره کی داحکم دی، چی بغیر دضرورت څخه دهغه په کفن اودفن کی تکلیف کول ښه نه دی، نودغیرِ قریب په باره کی خوپه درجه اولی داحکم دی چی بې له ضرورته دهغه په کفن اودفن کی شریکیدل ښه نه دی، اومخ ته چی کم څه دمذهبی رسومو داداء کولو په باره کی په سوال کی لیکلی دی نودهغه په حراموالی کی څه تامل اوکلام نسته، اوکه چیری یو هندو دمسلمان دجنازی سره ولاړ سی دملاقات وغیره په وجهی سره نوهغه دي نه بندوی ځکه چی دمسلمانانو داخلاقو څخه دابعیده ده. فقط

قرآن کریم دجنازی سره وړل دسنتو خلاف دی: سوال: (۲۸۰۶) بعضی خلګ دمړی سره قرآن کریم په کټ کی کښیږدی اومقبری ته یی وړی، داڅنګه دی؟

جواب: داطریقه دسنتو څخه خلاف ده اوناجائز ده، دادي بالکل پریښوول سی. (۳) فقط

---

(۱). واذا حمل الجنازه وضع ندبا مقدمها علی یمینه عشر خطوات الخ ثم مؤخرها الخ ثم مقدمها علی یسارها الخ ومؤخرها الخ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز، مطلب فی حمل المیت ج۱ ص ۸۳۳ ، ط. س. ج۲ ص ۲۳۱). ظفیر

(۲). الدرالمختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز قبیل مطلب فی حمل المیت ج۱ ص ۸۳۲ ، ط. س. ج۱ ص ۲۳. ظفیر

(۳). په کتاب اوسنت کی هیڅ چیری ددی ثبوت نسته اونه فقهاؤ لیکلی دی بلکه کمه طریقه چی دحضور ﷺ او دصحابه کرامو ﷺ څخه منقوله ده دهغه خلاف ده، والله اعلم. ظفیر

پرجنازه باندی شوخ رنګه څادر اچول څنګه دي؟ سوال: (۲۸۰۷\۱) پرجنازه باندی سور، ژړ وغیره شوخ رنګه څادر اچول څنګه دی؟

دجنازي دپاره ددروند پلنګ ساتل څنګه دي؟ سوال: (۲۸۰۸\۲) .دجنازی دپاره داسی دروند پلنګ ساتل چی هرڅوك يی نه سی لوړولی جائز دی اوکه نه؟

جواب: ۱\: دامکروه دی (۱).

۲\: په جواز کی يی خوڅه کلام نسته، ليکن سپك کټ ښه دی چی هرڅوك يی لوړولی او اوړه ورلره ورکولی سی. فقط

دجنازي سره نعت، درود شريف ياقرآن کريم په اواز سره ويل ثابت نه دي: **سوال**: (۲۸۰۹) دجنازی سره کلمه توحيد ياقرآن کريم يادرود شريف يانعت وغيره په لوړ اواز سره ويل شرعًا ثابت دی اوکه نه؟ که ثابت نه وی نوڅه حکم يی دی؟

جواب: داطريقه دسلفوصالحينو صحابه کرامو رضي الله عنهم اودتابعينو اوائمه مجتهدينو رحمهم الله څخه ثابته نه ده لهذا دابدعت اومکروه ده، اودتصريحاتو اودقواعدو فقهيه ؤ څخه ددی منع والی معلوميږی لهذا ددی پريښوول لازم دی (۲). فقط

جنازه دبانس پرڅينه يا اندر پايه باندي وړل درست نه دي: **سوال**: (۲۸۱۰) جنازه په تابوت کی وړل ياپه کټ کی وړل دحضور ﷺ په زمانه کی ددی رواج وو که نه؟ ددی ځای خلګو دبانس څينه تياره کړی اوپه هغه باندی مړی دهندوانو په شان وړی، نوپه دی طريقه مړی قبرستان ته وړل درست دی اوکه نه؟

جواب: دمسلمان جنازه دهندوانو په شان دبانسونو په څينه باندی وړل درست نه دی، دمسلمان جنازه په احترام اوپه عزت باندی وړل په کاردی، اوپر کټ باندی دمړی دوړلو رواج دحضور ﷺ څخه تراوسه پوری دی، اوجنازه هم هغه کټ ياتخت ته وايی پرکم باندی چی مړی وی، قال الازهری يسمی جنازة حتیٰ يشد الميت عليه مکفنا الخ رد المحتار (۳). فقط

دښځي ددفن اوکفن خرڅ دچا پرذمه دي؟ سوال: (۲۸۱۱) دوفات سوی ښځی دکفن دفن خرڅ دچاپه ذمه دی؟

---

(۱). والمستحب فيه البياض الخ ويکره للرجل المزعفر والمعصفر والحرير ولا يکره للنساء اعتبارا بحال الحياة (غنية المستملی ص ۳۸ فی تکفينه) دا دکفن حکم دی څه رکم چی په ژوند کی بعضی مخصوصه رنګينی کپړی دسړی دپاره مکروه دی همدغه رکم دمرګ څخه وروسته به هم مکروه وی. ظفير

(۲). قال النبی ﷺ من احدث فی امرنا هذا ما ليس منه فهو ردمتفق عليه (مشکوٰة باب الاعتصام ص ۲۷). ظفير

(۳). ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص۷۹۵ ، ط. س. ج۲ ص۱۸۹. ظفير

جواب: په دی صروة کی دکفن اودفن خرڅ دخاوند پرذمه دی. قال فی الدر المختار: واختلف فی الزوج والفتوی علی وجوب کفنها علیه عند الثانی وان ترکت مالاً خانیه، ورجحه فی البحر ؒ وذکر فی شرح المنیة عن شرح السراجیة لمصنفها ان قول ابی حنیفة کقول ابی یوسف رحمهما الله . (۱) **فقط**

دمشرق طرف ته دجنازی په وړلو سره که پښې دقبلې طرف ته سی، نودرست دی: **سوال**: (۲۸۱۲) که چیری جنازه دمشرق طرف ته وړی نودمړی سر دقبلی طرف ته کړی اوکه نه دمشرق طرف ته؟ که سریې دمشرق طرف ته کړی نو دمړی پښې دقبلی طرف ته کیږی.

جواب: دمړی سرمخ ته کول په کاردی اوپه دی کی هیڅ حرج نسته چی دمړی پښې دقبلی طرف ته سی (۲). فقط

پنځم فصل: دجنازی لمونځ

دجنازی دلمانځه ځخه وروسته دکښېنستلو غلط رواج: **سوال**: (۲۸۱۳) دجنازی دلمانځه ځخه وروسته اکثره خلک دسلام ګرځولو ځخه وروسته کښېنی اوالحمد اودرود شریف وغیره وایی، اودجناب رسول الله ﷺ اوداصحابو اربعه ؓ ارواحو مبارکوته یې بخښی.

جواب: دجنازی دلمانځه ځخه وروسته بله یوه دعاء مشروعه نه ده، نوداکار دجنازی دلمانځه ځخه وروسته کول نه دی په کار (۳). فقط

که دطاعون په وجه څوک وتښتی اوهغه هلته مړسی نوجنازه به یی کول کیږی: **سوال**: (۲۸۱۴) بیلمانځان یاکم خلک چی دطاعون ځخه وتښتی نوکه چیری هغوی بل ځای ته ولاړ سی اوهلته مړه سی نو دهغوی دجنازی لمونځ په کاردی اوکه نه؟

جواب: دهغوی دجنازی لمونځ کول په کاردی (۴).

دلمانځه پریښوونکی کافرنه دی جنازه به یی کول کیږی: **سوال**: (۲۸۱۵) عمر خلکو ته وعظ اونصیحت وکی، اودلمانځه دپابندی تاکید یی ورته وکی، ټول په خپل غفلت او په سستی باندی پښیمانه سول اودلمانځه دکولو وعده یی وکړه، لیکن زید وویل چی که زه لمونځ کوم اوکه نه یی کوم ستا راباندی ځه، ماته دکارګری په وجه دومره فرصت

---

(۱). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۱۰، وعبارتها اذا ماتت المراة ولا مال لها قال ابو یوسف رحمه الله یجبر الزوج علی کفنها الخ وقال محمد رحمه الله لایجبر الزوج والصحیح الاول اهـ (ردالمحتار باب الجنائز ج۱ ص ۸۱۰ ، ط. س. ج۲ ص ۲۰۲). ظفیر

(۲). فی حالة المشی بالجنازة یقدم الراس کذا فی المضمرات (عالمگیری مصری باب فی حمل الجنازة ج۱ ص ۱۵۲، ط. ماجدیه ج۱ ص ۱۲۲). ظفیر

(۳). ولایدعوا للمیت بعد صلوة الجنازة لانه یشبه الزیادة فی صلاة الجنازه (مرقاة المفاتیح ج۲ ص ۳۲۹). ظفیر

(۴). هی فرض علی کل مسلم (درمختار ج۲ ص ۲۱۰). ظفیر

اومهلت نه پیدا کیږی چی لمونځ وکړم الخ دزید په دی خبرو سره دامر شرعی توهین لازمیږی اوکه نه؟ که چیری زید دتوبی څخه مخکی مړسی نودجنازی لمونځ به یی کول کیږی اوکه نه؟ شیخ عبد القادر جیلانی رحمه الله په غنیة الطالبین کی لیکلی دی، چی کم مسلمان باوجود دلمانځه دفرض گڼلوڅخه دسستی په وجه لمونځ ونه کړی اودی یوسړی دلمانځه طرف ته را وبلی اودی بیاهم لمونځ ونه کړی نوداسی سړی کافردی، ده لره دي دتوبی دپاره دری ورځی مهلت ورکول سی، نوکه چیری توبه ونه کاږی نوپه توره سره دي قتل سی، اوپر هغه دي لمونځ هم ونه سی داصحیح ده اوکه نه؟

جواب: حضرت شیخ عبدالقادر جیلانی رحمه الله دحنبلی مذهب دی یعنی دحضرت امام احمد بن حنبل رحمه الله دمذهب پیروی کوونکی دی دهغوی مذهب هم دادی کم چی هغوی په غنیة الطالبین لیکلیدی اودحضرت امام اعظم رضي الله عنه اودنورو امامانو مذهب دادی چی دلمانځه پریښوونکی فاسق دی اوواجب التعزیردی، کافرنه دی، نودهغه دجنازی لمونځ دي وسی. لقوله ﷺ صلوا علی کل بر وفاجر الحدیث. نوپه دی صورة کی زید فاسق دی، هغه لره په کاردی چی توبه وکاږی، اولمونځ شروع کړی، اودجنازی دلمانځه حکم پورته ذکرسو چی کول یی په کاردی، البته که چیری زجراً داسی خلگ شریك نسی کم چی مقتداء دی اونور خلگ لمونځ وکړی نوتنها داسی کول درست دی. فقط

<u>ماشوم ژوندی پیداسو اوبیا مړسونو حکم یی څه دی؟</u> سوال: (٢٨١٦) دیوسړی په کورکی هلك ژوندی پیداسو، اودری څلور ساعته وروسته مړسو، هغوی دجنازی دلمانځه څخه بغیر ماشوم پټ کی، اوغسل یی هم ورنه کی. نوپه دی صورة کی دجنازی څه حکم دی، اوددغه خلگو دپاره څه جرم اوسزا ده؟

جواب: کم ماشوم چی ژوندی پیداسی دهغه دجنازی لمونځ کول فرض (١) دی، بغیر دلمانځه ښخولو سره هغه خلگ گنهگار سوه چاته چی اطلاع وسوه، اوحکم دداسی مړی دلمانځه کم چی دلمانځه څخه بغیر دفن سوی وی دادی چی دهغه پرقبر دي جنازه وسی ترڅو پوری چی گمان دهغه دچاودلو او دخرابیدلو نه وی، چی ددی تحدید بعضو علمآء دری ورځی بیان کړیدی، اوصحیح داده چی څه موده یی مقرره نه ده، ترڅو پوری چی دچاودلو گمان یی نه وی، نوترهغه وخته پوری ورباندی دلمانځه کول فرض (٢) دی، نو

---

(١). ومن ولد فمات یغسل ویصلی علیه الخ ان استهل ای وجد منه مایدل علی حیاته بعدخروج اکثره (عالمگیری مصری ج١ ص ٨٢٨ ، ط. م. ج٢ ص ٢٢٧). ظفیر

(٢). وان دفن واهل علیه التراب بغیر صلاة اوبها بلا غسل الخ صلی علی قبره استحسانا مالم یغلب علی الظن تفسخه من غیر تقدیر هوالاصح (درمختار) لانه یختلف باختلاف الاوقات حرا وبردا او المیت سمینا وهزالا =

اوس کله چې دغه موده هم تیره سوه نوپه دغه خلګو باندی ګناه پاته سوه، ددی کفاره داده چې توبه اواستغفار دي وکړي، اوپه ائنده کی دي داسی نه کوی بس همداکافی ده، ددی ځخه زیات دي پردغه خلګو باندی څه تشدد ونه سی ځکه چې دناپوهی دوجه څخه داسی وسوه. فقط

که بی غسله اوبی جنازي دفن سی نوایا دهغه پرقبر باندی جنازه درسته ده؟ سوال: (۲۸۱۷) مړی یی بی غسله اوبی جنازی پټ کی، ایا دغسل څخه بغیر دهغه پرقبر باندی دجنازی کول جائزدی اوکه نه؟

جواب: په روایت دابن سماعه تردری ورځو پوری یاترعدم ظن دتفسخ دمړی پرقبر دهغه به لمونځ اداء سی اودهغه څخه وروسته ساقط کیږی ، فی الدر المختار اوبها بلا غسل فی الشامی هذا روایة ابن سماعه والصحیح انه لایصلی علی قبره فی هذه الحالة الخ ثم قال: وقال الکرخی یصلی وهو الاستحسان. فقط (۱)

دخودکشی کوونکی جنازه به کول کیږي: سوال: (۲۸۱۸) کم سړی چې خودکشی وکړی دهغه جنازه به کول کیږی اوکه نه؟

جواب: په دی کی اختلاف دی اوپه کولو باندی هم فتوٰی ده، کما فی الدر المختار من قتل نفسه ولوعمداً یغسل ویصلی علیه به یفتی (۲). فقط

دجنازي په صفونو کی دسجدی ځای پریښوول بی اصله دي: سوال: (۲۸۱۹) مشهوره ده چې دجنازی په لمانځه کی دصف بندی کولو په وخت کی دصفونو په مینځ کی یو دسجدی ځای پریښوول په کاردی، ددی څه اصل دی؟

جواب: ددی اصل نسته اوڅه ضرر یی نسته (۳). فقط

ښځه دجنازي لمونځ ورکولی سی اوکه نه؟ سوال: (۲۸۲۰) ښځه دجنازی لمونځ ورکولی سی اوکه نه؟

جواب: داخو ښکاره ده چې ښځه دسړیانو امامه کیدی نه سی، لیکن دجنازی په باره کی یی دالیکلی دی چې که چیری ښځه دجنازی په لمانځه کی امامه سوه نوکه څه هم امامت دهغې صحیح نه سو، او دسړیانو لمونځ په هغه پسی ونه سو لیکن چونکی پخپله دهغې

= وامکنة، بحر، وقیل یقدر بثلاثة ایام وقیل عشرة وقیل شهر (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۲۲ ، ط. س. ج۲ ص ۲۲۴). ظفیر

(۱). ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۲۲ – ۸۲۷ ، ط. س. ج۲ ص ۲۲۴. ظفیر

(۲). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۱۵ ، ط. س. ج۲ ص ۲۱۱. ظفیر

(۳). کله چې په دی کی سجده نسته نو بیابه دځای پریښولو څه فائده وی. ظفیر

لمونځ سوی دی په دی وجه فرضیت ساقط سو، ځکه چی دجنازی لمونځ که صرف یوه ښځه هم وکړی نوفرض کفایه اداء سی، لسقوط فرضها الخ درمختار، بواحد کما لو امت امرأة الخ ای امت رجلا فان صلاتها تصح وان لم یصح الاقتداء بها ([1])، فقط

ایا دوباره دجنازی لمونځ درست دی: **سوال**: (۲۸۲۱) دجنازی لمونځ دوباره کول څنګه دی؟ اودښخولو په وخت کی دمړی مخ ښوول څنګه دی؟

جواب: دجنازی لمونځ دوباره کول درست نه دی، اوپه دی کی څه تفصیل دی، کم چی دفقهی په کتابونوکی ذکر سوی دی، چی که چیری مخکی ولی لمونځ نه وی کړی، اونه دهغه په اجازه سره لمونځ وسو، بلکی داسی خلګو لمونځ وکی، چاته چی حق دمخکی والی نه وو، نوولی دوباره لمونځ کولی سی، اوکه چیری ولی اول لمونځ وکی نوبیا نورو ته اجازه نسته چی مکرر لمونځ وکړی، په درمختار کی دی: وان صلی هو ای الولی بحق بان لم یحضر من یقدم علیه لا یصلی غیره بعده الخ وفیه ایضا لان تکرارها غیر مشروع الخ ([2]) اودمړی مخ کتل درست دی، لیکن په کفن کی دپټولو څخه وروسته مخ ورخلاصول ښه نه دی.

دحرام کاره دجنازی لمونځ: **سوال**: (۲۸۲۲) زید دهندی سره نکاح وکړه، ددی څخه وروسته زید دهندی دسکه خور حفیظی سره هم نکاح وکړه، دواړی خوندی دزید په نکاح کی دی، زید حفیظه نه جلا کوی، اوس مسلمانانو لره دهغه سره څه معامله کول په کار دی، اوکه چیری زید مړسی نو دهغه دجنازی لمونځ کول په کاردی اوکه نه؟

جواب: دزید نکاح دحفیظی سره ونه سوه، ([3]) زید لره پکاردی چه حفیظه دځان څخه جلا کړی اوتوبه وکاړی کنی سخت عاصی اوفاسق به سی، او مسلمانانو لره دهغه سره تعلق پریښول لازم دی خوراك څښاك دی ورسره پریږدی اودوروولی څخه دی بیل کړی، البته کم وخت چی توبه وکاړی، اوحفیظه پریږدی نوهغه وخت دي ورسره تعلق شروع کړی، او که چیری زید په دی حالت کی مړسو نودهغه دجنازی لمونځ کول پکاردی، لکه څه رکم چی په حدیث شریف کی دی، صلوا علی کل بر وفاجر، الحدیث، یعنی دهریو نیك اوبد دجنازی لمونځ کوی. فقط

دجنازی دلمانځه دپاره وصیت او دهغه حکم: **سوال**: (۲۸۲۳) یوسړی وصیت وکی چی زما دجنازی لمونځ دي فلانی ورکی په یوې وجهی سره هغه سړی لمونځ ورنه کړی سو بلکی بل سړی لمونځ وکړی، نولمونځ وسو اوکه نه؟

([1]). ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۱۲ ، ط. س. ج۲ ص۲۰۸. ظفیر
([2]). الدرالمختار علی هامش ردالمحتار، باب صلاة الجنائز ج۱ ص۸۲۲، ط. س. ج۲ ص ۲۲۳. ظفیر
([3]). حرمت علیکم امهاتکم الخ وان تجمعوا بین الاختین (النساء) . ظفیر

جواب: لمونځ درست سو اوفرض اداء سوه. (۱) فقط

دقادیانی دجنازي لمونځ درست نه دي: **سوال**: (۲۸۲۴) یوسړی قادیانی سو. که هغه مړ سو نو جنازه به یی کول کیږی اوکه نه؟ اودمسلمانانو په هدیره کی دفن سی اوکه نه؟

جواب: هغه کافر اومرتد دی، که مړسی نو دجنازی لمونځ یی مه کوی او دمسلمانانو په قبرستان کی یی مه خښوی (۲). فقط

دجنازي دلمانځه ځخه وروسته بیا کورته راوړل اودعاء کول بدعت دي: **سوال**: (۲۸۲۵) دجنازی دلمانځه ځخه وروسته (ځینی کسان) مړی کورته راوړی اودعاء غواړی داجائز دی اوکه نه؟

جواب: کله چی دمړی دجنازی لمونځ وسو، نوبیا کورته راتلل اوپه لاس پورته کولو سره دعاء غوښتل نه دی په کار، ځکه چی دابدعت دی. فقط

دجنازي په لمانځه کي څلور تکبیرونه دي لیکن پنځه تکبیره ویونکی کافرنه دي: **سوال**: (۲۸۲۶) یوسنی سړی دجنازی په لمانځه کی پنځه تکبیره وایی نوهغه داسلام څخه خارج دی اوکه نه؟

جواب: پنځه تکبیره دجنازی په لمانځه کی ویل داحنافو په نزد مشروع نه دی، دجنازی په لمانځه کی څلورتکبیرونه دی اوپه کم روایت کی چی پنځه تکبیرونه دی، هغه منسوخ دی لیکن په دی وجه سره به دمسلمان تکفیر نه سی کیدی (۳)، البته سبی (صحابه ؤ ته ښکنځل کوونکو) روافضو ته بعضو فقهاؤ کافر ویلی دی. وتفصیله فی کتب الفقه. فقط

دڅپلیو سره دي دجنازي لمونځ نه کوي: **سوال**: (۲۸۲۷) دجنازی لمونځ دڅپلیو سره جائز دی اوکه نه؟

جواب: چونکی اعتبار دڅپلیو نه وی، نوپه دی وجه سره په دي څپلیو کی یاپه څپلیو باندی په پښو ایښوولو سره دي دجنازی لمونځ نه کوی. (۴) فقط

---

(۱). وفی الکبرٰی المیت اذااوصی بان یصلی علیه فلان فالوصیة باطلة وعلیه الفتوٰی (عالمگیری مصری ج۱ ص۱۵۳)

(۲)..اما المرتد فیلقی فی حفرة کالکلب (درمختار) ای لا یغسل ولا یکفن (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۳۳ ، ط. س. ج ۲ ص ۲۳۰). ظفیر

(۳). وهی اربع تکبیرات ﴿ یرفع یدیه فی الاولی فقط ﴿ ویثنی بعدها ﴿ ویصلی علی النبی ﷺ کما فی التشهد بعد الثانیة ﴿ ویدعو بعد الثالثة ﴿ ویسلم بلا دعاء بعد الرابعة ﴿ ولو کبر امامه خمسا لم یتبع لانه منسوخ (در مختار) لان الاثار اختلف فی فعل رسول الله ﷺ فروی الخمس والسبع والتسع وأکثر من ذلك إلا أن آخر فعله علیه الصلاة والسلام کان أربع تکبیرات فکان ناسخا لما قبله، عن الامداد. وفي الزیلعي: أنه ﷺ حین صلی علی النجاشي کبر أربع تکبیرات، وثبت علیها إلی أن توفي فنسخت ما قبلها (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۱۷ – ۸۱۸ ، ط. س. ج۲ ص ۲۱۲). ظفیر

(۴). ثم الشرط ﴿ شرعاً ما یتوقف علیه الشيء ولا یدخل فیه هی ستة طهارة بدنه ﴿ ومکانه ای موضع قدمیه =

دولد الزناء په غوږکی اذان او دهغه دجنازي حکم: **سوال**: (۲۸۲۸) دولد الزنا په غوږ کی اذان کول اودهغه دجنازی لمونځ کول ضروری دی اوکه نه؟

جواب: په غوږکی ورته داذان کول مستحب دی [۱]، اودهغه دجنازی لمونځ فرض دی په حدیث شریف کی دی، صلوا علی کل بر وفاجر، الحدیث [۲]، نو دولد الزناء دجنازی لمونځ کول په کاردی، کذا فی کتب الفقه [۳]. فقط

دجنازي دلمانځه ځخه ځوک بندول نه دي پکار: **سوال**: (۲۸۲۹) یوسړی نکاح سوی ښځه وتښتوله، بیا ددغه ښځی ځخه یوزوی پیدا سو، اویوځو میاشتی وروسته وفات سو، او هغه سړی په جنازه کی شریك سو، نوپر امام باندی لازم دی چی دغه سړی دجنازی ځخه بند کړی اوکه نه؟

جواب: دجنازی دلمانځه ځخه دي نه منع کوی، ځکه چي دا فرض کفایي ده، او دفرض داداء کولو ځخه ځوك مسلمان بندول که څه هم هغه فاسق وی جائزنه دی [۴]. فقط

دېمو جنازه دي هم وسي: **سوال**: (۲۸۳۰) دېمو او دېمانو دجنازی لمونځ جائزدی اوکه نه؟ اوضروری دی اوکه نه غیرِ ضروری؟

جواب: دجنازی لمونځ ددی خلکو هم ضروری دی، لقوله ﷺ صلوا علی کل بر وفاجر [۵]، الحدیث. فقط

چاچي هیڅکله هم لمونځ نه وی کړی دهغه دجنازی لمونځ هم ضروری دی: **سوال**: (۲۸۳۱) کم سړی چی چا هیڅ چیری په لمانځه کولونه وی لیدلی دهغه دجنازی لمونځ کول جائز دی اوکه نه؟

جواب: جائز بلکی ضروری دی [۶].

دبی لمانځه مرده دراکشولو خبره غلطه ده: **سوال**: (۲۸۳۲) داخبره مشهوره ده چی کم سړی

= او احدهما ان رفع الاخری وموضع سجود اتفاق فی الاصح (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب شروط الصلوٰۃ ج۱ ص۳۷۳ ، ط. س. ج۱ ص ۴۰۲). ظفیر

(۱). لایسن لغیرها (درمختار) ای من الصلوۃ والا فیندب للمولود (ردالمحتار باب الاذان ج۱ ص ۳۵۷ ، ط. س. ج۱ ص ۳۸۵). ظفیر

(۲). شرح فقه اکبر للملاعلی قاری ص ۲۹۱. ظفیر

(۳). وهی فرض علی کل مسلم مات خلا اربعة بغاة وقطاع الطریق الخ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۱۴ ، ط. س. ج۲ ص ۲۱۰). ظفیر

(۴). والصلاة علیه فرض کفایة بالاجماع (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص۸۱۱ ، ط. س. ج ۲ ص ۲۰۷). ظفیر

(۵). و (۶). الصلوۃ واجبة علی کل مسلم برا کان اوفاجرا وان عمل الکبائر رواه ابوداود (مشکوٰۃ باب الامامة ص ۱۰۰). ظ

په ټول عمرکی خلګو هيڅ چيري پرلمانځه کولو نه وی ليدلی، نودهغه دجنازی لمونځ دي نه کول کيږی، اوځلوينبت قدمه دي راکښ کړی، هلته دي جنازه وسی، په حقيقت کی داخبره صحيح ده اوکه نه؟

جواب: داخبره غلطه مشهوره ده، دهرنيك اوبدجنازه کول په کاردی اوراکشول يی درست نه دی، دهغه دپاره استغفار کول په کاردی، ذليله کول يی نه دی په کار، ځکه چی اخر کلمه ويونکی مسلمان خودی ([1]). فقط

په جومات کی دجنازی لمونځ مکروه دی: **سوال**: (٢٨٣٣) دحنفيانوپه نزدپه کمو جوماتونو کی چی فرض لمونځونه په جماعت سره کيږی په هغه کی دجنازی لمونځ دجنازې په جومات کی په اينبوولو سره جائز دی اوکه نه؟

جواب: قال فی الدر المختار وكرهت تحريما وقيل تنزيهاً في مسجد جماعة هو اى الميت فيه وحده أو مع القوم واختلف فی الخارجة عن المسجد وحده اومع بعض القوم والمختار الكراهة مطلقاً خلاصه، بناءًا على أن المسجد انما بنى للمكتوبة وتوابعها الخ وهو الموافق لاطلاق حديث أبى داؤد من صلى على ميت فی المسجد فلا صلاة له، قال فی ردالمحتار قوله فلا صلاة له هذه رواية ابن ابى شيبه ورواية احمد وابى داود. فلاشيئ له وابن ماجه فليس له شيء، وروى فلا اجر له، وقال عبد البر هى خطاء فاحش والصحيح فلا شيئ له الخ ([2])من صلى على ميت في مسجد يقتضي كون المصلى في المسجد سواء كان الميت فيه أو لا، فيكره ذلك أخذا من منطوق الحديث، ويؤيده ما ذكره العلامة قاسم في رسالته من أنه روي: أن النبي ﷺ لما نعى النجاشي إلى أصحابه خرج فصلى عليه في المصلى قال: ولو جازت في المسجد لم يكن للخروج معنى اهـ. مع أن الميت كان خارج المسجد. شامی ج١ ص ٥٩٤ باب صلٰوة الجنائز.

ددی رواياتو ښخه معلومه سوه چی دحنفيانو په نزد دجماعت په جومات کی دجنازی لمونځ مکروه دی اوپه دی کی اختلاف دی چی مکروه تحريمی دی اوکه تنزيهی ([3]) فقط

دحضرت سعد رضی الله عنه واقعه اودهغه جواب:**سوال**: (٢٨٣) دمسلم شريف دالاندينی حديث شريف موږ حنفيانو لره قابلِ حجت اوواجب العمل کيدی سی اوکه نه؟ عن ابی سلمة بن عبدالرحمٰن ان عائشة رض لما توفى سعد رض بن ابی وقاص قالت ادخلوا به المسجد الخ،

([1]). ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص٧٢٧ – ٨٢٨ ، ط. س. ج٢ ص ٢٢۴ – ٢٢٢ . ظفير

([2]). ايضا ج١ ص ٨٢٨ ، ط. س. ج٢ ص ٢٢٢. ظفير

([3]). ويظهر ان الاولى كونها تنزيها اذا الحديث ليس هو نصا غير مصروف ولا قرن الفعل بوعيد (حاشيه مشكوٰة ص ١۴۵) . ددی ښخه معلومه سوه چی مکروه تنزيهی لره ترجيح ده. والله اعلم. ظفير

جواب: نه سی کیدی، دا (حدیث شریف) مؤوّل دی اومبنی علی العذر دی، ددی څخه علاوه نورو حضراتو په دی باندی انکار فرمایلی دی (۱).

که پرماشوم باندی دناپوهی په وجه جنازه ونه کړی نوڅه حکم دی: **سوال**: (۲۸۳۵) دیو سړی په کور کی انجلی پیداسوه څه وخت ژوندی وه بیا مړه سوه، دناپوهی په وجه سره دجنازی دلمانځه څخه بغیر پټه سوه، په څلورمه پنځمه ورځ چی معلومات وسو، نوجنازه وسوه، دکلی خلګو دغصی څخه هغه سړی دځان څخه جلا کی اوتنګوی یی نوپه دی باره کی څه حکم دی؟

جواب: په درمختار کی دی چی کم ماشوم ژوندی پیداسی اوبیا وروسته مړسی، نوهغه لره دغسل ورکولو څخه وروسته دهغه دجنازی لمونځ کول په کاردی (۲)، اوداهم په درمختار کی دی چی که چیری دلمانځه څخه بغیر مړی پټ سی، نودهغه په قبر باندی دجنازی لمونځ ترهغه وخته پوری کول په کاردی، چی دمړی دچاودلو اودرژیدلو ګمان نه وی، اوددی اندازه دهری یوی مځکی په حالت باندی کیدی سی، اوبعضو فقهاؤ فرمایلی دی چی تردرو ورځو پوری دهغه په قبر باندی لمونځ کولی سی، اوبعضو ویلی دی چی ترلسو ورځو (۳) پوری، بهرحال داچی وویل سوه چی دهغه پرقبر باندی دجنازی لمونځ دی وسی داحکم شرعی دی، ددی په وجه سره لمونځ کوونکو لره مطعون کول او تنګول اودهغوی سره مقاطعت اومتارکت کول حرام اوناجائز دی اوداسی کونکی عاصیان او فاسقان دی. فقط

دجُمعي په ورځ دستنو څخه مځکی دجنازی لمونځ کول: **سوال**: (۲۸۳۶) دانبار چاؤنی جامع جومات ته چی کله دچاجنازه راسی دجُمعي په ورځ نودهغه دجنازی لمونځ دجُمعي دفرضوڅخه وروسته دستنوڅخه مځکی وکی اوجنازه دجومات څخه په دباندی ایښوولو سره کوی داجائزدی اوکه نه؟

جواب: دا صورة چی جنازه دجومات څخه دباندی وی اولمونځ ګذاره په جومات کی وی،

---

(۱). پوره حدیث په دې ډول دی، قالت ادخلوا به المسجد حتی اصلی علیه فانکر ذلك علیها فقالت والله لقد صلی رسول الله صلی الله علیه وسلم علی ابنی بیضاء فی المسجد سهیل واخیه، رواه مسلم (مشکوٰة باب المشی بالجنازة والصلاة علیها ص ۱۴۵) وردته عائشة ﷺ یجوز ان یکون ذالك بضرورة دعت الیه وقد یروی ان رسول الله ﷺ کان معتکفا لهذا صلی فی المسجد وایضا قالوا ان مصلی المسجدکان مکانا متصل المسجد فیحتمل ان روایة الصلوة فی المسجد باعتبار کونه قریبا من المسجد (اللمعات حاشیه مشکوٰة ص ۱۴۵). ظفیر

(۲). ومن ولد فمات یغسل ویصلی علیه ان استهل ای وجد معه مایدل علی حیاته بعدخروج اکثره (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج ۱ ص ۸۲۸ – ۸۲۹ ، ط. س. ج۲ ص ۲۲۷). ظفیر

(۳). حواله څو ځایه تیره سویده. ظفیر

دېته بعضو فقهاؤ جائز فرمايلي دی، ليکن اصح داده چې داصورة هم مکروه دی. کذافی الدر المختار. باقی دا چې دجُمعې دفرضو څخه وروسته دجنازی لمونځ وکی، اوسنت دجنازی دلمانځه څخه وروسته وکړی نودا جائزدی په دی کی څه حرج نسته (۱). فقط

کم سړی چی دلمانځه او دروژی څخه بندول کوی او دحج او دتلاوة څخه خلک منع کوی نو دهغه جنازه کول څنګه دی؟ سوال: (۲۸۳۷) زيد دعوه کوی چی زه کامل صوفی او عارف يم، اوخپل مريدان دلمانځه روژی، زکوٰة حج دقرآن پاك دتلاوت څخه منعه کوی، خپل طالب ته وايی چی مرشد ته تعظيمی سجده کوه، اوزنانو ته دبی پرده ګی ويناکوی، وغيره وغيره، نو دداسی سړی دپاره څه حکم دی، او دهغه دجنازی لمونځ کول او د مومنانو په قبرستان کی يی ښخول جائزدی اوکه نه؟

جواب: دزيد دعوٰی دنصوصو قطعيه ؤ صريحه ؤ څخه خلاف ده او دهغه انکار دشريعت دخبرو څخه ښکاره دی اودلمانځه روژی اودزکوٰة وغيره څخه پخپله کفر (۲) دی، او تجويز دسجدی لغيرالله کفر دی، قال الله تعالی لاتسجدوا لشمس ولا للقمر واسجدوا لله الذی خلقهن (۳)، الآية نوزيد چی کم قائل دی دکفری کلماتو اوداعتقاداتو کفريه محدثه ؤ اواعتقاد لرونکی دی دمحرمه ؤ، عارف اوصوفی نه دی بلکی ملحد اوګمراه کوونکی دی اوددی حديث شريف مصداق دی، واتخذوا رؤوسًا جهالا فضلوا واضلوا (۴)، نو هغه پير جوړول او دهغه سره بيعت کول حرام دی:

ای بسا ابليس ادم روئی هست　　　　پس بهر دستی نبايد داد دست

اوکه چيری دغه ذکرسوی سړی په همدی اعتقاد باندی مړسی نودهغه دجنازی لمونځ مه کوی اودمسلمانانو په قبرستان کی يی مه دفن کوی. فقط

درضاعی خورسره دنکاح کول کفرنه دی دهغه دجنازی لمونځ درست دی: سوال: (۲۸۳۸) يو مسلمان وفات سو، بعضو کسانو هغه ته کافر ووايه، اودجنازی لمونځ يی باندی ونه کی اوچی چا وربانديی وکی نوهغوی يی ملامت کړل، اوکافر يی ورته ووايه، په دی وجه سره

---

(۱). وکرهت تحريما وقيل تنزيها فی مسجد جماعة هوای الميت فيه وحده اومع القوم واختلف فی الخارجة عن المسجد وحده اومع بعض القوم والمختار الکراهة مطلقا الخ (الدر المختار علی هامش رد المحتار باب صلوة الجنائز مطلب فی کراهة صلاة الجنائزة فی المسجد ج۱ ص ۸۲۷ ، ط. س. ج۲ ص ۲۲۴ – ۲۲۵). ظفير

(۲). من قال لا اصلی جحودا او استخفافا اوعلی انه لم يؤمر اوليس بواجب فلا شك انه کفر فی الکل (شرح فقه اکبر ص ۲۰۹). ظفير

(۳). حٰم السجده : ۱۹. ظفير

(۴). دحديث پوره الفاظ دادی حتی اذا لم يبق عالما اتخذ الناس رؤسا جهالا فسئلوا فافتوا بغير علم فضلوا واضلو، متفق عليه (مشکوٰة کتاب العلم فصل اول ص ۳۳). ظفير

چي دوفات سوی میل اومحبت دخپل زوی سره وو، او زوی یی کافر وو، ځکه چي دهغه زوی دکمی ښځی سره نکاح کړی وه، هغې دده دمور شیدی چښلی وی، نوپه دی صورة کی شرعًا څه حکم دی؟

جواب: په دی صورة کی به پر زوی باندی دکفر حکم نه کیږی اوپر وفات سوی پلار باندی به هم دکفر حکم نه کیږی، لهذا دهغه دجنازی لمونځ کول واجب اوفرض دی، لقوله ﷺ صلوا علی کل بر وفاجر (١)، الحدیث، نوکمو خلګو چی دهغه دجنازی لمونځ وکی هغوی دشریعت دحکم موافق عمل وکی، اوکمو خلګو چی دهغه دجنازی لمونځ ونه کی، اوکوونکی یی ملامت کړل هغوی پرغلطی باندی دی اوعاصیان دی هغوی لره توبه کښل په کاردی. فقط

که هندوان اومسلمانان په یوځای کی وسوزی اومړه سی نوجنازه به یی څنګه کوی؟ سوال:
(٢٨٣٩) یوځو کسان مسلمانان اوهندوان په اورکی وسوزل اومړه سول اونه معلومیدله چی هندو کم یودی اومسلمان کم یودی نو دجنازی لمونځ به یی څنګه کوی؟

جواب: دمسلمان په نیت سره دی لمونځ وسی. کذا فی الشامی (٢) . فقط

درسیو پرکټ باندي دجنازي په اینبولو سره دجنازي لمونځ جائزدي: **سوال**: (٢٨٤٠) په رسۍ باندی اوبدل سوی کټ پرکم باندی چی لمونځ جائزنه دی، پرهغه باندی دمړی په اینبولو سره دجنازی لمونځ درست دی اوکه نه؟ که چیری (دغه کټ) پلیت وی نو پاکه کپړه وباندی اچول کافی دی اوکه نه؟

جواب: په رسۍ باندی پراوبدل سوی کټ باندی لمونځ هم جائزدی اوچی جنازه وباندی اینبوول سوی وی، نومخ ته دهغه په اینبولو سره دجنازی لمونځ صحیح دی، اوکه چیری پلیت وی نوپاکه کپړه دی وباندی وغوړوی اومړی دي وباندی کښی ښوول سی.

په داسی مړی باندی جنازه ونه سوه دچاچی په اسلام کی شک وو، نوددی څه حکم دی؟

سوال: (٢٨٤١) یوه بنګی ښځه مسلمانه سوه، څه موده وروسته هغه بیا خپل اصلی مذهب ته واوښتله، بیا مسلمانه سوه، علی هذادری واره هغې داسی وکړل، بیا دمسلمان کیدلو څخه وروسته هم هغې ماسوا دزنا اوشراب خوری څخه څه کار موافق د شریعت

---

(١). شرح فقه اکبر ص ٩١. ظفیر

(٢). اختلط موتانا بکفار ولا علامة اعتبر الاکثر فان استووا غسلوا واختلف فی الصلوة علیهم ومحل وقتهم کدفن ذمیة حبلی من مسلم قالوا والاحوط دفنها علی حدة (درمختار) اختلف فی الصلوة علیهم قال فی الحلیة فان کان بالمسلمین علامة فلا اشکال فی اجراء احکام المسلمین علیهم والا فلو المسلمین اکثر صلی علیهم وینوی بالدعاء المسلمین الخ (ردالمحتار باب الاجنائز ج١ ص ٨٠٥ ، ط. س. ج٢ ص٢٠٠ – ٢٠١). ظفیر

ونه کی، بلکی دخپل ورور په ناجوړی کی یی یوه بزه په ماتارانی (هندو مذهبی مشر) باندی نذرانه کړه اوسجده یی هم ورته وکړه، دغه ښځه دیوځو ورځو ناجوړتیا څخه وروسته مړه سوه، دمحلی خلگو ماته دجنازی دلمانځه دپاره وویل، نوما انکار وکی، او دجنازی لمونځ می ونه کی، نوپه دی صورة کی څه حکم دی؟

جواب: په حدیث شریف کی حکم دی، صلوا علی کل بر وفاجر الحدیث، یعنی دهریو نیك اودبد (مسلمان دجنازی لمونځ کول په کاردی نوددی وجه ددغه نوی مسلمانی ښځی دپاره ددغه نوی مسلمانی ښځی دجنازی لمونځ کول په کاروو که څه هم هغه فاسقه او فاجره وی، نوکه چیری دهغه دجنازی لمونځ بعضو مسلمانانو اداء کړی وو نوخیر، اوکه نه نوتهول گنهگار سول، توبه دي وکاږی. فقط

دجنازی دلمانځه صفونه: **سوال**: (٢٨٤٢) زموږ په ملك کی دامسئله خپره ده چی دجنازی کولو په وخت کی مقتدیان دفاصلی سره ولاړوی. ایادجنازی لمونځ اوپه نورو لمونځونو کی فرق سته؟

جواب: په دی باره کی دجنازی په لمونځ اوپه نورو لمونځونو کی څه فرق نسته، صف متصل کیدل په کاردی، په مینځ کی فاصله پریښوول مکروه دی (١) . فقط

دغیر مقلد دجنازی په لمانځه کی شرکت درست دی: **سوال**: (٢٨٤٣) که یوسړی عالم فاضل غیرِ مقلد مړسی اوهم غیر مقلد دهغه دجنازی لمونځ ورکوی اوپه دغه غیر مقلد پسی یوحنفی عالم اقتداء وکړی، سره ددی چی ددی څخه مخکی به یی خلگ دهغه سره دمیل اومحبت څخه منع کول. نوپه دغه حنفی باندی به څه مؤاخذه وی اوکه نه؟

جواب: ددغه حنفی عالم دغه فعل چی په غیرمقلد امام پسی یی دغیر مقلد مرده دجنازی لمونځ اداء کی، قابل دمؤاخذی نه دی، په حدیث شریف کی دی: صلوا خلف کل بر وفاجر وصلوا علی کل بر وفاجر الحدیث (٢). حاصل دادی چی حضور ﷺ فرمایلی دی چی په هریو نیك اوبد پسی لمونځ کوی اودهر یونیك اوبد دجنازی لمونځ کوی، نو غیر مقلدین هم کافران خونه دی چی دومره تشدد په دی کی کول کیږی. بیشکه داضروری ده چی دغیر مقلدو دعقیدو دفسادپه وجهی سره حتی الوسع دوی امام جوړول نه دی په کار. لیکن که چیری اتفاقا داسی وسوه چی غیر مقلد امام وی اوپه هغه پسی چالمونځ وکی، خصوصًا دجنازی لمونځ نوپه دی کی پردغه لمونځ کونکی حنفی باندی طعن اوتشنیع بی

---

(١). وینبغی ان یامرهم بان یتراصوا ویسدوا الخلل ویسووا مناکبهم (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الامامة ج١ ص ٥٣١ ، ط. س. ج١ ص ٥٦٨). ظفیر

(٢). شرح فقه اکبر ص ٩١. ظفیر

ځایه ده اوناجائز دی اودهغه تفسیق اوتضلیل ناروا دی. فقط

دجنازي په لمانځه کي دفاتحي ویل: ([1]) **سوال**: (۲۸۴۴) دجنازی په لمانځه کی دسورة فاتحی ویل جائز دی اوکه نه؟ که جائز وی نو دکم تکبیر په وخت کی؟

جواب: دحضرت امام ابوحنیفه ﷺ په نزد باندی دجنازی په لمانځه کی دسورة فاتحی ویل درست نه دی، لیکن که چیری ددعاء په نیت یی ووایی نوبیا درسته ده او ددی محل دتکبیرِ اولی څخه وروسته ([2]) دی.

که داختر دلمانځه په وخت کي جنازه راسي نوځه کول په کاردي؟ سوال: (۲۸۴۵) که چیری دجنازی لمونځ اوداختر لمونځ جمع سی نوداختر دلمانځه څخه وروسته به دجنازی لمونځ کول کیږی اوکه نه خطبه؟

جواب: دجنازی لمونځ دخطبی څخه مخکی کول په کاردی، نوچی دهغه څخه فارغه سی، نوخطبه دي ووایی، ځکه چی دجنازی لمونځ فرض دی، اوداختر خطبه سنت ده، ښکاره ده چی فرض دسنتو څخه مقدم وی. قال الشامی فی تحت قول درالمختار وتقدم صلوٰة الجنازة علی الخطبة وذاك بفرضیتها وسنیة الخطبة، شامی ج اول، ([3])

په عیدګاه کي لمونځ مکروه نه دی: **سوال**: (۲۸۴۶) په عیدګاه کی دجنازی لمونځ مکروه دی اوکه نه؟

جواب: دفقهی په کتابونو کی تصریح ده چی دجنازی لمونځ دجُمعې په جومات کی مکروه دی، یعنی په کم جومات کی چی پنځه وخته جُمعه کیږی یاجُمعه اوپنځه وخته لمونځ په جماعت سره کیږی لکه چی په درمختار کی دی: وکرهت تحریما وقیل تنزیها فی مسجد جماعة الخ ([4])، نو ددی قید دفی مسجد جماعة، څخه معلومیږی چی په عیدګاه

([1]). سورة فاتحه په جنازه کی ویل څنګه دی؟ په دې مسئله کی دحنفی مذهب او ددرو ۳ نورو مذهبونو فتوٰی او مفصل دلائل اوبحث، علامه شرنبلالی رحمه الله چی دمشهور فقهی کتاب نور الایضاح مصنف دی، په خپله یوه مستقله رساله کی لیکلی دی، دهغه دارساله نامداره ده په (**النظم المستطاب لحکم القراءة فی صلاة الجنازة بأمّ الکتاب**) سره، دارساله تر نن ورځی پوری دمصر په جامعهٔ ازهر کی مخطوطه وه، الحمدلله چی مورته یې نسخه په لاس راغله ، اوددین دخدمت اوعلماؤ دشوق په خاطر مو دفتاوی دار العلوم دهمدې پنځمی حصې سره په پای کی درج کړه، په ښایسته کتابت، تعلیق او تحقیق سره مو مزیّنه کړه، هیله ده چی دمطالعه کوونکو علماء کرامو، طلباء عظامو، محققینو اوباحثینو تنده به پرې ماته سی، اومورته دزړه له کومی دخیردعا وکړی. حقانی

([2]). وعین الشافعی الفاتحة فی الاولی وعندنا تجوز بنیة الدعاء وتکره بنیة القرآءة لعدم ثبوتها فیها عنه ﷺ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلوة الجنائز ج۱ ص ۸۱۷ ، ط. س. ج۲ ص ۲۱۳ – ۲۱۴) . ظفیر

([3]). ردالمحتار الشامی باب العیدین ج۱ ص ۷۷۵ ، ط. س. ج۲ ص ۱۲۷ . ظفیر

([4]). الدرالمختار باب الجنائز مطلب صلاة الجنائزة فی المسجد ج۱ ص ۸۲۷ ، ط. س. ج۲ ص۲۲۴. ظفیر

کی دي دجنازی جماعت جائزوی لیکن احوط دا معلومیږی چی کله دعیدګاه بانی دا دجنازی دلمانځه دپاره نه ده جوړه کړی، نودجنازی لمونځ په دی کی نه دی کول په کار البته کم جومات چی دجنازی دلمانځه دپاره مخصوص سوی وی نوپه هغه کی (بیا دجنازی لمونځ کول) درست دی. فقط

داویل چی زماجنازه مه کوی کفر نه دی دهغه جنازه به کول کیږی: **سوال**: (۲۸۴۷) یوسړی وفات سو، هغه په خپل ژوند کی دا الفاظ ویلی وه چی زما په جنازه کی دي ثوك لمونځ نه کوی کنی په اخرت کی به یی زه دامن ګیریم، په دی خبره بعضوکسانو قسم واخیستی چی موږ به دده جنازه نه کوو، په دغه رکم زیاتره خلګو دده دجنازی ثخه انکار وکی، په دی خیال باندی چی دا الفاظ دکفر دی، لیکن احقر دغه دمړی خبره پر جهالت باندی محمول کړه اولمونځ می باندی وکی اوقسم اخستونکی ته می دقسم دکفاری ورکولو وینا وکړه، دادرسته ده اوکه نه؟

جواب: دهغه دجنازی لمونځ کول په کاروو، دهغه دغه قول کفرنه وو لهذا کمو خلګو چی دهغه دجنازی لمونځ وکی دادرست سو، اوکه په قسم اخستونکو کی چا دجنازی لمونځ کړی وی، نوپر هغوی باندی دقسم کفاره واجبیدل تاسی صحیح ویلی دی. فقط

په کم امام پسی چی وقتی لمونځ نه کوی په جنازه کی دهغه امامت: **سوال**: (۲۸۴۸) که چیری دوه ثلور کسان په یوه امام پسی لمونځ نه کوی نوپه دغه امام پسی دهغوی دجنازی لمونځ کیږی اوکه نه؟

جواب: په هغه پسی دجنازی لمونځ کیږی، لیکن که چیری ددغه امام دعیوبو اونقصان دشرع په وجه سره یی هغه دامامت ثخه لیری کړی وی یعنی په دی وجه سره چی هغه فاسق دی نودهغه امامت په ټولو لمونځونو کی مکروه دی، اودجنازی په لمانځه کی هم مکروه دی. ([1])

که چیری ثوک دجنازی لمونځ ورکونکی نه وی نوڅه دی وسی؟ **سوال**: (۲۸۴۹) که چیری په کلی کی ثوك مړسی اودجنازی لمونځ ورکونکی ثوك نه وی، که ثوك سړی تعلیم یافته هم وی لیکن دجنازی لمونځ نه سی ورکولی، نوڅه کول په کاردی؟

جواب: دمړی جنازه ضرور کیدل په کاردی کم ازکم که یوسړی هم دجنازی لمونځ وکی نوفرضیت به اداء سی، کنی ټول به ګنهګار ([2]) وی. فقط

دښځی دجنازی لمونځ به دخاوند په حکم سره کیږی اوکه نه دپلار؟ **سوال**: (۲۸۵۰) یوه ښځه

([1]). ویکره امامة عبدالخ وفاسق (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الامامة ج۱ ص۵۲۳ ، ط. س. ج ۱ ص ۵۵۱). ظ

([2]). والصلاة علیه الخ فرض کفایة بالاجماع (ایضا ج۱ ص ۸۱۱ ، ط. س. ج۲ ص ۲۰۷). ظفیر

وفات سوه دهغې خاوند اوپلار دواړه موجود دی نودجنازې دلمانځه دپاره دچا اجازه معتبره ده؟

جواب: په دی صورة کی پلار زيات حقداره دی چی پخپله جنازه وکړی یابل چاته اجازه ورکړی په درمختار کی دی، ثم الولی بترتيب عصوبة الانكاح الخ وله الخ الاذن لغيره لانه حقه فيملك ابطاله الخ درمختار، واقره الشامی (١).

دمنکراتو په وجه دي جنازه نه پريږدی: **سوال**: (٢٨٥١) که دچا دپير اودمرشد دجنازې په مخ کی هندوان خلک باجه ږغوی اودکور دخلګو دمنع کولو باوجود هغوی نه منع کيږی، نوپه داسی صورة کی عامو مسلمانانو لره اوعالمانو لره په دغه جنازه کی شرکت کول پکاردی اوکه نه؟

جواب: په شامی کی منقول دی چی دمنکراتو په وجه دي په جنازې پسی تلل نه پريږدی بلکی دمنکراتو څخه دي منع وسی: ولا تترك لما يحصل عندها من منكرات ومفاسد كاختلاط الرجال بالنساء وغير ذلك لان القربات لا تترك لمثل ذلك بل على الانسان فعلها وانكار البدع بل وازالتها ان امكن اه قلت : ويؤيّد ذلك ما مرّ من عدم ترك اتباع الجنازة وان كان معها نساء نائحات. (٢) فقط

په شک سره لمونځ نه ماتيږی: **سوال**: (٢٨٥٢) زيد دجنازې لمونځ ورکی، بيا چی يو څو قدمه ولاړی، نومعلومه سوه چی دذکر پرسر يی دمتيازو څاڅکی راغی، نو ددفن څخه وروسته هغه يوازی پرقبر باندی لمونځ وکی، نودغه لمونځ صحيح سو اوکه نه؟

جواب: مخکنی لمونځ سوی وو په داسی شبهی سره لمونځ نه فاسديږی (٣) اودوباره پر قبر باندی دجنازې لمونځ کول نه وو په کار. فقط

په شپه کی دجنازې لمونځ: **سوال**: (٢٨٥٣) په شپه کی دجنازې لمونځ کول په کاردی او که نه؟ **جواب**: په شپه کی دجنازې لمونځ درست دی (٤)، فقط

دمړی پرهډوکو باندی غسل اولمونځ نسته: **سوال**: (٢٨٥٤) يوسړی په ځنګل کی وفات سو پنځه ورځی وروسته يی پته ولګيده ليکن دمړی ټول بدن پيدانسوصرف دسرخه هډوکی

(١). الدر المختار على هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٣٢ وص ٨٢٤ ، ط. س. ج٢ ص ٢٢٠. ظ

(٢). ردالمحتار باب صلاة الجنائز مطلب فی زيارة القبور ج١ ص ٨٤٣ ، ط. س. ج٢ ص٢٤٢. ظفير

(٣). وشك بالحدث اوبالعكس اخذ باليقين (الدر المختار على هامش ردالمحتار نواقض الوضو ج١ ص ١٤٠ ، ط. س. ج١ ص ١٥٠). ظفير

(٤). وكره تحريما صلوة ولو على جنازة الخ مع شروق واستواء وغروب (درمختار) قوله على جنازة ای اذا حضرت فی ذلك الوقت (ردالمحتار كتاب الصلوة ج١ ص ..... ، ط. س. ج١ ص ٣٧٠). ظفير

يې پيدا سوه. اوهغه هم دسركار په قبضه كې دي، ددغه مرده دتجهيز اودتكفين څه صورة دی؟

جواب: په دې صورة كې ددغه هډوكو دغسل اودكفن هيڅ صورة نسته، دغه هډوكې چې كله دسركار څخه دركول سوه نوهمدغسې دې په يوځاى كې ښخ سي. په درمختار كې دي: وجد رأس ادمي اواحد شقيه لا يغسل ولا يصلى عليه بل يدفن الا ان يوجد اكثر من نصفه ولو بلا رأس الخ (١). فقط

پركټ باندې په ايښولو سره دجنازې لمونځ: **سوال**: (٢٨٥٥) دجنازې لمونځ پركټ باندې جائزدی اوكه نه؟ اوپه فتاوىٰ دمولانا عبدالحی" كې چې كم مذكور دی چې دحضور ﷺ دجنازې لمونځ په سرير باندې سوی وو، نوآيا دهغه سرير څخه همدا كټ مراد دی اوكه تخته مراده ده، اودحضرت رسول الله ﷺ په جنازه كې څلور ياران كبار ټول موجود وه كه نه؟ اودجنازې لمونځ چا وركړی وو. دكټ خبره مو ځكه وليكله چې علماء كرام په دې ځاى كې فرمايي چې دجنازې دلمانځه دپاره مړی پر مځكه باندې ايښوول شرط دی كم چې په شامي وغيره دفقهې په كتابونو كې مذكور دی يا سند تحرير وفرماياست.

جواب: جائز دی، كما هو معمول فى السلف والخلف (٢). فقط

په جومات كې جنازه په داسې شان سره چې مړی دباندې وي: **سوال**: (٢٨٥٦) ديو جومات لمونځ ګذاره غواړي چې دمحراب پرځاى يوه كوچنۍ دروازه جوړه سي، اوپر هغه دروازې ولګول سي اومړی دجومات دمحراب څخه دباندې كښې ښوول سي اودروازه خلاصه سي، په دې طريقې سره په جومات كې دجنازې لمونځ كول جائزدی اوكه نه؟

جواب: صحيح اومختاره (خبره) داده چې په دې سره كراهت نه مرتفع كيږي، كما فى الدر المختار، والمختار الكراهة مطلقا الخ اى سواء كان الميت فيه اوخارجه هوظاهر الرواية الخ شامی، وهو الموافق لاطلاق حديث ابى داود من صلى على ميت فى المسجد فلا صلاة له (٣). **فقط**

---

(١). ايضا ج١ ص ٨٠۴ ، ط. س. ج٢ ص ٣٧٠. ظفير

(٢). ووضعه وكونه هو اواكثره امام المصلى الخ فلا تصح على غائب ومحمول على نحو دابة وموضوع خلفه (در مختار) على نحو دابة اى المحمول على ايدى الناس فلا تجوز الا من عذر ؒ (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨١٢ ، ط. س. ج٢ ص ٢٠٨) ددی څخه معلومه سوه چې كه چيرې مړی پركټ باندی كښې ښوول سي او دجنازې لمونځ وسي نوجائز دی ځكه چې دا ددابه اوانسان غوندی ساه لرونكی شيان نه دی، اوپه كټ باندی كيدل حكماً پرمځكه باندی كيدل دی، پرآنحضرت ﷺ باندی چې دجنازې لمونځ كله وسو په دې وخت كې دده ﷺ جسم مبارك پركټ باندی ؤ، ددې څخه څه مراد دی، صراحةً هيڅ معلوم نه سوه، دده ﷺ دجنازې دلمانځه امامت هيچا نه دی، انفراداً (جلا جلا) خلګو لمونځ وكی، حضرت صديق اكبر ؓ دا طريقه خلګوته ښوولی وه. ظفير

(٣). وګوری: ردالمحتار باب صلاة الجنائز. مطلب فى كراهة صلاة الجنائز فى المسجد ج١ ص ٨٢٧ ، ط. س. ج٢ ص ٢٢۴. ظ

دجنازي دلمانځه څخه وروسته دعاء مشروع نه ده: **سوال**: (۲۸٥۷) عن ابی هریرة ﷺ قال قال رسول الله ﷺ اذا صلیتم المیت فاخلصوا له الدعاء (ابوداود وابن ماجه) عن واثلة بن الاسقع قال صلی بنا رسول الله ﷺ علی رجل من المسلمین فسمعته یقول اللّٰهم ان فلان بن فلان فی ذمتك وحبل جوارك فقه من فتنة القبر وعذاب النار وانت اهل الوفاء والحق، اللّٰهم اغفر له وارحمه انك انت الغفور الرحیم، نوایا دجنازي څخه وروسته دعاء مشروع ده اوکه نه؟

جواب: دجنازي دلمانځه څخه وروسته دعاء مشروعه نه (۱) ده. اوپه دی احادیثو کی ددعاء څخه مراد دجنازي دلمانځه دعاء ده، یعنی داول حدیث مطلب دادی چی کله تاسی دجنازي لمونځ کوی نوپه هغه کی دجنازي دعاء په اخلاص سره (طلب کوی) همدغه رکم په دوهم حدیث شریف کی په صفا سره داموجود دی چی دجنازي دلمانځه دعاء مراده ده. فقط

دقبرستان په جومات کی دجنازي لمونځ: **سوال**: (۲۸٥۸) زموږ په قبرستان کی یوجومات دی، چی دهغه دري محرابونه اودوی مناری دی کرسی یې څه اندازه لوړه ده، صحن یې پوخ دی، دختلو دپاره یې دمشرق طرف ته ځینی دی، لیکن دچت اوچتري دنیستوالی په وجه سره طرف ثانی ته منا یادهلیز وایی، دکله څخه چی دغه جومات جوړ سوی دی، برابر اذان اوجماعت په هغه کی کیږي، اودمسئلی څخه دناخبری په وجه موږ په هغه کی تر سنه ۱۳۳۲هـ پوري دجنازي لمونځ هم کوی، نوایاپه هغه کی دجنازي لمونځ جائزدی اوکه نه؟

جواب: دذکر سوی نزاع په باره کی فیصله کوونکی خبره داده چی که چیری ذکر سوی منا اودهلیز په کمه کی چی محرابونه وغیره دی دپنځه وخته لمونځونوپه جماعت سره داداء کولو په غرض جوړه سوی وی اودهمدی دپاره وقف سوی وی، نوهغه دفقهاؤ داصطلاح مطابق مسجد جماعت دی، اوپه مسجد جماعت کی عند الحنفیه دجنازي لمونځ مکروه دی، کما فی الدر المختار: وکرهت تحریما وقیل تنزیهاً في مسجد جماعة هو ای المیت فیه وحده أو مع القوم واختلف فی الخارجة عن المسجد وحده اومع بعض القوم والمختار الکراهة مطلقاً خلاصه، بناءًا علی أن المسجد انما بنی للمکتوبة وتوابعها الخ وهو الموافق لاطلاق حدیث أبی داؤد من صلی علی میت فی المسجد فلا صلاة له الخ (۲) وفی الشامی مزید تفصیل لهذا فلیراجع.

اوکه چیری دغه برنډه اودهلیز دجنازي دلمانځه په غرض جوړ سوی وی نوبیا په هغه کی

---

(۱). ولا یدعوا للمیت بعدصلوٰة الجنازة لانه یشبه الزیادة فی صلاة الجنازة (مرقاة المفاتیح شرح مشکوٰة المصابیح ج۲ ص۳۲۹).

(۲). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۲۷ ، ط. س. ج۲ ص ۲۲۴. ظفیر

دجنازی لمونځ بغیر دکراهت څخه درست دی، کماهو مذکور فی کتب الفقه واما المتخذ لصلوٰة جنازة اوعید فهو مسجد فی جواز الاقتداء لافی حق غیره الخ ([1])، نو دلفظ د: المتخذ لصلوٰة الجنازة، څخه دجنازی دلمانځه جواز په دی کی واضح کیږی، باقی دا خبره چی دغه برنډه دپنځه وخته لمانځه دپاره جوړه سویده اوکه دجنازی دلمانځه دپاره جوړه سویده، دبانی او دواقف دنیت څخه اودهغه دفرمان څخه اودهغه څخه وروسته دزمانی دتعامل څخه معلومیدلی سی، داخبره په پوره توګه هغه خلګ معلومولی سی چی څوك ددغه ځای اوسیدونکی دی، دلیری ځای خلګ داخبره متعین کولی نه سی، البته دومره قدر ضرور ویل کیدی سی، په صورة کی داشتباه اوداحتمال دامرینو احوط داده، چی دجنازی لمونځ دی په دی کی ونه سی، ځکه چی په کولو کی احتمال دکراهت مذکوره اووعید مذکور فی الحدیث دی اوپه نه کولوکی څه حرج اواندیښنه نسته، بلکه په دی کی دشبهاتو څخه دځان ساتل دی کم چی په احادیثو مبارکهٔ کی مامور به دی.

هندوان او مسلمانان په یو کور کی په سوزیدلو سره مړه سول او هیڅ علامه یی باقی پاته نه سوه نو دجنازی به یی صورة څه وی؟ سوال: (۲۸۵۹) دوه هندوان اویومسلمان په یوکور کی اوسیدل اتفاقا اور ولګیدی اوټول یې وسوزل، اومړه سول، هیڅ څه امتیازی نښه یی پاته نه سوه نوددغه مسلمان جنازه به څنګه به څنګه کول کیږی؟

جواب: دواړه دي مخامخ کښيږدی اودمسلمان په نیت سره دي دهغه دجنازی لمونځ وکی.([2])

دجنازی دلمانځه څخه وروسته او ددفن څخه مخکی دعاء جائزده اوکه نه؟ سوال: (۲۸۶۰) پرمړی باندی دجنازی دلمانځه څخه وروسته اوددفن کولو څخه مخکی دعاء کول جائز دی اوکه بدعت، اود الفی (ګرته) په باره کی هم دحدیثو مبارکو دکتابونو یا دفقهی څخه څه ثبوت پیدا کیږی اوکه نه؟

جواب: دفقهی په کتابونو کی لیکلی دی چی دجنازی لمونځ دمړی دپاره دعاده، لهذا بله یوه دعاء دجنازی دلمانځه څخه وروسته مشروع ده نه ده، په شامی کی دی: فقد صرحوا عن اخرهم بان صلٰوة الجنازة هی الدعاء للمیت ([3]) الخ، وفی خلاصة الفتاوی لا یقوم بالدعاء بعد

([1]). ایضا باب مایفسد الصلوة مطلب فی احکام المسجد ج۱ ص ۶۱۵، ط. س. ج۱ ص ۶۵۷. ظفیر

([2]). لولم یدر مسلم ام کافر ولا علامة فان فی دارنا غسل وصلی علیه والا لا (درمختار) ان العلامة مقدمة وعند فقدها یعتبر المکان فی الصحیح لانه یحصل به غلبة الظن کما فی النهر عن البدائع وفیها ان علامة المسلمین اربعة الختان والخضاب ولبس السواد وحلق العانة اهـ قلت فی زماننا لبس السواد لم یبق علامة المسلمین (رد المحتار باب صلاة الجنائز قبیل مطلب فی الکفن ج۱ ص ۸۰۵ ، ط. س. ج۲ ص ۲۰۰ – ۲۰۱) . ظفیر

([3]). ردالمحتار باب صلاة الجنازة ج۱ ص۸۱۴ تحت قول ورکنه التکبیرات الخ ط. س. ج۲ ص ۲۱۰. ظفیر

صلوٰة الجنازة (۱)، وفی البزازیة لایقوم بالدعاء بعد صلاة الجنازة، (۲)وفی شرح المشکوٰة ولایدعو للمیت بعد صلوٰة الجنازة لانه یشبه الزیادة فی صلوٰة الجنازة (۳). **نومعلومه سوه چی دمړی** دجنازی شخه وروسته دي بله څه دعاء نه کوی ځکه چی صلوٰة جنازة پخپله دعاء للمیت ده. اوالفی یعنی ګرته کم ته چی قمیص وایی په کفن کی سنت دی، په درمختار کی دی، ویسن فی الکفن له ازار وقمیص ولفافة الخ (۴)، اوپه متفق علیه حدیث شریف کی دی: اتی رسول الله ﷺ عبدالله بن ابی بعد ما ادخل حضرته فامر به فاخرج فوضعه علی رکبتیه فنفث فیه من ریقه ولبسه قمیصه قال وکان کسا عباساً قمیصاً، رواه البخاری ومسلم عن جابر (۵)، اوامام بن همامؒ دامام نخعیؒ په روایت سره حدیث شریف روایت کړی دی: ان رسول الله ﷺ کفن فی حلة یمانیة وقمیص الحدیث (۶). فقط

غائبانه دجنازی لمونځ جائزدي: **سوال**: (۲۸۲۱) دغائبانه دجنازی دلمانځه دپاره څه حکم دی؟ **جواب**: دحنفیانو په نزد دغائبانه جنازی لمونځ صحیح نه دی، په درمختار کی دی فلا تصح علی غائب الخ (۷). فقط

دډاکو اودباغی وغیره دجنازی لمونځ ولی جائزنه دی: **سوال**: (۲۸۲۲) دلاری شکوونکو او دباغی وغیره دجنازی دلمانځه ممانعت ولی دی؟

جواب: په دی سره غرض اوتنبیه نورو ته ورکول دی په شامی کی دی، وانما لم یغسلوا (۸)ولم یصل علیهم اهانة لهم وزجراً لغیرهم عن فعلهم الخ (۹).

دکبیری دمرتکب جنازه دي وسی خو دکافر نه: **سوال**: (۲۸۲۳) مرتکب دکبیری اودکفر که چیری دتوبی څخه مخکی مړسی نو دهغه دجنازی لمونځ کول درست دی اوکه نه؟ او دتوبی دپاره دا ضروری دی اوکه نه چی دیو پیر په لاس باندی توبه وکاړی؟

---

(۱). خلاصة الفتاوی، الفصل الخامس فی الجنائز ج۱ ص ۲۲۵. ظفیر

(۲). الفتاوی البزازیة ص ....

(۳). مرقاة شرح مشکوٰة باب المشی بالجنازة والصلاة علیها فصل ثالث ج۱ ص ۳۲۹. ظفیر

(۴). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۰۷ ، ط. س. ج۲ ص ۲۰۲. ظفیر

(۵). وګوری مرقاة باب غسل المیت وتکفینه فصل اول ج ۲ ص ۳۴۵. ظفیر

(۶). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۱۳ ، ط. س. ج۲ ص ۲۰۹. ظفیر

(۷). ردالمحتار باب الجنائز ج۱ ص ۸۱۴ ، ط. س. ج۲ ص ۲۰۹. ظفیر

(۸). وهی فرض علی کل مسلم مات خلا اربعة بغاة الخ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۱۴ ، ط. س. ج۲ ص ۲۱۰). ظفیر

(۹). دزانی دجنازی لمونځ خوبه ضرور کیږی مګر دډاکو دجنازي لمونځ به نه کیږی: وهی فرض علی مسلم مات خلا اربعة بغاة وقطاع الطریق الخ (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ج۱ ص ۸۱۴ – ۸۱۵ ، ط. س. ج۲ ص ۲۱۰). ظ

جواب: دکبیری دمرتکب جنازه به کول کیږی اودکافر دجنازی لمونځ به نه کول کیږی، اوپرچا باندی چی حکم دکفر ونه لګیږی په سبب دروایت دعدم کفر نو دهغه دجنازی لمونځ به هم کول کیږی، کمامر صلوا علی کل بر وفاجر، اودچا څخه چی یو کلمه دکفر صادره سوه اوبیایی دهغه څخه توبه وکښله اوداسلام تجدید یی وکی که څه هم دیو پیر په لاس باندی نه وی نوهغه مسلمان سو، اودهغه دجنازی لمونځ به کول کیږی (۱). فقط

که ډاکو دډاکی په حالت کی ووژل سی نو دجنازی لمونځ به باندی کول کیږی اوکه نه؟

سوال: (۲۸۲۴) که چیری مسلمان ډاکو دډاکی په حالت کی ووژل سی، نوایا دهغه ایمان به قائم وی؟ اودهغه جنازه به جائز وی؟

سوال: (۲۸۲۵ \ ۲) مسلمان که چیری دزنا په حالت کی مړسی نوآیا دده ایمان به باقی پاته وی، اودده دجنازی لمونځ به جائز وی که نه؟

جواب: ۱، ۲: دغه سړی فاسق دی، کافر نه دی دهغه دجنازی لمونځ به کول کیږی. لقوله ﷺ صلوا علی کل بر وفاجر. الحدیث، فقط

دمسلمان مړی جنازه به کله نسی کیدلی: **سوال:** (۲۸۲۲) دمسلمان مړی جنازه لمونځ نه کول په کمو وجوهو سره په کاردی؟

جواب: دباغیانو او دلاری شکوونکو وغیرهما دپاره داحکم دی چی دهغوی دجنازی لمونځ دي ونه سی، په درمختار کی دی چی هغوی څلور (قسمه انسانان) دی باغیان، لاره شکونکی، مکابر اهل عصبة، قاتل داحد الابوین، عبارت یی دادی: وهی فرض علی مسلم مات خلا اربعة بغاة وقطاع طریق الخ ومکابر فی مصر لیلاً بسلاح وخناق الخ وفیه أیضاً من قتل نفسه ولو عمداً یغسل ویصلی علیه به یفتی الخ لا یصلی علی قاتل احد ابویه. درمختار (۲) .

که چیری ولی غیر عالم امام جوړکړی اودجنازی لمونځ وکړی نوایا اعاده به یی کوی: **سوال:** (۲۸۲۷) که چیری ولی یو څوك غیر عالم امام جوړ کړی اولمونځ وکی نو دجنازی دلمانځه اعاده به کیدی سی اوکه نه؟

جواب: اقول وبالله التوفیق: دولی دلمانځه کولو څخه وروسته راجح اواحوط همداده چی اعاده دي ونه سی. کما حققه فی الشامی وان صلی الولی لم یجز لاحد ان یصلی بعده اهـ ونحوه فی الکنز وغیره، فقوله لم یجز لاحد یشمل السلطان ثم رأیت فی غایة البیان قال ما نصه هذا علی سبیل العموم حتی لا تجوز الاعادة لا لسلطان ولا لغیره (۳)، اوچونکی عند الحنفیة دجنازی

---

(۱). ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۱۴ – ۸۱۵ ، ط. س. ج۲ ص ۲۱۰. ظفیر

(۲). الدرالمختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۱۴ – ۸۱۵ ، ط. س. ج۲ ص ۲۱۰. ظفیر

دلمانځه تکرار مشروع نه دی، په دی وجه هم احوط داختلاف په صورة کی دعدم اعادی روایت دی ([1]). فقط

دمخنث دجنازی لمونځ: **سوال**: (٢٨٦٨) دمخنث مړی دجنازی لمونځ کول درست دی اوکه نه؟

جواب: دمخنث مړی دجنازی لمونځ کول فرض دی ([2]). فقط

که صرف رافضی دجنازی لمونځ وکی نوفرض به ساقط سی اوکه نه؟ سوال: (٢٨٦٩) دجنازی لمونځ صرف درافضی په کولو سره به داهل سنت دذمی څخه فرض کفایه اداء سی اوکه نه؟ اواهل سنت لره په رافضی پسی اقتداء جائزده اوکه نه؟ او دجنازی په لمانځه کی دصبی اهل سنت څه حکم دی؟

جواب: رافضی که چیری غالی وی چی دهغه رفض دکفر حدته رسیدلی وی، نودهغه دجنازی دلمانځه په کولو سره به فرض کفایه اداء نه سی اودهغه اقتداء به هم درسته نه وی ([3]) ، اودصبی اقتداء هم په هیڅ یوه لمانځه کی درسته نه ده ([4]) . فقط

که داختر دلمانځه څخه مخکی جنازه راسی نومخکی دي داختر لمونځ وکړي: **سوال**: (٢٨٧٠) داختر دلمانځه څخه مخکی که چیری جنازی راسی نودجنازی لمونځ دي اول ادا سی اوکه نه داختر؟

جواب: په درمختار کی دی چی داخترونو لمونځ دي دجنازی دلمانځه څخه مخکی اداء کړی بیا دي دجنازی لمونځ وکړی، اوبیا دي داخترونو خطبه وویل سی، وتقدم صلوتها علی صلوة الجنازة الخ، وتقدم صلوة الجنازه علی الخطبة الخ. ([5]) فقط

مړی ته دغسل ورکولو څخه وروسته پخپله دغسل کول ضروری نه دی: **سوال**: (٢٨٧١) یوه سړی مړی ته بی اودسه غسل ورکوی، اودغسل ورکولو څخه وروسته بی لمبولو دجنازی لمانځه ته مخکی کیږی نو ایاپه هغه پسی دجنازی لمونځ او دپنځه وخته لمونځ

([3]). ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٢٢ ، ط. س. ج٢ ص ٢٢٣. ظفیر

([1]). ولذا قلنا لیس لمن صلی علیه ان یعید مع الولی لان تکرارها غیر مشروع (الدرالمختار علی هامش رد المحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٢٢ ، ط. س. ج ٢ ص ٢٢٣). ظفیر

([2]). وهی فرض علی کل مسلم مات خلا اربعة الخ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨١٤ ، ط. س. ج٢ ص ٢١٠). ظفیر

([3]). وان انکر بعض ماعلم من الدین ضرورة کفر بها الخ فلا یصح الاقتداء به اصلا (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الامامة ج١ ص ٥٢٤ ، ط. س. ج٢ ص ٥٦١). ظفیر

([4]). ولا یصح اقتداء رجل بامرة وخنثی وصبی مطلقا ولو فی جنازة (درمختار) الصبی اذا ام صلاة الجنازة ینبغی ان لا یجوز وهو الظاهر (ردالمحتار باب الامامة مطلب الواجب کفایة هل یسقط بفعل الصبی وحده ج١ ص ٥٣٩ ، ط. س. ج١ ص ٥٧٦ – ٥٧٧). ظفیر

([5]). الدرالمختار علی هامش ردالمحتار باب العیدین ج١ ص ٧٧٥، ط. س. ج٢ ص ٢١٠. ظفیر

کول جائزدی اوکه نه؟

جواب: دمړی دلمبولو ځخه وروسته پخپله دغسل کول ضروری نه دی، اوکه چیری دغه سړی داودس کولو ځخه وروسته دجنازی لمونځ ورکړی یاپه پنځه وخته فرائضو کی امام سی نوپه هغه پسی لمونځ درست دی. ([1]) فقط

دجنازي په لمانځه کی ده (الدعاء للميت) ويل ضروري نه دي: **سوال**: (٢٨٧٢) دجنازی په لمانځه کی د: (الدعاء للميت) ويل سنت دی اوکه نه ضروری؟

جواب: د: (الدعاء لهذا الميت) ويلو ضرورت نسته، صرف دجنازی دلمانځه نیت کول کافی دی ([2]). فقط

که چیری مړی بی جنازی دفن سی، ترڅو ورځو پوری باندی دلمانځه اجازه ده: **سوال**: (٢٨٧٣) که چیری مړی بغیر دجنازی ځخه پټ سی، نوتر څو ورځو پوریورباندی دجنازی کول جائز دی؟ تر دری ورځو پوری یا زیات؟

جواب: صحیح داده چی ددری ورځو (قید) نسته، بلکی ترکمه وخته پوری چی دمړی دچاودلو او درژیدلو خیال نه وی ترهغه وخته پوری پرقبر باندی لمونځ کولی سی لکه څنګه چی په درمختار کی دی: وان دفن بغير صلوة الخ صلى على قبره الخ ما لم يغلب على الظن تفسخه الخ من غير تقدير الخ هو الاصح ([3])، فقط

دیوه مړی جنازه څوواره کول څنګه دی؟ سوال: (٢٨٧٤) دیومړی دجنازی لمونځ دوه دری واره کول څنګه دی؟

جواب: که چیری دجنازی لمونځ هغه سړی ورکړی وی دچاچی حق دی، نوبیا بل کم سړی دوباره لمونځ نسی ورکولی. کما فی الدر المختار وان صلى من له حق التقدم (الى ان قال) لا يعيد الخ ج١ ص ٨٢٢، شامی.

سلام په ترلو لاسونو وګرځوی اوکه نه په خلاصو لاسونو؟سوال:(٢٨٧٥)زیدوایی چی دجنازی

([1]). ويندب الغسل من غسل الميت (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٠٢ ، ط. س. ج٢ ص ٢٠٢). ظفير

([2]). ومصلى الجنازة ينوى الصلاة لله تعالٰى وينوى ايضا الدعاء للميت لانه الواجب عليه فيقول اصلى لله داعيا للميت (درمختار) ووجهه ما ذهب إليه المحقق ابن الهمام حيث قالوا: المفهوم من كلامهم أن أركانها الدعاء والقيام والتكبير، لقولهم: إن حقيقتها هي الدعاء وهو المقصود منها ا هـ. وإن قلنا: إنه ليس بركن فيها على ما اختاره في البحر وغيره ؒ فالضمير في قوله: لانه الواجب يعود على الدعاء ؒ وأما على القول بالسنية فلان المراد بالدعاء ماهية الصلاة لا نفس الدعاء الموجود فيها، لما علمت من أن حقيقتها الدعاء ؒ وإن لم يتلفظ بالدعاء قوله: (فيقول الخ) بيان للنية الكاملة اهـ قلت: وفي جنائز الفتاوى الهندية عن المضمرات أن الامام والقوم ينوون ويقولون: نويت أداء هذه الفريضة عبادة لله تعالى ؒ (ردالمحتار باب شروط الصلٰوة ، مطلب فى النية ج١ ص ٣٩٣ ، ط. س. ج١ ص ٤٢٣). ظفير

([3]). الدر المختار على هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٢٢ – ٨٢٧ ، ط. س. ج٢ ص ٢٢٣. ظفير

په لمانځه کی دځلورم تکبیر څخه وروسته دسلام گرځولو څخه مخکی لاسونه پرېښوول په کاردی، اوعمر په دی باره کی دزید سخت مخالف دی اووایی چی په دی مقام باندی ارسال درست نه دی، نوپه صورة مسئوله کی دچا قول صحیح دی؟

جواب: دزید قول دفقهی قواعدو موافق دی، مولانا عبدالحی لکهنوی مرحوم په سعایه جلد ثانی باب صفة الصلوة کی بالتصریح بیان کړی دی: ومن ههنا یخرج الجواب عما سئلت فی سنة ست وثمانین ایضاً من انه هل یضع مصلی الجنازة بعد التکبیر الاخیر من تکبیراته ثم یسلم ام یرسل ثم یسلم وهو انه لیس بعد التکبیر الاخیر ذکر مسنون فیسن فیه الارسال. انتهٰی. سعایه مطبوعه مصطفائی ص ۱۵۹. والله اعلم بالصواب. کتبه ابوالقاسم محمد عبدالسلام مدرس مدرسه انجمن هدایت الاسلام مالیگاؤن. جواب دفکر کولو قابل دی، والله اعلم کتبه ابو الامجد محمد عبد العلیم عفی عنه. اول جواب په قواعدو سره درست دی. جزئیه می نه ده لیدلی. والله اعلم اشرف علی عفی عنه تهانوی

اقول به ونستعین. دعمر قول صحیح دی اودفقهاؤ دتصریح موافق دی، حیث قال فی الدر المختار یضع حالة الثناء وفی القنوت وتکبیرات الجنازة، نو دتکبیراتو لفظ ځلورو واړه تکبیراتو ته عام (اوشامل) دی اوځلورم تکبیر ددی څخه هیڅا مستثنٰی نه دی فرمایلی، اودوضع ید دقاعدی هم موافق دی، اودامت دعمل موافق دی، واضحه دي وی چی دجنازی دهرتکبیر څخه وروسته ذکر مسنون دی داول (تکبیر) څخه وروسته ثنا او ددوهم څخه وروسته درود شریف اوددریم څخه وروسته دعاء اودځلورم څخه وروسته دسلام گرځول دی، په دی کی هریوذکر مسنون دی. په درمختار کی دی، وهو ای الوضع سنة قیام (الی ان قال) فیه ذکرمسنون، قال فی الشامی قوله فیه ذکر مسنون ای مشروع فرضا کان اوواجبا اوسنة. شامی ص ۴۵۵ باب صفة الصلوٰة ج۱، اوپه در مختار باب الجنائز کی هم دی: ویسلم بلا دعاء بعد الرابعة قال الشامی قوله بلا دعاء هو ظاهر المذهب وقیل یقول اللهم ربنا اتنا فی الدنیا حسنة الخ، الحاصل داچی زید چی کم دځلورم تکبیر څخه وروسته دارسال قائل دی داقول روایة او درایةً صحیح نه دی، او دعمر قول څوك چی دوضع قائل دی صحیح دی، دځلورم تکبیر څخه وروسته دذکر په مشروع والی کی کلام نسته، که خلاف دی نو ددعاء په مشروعوالی کی دی، اوذکر عام دی کم چی سلام ته هم شامل دی، اودفقهاؤ عمومًا دجنازی په تکبیراتوکی وضع مسنون فرمایل کافی دلیل دی، بغیر دتصریح دخلاف څخه خلاف کول صحیح نه معلومیږی. والله تعالی اعلم. کتبه عزیزالرحمٰن عفی عنه

دجنازي لمونځ فرض کفایي دی اوکه فرض عین؟ **سوال**: (۲۸۷۲) دجنازی په لمانځه کی به

نيت دفرض كفايي كوی اوكه نه دفرض عين؟ اوپه كم وخت كی چی مړی حاضر سی هغه وخت دجنازی لمونځ فرض كفايي دی اوكه نه فرض عين سی؟

جواب: كم وخت چی جنازه حاضره سی هغه وخت هم دهغه لمونځ فرض كفايي وی. فقط والصلاة عليه صفتها فرض كفاية بالاجماع آه. درمختار)

دانسان په ژوند كی چی كم اندام دهغه څخه جلا سی دهغه څه حكم دی؟ سوال: (٢٨٧٧) كه چيری دانسان دبدن څخه يواندام جلاسی اوهغه انسان ژوندی وی نوپه دغه اندام باندی هم دجنازی لمونځ كيدل په كاردی اوكه نه؟ اوكه چيری بدن جلا سی چی سر جلا وی اوتنه جلاوی اوپه دغه حصو كی ديوی پته لگيږی اودبلی دا نه لگيږی يعنی داسی چی تنه سته نوسر نسته ياچی سرسته نوتنه نسته. نوپه داسی حالت كی دجنازی دلمانځه څه حكم دی؟

جواب: كم اندام چی دژوندی انسان څخه جلاسی په هغه باندی دجنازی لمونځ نسته، اوكه يوازی سر پيدا سی نوهم وربادی دجنازی لمونځ نه سی كولی، كه چيری دسر څخه ماسوا باقی بدن موجود وی، نوپر جوسه دي جنازه وسی، غرض داچی قاعده داده چی كه دنيم څخه زيات پيدا سی نودجنازی لمونځ باندی سته كنی نه سته. كذافی الدر المختار: وجد رأس ادمی اواحد شقيه لا يغسل ولايصلی عليه الا ان يوجد اكثره من نصفه ولوبالرأس. درمختار ج١ ص ٨٠٤). والله تعالٰی اعلم، كتبه عزيز الرحمٰن عفٰی عنه. مفتی مدرسه عربيه ديوبند، بروز سه شنبه ٨ \ ذی الحجة ١٣٣٠ھ

خاوندلره دښځی په جنازه كی شريكيدل جائز دی: **سوال**: (٢٨٧٨) دخاوند دپاره دخپلی وفات سوی ښځی جنازه كول پكاردی اوكه نه؟ جائزدی اوكه نه؟

جواب: خاوند لره دخپلی وفات سوی ښځی دجنازی لمونځ كول درست دی ضروری يی كول په كاردی. فقط والله اعلم، لقوله ﷺ لعائشه رضی الله عنها ام المومنين لومت قبلی فغسلتكِ كفنتكِ وصليت عليكِ الحديث. مشكوٰة ص ٥٤٥ .

دمړ پيدا سوی ماشوم كفن اودفن: **سوال**: (٢٨٧٩) كه چيری مړ ماشوم پيداسی نوكفن اودفن يی وسی اونوم وربادی كښېښوول سی اوكه نه؟

جواب: كه مړ ماشوم پيداسی نونوم دي ورته كښېښوول سی اوغسل دی وركول سی. ولا يستهل غسل وسمی عند الثانی وهو الاصح ([1]) درمختار. فقط

دبالغ سړی او دښځی په دعاء كی هيڅ څه فرق نسته: **سوال**: (٢٨٨٠) د بالغانو دجنازی په

([1]). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجنائز ج١ ص ......، ط. س. ج٢ ص٢٢٨. ظفير

لمانځه کی دسړي اودښځي فرق ضروري دی اوکه نه؟

جواب: دبالغانو دجنازي په لمانځه کی تميز دسړي اودښځي ضروري نه دی ځکه چي دښځي اودسړي دعاء يوه (١) ده.

ايا دجنازي لمونځ پرتولو حاضرينو باندي ضروري دي: **سوال**: (٢٨٨١) زيد وايي چي څومره سړي دجنازي سره دي هغه ټول په جنازه کوي برابره خبره که اودس يي وي اوکه نه وي؟ اوجامي يي پاکی وي اوکه نه وي. اودجنازي لمونځ فرض کفايه دی؟

جواب: داصحيح ده چي دجنازي لمونځ ټولو حاضرينو لره کول پکاردي ځکه چي دالمونځ هم فرض دی، يعنی فرض کفايه، چي دبعضو په کولوسره دباقي خلګو څخه ساقط کيږی ليکن فرض پرټولو باندی دی. نودجنازي لمونځ ټولو حاضرينوته کول په کاردي اوپاك والی دجامي اودبدن شرط دی نوپه ناپاکه جامي سره اوبی اودسه دي نه کوی (٢). فقط

که په هيره سره امام بی اودسه دجنازي لمونځ ورکی نوڅه دي وسي؟ سوال: (٢٨٨٢) امام دجُمعي لمونځ سهواً بی اودسه ورکی دجنازي دتللو څخه وروسته امام ته معلومه سوه چي اودس می نه وو، نوپه داسي حالت کی څه حکم دی؟

جواب: په دی صورة کی دجنازي لمونځ ونه سو په درمختار کی دی: فلو ام بلا طهارة والقوم بها اعيدت (٣)، لهذا دجنازي دلمانځه اعاده په کارده، اوپه دی حالت کی ددفن کولو څخه وروسته پرقبر باندی ترهغه وخته پوري اعاده کول لازم دی چي دمړي دخوسا کيدلو اودچاودلو غالب ګمان نه وي، اوبعضو فقهاؤ ددري ورځو تحديد کړی دی اوکه چيري داموده تيره سوي وي، نواوس هيڅ نه سی کيدلی (٤). فقط

ددريم تکبير څخه وروسته ددعاء پرځای فاتحه ويل څنګه دي: **سوال**: (٢٨٨٣) دنابالغه دجنازي په لمانځه کی ددريم تکبير څخه وروسته ددعاء په ځای فاتحه ويل صحيح دی اوکه نه؟

جواب: دنابالغه دجنازي دلمانځه طريقه داده چي داول تکبير څخه وروسته دي سبحانك اللهم الخ ووايي، اوددوهم تکبير څخه وروسته دي درود شريف، اوددريم تکبير څخه

---

(١). ثم يکبر اٰخر ويدعوا للميت وجميع المسلمين الخ وعن رسول الله ﷺ انه يقول اللهم اغفر لحينا وميتنا الخ (عالمګيری مصری ج١ ص ١٢۴) . ظفير

(٢). وشرط صحتها شرائط الصلوة المطلقة الخ (غنية المستملی ج١ ص ٥٣٩). ظفير

(٣). الدر المختار علی هامش ردالمحتار جلد اول ص ٨١٢ ، ط. س. ج٢ ص ٢٠٨. ظفير

(۴). وان دفن واهيل عليه التراب بغير صلاة الخ صل علی قبره استحسانا مالم يغلب عل الظن تفسخه من غير تقدير هو الاصح (درمختار) وقيل يقدر بثلاثة ايام (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٢٢ ، ط. س. ج٢ ص ٢٢۴). ظفير

وروسته دعاء اللهم اجعله لنا فرطا ؒ اودڅلورم تكبير څخه وروسته دي سلام وګرځوی. اودسورۃ فاتحی ويل ددريم تكبير څخه وروسته ضروری نه دی، اوكه چيری ددعا په طور سره سورۃ فاتحه ووايی نودرسته ده. ([1]) وعليه حمل ما ورد فی الحديث. ([2]) فقط

يوسړی دجنازی په لمانځه كی دثناء اوددعاء پرځای قل هو الله، اوانا اعطينك ووايه، نوڅه حكم دی؟ سوال: (٢٨٨٤) كه يوبی علمه سړی دجنازی لمونځ وركی او ددعاء په ځای دقل هوالله احد او دانا اعطيناك سره لمونځ وركی نو دهغه دپاره څه حكم دی؟ لمونځ يی صحيح سو اوكه نه؟

جواب: په دی صورۃ كی دجنازی لمونځ وسو، ليكن هغه بد وكړل ولی چی دجنازی په لمانځه كی دقرآن كريم آيتونه او سورتونه ويل مكروه دی ماسوا دسورۃ فاتحی څخه، ځكه چی په دی كی اختلاف دی، نو آئنده داسی سړی امام كول نه دی په كار، اوهغه لره په كاردی چی ثناء او دجنازی دعاء دي ياده كړی، اوڅه سزا يی نسته ([3]). فقط

يوه امام دڅلورو پرځای پنځه تكبيره وويل، نودجنازی لمونځ وسو اوكه نه؟ سوال: (٢٨٨٥) يوسړی دجنازی امام وو دڅلورو تكبيرونو پر ځای يې پنځه تكبيرونه وويل نو دهغه او دمقتديانو لمونځ وسو اوكه نه؟ او اعاده يی په كارده اوكه نه؟

جواب: دهغه لمونځ اودمقتديانو يی صحيح دی اواعاده يی لازمه نه ده، كما فی الدر المختار: ولو كبر امامه خمسًا لم يتبع لانه منسوخ فيمكث المؤتم حتی يسلم معه اذا سلم، وبه يفتی، قوله: وبه يفتی، رجحه فی فتح القدير بان البقاء فی حرمة الصلاة بعد فراغها ليس بخطاءٍ مطلقاً انما الخطآء فی المتابعة فی الخامسة ([4])، بحر، شامی، نو معلومه سوه چی په دی صورۃ كی لمونځ دټولو صحيح دی اومقتديان دي په پنځم تكبير كی متابعت دامام نه كوی. فقط

په څپليوكی دجنازی لمونځ صحيح دی اوكه نه؟ سوال: (٢٨٨٦) امام اومقتديانوته دجنازی

([1]). وصلاة الجنازة اربع تكبيرات ولو ترك واحدة منها لم تجز صلاته فيكبر للافتتاح ويقول سبحانك اللهم ؒ ثم يكبر اخرى ويصلی علی النبی ﷺ ثم يكبر اخری ويدعو للميت وجميع المسلمين ؒ فَإِنْ كَانَ الْمَيِّتُ صَغِيرًا عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ - رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى - أَنَّهُ يَقُولُ : اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ لَنَا فَرَطًا ؒ هَذَا إذَا كَانَ يُحْسِنُ ذَلِكَ فَإِنْ كَانَ لَا يُحْسِنُ يَأْتِي بِأَيِّ دُعَاءٍ شَاءَ ثُمَّ يُكَبِّرُ الرَّابِعَةَ ثُمَّ يُسَلِّمُ تَسْلِيمَتَيْنِ ؒ وَلَا يَقْرَأُ فِيهَا الْقُرْآنَ وَلَوْ قَرَأَ الْفَاتِحَةَ بِنِيَّةِ الدُّعَاءِ فَلَا بَأْسَ بِهِ وَإِنْ قَرَأَهَا بِنِيَّةِ الْقِرَاءَةِ لَا يَجُوزُ ؛ لِأَنَّهَا مَحَلُّ الدُّعَاءِ دُونَ الْقِرَاءَةِ ، كَذَا فِي مُحِيطِ السَّرَخْسِيِّ (عالمگيری مصری، فصل فی الصلاة علي الميت ج١ ص ١٥٤، ط. ماجديه. ج١ ص ١٥٤). ظ

([2]). دجنازې په لمانځه كی فاتحه ويل څنګه دی؟ دزيات تفصيل دپاره دی ددې حصې په پای كی درج سوی رساله (النظم المستطاب لحكم القراءة فی صلاة الجنازة بأمّ الكتاب) وكتل سی. محمد أحمد الحقانی الأفغانی

([3]). ولايقرء فيها القرآن ولو قرأ الفاتحة بنية الدعاء فلا باس به الخ (عالمگيری مصری فی الصلاة علی الجنازة ج١ ص ١٥۴ ، ط. ماجديه ج١ ص ١٥۴). ظفير

([4]). ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨١٧ – ٨١٨ ، ط. س. ج٢ ص ٢١۴. ظفير

لمونځ دڅپلیو سره یا پرڅپلیو لوړ په پښی اینښولو سره جائزدی اوکه نه؟

جواب: استعمال سوی څپلی کمه چی په ناپاکه ځای باندی اینښوول کیږی دهغه څپلی سره دجنازی لمونځ جائزنه دی، اوپه دغه څپلیو باندی په پښو اینښوولو سره هم لمونځ کول درست نه دی، غرض دادی چی لکه څه رکم چی ټول لمونځونه په استعمال سوو ناپاکو څپلیو سره جائزنه دی، همدغه رکم دجنازی لمونځ هم درست نه دی ځکه چی دلباس پاکوالی او دڅپلی وغیره پاکوالی په هر یو لمونځ کی شرط (۱) دی. فقط

څوک چی دجنازی په لمانځه کی ددوو تکبیرونو څخه وروسته شریک سی: **سوال**: (۲۸۸۷) که چیری امام دجنازی په لمانځه کی دوه تکبیرونه ویلی وی اوبیا څوك شريك سی نو هغه به دامام سره سلام گرځوی اوکه نه باقی دوه تکبیرونه پوره کړی؟

جواب: باقی دوه تکبیرونه دي ووایی اوسلام دي وگرځوی (۲). فقط

داهل حرمینو په شان که په جومات کی دجنازی لمونځ وسی نوڅه حکم دی: **سوال**: (۲۸۸۸) دجنازی لمونځ په جومات کی کول جائزدی اوکه مکروه اهل حرمین شریفین چی په حرمین کی په عین صحن مسجد نبوی ﷺ کی دجنازی لمونځ کوی که چیری تمسکا بفعلهم دمسجد په صحن کی دجنازی لمونځ اداء سی نوبغیر دکراهت څخه جائز دی اوکه نه؟

جواب: دجماعت په جومات کی دجنازی لمونځ کول مکروه دی بناءاً علی ان المسجد انما بنی للمکتوبات وتوابعها کنافلة وذکر وتدریس علم (۳) وهو الموافق لاطلاق حدیث ابی داود من صلی علی میت فی المسجد فلا صلاة له (درمختار) (۴) اوباوجود ددی چی احنافو فقهاء کرامو په جومات کی دجنازی دلمانځه دمکروهوالی تصریح کړیده په دی باره کی داهل حرمینو شریفینو دعمل څخه استدلال کول په ټولو بلادو اوپه ټولو اوقاتو

---

(۱). ثم الشرط ... شرعا ما یتوقف علیه الشيء ولا یدخل فیه هی ستة طهارة بدنه ... من حدث بنوعیه ... وخبث مانع کذلك ... ومکانه ای موضع قدمیه ... وموضع سجوده اتفاقا فی الاصح (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب شروط الصلوة ج۱ ص ۳۷۳ - ۳۷۴ ، ط. س. ج۲ ص ۴۰۲). ظفیر

(۲). والمسبوق ببعض التکبیرات لایکبر فی الحال بل ینتظر تکبیر الامام لیکبر مع للافتتاح الخ والمسبوق لا یبدا بما فاته وقال ابو یوسف رحمه الله یکبر حین حضر کما لا ینتظر الحاضر فی حال التحریمة بل یکبر اتفاقا للتحریمة لانه کالمدرك ثم یکبر ان ما فاتهما بعد الفراغ نسقا بلا دعاء (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۱۹ ، ط. س. ج۲ ص ۲۱۲). ظفیر

(۳). وکرهت تحریما وقیل تنزیها فی مسجد جماعة هو ای المیت فیه وحده اومع القوم واختلف فی الخارجة عن المسجد وحده اومع بعض القوم والمختار الکراهة مطلقا بناء علی ان المسجد بنی للمکتوبة الخ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۷۲۸ ، ط. س. ج۲ ص ۲۲۴ - ۲۲۵) . ظفیر

(۴). ایضا ، ط. س. ج۲ ص ۲۲۵ - ۲۲۶ . ظفیر

كی صحيح نه دی. فقط

دجنازی دلمانځه په باره كی وصيت كول: **سوال**: (۲۸۸۹) كه څوك داوصيت وكړی چی زما دجنازی لمونځ دي فلانی سړی وركی دتقوٰی اوديانت په وجه نودا وصيت به صحيح او معتبر وی اوكه نه؟

جواب: څوك مقرر كول چی زما دجنازی لمونځ دي فلانی سړی وركی داوصيت باطل دی. شامی جلد اول ص ۷۵۰ والفتوٰی علی بطلان الوصية لغسله والصلوة عليه (۱). فقط

دجنازی دلمانځه اجرت جائزدی اوكه نه؟ **سوال**: (۲۸۹۰) يوسړی ټول عمر لمونځ اوروژه نه ده كړی دمرګ څخه وروسته يی يوعالم په مشكله سره دپنځه روپی په فديه اخيستلو سره دجنازی لمونځ وركی داسی فديه اخيستل په شريعت كی جائز دی اوكه نه؟

جواب: ددغه بينمانځه مسلمان دجنازی لمونځ فرض وو، لقوله ﷺ صلوا علی بر وفاجر (۲) الحديث، او دجنازی دلمانځه معاوضه اخيستل او فديه اخيستل حرام دی، دا د اخيستونكی جهالت دی اوهغه دنيوی طمعی ړوند كړی دی چی دجنازی په لمانځه كولو باندی اجرت اخلی الله ﷻ دي ورته هدايت وفرمايی (۳). فقط

په عيدګاه كی دجنازی لمونځ درست دی: **سوال**: (۲۸۹۱) كمه عيدګاه چی په يوځای كی محدوده ده لكه دديوبند عيدګاه، دا دجومات په حكم كی ده اوكه نه؟ اوپه دی كی دجنازی لمونځ كول جائزدی اوكه نه؟ بعضو ملايانو داجومات ګرځولی دی چی عيدګاه هم دجومات په حكم كی ده، اودجنازی لمونځ كول يی پكښی منع كړی دی، داصحيح ده اوكه نه؟ په حواله دكتاب يی تحرير كړی. په بعضو كليو كی دقبرستان سره متصل عيدګاه جوړه سويده هلته داخترونو لمونځ كيږی اودجنازی لمونځ هم هلته كيږی او د ډيری مودی څخه راپه دی خوا داطريقه راروانه ده اوس بعضو حضراتو په عيدګاه كی دجنازی دلمانځه بنديز كړيدی، نوشرعًا څه حكم دی؟

جواب: په درمختار كی دی: وأما المتخذ لصلاة جنازة أو عيد فهو مسجد في حق جواز الاقتداء وإن انفصل الصفوف رفقا بالناس لا في حق غيره به يفتى. فحل دخوله لجنب وحائض كفناء مسجد ورباط ومدرسة ومساجد حياض وأسواق الخ (۴) وايضاً فيه فی الجنائز: وكراهة تحريماً وقيل تنزيهاً فی

---

(۱). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۲۴ ، ط. س. ج۲ ص ۲۲۱. ظفير

(۲). شرح فقه اكبر ص ۹۱. ظفير

(۳). ولا تصح الاجارة لعسب التيس الخ ولا لاجل الطاعات الخ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب كتاب الاجارة ج۵ ص ۴۲ ، ط. س. ج۲ ص ۵۵). ظفير

(۴). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب مايفسد الصلوة ومايكره فيها مطلب فی احكام المسجد ج۱ =

فی مسجد جماعة الخ قوله: فی مسجد جماعة ای المسجد الجامع ومسجد المحلة الخ (١)، ددی عبارتونو څخه معلومه سوه چی دجنازی لمونځ په عیدګاه کی اداء کول درست دی، په خاص طورهغه عیدګاه چی هغه ددې دواړوکارونو دپاره جوړه سوی وی، یعنی داخترونو دلمانځه دپاره هم اودجنازی دلمونځونو دپاره هم، نوپه هغه کی دجنازی اداء کول بغیر دکراهت اوبغیر دتردده درست دی، لیکن که چیری په دی وجهی سره چی بعضو فقهاؤ عیدګاه من جمیع الوجوه دجومات په حکم کی کړیده لکه څنګه چی علامه شامی نقل کړی دی په هغه کی دجنازی دلمانځه داداء کولو څخه دي احتیاط وسی، خصوصا کله چی بله موقعه دجنازی دلمانځه اداء کولو دپاره موجوده وی نوښه اواحوط دی. قال فی الشمس ومقابل هذا المختار ماصححه فی المحیط فی مصلی الجنازة انه لیس له حکم المسجد اصلا وما صححه تاج الشریعة ان مصلی العید له حکم المساجد الخ. فقط

دبینمازه دجنازی لمونځ دي ولی وسی؟ سوال: (٢٨٩٢) جناب تحریر فرمایلی دی چی دنیك اودبد اودبینمازه دجنازی لمونځ کول په کاردی، داخبره موږ تسلیم کړه، ځکه چی په نه کولو سره به ګنهګار سو، لیکن په دی صورة کی په لمونځ ګذار اوغیر لمونځ ګذار کی فرق څه پاته سو، کم خلګ چی بینمازه دی هغوی وایی چی دلمانځه ګذار اودبینمازه یوه درجه ده موږ ستاسی نصیحت نه منو. اوس موږ ته څه کول پکاردی؟

جواب: په حدیث شریف کی راغلی دی: صلوا علی کل بر وفاجر، الحدیث، یعنی دهریو نیك اوبد دجنازی لمونځ کوی، نو کله چی په حدیث شریف کی داراغلی دی اوفقهاؤ ؒ هم دغه لیکلی دی نوبیاپه دی کی دتردد کولو هیڅ وجه نسته، او وجه داده چی فاسق او فاجر چی کم مسلمان دی دالله ﷻ درحمت څخه هغه لره هم نا امیدی کول پکارنه دی، اودمرګ څخه وروسته هم دهغه دپاره دمغفرت دعاء کول په کاردی، اودجنازی لمونځ دعاء ده دمړی دپاره، اوپه حدیث شریف کی دامضمون راغلی دی چی دمرګ څخه وروسته چاته بدمه وایاست ولی چی هغوی په دنیا کی څه کړی دی دهغه جزا یا سزا به هغوی ته هلته ورکول کیږی، ژوندو خلګو ته هم داپکار دی چه دمسلمان مړی دپاره دمغفرت دعاء وکړی، که چیری الله ﷻ دغه ګنهګار وبخښی نودچا پکښبی څه تاوان دی، اوپه قرآن پاك کی دی: قل یٰعبادی الذین اسرفوا علٰی انفسهم لا تنقطوا من رحمة الله ان الله یغفر الذنوب جمیعًا انه هو الغفور الرحیم (٢)، یعنی ای محمد ﷺ ته وفرمایه

= ص ٢١٥ ، ط. س. ج١ ص ٢٥٧. ظفیر

(١). ردالمحتار باب صلاة الجنائز مطلب فی کراهیة صلاة الجنازة فی المسجد ج١ ص ٨٢٧ ، ط. س. ج٢ ص ٢٢٤ – ٢٢٥). ظفیر

(٢). سورة الزمر : ٣. ظفیر

چې اى زمابندګانو چاچې زيادت کړيدى پرخپلو نفسونو باندى يعنى ظلم اومعصيت يې کړى دى تاسى مه نااميده کيږى دالله ﷻ درحمت څخه بيشکه الله ﷻ به وبخښى ټول ګناهونه يقيناً هغه ډير بخښونکى اودنهايت رحم والادى، باقى دامضمون ترکمه پورى وليکل سى په دى کى څه وهم اوفکر مه کوى، چې کم حکم دى هغه کول پکاردى، بينمازه ته دلمانځه نصيحت هم کول په کاردى، اوپه ژوند کى هغه لره په هرشان بيرول هم په کاردى ليکن کله چې مړسى نودهغه خير خواهى کول په کاردى اودهغه دپاره دالله ﷻ څخه دعا غوښتل په کاردى، يعنى دهغه دجنازى لمونځ کول پکاردى، دپاره ددى چې الله ﷻ دهغه دګناهونو څخه درګذر وفرمايى اوزموږ دګناهونو څخه دى هم درګذر وفرمايى. فقط

پرپليته مځکه باندى دجنازى لمونځ درست دى اوکه نه؟ سوال: (٢٨٩٣) دجنازى لمونځ دجومات څخه دباندى چيرى چې ګندګى پرته وى کولى سى، دغه ځاى پاك نه وى نوپه دغه ځاى کى دجنازى لمونځ کول جائزدى اوکه نه؟

جواب: مزکه په وچيدلو سره پاکه سى. کما فى الحديث زکوٰة الارض يبسها (١)، نو کله چې مزکه وچه وى اوپه ښکاره پرهغه باندى څه پليتى نه وى نوهلته دجنازى لمونځ درست دى، که چيرى پروچه مځکه باندى څه وچه پليتى پرته وى نوپه کارده چې هغه دى ليرى سى. فقط

په اوقات ثلاثه مکروهه کى دجنازى لمونځ څه رکم درست دى: **سوال**: (٢٨٩٤) ستاسى ديو خط نقل ماته راکول سو په هغه کى ليکلى دى چې دجنازى لمونځ په اوقات ثلاثه کى اداء کول په کاردى اودليل ليکل سوى دى چې، ثلث لا يؤخرون، اوحديث دعقبه بن عامر موپه مقابل ګرځولو سره تطبق فرمايلى دى اوتاويل مو کړى دى، داحقر په دى کى شبهه ده چې حديث، ثلث لايؤخرون، په دى خبره باندى صريح دلالت نه کوى چې په اوقات مکروهه کى دى لمونځ دجنازى وسى اوحديث شريف دحضرت عقبه بن عامرؓ صريح دلالت کوى په دى خبره باندى چې په اوقاتو ثلاثه ؤ کى دي صلوة جنازه نه کوى. دوهمه شبهه داده چې که چيرى په مباح اومنهى کى تقابل وى نومنهى لره به ترجيح ورکول کيږى نوبيا څه رکم په اوقات ثلاثه مکروه کى به دجنازى لمونځ بغير دکراهت تنزيهى څخه اداء سى.

جواب: مسئله داده چې که چيرى حاضروالى دجنازى کم چې سبب دى دواجبوالى دجنازى

---

(١). مشکوٰة باب ثواب التسبيح والتحميد والتهليل فصل ثانى ص ٢٠١. ظفير

دلمانځه، دا په عین اوقات ثلاثه کی وی، نوبیا داحنافوپه نزد دلمانځه مؤخر کول نه دی په کار، بلکی ښه همدا دی چی سمدستی دي اداء سی، اوکه چیری دجنازی حاضروالی داوقات ثلاثه ؤ څخه مخکی سوی وی نوداحنافو په نزد په اوقات ثلاثه ؤ کی دلمانځه اداء کول مکروه دی وجه دفرق داده چی په اول صورة کی وجوب ناقصا وسو اواداء هم ناقصه سوه اوپه دوهم صورة کی وجوب کامل وو اواداء ناقصه وسوه، نو ددی وجه مکروه تحریمی سو، بلکی دبعضو فقهاؤ په نزد بالکل صحیح نه سو نو اصل په صلاة جنازه کی همدا دی چی مؤخر نه سی، لکه چی دحدیث شریف، ثلث لا یؤخرون (١) څخه معلومیږی، البته په کم ځای کی چی مانع موجودوی نوهلته دي تاخیر وسی، لکه څنګه چی په صورة ثانیه کی دی کم چی موږ ذکرکی، یعنی په هغه صورة کی په کم کی چی حاضریدل دجنازی داوقات ثلاثه ؤ څخه مخکی سویدی. نو حدیث مبارك (٢) دعقبه بن عامرؓ به پردغه صورة باندی محمول وی، اوحدیث مبارك ،ثلاث لایؤخرون، به پراول صورة باندی یعنی پرهغه باندی په کم کی چی حضور دجنازی په همدغه اوقاتو کی وی، ګویادهریوه په عموم کی په بل روایت سره تخصیص وسو ځکه چی دخبرواحد تخصیص په خبرواحد سره کیدی سی اوقیاس دهمدی موافق دی، غرض داچی دهغه تعلیل موافق کم چی مخکی لیکل سوی دی، ددواړو احادیثو مبارکو محمل متعین سو، او داویل صحیح نه دی چی حدیث شریف دعقبهؓ صریح دی، اوحدیث شریف، ثلث لایؤخرون، صریح نه دی، ځکه چی حدیث مبارك دعقبهؓ داوقات ثلاثه په ذکرکی خوبیشکه صریح دی لیکن په هغه کی داتصریح نسته چی حضور دجنازی په کم وخت کی وسو اوحدیث شریف، ثلث لا یؤخرون، که څه هم دجنازی دحاضروالی په ذکرکی صریح دی لیکن داوقات ثلثه ؤ په ذکر کی صریح نه دی، اودا شبهه چی په اباحت اوپه حرمت کی حرمت لره ترجیح وی، داهغه وخت وی کله چی مبیح او محرم سره متعارضین وی، اویوه بله وجه دمبیح دترجیح دپاره نه وی، اوپه ذکر سوی مسئله کی معلومه سویده چی په یوه صورة کی مبیح لره ترجیح ورکول په کاردی اوپه یوه کی محرم لره، اودا همدغسی ده لکه څنګه چی دطلوع اودغروب په وخت کی دبعضو روایاتو څخه دسهار اودمازیګر

---

(١). عن علي ؓ ان النبی ﷺ قال: یا علی ثلث لا تؤخرها الصلوة اذا اتت والجنازة اذا حضرت والایم اذا وجدت لها کفوا رواه الترمذی (مشکوٰة باب تعجیل الصلوة فصل ثاني ص ١٢١). ظفیر

(٢). وعن عقبة بن عامرؓ قال: ثلاث ساعات کان رسول الله ﷺ ینهانا أن نصلي فیهن أو نقبر فیهن موتانا : حین تطلع الشمس بازغة حتی ترتفع وحین یقوم قائم الظهیرة حتی تمیل الشمس وحین تضیف الشمس للغروب حتی تغرب . رواه مسلم (مشکوٰة باب اوقات النهی فصل اول ص ٩۴). ظفیر

(دلمونځونو) منع والی معلومیږی اودبعضو څخه اباحت، همدغه رکم دلته هم هیڅ څه اشکال نسته، اوس بعضی فقهی عبارتونو نقل کوم، په کمو کی چی دپورتنی مضمون تصریح به هم وی اودا به هم معلومه سی چی په ذکر سوو دوو صورتونو کی په مخکنی صورة کی دتاخیر بلا کراهت جائز کیدل بلکی دعدم تاخیر افضل کیدل دکمو کمو محققینو رایه ده. علامه ابن عابدین رحمه الله تعالی ددرمختار تردی قول: وفی التحفة الافضل ان لاتؤخر الجنازة، لاندی لیکی: وما في التحفة أقره في البحر والنهر والفتح والمعراج لحديث ثلاث لا يؤخرن: منها الجنازة إذا حضرت وقال في شرح المنية: والفرق بينها وبين سجدة التلاوة ظاهر لان التعجيل فيها مطلوب مطلقا إلا لمانع، وحضورها في وقت مباح مانع من الصلاة عليها في وقت مكروه، بخلاف حضورها في وقت مكروه وبخلاف سجدة التلاوة، لان التعجيل لا يستحب فيها مطلقا اهـ ، ردالمحتار جلد اول ص ٢٧٥، ([1]) فقط

عیدګاه ته چی دلمانځه څخه مخکی جنازه راسی نو جنازه دی کم وخت وسی: سوال: (٢٨٩٥) که چیری یوه جنازه داختر په ورځ داختر دلمانځه څخه مخکی دعیدګاه دجومات احاطی ته راوړل سی اوکښی ښوول سی نودجنازی لمونځ په کم وخت کی کول په کاردی؟ که چیری داختر دلمانځه څخه وروسته یی کوی نودخطبی څخه مخکی اوکه نه وروسته؟

جواب: په درمختار کی دی. وتقدم صلوة الجنازة على الخطبة الخ ([2])، ددی څخه معلومه سوه چی دجنازی لمونځ داختر دلمانځه څخه وروسته کول په کاردی، اودخطبی څخه یی مخکی کول په کاردی. فقط

دجنازی په لمانځه کی دسورة فاتحی ویل څنګه دی؟ ([3]) **سوال:** (٢٨٩٦) دجنازی په لمانځه کی دسورة فاتحی ویلو څه حکم دی؟ په فتاوٰی عالمګیریه کی یی جواز لیکلی دی، اوقاضی ثناء الله صاحب قدس سره هم په خپل وصیت نامه کی دسورة فاتحی ویل جائز لیکلی دی؟

جواب: فقهاؤ دالیکلی دی چی که چیری ددعاء په نیت دجنازی په لمانځه کی سوة فاتحه ووایی نودرست دی همدامطلب دی دعالمګیری دروایت اودقاضی صاحب دتحریر. فقط

په جنازه کی دشرکت نه کولو وصیت: سوال: (٢٨٩٧) څه فرمایی ددین عالمان اودشرعی مفتیان په دی مسئله کی چی دوه کسان په خپلو کی سکه ورونه دی، مشر ورور یو دریم

([1]). ردالمحتار كتاب الصلوة ج١ ص ٣٤٧ ، ط. س. ج١ ص ٣٧٤. ظفير

([2]). الدرالمختار على هامش ردالمحتار باب العيدين ج١ ص ٧٧٥ ، ط. س. ج٢ ص ١٧٧. ظفير

([3]). دزيات تفصيل دپاره وګوره دهمدې حصې په پای کی رساله مسمی په (النظم المستطاب) سره . حقانی

سړی ته داوصیت وکی چی زما کشر ورور دي زما په کفن اوپه تجهیز کی نه شریکیږی، نو په دې صورت کی کشر ورور دده په کفن اوپه تجهیز کی شریکیدلی سی اوکه نه؟

جواب: داوصیت ناجائز اوباطل دی په دی باندی عمل کول نه دی په کار، بلکی دمړی کشر ورور لره دپاره داداء کولو داسلامی حقوقو اوصله رحمی پاللو که څه هم نور خلگ تجهیز اوتکفین کونکی کافی موجودوی شریکیدل په کاردی. قال النبی ﷺ حق المسلم علی المسلم خمس ردالسلام وعیادة المریض واتباع الجنازة واجابة الدعوة وتشمیط العاطس [1]، الحدیث. قال فی الدر المختار اوصی بان یصلی علیه فلان (الی ان قال) او یطین قبره اویضرب علی قبره قبة اولمن یقرأ علی قبره شیئا فهی باطلة الخ [2].

دجنازی په لمانځه کی تکرار درست نه دی: **سوال**: (۲۸۹۸) دجنازی لمونځ مکرر کولی سی اوکه نه؟

جواب: دجنازی دلمانځه تکرار درست نه دی، یعنی کله چی ولی یووار لمونځ وکی، یا دولی په اجازه سره لمونځ وسو، نواوس به دوباره دهغه جنازه نه سی کیدلی داحنافو مذهب همدا دی [3].

دیوی میاشتی ماشوم بی لمانځه اوبی کفنه پټول درست نه دی: **سوال**: (۲۸۹۹) یوسړی دیوی میاشتی خپل ماشوم بی غسله اوبی لمونځه دفن کړی، دهغه څخه وروسته بل سړی هم همدغه رکم خپل هلك پټ کړی، نو دداسی کوونکی دپاره څه سزا ده؟

جواب: شرعی حکم دادی چی داسی ماشومانو لره غسل ورکول اودجنازی کول یی ضروری دی، کمو خلگو چی داسی وکړل هغوی ته دي آئنده تاکید اوتنبیه وسی چی بیا داسی مه کوی، اوچی څه مومخکی وکړل دهغه څخه توبه وکاږی، او دهغوی دپاره څه سزا مقرره نسته [4]. فقط

پرسړی اوپرښځی باندی په یوځای دجنازی لمونځ درست دی اوکه نه: **سوال**: (۲۹۰۰) یو مړ سړی اومړه ښځه دواړه بالغ ددواړو جنازه په یووار کول جائزدی اوکه نه؟ زید ددواړو

---

[1]. مشکوٰة باب عیادة المریض ص ۱۲۳. ظفیر

[2]. الدرالمختار کتاب الوصایا ج۲ ص ۳۲۲، ط. س. ج۱ ص ۲۲۲. ظفیر

[3]. ثم عدم جواز صلوٰة غیر الولی بعده مذهبنا وبه قال مالك رحمه الله (غنیة المستملی ص ۵۴۲)، وان صلی من له حق التقدم (الی قوله) اومن لیس له حق التقدم وتابعه الولی لا یعید (درمختار، ط. س. ج۲ ص ۲۲۳). ظفیر

[4]. که چیبری غالب گمان وی چی جوسه به چاودلی نه وی نوپه دی حالت کی به دهغه پرقبرباندی لمونځ کول کیږی ددی څخه وروسته به نه کول کیږی. وان دفن واهیل علیه التراب بغیر صلاة اوبها بلا غسل اوممن لا ولایة له صلی علی قبره مالم یغلب علی ظنه تفسخه من غیر تقدیر هو الاصح (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۲۲، ط. س. ج۲ ص ۲۲۴). ظفیر

ذکر سوو مړو جنازه وروسته اومخکی کنبی ښووله او لمونځ یی باندی وکی، اوبکر وویل چی مړه ښځه دی جلا سی اوپه هغه دي بیا لمونځ وسی؟

جواب: ددواړو جنازه په یووار کول درست دی که څه هم ښه داده چی جلایی وکړی لیکن دمړو دډیروالی اودعامی وبا په صورة کی په جواز باندی په عمل کولو کی یعنی دټولو جنارو لمونځ په یووار کولو کی هم څه حرج نسته، په درمختار کی دی، واذا اجتمعت الجنائز فافراد الصلوٰة اولی وان جمع جاز الخ [1]، نوکله چی پردواړو جنازو باندی په یو وار لمونځ وسو، نوبکر لره دښځی دجنازی لمونځ دوباره راګرځول دمشروع څخه خلاف سول، ځکه چی دجنازی لمونځ یووار وسی نودوباره یی دکولو حکم نسته [2]، نو دادبکر دناخبرتیا نتیجه ده. فقط

دجنازی دلمانځه څخه وروسته یی پرجامه باندی داغ ولیدی نوڅه حکم دی؟ سوال: (۲۹۰۱) یوسړی امام سو دجنازی لمونځ یی ورکی، بیا هغه پرخپلی جامی باندی داغ ولیدی او دغسل حاجت ورته معلوم سو، نودغه لمونځ درست سو، اوکه نه په قبر باندی یی دوباره وکړی؟

جواب: په دی صورة کی لمونځ ونه سو دوباره دي وسی که چیری دفن سوی وی، نودهغه پرقبر باندی کول په کاردی یعنی دچاودلو څخه مخکی، اوبعضو ددرو ورځو حکم لګولی دی یعنی په دری ورځو کی دننه دننه پرقبر باندی لمونځ درست دی، اوبیانه [3] دی.

دډیرو جنازو لمونځ په یووار: **سوال**: (۲۹۰۲) ددوو درو مړو دجنازی لمونځ په یووار کول درست دی اوکه نه؟

جواب: جائزدی، لکه څنګه چی په درمختار کی دی، واذا اجتمعت الجنائز فافراد الصلوٰة علی کل واحدة اولی من الجمع (الی ان قال) وان جمع [4] جاز الخ.

دولد الزنا جنازه کول په کاردی: **سوال**: (۲۹۰۳) پرولد الزنا باندی دجنازی لمونځ کول جائز دی اوکه نه؟ **جواب**: کول یې په کاردی [5]. فقط

---

[1]. الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۲۱ ، ط. س. ج۲ ص ۲۱۸. ظفیر

[2]. وان صلی الولی لم یجز لاحد ان یصلی بعده (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۲۲ ، ط. س. ج۲ ص ۲۲۳. ظفیر

[3]. وان دفن واهیل علیه التراب بغیر صلاة اوبها بلا غسل اوممن لا ولایة له صلی علی قبره استحسانا مالم یغلب علی الظن تفسخه من غیر تقدیر درمختار. وقیل یقدر بثلاثة ایام (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۲۷ ، ط. س. ج۲ ص ۲۲۴). ظفیر

[4]. الدرالمختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۲۱ ، ط. س. ج۲ ص ۲۱۸. ظفیر

دجُمعې دغسل په وجه سره په جنازه کې شريک نه سو نو ايا ګنهګار سو؟ سوال: (۲۹۰۴) يوسړي دجُمعې دغسل وغيره ضرورياتو په وجه سره دجنازې په لمانځه کې شريك نه سوو نوګنهګار به وي اوكه نه؟

جواب: دجنازې لمونځ فرض كفايي دی، كه بعضو خلګو دجنازې لمونځ اداكې نوكم سړي چې شريك نسو نو هغه به ګنهګار نه وي (١) خودا ضروري ده چې ددې دثواب څخه به محرومه وي. فقط

دجنازې لمونځ داختر دخطبې څخه مخكې دی اوكه وروسته؟ سوال: (۲۹۰۵) كه چيرې څوك دلوی يا دكوچني اختر په ورځ وفات سي، اوجنازه عيدګاه ته په داسې وخت كې را ورسيږي چې خلګو (داختر) لمونځ كړی وي نودجنازې دخطبې څخه په مخكې كولوكې خو څه شرعي نقصان نسته، دلته دخطبې څخه وروسته وسو نولمونځ وسو اوكه نه؟

جواب: په درمختار كې يې ليكلي دي چې دجنازې دلمانځه څخه داختر لمونځ مخكې وكې اودجنازې لمونځ دخطبې څخه مخكې وكې (٢) ليكن كه دخطبې څخه وروسته وسي نوبيا هم لمونځ وسو اوڅه وهم مه كوی. فقط

كمه مسلمانه ښځه چې دكافر په كوركې مړه سوه او كافرانه رواجونه باندې وسوه نو دهغې دجنازې لمونځ به كول كيږي اوكه نه؟ سوال: (۲۹۰٦) يوې مسلمانې ښځې ديوكافر سړي سره دكفر درسم اورواج موافق واده وكې او ورسره اوسيدله چې دهغوی بت خانې ته به تلله اومذهبي رسومات عبادت وغيره به يې هم كول، داسې ښځه چې مړه سي نو دهغې جنازه كول اوهغه دمسلمانانو په مقبره كې دفن كول جائزدي اوكه نه؟

جواب: چونكې دمسلمان په تكفير كې احتياط تام لازم دی اوحتی الوسع ديو مسلمان تكفير كول نه دي پكار، بل داچې فقهاؤ تصريح فرمايلې ده چې كه چيرې په يوسړي كې يوكم سل ۹۹ وجهې دتكفير وي اوصرف يوه وجه چې هغه هم ضعيفه داسلام وي نوبيا هم هغه مسلمان ګڼل په كاردي اودمسلمانانو معامله كول ورسره په كاردي، كه څه هم عندالله هغه كافروی ليكن موږ لره دهغه سره معامله كول دمسلمانانو په شان كول لازم

---

(٥). وهي فرض على كل مسلم مات خلا اربعة الخ (الدرالمختار على هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨١۴ ، ط. س. ج٢ ص ٢١٠). ظفير

(١). والصلاة عليه فرض كفاية بالاجماع (الدر المختار على هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨١١ ، ط. س. ج٢ ص ٢٠٧). ظفير

(٢). وتقدم صلوٰتها على صلوة الجنازة اذا اجتمعا لانه واجب عينا ﴿ وتقدم صلوٰة الجنازة على الخطبة ﴿ (الدر المختار على هامش ردالمحتار باب العيدين ج١ ص ٧٧۵ ، ط. س. ج٢ ص ١٢٧). ظفير

دی لکه ښنګه چی په ردالمحتار کی دی: روی الطحاوی عن اصحابنا لا یخرج الرجل من الایمان إلا جحود ما أدخله فیه، ثم ما تیقن أنه ردة یحکم بها، وما یشك أنه ردة لا یحکم بها، إذ الاسلام الثابت لا یزول بالشك مع أن الاسلام یعلو، وینبغي للعالم إذا رفع إلیه هذا أن لا یبادر بتکفیر أهل الاسلام مع أنه یقضي بصحة إسلام المکره. وفی الفتاوٰی الصغرٰی الکفر شی عظیم فلا اجعل المؤمن کافراً متٰی وجدت روایةً ان لایکفر آه وفی الخلاصة وغیره اذا کان فی المسئلة وجوه توجب التکفیر ووجه واحد یمنعه فعلی المفتی ان یمیل الی الوجه الذی یمنع التکفیر الخ ومثل هذه الروایات کثیرة (١)، **ددی وجه ترخو پوری چی ددغه ښځی مرتدوالی په یقین سره ثابت نه وی او هغه خپل ځان ته مسلمانه وایی، نودهغې دمرګ ښخه وروسته پرهغې باندی دجنازی لمونځ کول په کاردی اوهغه دمسلمانانو په هدیره کی ښخول په کاردی، په حدیث شریف کی دی:** صلوا علی کل بر وفاجر الحدیث، قال فی شرح المنیة رواه الدار قطنی وعلل بان مکحولاً لم یسمع من ابی هریرة ﷺ ومن دونه ثقات وحاصله انه مرسل وهو حجة عندنا وعند مالك وجمهور الفقهاء، ص ٤٧٩.

کم قوم چی داسلام سره تعلق لری دهغوی جنازه به کول کیږی اوهغوی جومات ته راتللی سی: **سوال:** (٢٩٠٧) کم خلک چی ددایی توب کسب کوی او دا کار هم کوی چی کم غوایان وغیره مړه سی نودهغه ښخه څرمن باسی اوددباغت ښخه وروسته یی خرڅ کړی نو داقوم ډیر رذیل ګڼل کیږی لهذا (نور خلګ) داقوم په خوراك څښاك اوجُمعه او اخترونو کی نه شریکوی نوپه دی باره کی څه حکم دی، او دداسی قوم دجنازی لمونځ کول جائزدی اوکه نه؟ پرنه کوونکو باندی څه حکم دی؟ اوکم خلګ چی یې پر جنازه کوونکی عالم باندی طعن اوتشنیع کوی اوبد رد ورته وایی هغوی ښنګه دی؟

جواب: دغه خلګ کله چی مسلمانان دی نودجُمعې اودجماعت ښخه اوجومات ته دراتللو ښخه منع کول یی نه دی په کار، کنی منع کونکی به ددی آیت مصداق وګرځی، ومن اظلم ممن منع مساجدالله ان یذکر فیها اسمه وسعٰی فی خرابها (٢)، او دهغوی دمړی جنازه کول لازم دی، په حدیث شریف کی دی، صلوا علی کل بر وفاجر الحدیث (٣) رواه الدار قطنی، وفی الدر المختار وهی فرض علٰی مسلم مات خلا اربعة بغاة وقطاع الخ (٤)، نو ښکاره ده چی ذکرسوی مسلمانان باغیان نه دی اونه لاره شکونکی وغیره دی لهٰذا ددوی

(١). ردالمحتار باب المرتد ج٣ ص ٣٩٣ ، ط. س. ج۴ ص ٢٢٣ - ٢٢۴ . ظفیر
(٢). سورة البقرة رکوع ١۴. ظفیر　(٣). وګوری شرح فقه اکبر ص ٩١. ظفیر
(۴). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨١۴ ، ط. س. ج٢ ص ٢١٠ ظفیر

دجنازی لمونځ دفقهاؤ دقول مطابق فرض دی، اوکم عالم چی دافرض اداء کړل هغه ته به ثواب اواجر ورکول کیږی، هغه ته بدرد ویل او دهغه سپکاوی کول فسق او معصیت دی، کما ورد سباب المسلم فسوق، (۱) نوطاعنین فاسق اوفاجر دی، توبه دی وکاږی. فقط

دډمی جنازه کول درست دی: **سوال**: (۲۹۰۸) یومولوی صاحب دیوی ډمی جنازه وکړه، او څه نذارانه هم ورکول سوه، یوڅو ورځی وروسته مولوی صاحب دجُمعې دلمانځه څخه مخکی دخپل دغه فعل په تائیدکی دوعظ په طور وفرمایل چی ماته علم نه وو چی دا ښځه څوك ده، اوکمی روپی چی ماته په معاوضه کی راکول سوی هغه به په دغسی کارونو کی ولګوم مثلا دګندګی پورته کونکی بنګی ته به یی ورکړم، اوموږ لامبو وهونکی یو، دلامبو په ذریعه دډوبیدلو څخه ځان ساتلی سو، اوجاهل نه سی ورڅخه محفوظ کیدلی. نوپه صورة مسئوله کی شرعًا څه حکم دی؟

جواب: دمسلمانی ډمی جنازه کول شرعا ضروری دی، ځکه چی په حدیث شریف کی دی، صلوا علی بر وفاجر الحدیث (۲)، یعنی دهر نیك اوبد دجنازی لمونځ کوی، اوکمی روپی چی دغه مولوی صاحب ته ورکول سی نوکه چیری هغه حرامه ګڼه وه نوهغه په هیڅ ډول جائز کیدی نه سی. داویل دهغه غلط دی چی دحرام مال دحاصلولو څخه وروسته به هغه په ګندګی وغیره لوړولو کی صرف سی ځکه چی که په خوراك کی یی لګوی اوکه په جامه کی، یا دنایی په اجرت کی یی مصرف کی یا دبنګی وغیره په اجرت کی ټول برابر دی اوناجائز دی، اودحرام مال والا دپاره دا حیله بیشکه فقهاؤ لیکلی ده چی دقرض په طریقه دي شیان واخلی یادي دچا څخه روپی په قرض واخلی اوسودا دي وکړی، نودهغه خوراك دبعضو په نزد درست دی، بیادغه قرض که دخپل حرام مال څخه اداء کوی اوکه دحلال څخه، هغه مخکنی خوراك حلال دی، دادبعضو قول دی، اوبعضی یی مطلقا حرام فرمایی، او ددغه مولوی صاحب داویل چی موږ لامبو وهونکی یو یعنی موږ ته حرامه پیسه ضرر نه راکوی دا ویل غلط دی او بیهوده خیال دی. (۳) فقط

دمقتدی فریضه څه ده؟ **سوال**: (۲۹۰۹) دجنازی په لمانځه کی دمقتدی فریضه څه ده؟

جواب: مقتدی به هم هغه ویل کوی کم چی امام کوی،دجنازی دلمانځه طریقه په یوه اُردو

---

(۱). مشکوٰة باب حفظ اللسان والغیبة والشتم ص ۴۱۱. ظفیر

(۲). شرح فقه اکبر ص ۹۱. ظفیر

(۳). المکاس مثلا یاخذ من احد شیئا من المکس ثم یعطیه اخر ثم یاخذه من ذالك الاخر اٰخر فهو حرام (رد المحتار باب البیع الفاسد مطلب الحرمة تتعدد ج۴ ص ۱۸۰ ، ط. س. ج۵ ص ۹۸). ظفیر

(یا پښتو) رساله کی وګوری، مختصر داچی دمخکی تکبیر څخه وروسته به، سبحانك اللهم الخ، او ددوهم تکبیر څخه وروسته درود شریف اودریم تکبیر څخه وروسته دعاء اوڅلورم تکبیر څخه وروسته سلام (۱) اړول دی. فقط والله تعالی اعلم

دمسلمانی بدکاری ماشوم چی دهندوڅخه وسی دهغه دجنازی دلمانځه څه حکم دی؟ سوال: (۲۹۱۰\۱۱) مسلمانه زانیه ښځه دهندو سره ده دهغه څخه چی کم اولاد پیدا سی نودهغه دجنازی لمونځ کول په کاردی اوکه نه؟

دبی نمازه جنازه نه کول په کاردی اوکه نه؟ سوال: (۲۹۱۱\۱۲) دبی نمازه دجنازی لمونځ تنبیهاً پریښوول څنګه دی؟ اوکول یی منع دی اوکه څنګه؟

جواب: ۱\: کول یی په کاردی، لٰکن الاولاد مسلمین تبعًا لامهم.

۲\: دلمانځه دنه کونکی دجنازی دلمانځه کولو منع والی می چیرته ترنظر نه دی تیر سوی، بلکی دفقهاؤ داقوالو اودحدیث شریف، صلوا علی کل بر وفاجر، څخه همدا ثابتیږی چی لمونځ یی کول په کاردی. فقط

پربی نمازه باندی دجنازی لمونځ عبرةً نه کول څنګه دی؟ سوال: (۲۹۱۲) دعبرت په غرض دبی نمازه دجنازی لمونځ نه کول اوبغیر دجنازی څخه دفن کول یی څنګه دی؟ مستحسن دی اوکه نه؟

جواب: دافعل جائز اومستحسن نه دی، بلکی حرام اودفرضو پریښوول دی، دبی نمازه مسلمان دجنازی لمونځ کول په شان دلمانځه ګذار فرض دی وقال ﷺ صلوا علی کل بر وفاجر، الحدیث. اوفقهاؤ چی دجنازی دلمانځه څخه کم خلګ ایستلی دی لکه باغیان وغیره، په هغه کی یی فاسقان بینمازان نه دی شمار کړی نو شرعی فرض دعبرت په خیال پریښوول درست نه دی (۲). فقط

دتاړ (یوقسم درختی دمیوې) **چښونکی دجنازی لمونځ جائزدی اوکه نه؟ سوال:** (۲۹۱۳\۱) دتاړ ددرختی په میوه او رس کی نشه وی، دشرابو څخه څه اندازه کم دنشی والا شی یعنی دتاړ وغیره خوړل چښل څنګه دی؟ اوداسی سړی سره دخوراك اودچښاك اودهغه دجنازی دلمانځه څه حکم دی؟

---

(۱). فیکبر للافتتاح ویقول سبحانك اللهم الخ ثم یکبر اخری ویصلی علی النبی ﷺ ثم یکبر اخری ویدعو للمیت وجمیع المسلمین (الی قوله) ثم یکبر الرابعة ثم یسلم تسلیمتین (عالمگیری کشوری ج۱ ص ۱۲۱ ، ط. ماجدیه ج۱ ص ۱۲۴). ظفیر

(۲). وهی (ای صلاة الجنازة) فرض علی کل مسلم مات خلا اربعة بغاة اوقطاع طریق الخ. (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ج۱ ص ۸۱۴ ، ط. س. ج۲ ص ۲۱۰). ظفیر

دسود خور دجنازي لمونځ: **سوال**: (۲۹۱۴\۲) دسود معامله څنګه دي؟ اوکم سړي چي سود اخلي دهغه دجنازي دلمانځه څه حکم دي؟ او دهغه سره تعلق ساتل څنګه دي؟

جواب: ۱\: دنشي دشي خوړل اوچښل حرام دي اودهغه سره خوراك چښاك كول نه دي په كار، اوجنازه يي وكړئ (۱).

۲\: دجنازي دلمانځه هم هغه حکم دي كم چي پورته ذكرسو، باقي دسود وركول او اخيستل حرام دي، او دداسي سړي څخه جلا اوسيدل په كاردي. فقط

دهندوانو په نابالغه ماشوم باندي دجنازي لمونځ نسته: **سوال**: (۲۹۱۵) دهندوانو په نابالغه مړ ماشوم باندي دجنازي لمونځ كول دحديث شريف څخه ثابت دي اوكه نه؟

جواب: نه دي (۲). فقط

دبد بويي څخه وروسته جنازه: **سوال**: (۲۹۱۶) كم مړي چي دوي ورځي پروت وو، اوبد بويي پكښي پيدا سوه نودهغه دجنازي لمونځ جائزدي اوكه نه؟

جواب: كه چيري دهغه دجنازي لمونځ مخكي نه وي سوي نوفرض دي چي دهغه دجنازي لمونځ وسي (۳).

دمازديګر او دماښام ترمينځه دجنازي لمونځ درست دي: **سوال**: (۲۹۱۷) دمازديګر او د ماښام ترمينځه دجنازي لمونځ جائزدي اوكه نه؟

جواب: دمازديګر اودماښام ترمينځه دجنازي لمونځ مكروه نه دي ،كما فى الدر المختار لا يكره قضاء فائتة الخ وصلاة جنازة (۴).

دبي لمانځه سړي مړي راكښل جائز نه دي: **سوال**: (۲۹۱۸) يوسړي مړسوي دي، چاچي په خپل ټول عمر كي ديوه وخت لمونځ نه دي كړي، دهغه مړي څلوېښت قدمه درسي په ذريعه راكش كړل سو، او بيايي جنازه وسوه، نو ددغه خلګو دپاره څه حكم دي؟

جواب: واقعي دبي نمانځه مسلمان په رسي كي دتړلو او دراكشولو حكم په شريعت كي نسته، داسي كول نه وو پكار، دهغه دپاره استغفار كول په كاردي، اودبينمازه مسلمان دجنازي لمونځ كول په كاردي، لقوله ﷺ صلوا على كل بر وفاجر، الحديث (۵).

(۱). وهي فرض على كل مسلم مات خلا اربعة الخ (درمختار ، ط. س. ج۲ ص۲۱۰). ظفير

(۲). وشرطها اى لصلاة الجنازة ستة. اسلام الميت ... كصبي سبي مع احد ابويه لا يصلى عليه لانه تبع له اى في احكام الدنيا لا العقبى لما مر انهم خدم اهل الجنة (الدرالمختار على هامش ردالمحتار، باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۳۱ ، ط. س. ج۲ ص ۲۰۷). ظفير

(۳). وان دفن واهيل عليه التراب بغير صلاة صلى على قبره مالم يغلب على الظن تفسخه من غيرتقدير هوالاصح (الدر المختار على هامش ردالمحتار، باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۷۲۲ ، ط. س. ج۲ ص ۲۰۴). ظفير

(۴). الدر المختار على هامش ردالمحتار كتاب الصلوة ج۱ ص ۳۴۸ ، ط. س. ج۱ ص ۳۷۵. ظفير

دروژه دار مړي جنازه: **سوال**: (۲۹۱۹) که یو روژه دار سړی په یو ناګهانی مرض کی مبتلا سی اوروژه ماته نه کړی، اوهمداسی مړسی، نو بکر وایی چی دهغه دجنازی لمونځ دي ونه سی، داصحیح ده اوکه نه؟

جواب: ددغه سړي دجنازي لمونځ کول پکاردي، دبکر خبره غلطه ده هغه ګنهګارنه سو، په شامی کی منقول دی چی په داسی صورة کی هغه ته اجر ورکول کیږی. ویؤجر لوصبر ومثله سائر حقوق الله تعالی کافساد صوم وصلوة الخ (۱).

بنجاریان (یوغرنی قوم) **مسلمانان دی دهغوی جنازه دي وسی اوهغوی په لمانځه کی شاملیدلی سی**: **سوال**: (۲۹۲۰) په نمارِ ملك کی اکثره قوم مسلمانان بنجاریان اودندافان دی، داخلګ داخترونو په لمانځه کی شاملیږی، لیکن دهندوانو په رواجونو لکه هولی، دیوالی، سهره اوځومره نور چی دهندوانو تهوارونه دی په هغه کی هم په شوق اوپه رغبت سره شاملیږی، اودبتانوعبادت همیشه کوی، اودهندوانو لباس اچوی اوفخر کوی چی مونږ خلګ بالکل په هندوانو کی ننوزو، داخلګ دروژی لمونځ اودکلمی څخه بالکل بی برخي دی، واده، ښادی دهندوانو په شان کوی، نوایا ددوی نکاح اودجنازی لمونځ کول شرعًا جائزدی اوکه نه؟

جواب: داسی جاهلانو خلګو ته په تدریج اوپه کراره کراره سره داسلام کلمه اوداسلام احکام ښوول په کاردی، قال الله تعالی ادع الی سبیل ربك بالحکمة والموعظة الحسنة وجادلهم بالتی هی احسن. (۲) ددی حاصل دادی چی دالله ﷻ لاری ته او ددین طرف ته په حکمت سره اونصیحت حسنه سره خلګ رابلل په کاردی اوپه ښه طریقی سره دهغوی پوهول او ورباندی منل په کاردی، اودکفری اوشرکی رواجونو ددوی څخه پرېښوول پکار دی، او ددوی دجنازې لمونځ کول پکار دی، اونکاح یی تړل پکار دی، اوتر نکاح مخکی دی په دوی باندی دکفر اوشرك څخه توبه وکښل سی، دارنګه همیشه په دوی باندی توبه کښل پکار دی، اوپه دوی کی چی څوك مریض وی په خاص ډول هغه ته دمرګ په مریضی کی توبه کښل پکاردی، ترڅوچی دده دجنازې په لمانځه کی شبه نسی پاته. فقط

بې له اودسه دجنازې لمونځ جائز نه دی: **سوال**: (۲۹۲۱) یو شخص وایی چی که چیری دجنازی په لمانځه کی څوك بی اودسه هم شریك سی اواداء یی کړی نوحرج اوبدیت یی نسته داخبره څنګه ده؟

---

(۵). شرح فقه اکبر ص ۹۱. محمد ظفیر الدین الصدیقی

(۱). ردالمحتار کتاب الصوم فصل فی العوارض المبیحة لعدم الصوم ج۲ ص ۱۵۸ ، ط. س. ج۲ ص ۴۲۱. ظف

(۲). سورة النحل : رکوع ۱۲ . ظفیر

جواب: داخبره غلطه ده چی دجنازی لمونځ بی اودسه جائزدی، داودس یادتیمم څخه بغیر دجنازی لمونځ کول گناه کبیره ده، البته که چیری امام ودریږی اویو سړی یاډیر کسان په داسی وخت کی راسی چی که چیری اودس کوی نو تکبیرونه ځینی فوت کیږی، نوهغوی لره دتیمم کولو څخه وروسته شریك کیدل درست دی، کما فی الدرالمختار: وجاز لخوف فوت صلوة جنازة، ای کل تکبیراتها ؀ درمختار فی الشامی قوله وجاز لخوف فوت صلاة جنازة ای ولو کان الماء قریبًا الخ [١]. فقط

دمختلفو ماشومانو احکام: **سوال**: (٢٩٢٢\١) یوماشوم دمشرك دی کم چی دبلوغ څخه مخکی مړسو؟

سوال: ٢٩٢٣\٢ دوهم هغه ماشوم دی چی زید دهغه قریبی یا لیری خپل دی. لیکن ددغه ماشوم مور اوپلار دپیدا کیدلو څخه وروسته مرتد سول؟

سوال: ٢٩٢٤\٣ دریم هغه ماشوم دی چی دپیدا کیدلو څخه وروسته داسلام په حالت کی یی په والدینوکی یو وفات سو اویو مرتد سو، اوس به داماشوم دچا تابع وی، اودا دری کوچنی دزید دپرورش په وجه کلمه طیبه په ښه شان سره ویلی سی لیکن دومره عقل اوتمیز پکښی نه سته چی داسلام شرطونه وپیژنی، که چیری دا دری کوچنی ماشومان دبلوغ څخه مخکی مړه سی نو تکفین اوتجهیز به یی دمسلمانانو په شان کوو اوکه نه؟ اوددی ټولو حکم برابر دی اوکه نه څه فرق یی سته؟

جواب: نابالغه ماشوم په کفر اوپه اسلام کی دمور اودپلار تابع وی ،کمافی الدرالمختار والشامی قوله لتبعیته لابویه (درمختار) ای فی الاسلام والردة شامی، [٢] اوکه چیری په هغوی کی یعنی په والدینو کی څوك مسلمان سی نوماشوم به دهغه تابع سی اومسلمان به گڼل کیږی، کمافی الدر المختار والولد یتبع خیر الابوین دینا الخ [٣] اودکافر ماشوم که چیری ممیز یعنی داوو کالو سی نودهغه اسلام راوړل صحیح اومعتبر دی کما فی الدر المختار، واسلم الصبی وهو عاقل ای ابن سبع سنین صلی علیه، وفیه ایضا والعاقل الممیز وهو ابن سبع سنین الخ [٤]، درمختار. نو اول ماشوم کم چی دمشرك دی که چیری هغه داوو کالو سوی وی اوداسلام دکلمی ویلو څخه وروسته مړسوی وی نو هغه دي مسلمان وگڼل سی، اودهغه تکفین اوتجهیز دی دمسلمانانو په شان وسی، او

---

(١). ردالمحتار باب التیمم ج١ ص ٢٢٣ ، ط. س. ج٢ ص ٢٤١. ظفیر
(٢). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز . ظفیر
(٣). الدرالمختار علی هامش ردالمحتار باب نکاح الکافر ج٢ ص ٥٤١ ، ط. س. ج٣ ص ١٩٢. ظفیر
(٤). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٣٢ ، ط. س. ج٢ ص ٢٣٠. ظفیر

دوهم ماشوم دمور اوډپلار دمرتدوالی په وجه سره په مرتدوالی کی دهغوی تابع سو، لیکن که چیری داوو کالو سی اوداسلام په کلمه باندی یی پرورش وسی نومسلمان به سی اوپه دی حالت کی دمړ کیدلو سره به دهغه تجهیز اوتکفین دمسلمانانو په شان وی، اودجنازی لمونځ به یی کول کیږی، اودریم ماشوم به دخیر الابوین یعنی دمسلمان مور یا پلار په تابع کیدلو سره مسلمان ګڼل کیږی اودمسلمانانو په شان به دهغه تکفین او تجهیز او دجنازی لمونځ کیږی ([1]). فقط

که دجنازی لمونځ وسو او یو سړی په څه وجهی شریک نه سو نوملامت نه دی: سوال: (**۲۹۲۵**) یومړی داسی میدان ته راوړل سو، په کم کی چی دمدرسی طلباء وو په کثرت سره لوبی کولی اوهغه میدان په باران سره لوند وو اونمداره وو، دبنده په پښو کی موزی وی دهغه دحفاظت په وجه دجنازی په لمانځه کی شریك نه سو، دا ګناه ده اوکه نه؟

جواب: دجنازی لمونځ فرض کفایی دی، که چیری نورو مسلمانانو دجنازی لمونځ وکی، نوپه پرینښوونکی باندی ملامتیا اومؤاخذه نسته ([2])، لیکن دا ضروری ده چی محض دموزو دحفاظت په وجهی سره دجنازی دلمانځه نه کول ښه نه دی، په ائنده کی دی ددی څخه احتیاط وسی. فقط

مقتدی دی دامام سره دجنازی په لمانځه کی دعاء وغیره ووایی: سوال: (**۲۹۲۶**) ایا دجنازی په لمانځه کی به مقتدی دامام په تابع کیدلو سره ثناء او درود اودعاء برابر اداء کوی اوکه نه پرمقتدی باندی فقط خاموشوالی دی؟ دجنازی دلمانځه څخه چی فارغه سی نوپه همدغه هیئت په صفونوکی په پاته کیدلو سره یا دصفونو دهیئت دتغیر څخه وروسته دمړی په چاپیره دریدلو سره اوپه لاس پورته کیدلو سره دعاء کول اوپه دوباره او دریم بار همدغه رکم دعاء کول جائزدی اوکه نه؟ دحنفی مذهب مطابق دسند په ثبوت سره دی ارشاد وفرمایل سی، بعضو عالمانو په استناد دروایت دفتاوٰی عالمګیری کم چی په فصل خامس ص ۱۷۰ مطبوعه مصر کی دی، والامام والقوم فیه ای فیما ذکر قبل من التکبیرات ودعاء الافتتاح والصلٰوة علی النبی ﷺ والدعاء وغیره ذالك کذا فی الکافی، مقتدی ته یی هم دمتابعت حکم ورکړی دی، او دلاندینی روایت په استناد سره یی ددعاء څخه منع کړیده، په خلاصة الفتاوٰی قلمی کی دی، لا یقوم بالدعاء بعد صلٰوة الجنازة الخ، ملا علی

([1]). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۳۲ ، ط. س. ج۲ ص ۲۳۰. ظفیر

([2]). الصلوة علی الجنازة فرض کفایة اذاقام به البعض واحدا کان اوجماعة ذکرا کان اوانثی سقط عن الباقین واذا ترك الکل اثموا هکذا فی التاتارخانیة (عالمګیری مصری باب الجنائز فصل خامس ج۱ ص ۴۵۲ ، ط. ماجدیه ج۱ ص ۱۶۲). ظفیر

قاریؒ دمشکوٰۃ په شرح کی فرمایی، ولا یدعو للمیت بعد صلٰوۃ الجنازۃ لانه یشبه الزیادۃ فی صلٰوۃ الجنازۃ، همدغه رکم په نور الانوار اوپه انوار حنفیه اوجامع الرموز اومحیط کی موجود دی، په دی روایتونو کی یی مطلقا دجنازی څخه وروسته دعاء ممنوع ګرځولی ده برابره خبره ده که دصفونو په هیئت کی وی اوکه نه وی، نوایا دادواړه استناده ددواړو مسئلو په باره کی صحیح دی؟

جواب: دادواړه استناده ددواړو مسئلو متعلق صحیح دی، دجنازی په لمانځه کی دی مقتدی هم دامام په شان ثناء اودرود اودعاء وایی اودجنازی څخه وروسته بیا په لاس لوړولو سره ددعاء غوښتل ثابت نه دی، اوفقهاؤ ددی څخه منع فرمایلی ده، اودملا علی قاریؒ په قول دجنازی په لمانځه کی دزیاتوالی شبه ورسره کیږی اودجنازی لمونځ پخپله دمړی دپاره دعاء ده. فلا یشرع الدعاء الاخر بعدها. (نو ددی څخه وروسته بله دعاء مشروعه نه ده). فقط

دجنازی امامت دچا حق دی؟ سوال: (٢٩٢٧) یو حنفی سړی دیو جومات امام دی، هغه دعوه کوی اووایی چی زما څخه ماسوا دجنازی امامت بل څوك نه سی کولی، نوایا دغه سړی دمړی پرولی باندی هم مقدم دی، اودهغه دادعوه څنګه ده؟ او دجنازی په لمانځه کی احق بالامامت څوك دی؟

جواب: دحنفی فقه په کتابونو کی یی دجنازی دلمانځه په امامت کی داترتیب لیکلی دی، ویقدم فی الصلوۃ علیه السلطان ان حضر او نائبه وهو امیر المصر ثم القاضی الخ ثم امام الحی الخ ثم الولی الخ ([1])، یعنی دجنازی دلمانځه دامامت دپاره دټولو څخه مقدم بادشاه دی، که چیری موجود وی، یا دهغه نائب، بیا قاضی، بیا دمحلی دجومات امام الخ، درمختار، اوداهم په درمختارکی دی چی پرولی باندی دامام حی (یعنی دکلی دامام) تقدیم استحبابا دی که چیری دامام الحی په موجودګی کی ولی لمونځ ورکی نو داهم درست دی ([2])، اوداهم په درمختار اوپه شامی کی دی، چی که چیری ولی افضل وی دامام الحی څخه نودولی امامت اولی دی، بهر حال دامام مذکور دادعوه کمه چی په سوال کی ذکر ده مطلقًا (بلا تفصیل) غلطه ده ([3]). فقط

دزوال او استواء او دغروب په وخت کی دجنازی لمونځ درست دی او که نه؟ سوال: (٢٩٢٨)

([1]). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٢٣ ، ط. س. ج٢ ص ٢١٩. ظفیر

([2]). وتقدیم امام الحی مندوب فقط بشرط ان یکون افضل من الولی والا فالولی اولی کما فی المجتبیٰ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٥٣٢ ، ط. س. ج٢ ص ٢٢٠). ظفیر

([3]). قال فی شرح المنیة الاصل ان الحق فی الصلوة للولی الخ (ردالمحتار ص ٨٢٣ ، ط. س. ج٢ ص٢٢٠). ظفیر

که چیری په وخت دطلوع او دغروب او داستواء کی جنازه حاضره سی نوپه دی وختونو کی دمباح وخت دانتظار څخه بغیر دجنازی لمونځ اداء کول جائزدی اوکه نه؟ اوبغیر دکراهت څخه جائز دی اوکه نه مع الکراهت؟

جواب: که چیری جنازه په دی وختونو کی حاضره سی نو دمباح وخت دانتظار څخه بغیر په دغه وختونوکی دجنازی لمونځ کول جائزدی بغیر دکراهت تحریمی اوپه شامی کی یی ویلی دی چی کراهت تنزیهی دی معنیٰ داچی غیر اولیٰ دی، یعنی ښه داده چی په مباح وخت کی لمونځ وکړی. فی الدر المختار فلو وجبنا فیها لم یکره فعلهما ای تحریمًا افاد ثبوت الکراهة التنزیهیة وفی التحفة مایدل علی نفی الکراهة التنزیهیة ایضا (۱). فقط

دجنازی دلمانځه څخه وروسته په لاس پورته کولو سره دعاء غوښتل څنګه دی؟ سوال:

(۲۹۲۹) دجنازی دلمانځه څخه وروسته په لاس پورته کولو سره دعاء غوښتل جائز دی اوکه نه؟ او مقتدیانو ته ددعاء غوښتل په کاردی اوکه نه؟

جواب: دجنازی لمونځ پخپله دمړی دپاره دعاء ده ددی څخه وروسته بله کمه دعاء ماثوره اومنقوله نه ده (۲)، امام اومقتدیان ټول دي داترك کړی، ځکه چی دخلاف سنت کارالتزام درست نه دی.

دطاعون والاځای ته دجنازی دپاره تلل څنګه دی اودطبیبانو تلل درست دی اوکه نه؟ سوال:

(۲۹۳۰) په کم ځای کی چی طاعون وی هلته دجنازی دلمانځه ورکولو دپاره تلل درست دی اوکه نه؟ اوکله چی دهغه دتللو څخه بغیر دجنازی لمونځ نه کیږی، داسی ځای ته طبیبانو لره تلل څنګه دی؟

جواب: قال فی الدر المختار (مسائل شتی من اخر الکتاب واذا خرج (اودخل فیها، شامی) من بلدة بها الطاعون فان علم ان کل شيء بقدرة الله فلا باس بان یخرج ویدخل وان کان عنده انه لو خرج نجا ولو دخل ابتلی کره له ذلك فلا یدخل ولا یخرج صیانةً لاعتقاده وعلیه حمل النهی فی الحدیث الشریف، مجمع الفتاوٰی الخ (۳) ددی عبارت څخه واضحه سوه چی دچا اعتقاد درست وی، دطاعون دځای څخه وتل سبب دنجات اوداخلیدل سبب دابتلاء اوهلاکت نه ګنی، نو دهغه په حق کی خروج اودخول ممنوع نه دی، اودجنازی لمونځ اداء کول خوفرض کفایی دی، دهغه

(۱). ردالمحتار کتاب الصلوة ج۱ ص ۳۴۷ ، ط. س. ج۲ ص ۳۷۴. ظفیر

(۲). ویسلم بلا دعاء بعد الرابعة (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ج۱ ص ۸۱۷ ، ط. س. ج۲ ص ۲۱۳) فقد صرحوا عن اخرهم بان صلاة الجنازة هی الدعاء للمیت اذهو المقصود منها (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۱۴ ، ط. س. ج۲ ص۲۱۰). ظفیر

(۳). الدر المختار علی هامش ردالمحتار مسائل شتی ج۵ ص .... ، ط. س. ج۲ ص ۷۵۷. ظفیر

دپاره هلته دلمانځه داداء كولو په غرض تلل ضروري دي كله چې هغه ته معلومه ده چې كه چيرې ولاړ نه سم نودجنازي لمونځ به نه كيږي همدغه ركم طبيبانو لره هم دعلاج په غرض هلته تلل درست دي.

كه بعض خلك جنازه ونه كړي نوڅه حكم دي؟ سوال: (٢٩٣١) په اتفاقي ډول سره يوه نابالغه انجلي وفات سوه اودجنازي دلمانځه دپاره ټول خلگ راجمعه سول، اوهغه علماء هم راجمع سول چې چا دپردي تنبيه كړي وه ليكن جنازي ته حاضر سول اولمونځ يې ونه كې بيرته راغللو په دي صورة كې څه حكم دي؟

جواب: دجنازي لمونځ دبالغ اونابالغه فرض كفايي دي، دبعضو په اداء سره دباقيو دذمې څخه فرضيت ساقط كيږي، نوكه چيرې ددغه نابالغي دجنازي لمونځ سوي وي، نوهغه خلگ چاچي دجنازي په لمانځه كې شركت ونه كې گنهگارنه دي، اوكه چيرې ددغه نابالغي دجنازي لمونځ بالكل نه وي سوي نوكم خلگ چې موجود وه، اوچاته چې دهغه دمرگ علم سوي وو، اودجنازي لمونځ يې ونه كې نوهغوي ټول گنهگار سول، قال فى الدر المختار والصلاة عليه صفتها فرض كفاية الخ (١)، وأما شروط وجوبها فهي شروط بقية الصلوات من القدرة والعقل والبلوغ والإسلام مع زيادة العلم بموته تأمل ؒ وهى فرض على كل مسلم مات خلا أربعة بغاة وقطاع طريق الخ (٢) اوښكاره ده چې كم قومونه پرده نه كوي په دي څلورو كې داخل نه دي، خصوصاً نابالغه چې هغه مكلف دپردي نه دي، نو دهغه دجنازي لمونځ ترك كول نهايتي قبيح دي، اوحضور ﷺ فرمايلي دي، صلوا على كل بر وفاجر، الحديث.

دكمو خلكو چې دجنازي لمونځ نه وي زده نوپه صرف اقتداء اوتكبير سره به يې لمونځ وسي؟

سوال: (٢٩٣٢) كه چيرې مقتدي دجنازي په لمانځه كې په وجه دناپوهي ياپه وجه دهير والي ثناء اودرود اودعاء ونه وايي، فقط دامام سره داقتداء دنيت څخه وروسته څلور تكبيرونه ووايي نودهغه لمونځ به دضرورت په وجه په شان دلمانځه دمسبوق صحيح سي اوكه نه؟

جواب: قال فى الدر المختار فى الصلٰوة الجنازة وركنها شيئان التكبيرات الاربع والقيام الخ، (٣) نومعلومه سوه چې بناءً على هذه الرواية لمونځ دهغه صحيح دي، وانظر ما قال الشامى بتحقيق ما قاله المحقق ابن الهمام ؒ .

---

(١). ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨١١ ، ط. س. ج٢ ص ٢٠٧. ظفير

(٢). الدر المختار على هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨١٤ ، ط. س. ج٢ ص ٢١٠. ظفير

(٣). ايضا ج١ ص ٨١٣ ، ط. س. ج٢ ص ٢٠٩. ظفير

دشیعه دجنازي لمونځ درست دي اوکه نه؟ سوال: (۲۹۳۳) اهل سنت والجماعت ته دشیعه مړي دجنازې لمونځ کول درست دی اوکه نه؟

جواب: کم شیعه ګان چی غلو کونکی دی دکمو چی تکفیر سوی دی، دهغوی دجنازې لمونځ کول نه دی په کار، ځنګه چی تبرا کونکی دی دهغوی لمونځ دي ونه سی.

دجومات په سائبان کی جنازه درسته ده اوکه نه؟ سوال: (۲۹۳۴) په کم جوماتی کی چی پنځه وخته لمونځ کیږي په هغه جومات کی دننه یاپه سائبان کی که چیري مړی کښیږدی اودجنازې لمونځ وکی نولمونځ کیږي اوکه نه؟ اوکه چیري په قبرستان کی جومات وی اوپه هغه کی پنځه وخته لمونځ نه کیږي اوهغه دجنازې دلمانځه دپاره جوړ سویدی نوپه دغه جومات کی دجنازې لمونځ جائزدی اوکه نه؟

جواب: په جومات کی دجنازې لمونځ مکروه دی لکه ځنګه چی په درمختار کی دی، وکراهة تحریمًا وقیل تنزیهاً فی مسجد جماعة هو ای المیت فیه وحده اومع القوم (۱)، اوکم جومات چی دجنازې دلمانځه دپاره جوړ سوی دی هغه په حقیقت کی دجومات په حکم کی نه دی په هغه کی دجنازې لمونځ درست دی، کمافی الدر المختار واما المتخذ لصلوة جنازة اوعید فهو مسجد فی جواز الاقتداء لافی حق غیره به یفتٰی، نهایه الخ (۲)،

پرغائب مړي باندې دجنازې لمونځ درست نه دی: **سوال**: (۲۹۳۵) په غائب مړي باندې دجنازې لمونځ صحیح دی اوکه نه؟

جواب: په غائب مړي باندې داحنافو په نزد دجنازې لمونځ صحیح نه دی. (۳)

که چیري دبدن یوه حصه سوزلی وي نو ایا هغه ته به غسل ورکول کیږي، اوجنازه به باندې کیږي اوکه نه؟ سوال: (۲۹۳۶) په کورکی داور لګیدلو په وجه سره که چیري دمړي اکثره حصه وسوزله اوکمه چی باقی وی هغه هم دسکرو په شان توره سوی وی مخ یی نه وی، نوهغه لره غسل اوکفن ورکول سی اولمونځ ورباندې وسی اوکه نه؟ دغسل وغیره دجواز په صورة کی که چیري دجومات امام دغه برایی نام لاش همداسی په کپړه کی ونغاړي او دفن یی کړي نوپه لمانځه کی دهغه داقتداء څه حکم دی؟ په صورة دعدم جواز دغسل او دکفن اوجنازې کی کم امام چی بغیر دغسل او دکفن او دلمانځه څخه پورته ذکر سوی

---

(۱). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۲۷ ، ط. س. ج۲ ص ۲۲۴-۲۲۵. ظفیر

(۲). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب ما یفسد الصلوة ومایکره فیها مطلب فی احکام المسجد ج۱ ص ۶۱۵ ، ط. س. ج۱ ص ۶۵۷. ظفیر

(۳). فلا تصح علی غائب ومحمول علی دابة الخ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۱۳ ، ط. س. ج۲ ص ۲۰۹). ظفیر

لاش دفن کړی، اویو سړی دخودغرضی اودشرارت په وجهی سره خامخا دامام په عوامو کی په ذلیل اورسوا کولو پسی لګیدلی وی نو دهغه سزا څه ده؟

جواب: مسئله په دی باره کی داده چی که چیری دمړی اکثره حصه باقی وی، یعنی دنیم څخه زیاته باقی وی، که څه هم دسر څخه بغیر باقی وی نوهغه لره دي غسل ورکول سی، اولمونځ دي باندی وسی، اوکه چیری دمړی دبدن زیاته حصه سوزلی اواره سوی وی او کمه حصه یی باقی وی، نوبیا غسل اولمونځ هیڅورباندی لازم نه دی، په در مختار کی دی، وجد رأس ادمی او احد شقیه لا یغسل ولا یصلی علیه بل یدفن الا ان یوجد اکثره من نصفه اوبلا رأس الخ (۱)، نوکله چی ددغه مړی اکثره حصه دسوزلو سره ایره سوله نوغسل اولمونځ دهغه واجب نه دی اوهمداسی دفن کول یی په کار دی، اوکم امام چی داسی وکړل چی په ذکر سوی وجه یی بی غسله اوبی لمونځه پټ کی، نوپه هغه باندی هیڅ مؤاخذه نسته، اودهغه په امامت کی هیڅ څه خلل اوکراهت نسته، اودهغه پرفعل باندی اعتراض کول که چیری دخودغرضی اودعداوت په وجه وی نوسخته ګناه اومعصیت دی ددی څخه دي توبه وکاږی، اوکه چیری دناپوهی په وجه سره وی نوبیا معذوره دی، لیکن جاهل لره په کاردی چی دیو عالم څخه پوښتنه وکړی پخپله څه حکم لګول نه دی په کار، فانما شفاء العی السوال، یعنی دجهالت څخه شفاء پوښتنه کول دی دپوهه لرونکو څخه. قال الله تعالی فاسئلوا اهل الذکر ان کنتم لا تعلمون (۲). فقط

دبنګیانو دجنازی لمونځ درست دی اوکه نه؟ سوال: (۲۹۳۷) دبنګیانو دجنازی لمونځ او نکاح جائزه ده اوکه نه؟

جواب: جائز نه ده مسلمانان دي ددی څخه ځان وساتی (۳).

دتعزیت په ورځوکی دصاحب تعزیت دکور څخه دډوډی خوړل څنګه دی؟ سوال: (۲۹۳۸) دتعزیت په ورځوکی دمړی دکور والاوو څخه خوراك او څښاك کول جائزدی اوکه نه؟ په کشمیر کی یی عام مسلمانان مساوی ګڼی، قال فی الدر المختار ویحل لمن طال مقامه او مسافة لا لمن لم یطل، مسئله مذکوره مفتٰی به ده اوکه نه؟

جواب: علامه شامی په دی ځای کی فرمایلی دی: اقول قدمنا ان القول الاول وهو الاصح وظاهره الاطلاق، ویؤیده ما فی اخر الجنائز من فتح القدیر حیث قال ویکره اتخاذ الضیافة من الطعام

---

(۱). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۰۴ ط. س. ج۱ ص ۲۰۰. ظفیر

(۲). سورة النحل .

(۳). والصلاة علیه فرض کفایة ۔ وشرطها ستة : اسلام المیت وطهارته (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۱۱ ، ط. س. ج۲ ص ۲۰۷). ظفیر

من أهل الميت لانه شرع في السرور لا في الشرور، وهي بدعة مستقبحة. الخ (١). **نو معلومه سوه چي حكم د**: ويحل لمن طال مقامه الخ، پرغير اصح قول باندى متفرع دى اودعلامه صاحب دفتح القدير دتصريح مطابق اتخاذ طعام مكروه اوبدعت مستقبحه دى. فقط

دجنازى په لمانځه كي بين الصفوف فاصله: **سوال**: (٢٩٣٩) دجنازى په لمانځه كى دصفونو تر مينځه څومره ليرى والى لازمى دى؟

جواب: دجنازى دلمانځه دصفونو ترمينځ دزياتى فاصلى پرېښوولو ضرورت نسته بلكى نژدى نژدى صفونه جوړول په كاردى (٢). فقط

دحضور ﷺ پرنجاشي باندې غائبانه دجنازې لمونځ: **سوال**: (٢٩٤٠) دجنازى لمونځ غائبانه كول جائزدى اوكه نه؟

جواب: غائبانه دجنازى لمونځ كول درست نه دى اوحضور ﷺ چي دنجاشي دجنازى لمونځ غائبانه كړى وو، نو دنجاشي جنازه ورته مخامخ سوى وه، يا دا دحضور ﷺ خصوصيت وو، دنورو دپاره داجائز نه دى. كذا فى الدر المختار (٣). فقط

كه چيرې ددريم تكبير څخه وروسته سورة فاتحه وويل سى نوڅه حكم دى، ددعاء په ځاى يا رب يا رب كافي نه دى: **سوال**: (٢٩٤١) كه چيرى دجنازى په لمانځه كى ددعاء پرځاى سورة فاتحه په نيت ددعاء وويل سى، نوداحنافو په نزد بغير دكراهت څخه جائزدى اوكه نه؟ بالتصريح تحرير وفرماياست؟ اوكه چيرى ددريم تكبير څخه وروسته ددعاء په ځاى لفظ ديارب يارب وويل سى، نوددعاء كاربه وركړى اوكه نه؟ په يو كتاب كى يى ددى متعلق څه ليكلى دى اوكه نه؟

جواب: سورة فاتحه ددعاء په نيت داحنافو په نزد مكروه نه ده دقرآن پاك دقرآئت په نيت يى ويل مكروه دى اوموقع دسورة فاتحى داولنى تكبير څخه وروسته ده (٤)، والظاهر انها حينئذ تقوم بعد الثناء على ظاهر الرواية من انه ليس بعد الاولٰى التحميد الخ، شامى (٥) **نو دتكبير**

---

(١). ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٤١ – ٨٤٢ ، ط. س. ج٢ ص ٢٤٠. ظفير

(٢). ځكه چي په دى كى دسجدى وغيره ضرورت نه وى چي په مينځ كى يې دكافى فاصلى ضرورت راسى. ظفير

(٣). فلا تصح على غائب الخ وصلاة النبى ﷺ على النجاشي لغوية وخصوصية (درمختار) قوله: لغوية أي المراد بها مجرد الدعاء وهو بعيد. قوله: (أو خصوصية) أو رفع سريره حتى رآه عليه الصلاة والسلام بحضرته فتكون صلاة من خلفه على ميت يراه الامام وبحضرته دون المأمومين، وهذا غير مانع من الاقتداء. (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨١٣ ، ط. س. ج٢ ص٢٠٩). ظفير

(٤). وعين الشافعي الفاتحة فى الاولى وعندنا تجوز بنية الدعاء وتكره بنية القراءة لعدم ثبوتها فيها عنه ﷺ (الدر المختار على هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨١٧، ط. س. ج٢ ص ٢١٣ و٢١٤). ظفير

(٥). ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨١٧ ، ط. س. ج٢ ص٢١٣ و٢١٤ ظفير

ثالث څخه وروسته ددی محل نه سته. فقط. که چیری هغه دعاء ماثوره ورته یاده نه وی نوددریم تکبیر څخه وروسته دی اللهم اغفرلنا الخ څنګه چی سابقا دشامی څخه نقل سوی وو، (۱) (ویل یی په کاردی) اوپه یارب یارب باندی اکتفاء کول په کم کتاب کی نه دی لیدل سوی، اوددی سره به دجنازی لمونځ که څه هم وسی، لیکن ددعاء سنت به اداء نه سی، قال فی الشامی: قوله: ویدعوا بعد الثالثة ای لنفسه وللمیت وللمسلمین لکی یغفر له فیستجاب دعاءه فی حق غیره ولان من سنة الدعاء ان یبدأ بنفسه قال تعالیٰ: رب اغفر لی ولوالدیّ الخ (۲). فقط

دجنازی دلمانځه ترکیب څه دی؟ اومقتدی به څه څه وایی؟ سوال: (۲۹۴۲) زموږ په ځای کی دجنازی په لمانځه کی چی کله امام دالله اکبر په ویلو سره نیت وتړی، بیاچی کله دتحمید ویلو څخه وروسته امام الله اکبر ووایی نومقتدیان یی په اشاری سره وایی، بیا امام ددرود شریف ویلو څخه وروسته دالله اکبر ویلو سره که چیری مړی بالغ وی یانابالغ اومذکر وی اوکه مونث، کمه دعاء چی ویل وی هغه ووایی، نو دالله اکبر دویلو څخه وروسته سلام وګرځوی، همدغه رکم مقتدیان یی ورسره هم کوی، په دی طریقی سره دجنازی لمونځ کول اودمقتدیانوماسوادالله اکبر دویلوڅخه نورڅه نه ویل جائزدی اوکه؟

جواب: دجنازی په لمانځه کی په څلور تکبیرونو کی داول تکبیر څخه وروسته دسبحانك اللهم ویل په‌کاردی‌اوددوهم تکبیرڅخه وروسته درودشریف اوددریم تکبیرڅخه وروسته ماثوره دعاء کمه چی په کتابونو کی لیکل سویده ویل په کاردی، اودڅلورم تکبیر څخه وروسته دسلام ګرځول په کاردی اودا ټول افعال امام اومقتدیانو ټولو لره کول په کار دی، مقتدیان دي هم دامام سره سره چی څه امام وایی نودوی دي هم وایی (۳) البته چاته چی دعاء ماثوره یاده نه وی هغه دي دهغه په ځای اللهم اغفرلنا ولوالدینا وللمؤمنین والمؤمنات ووایی. (۴) فقط

دفاجری ښځی دجنازی لمونځ کول درست دی: سوال: (۲۹۴۳) یوه ښځه تش په نامه مسلمانه دیو هندو سړی ماندینه جوړه سوی وه او ترڅو کالو پوری دهغه سره همبستره

---

(۱). ثم افاد ان من لم یحسن الدعاء بالماثور یقول اللهم اغفرلنا ولوالدینا وله وللمومنین والمؤمنات (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۱۲ ، ط. س. ج۲ ص ۲۱۲). ظفیر

(۲). ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۱۲ ، ط. س. ج۲ ص ۲۱۲. ظفیر

(۳). وهی اربع تکبیرات الخ فیکبر للافتتاح ویقول سبحانك اللهم الخ ثم یکبر اخری ویصلی علی النبی ﷺ ثم یکبر اخری ویدعو للمیت وجمیع المسلمین الخ ولیس بعد التکبیرة الرابعة قبل السلام دعاء الخ والامام والقوم فیه سواء (عالمگیری مصری باب حادی عشر ج۱ ص ۱۵۴ ، ط. س. ج۲ ص ۱۲۴). ظفیر

(۴). فان لا یحسن یاتی بای دعاء شاء ثم یکبر رابعة (ایضاً) ثم افاد ان من لم یسحن الدعاء بالماثور یقول: اللهم اغفر لنا ولوالدینا وله وللمؤمنین والمؤمنات (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص۸۱۲، ط. س. ج۲ ص۲۱۲).

اوسیدله اوپه شرابو اوکبابو اوپه کفر او شرك کی څنګه چی په هندوانو کی رواج دی مبتلا وه چی په هم دی دوران کی هغه مړه سوه، هیڅ یوه مسلمان دهغې جنازه ونه کړه، یومیاجی چی ځان ته قاضی هم وایی دنفسانی طمعی په وجهی سره یی دهغې جنازه وکړه، نو دداسی سړی دپاره څه حکم دی؟

جواب: زناکاری دکافر او دمسلمان سره ګناه کبیره ده، همدغه رکم دشرابو چښل قطعًا حرام دی، ددی کارونو مرتکب فاسق دی، کافر نه دی اوکه چیری بتانو ته دهغې عبادت ثابت سی، نوبیایی دجنازی لمونځ نه وو په کار (۱)، دا دهغه میاجی څخه غلطی وسوه او خطاء وسوه، توبه دې وکاږی، لیکن هغه کافر نسو لهذا نکاح یی فسخ نه سوه، اوکه چیری ددغه مسلمانی ښځی بتانو ته عبادت کول ثابت نه وی صرف قیاس اوپه ګمان سره داسی ویل سوی وی نوبیا دهغې دجنازی لمونځ کول په کار وو، لقوله ﷺ صلوا علی کل بر وفاجر، الحدیث، یعنی دهریو نیك اوبد دجنازی لمونځ کوی. (۲) فقط

دوباره دجنازی لمونځ کول ګناه ده اوکه نه؟ سوال: (۲۹۴۴\۱) په یوه کلی کی دیوه مسلمان مړی جنازه وسوه، نوچی کله هغه بل کلی ته یوسی چیری چی دهغه سکونت وو نوکه دهغه ځای مسلمانان دهمدردی په وجه دوباره دجنازی لمونځ باندی وکی کم چی نا مشروع دی، نوپر دوباره جنازه کوونکو باندی ګناه لازمیږی اوکه نه؟ که ګناه وی نو صغیره ده اوکه کبیره اوکه یا دثواب مستحق ګرځی؟

دجنازی سره دنعت ویل بدعت دی؟ سوال: (۲۹۴۵\۲) دمسلمان دجنازی سره درسول الله ﷺ نعت ویل څنګه دی؟

جواب: ۱\ دجنازی لمونځ دوباره کول غیر مشروع اوناجائز دی اوښکاره ده چی دغیر مشروع فعل اودحرامو مرتکب ګنهګار وی، نه چی مستحق دثواب وی، او حرام فعل ګناه کبیره ده، ولا یصلی علی میت الا مرة واحدة والتنفل بصلٰوة الجنازة غیر مشروع الخ (۳).

۲\: دجنازی سره اشعار نعتونه وغیره ویل غیر مشروع اوبدعت دی پریښوول یی لازم دی (۴). فقط

---

(۱). وشرطها اسلام المیت وطهارته الخ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنازة ج۱ ص ۸۱۱ ، ط. س. ج۲ ص ۲۰۷). ظفیر

(۲). وهی فرض علی کل مسلم مات خلا اربعة بغاة وقطاع الطریق الخ (ایضا ج۱ ص ۸۱۴ ط. س. ج۲ ص ۲۱۰).

(۳). عالمګیری مصری باب حادی عشر فی الجنائز فصل خامس ج۱ ص ۱۵۳ ، ط. م. ج۲ ص ۳۲۳. ظفیر

(۴). وعلی متبعی الجنازة الصمت ویکره لهم رفع الصوت بالذکر وقرآءة القرآن (عالمګیری باب حادی عشر فی الجنائز فصل رابع ج۱ ص ۱۵۲ ، ط. م. ج۲ ص ۱۲۲). ظفیر

که دماشوم په جنازه کی معلومه نه وی چی هلک دی اوکه انجلی نوڅه به کوی؟ سوال: (۲۹۴۶) دماشوم په جنازه کی کله چی مسبوق ته معلومه نه وی چی مړی هلك دی اوکه انجلی نودهغه دپاره دي کمه دعاء ووایی؟

جواب: اللهم اجعله لنا فرطًا، دی په ضمیر دمذکر سره ووایی ځکه چی دمؤنث طرف ته هم په تاویل دشخص راجع کیدی سی، اوپه ضمیر دمؤنث ویل یی هم درست دی په تاویل دنفس سره (۱). فقط

که یو هندو کفن ورکړی نوڅه حکم یی دی؟ سوال: (۲۹۴۷) یومسلمان وفات سو دهغه دکفن قیمت دهغه یو هندو دوست ورکی نوپه دی کی خوبه څه خرابی نه وی؟

جواب: هیڅ خرابی نسته.

دجنازی دلمانځه دپاره په قبرستان کی په کور جوړولو کی څه بدیت نسته: سوال: (۲۹۴۸) دجنازی دلمانځه دپاره په قبرستان کی کور جوړول اوپه هغه کی جنازه کول، اودمړی ددفن کولو په وخت کی هلته کنبنستل جائزدی اوکه نه؟ اوپه دی کی تشبه ممنوع سته اوکه نه؟

جواب: که چیری محضی دجنازی دلمونځ کولو دپاره اوپه باران وغیره کی دناستی دپاره یوکور په قبرستان کی جوړسی نوپه دی کی څه حرج نسته، اوپه دی کی هیڅ څه تشبه ممنوع نسته، لیکن په قبرستان کی دجنازی دلمانځه دجواز دپاره داضروری دی چی مخامخ ورته قبرونه نه وی اوښه داده چی دجنازی لمونځ په بل ځای کی وکی (۲). فقط

په جنازی پسی تهلیل وغیره درست نه دی: سوال: (۲۹۴۹) په جنازه پسی ذکر لکه تهلیل او دسورة ملك ویل وغیره ځنګه دی؟

جواب: داثابت نه دی اوپه اجتماعی هیئت سره بالجهر داسی کول دسلفو صالحینو دعمل څخه خلاف دی، لهذا دا دي ترك سی (۳).

دجنازی په لمانځه کی دنابالغه امامت: سوال: (۲۹۵۰) په نابالغه پسی دجنازی لمونځ جائز دی اوکه نه؟

جواب: په درمختار کی دی، ولا يصح اقتداء رجل بامرأة وخنثى وصبى مطلقا ولو فى جنازة ونقل

---

(۱). ولايستغفر للصبى ولكن يقول اللهم اجعله لنا اجرا الخ (هدايه باب الجنائز فصل ج۱ ص ۱۲۳). ظفير

(۲). ولا باس بالصلوة فيها (اى فى المقبرة) موضع اعد للصلوة وليس فيه قبر ولا نجاسة كما فى الخانية ولا قبلة الى قبر، حليه (ردالمحتار كتاب الصلاة قبيل مطلب فى الصلاة فى الارض المغصوبة ج۱ ص ....، ط. س. ج۱ ص ۳۸۰).

(۳). كره كما كره فيها رفع صوت بذكر اوقرآئت (درمختار) وينبغى لمن تبع الجنازة ان يطيل الصمت وفيه عن الظهيرية فان اراد ان يذكر الله تعالى فى نفسه الخ (ردالمحتار باب صلاة الجنازة ج۱ ص ۸۳۵ ، ط. س. ج۲ ص ۲۳۳).

علی الاصح (۱). ددی څخه معلومه سوه چی په نابالغه پسی دجنازی لمونځ صحیح نه دی.

دجنازی دلمانځه څخه وروسته دعاء: **سوال**: (۲۹۵۱) فی الدعاء بعد صلٰوة الجنازة رفع الیدین وقد وقع الاختلاف بین العلماء فمنهم من قال انه سنة حسنة وتارکه فاسق وفاجر وفیهم من قال انه مکروه بینوا وتؤجروا؟

جواب: قال فی الشامی فقد صرحوا عن اخرهم بان صلٰوة الجنازة هی الدعاء للمیت اذ هو المقصود الخ (۲)، ولم یرو عن السلف الدعاء بعدها بهیئة اجتماعیة فالاولٰی الاقتصار علیها وان لم یفسق فاعله وکیف یجوز ان یقال لتارك البدعة انه فاسق من ینسبه الی الفسق.

دکتاب په کتلو سره دجنازی لمونځ: **سوال**: (۲۹۵۲) یوځو مسلمانان کتاب ګوری او د جنازی لمونځ کوی نودا جائز دی اوکه نه؟

جواب: په دی طریقی سره دجنازی لمونځ نه کیږی، که چیری چاته دعاء ګانی یادی نه وی نو صرف تکبیرونه دي ووایی، اوددامام سره دي سلام وګرځوی، چی کتاب ته ګوری او دعاء وایی نولمونځ یی نه کیږی ،کما فی الشامی (۳) واما الشروط التی ترجع الی المصلی فهی شروط بقیة الصلٰوة الخ ج۱ ص ۵۸۲).

کم هندو ماشوم چی مسلمان په بیعه واخیستی، دهغه جنازه اوکفن درست نه دی: **سوال**: (۲۹۵۳) یوی کافری ښځی خپل دځلورو میاشتنو ماشوم دلسو روپو په عوض پریوه مسلمان باندی خرڅ کی، څوارلس ورځی وروسته ماشوم مړ سو، دغه مسلمان دهغه دجنازی لمونځ وکی، په دی صورة کی پرلمانځه کونکی اوپر امامتی کونکی باندی شرعًا حکم څه دی؟ او دانسان خرڅول په هندوستان کی جائز دی اوکه نه؟

جواب: په دی صورة کی ددغه ماشوم دجنازی لمونځ درست نه وو، کله چی دهغه مور او پلار کافران وه، البته که چیری په مور اوپلار کی یو مسلمان سوی وی نودهغه دجنازی لمونځ واجب وو، اوددغه ماشوم په بیعه اخیستل صحیح نه وو، ددغه مسلمان څخه دغه فعل دجهالت په وجه واقع سو اوپه آئنده کی دي دغه رکم نه کوی اوپه دغه فعل سره چی کمه ګناه وسوه دهغه څخه دی توبه وکاږی، قال فی الدر المختار کصبی سبی مع احد ابویه لا یصلی علیه الخ (۴).

---

(۱). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الامامة ج۱ ص ۵۳۹ ، ط. س. ج۱ ص ۵۷۲ و۵۷۸. ظفیر

(۲). ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۱۴ ، ط. س. ج۲ ص ۲۱۰. ظفیر

(۳). ردالمحتار باب صلاة الجنائز مطلب فی صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۱۱ ، ط. س. ج۲ ص ۲۰۷. ظفیر

(۴). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۳۱ ، ط. س. ج۲ ص ۲۲۸ و۲۲۹. ظفیر

ایا د جنازي په لمانځه کی پنځه تکبیرونه جائز دي؟ **سوال**: (۲۹۵۴) دجنازی په لمانځه کی پنځه تکبیرونه جائزدی اوکه نه؟

جواب: پنځه تکبیرونه دجنازی په لمانځه کی جائزنه دی ځکه چی هغه منسوخ سوی دی، دځلور څخه زیات تکبیرونه دي نه وایی که څه هم امام زیات هم ووایی بیادي هم دهغه اتباع نه کوی، اوخاموش دي ولاړ اوسی په در مختار کی دی: ولو کبر امامه خمسًا لم یتبع لانه منسوخ فیمکث المؤتم حتٰی یسلم معه اذا سلم به یفتٰی (۱). فقط

دبدعتیانو جنازه کول په کاردي: **سوال**: (۲۹۵۵) ددی علاقو جاهلان مسلمانان دکافرانو په رسمونوکی مبتلادی اودکافرانوعادتونه اورواجونه کوی لیکن کلمه هم وایی اوځانته مسلمانان وایی نودوی کافران دی اوکه نه؟ اوددوی جنازه کول په کاردی اوکه نه؟

جواب: کم جاهلان مسلمانان چی دکافرو په رواجونو کی مبتلا دی اوعادتونه اورسمونه دکافرانو کوی لیکن کلمه وایی اوخپل ځان ته مسلمانان وایی، نوهغوی ته کافر ویل نه دی په کار، اودهغوی دجنازی لمونځ کول پکاردی اودهغوی اصلاح کول په کاردی.

یوهندو اویو مسلمان په یوکور کی وسوزیدل جنازه به څنګه اداء کوی: **سوال**: (۲۹۵۶) چی په یو کورکی دوه کسان اوسیږی یو پکښی هندو وی اوبل مسلمان، اوپه دغه کور کی اور ولګیدی اودواړه کسان پکښی داسی وسوزیدل چی غوښه اوځرمن یی پاته نه سول اوخپل وارثان یی په څه علامی سره شناخت هم نسی کولی چی کم یو هندو دی اوکم یو مسلمان دی، ددواړو وارثان پردی باندی متفق دی چی که چیری شناخت یی وسی نو دهر یوه تجهیز اوتکفین به دخپل خپل دین مطابق وسی، نودشریعت ترمخه موږ ته داسی یوه علامه وښایاست چی څه شك باقی پاته نه سی؟

جواب: په مسئوله صورة کی کله چی دشناخت هیڅ علامه باقی نه ده پاته نو دهغوی دتجهیز اودتکفین اودجنازی په باره کی شرعًا داحکم دی چی دغه دواړو لره دی غسل ورکول سی که چیری هغوی دغسل قابل وی اودواړو ته دی کفن ورکول سی اودجنازی لمونځ دي دمسلمان دجنازی دلمانځه په نیت وسی اودکافر په نیت دی ونه سی، هکذا فصله وحققه فی الشامی کتاب الجنائز اقول بتوفیق الله قال فی الدر المختار: اختلط موتانا بکفار، ولا علامة اعتبر الاکثر فإن استووا غسلوا واختلف في الصلاة علیهم قال الشامی بعدذکر التفصیل عن شرح مختصر الطحاوی للاسبیجابی فی قوله اعتبر الاکثر لکن یغسلون ویکفنون الخ ثم قال قوله: واختلف في الصلاة علیهم فقیل لا یصلی علیهم، الی ان قال: وقیل یصلی علیهم ویقصد المسلمین الخ (۲).

---

(۱). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۱۷ ، ط. س. ج۲ ص ۲۱۴. ظفیر

شرابي زاني دجنازي دشرکت څخه بندول نه دي په کار: سوال: (٢٩٥٧) يوسړی دی شارب الخمر دغلا مال خوړونکی اوزانی اوتارك الصلٰوة اومانع الزکوٰة، نودغه سړی دمسلمان په جنازه کی دشرکت څخه منع سی که نه؟ اوخوراك څښاك ورسره په کاردی اوکه نه؟ يو مولوی صاحب داسی سړی دجنازی څخه وايستی او بيايی جنازه وکړه، اودغه مولوی جنازی ته دعاء وايی، ليکن يوبل مولوی جنازی ته عبادت وايی اوفتوٰی ورکوی چی دغه سړی دجنازی اودنورو عباداتو څخه منع کول نه دی په کار، نوايا صلٰوة جنازه دعاء ده اوکه عبادت؟ اوپه دی صورة کی شرعی حکم څه دی؟

جواب: صلٰوة جنازه لمونځ هم دی اودعاء هم ده اوعبادت کيدل يې هم ظاهردی، ځکه چی صلاة جنازه فرض کفايه دی، نوکم کار چی فرض وی هغه به څنګه عبادت نه وی، عبادت کيدل يې تر لمر هم ښکاره دی، اودفرضو ادا کولو څخه ديو مسلمان راګرځول جائز نه دی، اګرکه هغه فاسق اومرتکب دکبيرو ګناهونو هم وی لکه غلا، زنا اوشراب څښل وغيره، ځکه نو ددغه شخص راګرځول دلمانځه دجنازې دادا کولو اونورو عباداتونو څخه جائز نه دی، اوکه چيری هغه مړسی نو دهغه دجنازی لمونځ هم مسلمانانو لره کول په کاردی، لقوله ﷺ صلوا علی کل بر وفاجر الحديث. (١) فقط

پرکټ باندي دايښوول سوي جنازي لمونځ درست دي اوکه نه؟ سوال: (٢٩٥٨) دجنازی دلمانځه کول په هغه مړی باندی چی ايښوول سوی وی په کټ باندی جائزدی اوکه نه؟

جواب: دبل ځای څخه جائزدی بلکی اولٰی دی، دارکم دی قياس پرحالت دوړلو، فی الدر المختار وان کان کبيراً حمل علی الجنازة انتهٰی، شيخ ابن همام رحمه الله تصريح کړيده چی دحضور ﷺ دجنازی لمونځ دحضرت معاويه مزنی رضی الله عنه پرکټ باندی سوی دی، اوهم شيخ ممدوح په حاشيه دهدايی فی فصل الصلٰوة علی الميت کی راوړی دی: وَأَمَّا صَلَاتُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى النَّجَاشِيِّ فَلِأَنَّهُ رَفَعَ سَرِيرَهُ لَهُ حَتّٰى رَآهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ بِحَضْرَتِهِ فَتَكُونُ صَلَاةُ مَنْ خَلْفِهِ عَلَى مَيِّتٍ يَرَاهُ الْإِمَامُ وَبِحَضْرَتِهِ دُونَ الْمَأْمُومِينَ وَهٰذَا غَيْرُ مَانِعٍ مِنْ الِاقْتِدَاءِ، انتهٰی (٢)، وفی حواشی الکنز: ثم المراد بالمکان الذی اشترطت طهارته اما الجنازة او الارض ان لم يکن جنازة فطهارة الارض تشترط اذا وضع الميت بدون الجنازة اما بالجنازة فعدم اشتراط طهارة الارض متفق عليه (٣) انتهٰی. اوجنازه دميت

[حاشيه صفحه سابقه] (٢). ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج ١ ص ٨٠٥ ، ط. س. ج٢ ص ٢٠٠ – ٢٠١. ظفير

(١). فعلی المسلمين تکفينه ... والصلاة عليه صفتها فرض کفاية بالاجماع فيکفر منکرها لانه انکر الاجماع (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز مطلب فی صلاة الجنازة ج١ ص ٨١١، ط. س. ج٢ ص ٢٠٢-٢٠٧). ظ

(٢). ردالمحتار باب صلاة الجنائز مطلب فی صلاة الجنازة ج١ ص ٨١١، ط. س. ج٢ ص ٢٠٢ – ٢٠٧ . ظفير

کټ ته وايي، په انواع دبارك الله کی يی راوړی دی په ترمذی شريف باب ماجاء ان يقوم الامام من الرجل والمراة کی راوړی دی، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مُنِيرٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ عَامِرٍ عَنْ هَمَّامٍ عَنْ أَبِي غَالِبٍ قَالَ صَلَّيْتُ مَعَ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَلَى جَنَازَةِ رَجُلٍ فَقَامَ حِيَالَ رَأْسِهِ ثُمَّ جَاءُوا بِجَنَازَةِ امْرَأَةٍ مِنْ قُرَيْشٍ فَقَالُوا يَا أَبَا حَمْزَةَ صَلِّ عَلَيْهَا فَقَامَ حِيَالَ وَسَطِ السَّرِيرِ فَقَالَ لَهُ الْعَلَاءُ بْنُ زِيَادٍ هَكَذَا رَأَيْتَ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ عَلَى الْجَنَازَةِ مُقَامَكَ مِنْهَا وَمِنَ الرَّجُلِ مُقَامَكَ مِنْهُ قَالَ نَعَمْ فَلَمَّا فَرَغَ قَالَ احْفَظُوا. (۱)

اوهغه کسان چی حکم اوفتوٰی ورکوی چی مړی دکټ څخه کښته کړی اوپرمځکه باندی کښيږدی اوجنازه دي وسی شايد چی دامغالطه دعبارت دبعضو فقهاء دقوم څخه وی چی عبارات مبهمه اوموهمه يی راوړی دی لکه: وضعه ای علی الارض اوعلی الايدی قريبا منه بالاعلی محمول علی دابة اوغيرها لاختلاف المکان بالميت کالامام، حالانکی مراد دوضع علی الارض څخه عام دی ددی څخه چی حقيقةً وی اوکه حکماً وی، اومراد دمحمول دغير دابه څخه هغه دی چی مړی محمول وی په يوجانداره حيوان چی هغه پر مزکه باندی نه وی اينبوول سوی لکه چی مړی پر دابه باندی وی چی هغه په غوايانو يا په خرو ياپه سپيو باندی وړی يا دخلګو پراوږو باندی وی چی هغه پرمځکه باندی نه ايږدی، اومړی چی په مثل دامام وايی، مثل کيدل يې په بعضو وجوهو کی مراد دی، نه من جميع الوجوه، که دانه وی مراد نوسړی ته به دجنازی لمونځ دښځو او دماشومانو جائزنه وای، ځکه چی امامت دښځی اودماشوم دسړيو دپاره هيڅکله نه درست کيږی.

فی الکبيری: هوکالامام من بعض الوجوه انتهی، قال مفتی السند العلامة الهمايونی نوّر الله مضجعه فی فتاواه المراد بوضع الميت علی الارض اعم من ان يکون حقيقةً او حکماً اما الوضع الحقيقی فکما اذا کان نفس الميت موضوعاً علی الارض واما وضع الحکمی فکما اذا کان سرير الميت موضوعاً علی الارض ووزان السرير مع الميت وزان الکوز مع الماء ووزان الصندوق مع المتاع ووزان الحقة مع الدرة فاذا وضع الکوز او الصندوق علی شيء فالوضع وان تعلق حقيقة بالکوز والصندوق لکنه تعلق بالماء والمتاع ايضاً حکماً ولذا تری العلماء ينسبون السرعة والوضع عن الاعناق علی الميت وان تعلق حقيقة بالسرير. قال العلامة العينی فی شرح الکنز فی فصل الصلٰوة علی الميت ويعجل به ای يسرع بالميت وقت المشی بحديث لا يضطرب علی الجنازة بلاخبب وهوعدو سريع وبلا جلوس قبل وضعه ای قبل وضع الميت عن اعناق الرجال. انتهیٰ

[حاشيه صفحه سابقه]　(۲). فتح القدير مصری ج۱ ص۴۵۲. ظفير الدين المفتاحی

(۱). وګوری ترمذی باب ماجاء اين يقوم الامام ج۱ ص ۱۳۴. ظفير

په غاية الاوطار ترجمه ددرالمختار كې راوړي، نو لمونځ جائزنه دى پرمړي غائب باندې په سبب دنه موجودګۍ دشرط، اونه پرهغه مړي چې لوړ سويدى پرسپرلي باندې ياپه ګاډئ باندې ياپه حيوان باندې يا دخلګو په اوږو باندې په شرط دنه موجودګۍ پرمځكه انتهى. نو ددى نجيحه رواياتو څخه اوداحاديثو صحيحه څخه معلوم سوه چې دجنازې لمونځ پرهغه مړي چې موضوع على السرير وى بغير دكراهت څخه جائزدى بلكې دغه ركم كول اولى (اوښه) دى. فقط

الجواب صحيح حق. تجوز الصلوٰة على الميت وهو على السرير الموضوع على الارض كما هومعروف ومعمول فى عامة البلاد فقط، والله تعالىٰ اعلم، كتبه عزيز الرحمٰن عفى عنه ١٢٠\ رجب سنه ١٣٣٧ هـ.

دجومات په غولې كې دجنازې لمونځ درست دى اوكه نه: سوال: (٢٩٥٩\١) دجومات په غولې كې دجنازې لمونځ كول درست دى اوكه نه؟

دجنازې دلمانځه په وخت كې دولي اجازه درسته ده: سوال: (٢٩٦٠\٢) دجنازې دلمانځه په وخت كې چې دمړي دولي څخه كمه اجازه اخيستل كيږي دا درسته ده اوكه نه؟

جواب: ١\: دجومات پر فرش باندې دجنازې لمونځ مكروه دى دجومات څخه بالكل دباندې په كاردى.

٢\: كم كسان چې دولي په موجودګۍ كې دامام حق نه لري هغوى لره دولي څخه اجازه اخيستل په كاردى.

صرف داخترونو لمونځ كونكي بينمازه دي، دهغه جنازه درسته ده: سوال: (٢٩٦١\١) دبينمازه جنازه كول جائزدى اوكه نه؟ اوداخترونو لمونځ كونكي لمونځ ګذاردى اوكه بې نمازه؟

كه يومړي بې دجنازې څخه ښخ سي نو وروسته ترڅو ورځو پورې دهغه جنازه كيدى سي؟

سوال: (٢٩٦٢\٢) كه چيرې ديومړي جنازه نه وي سوې نو ددفن كولو څخه وروسته ترڅو ورځو پورې كيدلې سي؟

جواب: ١\: دبې نمازه دجنازې لمونځ كول ضرورى دى، غرض داچې دهريو داسې ګنهګار مسلمان دجنازې لمونځ كول په كاردى كه څه هم هغه زانى شرابى اوبينمازه فاسق وي ([1]) صرف داخترونو لمونځ كوونكي اودپنځه وخته لمونځونو نه كونكي بينمازه دى.

٢\: تر درې ورځو پورې دلمونځ كولو حكم دى ([2]). فقط

([1]). هى صلاة الجنازة) فرض على كل مسلم مات خلا اربعة الخ (درمختار ، ط. س. ج٢ ص ٢١٠). ظفير

([2]). ومن دفن ولم يصل عليه صلى على قبره ما لم يغلب على الظن انه تفسخ (غنية المستملى ص ٥٤٢) وقيل =

که دلمانځه په وخت کی جنازه راسی نوځه به کوي؟ سوال: (۲۹۲۳) که دماپښين په وخت کی یاپه بل وخت کی جنازه راسی، نومخکی به فرض اوسنت کوی بیابه جنازه کوی اوکه نه دفرضو ځخه وروسته اودسنتو ځخه مخکی، یا ځه کول په کاردی؟

جواب: په درمختار کی یی اول دالیکلی دی چی دجنازی لمونځ دي دسنتو ځخه مقدم کړی، اوپه شامی کی دی چی دماپښين اودماخستن اودجُمعي دسنتو ځخه دي مخکی وکی، بیایی په درمختار کی لیکلی دی، لکن فی البحر عن الحلبی الفتوٰی علی تاخیر الجنازة عن السنة الخ (۱)، ددی حاصل دادی چی فتوٰی پردی باندی ده چی دجنازی لمونځ دي دسنتو ځخه وروسته اداء کړی، په دی باندی یی بیا ځه شبهه کړیده، غرض دادی چی په دی کی اختلاف دی چی ځنګه ضرورت وی هم هغه رکم دي وسی ځه حرج پکښی نسته.

دهغه ماشوم چی مړ اوژوندی یی معلوم نه سی دهغه دجنازی لمونځ: **سوال**: (۲۹۲۴\۱) یوماشوم دپوره مودی پیدا سو، معلومه نه سوه چی ژوندی پیدا سوی دی اوکه مړ، نو دهغه جنازه به کول کیږی اوکه نه؟

دمړ ماشوم دجنازی لمونځ نسته: **سوال**: (۲۹۲۵\۲) دیوی حمل داری ښځی پرپوره موده ماشوم پیداسو، معلومه نه ده چی هغه ژوندی پیداسو اوکه مړ، اندازه صرف ځلور پنځه ګوتی اوږد به وو، پزه غوږونه یولاس پښه نوکان وغیره ټول بدن یی دانسان وو، سترګی یی پټی وی، دغه ماشوم دبنګی په لاس وغورځول سو، نو ایا دداسی ماشوم لمونځ او کفن او باقاعده په قبر کی پټول په کار وو اوکه نه؟

جواب: \۱: که چیری دژوندی پیدا کیدلو علامه یی معلومه وی نو لمونځ باندی په کار دی، کښي نه دی. (۲)

\۲: که چیری داسی ماشوم مړ پیدا وی نولمونځ به نه باندی کول کیږی سی لیکن کفن او دفن یی کول په کاردی غورځول یی نه دی په کار (۳).

دنرښځی جنازه به کول کیږی: **سوال**: (۲۹۲۶) دنرښځی جنازه به کول کیږی اوکه نه؟ اوکه

= یقدر بثلاثة ایام وقیل عشرة وقیل شهر، ط عن الحموی (ردالمحتار باب الجنائز ج۲ ص ۲۲۴). ظفیر

(۱). الدر المختار علی هامش ردالمحتار ج۱ ص ...... ، ج۲ ص ۱۲۷. ظفیر

(۲). ومن ولد ومات یغسل ویصلی علیه الخ ان استهل ای وجد منه مایدل علی حیاته بعد خروج اکثره الخ والا غسل وسمی الخ وادرج فی خرقة ودفن ولم یصل علیه (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۲۸ – ۸۲۹ – ۸۳۱ ، ط. س. ج۲ ص ۲۲۷ – ۲۲۸). ظفیر

(۳). ومن ولدفمات یغسل ویصلی علیه ان استهل والا ای لایستهل غسل وسمی وادرج فی خرقة ودفن ولم یصل علیه (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ج۱ ص ۸۲۸ ، ط. س. ج۲ ص ۲۲۷ – ۲۲۸) . ظفیر

کول کیږی نوڅنګه به کیږی ؟
جواب: کول کیږی به، لکه څنګه چی دنورو مسلمانانو جنازه کیږی ([1]). فقط
په جنازه کی تکرار مشروع نه دی: **سوال**: (۲۹۲۷) حضور ﷺ پرحضرت حمزه رضی الله عنه باندی اویا ۷۰ یاځو واره جنازه وکړه اوکه دعاء یی وکړه؟ اوپر حضور ﷺ باندی صحابه کرامو رضی الله عنهم اویا واره اوکه ډیرځلی لمونځ یادعاء کړیده، پرامام اعظم رضی الله عنه باندی دغسل څخه وروسته دبغداد قاضی درحمت دعاء وکړه اوپرجنازی باندی شپږواره دپټیدلو څخه مخکی اوددفن څخه وروسته ترشلو ورځو پوری یی لمونځ کړی دی. دشاه عبد العزیز صاحب په جنازه باندی پنځه پنځوس واره دجنازی لمونځ سوی دی، پورته لیکل سوی خبری صحیح دی اوکه نه؟ په دغه ځلور واړو موقعو کی، اول لمونځ خوفرض کفایی دی اودا باقی لمونځونه مستحب ددعاګانو دپاره په اجتماع اواهتمام اوپه دعاء پسی دعاء کول دپورته ذکر سوو دلائلو څخه ثابتیږی اوکه نه؟ ایا فعل درسول الله ﷺ اوفعل دصحابهٔ کرامو رضی الله عنهم به هم معمول وی اوکه اتفاقی؟ کله بدعت سیئه وی؟
جواب: داحنافو په نزد دجنازی دلمانځه تکرار مشروع نه دی په درمختارکی دی:
ولا ای وان صلی من له حق التقدم کقاض او نائبه او امام الحیّ او من لیس له حق التقدم وتابعه الولیّ لا یعید الخ وان صلی هو ای الولیّ بحق بان لم یحضر من یقدم علیه لا یصلی غیره بعده الخ ([2]). (درمختار) وفیه قبیله ولذا قلنا لیس لمن صلی علیها ان یعید مع الولی لان تکرارها غیر مشروع الخ وفی الدر المختار: وان صلی الولی لم یجز لاحد ان یصلی ([3]) بعده الخ وفی الهامش للمصنف ان تاویل صلاة الصحابة علی النبی ﷺ ان ابابکر رضی الله تعالی عنه کان مشغولا بتسویة الامور وتسکین الفتنة فکانوا یصلون علیه قبل حضوره وکان الحق له فلمافرغ صلی علیه ﷺ ثم لم یصل احد بعده ([4])
ددی عبارت څخه دصحابه کرامو رضی الله عنهم دلمانځه تاویل خومعلوم سو، باقی درسول الله ﷺ لمونځ پرحضرت حمزه رضی الله عنه باندی که چیری ثابت سی نوهغه درسول الله ﷺ خصوصیت دی دنورو دپاره دامشروع نه دی، قال الله تعالی ان صلوٰتك سكن لهم، او د حضرت امام اعظم رضی الله عنه پرجنازه باندی، یا دحضرت شاه صاحب عبدالعزیز رحمه الله پرجنازه باندی که چیری بالفرض دلمانځه تکرار سوی وی، نودتکرار کونکو دافعل حجت نه دی،

([1]). وهی فرض علی کل مسلم مات خلا اربعة بغاة وقطاع طریق الخ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۱۴ ، ط. س. ج۲ ص ۲۱۰). ظفیر
([2]). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلوة الجنائز ج۱ ص ۸۲۲ ، ط. س. ج۲ ص ۲۲۳. ظفیر
([3]). ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۲۲ ، ط. س. ج۲ ص ۲۲۳. ظفیر
([4]). الدرالمختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص۸۲۵ ، ط. س. ج۲ ص ۲۲۲. ظفیر

په احنافو باندی په دی سره الزام نه سی کیدلی، فقط، والله تعالٰی اعلم
عزیز الرحمٰن مفتی دار العلوم دیوبند.
جواب: ۲۱: ازعلامه کشمیری رحمه الله: پرنبی کریم ﷺ باندی تکرار دصلوة دهغوی ﷺ خصوصیت دی، اوپرحضرت حمزه رضی الله عنه باندی لمونځ هیڅ مکررنه دی سوی، صرف یو لمونځ پرهغه باندی سویدی، بیا پرنورو شهیدانو باندی، لیکن جنازه دحضرت سید الشهداء رضی الله عنه هم هلته پرته وه، راوی داشمول په اویا ۷۰ لمونځونو سره تعبیر کړی دی، او دلمانځه څخه مراد یی تکبیر اخیستی دی، باقی په سوال کی څه روایت حدیثی یا مذهبی نسته چی دهغه جواب ورکول سی. فقط، احقر انور شاه کشمیری عفا الله عنه

که څوک مسلمان سی خوخپل ځان ښکاره نه کړی نوهغه مسلمان دی اوکه نه؟ سوال:
(۲۹۲۸) دهندو قوم یوسړی په خفیه طور سره مسلمان دی لمونځ وغیره دشریعت احکام اداء کوی لیکن په ښکاره حال کی هغه هندودی اودخپلو هندوانو والدینو په کور کی اوسیږی اوخوری چښی، لیکن په وجه دواده یا دجائیداد دتقسیم یاپه یوې بلې وجهی سره هغه ښکاره مسلمان نسو، نو ایا هغه دمسلمان ویل کیدلو مستحق دی؟ اودهغه جنازه کول درست دی اوکه نه؟

جواب: کله چی هغه کلمه دتوحید وویله او داسلام احکام یی قبول کړل نومسلمان سو، نوعند الله هغه مسلمان دی اوهغه مسلمان ګڼل په کاردی (۱). فقط (اودهغه جنازه کول په کاردی). (۲)

کم ماشوم چی ژوندی پیداسو دهغه دجنازی لمونځ اوکفن ضروری دی: **سوال**: (۲۹۲۹) دیو ښځی صرف شپږ میاشتی وروسته ماشوم پیداسو، دغه ماشوم دپیدا ایښت په وخت کی ژوندی وو، دپیدا ایښت څخه وروسته یی څه حرکت وکی اویو دوه واره دژړا داواز څخه وروسته صرف تریو منټ پوری ژوندی وو اوبیا مړسو، دماشوم مور اوپلار ددایی ښځی په ذریعه ماشوم په پولونبی کی واچوی اودغسل اودکفن څخه بغیر یی پټ کی، آیا داسی ماشوم لره غسل اوکفن ورکول او دجنازی دلمانځه کولو څخه وروسته دفن کول واجب دی اوکه نه؟ اودهغه دمور اودپلار دپاره څه حکم دی؟

جواب: دغه ماشوم لره غسل اوکفن ورکول اوپه هغه باندی لمونځ کول ضروری وو (۳) دهغه دمور اوپلار څخه داغلطی وسوه اوس ددی کفاره توبه او استغفار کول دی. فقط

(۱). والایمان هوالاقرار ای بلسانه بالتحقیق والتصدیق ای بالجنان (شرح فقه اکبر ص ۱۰۳). ظفیر
(۲). قال رسول الله ﷺ صلوا علی کل بر وفاجر (شرح فقه اکبر ص ۹۱). ظفیر
(۳). ومن استهل بعد الولادة سمّی وغسل وصلی علیه (هدایه باب الجنازة فصل فی الصلوة علی المیت ج۱ ص ۱۲۳).

چي دغرمي په وخت کي جنازه تياره يي نومخکي به دماپښين لمونځ کوي اوکه دجنازي؟

سوال: (٢٩٧٠) دلته ديو اعلیٰ منصب دار لور وفات سوه دجنازي وغيره دشرکت دپاره دنهوبجو دوخت اعلان وسو، خلگ پرمقرره وخت باندي راغلل، ليکن دلته دتوقع خلاف څو ساعته تاخير وسو، ډيرو خلگو ډوډۍ هم نه وه خوړلي، هغوی په زړه زړه کي بيريدل، ديوولس بجو څخه وروسته جنازه پورته سوه اودولس بجي قبرستان ته ورسيدله قبر بالکل تيار وو، اکثره خلگو وغوښتل چي اول دجنازي لمونځ وسي نوايا په داسي حالت کي کله چي دولس بجي وی اوخلگ هم دڅو ساعتونو څخه راپدي خوا انتظار سوی وی اوقبرهم تياروی نواول دجنازي لمونځ کول ښه دی اوکه دماپښين؟

جواب: په دی کی دواړه قوله دی دوخت فرضی لمونځ دجنازي په لمانځه باندی (مخکی کول) اودجنازي دلمانځه مخکی والی په وختی فرضی لمانځه باندی، لکه څنگه چی په درمختار کی دی، لكن فى البحر قبيل الاذان عن الحلبى الفتوٰى على تاخير الجنازة عن السنة واقره المصنف كانه الحاقا لها بالصلٰوة، لٰكن فى اخر احكام دين الاشباه وينبغى تقديم الجنازة والكسوف حتٰى على الفرض ما لم يضق وقته الخ (١)، اوهمدغه رکم دواړه قوله په شامی کی ذکرسوی دی نوکله چی په دی باره کی دواړه قسم اقوال سته دی يعنی بعضو فقهاؤ دجنازي دلمانځه دوړاندی والی حکم کوی اوبعضی دوختی فرضو اودسنتو مؤکده وو دتقديم حکم کوی، نوچی څنگه موقعه اوڅنگه ضرورت وی هغسی کيدی سی، نوپه صورة مسئوله کی ښه داوه چی دجنازي لمونځ مخکی اداء سوی وای، ځکه چی دماپښين وخت ډير باقی وو، اوپه جنازه کی تاخير زيات سوی وو. فقط

دشيعه جنازه کول: **سوال**: (٢٩٧١) دشيعه جنازه کول جائزدی اوکه نه؟ اودهغوی سره دتعلق ساتلو څه حکم دی؟

جواب: دشيعه گانو کمه ډله چی شيخينو ته بد رد نه وايی اوصحابه کرامو ﷺ ته بد نه وايی اودحضرت عائشه ﷺ دافك قائل نه وی اوهيڅ کفری عقيده نه لری، نودهغوی جنازه دي وسی، اوکه چيری اهل سنت والجماعت هم دهغوی دجنازي لمونځ وکی يايی ورکی نوڅه حرج په کښی نسته، اوهيڅ څه تعزير ورباندی نسته اودهغوی سره تعلق ساتل منعه نه دی.

که چيری ډيری جنازي دسړو، ښځو اودماشومانو جمع سی نودجنازي لمونځ به يی څنگه کوی؟ **سوال**: (٢٩٧٢) که چيری ډيری جنازي دسړيانو اودښځو او دهلکانو، انجونو په يو

---

(١). الدر المختار على هامش ردالمحتار باب العيدين ج١ ص ٧٧٥ ، ط. س. ج٢ ص ١٢٧ . ظفير

ځای جمع سی نو ددغه ټولو جنازه به څنګه کوی؟
جواب: ښه داده چي جلا جلا یې وکړی، اوکه دټولو لمونځ په یوځای وکړی نوداهم درست دی، که دبالغو او دنابالغو دواړو قسمو جنازی وی نو ددواړو دعاء دي ووایی. (۱)
سوال: (۲۹۷۳\۱) مړی په قبرکی چي دهرڅومره مودی دپاره وی، امانتی ایښوول یې مسنون طریقه ده اوکه نه؟
دشیعه او دشافعی اقتدا په جنازه کی جائزده اوکه نه؟ **سوال**: (۲۹۷۴\۲) دحنفی مقتدی دپاره دجنازی په لمانځه کی دشافعی یا دشیعه امام اقتداء درسته ده اوکه نه؟
جواب: ۱\: دا مسنون نه دی اودرست هم نه دی.
۲\: دشافعی امام اقتداء حنفی لره درسته ده اودشیعه امام اقتداء درسته نه ده.
په خلورمه ورځ پرقبر باندی لمونځ ولی جائزنه دی: **سوال**: (۲۹۷۵) تردری ورځو پوری دمړی په قبر باندی لمونځ کیدلی سی، په خلورمه ورځ باندی یی ولی نه سی کولی؟
جواب: چونکی ددی مودی څخه وروسته دمړی بدن غالبًا سالم نه پاته کیږی ددی دپاره دغه حکم دی (۲).
دوی جنازی په یووار: **سوال**: (۲۹۷۶) دوی جنازی په یوځای کیدی سی اوکه نه؟ لکه سړی اوښځه یا ښځه او ماشوم، یا ماشومه یا سړی او هلك او انجلی؟
جواب: ښه دادی چي دهری یوی جنازی لمونځ جلا جلا وکی اوکه نه یوځای یې وکړی نو دا هم درست دی (۳).
داختر دلمونځ څخه وروسته اودخطبی څخه مخکی دجنازی لمونځ: **سوال**: (۲۹۷۷) داختر دلمانځه څخه وروسته اودخطبی څخه مخکی دجنازی لمونځ سره دکراهته جائز دی یا بغیر دکراهت څخه اوکه نه خلاف اولی دی؟
جواب: په درمختار کی دی چي داختر لمونځ دجنازی دلمانځه څخه مخکی کول په کار دی، او دجنازی لمونځ دخطبی څخه مخکی کول په کار دی، نو مخکی کول دجنازی دلمانځه داخترونو پرخطبی باندی ضروری دی (۱).

---

(۱). واذا اجتمعت الجنائز فافراد الصلاة علی کل واحدة اولی من الجمع وان جمع جاز الخ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۱۲۸ ، ط. س. ج۲ ص ۲۱۸). ظفیر
(۲). صلی علی قبره استحسانا ما لم یغلب علی الظن تفسخه (درمختار) انه دار الامربین التفسخ المقتضی عدم الصلوة وبین عدمه الموجب لها الخ (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۲۷ ، ط. س. ج۲ ص ۲۲۴). ظفیر
(۳). اذا اجتمعت الجنائز فافراد الصلاة علی کل واحدة اولی من الجمع الخ وان جمع جاز (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجنائز ج۱ ص ۸۲۱ ، ط. س. ج۲ ص ۲۱۸). ظفیر

دجنازي په لمانځه کي يي داخيري تکبير څخه مخکي سلام وګرځوي چي ورياد سو نوتکبير يي ووايه: **سوال**: (٢٩٧٨) دجنازي په لمانځه کي يي داخري تکبير ويلو څخه بغير يو طرف ته سلام وګرځوی نو ايا لمونځ صحيح سو؟

جواب: په دی صورة کی لمونځ صحيح سو ([٢]). فقط

کم دجنازي لمونځ چي په اجرت باندي وکي هغه جائزدي اوکه نه؟ سوال: (٢٩٧٩) دجنازی لمونځ چی په اجرت باندی وسی، نو دجنازی لمونځ اداسو که نه؟ دلمونځ کوونکو څخه فرض کفايي ساقط سو اوکه نه؟

جواب: دجنازی لمونځ ادا سو اوفرضيت ساقط سو، ليکن اجرت اخيستل په هغه باندی حرام او معصيت دی په حق داخيستونکی کی، اوکم چی معروف وی هغه دمشروط په حکم کی کيدلو سره حرام ګرځی ([٣]). فقط

دلمر دتيزوالي په وجهي سره دجومات په فرش باندي جنازه درسته ده اوکه نه؟ سوال: (٢٩٨٠\١) درمضان المبارك په الوداعی جُمعه جامع مسجد ته جنازه راغله لمونځ ګذار ډير زيات وه، که دجنازی لمونځ يی دجومات څخه دباندی کولی نو دصفونو سيده کيدل ګران وو، دقبرونو اوددرختنو په وجه لمونځ ګذار نه سی راتلی، اودلمرپه وجه هم تکليف وو، په دی صورة کی دجنازی لمونځ دجومات پرفرش باندی کول جائز دی اوکه نه؟ او ثواب به يی وی اوکه نه؟

که ددی عذر باوجود دباندي جنازه وکړي نوڅه حکم دی؟ سوال: (٢٩٨١\٢) کم سړی چی دذکر سوو عذرونو باوجود جنازه دجومات څخه په باندی کولو سره دجنازی لمونځ ورکوی دهغه دپاره څه حکم دی؟

([١]). وتقدم صلاتها على صلاة الجنازة إذا اجتمعا لانه واجب عينا والجنازة كفاية وتقدم صلاة الجنازة على الخطبة وعلى سنة المغرب وغيرها والعيد على الكسوف، لكن في البحر قبيل الاذان عن الحلبي الفتوى على تأخير الجنازة عن السنة، وأقره المصنف ﷺ قوله: على الخطبة أي خطبة العيد وذلك لفرضيتها وسنية الخطبة، وكذا يقال في سنة المغرب (ردالمحتار باب العيدين ج١ ص ٧٧٥ ، ط. س. ج٢ ص ١٦٧). ظفير

([٢]). وركنها شيئان التكبيرات الاربع الخ والقيام (الدر المختار على هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨١٣ ، ط. س. ج٢ ص ٢٠٩) . ظفير

([٣]). ولا يجوز أخذ الاجرة على الطاعة كالمعصية، وفيه أن أخذ الاجرة على الطاعة لا يجوز مطلقا عند المتقدمين، وأجازه المتأخرون على تعليم القرآن والاذان والامامة للضرورة، كما بين في محله، ومقتضاه عدم الجواز هنا وإن وجد غيره لانه طاعة تعين أو لا، ولا يختص عدم الجواز بالواجب نعم الاستئجار على الواجب غير جائز اتفاقا ﷺ وعبارة الفتح ولا يجوز الاستئجار على غسل الميت، ويجوز على الحمل والدفن، وأجازه بعضهم في الغسل أيضا (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٠٤ ، ط. س. ج٢ ص ١٩٩ – ٢٠٠). ظفير

بغیر دعذره په جومات کی دجنازی لمونځ درست دی اوکه نه؟ سوال: (۲۹۸۲\۳) که چیری څه عذر نه وی بلکی اتفاقا دجنازی لمونځ په جومات کی وسی نو دجنازی لمونځ به وسی اوکه نه؟

سوال: (۴) چی جُمعه او سنت دجُمعي اوجنازه یوځای سی په کم ترتیب به اداء کیږی؟

جواب: ۱\:صحیح داده چی دجنازی لمونځ دجومات په فرش باندی په ذکر سوی صورة کی مکروه دی، اوپه حدیث شریف کی دی چی په جومات کی دجنازی دلمانځه کولو سره ثواب نه حاصلیږی ([1]).

۲\: همدغسی دشریعت حکم دی چی جنازه دي دجومات څخه دباندی یووړل سی او لمونځ دي اداء سی، اوپه ذکر سوو عذرونو کی هیڅ یو عذر په جومات کی دجنازی دلمانځه دجواز سبب نه سی کیدلی، داحنافو صحیح مذهب هم دادی چی دجنازی لمونځ په جومات کی په هرحال کی مکروه دی ([2]).

۳\: دجنازی لمونځ به اداء سی اوفرض کفایه به ساقط سی، لیکن ثواب به ورته حاصل نه سی ([3]). فقط

۴\: په درمختارکی دی، وتقدم صلوٰة الجنازة علی الخطبة وعلی سنة المغرب وغیره الخ قوله وغیره کسنة الظهر والجمعة والعشاء الخ، شامی ([4]). ددی څخه معلومه سوه چی دجُمعي ترفرضو وروسته دي مخکی دجنازی لمونځ اداء کړی بیا دي سنت وکړی. فقط

چیری چی څلورو واړو طرفوته قبرونه وی هلته دجنازی لمونځ یافرض لمونځ کول مکروه دي: **سوال**: (۲۹۸۳) که مخ ته او شاته څلورو واړو طرفونو ته قبرونه وی هلته فرض یا دجنازی لمونځ کول مکروه دی اوکه نه؟

جواب: په داسی ځای کی لمونځ کول مکروه ([5]) دی. فقط

([1]). و ([2]). وکرهت تحریما وقیل تنزیها فی مسجد جماعة هو ای المیت فیه وحده اومع القوم واختلف فی الخارجة عن المسجد وحده اومع بعض القوم والمختار الکراهة مطلقا الخ وهو الموافق لاطلاق حدیث ابی داود من صلی علی میت فی المسجد فلا صلاة له (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۲۷ ، ط. س. ج۲ ص ۲۲۴ – ۲۲۵). ظفیر

([3]). من صلی علی میت فی المسجد فلا صلاة له (درمختار) ورواية أحمد وأبي داود فلا شئ له وابن ماجه فليس له شئ وروي فلا أجر له وقال ابن عبد البر: هي خطأ فاحش، والصحيح فلا شئ له الخ وليس الحديث نهيا غير مصروف ولا مقرونا بوعيد، لان سلب الاجر لا يستلزم ثبوت استحقاق العقاب الخ لانه علم قطعا أنها صحيحة فهي مثل لا صلاة لجار المسجد إلا في المسجد (رد المحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۲۸ ، ط. س. ج۲ ص ۲۲٦). ظفیر

([4]). ردالمحتار باب العیدین ج۱ ص ۷۷۵ ، ط. س. ج۲ ص ۱۲۷. ظفیر

([5]). وکذا تکره فی اماکن کفوق کعبة وفی طریق ومزبلة ومجزرة ومقبرة ومغتسل وحمام الخ (الدرالمختارعلی =

دنرښځانو جنازه کول او دمسلمانانو په قبرستان کی دهغوی ښخول: **سوال**: (۲۹۸۴) نرښځیان ځوك چی دلواطت وغیره ګټه خوری دهغوی دجنازی لمونځ کول او دمسلمانانو په قبرستان کی یی ښخول، اودهغوی دګټی څخه خیرات اخیستل څنګه دی؟

جواب: په حدیث شریف کی دی، صلوا علی بر وفاجر، الحدیث، ددی څخه معلومه سوه چی دهریو نیك اوبد دجنازی لمونځ کول په کاردی اوفقهاؤ هم دغسی لیکلی دی چی ماسوا دباغیانو اودهغو څخه کم چی فقهاؤ شمېرلی دی، دهر مسلمان جنازه کول په کار دی (۱)، که څه هم هغه فاسق اوبدکاره وی، نو ذکرسوی نرښځیان ځوك چی دمسلمانانو دقومونو څخه دی دهغوی دجنازی لمونځ کول په کاردی، که څه هم دخرابو کارونو دارتکاب په وجهی سره هغوی فاسقان دی اودجنازی دکولوڅخه وروسته یی دمسلمانانو په قبرستان کی ښخول په کاردی، اوددی څخه ماسوا دهغوی په مجلسونو کی شریکېدل اودعوت خوړل وغیره درست نه دی صرف دهغوی تجهیز اوتکفین کم چی داسلام حق دی کول په کاردی، نوردهغوی څخه جلاوالی په کاردی. فقط (اودمسلمانانو په قبرستان کی یی ښخول درست دی).

دکم ماشوم چی په یو وجه سره هلک یا انجلی کېدل معلوم نه وی نو دهغه دپاره به کمه دعاء وایی؟ **سوال**: (۲۹۸۵) دیوی ښځی په ځنګل کی ماشوم پیدا سو، دمور په بیهوښی کی حیوانانو دماشوم جوسه وخوړله نوپه لمانځه کی به دهلك دعا وایی اوکه دانجلی؟

جواب: دهلك دعاء ویل په کاردی اوکه دانجلی دعاء ووایی نوهم جائزدی (۲).

دجنازی دلمانځه څخه وروسته که څه کسان راسی نوبیا هغوی جنازه نه سی کولی: **سوال**: (۲۹۸۶) کمو کسانو چی دجنازی لمونځ وکړی وی که چیری وروسته لس پنځه کسان ناخبره راسی نوهغوی بیا دجنازی لمونځ وکولی سی اوکه نه؟

جواب: بیایی نه سی وركولی ځکه چی دجنازی لمونځ مکرر نه کیږی (۳). فقط

= هامش ردالمحتار کتاب الصلاة ج۱ ص ۳۵۲). ظفیر

(۱). وهی فرض علی کل مسلم مات خلا اربعة بغاة وقطاع طریق الخ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۱۴ ، ط. س. ج۲ ص۲۱۰). ظفیر

(۲). ولایستغفر للصبی ولکن یقول اللهم اجعله لنا فرطاً واجعله لنا اجراً وذخرا الخ (هدایه باب الجنائز فصل فی الصلوة ج۱ ص ۱۲۳) ځکه چی دمذکر ضمیر به دمرده طرف ته راجع سی او دمؤنث ضمیر به په تاویل دنفس، دنفس طرف ته راجع سی. ظفیر

(۳). ولذا قلنا لیس لمن صلی علیها ان یعید مع الولی لان تکرارها (ای صلاة الجنازة) غیر مشروعیة (درمختار) وان صلی الولی لا یجز لاحد ان یصلی بعده الخ حتی لایجوز الاعادة لا لسلطان ولالغیره (ردالمحتار باب الجنائز ج۱ ص ۸۲۲ ، ط. س. ج۲ ص ۲۲۳). ظفیر

چي دجنازي لمونځ يې نه وي زده نوپه جنازه کی شريک سی اوکه نه؟ سوال: (٢٩٨٧) هغه خلگ چي دجنازي لمونځ يې نه وي زده هغوی په جنازه کی شريك سی اوکه نه؟ که شريك سی نوڅه به وايی؟

جواب: کم خلگ چي دجنازي دلمانځه په ترکيب باندی نه پوهيږی نوهغوی دي هم په لمانځه کی شريك سی، اوالله اکبر دي دامام سره وايي اوکه دعاء ماثوره ورته ياده نه وی نو اللهم اغفرلنا ولوالدينا وله وللمومنين والمومنات، دماثوره دعاء پرځای ويل هم درست دی. (١)

په جنازه کی تاخير ښه نه دی: سوال: (٢٩٨٨) دجنازي په تيارولو کی عمداً تاخير کول څنگه دی؟

جواب: په درمختار کی دی، واذا مات تشد لحياه وتغمض عيناه الی ان قال ويسرع فی جهازه وفی حديث ابی داود فاذا مات فاذنونی حتٰی اصلی عليه وعجلوا به (٢) الحديث، نو معلومه سوه چي دمړی په تجهيز اوپه تکفين کی تاخيرکول نه دی په کار، تلوار کول مستحب دی. فقط

دخودکشي کونکو جنازه کول: سوال: (٢٩٨٩) کم سړی چي خودکشي وکړی دهغه دجنازي لمونځ کول درست دی اوکه نه؟

جواب: په درمختار کی دی: من قتل نفسه ولو عمداً يغسل ويصلی عليه، (٣) ترجمه: چا چي خپل ځان په خپله مړکئ که څه هم چي قصداً يی داسی کړی وی نوهغه لره دي غسل ورکول سی اودهغه جنازه دي وسی. فقط

اول به دماپښين لمونځ کوی اوکه نه دجنازي؟ سوال: (٢٩٩٠) دزوال څخه وروسته مخکی دماپښين لمونځ کول په کاردی اوکه نه دجنازي اوبالخصوص دولی دپاره؟ اوښه څنگه دی؟

جواب: مخکی دي دماپښين لمونځ سره دسنتو وکی اودهغه څخه وروسته دي دجنازي لمونځ وکی، دولی اودغير ولی دټولو دپاره يو حکم دی، ليکن که چيری دڅه ضرورت په وجه دجنازي لمونځ مخکی وسی نوهم څه حرج پکښی نسته ليکن ښه داده چي مخکی دماپښين لمونځ وکی، وکذا فی الدر المختار (٤). فقط

(١). ثم افاد ان من لم يحسن الدعاء بالماثور يقول اللهم اغفرلنا ولوالدينا وله وللمومنين والمومنات (ردالمحتار باب الجنائز ج١ ص ٨١٢ ، ط. س. ج٢ ص ٢١٢). ظفير

(٢). ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٧٩٨ ، ط. س. ج٢ ص ١٩٣. ظفير

(٣). الدرالمختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنازة ج١ ص٨١٥ ، ط. س. ج٢ ص ٢١١. ظفير

(٤). وتقدم صلاتها علی صلاة الجنازة اذا اجتمعا الخ لكن فی البحر قبيل الاذان عن الحلبی الفتوٰی علی تاخير الجنازة عن السنة (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار باب العيدين ج١ ص ٧٧٥، ط. س. ج٢ ص ١٢٧). ظفير

دجنازې صف متصل لرل پکاردي: **سوال**: (۲۹۹۱) دجنازې په لمانځه کې به مقتديان يودبل په فاصلې سره درېږي اوکه نه دوختې لمانځه په شان يوځای به درېږي؟

جواب: صف متصل په کاردي، دوقتې فرائضو دجُمعې په شان. فقط

دوې ځلور جنازې په يوه ځای: **سوال**: (۲۹۹۲) ددوو ځلورو جنازو لمونځ په يووار کولو سره لمونځ کېږي اوکه نه؟ دجنازې په لمانځه کې ديو دوه تکبيرونو په فوت کيدلو سره به مقتدي دامام دسلام څخه وروسته خالي تکبير وايي اوکه نه دعاء به هم وايي؟

جواب: په يووار ددوو ځلورو، لسو شلو جنازو لمونځ کول درست دی، اودټولو لمونځ اداء کېږي، که څه هم جلا جلا جنازه کول ښه دی، په درمختار کې دی، واذا اجتمعت الجنائز فافراد الصلوة على كل واحدة اولى الخ وان جمع جاز الخ (١)، اوکم سړی چې دجنازې په لمانځه کې وروسته راسی اوشامل سی هغه دي دامام دفارغ کيدلو څخه وروسته صرف تکبيرونه ووايي، اوسلام دي وګرځوی اودعاء دي نه وايي، که څه هم چې دجنازې دپورته کيدلو انديښنه وی لکه څنګه چې اکثره کېږي. کما فی الدرالمختار (٢). فقط

دځلورم تکبير او دسلام تر مينځ دعاء سته اوکه نه؟ **سوال**: (۲۹۹۳) دجنازې په لمانځه کې دځلورم تکبير اودسلام ترمينځ يو دعاء ويل جائزدی اوکه نه؟ داحنافو په بعضو کتابونو کې يې جائز ليکلی دی اوپه بعضو کې ناجائز؟

جواب: ښکاره مذهب داحنافو دادی چې دځلورم تکبير څخه وروسته هيڅ څه دعاء نسته، لهذا پرېښوول يې احوط دی که څه هم دجواز روايات هم سته، په درمختار کې دی، ويسلم بلا دعاء الخ وفی الشامی قوله بلا دعاء هو ظاهر المذهب (٣).

دلمر پرېوتلو په وخت کې دجنازې لمونځ درست دی اوکه نه؟ **سوال**: (۲۹۹۴\۱) يوسړی دجنازې لمونځ دلمر پرېوتلو په وخت کې کوی، ايا دغه سړی مصيب دی؟ اودجنازې دلمانځه اجر به ورکول سی اوکه نه؟ اودجنازې دلمانځه اعاده واجبه ده اوکه نه؟

که جنازه په مکروه وختونو کې راسی نوڅه حکم يې دی؟ **سوال**: (۲۹۹۵\۲) که چېرې جنازه په مکروه وخت کې را ورسيږي نوايا دغه رسيدل د، اذا حضرت، ترمفهوم لاندې داخل دی اوکه نه؟

---

(١). الدر المختار على هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٢١ ، ط. س. ج٢ ص ٢١٨. ظفير

(٢). ثم يكبر ان مافاتهما بعد الفراغ ان خشيا رفع الميت على الاعناق (الدرالمختار على هامش ردالمحتار، باب الجنائز ج١ ص ٨٢٠ ، ط. س. ج٢ ص ٢١٢). ظفير

(٣). ردالمحتار باب صلوة الجنائز ج١ ص ٨١٧ ، ط. س. ج٢ ص ٢١٣. ظفير

جواب: ۱\ : دغه سړی دجنازی دلمانځه په اداء کولو کی مصیب دی اودجنازی دلمانځه اجر هغه ته حاصل دی اود اعادې ضرورت نسته، بلکی اعاده یې جائزه نه ده، لمامر من الروایات ونقل فی الشامی عن شرح المنیة بخلاف ظهورها فی وقت مکروه الخ ای تجوز الصلوٰة علیها فی هذه الصور بلاکراهة (۱).
۲\ : داخل نه (۲) دی. فقط

صرف ښځی دجنازی لمونځ کولی سی اوکه نه؟ اودسړو سره یې په جماعت کی شریکیدل څنګه دی؟ **سوال**: (۲۹۹۶) صرف ښځی دجنازی لمونځ کولی سی اوکه نه؟ اودسړو په جماعت کی دښځو شریکوالی درست دی اوکه نه؟

جواب: په شامی کی یې دفتح القدیر څخه منقول کړی دی چی که یوازی یوه ښځه هم که دجنازی لمونځ وکی نوفرض ساقط کیږی، واعلم ان جماعتهن لا تکره فی صلوٰة الجنازة شامی (۳)، اودسړو جماعت ته دښځو حاضروالی مطلقا مکروه دی، کما فی الدرالمختار ویکره حضورهن الجماعة الخ (۴). فقط

شپږم فصل: **قبر، دفن او دهغه متعلقات**

په شګلنه مځکه کی په خامو خښتو سره دلحد تیارول څنګه دی؟ **سوال**: (۲۹۹۷) په شګلنه مځکه کی قبر قائم پاته کیدی نه سو دسمدستی تیاریدلو څخه وروسته یادخاورو اچولو په وخت کی نړیږی، په داسی صورة کی که چیری په کچه خښتو سره لحد تیار سی نو شرعًا داجائز دی اوکه نه؟

جواب: په داسی حالت اوصورة کی په کچه خښتو سره دلحد قائموالی جائزدی اوپه دی کی به دلحد سنت اداء سی اوڅه کراهت به پکښی نه وی ځکه چی دخامو خښتو په ایښولو اوپه هغه سره دلحد دخوله بندولو حکم دحدیث شریف اودفقهی څخه ثابت دی اودحضور ﷺ په قبر مبارك کی خامی خښتی استعمال سویدی، نو که چیری دذکرسوی ضرورت په وجه دلحد په هرطرف کی خامی خښتی کښی ښوول سی نو دا بیشکه جائز او مستحب دی لکه څنګه چی دفقهی کتابونو دعبارتونو څخه ښکاره ده، ویسوی اللبن

---

(۱). وګوری ردالمحتار کتاب الصلوة تحت قوله: وفی التحفة الافضل ان لاتؤخر الجنازة ج۱ ص ۳۴۲ ، ط. س. ج۲ ص ۱۲۷. ظفیر
(۲). ردالمحتار باب الامامة تحت قوله ویکره تحریما جماعة النساء ولوفی التراویح فی غیر صلاة الجنازة لانها لم تشرع مکررة ج۱ ص ۵۲۸ ، ط. س. ج۲ ص ۵۲۵. ظفیر
(۳). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الامامة ج۱ ص ۵۲۹ ، ط. س. ج۲ ص ۵۲۲. ظفیر
(۴). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۳۷ ، ط. س. ج۲ ص ۵۲۲. ظفیر

علیه الخ، درمختار ([1])، ای علی الحد بان یسد من جهة القبر ویقام اللبن فیه الخ ([2]) جلد اول شامی، ولاباس باتخاذ تابوت ولو من حجر اوحدید له عند الحاجة کرخاوة الارض الخ درمختار، وفی ردالمحتار قوله ولاباس باتخاذ تابوت الخ ای یرخص ذلك عند الجاجة والا کره کما قدمناه انفا، قال فی الحلیة: نقل غیر واحد عن الامام ابن الفضل انه جوزه فی اراضیهم لرخاوتهم، وقال لکن ینبغی ان یفرش فیه التراب وتطین الطبقة الاولی مما یلی المیت ویجعل اللبن الخفیف علی یمین المیت ویصاره لیصیر بمنزلة اللحد والمراد بقوله ینبغی: یسن ، الخ. ([3])

دشامی ددی عبارت داخری حصی څخه صفا ښکاره ده چی داحصه کمه چی په سوال کی درج ده عینی دسنتو مطابق ده، اودهیڅ قسمه کراهیت شبهه په دی کی نسته، ځکه چی داهم په حقیقت کی لحد دی، صرف دلحد دپریوتلو دبیری په وجه دمضبوطوالی دپاره خامی خښتی هرطرف ته قائمی سویدی کم چی دسنتو څخه خلاف نه دی نوددی عمل په ذریعی سره به عمل بالسنة په ښه شان سره حاصل سی، وهو المطلوب. فقط

دمړی دوارثانو څخه ستامپ اخیستل چی دفاتحی اجازه به نه وی اودقبر علامه به هم نه وی:

سوال: (۲۹۹۸) په یوځای کی دیوځو ورځو نوی قبردی دمړی په وارثانو باندی خلګو په زور یوستامپ ولیکی اوپه دی شرط یی ددفن کولو اجازه ورکړه چی دمړی وارثانو ته به هیڅ قسم اجازه دفاتحی وغیره نه ورکول کیږی او دقبر نښان به هم په قصد داسی خرابیږی چی دقبر هیڅ څه علامه به باقی نه پاته کیږی دپاره ددی چی خلګ پردغه ځای لمونځ هم کولی سی اودخلګو په تګ راتګ کی هم دغه قبر خنډ نه وی اونه په لمانځه کی حارج وی، لهذا دیو قبر علامه ورانول په ذکر سوی عذر سره اوپه وارثانو باندی داسی ستامپ په زور سره لیکل دشریعت ترمخه جائزدی اوکه نه؟ اودنوی قبر علامه ورانونکی دشریعت ترمخه خطاکار دی اوکه نه؟

جواب: قبر مسنم یعنی داوښ دبوك په شکل کول مسنون اومستحب دی اوبعضو دی ته لازم اوواجب ویلی دی، ویسنم ندبا وفی الظهیریة وجوبا قدر شبر (ای اکثر شیئًا قلیلا، بدائع، شامی: قوله ویسنم ای یجعل ترابه مرتفعا علیه کسنام الجمل بما روی البخاری عن سفیان الثمار انه رأی قبر النبی ﷺ مسنما ؓ ([4])، اوداهم په درمختارکی دی: ویخیر المالك بین اخراجه ومساواته

([1]). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الامامة ج۱ ص ۵۲۹ ، ط. س. ج۲ ص ۲۳۲. ظفیر
([2]). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۳۷ ، ط. س. ج۲ ص ۲۳۲. ظفیر
([3]). ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۳۷ ، ط. س. ج۲ ص ۲۳۲. ظفیر
([4]). ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۳۲ ، ط.س. ج۲ ص ۲۳۷. ظفیر

بالارض الخ [۱]، ددی څخه معلومه سوه چی که چیری دچاپه مملوکه مځکه کی دهغه دمالك داجازی څخه بغیر مړی ښخ سی نومالك ته اختیاردی چی دغه مړی دهغه ځای څخه وکاږی یامځکه برابره کړی دقبر شکل پاته نه کړی، نوکه چیری دچا په مملوکه مځکه کی دیومړی دپټولو اراده وی اومالك داشرطونه لګوی نوکیدی سی اوپه وقف سوی قبرستان کی هیڅوك داسی نسی کولی اوذکر سوی شرط په چا باندی لیکلی نه سی. فقط والله تعالی اعلم

<u>دپټولو څخه وروسته مړی نسی ایستل کیدلی</u>: سوال: (۲۹۹۹) دقبر څخه مړی په یو صورة باندی را ایستل کیدی سی اوکه نه؟ که ایستل کیدی سی نوهغه به څه مجبوری وی؟

جواب: په درمختار کی دی، ولا یخرج منه بعد اهالة التراب الا لحق آدمی کان تکون الارض مغصوبة اواخذت بشفعة ویخیر المالك بین اخراجه ومساواته بالارض کما جاز زرعه والبناء علیه اذا بلی وصار ترابا الخ [۲]، ددی حاصل دادی چی دخاورو اچولو څخه وروسته دي مړی دقبر څخه نه راباسی لیکن دبندګانو دحق په وجهی سره مثلاً که په غصب سوی مځکه کی اوپردی مځکه کی دمالك داجازی څخه بغیردفن سی الخ نومالك ته اختیار دی چی مړی وباسی اویا مځکه برابره کړی اودقبر نښانه پرې نه ږدی الخ، همدا جواب دی دذکر سوی سوال. فقط

<u>په پردی مځکه کی بی اجازته مړی پټول څنګه دی؟</u> سوال: (۳۰۰۰) که چیری یو سړی په پردی مځکه کی دمالك داجازی څخه بغیر مړی پټ کړی نوپه داسی حالت کی شرعاً څه حکم دی؟ اومړی ته به عذاب وی اوکه نه؟ اودمځکی مالك ته به اجر ورکول کیږی اوکه نه؟

جواب: که چیری په پردی مځکه کی بغیر داجازی څخه خپل مړی پټ کړی، نوحکم په دی کی دادی چی دمځکی مالك دي یادغه مړی را وباسی اویادي مځکه برابر کړی اوپه خپل کارکی دي راولی. مړی ته څه عذاب په دی کی نسته اوکه مالك په رضامندی سره اجازه ورکړی نوهغه ته به ثواب ورکول سی، په درمختار کی دی، ویخیر مالك بین اخراجه ومساواته بالارض کما جاز زرعه والبناء علیه اذا صار ترابًا، زیلعی [۳]، در مختار. فقط

<u>دشیعه ښځی کفن او دفن</u>: سوال: (۳۰۰۱) که چیری دیوه سنی مسلمان په کورکی شیعه ښځه وی اوهغه مړه سی نودهغې ګور اوکفن کول په کاردی اوکه نه؟ اودهغې جنازه کول

---

[۱]. الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۴۰ ج۲ ص ۲۳۸. ظفیر
[۲]. الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۳۹ – ۸۴۰، ط.س. ج۲ ص ۲۳۷. ظفیر
[۳]. الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۴۰، ط.س. ج۲ ص ۲۳۷. ظفیر

په کاردی اوکه نه؟

جواب: شیعه گان پرڅو قسمه دی بعض غالي شیعه گان دی، دکمو چی تکفیر سوی دی، نوکه چیری دغه ښځه ددغه فریق څخه وی، نودهغه دجنازی لمونځ وغیره هیڅ نه دی کول په کار، بلکی دکافرانو په شان په کنده کی یی پټول په کاردی اوکه چیری داسی نه وی بلکی محض تفضیلیه وی نو هغه مسلمانه ده او دمسلمانانو په شان دهغې تکفین او تجهیز کول په کاردی او دجنازی لمونځ وربادندی کول په کاردی. (۱) فقط

کم قبر چی کښېنستلی وی پرهغه باندی دخاورو اچولو ثبوت: **سوال**: (۳۰۰۲) کم قبر چی ناست وی یابالکل دمځکی سره یوشان سوی وی چی تمیز یی نه کیږی، پر هغه باندی خاوره اچول مستحب دی، ددی دپاره چی دمځکی څخه یی بیلتون وسی، او داهانت یعنی پائمال کیدلو وغیره څخه دقبرحفاظت وسی، ددی خبری سند دفقهی کتابونو یعنی دشامی وغیره څخه دي مرحمت سی؟

جواب: داتصریح په شامی وغیره کی ونه لیدل سوه چی کم قبر ناست وی پرهغه باندی بیاخاوره اچول مستحب دی، البته ددی جواز دعلت څخه ثابتیدی سی چی کم دکتابت علی القبر په جواز کی منقول دی په شامی کی دی، وان احتیج الی الکتابة حتی لایذهب الاثر ولا یمتهن فلا باس به الخ (۲)، ج۱ ص ۲۰۱، اوهمدا رکم په شامی اودمنیه په شرح کی دی، ولا یزاد علی التراب الذی خرج من القبر وتکره الزیادة وعن محمد لاباس بها (۳)، نوکه څه هم داروایت په وخت د: حتی التراب فی القبر، کی دی لیکن ددی دعموم څخه دا استدلال کیدی سی چی نوره خاوره پرقبر باندی اچول موافق دروایت دامام محمد رحمه الله په لاباس کی داخل دی، فقط

دمړی حامله داری ښځی ماشوم به دخیټی په څیری کولو سره راوایستل سی اوکه نه؟ **سوال**: (۳۰۰۳) که چیری حامله ښځه دشپږو میاشتو یاداوو میاشتو یادنهو میاشتو یا دځلورو میاشتو په دوران کی وفات سی نودهغې دخیټی په څیرلو سره به ماشوم را ایستل کیږی اوکه نه؟

جواب: په درمختار کی یی لیکلی دی چی که چیری حامله ښځه مړه سی اوماشوم دهغې په خیټه کی ژوندی وی اوحرکت کوی نودهغې خیټه دي څیری سی اوکه ماشوم حرکت

(۱). بخلاف ما اذا کان یفضل علیا اویسبب الصحابة فانه مبتدع لا کافر (ردالمحتار باب المحرمات ج۲ ص ۳۹۸، ط. س. ج۳ ص ۴۲). ظفیر

(۲). ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۳۹، ط. س. ج۲ ص ۲۳۷. ظفیر

(۳). غنیة المستملی شرح منیة المصلی ص۵۵۴، ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۳۸، ط. س. ج۲ ص ۲۳۲.

كول شروع كړي اودمور دمرګ څخه وروسته هم په هغه كي حركت اواضطراب باقي وي نو هغه وخت داحكم دى كم چي ذكرسو دڅه مودى قيد پكښي نسته، بلكي كه چيرى دحاملى نهمه مياشت هم وى اودهغه دمرګ څخه وروسته ماشوم په خيټه كي حركت كونكي اواضطراب كونكي نه معلوميږي نوبيابه خيټه نه سي څيرى كولى، بلكي مدار دماشوم پرژوندى والى اوحركت اوپه اضطراب باندى دى، نه داچي پرڅه موده باندي ددر مختار عبارت دادى، حاملة ماتت وولدها حي يضطرب شق بطنها من الايسر ويخرج ولدها الخ [1]، چي ترجمه ددى داده چي حمل داره ښځه مړه سوه اوماشوم دهغې په خيټه كي ژوندى دى چي حركت كوى نودچپه اړخ څخه دي دښځي نس څيرى سى اوماشوم دي وايستل سي. فقط

دلحد وسعت او لوړوالى څومره په كاردى؟ سوال: (٣٠٠۴) دقبرلحد څومره فراخه اوڅومره لوړ په كاردى؟

جواب: دلحد په باره كي دومره قدر حكم دى چي وسيع اوفراخه وى چي مړى پكښي په ښه شان ځملولى سى نورڅه خاص تحديد (دحد مقررول) دلحد په باره كي نسته اوداكمه چي مشهوره ده چي دومره لوړ وى چي مړى پكښي كښېنستلى سى داڅه ضرورى شرط نه دى [2]. فقط

پرقبر باندى دتختو پرځاى دكاڼو استعمال څنګه دي: **سوال**: (٣٠٠۵) پرقبر باندى دتختو پرځاى دكاڼو استعمال څنګه دى؟

جواب: په ضرورت كي جائز دى [3]. فقط

دقبر په سلسله كي غلط رواج: **سوال**: (٣٠٠٦) دلته خلګ دمړى ددفن كولو په وخت كي دمسلمانانو دلاس خاوره دده ترسرلاندى اودهندوانودلاس خاوره ترپښولاندى كښيږدى، لوړ تخته باندى كښيږدى اوقبر تيار كړى، داكار جائز دى اوكه نه؟

جواب: دمسلمان مړى دپاره دلحد جوړول مسنون دى اوكه چيرى لحد نسى تياريدلى دمځكى دنرموالى په وجه نودقبر په مينځ كي دصندوق دشق دكيندلو څخه وروسته په هغه كي مړى كښيږدى، اولوړ ورباندى تخته ياكاڼي كښيږدى داهم درست دى باقي امور

---

[1]. الدر المختار على هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص٨٤٠ ، ط. س. ج٢ ص ٢٣٨. ظفير

[2]. واللحد ان يحفر في جانب القبلة من الارض حفيرة فيوضع فيها الميت وينصب عليها اللبن ويلحد لانه السنة وصفته يحفر القبر ثم يحفر في جانب القبلة منه حفيرة فيوضع فيها الميت ويجعل ذلك كالبيت المسقف (رد المحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٣٥ - ٨٣٦ ، ط. س. ج٢ ص ٢٣٥ - ٢٣٦) . ظفير

[3]. ويسوى اللبن عليه والقصب لا الاجر المطبوخ والخشب لو حوله اوفوقه فلا يكره (الدر المختار على هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٣٧ ، ط. س. ج٢ ص ٢٣٦). ظفير

کم چی خلاف سنت دی (۱) هغه دي پريښوول سی. فقط (۲)

دقبر اطراف پخول اوکاڼي ورته لګول څنګه دي: سوال: (۳۰۰۷) زيد دحفاظت اوعلامت دپاره دخپل مرحوم پلار دقبر څلور واړه طرفونه پخول اوپه مينځ کی خام پريښوول اوپه سنګ مرمر باندی تاريخ کنده کول غواړی دجواز يی څه صورة سته اوکه نه؟

جواب: په شامی کی يی دصحيح مسلم داحديث شريف نقل فرمايلی دی، نهٰی رسول الله ﷺ عن تجصص القبور وان يکتب عليها وان يبنی عليها، رواه مسلم (۳)، يعنی رسول الله ﷺ منع فرمايلی ده دقبرونو دپخولوڅخه اوپرهغه باندی دڅه دليکلو څخه اودتعمير کولو څخه، نوپه سوال کی ذکر سوی صورة درست نه دی. فقط

دپاخه قبر هوارول څنګه دي؟ سوال: (۳۰۰۸) دزيد ددوکان په صحن کی يو زوړ خام قبر دی بعضو خلګو دزيد شاته دغه قبر پوخ کړی دی، ښکاره ده چی په داسی کولو سره به باندی څراغ بلول کيږی اوعبادت به يی کيږی، نوپه زيد باندی شرعًا ددغه قبر هوارول واجب دی اوکه نه؟

جواب: زيد دغه قبر نړولی او ورانولی سی او هوارولی يی سی او هغه لره داسی کول درست دی، بلکی پوخ ساتل ددغه قبر جائز نه دی (۴). فقط

په کم قبرکی چی هډوکی راووزی په هغه کی دنوی مړی دفن کول څنګه دي؟ سوال: (۳۰۰۹) يوقبر وکنبل سو نوپه هغه کی دمړی هډوکی را ووتل نوپه هغه کی دنوی مړی ښخول جائزدی اوکه نه؟

جواب: هډوکی يوطرف ته ايښوول اونوی مړی په هغه کی ښخول درست دی (۵).

---

(۱). لهذا په سوال کی چی دکم رسم ذکر دی هغه بدعت دی ددغه پريښوول ضروری دی. ظفير

(۲). وحفر قبر فی غيردار مقدار نصف قامة فان زاد فحسن، ويلحد ولا يشق الافی ارض رخوة الخ ولاباس باتخاذ تابوت ولوحجر اوحديد له عند الحاجة کرخاوة الارض الخ ويسوی اللبن عليه والقصب عليه الخ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجنائز ج۱ ص ۸۳۵ وص ۸۳۷ ، ط. س. ج۲ ص ۲۳۳ – ۲۳۷) . ظفير

(۳). مشکوٰة باب دفن الميت ص ۱۴۸، وردالمحتار باب صلوة الجنائز ج۱ ص۸۳۸ ، ط.س. ج۲ ص ۲۳۷. ظفير

(۴). ولا يطلی للنهی عنه ولايرفع عليها بناء (درمختار) ای لايطلی بالجص بالفتح قوله لايرفع ای يحرم لو للزنية ويکره لو للاحکام بعد الدفن (ردالمحتار ج۱ ص ۸۳۹ ، ط. س. ج۲ ص ۲۳۷) لمافی صحيح مسلم عن جابر قال نهی رسول الله ﷺ ان يجصص القبر وان يبنی عليه (ايضا ج۱ ص ۸۳۸ ، ط. س. ج۲ ص ۲۳۷). ظفير

(۵). کما جاز زرعه والبناء عليه اذا بلی وصار ترابا (درمختار) زرعه ای القبر ولو غير مغصوب وکذا يجوز دفن غيره عليه (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۴۰ ، ط. س. ج۲ ص ۲۳۸) قال في الفتح: ولا يحفر قبر لدفن آخر إلا إن بلي الاول فلم يبق له عظم إلا أن لا يوجد. فتضم عظام الاول ويجعل بينهما حاجز من تراب ﴿ فالاولی إناطة الجواز بالبلاء، إذا لا يمکن أن يعد لکل ميت قبر لا يدفن فيه غيره، وإن صار الاول ترابا لا سيما في الامصار الکبيرة الجامعة، وإلا لزم أن تعم القبول السهل والوعر، علی أن المنع من الحفر إلی أن لا يبقی عظم =

دوقف سوی قبرستان مځکه په کرایه ورکول اودجارو وهلو دپاره باندی ښځه مقررول درست نه دی: **سوال**: (٣٠١٠) هنده دجارو وهونکی په طور دیوه بزرګ پرمزار باندی ده مزار ته نژدی دمسلمانانو قبرونه دی دمسلمانانو قبرونه یی وران کړل اومځکه یی هواره کړه او هغه یی دیوه انجمن په ذریعه دژرندی چلولو دپاره په کرایه باندی ورکړل، نوایا دهغه داکار جائز دی؟ آیا دبزرګانو په مزار باندی دجارو وهلو دپاره دښځی مقررول جائزدی اوکه نه؟

جواب: زاړه قبرونه هوارول اوپه هغه کی تعمیر اوزراعت وغیره کول فقهاؤ درست لیکلی دی (١)، لیکن په وقف سوی قبرستان کی داسی کول درست نه دی چی قبرونه هوارکړی اوهغه مځکه په کرایه باندی ورکړی (٢)، اوجارو وهونکی ښځه په مزار باندی مقررول درست نه دی (٣). فقط

مړی بل ځای ته وړل اوپټول جائزدی اوکه نه؟ سوال: (٣٠١١) که یومړی په بل وطن کی مړ وی اودهغه دوصیت مطابق خپل وطن ته وی وړل سی، او وطن یی دپنځوسو میلو په فاصله کی وی نوایا دا بالکل حرام دی یامکروه تحریمی اوکه نه تنزیهی دی، ځکه چی ولی یی په وطن کی وی، په دی خیال سره وړل یی درست دی اوکه نه دبعضو احادیثو مبارکانو څخه ددی ثبوت پیدا کیږی، عبدالرحمٰن بن ابی بکرؓ صحابه کرامو ﷺ مکی معظمی ته راوړی اوپټ کړی یی وو دافعل دصحابه ؤ ﷺ دی، دجواز دپاره دومره حجت کافی دی اوکه نه؟ په شامی اوپه درمختار کی یی لاباس به لیکلی دی، زماغرض دادی چی ددی متعلق لویه فتنه جوړه سویده، لهٰذا جواز یاعدم جواز چی کم جانب راجح وی په مفصل طور سره یی تحریر وفرمایاست؟

جواب: قال فی شرح المنیة الکبیر ویستحب فی القتیل والمیت دفنه فی المکان الذی مات فیه فی مقابر اولئك القوم وان نقل قبل الدفن قدر میل او میلین فلا باس به قیل هذا التقدیر عن محمد یدل علی ان نقله من بلد الی بلد لا یجوز اومکروه ولان مقابر بعض البلدان ربما بلغت هذه المسافة ففیه ضرورة

= عسر جدا الخ (ردالمحتار مطلب فی الدفن ج١ ص ٨٣٥ ، ط. س. ج٢ ص٢٣٣). ظفیر

(١). کما جاز زرعه والبناء علیه اذا بلی وصار ترابا (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٤٠ ، ط. س. ج٢ ص ٢٣٨). ظفیر

(٢). فاذا تم ولزم لایملك ولایعار ولایرهن (الدر المختار علی هامش ردالمحتار کتاب الوقف ط. س. ج٢ ص ٥٣١). ظ

(٣). وبزیارة القبور وهو للنساء (درمختار) وقیل تحرم علیهن الخ وان کان للاعتبار والترحم من غیر بکاء الخ فلا باس اذا کن عجائز ویکره اذا کن شواب کحضور الجماعة فی المساجد اهـ وهو توفیق حسن (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٤٣ ، ط. س. ج٢ ص ٢٤٢) ددی څخه معلومه سوه چی دښځی جارو کشی به په درجه اولی جائزنه وی ځکه چی دفتنی اندیښنه ده. والله تعالیٰ اعلم . ظفیر

ولا ضرورة فى النقل الى بلد آخر وقيل يجوز ذلك ما دون السفر لما روى ان سعد بن وقاص مات فى قرية على اربعة فراسخ من المدينة فحمل على اعناق الرجال اليها وقيل لا يكره فى مدة السفر ايضاً واما بعد الدفن فلا يجوز اخراجه الخ (۱)، **اوشامي ددرمختار ددی قول، فلا باس بنقله قبل دفنه، په شرح کی لیکلی دی،** قيل قيل مطلقا، وقيل إلى ما دون مدة السفر وقيده محمد بقدر ميل أو ميلين، لان مقابر البلد ربما بلغت هذه المسافة فيكره فيما زاد. قال في النهر عن عقد عقد الفرائد: وهو الظاهر اهـ الخ (۲)، **ددی عبارتونو څخه واضحه ده چی ددفن کولو څخه مخکی دمړی په نقل کولو کی اختلاف دی، بعض علماء کرام ورته جائز وایی او بعض ورته ناجائز او مکروه وایی، اوښکاره دمکروه څخه مراد مکروه تحریمی دی اودصاحب نهر دیته هو الظاهر ویل ددی دترجیح تقاضا کوی. فقط**

<u>په قبرکی قبلی ته مخ کول اوپه راسته اړخ باندی خملول</u>: سوال: (۳۰۱۲) په قبرکی دمړی مخ دقبلی طرف ته کول ضروری دی، اوکه په راسته اړخ باندی خملول یی سنت دی؟

جواب: دفقهی په کتابونو کی یی لیکلی دی چی . ویوجه الیها وجوبًا، اومړی دي توجه سی دقبلی طرف ته وجوبا، اوداواجب دی، اوپه شامی کی یی لیکلی دی، لكن صرح فى التحفه بانه سنة (۳)، یعنی په تحفه کی یی داتصریح کړیده چی دقبلی طرف ته مړی متوجه کول سنت دی، اوپه درمختار کی دی، وینبغی کونه علی شقه الایمن (۴)، او مناسب دی چی مړی دي په راسته طرف باندی وی. فقط

<u>ددفن څخه وروسته داویا قدمه لیری کیدلو څخه وروسته دعا غوښتل بدعت دی</u>: سوال: (۳۰۱۳) دمړی ددفن کولو څخه وروسته اویا قدمه وروسته کیدل اوددعا غوښتل څنګه دی؟

جواب: دمړی ددفن کولو څخه وروسته اویا قدمه وروسته کیدل اوددعاء غوښتل بدعت اومذموم اوناجائز دی.

<u>پرکفن باندی کلمه شریفه لیکل</u>: سوال: (۳۰۱۴) دمړی په کفن باندی په خاوری سره کلمه شریفه لیکی، اودمړی په قبرکی دایښولو څخه وروسته په یوه خامه خښته باندی کلمه شریفه په لرګی سره ولیکی اودمړی دسر سره یی دمغرب طرف ته کښیږدی، ددی څخه علاوه دخاوری په یو څو وړو، وړو کوټو باندی په حاضرینو کی یو سړی، چار قل شریف

---

(۱). غنية المستملی ص ۵۲۳ . ظفير

(۲). ردالمحتار باب الجنائز ج۱ ص ۸۴۰ ، ط. س. ج۲ ص ۲۳۹. ظفير

(۳). ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۳۷ – ۸۳۸ ، ط. س. ج۲ ص ۲۳۲. ظفير

(۴). شامی ، ایضاً حواله بالا .

ووایی، اوټولی لوټی دمړی سره په لحد کی اچوی، داکارونه جائزدی اوکه نه؟
جواب: داټول کارونه دشریعت څخه خلاف دی اوددی هیڅ څه اصل نسته، داسی رسمونه پریښوول په کاردی.

دقبر لحدته دښانک لګول څنګه دی؟ **سوال**: (۳۰۱۵) دقبر لحدته خاورین پوخ ښانك ایښوول څنګه دی؟
جواب: په درمختار کی دی، ویسوی اللبن علیه والقصب لا الاجر المطبوخ والخشیب لو حوله اما فوقه فلایکره الخ، ددی عبارت څخه واضحه ده چی پخه خښته اوپه اور کی پوخ سوی ښانك دقبر چاپیره ایښوول مکروه دی اوکه چیری ضرورت وی، نودرست دی. قال مشائخ بخارا لایکره الاجر فی بلدتنا للحاجة الیه لضعف الاراضی، شامی. فقط

دامبار والا په مځکه کی خاوره اچول اوقبر پکښی جوړول څنګه دی؟ **سوال**: (۳۰۱۶) پر کمه مځکه چی دمودی راهیسی اودس مات اچول کیږی چی په هغه کی خاوره واچوی، او وروسته په هغه کی مړی پټیږی نودا کار ښه دی اوکه نه؟
جواب: په حدیث شریف کی دی، زکوٰۃ الارض یبسها، یعنی پلیته مځکه په وچیدلو سره پاکه سی، نوکله چی په دغه کنده کی خاوره واچول سوه اودغه مځکه وچه ده نوپاکه ده، په هغه کی دمړی پټول درست دی. فقط

په قبر باندی اذان کول بدعت دی: **سوال**: (۳۰۱۷) دمړی په قبر باندی اذان کول مسنون دی اوکه نه بدعت سیئه تحریمه دی که چیری مسنون وی نوعبارت ددرمختار په باب الاذان، اوپه باب الجنائز اوعبارت مائة مسائل اوعبارت دتفسیر مظهر العجائب او عبارت دتوشیح اوعبارت ددر البحار سره دحروفو اوصفحاتو په نقل فرمایلو سره بالتصریح جواب راکی اوکه چیری بدعت سئیه تحریمیه وی نو وجوهات دزید چی اذان ذکردی، اذان تلقین بعد التدفین دی، اذان دمنکر او دتکبیر په وخت کی فائده ورکوی، اذان تکبیردی کم چی دسع بن معاذؓ پرقبر باندی سویدی، اوحدیث مبارك: اذا رایتم الخرق فکبروا، څخه ثابت دی، اذان دعاء ده، اذان عمل صالح دی، اذان ددعا داجابت سبب دی، اذان ذکر درسول الله ﷺ دی، اذان سبب درحمت دی، اذان دمړی وحشت لیری کوی، اذان غم اوهم دفع کوی؟
جواب: په قبر باندی اذان کول دسنتو څخه خلاف اوبدعت سیئه دی لکه څه رکم چی دفقهاؤ دتصریحاتو څخه ثابته ده، اوکم وجوهات چی زید بیانوی هغه ټول باطل دی، اودهغه په عدم تدبر اوجهالت باندی دلالت کوی اذان بی شکه ذکردی، لیکن دکم ذکر دپاره چی کمه موقع شاریع ﷺ مقرره فرمایلی ده، هغه په هم هغه ځای کی لرل لازم دی

کنی دابه تعدی عن حدودالله سی، ومن يتعد حدود الله فاولئك هم الظلمون، احداث فی الدین همدادی چی په دین کی په خپلی رایه اوقیاس سره تخصیصات اوتقیدات مقررول اوکمه موقعه چی دکم ذکر نه ده هغه په هغه موقعه کی معمول به جوړول: عن نافع: أن رجلا عطس إلى جنب ابن عمر فقال : الحمد لله والسلام على رسول الله صلى الله عليه وسلم قال ابن عمر: وأنا أقول : الحمد لله والسلام على رسول الله وليس هكذا . علمنا رسول الله صلى الله عليه وسلم أن نقول : الحمد لله على كل حال (١)، **صاحب لمعات ددی په شرحه کی لیکلی دی،** قوله ليس هكذا اى لٰكن ليس المسنون فى هذه الحال هذا القول وانما الذى علمنا فيه ان نقول الحمدلله على كل حال فقط من غير زيادة السلام فيه الى ان قال فالزيادة فى مثله نقصان فى الحقيقة كما لايزاد فى الاذان بعد التهليل، محمد رسول الله، وامثال ذالك كثيرة انتهٰى (٢) **نو معلومه سوه چی دخپل طرف څخه داسی اختراعات کول په حقیقت کی نوی شریعت جوړول دی، دزید داقیاسات بعینه داسی دی چی یو سړی دماښام لمونځ مثلا ددری رکعاتو پرځای څلور رکعاته مقرر کړی چی په دی کی دقرآن پاك ویل اورکوع او سجده او تسبیح او تحمید وغیره دی او دا ټول عبادات او اذکار دی، حاصل دا چی دمبتدعینو همدا حال دی چی په همدی قسم استدلالاتو سره امور محدثه مخترعه فی الدین ته جائز وایی، همدا وجه ده چی جناب نبی کریم ﷺ دبدعت اودمبتدع نهایتی مذمت فرمایلی دی،** قال ﷺ ما احدث قوم بدعة الا رفع مثلها من السنة فتمسك بسنة خير من احداث بدعة (٣) وعن ابراهيم بن ميسرة قال: قال رسول الله ﷺ من وقر صاحب بدعة فقد اعان على هدم الاسلام رواه البيهقى فى شعب الايمان مرسلا (٤)، **نو دخپلو فاسدو قیاساتو په بناء باندی پرقبر باندی داذان ویل احداث فی الدین دی، په شامی کی دی:**

تنبيه: في الاقتصاد على ما ذكر من الوارد إشارة إلى أنه لا يسن الاذان عند إدخال الميت في قبره كما هو المعتاد الآن، وقد صرح ابن حجر في فتاويه بأنه بدعة. وقال: ومن ظن أنه سنة قياسا على ندبهما للمولود إلحاقا لخاتمة الامر بابتدائه فلم يصب اهـ. وقد صرح بعض علمائنا وغيرهم بكراهة المصافحة المعتادة عقب الصلوات مع أن المصافحة سنة، وما ذاك إلا لكونها لم تؤثر في خصوص هذا الموضع، فالمواظبة عليها فيه توهم العوام بأنها سنة فيه، ولذا منعوا عن الاجتماع لصلاة الرغائب التي أحدثها بعض المتعبدين لانها لم تؤثر على هذه الكيفية في تلك الليالي المخصوصة ، وإن كانت الصلاة خير

---

(١). مشكوٰة المصابيح باب العطاس والتثاؤب فصل ثالث ٤٠٢. ظفير

(٢). حاشيه مشكوٰة باب العطاس والتثاؤب ص ٢٠٤. ظفير

(٣). مشكوٰة باب الاعتصام بالكتاب والسنة فصل ثالث ص ٣١. ظفير

(٤). ايضا . ظفير

موضوع. انتهٰی (١) فقط

پرزوړ قبر باندې په خاوره اچولو کې بدیت نسته: **سوال**: (٣٠١٨) کم قبر چې پریوزي یا کښیني نوځلګ دنوی سره هغه پوره قبر تیاروی نودا شرعا جائزدی اوکه نه دی؟

جواب: په دې کې څه حرج نسته (٢).

دقبر دمکمل کیدلو څخه وروسته که څوک راسي اوخاوره واچوي نوڅه حکم دی: **سوال**: (٣٠١٩) که چیری پرمړی باندی دخاورو داچولو څخه وروسته یو سړی راسي، نو وروسته هغه لره خاوره اچول پکار دی اوکه نه؟

جواب: دقبر دمکمل کیدلو څخه وروسته بیا دخاوری اچولو ضرورت نه سته.

په زوړ قبر کې دمړي پټول څنګه دي؟ **سوال**: (١\٣٠٢٠) که چیری اتفاقا دقبر دکیندلو په وخت کې په لحد کې دیوه زوړ مړی هډوکی یا ډانچه (جسه، بدنه) راووزی، نوپه دغه لحدکی نوی مړی کښښی ښوول سی اوکه نه بل قبر ورته وکیندل سی، اوسره دلیدلو او د پوهیدلو په زوړ قبر کې دمړی ښخول څنګه دی؟

کم ماشوم چې مړ پیداسی هغه دې پټ سي: **سوال**: (٢\٣٠٢١) کم ماشوم چې مړ پیدا سی نوهغه په قبر کې دلحد په کیندلو سره کښی ښوول سی اوکه نه کنده ورته وکښل سی او دکفارو په شان ښخ سی؟

جواب: ١\: په حالت دمعلومتیا کې زوړ قبر په حالت دموجودګی دمړی کې بغیر دضرورت څخه کیندل جائزنه دی، اوکه چیری اتفاقا دقبر دکیندلو په وخت کې دبل مړی هډوکی راووزی نوهغه یوطرف ته کړی اوڅه قدر په مینځ کې پرده کښیږدی اوبل مړی ورسره پټ کړی داجائز دی ځکه چې دمړی دختمیدو څخه وروسته جواز مختاردی څنګه چې په شامی کې دعلماؤ داقوالو دنقل کولو څخه وروسته یې دا لیکلی دی: فالاولی اناطة الجواز بالبلاء اذ لایمکن ان یعد لکل میت قبر لایدفن فیه غیره (٣) ج١ ص ٩٣٣، اودختم کیدو څخه مخکې داسی کول یې ناجائز ګرځولی دی لکه چې لیکی، وما یفعله جهلة الحفارين من نبش القبور التی لم تبل اربابها وادخال اجانب علیهم فهو من المنکرات الظاهر (٤). فقط

٢\: کنده کیندل او په هغه کې د مړی اچول صرف د کافر او د مرتد دپاره ویل سوی دی

---

(١). ردالمحتار باب صلاة الجنائز مطلب دفن المیت ج١ ص ٨٣٧ ، ط. س. ج٢ ص ٢٣٢. ظفیر

(٢). حواله یې مخکی تیره سویده. ظفیر

(٣). ردالمحتار باب صلاة الجنائز مطلب فی دفن المیت ج١ ص ٨٣٥ ، ط. س. ج٢ ص ٢٣٤. ظفیر

(٤). ایضا ط. س. ج٢ ص ٢٣٣. ظفیر

دمسلمانانو داولاد دپاره کله چی هغوی مړه پیداسی داسی کول می چیری دنظر څخه تیرنه سو، صرف دلمانځه اودکفن په باره کی داذکر کوی چی ادرج فی خرقة ودفن ولم یصل علیه اهـ درمختار (١)، بلکی ددفن اطلاق او دحفر نه ویل ددي مشعر (آگاهی ورکوونی) دی چی دفن معهود (په سمه طریقه سره ښخول) ورڅخه مراد دی. فقط
دبغلی قبر لوړوالی څومره پکاردی؟ سوال: (٣٠٢٢) قبر که بغلی وی او که ساده وی. بغلی یاساده خودومره ژور وی چی انسان پکښی کښېنستی سی، لیکن داسنداً وفرمایی چی جګړه رفع سی او فیصله وسی؟
جواب: په حدیث شریف کی په دی باره کی وارد سوی دی، احضرو واوسعوا واعمقوا واحسنوا، یعنی قبر وکاږی اوفراخه یی کړی اوژور یی کړی اوښه یی کړی. دفقهی په کتابونو کی یی دالیکلی دی، وحضر قبره مقدار نصف قامة فان زاد فحسن (٢)، در مختار، یعنی دژوروالی مقدار دي دنیم قد هومره وی اوپه شامی کی دی چی که چیری دقبر ژوروالی دپوره قد برابروی نوډیره ښه ده، الغرض ادنٰی درجه داده چی دنیم قد برابر وی اواعلی درجه داده چی دپوره قد برابروی اودلحد په باره کی دومره قدر ده چی دومره فراخه دي وی چی مړی پکښی څملولی سی په دی کی داقید هم ضروری نه دی چی دومره ژوروی چی مړی په هغه کی کښېنستلی سی، که چیری کیدی سی نوښه ده، کنی که څه کم وی نوهم څه حرج یی نسته، اوزموږ په مذهب کی دلحد جوړول ښه دی، یعنی په قبر کی دننه یوه اړخ ته دي لحد وکیندل سی چی مړی په کی کښی ښوول سی باقی په دی کی دجګړی کولو هیڅ خبره نسته. مختصر داچی قبر ژور کړل سی، اوپه هغه کی لحد جوړسی نودا ښه ده اوکه چیری دمځکی دنرم والی په وجهی سره په مینځ کی شق وکړی یعنی دقبر په مینځ کی یوه ژوره کنده وکښل سی په کمه کی چی مړی کښیږدی اولوړ باندی بانس یاخامی خښتی کښېږ ښوول سی چی مړی ورسره پټ سی نو داهم درست دی بیادي باندی لوړ خاوره واچول سی، نو داطریقه دقبر دکیندلو ده په دی کی هیڅ څه دجګړی خبره نسته. فقط
کم قبر چی خلاص سی هغه به څرنګه بندوی؟ سوال: (٣٠٢٣) په غریزه علاقه کی قبرونه صندوقی جوړیږی اوتختې په کال یا شپږو میاشتو کی ورستې سی اوماتی سی اومړی اکثره وخت راپورته سی، دغه قبر به څرنګه بندیږی، آیا سربیره باندی لرګی ولګوی اوخاوری پر واړوی اوکه همدغسی دمړی پربدن باندی خاوره واچوی؟

(١). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٣٠ ، ط. س. ج٢ ص ٢٣۴. ظفیر
(٢). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٣۵ ، ط. س. ج٢ ص ٢٢٨. ظفیر

دزیات باران والا پرځای باندی دتختې پرځای كاڼي: **سوال**: (٣٠٢٤) چونكه تختې پر قبرونو باندی په لګولو سره دډیر باران په وجهی سره ژر ایسته سی نو دتختو پر ځای دكاڼو لګول جائز دی اوكه نه؟

جواب: ١. بهتره داده چي لرګي یا كاڼي پركښېږدی، اوخاوره پرواچول سی. (١) فقط

جواب: ٢. درست دی. (٢) فقط

كه دمړی دښخولو څخه وروسته قبر كښېني نوڅه به كوي؟ **سوال**: (٣٠٢٥) كه چیری دمړی ښخولو په وخت كی دنیم قبر تیاریدلو څخه وروسته قبر كښېني نوڅه كول پكار دی؟

كه دمړی داښوولو څخه وروسته قبر كښېني؟ **سوال**: (٣٠٢٦) چي په قبركی مړی كښېږدی خاوری پر واچوی او دتیاریدلو په وخت كی قبر كښېني نومړی راوباسی، اوپه بل قبر كی یې كښېږدی اوكه څنګه كول پكار دی؟

جواب: ١، ٢. په اولنی صورت كی دی بل قبر وكیندل سی یا همدغه دی صفا كړی او سم دی كړی، اوپه دوهم صورت كی دی مړی نه را باسی، بلكه سربیره دی باندی خاوره سمه كړل سی، ولی چي دښخولو څخه وروسته دقبر څخه دمړی كښل صحیح نه دی، كما فی الدرالمختار: ولا یخرج منه بعد اهالة التراب الا لحق آدمی. (٣) فقط

په زاړه قبر كی دمړی پټول جائزدی اوكه نه؟ **سوال**: (٣٠٢٧) په زوړ قبر كی دمړی پټول جائز دی اوكه نه؟

جواب: په كم زوړ قبر كی چي دمړی نښان باقی پاته نه سی په هغه كی دمړی پټول درست دی. كما فی الشامی وقال الزیلعی ولوبلی المیت وصار ترابًا جاز دفن غیره فی قبره الخ، باب الجنائز (٤). فقط

دبل چاپه كور كی جنازی لره دغسل وركول څنګه دی: **سوال**: (٣٠٢٨) یوكور جوړسوی وو لیكن دروازه یې نه وه، دكور سره نژدی په لاره كی یوه لیونۍ ښځه مړه سوه یوڅو مسلمانانو دغه مړی رالوړ كی اوپه ذكر سوی كور كی دننه یې كښې ښوولي اوهغې لره یې غسل اوكفن وركی او یوبی وړله، ددی كار اجازه یې دكور دمالك څخه وانه خیسته دكور پرمالك باندی داكار ډیر ناخوښه ولګیدی، نودا كار څنګه وسو؟

---

(١). و (٢). ولا باس باتخاذ تابوت ولو حجر اوحدید له عند الحاجة كرخاوة الارض ﴿ وتحل العقدة ﴿ ویسوی اللبن علیه والقصب لا الاجر المطبوخ والخشب لو حوله اما فوقه فلا یكره (ردالمحتار باب صلاة الجنائز مطلب فی دفن المیت ج١ ص ٨٣٤ ، ط. س. ج٢ ص ٢٣٤). ظفیر

(٣). الدر المختار علی هامش ردالمحتار كتاب الجنائز ج١ ص ٨٣٩ ، ط. س. ج ٢ ص ٢٣٧. ظفیر

(٤). ردالمحتار باب صلاة الجنائز مطلب فی دفن المیت ج١ ص ٨٣٥ ، ط. س. ج ٢ ص ٢٣٣. ظفیر

جواب: دايو ضروري كار وو دټولو مسلمانانو په ذمه فرض وو، دكور دمالك ناخوښي بې ځايه ده، دهغه په كور كې په دې كار سره څه نقصان رانغي. فقط

دعذر په وجه مړی په تابوت كې اچول اوپټول او وروسته يې بل ځای ته وړل څنګه دي؟

سوال: (٣٠٢٩) كه چيرې دعذر په وجه مړی په تابوت كې واچوي اوپه كور كې يې پټ كړي اودعذر دختميدلو څخه وروسته مړی دتابوت څخه ايستل اوپه بل ځای كې يې دفن كول جائزدي اوكه نه؟

جواب: دپټولو څخه وروسته مړی يا دهغه تابوت دقبر څخه ايستل درست نه دي، ولا يخرج منه بعد اهانة التراب الا لحق ادمی كان تكون الارض مغصوبة اواخذت بشفعة ([1])، **درمختار.**

په مړي باندې دې هرسړی څومره خاوره واچوي: سوال: (٣٠٣٠) دمړي دپټولو څخه وروسته هرسړی لره څومره خاوره اچول په كاردي؟

جواب: په دې كې څه تحديد نسته، ښه داده چې درې لپې خاوره واچوي ([2]). فقط

دمړي په بدن باندې خاوره اچول دسنتو څخه خلاف دي: سوال: (٣٠٣١) په دې اطرافو كې مړی په داشان پټوي چې يوه كنده تياره كړي اوپه هغه كې مړی دقبلې مخ ته څملوي اولحد ياشق وغيره نه كوي بلكې همدغسې خاوري باندې واچوي، داسې كول څنګه دي؟

جواب: په درمختار كې دي، ويلحد الخ قوله ويلحد لانه السنة الخ ([3]) شامي، نو معلومه سوه چې دلحد كښل سنت دي اودلحد متعذر كيدلو په صورة كې شق كښل پكاردي بغير دلحد اودشق څخه په مړي باندې هم داسې خاوره اچول خلاف سنت دي، نوكم خلګ چې داسې كوي هغوی دسنتو پرېښوونكې دي هغوی ته دسنتو طريقه ښوول پكار دي ([4])، اوآئنده نصيحت كول ورته پكاردي چې داسې نه كوي، بلكه دسنت طريقې موافق دې پټوي، جاهلانو ته دشريعت داحكام ښوولو كار دعالمانو پر ذمه دی داغفلت دهغه علماؤ دې چاچې هغوی ته په مسنونه طريقې سره ددفن كولوښوونه نه ده كړې. فقط

دقبر پخولو او دقبې جوړولو په باره كې شريعت څه وايي ؟ سوال: (٣٠٣٢) قبر پوخ جوړول

([1]). الدرالمختار علی هامش ردالمحتار كتاب الجنائز ج١ ص ٨٣٩ ، ط. س. ج٢ ص ٢٣٧. ظفير

([2]). ويستحب حثيه من قبل رأسه ثلاثا (درمختار) حثيه ای بيديه جميعا (ردالمحتار ج١ ص٨٣٨ ، ط. س. ج٢ ص٢٣٦).

([3]). ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٣٥. ظفير

([4]). وحفر قبره فی غير داره مقدار نصف قامة فان زاد فحسن الخ ويسوی اللبن عليه والقصب الا الاجر المطبوخ والخشب لوحوله اما فوقه فلايكره ½ ويهال التراب عليه (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٣٥ ، ط. س. ج٢ ص ٢٣٣ - ٢٣٥) وصفة الشق ان تحفة حفيرة كالنهر وسط القبر وبين جانباه باللبن اوغيره ويوضع الميت فيه ويسقف (عالمگيری مصری فصل سادس دفن ج١ ص ١٥٥ ، ط. ماجديه. ج٢ ص ١٢٥ - ١٢٢). ظفير

اوپه هغه باندی قبه جوړول داحادیثو مبارکو څخه ثابت دی اوکه نه؟ اوکه چیری دیوی لویشتی په اندازه نخښی په طور سره پوخ سی نوپه دی کی څه حرج خونسته، دحضور ﷺ روضه مبارکه دکله څخه جوړه سویده؟ اوجوړ سوی (پوخ) قبر ورانول ښنګه دی؟

جواب: دقبر دپخولو اوپه هغه باندی دڅه ابادی کولو منعوالی په حدیث شریف کی راغلی دی، دحدیث الفاظ دادی، نهٰی رسول الله ﷺ عن تجصیص القبور وان یکتب علیها وان یبنی علیها، رواه مسلم (۱)، اوپه شامی کی یی نقل کړی دی، وقیل لایکره البناء اذا کان المیت من المشائخ والعلماء والسادات الخ (۲)، لیکن دقبرونو دورانولو حکم فقهاؤ چیری نه دی کړی، اودبعضو اثارو څخه دقبی ثبوت معلومیږی، لکه ښنګه چی منقول دی چی حضرت عمر ﷺ چی کله دحضرت ابراهیم علی نبینا وعلیه الصلاة والسلام قبر مبارك ته ورسیدی نوهلته یی دوه رکعاته نفل وکړل اودقبی دورانولو حکم یی ونه فرمایی، لهذا چا چی دقبی دنړولو داحکم وکی نوښهٔ یی ونه کړل، اوپرقبر باندی څه نښانه اینښوول پخپله دحضور ﷺ دفعل څخه ثابت دی. کما ورد فی الصحاح (۳)، او دحضرت عمر ﷺ داثر څخه معلومه سوه چی دهغوی په زمانه کی هم دقبو وجود وو. والتفصیل فی کتب السیر. فقط

دقبر سر اوپښوته بعضی مخصوص ایتونه ویل ښنګه دی؟ سوال: (۳۰۳۳) کله چی مړی په قبر کی کښیږدی اوقبر تیارسی نوهغه وخت یوسړی دمړی سرته ودریږی اودسورة بقری اولنی دری ایتونه وایی اوپه ګوتی سره اشاره هم کوی اوبل سړی دپښوطرف ته ودریږی اودسورة بقری اخری رکوع وایی نوددی دویلو سره مړی ته څه ثواب ورکول کیږی اوکه نه؟ دحدیث شریف څخه ددی ثبوت سته اوکه نه؟ اودګوتی سره دقبر طرف ته اشاره کول ښنګه دی؟ کم خلګ چی (دغه ایتونه) نه وایی هغوی مورد دعتاب دی اوکه نه؟ یعنی څوك چی ددی پرینښوونکی دی هغوی ګنهګاردی اوکه نه؟

جواب: دحضرت عبدالله بن عمر ﷺ څخه روایت دی چی دقبرونو سرته دسورة بقری اول ایتونه اودپښو طرف ته دسورة بقری اخری آیتونه ویل مستحب دی. په شامی کی دی، وکان ابن عمر ﷺ یستحب ان یقرأ بعد الدفن اول سورة البقرة (۴) وخاتمها اوپه مشکوٰة

---

(۱). ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۳۹ ، ط. س. ج۲ ص ۲۳۳. ظفیر

(۲). ایضا ط. س. ج۲ ص ۲۳۷. ظفیر

(۳). اخرجه ابوداود باسناد جید ان رسول الله ﷺ حمل حجراً فوضعه عند راس عثمان مظعون وقال: اتعلم به قبر اخی وادفن الیه من مات من اهلی (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۳۹ ، ط. س. ج۲ ص ۲۳۸). ظفیر

(۴). ردالمحتار باب صلاة الجنائز تحت قوله ویستحب حثیه الخ ج۱ ص ۸۳۸ ، ط. س. ج۲ ص ۲۳۷. ظفیر

شريف كي يي داروايت دحضور ﷺ طرف ته مرفوع كړى دى، بيايي دبيهقي څخه نقل كړى دى چي صحيح داده چي روايت موقوف دى پرحضرت ابن عمر رضي الله عنه باندى [1]، بهر حال ددى روايت څخه ددى كار مستحب والى ثابت سو ليكن پرقبر باندى دګوتي ايښولو څه ثبوت نسته، اوكله چي دامعلومه سوه چي داكار مستحب دى نوكه چيرى څوك يي ونه كي نوموجب دطعن اودعتاب نه دى اوترك كونكى يي ګنهګارنه دى. فقط

كه حملداره ښځه مړه سي نوڅه ركم به پئيري؟ سوال: (٣٠٣۴) كله چي حملداره ښځه وفات سي نوهغه به دماشوم سره دفن كيږى اوكه دهغې خيټه وڅيرى اوماشوم ځيني را وايستل سي؟

جواب: كه چيرى حملداره ښځه مړه سي نو ودى كتل سي چي كه چيرى ماشوم پوره وى اوپه خيټه كي ژوندى وى چي حركت كوى نو دوفات سوى ښځى خيټه دي څيرى سي اوژوندى ماشوم دي ځيني راوكښل سي اوكه چيرى په ماشوم كي لاساه نه وه راغلي يا خو راغلي وه ليكن معلومه سوه چي هغه مړسو، ژوند، اوهيڅ حركت پكښې نسته، نودغه وفات سوى ښځه دي سره دماشومه پټ كړى، په درمختار كي دى ،حامل ماتت وولدها حيّ يضطرب شق بطنها من الايسر ويخرج ولدها ولو بالعكس وخيف على الام قطع واخرج الخ [2].

دپټولو وصيت كول څنګه دى اوديو ځاى څخه بل ځاى ته دمړى وړل څنګه دى؟ سوال: (٣٠٣۵) زما ورور دمودى راهيسى ناجوړى وو، مرض يي دومره زيات سوچي دژوند څخه نااميده سو، په دى حالت كي مريض داوصيت وكى چي زماپه باغ كي ماپټ كي زه دحكيم راوستلو دپاره تللى وم، زماپه غير موجودګى كي زما ورور وفات سو چونكى زه موجود نه وم، دكورنى نورو وړونو مى مرحوم دخپل وصيت څخه خلاف په بل ځاى كي پټوى نواوس زه دخپل ورور مړى يا هډوكى هرڅه چي وى دقبر څخه را ايستلى سم او دهغه دوصيت مطابق يي په باغ كي پټولى سم اوكه نه؟ كه نه وى نو دقيامت په ورځ به زما څخه دوصيت په باره كي مؤاخذه كيږى اوپرما به ګناه وى اوكه نه؟

جواب: په دى صورة كي دهغه جوسه ياهډوكى را ايستل اوپه باغ كي پټول يي درست نه دى، دمړى قبر په دى وجه سره كيندل او كښل حرام دى [3] ، دداسى وصيت هيڅ اعتبار

---

[1]. فقد ثبت انه ﷺ قرأ اول سورة بقرة عند راس ميت واخرها عند رجليه (ردالمحتار ج١ ص ٨۴٣ ، ط. س. ج٢ ص ٢٣٧). ظفير

[2]. الدر المختار على هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨۴٠ ، ط. س. ج٢ ص ٢٣٨ ظفير

[3]. واما نقله بعد دفنه فلا مطلقا (ردالمحتار باب صلوٰة الجنائز ج١ ص ٨۴٠ ، ط. س. ج٢ ص ٢٣٩) ولا =

نه وی، اوپه تا باندی هیڅ ګناه په بل ځای کی ددفن کولو په وجهی سره نسته. (۱) فقط

دمړی دپټولو څخه وروسته اذان درست نه دی: **سوال**: (۳۰۳۶\۱) دمړی دپټولو څخه وروسته په قبر باندی اذان کول درست دی اوکه نه؟

دپټولو څخه وروسته تلقین درست دی اوکه نه؟ **سوال**: (۳۰۳۷\۲) دپټولو څخه وروسته تلقین کول جائز دی اوکه نه؟ که جائز وی نوڅه رکم؟

جواب: ۱\: درست نه دی، کذا فی الشامی (۲).

۲\: تلقین بعد الدفن فقهاء وو جائز لرلی (۳) دی. فقط

دقبرعذاب: **سوال**: (۳۰۳۸) دقبرعذاب حق دی اوکه نه؟ اودقبر عذاب کله کیږی؟

جواب: دقبر عذاب حق دی اوهغه وخت شروع کیږی کم وخت چی (مړی) پټ سی او (خلګ ځینی واپس راسی (۴). فقط

ددفن څخه وروسته دعاء: **سوال**: (۳۰۳۰) دمړی دپاره دعاء کول چی دمنکر او نکیر په جواب کی ثابت قدمه اوسی اودتخفیف دپاره کلمه ویل دپټولو څخه وروسته جائزدی اوکه نه؟

جواب: داجائز دی، دکلمی ویل کوئ اودمړی دپاره دمنکر اودنکیر په جواب کی دثابت قدم اوسیدو دعاء کوئ (۵). فقط

که په یوکور کی هندوان او مسلمانان وسوزی او تمیز یی نه وی نوڅه به کیږی؟ **سوال**: (۳۰۴۰) په یوځای کی لس پنځه مسلمانان اولس پنځه هندوان وه، اور ولګیدی اوټول وسوزل اوهیڅ څه نښانه داسی نسته چی وپیژندل سی، نو اوس څه کول په کاردی؟

جواب: که چیری مسلمانان زیات وه، نوټولو مړو لره دی دمسلمانانو په شان کفن ورکول

= یخرج منه بعد اهالة التراب (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ج۱ ص ۸۳۹). ظفیر

(۱). اوصی بان یصلی علیه فلان اویحمل بعدموته الی بلد اخر اویکفن فی ثوب کذا الخ فهی باطلة (الدر المختار علی هامش ردالمحتار کتاب الوصایا ج۵ ص ۵۸۴ ، ط. س. ج۲ ص ۲۲۲). ظفیر

(۲). فی الاقتصار علی ماذکر من الوارد انه لایسن الاذان عند ادخال المیت فی قبره کما هو المعتاد الان وقد صرح ابن حجر فی فتاویه بانه بدعة (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۳۷ ، ط. س. ج۲ ص ۲۳۵). ظفیر

(۳). قال فی شرح المنیة الجمهور علی ان المراد محازة ثم قال وانما لاینهی عن التلقین بعد الدفن لانه لاضررفیه بل فیه نفع الخ (ردالمحتار باب صلاة الجنائز مطلب فی التلقین بعد الموت ج۱ ص ۷۹۷ ، ط. س. ج۲ ص ۱۹۱). ظ

(۴). وضغطة القبر حق الخ وعذابه ای ایلامه حق للکفار کلهم اجمعین وبعض المسلمین ای عصاة المسلمین فقد ورد ان القبر روضة من ریاض الجنة اوحفرة من حضرت النیران رواه الترمذی (شرح فقه اکبر ص ۱۲۲). ظفیر

(۵). ویستحب حثیه من راسه ثلاثا وجلوس ساعة بعد دفنه للدعاء وقرآءة بقدر ما ینحر الجزور ویفرق لحمه (در مختار) لمافی سنن ابی داود کان النبی ﷺ اذا فرغ من دفن المیة وقف علی قبره وقال استغفروا لاخیکم واسئلوا الله التثبیت فانه الان یسئل (ردالمحتار باب الجنائز ، ط. س. ج۲ ص ۲۳۲). ظفیر

سی اولمونځ دي باندی وسی اوپه لمانځه کی دي صرف دمسلمانانو نيت وسی او د مسلمانانو په قبرستان کی دي دفن سی، اوکه چيری کافران زيات وه، نوهم دي ورسره همدا معامله وکړل سی، ليکن دمشرکانو په مقبره کی دي دفن سی، اوکه چيری په يو مستقل جلا ځای کی دهغوی قبرستان جوړسی نواحتياط (پکښی) دی. درمختار باب غسل الميت ([1]).

دشيعه ګانو او دنرښځانو په قبرستان کی تدفين: **سوال**: (٣٠٤٢) دګورستان په مځکه کی چی په قيمت ورکولو سره سره دهر مذهب اوفرقی خلګ دمړی په دفن کولو اختيار لری په هغه مځکه کی معزز حنفی دفن کول چيری چی شيعه ګان، نرښځيان وغيره دفن وی ځنګه دی؟

جواب: دضرورت په وجه درست دی ليکن که چيری دصالحانو نژدی والی نصيب کيدی سی نو دا ښه ده ([2]). فقط

ماشوم دمور اودپلار تابع وی: **سوال**: (٣٠٤٣) دشيعه ګنلو په وجه دزيد مړی په ګورستان کی ښخيدلو ته نه پريښوول ځنګه دی؟ دزيد مړی صرف ددری کالو وو، هغه معصوم وو اوکه نه؟ که چيری معصوم وو نودهغه په دفن کولو کی څه حرج وو؟

جواب: داسی ماشوم دخپل مور اوپلار تابع ګڼل کيږی، که چيری دهغه په مور اوپه پلار کی يوهم سنی اومسلمان وی نوماشوم ته به هم سنی مسلمان ويل کيږی ([3]). فقط

مزارات اوقبی جوړول اوپه کور کی دننه پټول څنګه دی؟ سوال: (٣٠٤٤) دبادشاهانو او د اولياء کرامو پرمزاراتو باندی چی کمی قبی جوړی دی دا دکتاب موافق دی اوکه نه په دی کی څه کلام سته که چيری دحضور ﷺ دمزار پُرانوار دقبی په اتباع کی دبزرګانو په مزار باندی قبی جوړی کړی نوجائز به وی اوکه ناجائز؟ اومړی يايو بزرګ په مسقف کور کی دننه دفن کول جائزدی اوکه نه؟

جواب: قبه جوړول ياپه کور کی دفن کول بغير دپيغمبرانو څخه بل هيچا لره جائزنه دی شامی اول جلد ص **٢٢٠**، ولا ينبغی ان يدفن الميت فی الدار ولوكان صغيرا لاختصاص هذه السنة

([1]). اختلط موتانا بكفار ولا علامة اعتبر الاكثر فان استووا غسلو واختلف فی الصلاة عليهم ومحل دفنهم كدفن ذمية حبلى من مسلم قالوا والاحوط دفنها على حدة (الدر المختار على هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص **٨٠٥**، ط. س. ج٢ ص ٢٠١). ظفير

([2]). والافضل الدفن فی المقبرة التی فيها قبور الصالحين (عالمگيری مصری ج١ ص **١٥٢**، فصل فی الدفن، ط. م. ج٢ ص ١٢٢). ظفير

([3]). والولد يتبع خير الابوين دينا (الدر المختار على هامش ردالمحتار باب نكاح الكافر ج٢ ص **٥٤١**، ط. س. ج٣ ص ١٩٩). ظفير

بالانبیآء الخ ویهال التراب علیه وتکره الزیادة علیه من التراب لانه بمنزلة البناء (۱)، لما فی صحیح مسلم عن جابر . قال نهی رسول الله ﷺ ان یجصص القبر وان یبنی علیه (۲).

دقبر دحفاظت په غرض باندی دچهار دیواری جوړول څنګه دی؟ سوال: (۳۰۴۵) که چیری دیو بزرګ مزار مبارك په داسی ځای کی وی، چی هلته دعوام الناس او دحیواناتو وغیره ۇ لاره وی په داسی صورة کی که چیری دقبر دحفاظت دپاره څلورو طرفونو ته پوخ دیوال جوړسی یاجنګله جوړه سی، په دی طریقی سره چی دهغه څلورو واړو ګنجیانوته پخی ستنی جوړی سی، اوپه منیځ کی لرګی ولګیږی نودادواړه صورتونه جائزدی اوکه نه؟ که چیری جائزوی نوکم یوصورة اولی دی اودنورو ضروریاتو په وجهی سره دهغه څلورو طرفونو ته پوخ فرش جوړول هم جائزدی اوکه نه؟

جواب: په شامی کی دی، وعن ابی حنیفة ﷺ یکره ان یبنی علیه بناء من بیت اوقبة او نحو ذالك لما روی جابرؓ نهی رسول الله ﷺ عن تجصیص القبور وان یکتب علیها وان یبنٰی علیها، رواه مسلم وغیره، انتهٰی (۳)، نو دقبر څخه چاپیره پخه چهار دیواری یاپوخ صحن یاستنی جوړول مکروه دی.

په قبرکی نس جوړول اوبیا پکښی مړی پټول غلط دی: **سوال**: (۳۰۴۶) دیوه مسلمان مړی په قبرکی دننه یعنی په لحد کی اوبه واچول سوی اوبیایی پکښی خاوری واچولی اولت پت یی کی، بیایی پکښی چټائی واچوله اومړی یی باندی کښی ښووی قاضی صاحب وایی چی په داشان دمړی پټولو سره دقبر حساب کتاب نه وی ددغه قاضی دپاره څه حکم دی؟

جواب: دقاضی صاحب خیال غلط دی، ددی هیڅ ضرورت نسته چی په لحد کی دي ختهٔ جوړه سی اوپرهغه باندی چټائی وغوړول سی، اومړیورباندی کښی ښوول سی اوداسی ګڼل چی په دی طریقی دفن کولو سره حساب کتاب دمړی سره نه کیږی بالکل بی بنیاده خبره ده اودجهالت خیال دی اوددی څه ثبوت نسته، اوپه دی عقیدی په ذکر سوی طریقی سره دمړی پټه ول درست نه دی. فقط

درضامندی څخه بغیر دبل چاپه ملکیت کی دمړی پټول نه دی پکار: **سوال**: (۳۰۴۷) یوکلی دزمیندار ملکیت دی په هغه کی دمړی پټول بغیر دقیمت څخه جائزدی اوکه نه؟ اوحاکم حکم کوی چی مړی پکښی بغیر دقیمت څخه پټوی که زمیندار رضامند نه وی نوبیاهم

---

(۱). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۳۲ ، ط. س. ج۲ ص ۲۳۵. ظفیر
(۲). مشکوٰة باب دفن المیت ص ۱۴۸. ظفیر
(۳). ردالمحتار باب صلاة الجنائز مطلب فی دفن المیت ج۱ ص ۸۳۹ ، ط. س. ج۲ ص ۲۳۷. ظفیر

بغیر دقیمت څخه ددفن کولو حکم جائزدی اوکه نه؟ اوکه چیری څه زمینداران رضامند وی اوڅه رضامند نه وی نوبیا هم بغیر دقیمته مړی ښخول جائزدی اوکه نه؟
جواب: چی دچا ملکیت دی دهغوی په اجازه او درضامندی سره مړی ښخولی سی، کم خلګ چی رضامند دی هغوی دي پخپله حصه کی دغه مځکه ولګوی اوددی کار دپاره دي ورکړی دپاره ددی چی بیا چاته دانکار ګنجائش پاته نه سی. حاکمان داکار کولی سی چی دهغه زمیندارو حصه دي بیله کړی څوك چی رضامند دی اوپه هغه کی دی مړی دفن سی. فقط

دوران سوی قبرتازه کول څنګه دی؟ **سوال**: (۳۰۴۸) مولانا عبدالرحمٰن صاحب دطاعون په ناجوړی کی رحلت وکی په ۲۲\ صفر سنه ۱۳۳۲ھ کی اوس دمولوی صاحب پلار قبر وکیندی، اووینی چی نه کفن سته اونه هډوکی، نودنوی سره یی خالی قبر تیارکی نوایا په خالی قبر باندی فاتحه ویل درست دی اوکه نه؟ په یو نیم کال کی دمړی څه حالت کیږی، اوپه داسی کولو کی څه ګناه خو نسته؟
جواب: داښکاره خبره ده چی ددومره مودی پوری دمړی هډوکی اوبدن اوکفن چیری پاته کیدی سی ټول خاوری سی، چونکی دمولوی صاحب قبر هم هغه وو، په کم کی چی هغه ښخ سوی وو، که څه هم هغه خاوری سو نو دهغه دنخښی تجدید دعلامی اوسلام او فاتحه خوانی په غرض درست دی ([1])، فقط

په حیات النبی ﷺ اوتجهیز اوتکفین کی تطبیق: **سوال**: (۳۰۴۹) دحضور ﷺ حیات داهل سنت والجماعت دمسلماتو څخه دی، بیا قبض دروح اوتجهیز ،تکفین اوتدفین وغیره امور منافی دحیات معلومیږی، که چیری دانبیاء کرامو علیهم السلام حیات نه په شان دحیات دشهداء وو عندالله کیدل وویل سی نوپه مینځ کی به څه فرق وی؟
جواب: دانبیاء کرامو علیهم السلام حیات دشهیدانو دحیات څخه هم اقوی اواتم دی اومراد ددغه حیات څخه دنیوی ظاهری نه دی، لکه څنګه چی دباری تعالی ارشاد مبارك دی، انك میت وانهم میتون، لهذا احکام داموات ظاهریو پر ټولو باندی جاری کیږی ددی مسئلی پوره تحقیق دحضرت مولانا محمد قاسم صاحب قدس سره په تصنیف، آبِ حیات، کی ذکرسوی دی، هغه وګوری.

دمرګ دوخت اعتبار: **سوال**: (۳۰۵۰) یوسړی دمازیګر په وخت کی وفات سو، اودشپی یوولس بجی یی دفن کړی، نودی به په کمه ورځ کی شمارل کیږی ؟

([1]). قوله وبزیارة القبور ای لاباس بها بل یندب (ردالمحتار ج۱ ص ۸۴۳ ، ط. س. ج۲ ص ۲۴۲). ظفیر

جواب: دسوال منشأ معلومه نه سوه که چیری مثلا داقسم جګړه ده چي دجُمعي ثواب ورکول کیږی اوکه نه؟ نوپر مرګ باندی ده یعنی دمرګ دوخت اعتباردی (۱)، اودمړی ورځی اوشپی دعدی وغیره دپاره شمارل جائز دی چی کم وخت یی انتقال سوی وی هم هغه وخت به شمارل کیږی اوددریمی، څلورمی، لسمی دپاره یی شمار کول ګناه ده. فقط

دمسلمان بنګی په جومات کی حاضریدل اودهغوی جنازه اوپه قبرستان دهغوی کفن اودفن:

سوال: (۳۰۵۱) کلمه ویونکی بنګی په جومات کی دلمانځه دپاره پریښوول په کاردی اوکه نه؟ اودهغوی دجنازی لمونځ کول اوپه جنازه کی یی شریکیدل اوپه خپل قبرستان کی دفن کول یی په کاردی اوکه نه؟ اوهغوی لره دعوت ورکول اودهغوی دعوت خوړل، اوکه هغوی صفا سوتره وی نوهغوی دخپل ځان سره ډوډی ته کښېنولی سو اوکه نه؟

جواب: هغه دجومات څخه بندول نه دی په کار، اودهغه دجنازی لمونځ کول په کاردی، اوپه جنازه کی یی شرکت اوشامليدل پکاردی (۲) اودمسلمانانو په قبرستان کی یی دفن کول پکاردی، اودهغوی دعوت قبلول اوخوړل درست دی اوپه هغوی باندی په خپل کور کی خوړل اودهغوی دعوت کول جائزدی. اوکله چی دهغوی لاسونه پاك اوصاف وی نو دخپل ځان سره پردسترخوان باندی په هغوی باندی ډوډی خوړل جائز دی (۳)، اوداټولی خبری دفقهی شریفی او داحادیثو مبارکو څخه ثابتی دی. فقط

چي دکم هلک پلار مسلمان اومور یی غیرمسلمه وی چي مړسي نوڅه حکم یی دی؟ سوال:

(۳۰۵۲) یوهلك یوکلن دی چی پلار یی مسلمان دی اومور یی غیرمسلمه ده، هغه مړسو نودمسلمانانو په قبرستان کی یی دفن کولی سو اوکه نه؟

جواب: دغه هلك به مسلمان ګڼل کیږی، لان الولد یتبع خیر الابوین (۴) لهذا هغه دمسلمانانو په مقبره کی دفن کول په کاردی، فقط

قبرته دکښته کولو څخه وروسته ښوول ثابت نه دی: **سوال**: (۳۰۵۳) که دقبر په غاړه یاقبر ته دکښته کولو څخه وروسته دمړی کفن خلاص کړی، او وارثان وغیره دهغه مخ ګوری نوداثابت دی اوکه نه؟

---

(۱). په ذکرسوی سوال کی به دمازیګر دوخت اعتبار وی، ابتداء العدة فی الطلاق عقیب الطلاق وفی الوفات عقیب الوفات (عالمګیری مصری ، باب العدة ج۱ ص ۴۷۵ ، ط. م. ج۱ ص ۵۳۱). ظفیر

(۲). ارشاد ربانی دی انما المؤمنون اخوة. او: ان اکرمکم عندالله اتقاکم (الحجرات : رکوع ۲). ظفیر

(۳). ردالمحتار باب صلاة الجنائز تحت قوله کصبی سبی مع احد ابویه ج۱ ص۸۳۱ ، ط.س. ج۲ ص ۲۲۹. ظفیر

(۴). قال الله تعالی: ومن اظلم ممن منع مساجدالله ان یذکر فیها اسمه الخ (بقره) وقال رسول الله ﷺ صلوا علی کل بر وفاجر (شرح فقه اکبر) وفی الدرالمختار علی هامش ردالمحتار وهی فرض علی کل مسلم خلا اربعة وقطاع طریق الخ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۱۴ ، ط. س. ج۲ ص ۲۱۰). ظفیر

جواب: داثابت نه دى ([1]). فقط

په قبر کی دبیری نهال اچول: **سوال**: (٣٠٥٤\١) دمړی ددفن کولو څخه وروسته دمړی دسینی په برابر پرقبر لوړ دبیر دلښتی دفن کول درست دی اوکه نه؟

دقبر په دیوال باندی کلمهٔ شهادت: **سوال**: (٣٠٥٥\٢) په قبر کی دمړی داینبولو څخه مخکی دقبر پردیوالونو باندی کلمه شهادت په ګوتی سره لیکل درست دی اوکه نه؟

جواب: ١\: درست دی ([2]). فقط

٢\: که چیری دسیاهی وغیره څخه بغیر صرف په ګوتی سره اشاره وکړی په داشان چی په دیوالونو باندی دحروفو نخښه نه وی نوڅه حرج پکښی نسته اوپه شامی کی دی، نقلا عن فوائد السروجی ان مما یکتب علی جبهة المیت بغیر مداد بالمسبحة بسم الله الرحمٰن الرحیم وعلی الصدر لااله الا الله محمد رسول الله الخ ([3])، یعنی دمړی په تندی باندی په مسواکی ګوتی سره دسیاهی څخه بغیر بسم الله الرحمٰن الرحیم اوپه سینه باندی لااله الا الله محمد رسول الله په لیکلو کی څه حرج نسته، نوداپه نسبت سره پر دیوالونو باندی دلیکلو څخه اولی دی، فقط

چیری چی سیکان، عیسایان دفن کیږی هلته دمسلمان دفن کول څنګه دی؟ **سوال**: (٣٠٥٦) په کم قبرستان کی چی هندوان، مسلمانان، سیکان، عیسایان دفن کیږی، هلته دمسلمان دفن کول جائزدی اوکه نه؟ اوپه صورة دعدم جواز کی مکروه دی اوکه حرام؟

جواب: مسلمان مړی په داسی قبرستان کی دفن کول چیری چی هندوان سِکان، عیسایان هم ښخ وی ښه نه دی یعنی مکروه دی کله چی بل ځای جلا ددفن کولو دپاره پیدا کیږی اوکه چیری مجبوری وی چی ماسوا دذکرسوی قبرستان څخه کم چی مخلوط دی بل ځای ددفن کولو دپاره نه وی اوخالص دمسلمانانو قبرستان هلته نسته، نودمجبوری په وجه دي په همدغه ذکرسوی قبرستان کی دفن سی، اودجنازی لمونځ کول هم هلته مکروه دی، لیکن که چیری هلته یوصفا ځای وی چی دقبرونو نخښی پکښی نه وی، اومخ ته دقبلی طرف قبرنه وی نودجنازی لمونځ وغیره هلته درست دی په شامی کی دی: ولاباس بالصلوٰة فیها اذاکان فیها موضع اعد لصلٰوة ولیس فیه قبر ولانجاسة کمافی الخانیة ولاقبلة الی قبرحلیه ([4]) فقط

([1]). البته دکفن دبندونو خلاصولو اجازه ده: وتحل العقدة لاستغناء عنها (درمختار) لانها تعقد لخوف الانتشار عند الحمل (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٣٧ ، ط. س. ج٢ ص ٢٣٢). ظفیر

([2]). که چیری ددی څخه څه فائده په نظر کی وی. ظفیر

([3]). ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٤٧ – ٨٤٨ ، ط. س. ج٢ ص ٢٤٧. ظفیر

([4]). ردالمحتار کتاب الصلوة قبیل مطلب تکره الصلوة فی الکنسیة ج١ ص ٣٥٣ ، ط.س. ج٢ ص ٣٨٠. ظفیر

دمړی ددفن څخه وروسته خلکو ته نصیحت درست دی اوکه نه؟ سوال: (۳۰۵۷) په فتح الباری کی دحضرت انس ﷜ روایت دی چی: عن انس ﷜ قال اتی النبی ﷺ بجنازة فلما قام یکبر سأل ﷺ هل علی صاحبکم دین قالوا نعم دیناران فعدل النبی ﷺ قال صلوا علی صاحبکم فقال علی ﷜ دینه علی رهانك كما فككت رهان اخيك انه ليس من ميت يموت وعليه دين الا وهو مرتهن بدينه ومن فك رهان ميت فك الله رهانه يوم القيامة فقال بعض القوم يا رسول الله ﷺ هذا لعلى خاصة ام للمسلمين عامة، قال بل للمسلمين عامة، په دی حدیث شریف سره دلمانځه څخه وروسته او ددفن څخه مخکی په دغه ځای کی دعاء کول اووعظ نصیحت اوتعلیم اوتعلم موجوده خلکوته سنت دی اوکه نه؟

جواب: ددین دمسائلو په تعلیم کی هیڅ وخت هم څه منعوالی نه سی کیدلی، لیکن دعاء بعد صلٰوة الجنازة په هیئت موسومه ددی څخه په هیڅ شان ثابته نه ده اوایجاد اواختراع اوالتزام دما لایلزم دی، اوثابته نه ده چی رسول الله ﷺ دجنازی دلمانځه څخه وروسته دعاء کړی وی (۱)، فان صلٰوة الجنازة هو الدعاء للميت وفيها دعاء جامع ماثور لايساويه دعاء، فقط

دمړی دپټولو څخه وروسته دعاء: سوال: (۳۰۵۸) دمړی ددفن کولو څخه چی فارغه سی نو عام رسم دی چی ټول حاضرین په ولاړه په لاس پورته کولو سره فاتحه وایی، دارسم مسنون اوثابت بالحدیث دی اوکه نه؟

جواب: په دی باره کی په حدیث شریف کی دومره قدر ثابت دی ،وعن عثمان﷛ قال: كان النبی ﷺ اذا فرغ من دفن الميت وقف عليه وقال استغفروا لاخيكم واسئلوا الله له التثبت فانه الان يسئل، رواه ابوداود وغيره (۲).

مړی په قبر کی څه رکم پریباسی؟ سوال: (۳۰۵۹) په شامی وغیره دفقهی په کتابونو کی یی لیکلی دی چی مړی په قبر کی پرراسته اړخ دقبلی طرف ته پریباسی حالانکی دلته تعامل اوتوارث دادی چی سیده یی پری باسی اومخ ورقبلی ته کړی، نو ددوو خبرو پوښتنه کوو، اول داچی هلته تعامل څنګه دی، دوهم داچی که چیری تعامل صحیح وی نو ددی ثبوت څه دی؟

جواب: تعامل دلته هم دغسی دی چی سیده یی پریباسی اومخ دی دقبلی طرف ته کړی،

---

(۱). ويدعو بعد الثالثة الخ ويسلم بلا دعاء بعد الرابعة (الدر المختار على هامش ردالمحتار باب الجنائز ج۱ ص ۸۱۷ ، ط. س. ج۲ ص ۲۱۲ – ۲۱۳). ظفير

(۲). مشكوٰة باب اثبات عذاب القبر فصل ثانی ص ۲۲. ظفير غفر له الله ذنوبه الخفی والجلیّ

په هدايه كې دى، ويوجه القبلة بذلك امر رسول الله ﷺ [١]، ددرمختار متن په تنوير الابصاركې دى: وينبغى كونه على شقه الايمن [٢]، دلفظ يوجه اليها څخه صرف همدا ثابتيږى چې مخ دي دقبلې طرف ته واړول سى برابره خبره ده كه په اړخ كولو سره وى او كه بغير داړخ كولو څخه، اودكم حديث څخه چې په دى باره كې استدلال سوى دى، دهغه الفاظ هم پردى باندى دلالت كوى چې مخ يې دقبلې طرف ته كيدل په كاردى ځكه چې په هغه كې دالفظ، قبلتكم احياءً [٣] اوامواتا، يعنى خانه كعبې يې دژوندو اودمړو قبله وفرمايله، نوپه دغه وجه دمړى مخ كول دقبلې طرف په كاردى، باقى ټول مړى په اړخ باندى كول په دى كې شك نسته چې دابنه طريقه ده. كما صرح به الفقهاء، ليكن كه چيرى مخ يې دقبلې طرف ته سى اوپه راسته اړخ باندى پرى باسل يې مشكل وى نودا توجه الى القبلة يعنى مخ يې دقبلې طرف ته كول كافى معلوميږى. فقط

(په عالمگيرى كې هم په راسته اړخ باندى دپرى باسلو صراحت موجود دى، ويوضع فى القبر على جنبه الايمن مستقبل القبلة. عالمگيرى مصرى الباب الحادى والعشرون ج١ ص ١٥٥، ظفير)

شيعه ګان ممبران (غړى) جوړول اوپه قبرستان كې يې ښخول څنګه دي؟ سوال: (۳۰۲۰)

دبرما ملك په متيله مقام كې دمسلم كميټى انجمن قائم دى چې دهغه په اغراضو او مقاصدو كې فى الحال صرف دمسافرو اوبې وسو مسلمانانو مړو دتجهيز اودتكفين انتظام دى، په كم كې چې پنځه ممبران اثنا عشرى دى نوايا داسى سړى دممبر جوړول، او دمسلمانانو په قبرستان كې پټول جائزدى اوكه نه؟ مولانانا عبدالحى صاحب او د مولانا عبد الشكور صاحب په فتواوو كې يې ليكلى دى چې شيخينو ته په ښكنځلو كولو سره كفر نه لازميږى ايا داخبره صحيح ده؟

جواب: شيخينو ته ښكنځل كوونكى اوبدرد ويونكى روافض ډيرو فقهاء كرامو رحمهم الله كافر ليكلى دى [٤]، اوكم روافض چې دحضرت عائشه صديقه رضي الله عنها دافك قائل دى اويا دحضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه دصحابت څخه منكردى اويادحضرت على رضي الله عنه دالوهيت قائل دى نوهغوى بالاتفاق كافران دى. درمختار شامى [٥]. نوداسى روافض دمسلمانانو په قبرستان كې دفن كول جائزنه دى اوهغوى ممبرجوړول درست نه دى. فقط

---

(١). هدايه باب الجنائز ج١ ص ١٢٢. ظفير

(٢). الدر المختار على هامش ردالمحتار باب الجنائز مطلب فى دفن الميت. ط. س. ج٢ ص ٢٣٢. ظفير

(٣). ردالمحتار باب الجنائز مطلب فى دفن الميت تحت قوله ويوجه اليها وجوبا ، ط. س. ج٢ ص٢٣٢. ظفير

(٤). وقد ذكرفى كتب الفتاوىٰ ان سب الشيخين كفر، وكذا انكار امامتهما كفر (شرح فقه اكبر) ج١ ص ١٨٨. ظ

شیعه ګان دمسلمانانو په قبرستان کی دفن کول اودهغوی جنازه کول څنګه دی؟ سوال: (۳۰۶۱) که چیری داثناعشری فرقی شیعه مړی لاوارثه وی نومورِ دانجمن په روپو سره کم چی دهم دی کار دپاره دی، ددغه مړی تجهیز اوتکفین کولی سو؟ اوپه خپل قبرستان کی یی پټولی سی؟ اودشیعه اثناعشری څخه دانجمن دپاره چنده اخیستی سو؟ اوهغه ممبر جوړولی سو اوکه نه؟

جواب: دروافضو کمه فرقه چی شیخینو ته دښکنځلو کولو اوصحابه وو ته دکافر ویلو په وجه کافره ده دهغوی په تجهیز اوتکفین کی امداد کول اودهغوی دجنازی لمونځ کول اوهغوی دمسلمانانو په قبرستان کی پټول درست نه دی، او دهغوی سره دي بالکل متارکت اومقاطعت وسی ددی دپاره چی هغوی ته تنبیه وسی اوهغوی سنیان سی (۱).

فقط

په قبرکی دکوچنیو کاڼو ایښولو رواج غلط دی: **سوال**: (۳۰۶۲) دلته عام دستور دی چی په قبرکی دمړی سره کوچنی کاڼی کښیږدی په دی غرض چی مړی نکیر اومنکر لره داجواب ورکړی چی وګوری زما وارثانو زما دپاره دومره قرآن شریفونه ویلی دی اوماته یی بخښلی دی، تاسی ولاړسی! ددی څه اصل سته اوکه نه؟

جواب: دکوچنیو کاڼو ایښوولو څه ثبوت نسته اودا بدعت دی (۲) اوکم خیالات چی یی دکوچنیو کاڼو په ایښوولو کی جوړکړی دی، دا دجهالت خبری دی ددی څه فائده نسته.

فقط

مړی ددفن کولو څخه وروسته بیا ایستل یی درست نه دی: **سوال**: (۳۰۶۳) یومړی یی په یوځای کی دامانت په طور ښخ کی، یوڅو ورځی وروسته یی هغه بیا را وکاږی، بل ځای ته یی یووړی اوپټ یی کی، داصورة دبنده دنظر څخه تیر سوی نه دی، مهربانی وکی تحریر وفرمایاست چی داصورة په کم کتاب کی دی، اودا صورة درست دی اوکه نه؟

جواب: ددفن کولو څخه وروسته مړی دقبر څخه ایستل اوپه بل ځای کی پټول یی شرعًا درست نه دی څنګه چی په درمختارکی دی: ولایخرج منه بعد اهالة التراب الخ (۳) ددی حاصل

---

(۵). وبهذا ظهر ان الرافضی ان کان ممن یعتقد الالوهیة فی علی ﷺ وان جبریلؑ غلط فی الوحی اوکان ینکر صحبة الصدیق ﷺ ویقذف السیدة الصدیقة ﷺ فهو کافر لمخالفة القواطع المعلومة من الدین بالضرورة (رد المحتار کتاب النکاح فصل فی المحرمات ج۲ ص ۳۹۸ ، ط. س. ج۳ ص ۴۲). ظفیر

(۱). وبهذا ظهر ان الرافضی ان کان ممن یعتقد الالوهیة فی علی ﷺ وان جبریلؑ غلط فی الوحی اوکان ینکر صحبة الصدیق ﷺ ویقذف السیدة الصدیقة ﷺ فهو کافر لمخالفة القواطع المعلومة من الدین بالضرورة (رد المحتار کتاب النکاح فصل فی المحرمات ج۲ ص ۳۹۸ ، ط. س. ج۳ ص ۴۲). ظفیر

(۲). من احدث فی امرنا هذا ما لیس منه فهو رد، متفق علیه (مشکوٰة باب الاعتصام ص ۲۷). ظفیر

دادی چی ددفن کولو ځخه وروسته دمړی ایستل درست نه دی اوداحکم عام دی ددی ځخه چی امانتاً پټ سی اوکه نه، اوامانتاً پټول دشریعت ځخه ثابت نه دی.

دجومات ځخه دباندی دقبلی طرف ته قبرستان جوړول درست دی اوکه نه؟ **سوال:** (٣٠٢٤) دجومات ځخه دباندی دقبلی طرف ته لس یادولس گزه لیری قبر جوړول جائزدی اوکه نه؟

جواب: دجومات دبهرنی دیوال ځخه دباندی کمه مځکه چی دجومات ځخه او دجومات داوقافو ځخه خارجه ده په هغه کی قبر جوړول ممنوع اومکروه نه دی.

په بانس باندی بوریا اچول اوخاوره باندی اچول درست دی: **سوال:** (٣٠٢٥) دمړی په قبر کی دایښوولو ځخه وروسته چی پرهغه باندی بوریا واچوی اوخاوره باندی واچوی نودا جائزدی اوکه نه؟ اوپه هدایه کی دی، ولاباس بالقصب وفی الجامع الصغیر ویستحب اللبن والقصب لانه ﷺ جعل علی قبره طن، د: طن، دلفظ معنٰی څه ده؟

جواب: ددفن کولو دغه طریقه صحیح ده اود: طن معنٰی ده خرقة من القصب، قاموس، قال فی الدرالمختار ویسوی اللبن علیه والقصب لا الاجر الخ (درمختار) ونصواعلی استحباب القصب فیها کاللبن. شامی جنائز. ([1]) فقط

دجذامی مړی په کم ځای کی پټ سی؟ **سوال:** (٣٠٢٦\١) دجذامی لاش دمسلمانانو په قبرستان کی پټ سی اوکه نه جلا؟

دجذامی دلاش سوزل جائز نه دی: **سوال:** (٣٠٢٧\٢) اودمالگی په اچولو سره یی سوزل په کاردی اوکه نه ؟

جواب: \١: دمسلمانانو په قبرستان کی یی دفن کول په کاردی ([2]).

٢\ : شرعًا داحکم نسته بلکی دنورو مسلمانانو دمړو په شان دی هغه هم پټ سی ([3]).

پرقبر باندی دکور شکل جوړول درست نه دی: **سوال:** (٣٠٢٨) دیو قبر سایوان په هوا سره والوتی کم چی دذکر سوی قبر دحفاظت دپاره وو، ددی دپاره چی دواوری اودباران ځخه محفوظ سی، اوس دوباره دغه سایوان پردغه قبر باندی اچول جائزدی اوکه نه؟ اویا دغه

([1]). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٣٧ ، ط. س. ج٢ ص ٢٣٢. ظفیر

([3]). وگوره: ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٣٧ ، ط. س. ج٢ ص ٢٣٢. ظفیر

([2]). ځکه چی دی هم مسلمان دی، بیا سوچ کول په کاردی چی آیا هلته به هم په مړوکی دجذام مرض متعدی جوړ اوخپور سی؟ همدغه رکم دسوزلو خبره دمشرکانه رسم تاثردی دمسلمان دپاره دفن کول دی. والله تعالٰی اعلم، ظ

([3]). وعن عائشة رضی الله عنها ان رسول الله ﷺ قال کسر عظم المیت کسره حیا، رواه مالك وابوداود وابن ماجه (مشکوٰة باب الدفن ص ١٤٩) قال الطیبی اشارة الی انه لایهان المیت کما لایهان فی حیاته الخ وقداخرج ابن ابی شیبه عن ابن مسعود رضی الله عنه اذی المؤمن فی موته کاذاه فی حیاته ذکره فی المرقات (حاشیه مشکوٰة ص ١٤٩) ددی ځخه معلومه سوه چی دهیڅ یوه مسلمان مړی سوزل جائزنه دی. ظفیر

سایوان په یو جومات وغیره کی لګول جائزدی اوکه نه؟

جواب: پرقبر وغیره باندی دبناء چونکی ممانعت دی، ددی وجه څخه دي بیادغه سایوان پرقبر باندی نه قائموی، بلکه چی چادا اچولی وو دا دهغه ملکیت دی هغه یی چی چیری غواړی لګولی یی سی اوپه کاریی راوستلی سی (۱). فقط

په دریاب کی لاهو سوی مړی را ایستل اوپه بل ځای کی دفن کول: **سوال**: (۳۰۶۹) که چیری قبر په دریاب کی لاهو سی نومړی دهغه څخه را ایستل اوپه بل ځای کی دفن کول جائزدی اوکه نه؟

جواب: په درمختار کی دی، ولایخرج منه بعد اهالة التراب الا لحق ادمی کان تکون الارض مغصوبة اواخذت بشفعة الخ (۲)، نو معلومه سوه چی په سوال کی په ذکرسوی صورة کی دمړی را ایستل درست نه دی. فقط

ددفن کولو څخه وروسته دسورة بقری اول او اخر څه رکم وویل سی؟ سوال: (۳۰۷۰) ددفن کولو څخه وروسته دسورة بقری اول او اخر ویل چی کم مسنون دی په جهر سره وویل سی اوکه نه بی غیر دجهر څخه؟

جواب: بغیر دجهره دي وویل سی. فقط

دیو بزرګ په قبر باندی پخه چهار دیواری جوړول درست نه دی: **سوال**: (۳۰۷۱) یوبزرګ وفات سو، دهغه پرقبر باندی پخه چهار دیواری اویو کوچنی پوخ کور جوړکړی اوکه نه؟ بعض خلګ اعتراض کوی چی جوړول یی نه دی په کار، ځکه چی په دغه رکم به شاید بدعت شروع سی.

جواب: پرقبر باندی پخه چار دیواری جوړول جائز نه دی (۳)، اودا خیال صحیح دی چی کرار کرار به هلته بدعات شروع سی اوبانی ته به دګناه حصه ورکول کیږی. فقط

دمرګ څخه مخکی په قبر تیارولو کی بدیت نسته: **سوال**: (۳۰۷۲) که چیری دمریض کیدلو

---

(۱). ولا يجصص للنهي ولايطين ولا يرفع عليه بناء وقيل لاباس به وهوالمختار (درمختار) قوله لايرفع عليه بناء: أي يحرم لو للزينة، ويكره لو للاحكام بعد الدفن، وأما قبله فليس بقبر ﷺ وعن أبي حنيفة يكره أن يبنى عليه بناء من بيت أو قبة أو نحو ذلك، لما روى جابر: نهى رسول الله ﷺ عن تجصيص القبور، وأن يكتب عليها، وأن يبنى عليها رواه مسلم وغيره (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۳۹ ، ط. س. ج۲ ص ۲۳۷). ظفير

(۲). الدر المختار على هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص۸۳۹ ، ط. س. ج۲ ص ۲۳۷ و۲۳۸. ظفير

(۳). ولا يجصص للنهي عنه ولايطين ولا يرفع عليه بناء وقيل لا باس به وهوالمختار (درمختار) قوله لايرفع عليه بناء: أي يحرم لو للزينة، ويكره لو للاحكام بعد الدفن، وأما قبله فليس بقبر ﷺ وعن أبي حنيفة يكره أن يبنى عليه بناء من بيت أو قبة أو نحو ذلك، لما روى جابر: نهى رسول الله ﷺ عن تجصيص القبور، وأن يكتب عليها، وأن يبنى عليها رواه مسلم وغيره (ردالمحتار باب صلوة الجنائز ج۱ ص ۸۳۹ ، ط. س. ج۲ ص ۲۳۷). ظفير

په حالت كی دسهولت په غرض دقبر اودكفن وغيره تياری په دی ركم سره وسی چی مريض ته څه درك ونه لګيږی نوپه دی كی څه ګناه سته اوكه نه؟

جواب: دمخكی څخه په قبر اوكفن تيارولو كی څه حرج اوګناه نسته ([1]).

قبرته دكښته كولو څخه وروسته مخ كتل څنګه دی؟ سوال: (٣٠٧٣) قبر دكښته كولو څخه وروسته دمړی مخ كتل جائز دی اوكه نه؟

جواب: قبرته دكښته كولو څخه وروسته بيا مخ كتل نه دی په كار. فقط

دجُمعې په شپه ياسهار چی څوك مړ سی نو هغه دجُمعې دجماعت په انتظار كی ځنډول مكروه دی: **سوال**: (٣٠٧٤) كه چيری يو مسلمان دجُمعې په ورځ وفات سی نوهغه دجُمعې دلمانځه څخه مخكی دفن كول ښه دی اوكه نه دډير ثواب په خيال سره دجُمعې دلمانځه سره دهغه لمونځ وسی؟

جواب: په درمختار كی دی چی كه چيری دجُمعې په شپه ياسهار څوك مړسی نودهغه په تجهيز اوتكفين كی دي تلوار وسی اوتاخير دي نه كوی چی دجُمعې دلمانځه څخه وروسته په لويې جُمعې سره دجنازی لمونځ وسی دامكروه دی بلكی پكاردی چی حتٰی الوسع دجُمعې دلمانځه څخه مخكی دفن سی، البته كه چيری دجُمعې وخت رانژدی سوی وی اوپه مخكی دفن كولو كی دجُمعې دلمانځه دفوت كيدلو بيره وی، نوبيا دي دجُمعې دلمانځه څخه وروسته دجنازی لمونځ وكی اودفن دي سی ددرمختار عبارت دادی، وكره تاخير صلٰوته ودفنه ليصلی عليه جمع عظيم بعد صلٰوة الجمعة الا اذا خيف فوتها بسبب دفن الخ ([2]). فقط

مړی په كوركی دفن كول درست دی خوښه نه دی: **سوال**: (٣٠٧٥) مړی داستوګنی په كور كی دفن كول درست دی اوكه نه؟

جواب: په كوركی دفن كول هم جائزدی ليكن ښه دادی چی په وقف سوی قبرستان كی دفن سی ([3]). فقط

په صندوق كی په اچولو سره دفن كول څنګه دی؟ سوال: (٣٠٧٦) بعضی خلګ مړی ته كفن

([1]). يحفر قبر النفسه وقيل يكره والذی ينبغی ان لايكره، ينبغی ان لايكره تهيئة نحو الكفن بخلاف القبر (در مختار) قوله يحفر الخ وفي التتارخانية لاباس به ويوجر عليه هكذا عمل عمر بن عبدالعزيز والربيع بن خيثم وغيرهما (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص٨٤٥ ، ط. س. ج٢ ص ٢٤٤). ظفير

([2]). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٣٣ ، ط. س. ج٢ ص ٢٣٢. ظفير

([3]). ولاينبغی ان يدفن الميت فی الدار ولوكان صغيرا لاختصاص هذه السنة بالانبياء (درمختار) قوله فی الدار: كذا في الحلية عن منية المفتي وغيرها، وهو أعم من قول الفتح، ولا يدفن صغير ولا كبير في البيت الذي مات فيه فإن ذلك خاص بالانبياء، بل ينقل إلى مقابر المسلمين اهـ. ومقتضاه أنه لا يدفن في مدفن خاص كما يفعله =

واچوی اودلرگی په یوه صندوق کی یی کښیږدی اودفن یی کړی اومځکی ته یی حواله کړی اودا خیال کوی چی ترکمی مودی پوری یی حواله کوی ترهغه وخت پوری دمړی جوسه نه خرابیږی په شریعت کی ددی خبری څه اصل سته اوکه نه؟ اوپه صندوق کی داینښوولو سره دفن کول یی جائزدی اوکه نه؟

جواب: په شریعت کی ددی څه اصل نسته، اوداسی کول جائزنه دی کم خلګ چی په ذکر سوی اعتقاد سره داسی کوی هغوی ګنهګاردی البته کمی مځکی چی نرمی اوکمزوری وی نوپه هغه کی دتابوت اینښوول جائزدی غرض داچی ددی اجازه هم دضرورت په وجه ده، کني داهم بی ضرورته مکروه دی، كما فى الخانية وحكى عن الشيخ الامام ابى بكر محمد بن فضل انه يجوز اتخاذ التابوت فى بلادنا لرخاوة الارض الخ (١)، وهكذا فى الدر المختار، فقط

دسړو اودښځو دپاره یوقبرستان درست دی: **سوال**: (۳۰۷۲) په بعضو ځایونو کی دښځو قبرستان دسړیو څخه په جلا احاطه کی جوړوی ددی څه حکم دی؟

جواب: ددی څه ضرورت نسته، دمسلمانانو دسړیو او دښځو قبرونه په یوقبرستان کی کیدی سی. فقط

دجومات په مځکه کی دمړی دفن کول درست نه دی لیکن که دفن سو نوهغه دی نه راکاږی:

سوال: (۳۰۷۸) په ښار کی یوجامع جومات دی اوڅه مځکه جومات ته نژدی دجومات ملکیت ده ددغه جومات مشر منشی عبدالله نومیدی، اوس هغه وفات سو، اوهغه ښه په ښکاره سود خورسړی وو، نوبعضوخلګو والی صاحب بهادر وغولوی چی عام مسلمانان راضی دی اودغه فاسق سړی اوفاجر یی دجومات په دغه مملوکه مځکه کی دفن کی، او دنصارٰی وو په طرز یعنی دلرګی په بکس کی یی بند کی، اودفن یی کی، نودجومات په مځکه کی دمړی دفن کول جائزدی اوکه نه؟

جواب: دجومات په مځکه کی دهغه دفن کول جائزنه وو، لیکن ددفن کولو څخه وروسته دي دهغه ځای څخه نه وکاږی، البته دجومات دضرورت دپاره دغه قبر هوارول جائزدی او یوه زمانه وروسته چی کله مړی خاوری سی نوپه دغه ځای کی دجومات کور وغیره جوړول هم درست دی. درمختار وشامی (٢). فقط

= من يبني مدرسة ونحوها، ويبني له بقربها مدفنا، تأمل (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٣٦ - ٨٣٧ ، ط. س. ج٢ ص ٢٣٥). ظفير

(١). ولاباس باتخاذ تابوت ولوحجر اوحديدله عند الحاجة كرخاوة الارض (الدر المختار على هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٣٢ ، ط. س. ج٢ ص ٢٣٤). ظفير [باقی]

جومات ته مخامخ دمړی دفن کول څنګه دی؟ سوال: (٣٠٧٩) جومات ته مخامخ دمړی دفن کول اوقبرونه جوړول جائزدی اوکه نه؟

جواب: که چیری دجومات سره نژدی یوخاص ځای دمړو ددفن کولو دپاره جوړسوی وی نوهلته په دفن کولو کی هیڅ بدیت نسته، دفن په همداسی ځای کی کول په کاردی کم ځای چی خاص دهمدی دپاره وی (١). فقط

که دکور په بنیادکی مړی را ووزی نوڅه کول پکار دی؟ سوال: (٣٠٨٠) دیوه کور دبنیاد کښلو په وخت دیوه مسلمان سړی مړی سلامت رابرسیره سویدی، نوآیا دغه مړی دي په همدغه ځای کی پټ کی اوکه نه ددغه ځای ایستل کیږی اوپه قبرستان کی دفن سی؟

جواب: ذکرسوی مړی پر همدغه ځای لرل په کاردی، ځکه چی بغیر دسخت ضرورت څخه مړی دخپل دفن ځای څخه منتقل کول جائزنه دی، لکه څنګه چی په شامی کی دی، واما نقله بعد دفنه فلامطلقا (٢). البته که چیری هلته ددغه مړی ساتل ګران وی اودبی حرمتی بیره یی وی، مثلاً داچی عین په بنیاد کی دغه مړی دی، یابله څه داسی مجبوری ده، نو بیا داهم جائزدی چی په بل ځای قبرستان کی هغه دفن سی، ددی دپاره چی دمړی احترام باقی پاته سی. فقط

په جنازه باندی شال اچول اووراندی دسایی دپاره چتری لګول څنګه دی؟ سوال: (١٣٠٨١\١) دسړی پرجنازه باندی شال وغیره اچول اودلمر په وجه باندی دچتری په لګولو سره قبرستان ته وړل یی درست دی اوکه نه؟

په داسی حالت کی دجنازی لمونځ وسی اوکه نه؟ سوال: (٣٠٨٢\٢) په دغه حالت کی دجنازی لمونځ کول درست دی اوکه نه؟ اودی کارته بدعت ویل څنګه دی؟ اوددی فعل په وجه دلمونځ ګذارو وغیره وو تکفیر کول جائزدی اوکه نه؟

دجنازی دلمانځه څخه بندول جائزنه دی: سوال: (٣٠٨٣\٣) یوعالم دهمدی وجه څخه، نه خویی پخپله دجنازی لمونځ وکی اونور خلګ یی هم دلمانځه څخه منع کړل اودلمانځه دجواز انکار یی وکی، نوپه هغه باندی شرعًا څه حکم دی؟

دمړی دلمبولو دپاره دخوراک په لوښی کی اوبه ګرمول جائز دی: سوال: (٣٠٨٤\٤) دمړی

---

(٢). قال الزیلعی ولوبلی المیت وصار ترابا جاز دفن غیره فی قبره وزرعه والبناء علیه اهـ (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٣٥ ، ط. س. ج٢ ص ٢٣٣). ظفیر

(١). ویستحب فی القتیل والمیت دفنه فی المکان الذی مات فیه فی مقابر اولئك القوم الخ (غنیة المستملی مسائل متفرقه ص ٥٢٣). ظفیر

(٢). ردالمحتار باب صلاة الجنائز قبیل مطلب فی الثواب علی المصیبة ج١ ص ٨٤٠، ط.س. ج٢ ص ٢٤٠. ظفیر

دغسل اوبه دخوراك په لوښی کی ګرمول جائزدی اوکه نه؟

جواب: ۱\۱: دغه امور بدعت اوناجائز دی تکلفات دجنازی سره جائزنه دی پرمړی باندی سایه دهغه دعملونو وی، کما ورد انما یظلله عمله، نومړی ته دچتری دسایی کولو ضرورت نسته اودا بدعت اوناجائز دی اوشال وغیره پرمړی باندی اچول دکفارو درسوم او دجاهلانو درسوم څخه دی ، وعن علیؓ قال: قال رسول الله ﷺ: لا تغالوا فی الکفن فانه یسلب سلبًا سریعًا، رواه ابوداود. (۱)

۲\: په دی حالت کی دجنازی لمونځ کول درست دی اوبدعت ویل دی فعل ته صحیح دی لیکن په دی وجهی سره تفسیق اوتکفیر دیو مسلمان صحیح نه دی.

۳\: دا دهغه څخه غلطی وسوه، دهغه دجنازی لمونځ کول جائز بلکی ضروری وو، قال ﷺ صلوا علی کل بر وفاجر، الحدیث (۲).

۴\: جائز دی. فقط

په قبرستان کی ددفن کولو څخه وروسته بیا ایستل جائزنه دی: **سوال**: (۳۰۸۵) دزید دمرګ دری ځلور کاره وسول اوهغه په مغصوبه مځکه کی نه وو دفن سوی، بلکی په عام قبرستان کی دفن سوی وو اوس یی هغه دقبر څخه راوایستی اولاس اوهډوکو ته یی کفن ورکی اوجنازه یی باندی وکړه اواوه اته میله لری یی یووړی اودفن یی کی، نوداکار څنګه دی؟ اوددی کار دمرتکب امامت اوبیعت درست دی اوکه نه؟

جواب: فقهاء کرام په دی باره کی لیکی چی مړی ددفن کولو څخه وروسته بغیر دیو څو صورتونو څخه نه ایستل کیږی، په دی باره کی ددرمختار عبارت دادی، ولایخرج بعد اهالة التراب الا لحق ادمی کان تکون الارض مغصوبة او اخذت بشفعة الخ (۳)، اوپه شامی کی دی: وکما إذا سقط في القبر متاع أو كفن بثوب مغصوب أو دفن معه مال قالوا: ولو كان المال درهما. بحر، قال الرملي: واستفيد منه جواب حادثة الفتوى: امرأة دفنت مع بنتها من المصاغ والامتعة المشتركة إرثا عنها بغيبة الزوج أنه ينبش لحق، الخ ، (۴) غرض داچی ددفن کولو څخه وروسته دمړی را ایستلو یوڅو وجهی اومصالح کیدی سی، ددی دپاره چی کم بزرګ داسی کړی دی دهغه څخه دي دمصلحت پوښتنه وسی کیدی سی چی دجواز څه وجه اوڅه مصلحت اوضرورت دی، داحادیثو مبارکو په کتابونو کی مروی دی چی حضرت جابر بن عبداللهؓ

(۱). مشکوۃ باب غسل المیت وتکفینه ص ۱۴۴. ظفیر

(۲). شرح فقه اکبر ص ۹۱. ظفیر

(۳). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاۃ الجنائز ج۱ ص ۸۳۹ ، ط. س. ج۲ ص ۲۳۸. ظفیر

(۴). ردالمحتار باب الجنائز ایضا ، ج۱ ص ۸۳۹ ، ط. س. ج۲ ص ۲۳۸. ظفیر

خپل پلار ځومیاشتی وروسته دخپل قبر څخه راوایستی اوجلا یی دفن کی صرف په دی وجه چی هغه دیو بل مړی سره په یوقبر کی دفن سوی وو، غرض داچی داقسم واقعات دصحابه کرامو ﷺ څخه هم منقول دی، لهذا دعذر معلومولو څخه بغیر په اعتراض کی تندی کول نه دی په کار، فقط

پرقبر باندی باغچه لګول اومیوه یی خوړل څنګه دی؟ سوال: (٣٠٨٦) په مقبرو کی چی کم قبرونه اوار سی په هغه باندی په باغچه لګولو کی څه حرج نسته، او دخوراك شیان په هغه باندی خوړل څنګه دی؟

جواب: پرزړو قبرونو باندی داسی کول درست دی اودمیوی په خوراك کی په دی وجهی سره چی هغه درخته په قبر باندی ده څه حرج نسته [1] البته که چیری قبرستان وقف وی نودهغه دمیوو په باره کی چی څه شرط اویا تعامل وی هم هغه رکم دي وکړی یعنی که چیری دخرڅولو شرط یی وی نوبی قیمته دي نه خوری، یاکه دفقیرانو دپاره وقف وی نوغنی دي نه خوری. فقط

دښځو ددفن په وخت کی پرده: سوال: (٣٠٨٧) کله چی یو ښځه مړه سی نو دښخولو په وخت کی پرده کولی سی، نوآیا داحکم دټولو ښځو دپاره دی اوکه نه دپرده دارو ښځو دپاره دی؟

جواب: داحکم یعنی ددفن کولو په وخت کی دپردی حکم دټولو ښځو دپاره دی [2]. فقط

دقبر ژوروالی څومره په کاردی؟ سوال: (٣٠٨٨\١) دصندوقی قبر ژوروالی کم چی دانسان دنیم قامت څخه مراد دی، نودټول قبر ژور والی دی اوکه نه څنګه؟

دفرشتي په وجه سره قبر ژور کښېل کیږی؟ سوال: (٣٠٨٩\٢) په قبرکی چی فرشتی راځی اومړی کښینوی نوایا په دی وجه قبر ژور کښېل کیږی اوکه نه څنګه؟

جواب: ١\. دفقهاؤ مراد دنیم قامت دژوروالی څخه دټول قبر ژوروالی مراد دی اودا ادنٰی درجه ژوروالی دی اوددی څخه زیات دپوره قامت ژوروالی داښه دی، اوعلت ددی دادی چی بدبویی یې دباندی خپره نه سی اودحیوانانو څخه محفوظ وسی، والمقصود منه المبالغة فی منع الرائحة ونبش السباع ، شامی [3].

---

[1]. ولوبلی المیت وصار ترابا جاز دفن غیره فی قبره وزرعه والبناء علیه کذافی التبیین (عالمګیری مصری فصل فی القبر والدفن ج١ ص ١٥٢، ط. ماجدیه ج١ ص ١٦٦). ظفیر

[2]. ویسجی ان یغطی قبرها ولو خنثی لاقبره (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٧٣٧ ، ط. س. ج٢ ص ٢٣٦). ظفیر

[3]. ردالمحتار باب صلوة الجنائز ج١ ص ٨٣٥ ، ط. س. ج٢ ص ٢۴۴. ظفیر

٢١: دقبر دژوروالی داوجه نه ده، څنګه چی دشامی څخه منقول سو، اوپه هغه عالم کی دمړی دکښینولو دپاره دذکر سوی ژوروالی ضرورت نسته، ځکه چی هغه عالم ددی عالم په شان نه دی. فقط

ددفن کولو څخه وروسته اذان درست نه دی: سوال: (٣٠٩٠) دمړی ددفن کولو څخه وروسته اذان کول څنګه دی؟

جواب: په ردالمحتار المعروف بالشامی اول جلد کتاب الجنائز کی دی، فی الاقتصار علی ما ذکر من الوارد اشارة الی انه لایسن الاذان عند ادخال المیت فی قبره الخ ([1])، ددی عبارت څخه واضحه سوه چی ددفن څخه وروسته اذان کول مشروع نه دی، بلکی بدعت دی. فقط

مړی لره په قبر کی خوشبویی لګول څنګه دی؟ سوال: (٣٠٩١) مړی لره په قبرکی خوشبویی لګول څنګه دی؟

جواب: څه حرج پکښی نسته ([2]). فقط

دقبر څخه دمړی را ایستل اودوباره جنازه باندی کول ممنوع دی: سوال: (٣٠٩٢) دزید دپلار دوفات پنځلس کاله پوره سول، دهغه غسل اوتجهیز اوکفن دشرعی شریفی مطابق سوی وو، دذکر سوی مودی څخه وروسته زید دخپل پلار جوسه بی ضرورته دقبر څخه راوایستل اوپه بل ځای کی یی ددفن کولو اراده وکړله، اودوباره یی ورباندی دجنازی لمونځ وکی، اودی کارته جائز وایی، اوناخبره خلګ منع کونکی ته کافر او وهابی وایی، شرعًا ددی څه حکم دی؟

جواب: بغیر دضرورت څخه مړی دقبر څخه را ایستل هم ممنوع دی ([3]). اودوباره ورباندی لمونځ کول بالکل غیرمشروع دی، هیڅکله درست نه دی ([4])، نو ددغه سړی دا کار ډیر بد دی اومنع کوونکی ته بد ویل اومشرك اوبدعتی ویل جهالت اوګمراهی ده ددی څخه توبه کاړل لازم دی، اوپه آئنده کی دي داسی حرکت ونه کړل سی. فقط

دتدفین څخه وروسته په خاورو لړلی لاسونه پریمنځل درست دی: سوال: (٣٠٩٣) چی مړی په قبرکی کښیږدی اوخاوری باندی واچوی نودهغه څخه وروسته دلاسونو پریمنځل جائز

([1]). ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٣٧ ، ط. س. ج٢ ص ٢٣٥. ظفیر

([2]). ویوضع الحنوط فی راسه ولحیته وسائر جسده (عالمگیری مصری ج١ ص ١٢١، ط. ماجدیه ج١ ص ١٢٢). ظفیر

([3]). ولایخرج عنه عند اهالة التراب الا لحق آدمی کان تکون الارض مغصوبة الخ (الدر المختار علی هامش رد المحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٣٩ ، ط. س. ج٢ ص ٢٣٨). ظفیر

([4]). ولا یصلی علی میت الا مرة واحدة والتنفل بصلاة الجنازة غیر مشروع کذافی الایضاح (عالمگیری مصری باب صلاة الجنازة ج١ ص ١٥٣ ، ط. ماجدیه ج١ ص ١٢٤). ظفیر

دی اوکه نه؟ بکر ورته جائز اوزید ورته ناجائز وایی؟
جواب: په دی باره کی دبکر قول صحیح دی، په لاس پریمنځلو کی په دی صورة کی شرعًا څه حرج نسته اوڅه منع والی ددی نسته، ناجائز ورته ویل بی دلیله دی. فقط
مړی جنوبًا او شمالاً ولی دفن کوی؟ سوال: (٣٠٩٤) مړی جنوبا اوشمالا ولی دفن کوی؟
جواب: مړی شمالاً اوجنوباً دفن کول په دی طریقی سره چی مخ یی دقبلی طرف ته وی مسنون دی، ځکه چی په حدیث شریف کی دی چی کعبه مکرمه قبله ده په ژوند کی هم اودمرګ څخه وروسته هم، حیث ورد قبلتکم احیاءً اوامواتا (١)، اودا تفاولاً دی، ځکه چی دمسلمان په باره کی همدا ګمان کول په کاردی چی دی پر اسلام اوپه ایمان باندی وفات سوی دی، فقط
ددفن کولو په وخت کی دری موټه خاوره اچول: **سوال**: (٣٠٩٥) دمړی ددفن کولو څخه وروسته دری موټه خاوره په قبرکی اچول څنګه دی؟
جواب: دخاوری دری دری موټه په قبرکی اچول تمامو حاضرینو لره مستحب دی. کذا فی العالمګیری (٢) وغیره. فقط
دمړی سرته دقل هوالله په ویلو سره دخاوری اچول څنګه دی؟ سوال: (٣٠٩٦\١) دمړی سرته دقل هوالله دویلو څخه وروسته خاوره اینښوول څنګه دی؟
په قبرکی دخُرما دلښتی اینښوول جائزدی اوکه نه؟ سوال: (٣٠٩٧\٢) دمړی په لحد کی دخُرما لښته اینښوول څنګه دی؟
جواب: ١. درست نه دی ، اوثابت نه دی. (٣).

---

(١). ویوجه الیها وجوبا وینبغی کونه علی شقه الایمن (درمختار) بحدیث ابوداود والنسائی ارجلا قال یارسول الله ﷺ مالکبائر قال هی تشرع فذکر منه استحلال البیت الحرام قبلتکم احیاء وامواتا اه قلت وجهه ان ظاهره التسویة بین الحیاة والموت فی وجوب استقباله (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٧٣٧ ، ط. س. ج٢ ص ٢٣٥ - ٢٣٢). ظفیر

(٢). ویستحب لمن شهد دفن المیت ان یحثو فی قبره ثلث حثیات من التراب بیدیه جمیعا ویکون من قبل رأس المیت ویقول في الحیثیة الاولی: منها خلقناکم، وفی الثانیة: وفیها نعیدکم، وفی الثالثة: ومنها نخرجکم تارة اخری، کذافی الجوهرة النیره (عالمګیری کشوری باب صلاة الجنائز فصل سادس ج١ ص ١٢٣، ط. ماجدیه ج١ ص ١٢٢). ظفیر

(٣). مستحب طریقه داده چی دسر دطرف څخه دری لپی خاوره په دواړو لاسونو سره واچوی اودمخکنی لپی سره منها خلقنکم ددوهمی لپی سره، وفیها نعیدکم، اوددریمی سره دی، ومنها نخرجکم تارة اخرٰی ووایی، ویستحب حثیة من قبل راسه ثلاثا لما في ابن ماجه عن أبي هریرة: أن رسول الله ﷺ صلی علی جنازة ثم أتی القبر فحثا علیه من قبل رأسه ثلاثا شرح المنیة. قال في الجوهرة: ویقول في الحثیة الاولی: (منها خلقناکم) وفي الثانیة: (وفیها نعیدکم) وفي الثالثة: (ومنها نخرجکم تارة أخری). (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص٨٣٨ ، =

٣١: ددې ضرورت نسته، اومحققينو عالمانو ددې څخه منعه فرمايلې ده. فقط

دډهلي مړي په ديوبند كې ښخيدې سي؟ **سوال**: (٣٠٩٨) كه چيرې يوسړى په دهلي كې وفات سي، نوهغه مثلاً دښخولو دپاره ديوبند ته وړل جائز دي كه نه؟

جواب: درست دي. (١) فقط

ددفن كولو څخه وروسته ددرختي لښته ښخول څنګه دي؟ **سوال**: (٣٠٩٩) دمړي ددفن كولو څخه وروسته پرقبر باندې ددرختې لښـته دعذاب كميدلو دپاره جائز ده كه نه؟

دحضور ﷺ پر قبر باندې نيالګې ښخ سوي وو كه نه؟ (٣٠٩٩ \ ٢)

جواب: ١. حنفي عالمانو اومحققينو داكار دحضور ﷺ سره مخصوص ګڼلې دی اوعذاب پورته كيدل يې دحضور ﷺ دبركت په وجهې سره مخصوص كړيدی، لهذا ددې ترك كول احوط دی. (٢) فقط

٢: دا ثابت نه دی. فقط

اووم فصل: په بيان دتعزيت كې

دقبرستان څخه چې راسي نودمړي وارثانو ته دصبر تلقين كول څنګه دي؟ **سوال**: (٣١٠٠) دا رواج دی چې خلګ دمړي ددفن كولو څخه وروسته دقبر څخه واپس راسي نودمړي وارثانو ته تسلي اوتشفي اودصبر تلقين كوي اوس بعضې ملګري دافرمايي چې ددفن څخه په واپسې باندې دمړي كورته راتلل نه دي په كار دابدعت دي نودا خبره صحيح ده او كه نه؟

جواب: په شامي كې يې دي ته مكروه ويلې دی، ويكره له الجلوس فى بيته حتٰى ياتى اليه من يعزى بل اذا فرغ ورجع الناس من الدفن فليتفرقوا ويشتغل الناس بامورهم وصاحب البيت بامره (٣).

= ط. س. ج٢ ص ٢٣٢). ظفير

(١). ولاباس بنقله قبل دفنه (الدرالمختارعلى هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص٨٤٠ ط. س. ج٢ ص ٢٣٩). ظ

(٢). يؤخذ من ذلك ومن الحديث ندب وضع ذلك للاتباع، ويقاس عليه ما اعتيد في زماننا من وضع أغصان الآس ونحوه، وصرح بذلك أيضا جماعة من الشافعية، وهذا أولى مما قاله بعض المالكية من أن التخفيف عن القبرين إنما حصل ببركة يده الشريفة ﷺ أو دعائه لهما فلا يقاس عليه غيره. وقد ذكر البخاري في صحيحه أن بريدة بن الحصيب رضي الله عنه أوصى بأن يجعل في قبره جريدتان، والله تعالى أعلم. (ردالمحتار قبيل باب الشهيد مطلب وضع الجديد ج١ ص ٨٤٢ ، ط. س. ج٢ ص ٢٤٥). ظفير

(٣). ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٤٢ ، ط. س. ج٢ ص ٢٤١. ددې څخه معلومه سوه چې درواج په طور باندې راتلل اوكښېنستل مكروه دي، ليكن كه چيرې څوك دصبر دتلقين دپاره دځپل تعلق په وجه سره راسي نو دابه مكروه نه وي. والله اعلم . ظفير

دحضور ﷺ پروفات باندي دحضرت فاطمي رضي الله عنها غم کول: **سوال**: (۳۱۰۱) دخاوند څخه ماسوا دبل چاپه وفات باندی ددرو ورځو څخه زيات غم کول ناجائزدی ليکن دپيغمبر ﷺ لور حضرت بی بی فاطمه رضي الله عنها دحضور ﷺ پروفات باندی تر شپږو مياشتو پوری غم کړی وو ددی به څه توجيه وی؟

جواب: غم اوخفگان بی اختياره دی، په دی کی شرعًا څه تحديد نسته اوپابندی هم نسته باندی ، ممنوع داده چی ماتمی لباس وغيره واچوی، نودا ځينی ثابت نه دی.

دمسافر دپاره ددرو ورځو څخه وروسته دتعزيت اجازت: **سوال**: (۳۱۰۲) په بهشتی گوهر کی دی چی ددرو ورځو څخه وروسته تعزيت مکروه دی ليکن څوك چی په سفرکی وی دهغه دپاره کراهت نسته، نودا خبره دکم کتاب څخه منقول ده؟

جواب: داخبره په درمختار کی ده، وتکره بعدها الا لغائب (١) الخ. فقط

ايا دوباره تعزيت مکروه دی، اودخط څخه وروسته مخ په مخ دتعزيت څه حکم دی: **سوال**: (۳۱۰۳) هم دارکم په ذکر سوی کتاب کی دی چی دوباره تعزيت مکروه دی. نوکه چيری دخط په ذريعه تعزيت ورکول سوی وی، بيا دوباره مخ په مخ تعزيت په ژبی سره بغير دکراهت څخه جائزدی اوکه نه؟

جواب: فی الدر المحتار ايضا وتکره التعزية ثانيا (٢)، داعام دی چی اولا په ليك سره وی اوثانيا بالمشافهه وی يابرعکس وی. فقط

دتعزيت موده ترکله پوری ده: **سوال**: (۳۱۰۴) فاتحه خوانی اوتعزيت ترڅو ورځو پوری دی اوپه کمو الفاظو سره مسنون دی؟ دماتم والا پرکور باندی اوکه نه په جومات کی؟

جواب: تعزيت تردری ورځو پوری دی، اودهغه څخه وروسته مکروه دی ليکن کم سړی چی هغه وخت نه وی هغه يی بيا وروسته کولی سی، په تعزيت کی دي دتسلی کلمات وی يعنی داقسم چی صبر وکړه الله جل جلاله به ددی صبر اجر درکړی وغيره، اودتعزيت دپاره په جومات کی کښېنستل مکروه دی بلکی په کورکی دي وی (٣). فقط

اتم فصل : دقبرونو زيارت او ايصالِ ثواب

دزنانه ؤ قبرونوته نه تلل ښه دی: **سوال**:(۳۱۰۵) کم سړی چی زنانه دخپل ځان سره قبرستان

---

(١). و (٢). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز بعد مطلب کراهية الضيافة ج١ ص ۸۸۲ ، ط. س. ج۲ ص ۲۴۱ . ظفير

(٣). ولاباس الخ بالجلوس لها فی غير مسجد ثلاثة ايام اولها افضلها وتکره بعده لغائب ويقول عظم الله اجرك واحسن عزاءك وغفر لميتك (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز قبيل مطلب فی زيارة القبور ج١ ص ۸۴۲ ، ط. س. ج۲ ص ۲۴۱). ظفير

ته بوځی اودقبرونو زیارت باندی کوی نودهغه دپاره څه حکم دی؟

جواب: صحیح خبره داده چی ښځولره قبرستان ته تلل نه دی په کار ځکه چی په هغوی کی صبرکم وی هغوی به هلته جزع فزع کوی، باقی په دی کی اختلاف دی، راجح همداده چی ښځی دي قبرونو او زیارت ته نه ځی (۱). فقط

دجنازي دلمانځه څخه وروسته ایصال ثواب: **سوال**: (۳۱۰۲) دجنازی دلمانځه څخه وروسته اوددفن کولو څخه مخکی دمړی وارثان لمونځ گذارو ته وایی چی تاسی دری واره سورة اخلاص ووایاست اومړی ته یی ثواب وبخښئ.

جواب: په ایصال ثواب کی څه حرج نسته، نوکه چیری دجنازی دلمونځ څخه وروسته ټول خلگ یابعض سورة اخلاص دری واره ووایی اومړی ته یې ثواب ورسوی نوپه دی کی څه حرج نسته (۲)، البته دعاء دجنازی دلمانځه څخه وروسته فقهاؤ مکروه لیکلی ده، ځکه چی دجنازی لمونځ پخپله دمړی دپاره دعاء ده (۳) نو ددی څخه وروسته بله کمه دعاء مشروع نه ده (۴). فقط

دیوشی ثواب په ډیرو وختونو کی ډیرو کسانو ته رسول څنگه دی؟ **سوال**: (۳۱۰۷) که چیری ثواب دقرآن پاك یادطعام یادکړی په یووخت کی یوسړی ته ورسوی اوبیاپه بل وخت کی بل مړی ته اوپه دریم وخت کی یې دریم مړی ته ورسوی، نودا ثواب به دری وارو مړوته ورسیږی اوکه نه مخکنی مړی ته درسیدلو څخه وروسته به منقطع سی، اودوهم اودریم ته به څه نه ورکول کیږی؟

جواب: که چیری په یوه وخت کی ډیرو مړوته ثواب ورسوی نوټولو ته رسیږی، اوکه چیری یی هغه ثواب اول یوه مړی ته ورسوی نوبیاپه بل وخت کی دهمدغه صدقی اوقرآن پاك ثواب بل مړی ته نه سی رسولی ځکه چی هغه ثواب اول مړی ته ورسیدی (۵). فقط

د ډیرو کسانو په نوم په ایصال ثواب کولو سره ثواب تقسیمیږی او که نه پوره رسیږی : **سوال** :

---

(۱). وبزیارة القبور ولو للنساء لحدیث کنت نهیتکم عن زیارة القبور الا فزروها (درمختار) قوله ولوللنساء وقیل تحرم علیهن والاصح ان الرخصة ثابتة لهن بحر، وجزم فی شرح المنیة بالکراهة الخ فلاباس اذاکن عجائز ویکره اذا کن شباب کحضور الجماعة فی المساجد (ردالمحتار باب صلاة الجنائز مطلب فی زیارة القبور ج۱ ص ۸۴۳ ، ط. س. ج۲ ص ۲۴۲). ظفیر

(۲). ویقرا یٰس وفی الحدیث من قرأ الاخلاص احدعشر مرة ثم وهب اجرها للاموات اعطی من الاجربعدد الاموات (الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز مطلب فی القرآءة للمیت ج۱ ص ۸۴۴ ، ط. س. ج۲ ص ۲۴۲). ظف

(۳). مصلی الجنازة ینوی الصلوة لله تعالی وینوی ایضا الدعاء للمیت الخ (ایضا باب شروط الصلاة ج۱ ص۳۹۳).

(۴). ویسلم بلا دعاء بعد الرابعة (ایضا باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۱۷ ، ط. س. ج۲ ص ۲۱۲). ظفیر

(۵). نعم اذافعله لنفسه ثم ینوی جعل ثوابه لغیره لم یکف الخ (ردالمحتار ج۱ ص ۸۴۴ ، ط. س. ج۲ ص ۲۴۳). ظ

(٣١٠٨) دمړو ارواحو ته په ثواب رسولوکی تقسیم دی اوکه نه مساوات دی مثلاً یو قرآن پاك یی ختم کی اوددرو کسانو روحونو ته یی ایصال وکی نوایا هر یوه ته به په برابروالی سره دپوره پوره ختم ثواب ورکول کیږی اوکه نه په دری واړو کسانو باندی به دیو ختم ثواب تقسیمیږی، بینوا تؤجروا؟

جواب: په شامی کی یی دواړه قوله نقل کړی دی، دقیاس موافق تقسیمیدل په کاردی، کما قال فی ردالمحتار ویوضحه انه اهدی الکل الی اربعة یحصل لکل منها ربعه فکذا لواهدی الربع لواحد وابقی الباقی لنفسه ﴿ (١)، بیایی دابن حجر مکی رحمه الله څخه دانقل کړی دی چی یوجماعت پردی باندی فتوٰی ورکړیده چی هریوه ته پوره پوره ثواب ورکول کیږی اودیته یی دوسعت فضل لائق ویلی دی (٢). فقط

که چیری په ایصال ثواب کی دمور او دپلار سره نور خلك شریك كړی نو ثواب به ټولو ته ورکول کیږی: **سوال**: (٣١٠٩) یوسړی سورة فاتحه یابل یوسورة یادوه رکعاته نفل وکړل اودخپل پلار یامور یاپیر یا داستاذ روح ته یی دمومنانو سړو اوښځو سره وبخښی، دا ثواب یی صرف دپلار روح ته ورسوی اوکه ټولو ته به دغه رکم ثواب ورسول سی اوکه نه په خاص کولو سره یعنی صرف دپلار یا داستاذ نوم واخیستل سی هلته به پوره ثواب ورکول کیږی؟

جواب: که چیری ټولوته یی ثواب ورسوی نوټولو ته ورسیدی، حصه حصه ثواب ټولو ته رسیږی، اوټول شریکول ښه دی (٣). فقط

بی نمازه ته هم ثواب په رسولو سره رسیږی: **سوال**: (٣١١٠) که چیری یو سړی بینمازه مړ سی اودهغه روح ته دصدقی وغیره ثواب ورسوی نورسیږی اوکه نه؟

جواب: کم مسلمان چی وفات سوی دی هغه ته ثواب رسیدلی سی، بینمازه مسلمان ته هم رسیدلی سی (٤). فقط

---

(١). ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٤٥ ، ط. س. ج٢ ص ٢٤٣. ظفیر

(٢). لکن ابن حجر المکی عما لو قرا لاهل المقبرة الفاتحه هل یقسم الثواب بینهم اویصل لکل منهم ثواب ذالك کاملا فاجاب بانه افتی بالثانی وهو اللائق بسعة الفضل (ردالمحتار باب الجنائز ج١ ص ٨٤٥ ، ط. س. ج٢ ص ٢٤٤). ظفیر

(٣). سئل بن حجر مکی عمالو قرا لاهل المقبرة الفاتحة هل یقسم الثواب بینهم اویصل لکل منهم مثل ثواب ذالك کاملا فاجاب بانه افتی بالثانی وهو اللائق بسعة الفضل (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٤٥ ، ط. س. ج٢ ص ٢٤٤). ظفیر

(٤). بل فی زکوٰة التتارخانیة عن المحیط الافضل لمن یتصدق نفلا ان ینوی لجمیع المؤمنین والمؤمنات لانها تصل الیهم ولاینقص من اجره شیئ (ردالمحتار باب صلاة الجنائز مطلب فی القرآة للمیت ج١ ص ٨٤٤ ، =

په ایصال ثواب کی فلان ابن فلان ویل ضروری دی اوکه صرف نوم کافی دی: سوال: (۳۱۱۱) په ایصال ثواب کی به دفلان بن فلان ویلو ضرورت وی اوکه نه صرف دهغه نوم اخیستل به کافی وی که دپلار نوم یی معلوم نه وی نوصرف دهغه نوم اخیستل کافی دی، په نیت کی چی څه دی هغه الله ﷻ ته معلوم دی که دپلارنوم یی معلوم نه وی نوڅه حرج پکښی نسته ([1]). فقط

خیرات چاته ورکول سی؟ سوال: (۳۱۱۲) کم سړی ته چی خوراك یانغدی یاکپړه ورکول سی نوهغه سړی دکم صفت کیدل په کاردی دلمانځه او دروژی پابینده دي وی یاڅه ضروری نه دی. دلمانځه اودروژی پابیندی نه کونکی ته په ورکولو سره ایصال ثواب کیږی اوکه نه؟ اوپه کافر یاصاحب نصاب باندی په خوړلو یاورکولو سره به ایصال ثواب وسی اوکه نه؟

جواب: ثواب هریو حاجتمند ته په ورکولو کی سته لیکن مسلمان دلمانځه اودروژی پابینده ته په ورکولو کی زیات ثواب دی ([2]) باقی ددی خبرو تفصیل دفقهی په کتابونو کی دی، زباني دي دیو عالم څخه وپوښتل سی ([3]). فقط

دسماع موتی په باره کی دشاه عبد العزیز ؒ طرفته دیوی غلطی خبری نسبت: سوال: (۳۱۱۳) په کفایه، عنایه، فتح، شامي وغیره کی داحنافو دمذهب مطابق دسماع موتی انکاردی اوشوافع یی قائل دی، دحدیث قلیب بدر وغیره تاویل دُور ازکار کوی، لهذا شاه عبد العزیز ؒ په خپله فتاوٰی کی تحریر فرمایی: انکار سماع موتی قریب به کفر است، ددی عبارت څه مطلب دی؟

جواب: دقلیب اوبدر دحدیث تاویل ته دُور ازکار ویل نهایتی قبیح دی، په قرن صحابه کی تاویل سویدی، حضرت عائشی صدیقی ؓ داتاویل فرمایلی دی، اودقرآنی آیت سره دمطابق کولو دپاره که چیری په حدیث شریف کی هغه تاویل وسوکم چی قرین قیاس اوصحابه ؤ ؓ څخه منقول دی نودیته دُور ازکار څنګه ویلی سو، ([4]) یا للعجب ویا

= ط.س. ج۲ ص ۲۴۳). ظفیر

([1]). وفی البحر من صام اوصلی اوتصدق وجعل ثوابه لغیره من الاموات والاحیاء جاز ویصل ثوابها الیهم عند اهل السنة کذا فی البدائع (ردالمحتار ج۱ ص ۸۴۴ ، ط. س. ج۲ ص ۲۴۳). ظفیر

([2]). فی الحدیث من قرأ الاخلاص احد عشر مرة ثم وهب اجرها للاموات (درمختار) وفي شرح اللباب ویقرأ من القرآن ما تیسر له من الفاتحة واول البقرة الی المفلحون ؁ ثم یقول اللهم اوصل ثواب ما قرأناه الی فلان او الیهم اهـ (ردالمحتار باب صلاة الجنائز، مطلب فی القراءة للمیت واهداء ثوابها له ج۱ ص ۸۴۴ ، ط. س. ج۲ ص ۲۴۲). ظفیر

([3]). قال النبی ﷺ فاطعموا طعامکم الاتقیاء واولو معرفکم المؤمنین. رواه البیهقی (مشکوٰة باب الضیافة ص ۳۶۹). ظفیر

[باقی]

لضیعة الادب. اوحضرت شاه صاحب رحمه الله ته چی دغه قول منسوب دی کم چی تاسی نقل کړی دی غلط دی، دشاه صاحب رحمه الله هیڅ یوداسی فتوی په معتبر سند سره ثابته نه ده، دحضرت شاه صاحب رحمه الله غوندی یوبزرګ په داسی مسئله کی په کمه کی چی دصحابه ؤ اودمجتهدینو امامانو اختلاف وی اونصوص پکښی متعارض وی څنګه انکارکولی سی اوسماع ته قریب به کفر فرمایلی سی. نوذکرسوی قول شاه صاحب رحمه الله ته منسوب کول محض غلط اوبی اصل دی، داسی خبره هیڅ چیری دژبی څخه ایستل نه دی پکار اوددی تغلیط کول په کار دی. فقط

<u>آیا په شرکت کی ثواب رسول مناسب دی؟</u> سوال: (۳۱۱۴) زه دخپلو سابقه معلوماتو مطابق دقرآن پاك دتلاوت ثواب درسول الله ﷺ روح مبارك ته سره دشریکولو دنورو پیغمبرانو اوددین دبزرګانو اوددوستانو قریبانو ارواحوته هدیه کوم خو په مطالعه کی می داسی راغلی دی چی اشتراك ښه نه دی افراد ښه دی، ملاحظه کړی مکتوب ۱۸ دریم جلد ازمکتوبات شیخ احمد سرهندی مجدد الف ثانی، نوائنده ماته څه طریقه اختیارول پکاردی؟

جواب: دامضمون دمکتوب ۱۸ نه دی بلکی دمکتوب نمبر ۲۸ صفحه ۷۲ ددریم جلد دامضمون دی چی حضور ﷺ ته دی په مستقل طور سره دبل چا دشرکت څخه بغیر ایصال ثواب ورکول سی چی بل مړی ته دهغوی په واسطی سره ثواب ورسوی، ښه خو همداده، پاته سوه هم داخبره چی په شرکت کی ثواب رسول څنګه دی؟ نوښکاره ده چی په هری طریقی سره جائزدی، که هغه افراداً وی اوکه شرکةً، په دی کی دهیچا کلام نسته (۱). فقط

<u>دقبرونو طواف درست نه دی</u>: **سوال**: (۳۱۱۵) زید وایی چی دقبرونو طواف جائزدی اوپه استدلال کی دحضرت شاه ولی الله قول بیانوی آیا دزید قول صحیح دی اوکه نه؟ دشاه صاحب رحمه الله عبارت څه دی؟ اوزید داهم وایی چی که چیری دقبرونو طواف کامل څوك وکړی نودقبر والاوو ته فائده رسیږی، داهم صحیح ده اوکه نه؟ اوطواف کونکی اوجائز ګڼونکی ګنهګار په وعید سره دی اوکه نه؟

جواب: دزیدقول غلط دی طواف دکعبی‌شریفی سره مختص عبادت دی دغیرکعبی طواف

---

(۴). واجابوا عن هذا الحدیث تارة بانه مردود عن عائشة رضی الله عنها قالت کیف یقول رسول الله ﷺ ذالك والله یقول وما انت بمسمع من فی القبور، انك لاتسمع الموتی الخ (مرقاة المفاتیح ج۴ ص ۲۴۲). ظفیر

(۱). قال یستحب اهداءها له ﷺ قلت وقول علمائنا له ان یجعل ثواب عمله لغیره یدخل فیه النبی ﷺ فانه احق بذلك (ردالمحتار باب صلوة الجنائز مطلب فی اهداء ثواب القراءة للنبی ﷺ ج۱ ص ۸۴۵ ، ط.س. ج۲ ص ۲۴۴). ظفیر

جائزنه دی، اودحضرت شاه ولی الله رحمه الله عبارت اوس په دی وخت کی دبنده پیش نظرنه دی اونه ذکر سوی کتاب دبنده سره سته چی وکتل سی، بهر حال هغه په تصوّف کی دی که چیری په هغه کی څه وی هم نودهغه څخه په شرعی مسائلو کی استدلال نسی کیدلی اومعلومه نه ده چی هغه (قول) پرکم محل باندی اوپرکم طرز باندی دی، اوهغوی ددی جائز کیدل هم لیکلی دی اوکه نه؟ موږته دشریعت داتباع حکم دی اودا خو ظاهره ده چی په شریعت کی بغیر دکعبی شریفی څخه هیڅ چاته دطواف کولو اجازه نسته. قال الله تعالٰی وعهدنا الی ابراهیم واسمٰعیل ان طهرا بیتی للطائفین والعاکفین والرکع السجود ([1]) الایة. فقط

داهل قبورو څخه استمداد جائزدی اوکه نه؟ سوال: (۳۱۱۶) داهل قبورو څخه داستمداد دجواز داحنافو په نزد څه صورة سته اوکه نه؟

جواب: داهل قبورو څخه استمداد که چیری په دی عقیده وی چی هغوی متصرف فی الاموردی لکه څنګه چی دعوامو عقیده ده نودادرست نه دی، بلکی په دی کی دکفر بیره ده، په شامی کی دی، ومنها انه ان ظن ان المیت یتصرف فی الامور دون الله تعالٰی واعتقاده ذلك کفر الخ ([2])، اوکه چیری مطلب ددی داوی چی دباری تعالٰی څخه دهغوی په ذریعه دعاء وغواړی چی ای الله زمافلانکی کار دفلانی بزرګ په برکت سره پوره کړی نو داجائز دی. فقط

دایصال ثواب څه حکم دی؟ سوال: (۳۱۱۷\۱) اجلاس القاری علی القبور وهو مختار صاحب فتح القدیر، ص ۳۰۱، فتاویٰ قاضی خان ص ۷۸، فتاویٰ عالمګیری ج۱ ص ۱۳۳، مجمع الانهٰر ص ۱۸۸، در الاحکام ص ۱۲۸، خلاصة القاری ص ۳۴۴، فتاویٰ غیاثیه ص ۴۵، فوائد سمیه ص ۱۴۴ کبیری ص ۵۷۴، صغیری، روح البیان، فتاوٰیه مصریه، درالمختار وغیره دفقهی په کتابونو کی په علامه دفتویٰ مذکور دی، آیا دا مسئله صحیح ده اوکه نه غلطه ده؟

دبعضو روایتونو په باره کی سوال: (۳۱۱۸\۲) تصدقوا لموتاکم قبل الدفن الخ تفدوا لموتاکم بعد الدفن الخ، په شرح برزخ اوزاد الاخرت وغیره دفقهی په کتابونو کی دی، دلته دستور دادی چی دمړی وارثان دخپل وس مطابق حافظانو اوقاریانو اوعالمانو او طالبانو اونورو فقیرانو اومسکینانو لره دعوت ورکړی راجمع یی کړی اوخیرات ورلره کله خوددفن څخه وروسته اوکله ددفن څخه مخکی اوکله دجنازی څخه وروسته اوکله

([1]). البقرة : رکوع ۱۵. ظفیر

([2]). ردالمحتار قبیل باب الاعتکاف ج۲ ص ۱۷۵ مطلب فی النذر الذی یقع للاموات ط.س. ج۳ ص۷۳۹. ظفیر

دجنازى څخه مخکى دپاره دآسانتيا اودمړى دفائدى دپاره وركوى، اوپه طحطاوى شرح مراقى الفلاح كى دى، والسنة ان يتصدق ولى الميت قبل مضى الليلة الاولى بما تيسر الخ، آيا داروايتونه صحيح دى؟ اودغه صورة مسئوله جائزدى اوكه څنګه؟

دمظاهر حق په حوالى سره ديوى مسئلى تصديق: **سوال**: (۳۱۱۹\۱۳) په مظاهرِ حق (شرح دمشکوٰة) دوهم جلد باب النذور كى دى: فاتحه دبزرګانو ددين اونذر اونياز دهغوى يى درست اوجائز ليكلى دى، او دهغه خوړل روا دى، آيا دامسئله صحيح ده اوكه غلطه؟

جواب: \۱: لوجه الله دقرآن كريم ويل اومړى ته دهغه ثواب رسول عمده دى، اوپه دى كى دهيڅ خلاف نسته، ليكن استيجار على التلاوت څنګه چى رواج دى دادرست نه دى، لكه چى په شامى كى دى، فى الولوالجية ولو زار قبر صديق أو قريب له وقرأ عنده شيئا من القرآن فهو حسن، أما الوصية بذلك فلا معنى لها، ولا معنى أيضا لصلة القارئ، لان ذلك يشبه استيجاره على قراءة القرآن وذلك باطل، ولم يفعل ذلك أحد من الخلفاء اه الخ (۱)، والتفصيل فى باب الاجارة الفاسدة، نو داوجوه دى دكموپه وجه سره چى په دى زمانه كى اجلاس القارى منع كيږى.

\۲: دا روايات بى اصله دى اوهغه خرابى داستيجار على التلاوة دلته هم ده، اودلته المعروف كالمشروط مسئله ده اوپه داسى ويلوسره ثواب نه كيږى كماحققه فى الشامى بما لا مزيد عليه.

\۳: دمړو دپاره دايصال ثواب په استحباب كى څه تامل نسته بغير دقيودو اودمخترعه وو رسمونو څخه ايصال ثواب الى الاموات جائزدى (۲) دغه مطلب دمظاهر حق دعبارت نه دى.

سوا (پاؤ) بالا يولك درود شريف يى ۲۵ كسانو ته وبخښى نوثواب به څنګه ورسيږى: **سوال**: (۳۱۲۰) كه چيرى سوا لك واره درود شريف يو سړى ووايه، اودهغه ثواب پنځه ويشت مړوته رَسول وى، نو وفرماياست چى هريو مړى ته به ثواب دسوا لك رسيږى اوكه نه په (۲۵) حصو كيدلو سره به هم هر يوه ته رسيږى؟

جواب: پنځه ويشت حصى به سى اوهريو مړى ته به دپنځو زرو ثواب رسيږى اوبعضو علماؤ دافرمايلى دى چى هريوه ته به پوره ثواب وركول كيږى، والاول اقيس والثانى اوسع. كذا فى الشامى (۳).

---

(۱). ردالمحتار كتاب الاجارة مطلب فى الاستيجار على الطاعات ج۵ ص ۴۷ ، ط. س. ج۲ ص ۵۷. ظفير

(۲). وفى البحر من صام اوصلى اوتصدق وجعل ثوابه لغيره من الاموات والاحياء جاز ويصل ثوابها اليهم عند اهل سنة والجماعة كذا فى البدائع (ردالمحتار باب صلاة الجنائز مطلب فى القرآئت للميت ج۱ ص ۸۴۴ ، ط. س. ج۲ ص ۲۴۳). ظفير

(۳). سئل ابن حجر المكى عما لوقرأ لاهل المقبرة الفاتحة هل يقسم الثواب بينهم اويصل لكل منهم مثل ثواب =

دقرآن کریم ثواب به ښتکه رسوی؟ **سوال**: (۳۱۲۱) آیا دقرآن مجید دثواب رسولوبه همدا صورة وی؟ **جواب**: هو! همدا صورة به یی وی.

مړوته ثواب ښتکه رسیږی؟ **سوال**: (۳۱۲۲) مړو ته ثواب په کمی ذریعی سره رسیږی؟

جواب: دملائکو په ذریعه، یاپه کمی ذریعی سره چی حق تعالی غواړی رسوی یی.

دمړو ارواحو ته ایصال ثواب: **سوال**: (۳۱۲۳) دمړو ارواحو ته دثواب رسولو په وخت کی ماسوا دتفریح (یعنی دزړه خوشحالیدلو) ښخه بل ښه معلومیږی؟

جواب: دنیکو عملونو چی کم قسم ثواب دی هم هغه ورته رسیږی.

ایا مړی ته ویل کیږی چی داثواب دفلانی دطرف ښخه دی: **سوال**: (۳۱۲۴) ایا دغه مړی ته داهم ویل کیږی چی ستا فلانی قریب یادوست داتحفه رالیږلی ده، اوددی خبری ویونکی ښوك وی، فرشته وی اوکه نه بل ښوك وی؟

جواب: داسی هم وارد سویدی چی هغه ته ویل کیږی او ویونکی فرشته وی.

آیا دقیامت ښخه مخکی انسانی روح په قبر کی اوسیږی؟ **سوال**: (۳۱۲۵\۱) زید وایی چی دمرګ ښخه وروسته ترقیامته پوری دانسان روح په قبرکی اوسیږی داخبره درسته ده او که نه؟

دمرګ ښخه وروسته عذاب بدن ته وی اوکه روح ته اوکه نه دواړو ته؟ **سوال**: (۳۱۲۶\۲) دمرګ ښخه وروسته عذاب روح ته وی اوکه بدن ته اوکه نه دواړو ته وی؟

جواب: \۱. په قبرکی هم تعلق دروح وی او اصل ښای (مستقر) یی علیین یاسجین دی. (۱)

۲\. عذاب پر روح باندی سره دبدنه وی لکه ښنګه چی دحدیثو پاکو دظاهر ښخه ثابت دی (۲). فقط

= ذالك كاملا. فاجاب بانه افتى جميع بالثانى وهو اللائق بسعة الفضل (ردالمحتار باب صلاة الجنائز مطلب فى القرآئت للميت ج۱ ص ۸۴۵ ، ط. س. ج۱ ص ۲۴۴). ظفير

(۱). قاضی ثناء الله رحمه الله دداقسم ډولو احادیثو مبارکو دنقل کول ښخه وروسته لیکی: حافظ ابن حجر عسقلانی میگوید که ارواح مسلمانان درعليين وارواح كفار درسجين وهر يك روح را باجسد خود اتصال باشد معنوى كه مشابه ان اتصال نيست كه درحيات دنيا بود، بلكى اگر مشابهت داده شود بحال خفته داده شد، ليكن آن اتصال خفته قوى تر است. شيخ جلال الدين سيوطى گفته كه به اين تقرير آنچه درحديث آمد كه جاى قرار شان درعليين وسجين است وانچه ابن عبدالبر ازجمهور نقل كرده كه نزديك قبور اندجمع مى شوند الخ (تذكرة الموتى والقبور ص ۲۳۸) ثم اعلم ان الروح لها بالبدن خمسة انواع ﴿ والرابع تعلقها به فى البرزخ فانها وان فارقته وتجردت عنه فانها لم تفارقه فراقاً كليا بحيث لا يبقى لها اليه التفات البتة فانها واردة اليه وقت سلام المسلم عليه وورد انه يسمع خفق نعالهم حين يولون عنه وهذا الرد اعادة خاصة لا يوجب حياة البدن قبل يوم القيامة (شرح فقه اكبر ص ۱۵۴). ظ

(۲). والحاصل ان احكام الدنيا على الابدان والارواح تبع لها واحكام البرزخ على الارواح والابدان تبع لها واحكام الحشر والنشر على الارواح والاجساد جميعا (شرح فقه اكبر ص ۱۵۴). ظفير

په قبرکی دمړی سره عهدنامه ایښوول څنګه دي؟ سوال: (۳۱۲۷) دمړی سره عهدنامه وغیره په قبر کی ایښوول څنګه دی جائزدی اوکه نه؟

جواب: جائزنه دی، ددی څخه فقهاؤ منع فرمایلی ده دبیری دتلویث بالنجاست څخه ددی تفصیل په شامی کی دی (۱).

دجنازې دلمانځه څخه وروسته ایصال ثواب اوپر مباح کارباندی اصرار: سوال: (۳۱۲۸) په مرقاة شرح مشکوٰة جزء خامس مصری ص ۵۴۸ کی دی: وفی روایة لهما وانه وضع عمر علی سریره فتکفنه الناس یدعون ویثنون ویصلون علیه قبل ان یرفع وانا فیهم فلم یر عنی الا رجل قد اخذ منکبی من ورائی فالتفت اذا هو علی بن ابی طالب فترحم علی رضی الله تعالی عنه علی عمر رضی الله تعالی عنه.

۲. کفایه باب الجنائز، روی ان رجلا فعل هکذا بعد الصلوٰة فرآه رسول الله ﷺ فقال ادع استجب لك.

۳. عنایه باب الجنائز روی ان رسول الله ﷺ رای رجلا فعل هکذا بعد الفراغ من الصلوٰة فقال ادع الخ.

۴. دقسطلانی په جزء رابع کی پرحاشیه باندی شرح مسلم امام نووی مصری ص ۳۰۲، قوله : حفظت من دعائه ای علمنیه بعد الصلوٰة فحفظته.

۵. رد وهابیه ص ۲۰، ونیز درشرح برزخ ارقام نموده تصدق وخواندن قرآن مجید برمیت ودعاء درحق اوقبل برداشتن جنازه پیش ازدفن سبب نجات ازاحوال آخرت وعذاب قبراست.

۶. په رفاه المسلمین ص ۹۲ کی مروی دی چی دمړی په ګورکی دایښولو په وخت کی به حضور ﷺ دا دعاء وویله: اللهم اغفرله وارحمه وعافه واعف عنه.

۷. جوهره نیره، حتٰی یؤدوا حقه بالصلوٰة علیه والدعاء له، انتهٰی.

۸. شامی، وصول القرائت للمیت اذا کانت بحضرته او دعی له عقبها ولو غائبا لان محل القرآئة تنزیل الرحمة والبرکة والدعاء عقبها اوحی للقبول.

۹. قال رسول الله ﷺ اقروا یٰس علی موتاکم.

۱۰. نماز مترجم مولانا ابو البشیر صاحب ص ۸۵، وروسته دجنازی دلمانځه څخه دي ټول خلګ کښیني، قل هوالله شریف یوولس واره او، الحمد، شریف لس واره دي ووایی او دمړی ارواحو ته دي وبخښی.

---

(۱). وفی فتاوٰی المحقق ابن الحجر المکی الشافعی عن کتابة العهد الخ هل یجوز ولذالك اصل؟ فاجاب الخ قد افتی ابن الصلاح بانه لایجوز ؒ خوفامن صدیدالمیت ؒ (ردالمحتار قبیل باب الشهید ج۱ ص ۸۴۷ ، ط. س. ج۲ ص ۲۴۲). ظفیر

۱۱. تنبیه الغافلین ص ۷۳، نبه طریقه دثواب رسولو دمړی په حق کی داده چی ددفن څخه مخکی څومره کیدی سی کلمه مبارکه یاقرآن کریم یادرود شریف یابل یو سورة دي ووایی اوثواب دي ور وبخښی.

۱۲. مظاهر حق کتاب الجنائز تحت حدیث ابن عباس ؓ یعنی سورة فاتحه دي دجنازی په لمانځه کی ووایی، لکه څنګه چی دابن عباس ؓ په حدیث شریف کی تیر سوه، یا پرجنازی باندی دلمانځه څخه وروسته یا دلمانځه څخه مخکی دتبرك په نیت یې ویلی وی.

۱۳. امام محمود بدر الدین عینی په شرح صحیح بخاری کی دموعظة المحدث عند الغیر ترباب لاندی بیان فرمایی: مصلحة المیت ان یجتمعوا عنده لقرآئة القرآن والذکر فان المیت ینتفع به.

۱۴. مشکوٰۃ ص ۱۱۲، عن ام سلمة ؓ قالت، قال رسول الله ﷺ اذا حضرتم المریض او المیت فقولوا خیراً فان الملائکة یؤمنون علی ما تقولون.

۱۵. جواهر النفیس شرح در الکیس ص ۱۳۲: وفی نافع المسلمین رجل رفع یدیه بدعاء الفاتحة للمیت قبل الدفن جاز.

سوال: دپورته لیکل سوو دلائلو څخه دجنازی دلمانځه دسلام څخه وروسته ایصال ثواب په سورة فاتحی سره اوسورة اخلاص سره سنت ثابتیږی اوکه بدعت حسنه یابدعت سیئه، صرف ثبوتی پوښتنه کوم بغیر داجتماع او اهتمام او ضروری ګڼلو څخه؟

جواب: مستحب اومباح کارونه په اصرار اوالتزام سره بدعت کیږی، عن عبدالله بن مسعود ؓ ولا یجعل احدکم للشیطان شیئا من صلوته یرٰی ان حقا علیه ان لاینصرف الاعن یمینه لقد رایت رسول الله ﷺ کثیراً ینصرف عن یساره، قال القاری فی المرقاة فی شرح هذا الحدیث من اصر علی امر مندوب وجعله عزمًا ولم یعمل بالرخصة فقد اصاب منه الشیطان من الاضلال فکیف من اصر علی بدعة ومنکر انتهٰی، وفی العالمگیریة: وما یفعل عقب الصلوٰة مکروه لان الجهال یعتقدونها سنة واجبة وکل مباح یؤدی الیه فمکروه (۱)، انتهٰی، فقط والله تعالٰی اعلم

کتبه عزیز الرحمٰن عفٰی عنه ۲۲ \صفر \ سنه ۱۳۳۵ھ

ایصال ثواب: **سوال**: (۳۱۲۹) مړی ته دصدقی اودخیرات ثواب رسیږی اوکه نه؟ اودمړو دپاره دژوندو دعاء نافع ده اوکه نه؟

جواب: مړی ته دصدقی اودخیرات او دتلاوت ثواب رسیږی اهل السنت والجماعت په اصل ایصال دثواب کی متفق دی، په بدنی عباداتو کی اختلاف دی، حضرت امام ابو

(۱). مرقاة المفاتیح ج۲ ص ۱۴. ظفیر

حنیفه رحمہ اللہ اوامام احمد اوجمهور سلف اوخلف په بدنی عباداتو کی دثواب رسیدلو قائل دی، اوامام مالك اوامام شافعی رحمہما اللہ دعدم وصول قائل دی اودمالی صدقاتو په ثواب کی هیڅ اختلاف نسته، په دی کی ټول متفق دی مړو ته دایصال ثواب دلائل او ددی خبری چی مړوته دژوندو په دعاء او صدقی او خیرات سره او دقرآن کریم وغیره په ثواب رسولو سره نفع کیږی په کثرت سره دی، اما الایات المبارکات فمنها! رب ارحمهما کما ربیانی صغیرا، رب اغفر لی ولوالدیّ ولمن دخل بیتی مؤمناً وللمؤمنین والمؤمنات، ربنا اغفر لنا ولاخواننا الذین سبقونا بالایمان، واما الاحادیث: فعن سعد بن عبادة فانه قال یارسول الله ان أم سعد ماتت فأی الصدقة افضل قال ﷺ الماء فحفر بیرا وقال هذه لأم سعد. اخرجه ابوداود، نسائی، مشکوٰة، قال القونوی والاصل فی ذالك عند اهل البیت ان للانسان ان یجعل ثواب عمله لغیره صلوةً اوصوماً اوحجاً اوصدقةً او غیرها، والشافعی رحمہ اللہ (شرح الفقه اکبر لملا علی القاری)

پرقبرونو باندی دعاء غوښتل درست دی اوکه نه؟ سوال: (٣١٣٠) دفقیرانو اودولیانو او صالحانو پرقبرونو باندی دفاتحه خوانی څخه وروسته چی کم خلگ دعاء غواړی که چیری دا درسته وی نوپه کمه طریقه باندی؟

جواب: په داشان سره ددعاء ویل درست دی چی یا الله په برکت دخپلو نیکو بندګانو زما حاجت پوره کړی [1]. فقط

دښځی دپاره قبرته دتللو اجازه سته اوکه نه؟ سوال: (٣١٣١) زما دخور قبر په مردانه کور کی دی زما مور دزنانه کور څخه کم چی ډیر نژدی دی دهغه قبرته ورتلل غواړی، هیڅ قسم آه اوبکا اوبی صبری وغیره به نه کیږی، نو تلل ورته جائزدی اوکه نه؟

جواب: بعضو فقهاؤ ددی اجازه ورکړیده، په دی شرط چی آه اوبکانه وی، لیکن احوط نه تلل دی [2]. فقط

چی لس سیپاری دری واره ووایی اوایصال ثواب وکی نودپوره قرآن کریم ثواب به وی اوکه نه؟ سوال: (٣١٣٢) که چیری یوسړی ته پوره قرآن کریم یاد نه وی صرف لس سیپاری

---

(١). ویجوز التوسل الی الله تعالی والاستغاثة بالانبیاء والصالحین بعد موتهم (بریقه محمودیه ج١ ص ٢٧٠). ظ

(٢). وبزیارة القبور ولو للنساء لحدیث کنت نهیتکم عن زیارة القبور الا فزوروها (درمختار) قوله: بزیارة القبور ای لاباس بها بل تندب ؁ وقوله: ولو للنساء، وقیل تحرم علیهن. والاصح أن الرخصة ثابتة لهن. بحر. وجزم في شرح المنیة بالکراهة وقال الخیر الرملي: إن کان ذلك لتجدید الحزن والبکاء والندب علی ما جرت به عادتهن فلا تجوز ؁ وإن کان للاعتبار والترحم من غیر بکاء والتبرك بزیارة قبور الصالحین فلا بأس إذا کن عجائز. ویکره إذا کن شواب کحضور الجماعة في المساجد (ردالمحتار باب صلاة الجنائز مطلب فی زیارة القبور ج١ ص ٨٤٣ ، ط. س. ج ٢ ص ٢٤٢). ظفیر

ورته یادوی اودی هغه سیپاری دری واره ووایی نوپه دی صورة کی به مړی ته دپوره قرآن کریم ثواب ورسیږی اوکه نه صرف دلسو سیپارو؟

جواب: دپوره قرآن کریم ثواب خوبه په دی سره حاصل نسی، البته دلسو سیپارو دری چنده ثواب به ورته حاصل سی، په هرحال کی پوره قرآن کریم نه سی کیدی نوهمدا ښه ده چی لس سیپاری بار بار ووایی اوثواب ورسوی، ثواب به یی مړی ته ورسیږی. فقط

سوال: (۳۱۳۳) مړی ته دنفلو ثواب رسول کیږی ؟ (١)

دمړی دنیکی تذکره دجنازي دلمانځه خخه وروسته خنګه ده؟ سوال: (۳۱۳۴) اگر شخص از اهل اسلام بمرد بعد از نماز جنازه بسبب جهالت وعدم تعارف ورثاء میت ازمسائل شرعیه مولوی صاحب بدستور دلالت علی الخیر وتبلیغ حکم شرعیه وارث مرده را براین امر تلقین دهد که تونیکی مرده را برد بروی جماعت موجوده بیان کن وهمه رابر سعادتش گواه کن پس وارث مرده برخاسته افعال جمیله او بیان کند وبراعمال حسنه اوهمه حاضرین راشاهد گرداند اگر چی در زندگی چندان عمل خیر ازو مصدر نه شده باشند بلکی گاهی گاهی، این جائز است یانه چنانچی حضور ﷺ فرموده: انتم شهداء الله فی الارض، وعن أنس قال: مروا بجنازة فأثنوا علیها خیرا. فقال النبي صلی الله علیه وسلم: "وجبت" ثم مروا بأخری فأثنوا علیها شرا. فقال ﷺ : "وجبت" فقال عمر: ما وجبت ؟ فقال ﷺ : "هذا أثنیتم علیه خیراً فوجبت له الجنة وهذا أثنیتم علیه شراً فوجبت له النار أنتم شهداء الله في الأرض" ، مشکوٰة باب المشی بالجنازة.

جواب: حاصل این حدیث که ازمشکوٰة شریف نقل کرده است این است که میت که مردمان برو ثناء خیر کنند واز نیکی یاد کنند اوجنتی است وآن میت که اورا مردمان بد گویند آن بداست ودوزخی است، دردیگر روایت است که محاسین مردگان ذکرکرده شوند نه بدی اوشان ولیکن این تکلفات که در سوال مذکور است که به تصنع وتکلف آنچه آن میت ازکارهای خیرنه کرده است بدونسبت کرده شوند ارتکاب کذب بی وجه کرده شود ماذون شرعی نیست البته آن میت انچه اوکارهای نیکو کرده است اگر تذکره اوشود وان امور راذکر کرده شود نه مبالغه درآن کرده شود ونه کتمان حق کرده شود پس این تلقین که مولوی صاحب مذکور بورثاء میت میکند ثابت نیست ودرتکلف داخل است که نهی ازآن درکلام الٰهی مذکور است. وما انا من المتکلفین. فقط

پرقبر باندي په لاس پورته کولو سره فاتحه ویل: **سوال**: (۳۱۳۵) چی قبرته ودریږی اودلاس

---

(١). وفی البحر من صام اوصلی اوتصدق وجعل ثوابه لغیره من الاموات والاحیاء جاز ویصلی ثوابها الیهم عند اهل السنة (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨۴۴ ، ط. س. ج٢ ص ٢۴٣). ظفیر

په پورته کولو سره فاتحه وغیره وایی نو دا څنګه دی؟

جواب: په شرح شرعة الاسلام کی دی: قال فی الاحیاء والمستحب لزیارة القبور ان یقف مستدیر القبلة مستقبلاً لوجه المیت الخ [1]، ددی روایت څخه اودنورو هغه احادیثو څخه کم چی دقبرونو دزیارت په باره کی وارد سوی دی لاسونه پورته کول دایصال ثواب په وخت کی ثابت نه دی. فقط

دبزرګانو دفاتحی دپاره دتاریخ تعین ضروری نه دی: **سوال**: (۳۱۳۶) ددین دبزرګانو فاتحه په یوخاص تاریخ باندی کول په کاردی اوکه نه کله چی ممکن وی، آیاپه خاص تاریخ باندی په کولو سره ثواب زیات ورکول کیږی؟

جواب: دخاص تاریخ ضرورت نسته [2]، اونه په دی کی دثواب زیاتوالی ثابت دی. فقط

ایصال ثواب په کمه ورځ ښه دی؟ **سوال**: (۳۱۳۷) دمړی دپاره ایصال ثواب په اوله ورځ ښه دی اوکه نه په دوهمه یا دریمه وغیره یاڅلوی ورځی په ایصال ثواب کی برابری دی. یا ددریمی اولسمی ورځی قید بدعت دی؟

جواب: داولی ورځی او ددریمی ورځی اودلسمی او څلویښتمی قید ختمول په کاردی، شرعًا داتخصیصات دایصال ثواب دپاره واردنه دی لهذابدعت اوحرام دی، بغیر دورځی اودتاریخ دقید څخه چی کله غواړی ایصال ثواب وکړی په څلورمه یاپنځمه یا اوومه ورځ یاپه بله کمه ورځ باندی دتخصیص څخه بغیر ډوډی وغیره فقیرانو لره ورکړی، دارسوم اوتخصیصات کم چی عوامو مقرر کړی دی ددی څه اصل نسته، هره یوه ورځ دایصال ثواب دپاره برابره ده [3]. فقط

دجنازی دلمانځه څخه وروسته ایصال ثواب: **سوال**: (۳۱۳۸) دجنازی دلمانځه څخه وروسته اوددفن څخه وروسته اوددفن څخه مخکی دیوڅولمونځ ګذارودایصال ثواب دپاره سورة فاتحه یووار اوسورة اخلاص دری واره په کرار اواز سره ووایی اودجنازی دامام یادبل یونیك سړی دواړه لاسونه پورته کول اومختصره دعاء کول شرعًا درست دی اوکه نه؟

جواب: په دی کی څه حرج نسته، لیکن دا رسم جوړول اوالتزام کول یې په شان دواجباتو به دا بد جوړ کړی، کما صرح به الفقهاء. فقط

([1]). شرح شرعة الاسلام فصل فی سنن العبادة وحقوق المیت ص ۵۸۰. ظفیر

([2]). ویکره اتخاذ الطعام فی الیوم الاول والثالث وبعد الاسبوع الخ واتخاذ الدعوة لقرآئت القرآن وجمع الصلحاء لاجل الاکل یکره (ردالمحتار باب صلاة الجنائز قبیل مطلب فی زیارة القبور ج۱ ص ۸۴۲ ، ط. س. ج۲ ص ۲۴۰). ظفیر

([3]). ویکره اتخاذ الطعام فی الیوم الاول والثالث وبعد الاسبوع ونقل الطعام الی القبر فی المواسم واتخاذ الدعوة لقراءة القرآن وجمع الصلحاء والقراء للختم اولقراءة سورة الانعام او الاخلاص ؒ (ردالمحتار باب الجنائز ج۱ ص ۸۴۲ ، ط. س. ج۲ ص ۲۴۰). ظفیر

درجب په میاشت کی ایصال ثواب: **سوال**: (۳۱۳۹) درجب په میاشت کی ډیر خلګ مړی ته دتبرك په ذریعه ثواب رسوی، ددی څه اصل سته اوکه نه؟ اوصحیح طریقه څه ده؟

جواب: ددی څه اصل نسته، بغیر دڅه قید څخه چی په کمه ورځ وغواړی په فقیرانو دي ډوډی وغیره وخوری اونقدی روپیی دي ورکړی اومړی ته دی ثواب ورسول سی ([1]).

دمړی دپاره په خلکو باندی دقرآن پاک دویلو رواج: **سوال**: (۳۱۴۰) دی طرف ته عام رواج دی چی څوك مړسی نو ددفن څخه وروسته ترجُمعې پوری په چا باندی قرآن وایی اوملا دافتوٰی ورکړیده چی ترقیامته پوری ورڅخه حساب دمنکر اودنکیر او دقبر تېنګول دفع سی آیا ددفن څخه وروسته پرقبر باندی په چا باندی قرآن کریم ویل جائزدی اوکه نه؟

جواب: په اجرت معروفه یا مشروطه باندی چی دمړی دپاره کم قرآن کریم په بل چاویل کیږی په هغه کی محققینولیکلی دی چی مړی ته ثواب نه رسیږی ځکه چی کله دویونکو ثواب ونه سو داجر اودعوض دنیت په وجه نومړی ته به څنګه ورسیږی ([2])، البته که چیری یو سړی دالله ﷻ دپاره قرآن کریم ووایی اومړی ته یی ثواب ورسوی نو انشاء الله دهغه ثواب به مړی ته ورکول کیږی، برابره خبره ده که په کور کی دویلو څخه وروسته ثواب ور ورسوی اوکه په قبر باندی دویلو څخه وروسته .

په ایصال ثواب کی دحضور ﷺ واسطه: **سوال**: (۳۱۴۲) په ایصال ثواب کی دجناب نبی کریم ﷺ واسطه ورکړی اوکه نه؟ یعنی دواسطی په ذکر سوی طعام یاکلام ثواب مړی ته رسیږی اوکه نه؟

جواب: ایصال ثواب په دواړو ډولو ته جائزدی، په هرشان سره ثواب رسیږی. فقط

ایاپه ایصال ثواب سره به ټول ګناهونه معاف کیږی؟ **سوال**: (۳۱۴۲) کم سړی چی وفات سوی وی اوپه ژوند کی دصغائرو اودکبائرو مرتکب وو، اوس که چیری دهغه اولاد بیشماره دقرآن کریم ختمونه اونور دبرکت والا کارونه وکړی او ورته یی وبخښی اوډیره صدقه اوخیرات وکړی نوآیا دهغه سړی صغائر اوکبائربه معاف سی اوکه صرف صغائر به یی معاف کیږی؟

جواب: په درمختارکی دی، وقال عیاض اجمع اهل السنة والجماعت ان الکبائر لایکفرها الا التوبة ولا قائل بسقوط الدین ولو حقا لله تعالٰی کدین صلٰوة وزکوٰة الخ، په دی باندی هم اتفاق دی چی

---

[1]. صرح علمائنا فی باب الحج عن الغیر بان للانسان ان یجعل ثواب عمله لغیره صلاة اوصوما اوصدقة او غیرها (ردالمحتار صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۴۴ ، ط. س. ج۲ ص ۲۴۳). ظفیر

[2]. وان القرآئت لشیئ من الدنیا لاتجوز وان الاخذ والمعطی اثمان الخ (ردالمحتار مطلب فی بطلان الوصیة بالختمات والتهلیل ج۱ ص ..... ، ط. س. ج۲ ص ۵۷). ظفیر

په طاعاتو اوحسناتو سره كفاره دصغائرو كيږي اودكبائرو نه كيږي، كما فى الحديث الصلوات الخمس والجمعة الى الجمعة ورمضان الى رمضان مكفرات لمابينهن اذا اجتنبت الكبائر، كما قال الله تعالى ان الحسنات يذهبن السيئات، فالمراد بالسيئات الصغائر وعفو الكبائر محول الى مشية الله تعالى، كما قال الله تعالى ان الله لا يغفر ان يشرك به ويغفر ما دون ذالك لمن يشآء. فقط

په دريمه ورځ دنخودو ختم: **سوال**: (۳۱۴۳) په دريمه ورځ چې دمړي دپاره پرنخودو باندې كم قرآن ويل كيږي اودوه يازيات واره دقرآن كريم ختمونه كيږي ددې څه حكم دی؟ اوكه چيرې پرځاى ددريمې ورځې مثلا په څلورمه ورځ ياپه دوهمه ورځ پرنخودو باندې وويل سي نوبيابه هم رواج ځينې جوړسي هغه وخت به څه حكم وي، اوډوډې مخ ته په ايښولو سره فاتحه ويل او يوولسمه كول جائزدي اوكه نه؟

جواب: په دريمه ورځ دنخودو ختم مذكور په سوال كې اودقرآن كريم ختم په خير القرون كې ثابت نه دى اواوس ددې التزام دى درجې ته رسيدلی دی چې عوام دا ضروري ګڼي، ددې دپاره داپرېښوول په كاردي، اودارسم ختمول په كاردي، بياچې كله بله كمه ورځ دغه ركم لازمه سي، اورسم ځينې جوړسي نودهغه پرېښوول به هم ضروري سي، اوكمه طريقه چې دسلفو څخه ثابته نه وي دهغه لازمول كه څه هم اعتقاد يې نه وي صرف عملا وي نودهغه پرېښوول هم واجب دی (۱)، اومخ ته په ډوډې ايښولو سره فاتحه وركول هم جائزنه دی، همدغه ركم يوولسمه هم جائزنه ده، داقسم ټول رسمونه كول كم چې شارع عليه السلام اودهغه اصحابو رضي الله عنهم اوددين امامانو كړي نه دي اودهغه حكم يې نه دی كړی ناجائز اوبدعت دی، ليكن كفر اوشرك نه دی.

په حرام مال سره فاتحه: **سوال**: (۳۱۴۴) كه چيرې څوك په حرام مال سره داولياء كرامو فاتحه كوي اودثواب اميد لري نوځنګه دی؟

جواب: حرام مال صدقه كول اودثواب اميد لرل معصيت دی دغه سړی ګنهګاريږي (۲).

پركفن باندې كلمه شهادت ليكل: **سوال**: (۱۳۴۵) دمړي پركفن باندې په چاك سره كلمه شهادت ليكل جائز دی اوكه نه؟

جواب: دمړي په كفن باندې ياپه سينه باندې ياپه جبهه (تندی) باندې په ګوتې سره د سياهى څخه بغير دغسل څخه وروسته اودكفن اچولو څخه مخكې جائز دی. په شامي

---

(۱). وفى البزازية ويكره اتخاذ الطعام فى اليوم الاول والثالث الخ واتخاذ الدعوة لقرآئت القرآن الخ (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص۸۴۲، ط. س. ج۲ ص ۲۴۰). ظفير

(۲). لايقبل الله الا الطيب (مشكوٰة باب الصدقة ص ۱۲۷). ظفير

جلد اول ص ٦٢٦ کی دی: نعم نقل بعض المحشين عن فوائد الشرجي ان مما تكتب على جبهة الميت بغير مدار بالاصبع المسبحة بسم الله الرحمٰن الرحيم وعلى الصدر لااله الا الله محمد رسول الله وذالك بعد الغسل قبل التكفين، والله اعلم (١)

په قبرکی شجره اینبوول درست نه دی: **سوال**: (٣١٤٦) دمړی سره په قبرکی دننه دپیرانو عظامو شجره اینبوول جائزدی اوکه ناجائز یا دبی ادبی موجب دی؟

جواب: دپیرانو عظامو شجره دمړی سره په قبرکی دننه اینبوول جائزنه دی ځکه چی دمړی سره دکفنونو څخه ماسوا بل څه شی اینبوول جائزنه دی په شامی جلد اول ص ٧٥٩ کی دی: ولا يجوز ان يوضع فيه مضربة (٢).

سماع موتٰی: **سوال**: (٣١٤٧) په سماع موتٰی کی دحنفی محققینو څه مذهب دی اودقرآن پاك اودحديث مبارك څخه څه ثابت دی؟

جواب: د: انك لاتسمع الموتٰی وغیره نصوصو څخه عدمِ سماع موتٰی ظاهره ده، فان عدم الاسماع يستلزم عدم السماع وهو قول محققى الحنفية (٣). فقط

دبدنی ایصال ثواب طریقه څه ده؟ سوال: (٣١٤٨) دبدنی ایصال ثواب طریقه څه ده دبدنی عبادت ثواب مړی ته رسیږی اوکه نه؟

جواب: داحنافو په نزد باندی دبدنی عبادت ثواب لکه دقرآن کریم تلاوت تسبیحات، تهلیل دژوندو لخوا څخه مړوته رسیږی، نودایصال ثواب صورة دادی دمړی ولی دی قاریانو وغیره ته ووایی چی تاسی لله ثواب دكلام الله المجيد فلانی مړی ته وبخښئ، مگر لازمه ده چی دقاریانو غرض چی ایصال ثواب مړوته کوی دمعاوضی اواجرت اخیستل دمړی دولی څخه نه وی، کنی ثواب نسته.

پرکفن باندی عهدنامه لیکل څنګه دی؟ سوال: (٣١٤٩) دمړی پرکفن باندی عهدنامه لیکل ثابت دی اوکه نه؟ که چیری وی نوپه سیاهی سره ښه دی اوکه په خاوری سره؟

جواب: علامه شامی رحمه الله دبزازیه څخه نقل کړیدی: وقد افتى ابن الصلاح بانه لايجوز ان يكتب على الكفن يٰس والكهف ونحوها خوفا من صديد الميت (الى ان قال) فالمنع هنا الاولى، نو معلومه سوه چی عهدنامه وغیره که لیکی نوپه سیاهی دي نه لیکی ځکه چی دانبه نه دی بلکی بغیر دسیاهی څخه دي په گوته سره ولیکی، كمافى الشامى ايضا ان مما يكتب على جبهة بغير مداد بالاصبع بسم الله الرحمٰن الرحيم الخ شامی ص ٨٩٥.

(١). ردالمحتار باب صلاة الجنائز مطلب فيما يكتب على كفن الميت ج١ ص ٨٤٧، ط. س. ج٢ ص ٢٤٢. ظفير

(٢). الدر المختار على هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٣٢، ط. س. ج٢ ص ٢٣٢. ظفير

(٣). حواله يې مخکی تیره سویده . ظفير

ايا روح كورته راځي اودثواب طريقه څه ده؟ سوال: (۳۱۵۰) دمړی روح كورته راځي اوكه نه راځي؟ په مسكينانو باندی دډوډی خوړلو څخه وروسته دايصال ثواب څه رنګه رسول په كاردی؟

جواب: روح كورته نه راځی ددی څه ثبوت نسته ددی خيال اوعقيده دي نه ساتی، او ايصال ثواب قرآن مجيد اوپه كلمه طيبی سره اوپه فقيرانو باندی په ډوډی خورولو سره دهغه ثواب دي مړی ته ورسول سی دادرست دی، طريقه ددی داده چی ډوډی دي پخه كړی اوپه فقيرانو دي وخوری، اوباری تعالی ته دي دادعاء وسی چی ددی ثواب دي دفلانی سړی روح ته ورسيږی اونيت كول دايصال ثواب كافی دی، همدغه ركم كيږه او نقدی روپی دي فقيرانو لره وركړی اومړی ته دي دثواب نيت وسی، اودقرآن كريم اوكلمه طيبی ثواب دي مړی ته ورسول سی ([1]). فقط

يوغلط رواج: سوال: (۳۱۵۱) در اكثر مواضع چاټګام رسم است كه مردمان چون بعد مدفون ميت ازكار سازی قبر فارغ شوند پس خوندكاری جانب شمال قبر نزد سرهانه ميت بايستد وهم شخص ديګر جانب مغرب قبر كه برابر ميانه قبر فتيله پرآب ګرفته بايستد اوهمه آب فتيله رابحسب اشاره خوندكار برسطح قبر سه دفعه ازكف خود می افشاند. صورتش همين است كه خودند كار صاحب هيچ دعاء خوانده از انګشت دست راست خود ازجانب سر ميت بطرف پای اواشاره كند پس مرد فتيله ګر مسطور بمطابق خودن كار هيچ دعاء خوانده فتيله ګر آب بقيه را بطريق مذكور می افشاند، حاصل آنكه اين عمل سه بار كرده شود، خيال مردمان برين آب افشان همين است كه از اين تخفيف عذاب ميت خواهد شد اين رسم جائز است يا چه؟

جواب: اين رسم واين طريق آب افشاندن برقبر از رسول الله ﷺ وازصحابه وتابعين وآئمه دين رضوان الله تعالٰی عليهم اجمعين ثابت نه شده، لاجرم طريق محدث است كه لازم الترك است وآنچه دراحاديث درباره انداختن آب برقبر آمده است نه به اين طريق ورسم خاص است ونه خواندن چيزی بوقت انداختن آب واردشده است لاجرم مجموعه اين رسم محدث است وانداختن اب برقبر ممكن است كه برائی امساك غبار وتراب باشد وهمين راجح است، كما اختاره فی الدر المختار. وممكن است كه برای تفاول بنزول رحمت باشد، بهرحال خواندن چيزی بوقت انداختن آب ثابت نه شده

([1]). صرح علمائنا فی باب الحج عن الغير بان للانسان ان يجعل ثواب عمله لغيره صلاة اوصوما اوصدقة او غيرها (الی قوله) وفی البحرمن صام اوصلی اوتصدق وجعل ثوابه لغير من الاموات والاحياء جاز ويصل ثوابها اليهم عند اهل السنة والجماعة كذافی البدائع (ردالمحتار ج۱ ص ۸۴۰) په درمختار كی دی وفی الحديث من قرا الاخلاص احد عشرة مرة ثم وهب اجرها للاموات اعطی من الاجر (شامی ج۱ ص ۸۴۴ ، ط. س. ج۲ ص ۲۴۳).

است، ودرنفس انداختن آب برقبرمضائقه نیست بلکه مندوب است، ولاباس برش الماء حفظا لترابه عن الاندراس درمختار (١)، وخواندن اول سورة بقره بجانب راس واخر سورة بقره بجانب قدم، ازعبدالله ابن عمر رضی الله عنهما منقول است ومستحب است ولیکن نه باین کیفیت که درسوال مذکور است بدعت است محدث است. (٢)

ایصال ثواب کوونکی ته ثواب ورکول کیږی اوکه نه؟ سوال: (٣١٥٢) زید قرآن کریم ووایه، اودعمر په نوم یی ایصال ثواب وکی، اوس زید ته به ددی دویلو څومره ثواب ورکول کیږی؟

جواب: دقرآن کریم ثواب خوبه عمر ته ورکول کیږی باقی په دی وجه سره چی زید یو ښه کار وکی هغه ته دهغه بدله په لس چنده بلکی ددی څخه هم زیاته ورکیدی سی، اخلاص شرط دی، داخلاص څخه بغیر هیڅ عمل مقبول نه دی، الا لله الدین الخالص. من جاء بالحسنة فله عشر امثالها . فقط

په قبرکی حمائل ایښوول: سوال: (٣١٥٣) یوسړی دیوه بزرګ په قبرکی ددفن کولو په وخت کی یوحمائل شریف اویو دسپینو زر مهر ایښی دی، شرع شریف ددی په باره کی څه ارشاد فرمایی؟

جواب: قرآن کریم او دسپینو زر مهردی دقبر څخه راوایستل سی داکار ښه نه دی سوی، چاچی داسی وکړل بدیی وکړل داکار جائزنه وو. وکما اذا اسقط فی القبر متاع اوکفن بثوب مغصوب اودفن معه مال، وقالو کان المال درهما الخ شامی (٣).

داولیاؤ پرمزار باندی ددعاء درخواست جائز دی اوکه نه؟ سوال: (٣١٥٤) دبزرګانو درګاه ته حاضریدل اوهغوی ته داویل چی تاسی مستجاب الدعوات یاست زموږ دپاره دعاء وکړی چی الله جل جلاله موفلانی عرض پوره کړی، په شریعت کی ددی څه اصل سته اوکه نه؟ او داولیاؤ مزاراتو ته په ورتللو سره هغوی ته خبر کیږی اوکه نه؟

جواب: په دی باره کی مشروع دادی چی دزیارت په وخت کی دي دمعروفی طریقی سلام وکی اوداهل قبور دپاره دي دمغفرت دعاء وکړی، اوکه څه ویل وکړی او دهغوی ارواحو ته ثواب ورسوی نوډیره ښه ده، اوکه څه دعاء کوی نوباری تعالی ته دي وکړی مثلا په دی طریقی سره چی یا الله! ددوی په برکت سره زما حاجت پوره وفرمایی، دغه بزرګانو ته

---

(١). الدرالمختار علی هامش ردالمحتار، باب صلاة الجنازة ج١ ص ٨٣٨ ، ط. س. ج٢ ص ٢٣٧. ظفیر

(٢). قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من احدث فی امرنا هذا ما لیس منه فهورد رواه مسلم (مشکوٰة باب الاعتصام ص ٢٧).

(٣). وګوری ردالمحتارج١ اول ص ٨٣٩ ، ط. س. ج٢ ص ٢٣٨. ظفیر

دي دانه وايي چې ته دعاء وكړه سماع موتٰى پخپله مختلف فيه مسئله ده، حنفيه دسماع موتٰى انكاركوى اودحضرت عائشه صديقى رضي الله عنها همدا مذهب دى، اوقرانى ايتونه په دى باندى دال دى، لهذا په دغه ركم دي هغوى ته خطاب نه كوى چې تاسى دعاء وكى بلكه پخپله دي الله جل جلاله ته دهغوى دپاره دمغفرت دعاء اوددرجو اولوړوالى دعاء وكړى، اوكه دهغوى په ذريعى سره دخپلو حاجتنو دپوره كيدلو دپاره هم دعاء وكړى نوبديت يى نسته. په حصن حصين كى مذكور دى چې دصالحينو په وسيلى سره دعاء كول مستحب دى چې حق تعالى دهغوى په بركت سره دعاء قبوله وفرمايى ([1]). فقط

دجنازي څخه وروسته دسورة اخلاص په ويلو سره دايصال ثواب رواج: سوال: (٣١٥٥) زموږ په علاقه كى دجنازى دلمانځه څخه وروسته درى واره دسورة اخلاص دويلو څخه وروسته مړى ته يى بخښى ددى دپاره چې هغه ته دقرآن پاك دختم ثواب وركول سى، نو دا فعل شرعًا جائز دى اوكه نه؟

جواب: فقهاؤ دجنازى دلمانځه څخه وروسته دوباره دعاء كول مكروه اوممنوع ليكلى دى ([2]) ځكه چې دجنازى لمونځ پخپله دمړى دپاره دعاء ده په دى كى دبل يو ايجاد او زياتوالى حاجت نسته. لهذا دجنازى دلمانځه څخه وروسته فوراً ددى التزام چې درى واره سورة اخلاص وويل سى اودهغه ثواب مړى ته ورسول سى ښه نه دى، په بل وخت كى يا په خپل زړه كى داعلان اودالتزام څخه بغير كه دكم صورة ثواب ورته رسوى نوڅه بديت يى نسته. فقط

دسوا (پاؤ بالا) لک واره دكلمى ويلو او دثواب رسولو روايت چيرى دى: سوال: (٣١٥٦) كه چيرى سوا لك واره كلمه شريفه وويل سى اومړى ته وبخښل سى، نو دمغفرت اميد دى، دارو ايت په كم كتاب كى دى؟ دلا اله الا الله ويل په كاردى اوكه نه محمد رسول الله هم ورسره يوځاى سى؟

جواب: داروايت مى داحاديثو مباركو په كم كتاب كى دنظر څخه تيرسوى نه دى، بعضو مشائخو دا نقل فرمايلى دى لهذا عمل په دى باندى درست دى اومعمول دلااله الا الله محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلونه دى، بلكى صرف دلااله الا الله ويلو دى، اوكله كله ورسره دمحمد رسول الله صلى الله عليه وسلم ديوځاى كولو دى، اودترمذى اودابن ماجة په حديث شريف كى دى، افضل الذكر لااله الاالله ([3])، الحديث. فقط

([1]). وان يتوسل الى الله تعالى بانبيائه والصالحين من عباده (حصن حصين اداب الدعاء ص ١٨). ظفير

([2]). ولايدعو للميت بعد صلاة الجنازة لانه يشبه الزيادة فى صلاة الجنازة (مرقاة المفاتيح شرح مشكوٰة المصابيح ج٢ ص ٣٢٩). ظفير [باقى]

مړی ته ددعاء درخواست جائزدي اوکه نه؟ سوال: (۳۱۵۷) يوصاحب فرمايي چی په يوچا مرده سړی باندی خواکه نبی وی اوکه ولی وی دعاء کول يا دهغوی څخه څه قسم مدد غوښتل بدعت دی، اوددی په دليل کی داحديث شريف پيش کوی، چی يو وار دحضور ﷺ دوفات څخه وروسته دقحطی په زمانه کی حضرت عمر ؓ حضرت عباس ؓ لره تشريف راوړی اوورته وی فرمايل چی کله حضور ﷺ حيات وو نوموږبه په داسی موقعه کی په هغوی باندی دعاء کوله اوس هغوی حيات نه دی تاسی دهغوی مبارك ﷺ اکا ياست، تاسی راسره ولاړسی اودعاء وکی، اوهمدغه رکم حضرت معاويه ؓ به هم په داقسم واقعه اوضرورت کی په صحابه کرامو ؓ باندی دعاء کوله، نوکه چيری په مړی باندی دعاء کول بدعت نه وی يادد ی حکم وی نوحضرت عمر ؓ به دحضور ﷺ مزارته تللی وای اوپه هغوی ﷺ باندی به يی دعاء کړی وه؟

جواب: ثابت سنت اوطريقه دسلفو داده چی دقبرونو دزيارت په وخت کی دمړو دپاره دعاء وکړی اودنيکيانو ايصال ثواب اهل قبوروته وکړی، دانه چی پخپله دغه قبرونو والاوو ته ددعاء دپاره ووايي چی زمادپاره دعاء وکړه، ياهغوی ته ووايي چی زما فلانی کار وکی داثابت نه دی. نهايتی داچی دباری تعالیٰ څخه دي دهغوی په واسطه سره دعاء وکړی مثلاً داچی يا الله په برکت دفلانی بزرګ صاحب قبر زما حاجت پوره کړی اودعاء می قبوله کړی وغيره. فقط

دفاتحی اودزيارت اطلاع مړی ته کيږی اوکه نه؟ سوال: (۳۱۵۸\۱) کله چی دمړی خپلوان فاتحه ورکوی، نومړی ته پته لګيږی اوکه نه؟

سوال: (۳۱۳۶\۲) کله چی دمړی عزيزان قبرستان ته ولاړسی، اوفاتحه وايي نوهغه ته معلومات کيږی اوکه نه؟

سوال: (۳۱۳۷\۳) که چيری دمړی دطرف څخه قربانی ياحج وسی نوهغه ته دامعلومات کيږی چی زما فلانی عزير داکار کړی دی؟

جواب: ۱\ : که ورته معلومات وسی نوڅه عجيبه نه ده ([1]).

۲\ : داسی هم دبعضو رواياتو څخه معلوميږی ([2]).

([3]). مشکوٰة باب ثواب التسبيح والتحميد فصل ثانی ص ۲۰۱. ظفير

([1]). وانما الکلام فی وصول ثواب غيره اليه والموصل للثواب الی الميت هو الله تعالی سبحانه لان الميت لا يسمع بنفسه والقرب والبعد سواء (شرح فقه اکبر ص ۱۵۹). ظفير

([2]). وفی شرح اللباب لملا علی القاریؒ ثم من اداب الزيارة ماقالوا من انه ياتی الزائر من قبل رجلی المتوفی لا من قبل راسه لانه اتعب لبصر الميت (ردالمحتار باب صلاة الجنائز مطلب فی زيارة القبور ج۱ ص ۸۴۳ ، ط. س. ج۲ ص ۲۴۲). ظفير

۳: داسی په بعضو روایاتوکی واردده چی مړی ته دامعلومیږی، یعنی ملائکی ورته وایی.

دعذاب څخه دخلاصیدلو طریقه څه ده؟ سوال: (۳۱۵۹) که چیری مړی په عذاب کی مبتلا وی نو دهغه څخه دنجات دپاره عزیزانو لره څه کول په کاردی؟

جواب: په قرآن کریم اوکلمی طیبه اوصدقی اوخیرات سره دي ثواب وروړسوی همدامړی ته څه نفع رسوی. (۱) فقط

دمړی دپاره دعاء په کم کم وخت کی درسته ده؟ سوال: (۳۱۶۰) دلته دډیری مودی څخه دارواج دی چی دکفن کولو څخه وروسته مړی په جنازه کی کښیږدی خلگ راجمع سی، اوپه اهتمام سره فاتحه وایی، بیا دجنازی دلمانځه دفراغت څخه وروسته اودجنازی دپورته کولو څخه مخکی ټول خلگ انتظار کړی اودامام سره فاتحه وایی بیا علاوه دهغه دعاء څخه کمه چی ددفن څخه دفارغیدلو څخه وروسته متصل غوښتل کیږی دغه وخت هم خلگ انتظار سی اوفاتحه کیږی، اوکله چی په واپسی کی دقبرستان دروازی ته ورسیږی (نودعاء غواړی) په بعضو ځایونوکی داسی هم کیږی چی کله مړی دغسل دپاره کښې ښوول سی نوهغه وخت هم راجمع سی اوفاتحه وایی، اودقبرستان په دروازه کی دفاتحی ویلو څخه وروسته پرکور باندی هم دفاتحی رواج په ځای راوړی، یعنی په اولو درو موقعوکی دفاتحی ویلو عام رواج دی اوپه وروستنیو دوو موقعو کی دفاتحی عام رواج نه دی، یعنی یوځای سته یوځای نسته، لیکن اوس یوعالم تشریف راوړی چی دهغوی څخه پوښتنه وسوه نوهغوی دافرمایی چی په دی مختلفو اوقاتوکی په دی کیفیت سره فاتحه ویل بدعت اوخلاف سنت دی بالخصوص کله چی نه کونکی دملامتیا قابل هم گڼی اودلیل دا ورکوی چی دعلامه شامی وغیره دتصریح مطابق چی دجنازی لمونځ پخپله دمړی دپاره دعاء ده، لکه څنگه چی په ردالمحتار جلد اول صفحه ۲۴۱، کی لیکلی دی، فقدصرحوا عن اخرهم بان صلاة الجنازة هی الدعاء للمیت اذ هوالمقصود منها انتهٰی، اوفاضل اجل علامه ملاعلی قاری مکی حنفی رحمه الله په مرقاة شرح مرقات باب الجنائز کی دمالك بن هبیره ترحدیث لاندی تحریر فرمایی، ولا یدعی للمیت بعد صلٰوة الجنازة لانه یشبه الزیادة فی صلاة الجنازة، اوپه بعضو کتابونو کی یی دمحیط څخه نقل کړیدی، لا یقوم الرجل بالدعاء بعد صلٰوة الجنازه، اودکبیری څخه منقول دی: فی السراجیة اذا فرغ من الصلٰوة لا یقوم بالدعاء، اوداسی وایی چی ددفن څخه وروسته

---

(۱). وفی البحر من صام اوصلی اوتصدق وجعل ثوابه لغیره من الاموات والاحیاء جاز ویصل ثوابها الیهم عند اهل السنة والجماعة الخ (ردالمحتار باب صلاة الجنائز مطلب فی القرآئت للمیت ج۱ ص ۸۴۴ ط. س. ج۲ ص۲۴۳). ظ

متصل پرقبر باندی دعاء غوښتل داحادیثو مبارکو په کتابونو کی دجناب نبی کریم ﷺ څخه ثابت دی او دباقی مروجه دعاګانو ثبوت داحادیثو مبارکو او دفقهی شریفی په کتابونو اودمحققینو عالمانو داقوالو څخه ثابت نه دی نوارشاد دي وسی چی ددغه عالم صاحب دافرمایل صحیح دی اوکه نه؟ اودالله ﷻ او درسول الله مبارک ﷺ دحکم موافق دمړی دمرګ دوخت څخه واخله ددفن کولو څخه وروسته کورته تر راتللو پوری په جمع کیدلو سره په کموکمو موقعوکی په شرع شریفه کی ددعاء دغوښتلو ثبوت سته، آیا داده چی هرسړی دجنازی دلمانځه څخه علاوه بغیر دالتزام دمالم یلزم اوبغیر داهتمام او دجمع کیدلو دفکر څخه په خپلی خوښی سره چی کله وغواړی دمړی دپاره دي دعاءِ خیر وکړی؟

جواب: ددغه عالم صاحب قول صحیح دی اودقواعدو اودنصوصو موافق دی اودفقهاؤ تصریحات دهغه دقول مؤید دی، دجنازی لمونځ پخپله دمړی دپاره دعاء ده ددی څخه ماسواپه بله کمه موقعه کی دذکر سوی فاتحی علی وجه الاجتماع ثبوت نسته، په مسند احمد ج۴ ص ۳۵۲ کی دعبدالله بن اوفی رضی الله عنه څخه مروی دی، ثم یکبر علیها اربعًا ثم قام بعد الرابعة قدر مابین التکبیرتین یدعو ثم قال کان رسول الله ﷺ یصنع فی الجنازة هکذا. اوپه فتح الباری ج۱۱ ص ۱۲۲ کی دی، وفی حدیث ابن مسعود رضی الله عنه رایت رسول الله ﷺ فی قبر عبد الله ذی البجادین، الحدیث، وفیه لما فرغ من دفنه استقبل القبلة رافعًا یدیه . اخرجه ابوعوانه فی صحیحه. فقط

ایصال ثواب ثابت دی خوورځ مقرر کول درسم په طور سره درست نه دی: سوال: (۳۱۲۱)

مړوته دایصال ثواب په نیت سره څه خیرات کول، اودقران پاك تلاوت بخښل، په قرآن کریم اوپه حدیث مبارك کی څه حکم وارد دی که چیری څوك مړوته دایصال ثواب په غرض خیرات وکړی اودقرآن پاك تلاوت وکړی نوآیاواقعی دهغه ثواب مړوته په رسیدلو سره دعذاب تخفیف یادرجات عالیه حاصلیدل دقرآن کریم اودحدیث شریف څخه ثابت دی؟ دورځ په مقررولو سره فاتحه خوانی، سه ماهی، شش ماهی وغیره عرس کول دبزرګانو دقبرونو څخه استمداد کول اوپه مننه اونذر مراد غوښتل دهغوی څخه آیا درست دی، اوآیا مړی په عالم کی څه تصرف کولی سی؟

جواب: مړوته دصدقاتو او دقرآن کریم ثواب رسیدل اومړوته دژوندو په دعاء اواستغفار سره نفع رسیدل دقرانی نصوصو اواحادیثو څخه ثابت دی، کما فصله فی کتب الفقه. انکار ددی څخه جهل اومعصیت اوخرق اجماع [1] ده. البته دایصال ثواب دپاره په شریعت کی

[1]. ویقراء یٰس وفی الحدیث من قرا الاخلاص احد عشر مرة ثم وهب اجرها للاموات اعطی من الاجر بعدد =

کمه ورځ مقرره نه ده، لهذا لسمه څلويښتمه، ششماهي، کليزه اوعرس مروجه فاتحه خواني داټول رسمونه دشريعت څخه خلاف دي اوبدعت دي اودقبرونو څخه استمداد اومننه اومراد غوښتل ټول ناجائز دي، دالله ﷻ څخه ماسوا دهيڅا هيڅ تصرف اواختيار نسته.

دايت کريمه، ليس للانسان الاماسعٰى، **صحيح مفهوم اوايصال ثواب: سوال:** (٣١٢٢) آيات **کريمه:** ليس للانسان الاماسعٰى، وقدخلت لها ماکسبت ولکم ماکسبتم، من عمل صالحًا فلنفسه ومن اساء فعليها، آيا ددې آيتونو څخه مړوته دايصال ثواب کولو باطلوالي ثابتيدلی سي اوکه نه؟

جواب: په شرح فقه اکبر کې يې ددې اعتراض (په باره کې دآيت کريمه ليس للانسان الا ما سعٰى) نقل کولو څخه وروسته داجواب ورکړی دی چې ددې آيت کريمه څخه ايصال ثواب ثابتيږي ځکه چې کله يې دا وفرمايل چې دهر انسان دپاره هغه دی دکم چې هغه سعي وکړه، نوثواب رسولو والا سعي کوی مړوته دنيکو عملونو په ثواب رسولوکې، ددې وجه څخه هغه سعي به دهغه فضول نه ځی دآيت په موجب، اوچاته چې هغه ثواب ورسوی هغه به ورته ورسيږي ([1]). انتهٰى

اودا جواب هم ورکول سويدی چې دماسعٰى څخه سعي ايمانی مراد ده، يعنی چاچې سعي ايمانی حاصله کړه، يعنی ايمان يې راوړی اوومومن وفات سو، نوهم هغه ته دنورو (خلګو) په ثواب رسولو سره ثواب رسيدی سی، نه داچې کافر ته، اوکله چې مړوته ثواب رسيدل دصحيح احاديثو څخه ثابت سو، نوبيا دداسی بی بنياده شبهاتو ګنجائش نسته، ځکه چې دقرآن کريم په معنٰی باندی حضور ﷺ ښه پوهيدی، اوداهم جواب ورکول کيدی سی چې د، الانسان، څخه مراد کافر دی يعنی کافرته ثواب نه رسيږي. فقط

په قبرباندی قرآن کريم ويل څنګه دی؟سوال: (٣١٢٣) پرقبرباندی دقرآن کريم ويل څنګه دی؟

= الاموات (درمختار) قوله: (ويقرأ يس) لما ورد: من دخل المقابر فقرأ سورة يس خفف الله عنهم يومئذ، وكان له بعدد من فيها حسنات ؒ صرح علماؤنا في باب الحج عن الغير بأن للانسان أن يجعل ثواب عمله لغيره صلاة أو صوما أو صدقة أو غيرها، كذا في الهداية الخ (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ٨٤۴ ، ط. س. ج٢ ص ٢۴٢). ظفير

([1]). اختلف في العبادات البدنية كالصوم والصلاة وقراءة القرآن والذكر فذهب ابوحنيفة واحمد وجمهور السلف رحمهم الله الى وصولها ؒ واستدلاله بقوله سبحانه: وان ليس للانسان الا ما سعٰى مدفوع بانه لم ينف انتفاع الرجل بسعي غيره وانما نفى ملكه بغير سعيه وبين الامرين فرق بين فاخبر الله تعالى انه لا يملك الا سعيه واما سعي غيره فهو ملك لسعيه فان شاء ان يبذله لغير وان شاء يبقه لنفسه وهو سبحانه لم يقل لا ينتفع الا بما سعى ؒ (شرح فقه اكبر ص ١٢٠. ظفير

جواب: مړی ته دایصال ثواب دپاره په قبرباندی قرآن کریم ویل اومړی ته یې ثواب رسول درست دی. کذا فی الشامی (۱). فقط

دمړی په کورکې په همدغه ورځ باندې ددفن کونکو ډوډې خوړل څنګه دي؟ سوال: (۳۱۲۴) یوسړی وفات سو، دهغه چی کم دفن کونکی دی په همدغه ورځ دهغه په کورکی ډوډی خوړلی سی اوکه نه؟

جواب: دمړی دکوروالاؤ دپاره چی دخپلوانو دطرفه کمه ډوډی راسی دهغه خوړل اهل میت لره درست دی (ددفن کونکو خلګو اهل میت لره پرډوډې پخولو باندی مجبوره کول اودهغه خوړل مکروه دی (۲). ظفیر)

ټولو مسلمانانو ته ایصال ثواب درست دی: سوال: (۳۱۲۵) زید چی تلاوت وکی نودهغه ثواب په توسط دحضور ﷺ اوازواج مطهراتو رضی الله عنهن اوددین ټولو بزرګانو ته دبخښلو څخه وروسته دخپل خاندان ټولو مړوته اودټولو مومنانو سړو اومومنانو ښځو روح ته یې بخښی، نوداسی کول په کاردی اوکه نه؟ اودایصال ثواب ښه طریقه څه ده؟

جواب: داطریقه دایصال ثواب څنګه چی زیدکوی ښه ده، په دی کی څه حرج نسته اوزید ته به هم ثواب ورکول کیږی (۳). فقط

چي دري واره (قل هوالله) ووايي اووي بخښي نوايا دختم قرآن کريم ثواب به ورکول کيږي؟

سوال: (۳۱۲۶) یومولوی صاحب په وعظ کی وفرمایل چی که چیری څوك یو وار سورة فاتحه اودری واره سورة اخلاص ووایی اوټولو مومنانو ته یې ثواب وبخښی نوهریوه ته به ځانته دیوه قرآن مجید ثواب رسیږی، داخبره صحیح ده اوکه نه؟

جواب: په دی کی دفقهاؤ دوه قوله دی یوداچی هریومړی ته پوره پوره ثواب رسیږی اوپه یوروایت کی دادی چی په تقسیمیدلو سره رسیږی اودا دوهم قول یې دقیاس سره موافق

---

(۱). وبزيارة القبور الخ يقول السلام عليكم الخ وقرا يٰس (درمختار) لما ورد من دخل المقابر فقرا سورة يٰس خفف الله عنهم يومئذ الخ (ردالمحتار باب صلوٰة الجنائز مطلب فی زیارة القبور ج۱ ص ۸۴۳ ، ط. س. ج۲ ص ۲۴۲). ظفف

(۲). وترتيبهم فی الصبر وباتخاذ طعام لهم (درمختار) قال فی الفتح ويستحب لجيران اهل الميت والاقرباء الاباعد تهيئة طعام لهم يشبعهم يومهم وليلتهم لقوله ﷺ اصنعوا لال جعفر طعاما فقدجاءهم مايشغلهم حسنه الترمذی وصححه الحاكم ولانه بر معروف الخ وقال ايضا وقال يكره اتخاذ الضيافة من الطعام من اهل الميت لانه شرع فی السرور لافی الشرور وهی بدعة مستقبحة الخ (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۲۱۸ ، ط. س. ج۲ ص ۲۴۰). ظفير

(۳). ويقرا من القرآن وماتيسر له من الفاتحة الخ ثم يقول اللهم اوصل ثواب ماقرأناه الی فلان اواليهم الخ الافضل لمن يتصدق نفلا ان ينوی لجميع المؤمنين والمؤمنات لانها تصل اليهم ولاينقص من اجره شيئ (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ، مطلب فی زيارة القبور ج۱ ص ۸۴۴ ، ط. س. ج۲ ص ۲۴۲). ظفير

لیکلی دی اودباری تعالی دفضل څخه بعیده نه ده چی هریوه ته پوره پوره ثواب ورسیږی (١)، اوداپه حدیث شریف کی راغلی دی چی د، قل هو الله، په یو وار ویلو سره ددریمی حصی قرآن کریم ثواب (٢) حاصلیږی. فقط

پرکفن باندی کلمه شریفه لیکل بی ادبی ده: سوال: (٣١٢٧) دمړی پرکفن باندی کلمه شریفه لیکل څنګه دی؟

جواب: دکلمی شریفی په لیکلو کی بی ادبی ده اوپه ګندګی کی یی ککړول دی، ددغه وجه څخه محققینو ددی څخه منعه کړیده (٣).

چی قبرستان ته ولاړسی څه کول پکاردی؟ سوال: (٣١٢٨) چی قبرستان ته ولاړسی نوڅه ویل په کاردی؟ اوددرود شریف ویل په کاردی اوکه نه؟ ځکه چی دبعضو خلګو خیال دی چی درود شریف صرف پرحضور ﷺ باندی مخصوص دی؟

جواب: درود شریف هم ویلی سی اودقبرونو دزیارت مشروع طریقه داده چی ووایی، السلام علیکم یا اهل القبور انتم لنا سلف وانا انشآء الله بکم لاحقون یغفر الله لنا ولکم، ددی څخه وروسته که چیری قل هوالله وغیره ووایی اوثواب یی ورسوی نوداهم ښه (٤) ده. فقط

دایصال ثواب دپاره په ژبی سره څه ویل په کاردی؟ سوال: (٣١٢٩) دثواب رسولو دپاره که څه هم دنیت کول کافی دی لیکن په ژبی سره دغه وخت څه ویل پکاردی؟

جواب: دادي وویل سی چی یا الله ددی عمل ثواب فلانی ته ورسوی. (٥) فقط

---

(١). والافضل لمن یتصدق نفلا ان ینوی لجمیع المومنین والمومنات لانها تصل الیهم ولاینقص من اجره شیئ (ردالمحتار صلاة الجنائز مطلب فی القرآئة للمیت ج ١ ص ٨۴۴ ، ط. س. ج٢ ص ٢۴٣) سئل ابن حجر المکی عما لوقرا لاهل المقبرة الفاتحة هل یقسم الثواب بینهم اویصل لکل منهم ثواب ذالك کاملا فاجاب بانه افتٰی جمع بالثانی وهو اللائق بسعة الفضل (ایضا ج١ ص ٨۴۵ ، ط. س. ج٢ ص ٢۴٣). ظفیر

(٢). وعن ابن عباس وانس بن مالك قالا قال رسول الله ﷺ : اذا زلزلت تعدل نصف القرآن وقل هو الله احد تعدل ثلث القرآن وقل یاایها الکافرون تعدل ربع القرآن رواه الترمذی (مشکوٰة کتاب فضائل القرآن ص ١٨٨). ظفیر

(٣). وفی فتاوٰی المحقق ابن حجر المکی الشافعی سئل عن کتابة العهد علی الکفن وهو لااله الا الله الخ والقیاس المذکور ممنوع لان القصد ثم التمیز وهناك التبرك الخ فلایجوز تعریضها للنجاسة (ردالمحتار مطلب فیما یکتب علی کفن المیت ج١ ص ٧۴٧ ، ط. س. ج٢ ص ٢۴٢). ظفیر

(۴). قال في الفتح: والسنة زیارتها قائما، والدعاء عندها قائما، کما کان یفعله (ص) في الخروج إلی البقیع ویقول: السلام علیکم الخ. وفي شرح اللباب ویقرأ من القرآن ما تیسر له من الفاتحة وأول البقرة إلی المفلحون وآیة الکرسي وآمن الرسول وسورة یٰس وتبارك الملك وسورة التکاثر والاخلاص اثني عشر مرة. أو عشرا أو سبعا أو ثلاثا ثم یقول: اللهم أوصل ثواب ما قرأناه إلی فلان أو إلیهم (ردالمحتار باب صلوٰة الجنائز مطلب فی زیارة القبور ج١ ص ٨۴٣ – ٨۴۴ ، ط. س. ج٢ ص ٢۴٢). ظفیر

(۵). ویقرء من القرآن ماتیسر من الفاتحة الخ ثم یقول اللهم اوصل ثواب ماقرأناه الی فلان اوالیهم (ردالمحتار باب =

که په ژوندکی کلمه شریفه اوقرآن کریم ووایی اودخپل ځان دپاره یی وساتی نوایادمرګ څخه وروسته به ورته ثواب ورکول کیږی: **سوال**: (٣١٧٠) که چیری یو سړی دخپل ځان دپاره سوا لك (١٢٥٠٠٠) کلمه شریفه اودیو قرآن مجید ثواب په خپل ژوند کی دخپل مغفرت دپاره وساتی نودمرګ څخه وروسته به ورته هغه ثواب رسیږی اوکه نه؟

جواب: ولی نه. (ضروربه ورکول کیږی (١)

ثواب رسونکی ته هم ثواب ورکول کیږی: **سوال**: (٣١٧١) ثواب رسونکی ته هم څه ثواب یا نیکی ورکول کیږی اوکه نه؟

جواب: ثواب ور کول کیږی. (٢) فقط

قبرته سجده کول حرام دی: **سوال**: (٣١٧٢) زید دشریعت متبع دی لیکن بکر یوه ورځ په خپلو سترګو ولیدی چی زید دبزرګ مزارته ولاړی اوپر قبر باندی یی دپښو طرف ته تندی ایښی وو اوڅه ساعت وروسته یی سر لوړکی اوراسته طرف ته ودریدی اوفاتحه یی وویله، دزید دافعل جائزدی اوکه نه؟

جواب: دزید دافعل بیشکه ناجائز اوحرام دی اودعام وخاص هیچا دپاره درست نه دی. (٣)

دهندوانو بچی چی په کم ځای کی دفن وی هلته په رسیدلو سره څه ویل درست نه دی:

سوال: (٣١٧٣\١) په کم ځای کی چی صرف دهندوانو بچی پټ وی، که چیری هلته څوك مسلمان ولاړ سی نوڅه به وایی اوکه نه خاموش به اوسی؟

دهندوانو بچیان جنتیان دی که دوږخیان؟ **سوال**: (٣١٧٤\٢) دهندوانو دغه بچی جنتیان دی اوکه دوږخیان؟

جواب: ١\، ٢: دهندوانو کم نابالغه بچی چی مړه سی هغوی جنتیان دی، (٤) او دهندوانو

= الجنائز مطلب زيارة القبور ج١ ص ٨٤٤ ، ط. س. ج٢ ص ٢٤٢). ظفير

(١). وفي البحر: من صام أو صلى أو تصدق وجعل ثوابه لغيره من الاموات والاحياء جاز. ويصل ثوابها إليهم عند أهل السنة والجماعة، كذا في البدائع، ثم قال: وبهذا علم أنه لا فرق بين أن يكون المجعول له ميتا أو حيا. والظاهر أنه لا فرق بين أن ينوي به عند الفعل للغير أو يفعله لنفسه بعد ذلك يجعل ثوابه لغيره (ردالمحتار باب الجنائز مطلب فى القرآئت للميت ج١ ص ٨٤٤ ، ط. س. ج٢ ص ٢٤٣). ظفير

(٢). وفى الحديث من قراء الاخلاص احد عشر مرة ثم وهب اجرها للاموات اعطى من الاجر بعدد الاموات (الدر المختار على هامش ردالمحتار باب صلاة الجنائز مطلب فى القرآئت للميت ج١ ص ٨٤٤ ، ط. س. ج٢ ص ٢٤٢). ظفير

(٣).وكذا) ما يفعلونه من قبيل (الارض بين يدي العلماء) والعظماء فحرام. والفاعل والراضي به آثمان لانه يشبه عبادة الوثن. وهل يكفران؟ على وجه العبادة والتعظيم كفر، وإن على وجه التحية لا. وصار آثما مرتكبا للكبيرة. وفي الملتقط: التواضع لغير الله حرام (درمختار) وقال شمس الائمة السرخسى ان كان السجود لغير الله تعالى على وجه التعظيم كفرآه. قال القهستانى وفى الظهيريه يكفر بالسجدة مطلقا (ردالمحتار كتاب الحظر والاباحة فصل فى الاستبراء ج٥ ص ٢٤٢ ، ط. س. ج٢ ص ٣٨٣). ظفير [باقی]

په قبرستان کی چیری چی صرف ماشومان ښخ وی دڅه ویلو ضرورت نسته ([1]). فقط

دشپې په وخت کی دقبرونو زیارت جائزدي اوکه نه: **سوال:** (۳۱۷۵) دشپې په وخت کی دقبرونو زیارت کول یعنی دمړو دپاره څه ویل او وربخښنل جائزدی اوکه نه؟

جواب: جائز دی لاطلاق قوله ﷺ الا فزوروها، الحدیث ([2]) فقط

دزیارت کونکو اطلاع مړی ته: **سوال:** (۳۱۷٦) دفقهی په اکثرو معتبرو کتابونو مثلا شامی، طحطاوی علی مراقی الفلاح، فتح القدیر کی دمحمد ابن واسع فیصله یاقول په داشان درج دی، فقد قال محمد بن واسع الموتٰی یعلمون بزوارهم یوم الجمعة ویومًا قبله ویوما بعد، شامی باب زیارت القبور وهکذا فی الطحطاوی علی المراقی الفلاح، وشرح الصدور للعلامة السیوطی وفتح القدیر، لیکن دعلامه شامی څخه علاوه په باقی کتابونو کی لفظ دبلغنی دی کم چی پردې دلالت کوی چی محمدبن واسع ته دبل چاڅخه داقول رسیدلی دی اوپه شامی کی لفظ دبلغنی نسته، کم چی دلالت کوی چی دافیصله یاحکم پخپله دمحمد بن واسع دی، نودشامی عبارت به معتبر ګڼل کیږی اوکه نه دنورو کتابونو؟ ایا دافیصله درسته ده؟

جواب: دشامی دعبارت دامطلب اخیستل په کاردی، فقد قال محمد بن ([3]) واسع ناقلا عن السلف الخ، نوپه دی صورة کی به دشامی دعبارت اودنورو کتابونو ترمینځه به څه تعارض پاته نه سی چی دهغه په وجهی سره دچا تغلیط وسی بلکی په دواړو کی تطبیق وسو، اوښکاره همداده چی محمد بن واسع داقول دسلفو څخه نقل فرمایی، اودخپله ځانه څخه نه وایی بلکی دبلغنی لفظ پرخپل حال ساتل په کاردی، اوپه اولنی عبارت کی تاویل کول په کار دی. فقط

په صاحب زکوٰة باندی دثواب په نیت سره ډوډی خوړل څنګه دی؟ **سوال:** (۳۱۷۷) یوعالم اوحافظ صاحبِ زکوٰة دی که په هغه باندی دبزرګ ګڼلو په وجه ډوډی وخوړل سی او دهغه ثواب نبی کریم ﷺ اوخلفاءِ راشدینو ته اودخپلو احبابو روحانو ته رسول درست دی اوکه نه؟ اوثواب ورته رسیږی اوکه نه؟

([4]). وتوقف الامام الاعظم فی سوال اطفال الکفرة ودخولهم الجنة وغیره حکم بذالك فیکونون خدم اهل الجنة (شرح فقه اکبر ص ۱۲۱). ظفیر

([1]). صرف دمسلمانانو په قبرستان کی دویلو حکم دی. ظفیر

([2]). وګوری مشکوٰة باب زیارت القبور فصل اول ص ۱۵۴، ردالمحتار ط. س. ج۲ ص ۲۴۲. ظفیر

([3]). په سوال کی یې چی کم عبارت نقل کړی دی په جواب کی هم دهغه حواله ده. ددی دپاره وګوری ردالمحتار باب صلاة الجنائز مطلب فی زیارة القبور ج۱ ص ۸۴۳. ظفیر

جواب: په فقیرانوباندی په خوړلوکی زیات ثواب دی که چیری داخلاص په نیت سره وی.

دقبر چار چاپیره پخول: **سوال**: (۳۱۷۸\۱) لحد خام ساتل اوباقی چار چاپیره قبر پوخ جوړول جائزدی اوکه نه؟

دمزار په خواکی دجومات جوړول څنګه دی؟ سوال: (۳۱۷۹\۲) دمزار په خواکی جومات جوړول او دفیض حاصلوونکی دپاره دحجری تیارول څنګه دی؟

دبزرګانو قبرونه ولی پاخه جوړیږی؟ سوال: (۳۱۸۰ \۳) دمتقدمینو اودینی بزرګانو کمی مقبری چی په عربو اوهندوستان وغیره کی موجودی دی، علماؤ ددی پخول څنګه جائز کړی دی؟

جواب: ۱\: وعن جابر ﷛ قال: نهی رسول الله ﷺ ان یجصص القبور وان یکتب علیها وان توطأ، رواه الترمذی (۱) وفی الدر المختار لا الاجر المطبوخ الخ (۲). ددی حدیث شریف اودفقهی دکتابونو دعبارت څخه معلومه سوه چی دهیڅ یومړی قبر پخول درست نه دی اودقبر تعویذ خام پریښوول اوچار چاپیره یی پخول هم درست نه دی. فقط

۲\: دمزارسره نژدی دجومات په موجودوالی اودحجرو په موجودوالی کی څه حرج نسته چی لمونځ ګذاروته مخامخ قبرنه وی نوپه قبرستان کی په لمونځ کولوکی څه حرج نسته.

۳\: شرعی حکم دحدیث مذکور نمبر ۱، اودفقهی روایت مذکور نمبر ۱ څخه واضح سو اوعلامه شامی دبدائع څخه نقل فرمایلی دی، قوله المطبوخ صفة کاشفة قال فی البدائع لانه یستعمل للزینة ولا حاجة للمیت الیها ولانه مما مسته النار فیکره ان یجعل علی المیت تفاولاً (۳)، دبدائع ددی روایت څخه داخبره په ښه شان سره ثابته سوه چی پخه خښته پرقبر باندی ایښوول په دوو وجهو سره مکروه دی یوداچی مړی ته دزینت او دآراسته والی ضرورت نسته، دوهمه داچی هغه په اور کی پخه سویده، تفاولا مړی ته نژدی داسی شی ایښوول نه دی په کار، کم چی په اور کی پوخ سوی وی اوددین بزرګانو داپخول نه دی خوښ کړی که چیری یوبل سړی دیو بزرګ قبر پوخ کړی وی نوپه دی کی ددغه بزرګ پرذمه هیڅ څه مؤاخذه نسته.

دکلام مجید اودتفسیر دکتابونو په هدیه کولو سره دثواب رسول: **سوال**: (۳۱۸۱) هنده کونډه ښځه دخپل وفات سوی خاوندروح ته ثواب رسول غواړی اوهنده پخپله مالکه اومختاره ده، هیڅ هلك وغیره یی نسته، لهذا څه رکم چی جائزوی هغسی به وسی، کلام مجید او

---

(۱). ترمذی باب ماجاء فی کراهیة تجصیص القبور والکتابة علیها . ظفیر

(۲). الدر المختار علی هامش ردالمحتار باب الجنائزج۱ ص ۸۳۷ ، ط. س. ج۲ ص ۲۳۲. ظفیر

(۳). ردالمحتار باب الجنائز مطلب فی دفن المیت ج۱ ص ۸۳۷ ، ط. س. ج۲ ص ۲۳۲. ظفیر

تفسیر اودحدیث شریف کتابونه هدیه کول اویو عالم یاحافظ یاطالب علم ته په ورکولو سره مړوته ثواب بخښل جائزدی اوکه نه؟ اوڅه روپی دجومات په مرمت کی اواسلامی مدرسوکی ورکول اومړوته یی ثواب رسول جائزدی اوکه نه؟ یابغیر دمقرر تاریخ څخه دعالم، حافظ لمونځ ګذار وغیره دعوت کول اوپه هغوی باندی ډوډی خوړل اومړوته یی ثواب بخښل جائزدی؟ یاکمه طریقه چی مناسبه وی په هغه طریقی سره به وسی؟

جواب: دثواب رسولو داطریقه عمده اومستحسنه ده برابره خبره ده که په اسلامی مدرسوکی دمسکینانو طالبانو دامداد دپاره وی، څه نقدی اوکپړه وغیره ورکړی اوکه د حدیث اودتفسیر اودفقهی کتابونه واخلی اوپه مدرسه کی یی وقف کړی ددی دپاره چی طالبان دهغه څخه همیشه فائده اخلی اومړی ته به همیشه ثواب رسیږی، اودقرآن مجید اودکلمی طیبی ویلو ثواب رسول هم ښه دی (١).

<u>که دمړی ددفن کولو څخه مخکی دمقبری څخه تلل غواړی نوایا دمړی دوارثانو څخه اجازه اخیستل ضروری دی؟</u> سوال: (۳۱۸۲) دجنازی دلمانځه کولو څخه وروسته دمړی ددفن کولو څخه مخکی که چیری یو سړی دقبرستان څخه تلل غواړی نودمړی دوارثانو څخه داجازی اخیستلو ضرورت سته اوکه نه؟

جواب: داجازی اخیستلو ضرورت نسته، البته ددفن کولوڅخه مخکی په راتللوکی ددفن کولو څخه وروسته تر راتللو به ثواب کمیږی. (٢) فقط

<u>دقرآن خوانی اودایصال ثواب دپاره ددریمی ورځی قید ضروری نه دی</u>: سوال: (۳۱۸۳) دمړی په دریمه ورځ دقرآن کریم ویل جائز دی اوکه نه؟

جواب: اصل دادی چی که چیری قرآن کریم بغیر دمعاوضی څخه وویل سی اوثواب یی مړی ته ورسول سی نوثواب ورته رسیږی (٣)، لیکن دیوی ورځی اودتاریخ تخصیص دي نه وی، اوکه چیری په هغه طریقه وی څنګه چی اکثره په دی زمانه کی مروجه ده چی په

---

(١). صرح علمائنا الخ بان للانسان ان یجعل ثواب عمله لغیره صلوٰة اوصوما اوصدقة اوغیرها کذافی الهدایة (رد المحتار باب صلاة الجنائز مطلب فی القرآئت للمیت ج١ ص ۸۴۴ ، ط. س. ج٢ ص ٢۴۳). ظفیر

(٢). لما فی ابن ماجه عن ابی هریرهؓ ان رسول الله ﷺ صلی علی جنازة ثم اتی القبر فحثی علیه (ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج١ ص ۸۳۸) وعن أبي هريرة ﷺ قال : قال رسول الله ﷺ : من اتبع جنازة مسلم إيمانا واحتسابا وكان معه حتى يصلي عليها ويفرغ من دفنها فإنه يرجع من الأجر بقيراطين كل قيراط مثل أحد ومن صلى عليها ثم رجع قبل أن تدفن فإنه يرجع بقيراط. متفق عليه (مشکوٰة باب المشی بالجنازة الخ ص ۱۴۴). ظفیر

(٣). وفی شرح اللباب ان یقرا من القرآن ماتیسر له من الفاتحة واول البقرة الی المفلحون وآیة الکرسی وآمن الرسول وسورة یٰس الخ ثم یقول اوصل ثواب ماقراناه الی فلان والیهم (ردالمحتار باب صلاة الجنائز مطلب فی القرآئت للمیت ج١ ص ۸۴۴ ، ط. س. ج٢ ص ٢۴۳). ظفیر

دریمه ورځ په ماشومانو اولویو باندی قرآن کریم وویل سی، اوبیاپه هغوی باندی پیسی وغیره تقسیمولی سی نودا جائزنه دی اوپه دی کی مړی ته ثواب نه رسیږی. (۱) فقط

نهم فصل: متفرقات

دمړی دتعظیم دپاره دریدل څنګه دی؟ سوال: (۳۱۸۴) دمړی دتعظیم دپاره دریدل څنګه دی؟

جواب: دمړی دلیدلو سره دریدل په حدیث شریف کی راغلی دی لهذا په دیکی څه حرج نسته (۲). فقط

په قبر باندی دښائستوالی دپاره ګلونه اچول څنګه دی؟ سوال: (۳۱۸۵) که چیری یو سړی دښائستوالی په طور سره پرقبر باندی ګلونه کښیږدی نوڅه حرج پکښی سته اوکه نه؟

جواب: په قبرباندی ګلونه وغیره اچول نه دی په کار (۳). فقط

که چیری دقرض اداء کول دمړګ څخه خوورځی وروسته وسی نوڅه حکم دی؟ سوال:

(۳۱۸٦) دزید وفات سوی پرذمه باندی قرض باقی پاته سو، دهغه وارثانو څه موده تیریدلو څخه وروسته اداء کی نودادا کولو څخه مخکی دقرض نه اداء کیدلو عذاب په قبر کی وی اوکه نه؟

جواب: که چیری دقرض اداء کولو څخه مخکی عذاب قبرسوی وی نوهغه عذاب دقرض داداء کولو څخه وروسته انشاء الله تعالی مرتفع سو حتّٰی الوسع دمړی په قرض اداء

---

(۱). ویکره اتخاذ الطعام فی الیوم الاول والثالث وبعد الاسبوع الخ واتخاذالدعوة القرآئت القرآن الخ (ردالمحتار باب صلاة الجنازة ج۱ ص ۸۴۲ ، ط. س. ج۲ ص ۲۴۰). ظفیر

(۲). عن عبدالرحمٰن بن ابی لیلی قال کان سهل بن حنیف وقیس بن سعد٭ قاعدین بالقادسیة فمر علیهما بجنازة فقاما، فقیل لهما انها من اهل الذمة. فقال: ان رسول الله ﷺ مرت به جنازة فقام فقیل له انها جنازة یهودی، فقال الیست نفسا متفق علیه (مشکوٰة باب المشی بالجنازة ص ۱۴۷) ددی څخه علاوه نور ډیر حدیثونه ددی مضمون په همدی باب کی راغلی دی دکمو څخه چی معلومیږی چی مخکی ددریدلو حکم وو، بیاهغه حکم منسوخ سو لیکن جواز یې بیاهم باقی پاته وو، اودا دریدل په اصل کی دخالق النفس اودملائکو دتعظیم دپاره دی. والله تعالی اعلم . ظفیر

(۳). په هیسی اېښوولو کی څه نقصان نسته: وضع الورد والریاحین علی القبور حسن وان تصدق بقیمة الورد کان احسن (عالمګیری کتاب الکراهیة باب السادس عشر ج۵ ص ۳۲۳ ، ط. س. ج۴ ص ۳۵۱) ددی څخه معلومه سوه چی ښه داده چی دهغه قیمت دایصال ثواب په نیت سره صدقه سی اوپه دی زمانه کی چونکی دګلونو څادر پرقبر باندی دخپرولو رواج دی اودا دثواب کارګڼل سویدی په دی وجه داچول په بدعاتو کی داخل دی اوددی څخه ځان ساتل ضروری دی. والله اعلم. ظفیر مفتاحی

کولوکی تلوار په کاردی ځکه چی په احادیثو کی دقرض په باره کی سخت عذاب وارد دی (۱). فقط

دیوولي قبرته په ارادي سره تلل ښتکه دي؟ سوال: (۳۱۸۷\۱) دیوبزرگ یاولی یاپیر مزارته په قصد کولو اوسفر کولو سره تلل ښنګه دی؟

دخپلو والدینو مزارته بل ملک ته تلل ښتکه دي؟ سوال: (۳۱۸۹\۲) زوی دخپل مور اوپلار مزارته بل ملك ته تللی سی اوکه نه؟

جواب: \۱: دځه خاص ورځی دتعین ښخه بغیر که چیری کله ولاړسی نو ښه بدیت یی نسته (۲)، داولیاء الله مزاراتو ته تلل دبرکت ښخه خالی نه دی \۲: تللی سی (۳). فقط

دروح کورته دراتللو روایت محقق نه دی: سوال: (۸۱۸۹) شاه عبدالعزیز صاحب محدث دهلویؒ په مفید المفتی کی دروح په باره کی فرمایی چی امام رازی رحمه الله لیکلی دی چی دابوهریرة رضی الله عنه ښخه روایت دی: اذا مات المؤمن دار روحه حول داره شهراً فینظر الی خلفه من ماله کیف یقسم ماله وکیف یؤدی دینه فاذا تم شهراً رد الی حضرته فیدور حول قبره حولاً وینظر روحه من یدعو له ویحزن علیه فاذا تم سنة رفع الی حیث یجمع الخلائق الی یوم ینفخ فی الصور، انتهی، اومولانا عبد الحی صاحبؒ په جواب داستفتاء نمبر ۳۱۷، کی تحریر فرمایی چی ظاهراً داحادیثو مبارکو ښخه داسی معلومیږی چی دقبض ښخه وروسته روح علیین ته ولاړسی، په بزازیه کی روایت دی، فاذا خرجت روحه وضعت علی ذلك المسك والریحان وذهب به الی علیین، اوداخبره چی یوه چهله (ښلوېښتی) په کورکی اویوکال په قبرکی پاته سی بیا علیین ته ځی ثابته نه ده. په دی کی محققو قول کم یودی؟

جواب: په دیکی محقق قول هغه دی کم چی مولانا عبدالحی صاحبؒ لیکلی دی (۴).

که فاسق دجُمعې په ورځ مړ سی نو حساب به ورسره وي او که نه؟ سوال: (۳۱۹۰) که چیری

---

(۱). ان رسول الله ﷺ قال قتل مطل الغنی ظلم متفق علیه (باب مشکوٰة الانظار والافلاس فصل اول) ای تاخریه اداء الدین عن وقته الی وقت ظلم فان المطل منع اداء ما استحق اداءه وهو حرام من المتمکن (مرقاة شرح مشکاة، باب ایضاً ج ۳ ص ۳۳۷). ظفیر

(۲). و (۳). بزیارة القبور ولو للنساء لحدیث کنت نهیتکم عن زیارة القبور الا فزروها ویقول السلام علیکم دار قوم مؤمنین وانا انشاء الله بکم لاحقون ویقرأ یٰس الخ (درمختار) قوله: بزیارة القبور ای لا باس بها بل تندب کما فی البحر الخ وتزار فی کل سبوع کما فی مختارات النوازل، قال فی شرح اللباب المناسك الا ان الافضل یوم الجمعة والسبت والاثنین والخمیس الخ وفیه ویستحب ان یزور شهداء جبل اُحُد الخ قلت استفید منه ندب الزیارة وان بعد محلها الخ (ردالمحتار باب صلاة الجنائز مطلب فی فی زیارة القبور ج ۱ ص ۸۴۳، ط. س. ج ۲ ص ۲۴۲). ظفیر

(۴). اخرج البزاز بسند صحیح عن ابی هریرة رفعه الخ ان المومن تصعد روحه الی السماء فتاتیه ارواح المومنین الخ عن الحسن قال قال رسول الله ﷺ اذامات العبد تلقی روحه المومنین (شرح الصدور ص ۲۰). ظفیر

يو فاسق فاجر دجُمعې په ورځ مړسی نودهغه سره به دمنكر اونکير حساب اودقبر ضغطه كيږی اوكه نه كيږی اودجُمعې دورځی وروسته بيا عود كيږی اوكه نه؟

جواب: په حديث شريف کی دی. مامن مسلم يموت يوم الجمعة اوليلة الجمعة الا وقاه الله فتنة القبر (١)، قال القاری فی شرح المرقاة فتنة القبر ای عذابه وسواله وهو يحتمل الاطلاق والتقييد، الاول هو الاولی بالنسبة الی فضل مولی (٢)، اوددی ځخه وروسته حضرت شارح موصوف رحمه الله ځوروایاته په دی باره کی نقل فرمايلی، اوښکاره داده چی عذاب بيا رانه راځی. اوپه شامی کی نقل سوی دی چی دجُمعې په ورځ عذاب منقطع سی نوبيا نه کيږی (٣). فقط

دمړی روح کورته راځی اوکه نه؟ اوپه خوب کی مړی ښکه راځی: سوال: (٣١٩١) دمړی روح کورته راځی يانه؟ که چيری نه راځی نوپه خوب کی ځنګه راځی په نظرکی؟

جواب: په خوب کی دکم مړی راتلل په نظر ددی مقتضی نه دی چی دده روح دي کورته راځی، بلکی په خوب کی کتل دمړی په سبب دروحانيت دی دکور سره دروح دراتللو هيڅ تعلق نسته، ډير ژوندی خلګ چی په ليری علاقو کی اوسيږی په خوب کی ليدل کيږی نو دخوب قصه جلاده، دښکاره جسمونو اتصال ددی دپاره ضروری نه دی، عالم ارواح دوهم عالم دی. فقط

دبيلمانزه دجنازی لمونځ دي هم وسی هغه دي ځنګول کيږی نه: سوال: (٣١٩٢) په بعضو کليو اوښارونو کی دبيلمانزه جنازه نه کيږی هغه رازوړند کړی اوځنګوی يی نوداعمل په شريعت کی صحيح دی اوکه نه؟

جواب: په حديث شريف کی دی: صلوا علی کل بر وفاجر، (٤) يعنی دجنازی لمونځ وکړی په هر نيك اوبد باندی، نوداعمل ددی خلګو صحيح نه دی چی دبيلمانزه مړی زوړند اوبغير دجنازی دفن کړی، داسی کول حرام دی.

صاحب مزار ته ددعاء درخواست جائزدي اوکه نه؟ سوال: (٣١٩٣١) دحنفی مذهب ترمخه ددين دبزرګانو مزارته تلل اودا عرض ورته کول چی ته مقبول خداوند يی، ته زموږ دپاره دعاء وکړه چی زموږ فلانی مراد پوره سی، داجائز دی اوکه نه؟

دحضرت امام اعظم رحمه الله په نزد د وفات ځخه وروسته د دين بزرګان اوری او که نه؟ سوال:

---

(١). مشکوٰة باب الجمعة عن الترمذی وغيره . ظفير

(٢). مرقات شرح مشکوٰة باب الجمعة ج٢ ص ١١٢. ظفير

(٣). ثم ذکران من لايسئل ثمانية الشهيد الخ والميت يوم الجمعة اوليلتها (ردالمحتار باب الجنائز مطلب ثمانية لايسئلون فی قبورهم ، ط. س. ج٢ ص ١٩٢). ظفير

(٤). شرح فقه اکبر ص ٩١. ظفير

(٣١٩٤\٢) دامام صاحب ﷺ په نزد ددين بزرگان وروسته دوفات څخه دزيارت کونکو خبرى اورى اوکه نه؟

ايا امام صاحب ﷺ يو سړى قبرته دالتجاء کولو څخه منع کړى وو؟ سوال: (٣١٩٥\٣) آيا داصحيح ده چى امام صاحب ﷺ يوسړى وليدى چى ديوقبر والا سره يى عرض معروض کوى، نوهغوى ورته وفرمايل چى ته داسى سړى ته التجاء کوى چى اوريدلى يى هم نسى .

دامام صاحب ﷺ په تائيدکى چى کم آيت ياحديث مبارکين وى هغه دي پيش سي: سوال: (١٣٩٦\٤) که چيرى يو آيت کريمه ياحديث مبارك دامام صاحب ﷺ دقول په تائيد کى وى نوهغه هم تحرير وفرماياست؟

جواب: ١\ څخه تر ٤: دمړو په اوريدلو کى اختلاف دى اودا اختلاف دصحابه کرامو ﷺ دزمانى څخه دى، ډير امامان دسماع موتى قائل دى اودحنفيانو په کتابونو کى بعضى مسائل داسى ذکر سويدى دکمو څخه چى عدم سماع موتٰى معلوميږى، ليکن دحضرت امام صاحب ﷺ څخه په دى باره کى هيڅ څه تصريح نه نقل کوى اواستدلال دعدم سماع موتٰى دايت کريمه، انك لاتسمع الموتٰى، وغيره څخه کوى اودمجوزينو استدلال دحديث شريف، ما انتم باسمع منهم الخ، اودحديث سماع قرع نعال څخه دى او دذکر سوى آيت کريمه داجواب ورکوى چى نفى دسماع قبول ده، غرض داچى دامسئله مختلف فيه ([1]) ده، اوقول فيصل کول په دى کى گران دى، نوعواموته په دى کى سکوت مناسب دى، کله چى علماء ته په دى کى هم ترد ددى اودلائل ددواړو فريقينو موجود دى اوکله چى دمړو په اوريدلو کى اختلاف سو، نوپه دى کى هم اختلاف سو چى دبزرگان دين په مزاراتو باندى په داشان دعاء کول چى الله ﷻ ته سوال وکړه چى زما فلانى حاجت پوره کى دابه هم مختلف فيه وى، البته احوط دادى چى په دى طريقى سره دعاء وکړى چى ياالله! دخپل دى نيك بنده په برکت سره زما دعاء قبوله کړى اوزما حاجت پوره کړى ([2]).

دفرشتو په باره کى غلطه عقيده: سوال: (٣١٩٧) يوسړى دسکتى په حالت کى وو، عزرائيل ﷺ دهغه روح قبض کى اودايى وى وړى په دوزخ کى يى واچوى، دهغه څخه

([1]). حواله يې مخکې تيره سويده . ظفير

([2]). وکره قوله بحق رسلك وانبيائك واوليائك اوبحق البيت لانه لاحق للخالق على الخالق تعالى (درمختار) قوله کره الخ هذا لم يخالف فيه ابو يوسف ﷺ بخلاف مسئلة المتن السابقة الخ وجاء فى الاثار ما دل على الجواز (رد المحتار کتاب الحظر والاباحة فصل فى البيع ج٥ ص ٣٤٩ ، ط. س. ج٦ ص ٣٩٧). ظفير

وروسته الله ﷻ عزرائيل ﷺ ته وويل چې ستا څخه غلطي وسوه، په همدې نوم باندې يوبل سړى دى دهغه روح قبض کړه اوراېې وړه، هغه پريږده خو پرښتو پرې نه ښووې چې مړى ته پته ولګيده نوهغه چيغې اوسانى شروع کړې، اخر فرشتو دتوشى ډوډى کم چې دجنازى سره اېښوول کيږي په رشوت کې واخيستل اوهغه يې پريښووى، نودفرشتو حکم نه منل اورشوت اخيستل اوداسې غلطي کول ممکن دى؟

جواب: دملائکو کرامو په باره کې وارد دى، لا يعصون الله ما امرهم ويفعلون مايؤمرون (۱). يعنى هغوى په هيڅ کارکې دالله ﷻ دحکم خلاف نه کوى اوهغوى ته چې څه حکم کيږي هم هغه کوى نودهغوى په باره کې داسې اعتقاد غلط اوباطل اودروغ اوافتراء ده، فقط

دمرګ څخه وروسته روح چيرى وى اوپه قبرکې سوال اوجواب: **سوال**: (۳۱۹۸) دمرګ څخه وروسته چې کمه پوښتنه وغيره کيږي نوروح خودمرګ څخه وروسته آسمان ته ولاړسى بيا قبرته راوستل کيږي اوکه نه په بدن کې بند سى؟

جواب: دبدن سره دروح تعلق وى (۲). فقط

دغير انسانانو روحونه: **سوال**: (۳۱۹۹) دانسانانو وغيره څخه ماسوا دباقي حيواناتو روحونه چيرى اوسيږي؟

جواب: په حديث شريف کې راغې چې حيوانات به ديوبل څخه دبدل اخيستلو څخه وروسته فناء سى (۳). فقط

دبوهريانو عقائد اودهغوى په باره کې يوڅو پوښتنې: **سوال**: (۳۲۰۰) دلته يوه ډله ده چې هغوى ته بوهرګان وايې داخلګ داؤدى شيعه ګان دى، په دوى کې يوجماعت داسې تيار سوى دى څوك چې ددى دپاره کوشش کوى چې په ذکر سوى فرقه کې اصلاح وسى، ټولې فرقې دسورة دملا طاهر سيف الدين ماتحت دى څوك چې دآسمان څخه لاندې خداى ګڼل کيږي، نعوذ بالله، دغه اصلاح کوونکى جماعت دذکرسوى خلاف علمِ جهاد لوړ کې، په دى وجه ټولو فرقو دوى دجماعت څخه خارج کړى دى ، ددغه اصلاح خوښې

---

(۱). سورة التحريم : رکوع ۱. ظفير

(۲). واختلاف کرده اند که عذاب قبر بزنده گردانيدن ميت است يا درمقابله داشتن روح باوى يابنوعى ديگر که پروردگار تعالى خواهد وما را بدريافت کنه حقيقت آن راه نه باشد وحق آن است که باحياء است، چنانکه ظاهر احاديث مبارکه دال است برآن الخ (اشعة اللمعات جلد اول ص ۱۳ ، باب اثبات عذاب القبر). ظفير

(۳). قال رسول الله ﷺ لتؤدن الحقوق الى اهلها يوم القيامة حتى يقاد للشاة الجلحاء من الشاة القرناء رواه مسلم (باب الظم ص ۴۳۵) وهذا تشريح بحشر البهائم يوم القيامة واعادتها کما اهل التکليف من الادمين والاطفال الخ واما القصاص من القرناء للجلحاء فليس من قصاص التکليف بل هو قصاص المقابلة الخ (مرقاة ج۴ ص ۷۲۱). ظ

جماعت خیالات مجملاً دادي:
قرآن كريم ته نامكمل ويل اوپه صحابه كرامو رضي الله عنهم باندي تبرا كول سخته ګناه ده، ذكر سوي ملاته ديوانسان دحيثيت څخه زياته مرتبه وركول معصيت دي، داخيال سراسر خطا اوبيهوده دي چي دملا مذكور دبيعت څخه بغير به هيڅوك جنت ته نه داخليږي، غرض داچي په دوي اواهل سنت كي دافرق دي چي دوي په څلورو امامانو كي دهيچا مقلد نه دي، ددي څخه علاوه دموجوده تحريكِ خلافت ډير زيات تائيد كونكي اوسرګرم كاركنان دي، ددغه اصلاح پسند جماعت دلته صرف يو كوردي يوڅو ورځوي وسوي چي په هغوي كي يوه ښځه مړه سوي وه كمه چي پخپله هم دغه ركم روښن خياله وه، قوم چونكي ددوي سره تعلقات ختم كړي دي په دي وجه هيڅوك ددوي مړي ته نه ولاړه، ددي دپاره اهل سنت خلګو داسلامي وروروولي په تقاضا دمړي په تجهيز اوتكفين كي شركت وكي، اوامداد يي ورسره وكي اودجنازي لمونځ يي هم وكي، موږ خلګو دمړي په ولي پسي دجنازي لمونځ وكي څوك چي داصلاح پسند جماعت سر ګروپ دي.
دجنازي دلمانځه وركولو مختصر كيفيت دادي! چي امام كتاب ته په كتلو سره دعاء وويل، بيايي دلمانځه نيت وكي دپنځو تكبيرونو سره، اوڅه ركم چي موږ لمونځ كوي هم هغه ركم يي لمونځ وكي، فرق يي دومره قدر وو چي كتاب يي په لاس كي اخيستي او لمونځ يي وكي په پنځو تكبيرونو سره. عوام اعتراض كوي چي كمو خلګو په دغه امام پسي دجنازي لمونځ وكي نوهغوي داهل سنت څخه خارج سوه. نواوس دلانديني خبرو او پوښتنو جوابونه او معلومات غواړو؟
۱. دمړي په دغه بي كسي كي زموږ فرض څه وو؟
۲. په پورته ذكر سوو عقيدو والاپسي فرض، سنت اودجنازي لمونځ كيدى سي اوكه نه؟
۳. په شيعه پسي فرض لمونځ او دجنازي لمونځ كيدى سي اوكه نه؟
۴. په صورة دجواز كي دلعن اوطعن كونكي دپاره څه حكم دي؟
۵. په صورة دعدم جواز كي لمونځ كونكي كافران ياګنهګار سوه؟
جواب: داهل سنت والجماعت په نزد دجنازي دلمونځ دپاره هم هغه ټول شرائط دي كم چي دنورو لمونځونو دپاره دي ماسواء دقرآئت اودركوع اوسجدي وغيره څخه، كم چي دفقهي په كتابونو كي ذكرسوي دي اوكم امور چي نور لمونځونه فاسدوي، هم هغه دجنازي لمونځ هم فاسدوي لكه څنګه چي په شامي كي دي، وفي البحر ويفسدها ما

يفسد الصلوٰة الا المحاذات الخ (١)، نو كتاب په لاس كى ساتل اوهغه ته په كتلو سره دجنازى لمونځ وركول لمونځ ماتوى، لهذا دغه لمونځ ونه سو، باقى داصلاح پسند جماعت كم خيالات اوعقائد چى په سوال كى ليكلى دى داڅومره چى دى صحيح دى او اهل سنت والجماعت ته نژدى دى، ماسوا ددى څخه چى دڅلورو امامانو دتقليد جلا اوسيدل هم يو دازادى اسباب دى اوعدم تقليد اكثره داهل سنت والجماعت مخالفت طرف ته مفضى كيږى، په هرحال څومره څومره اصلاح چى كيدى سى په هغه كى كوشش كول مناسب دى اوټول مدارج داسلام په حاصلولو سره اهل سنت والجماعت كيدل پكار دى (٢)، اواهل سنت والجماعت چى دمړى په تجهيز اوتكفين كى اعانت وكى نوداشرعًا ممنوع نه دى، بلكى په ذكر سوى حالت كى ضرورى وو، اودداسى بى كسى په حالت كى پراهل سنت والجماعت مسلمانانو باندى هم دالازم وه چى هغوى ددغه مړى تجهيز او تكفين وكړى اودهغه هرقسم امداد وكړى، البته دلمانځه امام داسى سړى جوړول چاچى په ذكر سوى طريقه باندى لمونځ وركى كمه چى شرعًا جائزنه وه، داجائزنه وو، اوكله چى ددغه ډلى سړى امام سوى وو، نوهغه لره داهل سنت والجماعت په طريقه باندى لمونځ كول په كار وو، كنى اهل سنت والجماعت لره په هغه پسى په لمونځ كولو كى شركت نه وو په كار، خيرڅه چى وسوه هغه وسوه، دلعن اوطعن كولو هغوى ته ضرورت نسته، دائنده دپاره په دى كى احتياط كول په كاردى، اوكله چى اصلاح پسند جماعت داصلاح كولو همت كړى دى، نوپه پوره توګه اصلاح كول په كاردى، ځكه چى نجات پيداكونكى فرقه صرف اهل سنت والجماعت ده (٣)، دحديث شريف ترمخه ديوه وربينته دسرپه اندازه ددي جماعت جلا اوسيدل نه دى پكار:

فراق دوست اگر اندك است اندك نيست　　　　ميان دديده اگر نيم مو است بسيار است

دمحبوب جدايى كه كمه وى نوهم كمه نه ده، په سترګه كى معمولى وربينته هم ډيردى.

دشيعه يابوهره دپاره ايصال ثواب اودهغوى په جنازه كى شركت جائزدى اوكه نه؟ سوال:

(۳۳۰۱) دشيعه يابوهره دجنازى لمونځ ياقرآن خوانى په غرض دايصال ثواب يادتعزيت په وخت كى دمغفرت دعاء كول يا دمړى سره ترقبرستان پورى تلل اهل سنت والجماعت

---

(١). ردالمحتار باب صلاة الجنائز مطلب فى صلاة الجنازة ج١ ص ٨١١ ، ط. س. ج٢ ص ٢٠٧. ظفير

(٢). ان بنى اسرائيل تفرقت على ثنتين وسبعين ملة وتفترق امتى على ثلث وسبعين ملة كلهم فى النار الاملة واحدة قالوا من هى يارسول الله؟ قال: ما انا عليه واصحابى رواه الترمذى (مشكوٰة باب اعتصام ص ٣٠). ظفير

(٣). وبهذا ظهر ان الرافضى ان كان ممن يعتقد الالوهية فى على ﷺ وان جبريلً غلط فى الوحى اوكان ينكر صحبة الصديق ﷺ ويقذف السيدة الصديقة ﷺ فهو كافر لمخالفة القواطع المعلومة من الدين بالضرورة (رد المحتار كتاب النكاح فصل فى المحرمات ج٢ ص ٣٩٨ ، ط. س. ج٣ ص ٤٢). ظفير

لره درست دی اوکه نه؟

جواب: دجنازی لمونځ يې كول او دهغوی دپاره دمغفرت غوښتل درست نه دی، او تر قبرستانه پورې په تللو یانه تللوکی یاتعزیت اداء كولو اونه كولوكی دي دخپلو مصالحو اوضرورت مطابق عمل وكی (۱). فقط

دشیعه جنازه رسماً په مځکه باندې ایښوول څنګه دی؟ **سوال**: (۳۲۰۲) کله چی شیعه ګان قبرستان ته جنازه وړی نودلاری څخه یوې خواته جنازه پرمځکه باندی دپنځو منټو دپاره کښیږدی، داجائزدی اوکه نه؟

جواب: داتوقف بغیر دشرعی وجه څخه جائزنه دی په احادیثو مبارکو کی دجنازی دژر وړلو حکم دی (۲). فقط

دبیرولو دپاره داحکم را ایستل درست دی چی څوک پنځه وخته لمونځ نه کوی دهغه دجنازی لمونځ جائزنه دی: **سوال**: (۳۲۰۳) دخلګو دمتوجه کولو دپاره مایو حکم را ایستلی دی هغه داچی دبیلمانزه جنازه مه کوی، داسی حکم ورکول تخویفا اوتهدیداً جائزدی اوکه نه؟

جواب: داسی حکم کول درست نه دی، په حدیث شریف کی دی، صلوا علی کل بر وفاجر، الحدیث، اوښکاره ده چی دلمانځه پرینښوونکی فاسق فاجردی، خوکافر عند الجمهور نه دی اوفقهاء چی باغیان وغیره مستثنیٰ کړی دی په هغه کی یی هم دلمانځه پرینښوونکی اوهریو فاسق داخل کړی نه دی، لهذا بالکل بغیر دجنازی دلمانځه اداء کولو څخه مسلمانان دفن کول درست نه دی، دغه رکم مینځه اوبرواګان کم چی مسلمانان ګڼل کیږی، دلمانځه څخه بغیر دفن کول یا دمسلمانانو په قبرستان کی دفن کولو ته نه پرینښوول جائزنه دی، البته دعبرت دپاره داسی کیدی سی چی دلمانځه نه کوونکو وغیره فساقو لمونځ دي مقتدایان خلګ نه کوی، بلکی عوامو خلګو ته ديووایی چی تاسی یی دجنازی لمونځ وکی اودفن یی کی ددی دپاره چی دلمانځه پرینښوونکو ته آئنده دپاره عبرت وی، کما ورد فی الحدیث. (۳) فقط

---

(۱). ویقال فی تعزیة المسلم بالکافر اعظم الله اجرك واحسن عزاك ؒ (عالمگیری جنائز ج۱ ص۱۵۷، ط. ماجدیه ج۱ ص۱۲۷). ظفیر

(۲). ویسرع بها بلاخبب ؒ وکره تاخیرصلاته ودفنه لیصلی علیه جمع عظیم بعدصلاة الجمعة (درمختار) للحدیث أسرعوا بالجنازة، فإن کانت صالحة قدمتموها إلی الخیر، وإن کانت غیر ذلك فشر تضعونه عن رقابکم (رد المحتار باب صلاة الجنائز مطلب فی حمل الجنازة ج۱ ص ۸۳۳ ، ط. س. ج۲ ص ۲۳۱). ظفیر

(۳). وعن سلمة بن الأکوع قال: کنا جلوسا عند النبي ﷺ إذ أتي بجنازة فقالوا: صل علیها فقال : هل علیه دین ؟ قالوا : لا فصلی علیها ثم أتي بجنازة أخری فقال: هل علیه دین ؟ قالوا: نعم فقال: فهل ترك شیئا ؟ قالوا: ثلاثة =

دسماع موتٰی بحث: سوال: (۳۲۰۴) ستاسی فتوٰی را ورسیدله حال معلوم سو، جوابا گذارش دی چی کله مړی ته دزائر علم اوادراك سته اوسماع نسته، نودا یوه داسی لا ینحل عقیده ده چی دخاکسار په پوهه کی نه راځی، مړی ته دي دزیارت کونکو علم وی او ادراك دي هم وی اوسماع دي نه وی. داعجیبه تماشه ده، دلیدلو اواوریدلو څخه بغیر علم یا ادراك نه کیږی بیامړی څه رکم معلومول کوی؟

جواب: په دی باره کی بنده هم هغه لیکلی دی کم چی حضرت عائشه رضی الله عنها فرمایلی وو کله چی هغې رضی الله عنها ته دا وویل سول چی حضور ﷺ دقلیب بدر والاوو په باره کی دا فرمایلی دی، ما انتم باسمع منهم. چی تاسی ددی مړونه زیات اوریدونکی نه یاست، نو حضرت عائشه رضی الله عنها وفرمایل چی ددی حدیث شریف مطلب دادی چی. ما انتم باعلم منهم، یعنی تاسی ددوی څخه زیات نه پوهیږی غرض دهغې داوو چی مړوته علم سته اوسماع نسته، اوداځنګه ویل کیدی سی چی بغیر داوریدلو څخه علم اوادراك نه سی کیدلی، ډیرو خلګوته علم اوادراك کیږی سماع نه کیږی، نوپه دی قصو کی مه لویږه او دیو عالم څخه ځان باندی پوه کړه، اودا مسئله وپیژنه چی په قرآن پاك کی دسماع موتٰی څخه انکار سوی دی، لهذا په حدیث شریف کی تاویل کول مناسب دی ([1]). فقط

دسماع موتٰی بحث: سوال: (۳۲۰۵) متعلق نمبر (۲۸۳۲) مندرجه رجسټر سنه ۱۳۳۹هـ. شك دادی چی ټول حنفی فقهاء دعدم سماع اموات مسئله تحریر فرمایی اوتاسی هم په یوځای کی فیصله تحریر فرمایلی ده چی عدم سماع موتٰی دامام صاحب رضی الله عنه مذهب دی بیا وروسته دواسطی قول دی، هغه قول دفقهاؤ نقل کوی اوپر هغه باندی هیڅ قسم جرح اوقدح نه کوی، دکم څخه چی معلومیږی چی دسماع اموات مسئله درسته ده اودعدم سماع غلطه ده، لهٰذا محمدبن واسع ناقل عن السلف دی، داڅوك دی اودكم مذهب سړی دی؟

جواب: محمدبن واسع دتابعینوڅخه دی ([2]) څوك چی دائمه مجتهدینو څخه مخکی دی،

= دنانیر فصلی علیها ثم أتي بالثالثة فقال: هل علیه دین ؟ قالوا: ثلاثة دنانیر قال: هل ترك شیئا ؟ قالوا: لا قال : صلوا علی صاحبکم قال أبو قتادة: صلی یا رسول الله وعليّ دینه فصلی علیه. رواه البخاري (مشکوٰة باب الانظار والافلاس ص ۲۵۲). ظفیر

([1]). دحوالی تفصیل په قدر دضرورت مخکی تیرسوی دی هلته دی وکتل سی، واجابوا هذا الحدیث بانه مردود من عائشة رضی الله عنها قالت کیف یقول رسول الله ﷺ ذلك والله تعالی یقول: ما انت بمسمع من فی القبور، وانك لا تسمع الموتی، اقول: والحدیث المتفق علیه لا یصح ان یکون مردوداً، لا سیما ولا منافاة بینه وبین القرآن فان المراد من الموتی الکفار والنفی منصب علی نفی النفع لا علی مطلق السمع کقوله تعالی: صم بکم عمی فهم لا یعقلون، اوعلی نفی الجواب المترتب علی السمع (مرقاة باب حکم الاسراء ج۴ ص ۲۴۲). ظفیر

([2]). دمحمد بن واسع داحوالو دپاره وګوره : الأعلام دزرکلی ج ۷ ص ۱۳۳ ، پنځم چاپ ، دار العلم للملايين، =

ددغه وجهی څخه ده ته حنفی یاشافعی یابل څه نه سو ویلی لکه څنګه چی یی صحابه وو ته نسو ویلی، اومږوته دزائرینو علم کیدل دسماع موتٰی دلیل نه دی ځکه چی سماع موتٰی بل شی دی اوعلم اوادراك بل شی دی پخپله حضرت عائشه رضی الله عنها څوك چی دسماع موتٰی څخه انکار کوی بدلیل قوله: تعالٰی انك لاتسمع الموتٰی (١)، اوحدیث: ما انت باسمع منهم (٢)، کم چی دقلیبِ بدر په باره کی وارددی، اودسماع موتٰی ثابتونکی ددی څخه دلیل نیسی، ددی تاویل په اعلم منهم سره کوی (٣). فقط

<u>دښځی دنس څخه دماشوم څه حصه ووتله اومړه سوه</u>: سوال: (٣٢٠٦) دښځی دنس څخه دماشوم یوه پښه پیدا سوه اودواړه مړه سول، نوهلك دهغې دخیتی څخه جلاسی اوکه نه په یوه غسل اوکفن کی دفن کړی؟

جواب: هلك دي نه جلا کوی، صرف دښځی غسل اوکفن اولمونځ کول یی کافی دی. فقط

<u>دمحرم په عشره کی دمړ کیدونکی بحث</u>: سوال: (٣٢٠٧) مشهوره ده چی څوك دمحرم په عشره کی وفات سی نوپه هغه باندی په عشره کی دننه عذاب نه وی، اونه ورسره حساب کتاب کیږی، دلسو ورځو څخه وروسته ورسره حساب وغیره کیږی. داصحیح ده اوکه نه؟

جواب: داخبره غلطه ده. دمحرم په عشره کی دمړ سوی دپاره دانه دی راغلی چی ترلسو ورځو پوری به وربانذی دقبر عذاب وغیره نه وی، البته په رمضان شریف کی اودجُمعې په ورځ دوفات سوی دپاره دابشارت په حدیث شریف کی راغلی دی (٤). فقط

<u>دجُمعې په شپه دروح کورته راتلل تحقیقی خبره نه ده</u>: سوال: (٣٢٠٨) دډیرو عالمانو څخه مواوریدلی دی چی دجُمعې په شپه روح دخپلو اقرباؤ کره راځی اودثواب امیدلرونکی وی اودجُمعې دلمانځه څخه وروسته بیرته ځی، داخبره صحیح ده اوکه نه ده. فقط

= بیروت ، سنة ١٩٨٠ م. محمد أحمد الحقانی الأفغانی"

(١). سورة النمل: رکوع ٢. ظفیر (٢). فاطر: ٣. ظفیر

(٣). قال النبی ﷺ والذی نفس محمد بیده ما انتم باسمع لما اقول منهم وفی روایة ما انتم باسمع منهم ولکن لا یجیبون وفی شرح مسلم للنووی قال المازری قیل ان المیت یسمع عملا بظاهر هذا الحدیث وفیه نظر انه خاص فی حق هؤلاء ورد علیه القاضی وقال یحمل سماعهم علی ما یحمل علیه سماع الموتٰی فی احادیث عذاب القبر وفتنته التی لا مدفع لها وذلك باحیائهم او احیاء اجزاء منهم یعقلون به ویسمعون فی الوقت الذی یریده الله قال الشیخ هذا هو المختار قال ابن الهمام فی شرح الهدایة اعلم ان اکثر من مشائخ الحنفیة علی ان المیت لا یسمع الخ (مرقات ج٤ ص ٢٤٢). ظفیر

(٤). ثم ذکر ان من لایسئل ثمانیة الشهید الخ والاطفال والمیت یوم الجمعة اولیلتها (ردالمحتار ج١ ص ٧٩٧ ، ط. س. ج٢ ص ١٩٢). ظفیر

جواب: داځه تحقیقی خبره نه ده. فقط

دكافر كم بچی چی دمسلمان سره مړسی: سوال: (٣٢٠٩) یوماشوم چی مور اوپلار یی كافران وه دیوه مسلمان سره اوسیدی مسلمان چونكی بی اولاده وو، نودغه ماشوم یی متبنٰی جوړكی. دماشوم مور اوپلار دغریبی اودبی وسی په وجه دمسلمان څخه څه نذرانه واخیسته اوماشوم یی هغه ته حواله كی، اویو ځای ولاړل، اوماشوم كم عمره او بالكل بی شعوره وو، څو ورځی وروسته مړسو، نوپر دغه هلك به جنازه كول كیږی او دمسلمانانو په قبرستان كی به دفن كیږی اوكه نه؟

جواب: دفقه دقاعدی موافق به دغه ماشوم كافر ګڼل كیږی ځكه چی دماشوم دمسلمان ګڼلو دپاره یا اسلام داحد الابوین شرط یا تبعیت یاپخپله ددغه ماشوم په حالت دشعور اوتمیز اسلام راوړل اوكله چی په دی وجوهوكی یوه هم نسته، نودفقهی دقواعدو مطابق دغه ماشوم به مسلمان نه ګڼل كیږی. كذا فی الدر المختار (١).

لسم فصل: دشهید په احكامو كی

په ناجوړی كی وفات سوی شهیددی اوكه نه؟ سوال: (٣٢١٠) خورشید خان زوی درحمان خان په قوم پښتون په معمولی ناجوړی كی وفات سو، دپلار رحمان خان عمر یی تقریبا یوسل شپاړس (١١٢) كاله وو، دخورشید خان ښځه چی دهغې نوی نكاح درحمان خان دبل زوی سره سوی وه، رحمان خان یی تبر ایستی، اویوه نویشت نامه په طور دوقف اراضی باغ موضع نورپور پرګنه دیوبند، ددی مضمون وربادی ولیكی چی دباغ مذكور په كم كی چی اقرار دخورشیدخان دی ددی خرڅ می دربا دپاره وقف كی، ددی دګټی څخه به دربا خرچه وغیره كیږی اودخپل ځان څخه وروسته متولی یی خپل لمسی كی، اوس سوال دادی چی په معمولی ناجوړی كی وفات كیدونكی ته شهید وایی اوكه نه؟ اوپه خورشیدخان باندی په حالت موجوده دشاهدی دلفظ اطلاق كیدی سی اوكه نه؟ اوپه قبرباندی دربا كول جائزدی اوكه نه؟

جواب: په معمولی ناجوړی كی مړسوی ته شهید نه ویل كیږی اوپه هغه باندی دشاهدی حكم نه لګول كیږی (٢)، اوقبر كه دشهید وی اوكه دغیرِ شهید كه دولی وی اوكه

---

(١). كصبی سبی معی احد ابویه لایصلی علیه لانه تبع له ای فی احكام الدنیا الخ وان سبی بدونه فهو مسلم تباع للدار اوللسابی اوبه فاسلم اواسلم الصبی وهو عاقل ای ابن سبع سنین صلی علیه (الدر المختار علی هامش رد المحتار باب صلاة الجنائز قبیل مطلب حمل المیت ج١ ص ٨٣١ ، ط. س. ج٢ ص ٢٢٨). ظفیر

(٢). ثم الاحسن فی تعریف الشهید الحكمی علی قول ابی حنیفه رحمه الله انه مسلم مكلف طاهر علم انه قتل ظلما قتلاً لم یجب به مالا ولم یرتث (غنیة المستملی ص ٥٥٥). ظفیر

دعاصي وي، مروجه رنړا کول پرداسې قبر باندې درسته نه ده (۱)، اوپه وقف کې چونکې داوې چې بالآخره دهغه مصارف فقيران وي ددې وجه داوقف صحيح سو، اوکم متولي چې رحمان دځان څخه وروسته جوړکې هغه متولي سو اومتولي به اوسي. فقط

حضور ﷺ ته سید الشهداء ویل درست دي اوکه نه؟ اودهغوی ﷺ حیات دشهیدانو دحیات څخه زیات دي اوکه نه؟ **سوال:** (۳۲۱۱) حضرت رسول اکرم ﷺ سید الشهداء دي اوکه نه؟ بل داچې دشهیدانو په باره کې چې په قرآن کریم کې راغلي دي چې دوی ته مړه مه وایاست نوآیا دغه حیات صرف ترشهیدانو پورې مخصوص دي اوکه نه؟ اوحضور ﷺ په دغه حیات کې دشهیدانو څخه افضل دي اوکه نه؟

جواب: حضور ﷺ افضل الانبیاء والمرسلین دي اوکله چې حضور ﷺ دټولو انبیاء څخه هم ښه دي نودټولو صدیقینو اودشهیدانو څخه هم ښه دي اودهغوی سردار دي په دي کې دتردد اودشك څه ځای نسته کما قیل:

بعد از خدا بزرگ توئی قصه مختصر [جامی[۳]]

لیکن په ښکاره حضور ﷺ شهید سوی نه دي چې دسید الشهداء لفظ دهغه ﷺ دپاره استعمال سي.

حضور ﷺ حضرت حمزه رضی الله عنه ته کله چې هغه شهید سوی وو نو دسید الشهداء لقب یې ورته عطاء فرمایلی وو، کما وردفی الاحادیث المبارکة (۲)، نوستاسې داسې سوال دعلم اوتدبر پرکموالي باندې مبنی دی، داسې سوال کول نه دي په کار، اودانبیاء علیهم السلام حیات خاص کر دحضور ﷺ حیات دشهیدانو دحیات څخه افضل او اعلی دي او ددې بحث اوږد دی (۳). فقط

حکمي شاهدي: **سوال:** (۳۲۱۲\۱) زید مسلمان سید دلمانځه او دروژې پابنده، دیندار خو غریب سړی وو اوپه چنګي کې دمیاشتنۍ کارګر محرر دپوند وو، هغه دنمونیه په مرض کې شپږ ورځې دسفر اویوازې والي په حالت کې دناجوړۍ څخه وروسته وفات سو داسې مرګ ته به دغریب مرګ ویل کیږي؟ اوزید شهیدمړسو اوکه نه؟ الغربة شهادة. ابن ماجه

---

(۱). وما یؤخذ من الدراهم والشمع والزیت ونحوها الی ضرائح الاولیاء الکرام تقربا الیهم فهو بالاجماع باطل وحرام (الدر المختار علی هامش ردالمحتار کتاب الصوم مطلب فی النذر الذی یقع للاموات ج۴ ص ۱۷۵ ، ط. س. ج۴ ص ۴۳۹). ظفیر

(۲). عن علیؓ قال رسول الله ﷺ سید الشهداء حمزة ابن عبد المطلب (فتح الباری تحت باب قتل حمزة بن عبد المطلب ج۱ ص ۴۸۲). ظفیر

(۳). نبی الله حی یرزق، رواه ابن ماجه (مشکوٰة باب الجمعة فصل ثالث). ظفیر

دمړی دپاره دژوندی کیدلو دعاء: سوال: (٣٢١٣\٢) زید وفات سو، دزید دورور داعقیده ده چی په دعاء کی ډیر لوی طاقت اولوی اثردی اوهغه حق تعالٰی ته دعاء کوی چی حق تعالٰی دي زید دوباره ژوندی کړی، اوهغه دي دعزیزانو اودخپلوانو سره رایوځای سی، دزید دورور داخیال صحیح دی اوکه نه؟

جواب: \١\: په دی صورة کی ان شآء الله تعالٰی مصداق دحدیث شریف، موت الغربة شهادة، دی اوحکمی شهادت زید ته حاصل (١) دی.

\٢\: دزید دورور داخیال صحیح نه دی، اوهغه لره داسی دعاء کول نه دی په کار، څنګه چی په صحیح حدیث شریف کی وارد دی چی شهیدان به دالله ﷻ څخه ددی تمنٰی کوی چی بیا ژوندی سی اودنیاته ولاړسی اوبیا دالله ﷻ په لاره کی ووژل سی، نوالله ﷻ به ورته وفرمایي چی دانه سی کیدی څوك چی مړسو هغه بیا دنیاته واپس نه لیږل کیږی ؒ.

چی په اوبوکی ډوب سی یاپه جهاد کی یادهیضی اودطاعون په مرض کی نوڅه حکم یی دی؟ سوال: (٣٢١۴) شهید یعنی چی څوك په اوبو کی ډډوبیدلو سره وفات سی، یاپه جهاد کی، یادهیضی اودطاعون په مرض کی مړسی نوهغه لره غسل اوکفن ورکول کیږی اوکه نه؟

جواب: څوك چی په اوبوکی ډوب سی اومړسی نوهغه حکماً شهید دی، هغه ته غسل او کفن ورکول په کاردی، اوکم چی شهید فی سبیل الله دی چی حقیقی شهیددی هغه لره دفقهاؤ دشرائطو موافق غسل اوکفن نسته (٢).

یوه پاګل یوه ښځه په کړایی باندی په ویشتلو سره شهیده کړه نوهغي ته به غسل ورکول کیږی اوکه نه؟ سوال: (٣٢١٥) یولیونی خپله ښځه په کړایی باندی پرسر وویشتله دهغي سرمات سو اومړه سوه نودغه ښځی لره غسل ورکول پکاردی اوکه نه؟

جواب: دغه ښځه شهیده ده هغي لره دي غسل نه ورکول کیږی، بغیر دغسله دي وربانددی جنازه وکړی اوښخه دي سی. لحدیث زملوهم بکلومهم ودمائهم رواه احمد، شامی (٣).

---

(١). فالمرتث شهيد الاخيرة وكذا الجنب الخ والغريق والحريق والغريب (الدر المختار على هامش ردالمحتار باب الشهيد ج١ ص ٨٥٢ ، ط. س. ج٢ ص ٢٥٢). ظفير

(٢). فينزع عنه ما لا يصلح للكفن، ويزاد إن نقص ؒ وينقص إن زاد لأجل أن يتم كفنه المسنون ويصلى عليه بلا غسل ويدفن بدمه وثيابه ؒ وكل ذلك في الشهيد الكامل، وإلا فالمرتث شهيد الآخرة، وكذا الجنب ونحوه، ومن قصد العدو فأصاب نفسه، والغريق والحريق والغريب والمهدوم عليه والمبطون والمطعون ؒ (الدرالمختار على هامش ردالمحتار باب الشهيد ج١ ص ٨٥١ – ٨٥٢). ظفير

(٣). ويصلى عليه بلاغسل ويدفن بدمه وثيابه لحديث زملوهم بكلومهم (درمختار) بقوله ﷺ فى شهداء احد زملوهم بكلومهم ودمائهم (رواه احمد كذافى شرح المنية، ردالمحتار باب الشهيد ج١ ص ٨٥١). ظفير

څوک چې تردیوال لاندې په ګیرېدلو سره مړسي هغه لره به غسل ورکول کیږي: **سوال**: (۳۲۱۶) یوه مسلمانه ښځه دحیض اودنفاس څخه پاکه غسل یې کړې وو دآتش بازې اسباب یې په میچنه کې میده کوي، په هغه کې اور ولګیدی کور راونړیدی ددې حادثې څخه ځومنته مخکې څلور سړي د: خدام خلافت نومې په نهر کې لمبیدلې وه، اودغه کورته راغلي وه، دغه پنځه واړه کسان لاندې ګیر سوه اومړه سول، بغیر دغسل څخه هغوی ښخ سول لیکن دمغفرت دعاء او جنازه یې وسوه.

جواب: حریق اوغریق اوپرچا باندې چې دیوال راونړیږي اومړ سي نودا ټول داخرت شهیدان دي دوی لره غسل ورکول لازم دي، اوکه چیری ممکن نه وه نوتیمم ورکول په کاروو اودغسل څخه بغیر په دفن کولو سره په دې حالت کې دهغوی دپاره حکم داوو چې ددفن کولو څخه وروسته دوباره دجنازې لمونځ پرقبر باندې سوی وای، ځکه چې کم لمونځ دغسل څخه بغیر وسو هغه لمونځ معتبر نه سو ددفن کولو څخه وروسته چونکې غسل متعذرسو په دې وجه غسل ساقط سو، لهذا لمونځ دوباره دهغوی پرقبرونو باندې کول په کاروو، لیکن پرقبرباندې دلمانځه داحکم دمړي دچاودلو څخه مخکې مخکې وو چې دهغه اندازه دبعضو په نزد دری ورځې ده اواصح عدم تقدیر دی په وجه داختلاف دوخت دتفسخ دازمنه اوامکنه وغیره داختلاف په وجې سره (یعنې دموسمونو اودعلاقو په اعتبار سره دمړي دخرابیدلو موده اووخت مختلف کیږي. ژباړن) په درمختارکې دي، وان دفن واهیل علیه التراب بغیر صلوة اوبها بلا غسل صلى على قبره استحسانا مالم یغلب على الظن تفسخه من غیر تقدیر وهو الاصح (در) لانه یختلف باختلاف الاوقات حرًّا وبردًا والمیت سمنًا وهزالاً والامکنة، بحر وقیل یقدر بثلاثة ایام الخ [1]، وفی باب الشهید من الدرالمختار وکل ذلك فی الشهید الکامل ؒ قوله: فی الشهید الکامل: وهو شهید الدین والآخرة، وشهادة بعدم الغسل الا لنجاسة اصابته غیر دمه وشهادة الآخرة بنیل الثواب الموعود للشهید ؒ شامی [2]، ددې څخه معلومه سوه چې داخرت شهیدته به ثواب موعود په اخرت کې حاصلیږي اوپه دنیا کې به هغه ته حکم دشهید دعدم غسل وغیره په باره کې نه ورکول کیږي.

کم مړي چې زخمي وي هغه لره دغسل ورکول څنګه دي؟ سوال: (۳۲۱۷) دکم مړي په بدن کې چې دقتل په وجه زخمونه وي هغه ته غسل ورکول جائزدي اوکه نه؟

جواب: که چیری هغه په ظلم وژل سوی وي ، نو هغه شهید دی هغه لره به غسل نه ورکول

(۱). ردالمحتار باب صلاة الجنائز ج۱ ص ۸۲۲ – ۸۲۷ ، ط. س. ج۲ ص ۲۲۴. ظفیر
(۲). ردالمحتار باب الشهید ج۱ ص ۸۵۲ ، ط. س. ج۲ ص ۲۵۰ و۲۵۱. ظفیر

کیږی اوجنازه یې کول په کاردی (۱). فقط

چې غلو وژلې وي نو هغه شهید دي اوکه نه؟ سوال: (۳۲۱۸) یوسړی دخپل کار دپاره کلی ته تلی، په لاره کی غلو ووژی، دی مسلمان دی ده ته به شهید ویل کیږی اوکه نه؟ او دغسل او دجنازی دلمانځه په باره کی څه حکم دی؟

جواب: دغه سړی شهید دی، غسل دی نه ورکول کیږی اولمونځ دي باندی وسی، ویصلی علیه بلا غسل ویدفن بدمه وثیابه الخ، (۲) درمختار

منکر اونکیر به دکمو خلکو څخه پوښتنه نه کوی؟ سوال: (۳۲۱۹\۱۱) دشهادتِ صغریٰ پیدا کونکی شهیدانو څخه به دمنکر اودنکیر پوښتنه کیږی اوکه نه؟

داخروی شهادت پیدا کونکی بدن خرابیږی اوکه نه؟ سوال: (۳۲۲۰\۱۲) دشهادت صغریٰ پیداکونکو شهیدانو بدنونه به په قبرکی سخا کیږی اوذره ذره کیږی به اوکه نه؟

دحقیقي شهید دبدن په باره کی څه حکم دی؟ سوال: (۳۲۲۱\۱۳) دشهادت کبریٰ دپیدا کوونکو دبدنونو په باره کی څه حکم دی؟

جواب: ۱\۱: په شامی کی منقول دی داتو (قسمه) کسانو څخه به دمنکر نکیر پوښتنه نه کیږی چې په هغوی کی یوشهید دی اوپه طاعون کی مړ سوی اومرابط وغیره (۳).

۲\۱، ۳: دانبیاء کرامو په باره کی په حدیث شریف کی راغلی دی، ان الله حرم علی الارض ان تاکل اجساد الانبیاء، باقی دانبیاؤ څخه علاوه دنورو په باره کی داسی وارد نه دی. فقط

دکافرانو دشرارت په بندولو کی چې کم مسلمانان ووژل سی هغوی شهیدان دي اوکه نه؟

سوال: (۳۲۲۲\۱۱) په دی وخت کی کافران په هندوستان کی مسلمانان ذلیله کول او اسلام ختمول غواړی او دمسلمانانو په مذهبی کارونو کی مداخلت کوی، نوکه چیری مسلمانان دهغوی دشرارت په بندولو کی قتل سی نوهغوی به شهیدان وی اوکه نه؟

په محرم اوپه عرس کی که دهندوانو په حملی سره مسلمانان مړه سی نو دهغوی څه حکم دی؟ سوال: (۳۲۲۳\۱۲) په محرم اوپه عرس کی یاپه میله وغیره کی که چیری هندوان حمله وکړی اومسلمانان مړه سی نوڅه حکم یی دی؟

---

(۱). الشهید هوکل مکلف مسلم طاهر قتل ظلما ولم یجب بنفس القتل مال والی قوله ویصلی علیه بلا غسل ویدفن بدمه وثیابه (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ج۱ ص ۸۵۱ ، ط. س. ج۲ ص۲۴۷). ظفیر

(۲). الدر المختار علی هامش ردالمحتار ج۱ ص ۸۵۱ ، ط. س. ج۲ ص ۲۵۰. ظفیر

(۳). ذکر أن من لا یسأل ثمانیة: الشهید، والمرابط، والمطعون والمیت زمن الطاعون بغیره إذا کان صابرا محتسبا، والصدیق، والاطفال، والمیت یوم الجمعة أو لیلتها، والقارئ کل لیلة تبارك الملك ؒ (ردالمحتار باب صلاة الجنائز مطلب ثمانیة لایسئلون فی قبورهم ج۱ ص ۷۹۷ – ۷۹۸ ، ط. س. ج۲ ص ۱۹۲). ظفیر

كه هندوانو په پټه توګه مسلمانان ووژل نوهغوی شهیدان دی اوکه نه؟ سوال: (٣٢٢٤\٣) كه چیری هندوان په پټه طریقه سره حمله وکړی یاپر کوټو باندی راوخیژی اونقصان ورسوی اومسلمانان ووژل سی نوڅه حکم یی دی؟

جواب: ١\١، ٢، ٣: په دی ټولو صورتونوکی چی کم مسلمانان ووژل سی هغوی به شهیدان وی ځکه چی کم مسلمانان په ظلم سره دکافرانو دلاسه ووژل سی نوهغه شهیدوی ([1]).

اولیاء الله دمرګ څخه وروسته ژوندی وی اوکه نه؟ سوال: (٣٢٢٥) حضرات اولیاء الله دوصال څخه وروسته ژوندی وی اوکه نه؟ په هر صورة دلیل څه دی؟

جواب: وبالله التوفیق ټول (انسانان) مړه کیدونکی دی، انك میت وانهم میتون، کم چی مسلم دی، بیاپه هم دغه حیات روحانی کی درجات دی، چی دانبیاء عليهم السلام حیات قوی تردی، دهغه څخه وروسته دشهیدانو بیا دټولو مومنانو سرېږو اودښځو مومنانو درجه په درجه. اونصوص صرف دانبیاء عليهم السلام اودشهیدانو په حیات کی وارد دی. په حدیث شریف کی دی، ان الله حرم علی الارض ان تاکل اجساد الانبیاء فنبی الله حی یرزق ([2])، الحدیث، اوکما قال ﷺ، اودشهیدانوپه باره کی په قرآن کریم کی دی، ولاتحسبن الذین قتلوا فی سبیل الله امواتًا بل احیاء عند ربهم یرزقون فرحین بما اتاهم الله من فضله ([3])، الایه، نو ددی قسم تصریح داولیاء الله دلفظ سره وارد کیدل راته یادنه دی، لیکن کله چی دشهیدانو دپاره دحیات تصریح ده اوشهیدان هم اولیاء الله دی، نوپه دی وجه سره ویلی سو چی داولیاء الله دپاره به هم تصریح دحیات وی یاداسی دی وویل سی چی کله دشهیدانو دپاره دحیات تصریح ده نوچونکی اولیاء الله هم دشهیدانو په حکم کی دی، بلکی بعضی اولیاء الله دشهیدانو څخه په اعلی مرتبی سره دی لکه صدیقین چی دا داولیاء الله یوجماعت دی اودشهیدانو څخه ښه دی، کما قال الله تعالی اولئك مع الذین انعم الله علیهم من النبیین والصدیقین والشهداء والصالحین، الآیة، په دی آیت کریمه کی دپیغمبرانو څخه وروسته اودشهیدانو څخه مخکی یی دصدیقینو ذکر فرمایلی دی په ښکاره دا ترتیب مقتضی دښه والی دصدیقینو دی پرشهیدانو باندی، ددی وجه د اولیاء الله دپاره هم دغه خاص حیات علی حسب المراتب ثابت دی. فقط

([1]). هوکل مکلف مسلم طاهر الخ قتل ظلم بغیر حق بجارحة الخ وکذا یکون شهیدا لوقتله باغ اوحربی اوقاطع طریق ولو تسبباً اوبغیر آلة جارحة فان مقتولهم شهیدا الخ (الدرالمختار علی هامش دالمحتار باب الشهید ج١ ص ٨٤٨ ، ط. س. ج٢ ص ٢٤٧). ظفیر

([2]). اوحیات روحانی ټولو ته حاصل دی ځکه چی مدار دثواب اوعتاب پرحیات روحانی باندی دی. ظفیر

([3]). سورة آل عمران.

دمرګ څخه وروسته داولياؤ فيوض باقي وي: **سوال**: (٣٢٢٦) داولياء الله تصرفات او د هغوی فيوضات اوانوار اوبرکات دوصال څخه وروسته هم موجود دی اوکه نه دظاهری مرګ څخه وروسته هغه ټول ختم سی؟

جواب: دهغوی فيوض اوبرکات دمرګ څخه وروسته باقي وی مثلاً داچی دهغوی په زيارت اوقرب سره زيارت کونکو ته برکات حاصل سی، اوپر هغوی باندی هم رحمت وارد سی ځکه چی کله دغه اولياء درحمت الٰهی مورد دی نوکم سړی چی دهغوی زيارت کوی هغه به هم حسب المراتب دهغوی دبرکاتو څخه مستفيض کيږی، باقی داچی هغوی تصرفات کوی اوکه نه؟ هغوی ته څه اختيارورکول سوی دی اوکه نه؟ نوپه دی کی عقيده صحيح ساتل لازم دی، په عالم کی تصرف کوونکی ماسوا دالله ﷻ وحده لا شريك له، څخه بل هيڅ څوك نسته، يوه ذره هم دهغه دحکم او دارادی څخه بغير حرکت نسی کولی اوڅه چی حق تعالٰی دهريوه دپاره مقدر کړی دی هم هغه کيږی ددی خلاف هيڅ نسی کيدلی، دهغه په خدايی کی هيڅوك دهغه شريك نسته اوهيچا ته څه اختيار نسته.

تم الجزء الخامس من، فتاوٰی دارالعلوم ديوبند مدلل ومکمل، بعون الله تعالٰی وتوفيقه ويليه الجزء السادس اوله كتاب الزكوٰة تحت اشراف حكيم الاسلام مولانا القاری الحافظ محمد طيب صاحب دامت فيوضه مدير دار العلوم ديوبند علی يد العبد الجانی محمد ظفير الدين المفتاحی. ١٥ ربيع الأول سنة ١٣٨٥ هـ. فالحمدلله رب العٰلمين والصلوٰة والسلام علٰی سيدالمرسلين وعلٰی اله وصحبه اجمعين.

پنځم ټوك دفتاوٰی دار العلوم ديوبند ختم سو.
الجمعة ، ١٢ رمضان ، ١٤٢٩ هـ ق.

النظم المستطاب لحكم القرآءة في صلاة الجنازة بأم الكتاب

﴿ للعلامة أبي الإخلاص حسن بن عمّار الشُّرُنبلالي الحنفي صاحب نور الإيضاح ﴾

النظم المستطاب لحكم القرآءة في صلاة الجنازة بأمّ الكتاب

﴿ للعلامة الفهامة الشيخ أبي الإخلاص حسن بن عمّار الشُّرُنبلالي الحنفي صاحب نور الإيضاح ﴾

المتوفى سنة ١٠٦٩ هـ

قَدَّم له وحقَّقه وعلَّق عليه

الحافظ المولوي الأستاذ محمّد أحمد الحقّاني الأفغاني

﴿ يُطبع للمرَّة الأولى من النسخة المخطوطة ﴾

المكتبة الحبيبية

بشارع كاسي، كوئته، باكستان

mha_haqqani@yahoo.com

الطبعة الأولى

١٤٣٠ هـ - ٢٠٠٩ م

Maktabah Habibiyah	مكتبة حبيبية
Publishing Organization	خپروونكى اداره
AL – AILM Computers	العلم كمپيوترز

Arg Bazar, Kandahar, Afghanistan. Mob : 0799447413 : ارگ بازار كندهار ، افغانستان ، گرځنده تليفون
Kasi Road, Quetta, Pakistan . Phone : 0812662448 : كاسي روډ ، نزد مسجد نور ، كوئټه ، تليفون شميره
AL-ILM Computers, Quetta. Mob: 03218016371 :العلم كمپيوترز، كوئټه پاكستان، گرځنده تليفون شميره

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين ، والعاقبة للمتقين ، والصلاة والسلام على رسوله خير خلقه محمد وعلى آله وأصحابه أجمعين . أما بعد :

فأقدّم لكم هذه الرسالة المسماة بـ (النظم المستطاب) فى تفصيل حكم القراءة فى صلاة الجنازة بأمّ الكتاب ، للعلامة الشرنبلالى الحنفى رحمه الله تعالى ، وقد ظهر لى بعد الفراغ من مطالعة الرسالة أن خلاصة بحث المصنف رحمه الله كالتالى :

بيّن فى الأول حقيقة صلاة الجنازة مع شرآئطها وأدابها وماحولها ، ثم شرع فى أصل البحث ، وذهب إلى أن الأحاديث بالجملة تدل على أن قراءة الفاتحة فى صلاة الجنازة ثابتة من النبى صلى الله عليه وسلّم ، وإن لم تكن على سبيل الدّوام ، وردّ على من يعارض قوله هذا ، كالإمام ابن الهمام والعلامة ابن الضيا شارح المجمع وغيرهما ، وأيّد مذهب السادات الأحناف رحمهم الله تعالى فى المسئلة ، وهو أنّ قرائة الفاتحة فى صلاة الجنازة غير لازم ، وإن قرأ فغير مفسد ، وبه قال الإمام مالك رحمه الله ، خلافاً للإمام الشافعى والإمام أحمد رحمهما الله فإنهما يقولان بفرضية قرائتها ، وضمن هذه المباحث جمع الرسالة كثيراً من الفوائد العلمية والإشارات الخفيّة ، سيجدها القارئ عند القراءة .

وقبل البداية فى نصّ الكتاب أردت ان أكتب مقدمة وجيزة حول الرسالة ومصنِّفها ، وهى مشتملة على المبحثين التاليين :

المبحث الأول : الترجمة الوجيزة للمؤلف رحمه الله .

المبحث الثانى : البحث المختصر من النسخة المخطوطة ، ومنهجى فى تحقيق الرسالة .

والله سبحانه وتعالى نسئل أن يسدد أقلامنا وأقدامنا من الزلل والخطأ ، فى جميع أقوالنا وأعمالنا ، إنه على ما يشاء قدير ، وبالإجابة جدير .

وكتبه :

محمّد أحمد الحقّانى الأفغانى ، في كوئتا ، باكستان

الأحد ، ٠٧ رمضان المبارك ، ١٤٢٩هـ

أولاً : الترجمة الوجيزة للمؤلِّف رحمه الله (١)

إسمه ونسبه :

هو الإمام العلامة ، الفقيه الحنفي ، أبو الإخلاص ، حسن بن عمَّار بن يوسف ، الوفائي ، المصري ، الشُّرُنْبلالي ، بضم الشين مع الراء ، وسكون النون ، وضم الباء الموحدة ، نسبة لـ شبرابلول على غير قياس (٢) ، والأصل شبرابلولى ، وهى بلدة تجاه منوف العليا بأقليم المنوفية بسواد مصر .

مولده ودراسته :

ولد سنة أربع وتسعين وتسعمائة هجرية (٩٩٤ هـ) ، قرأ فى صباه على الشيخ محمد الحموى ، والشيخ عبد الرحمٰن المسيرى ، وتفقه على عبد الله النحريري ، والعلامة محمد المحبي ، وسنده عن هذين الشيخين ، وعلى بن غانم المقدسي ، وغيرهم .

واشتغل عليه خلق كثير من المصريين والشاميين وغيرهم وانتفعوا به ، منهم العلامة أحمد العجمى ، والسيد السند أحمد الحموى ، والشيخ شاهين ، والعلامة إسماعيل النابلسى الدمشقى وغيرهم . ودرس بالأزهر الشريف ، وتقدم عند أرباب الدولة ، وألّف التآليف الكثيرة النافعة ، إلى أن توفي سنة تسع وستين بعد الألف (١٠٦٩ هـ) ، رحمه الله تعالى رحمة واسعة .

تصانيفه :

له مؤلفات كثيرة ، إن شئت تفصيلها فعليك بـ (طرب الأماثل بتراجم الأفاضل) للعلامة اللكنوى (٣) والمشهورة من مؤلفاتها :

---

(١) انظر ترجمته مفصلة في :
خلاصة الأثر ج ٢ ص ٣٨ – ٣٩ .
هدية العارفين ج ١ ص ٢٩٢ .
معجم المؤلفين ج ١ ص ٥٧٥ .
وقد رأيت الأخ الدكتور خالد بن محمد العروسى (حفظه الله) ، الأستاذ المساعد بكلية الشريعة بجامعة أم القرى ، بمكة المكرمة ، قد ترجم للمؤلِّف رحمه الله فى « مجلة جامعة أم القرى لعلوم الشريعة واللغة العربية وآدابها، ج ١٧، ع٣٢، ذو الحجة سنة ١٤٢٥ هـ » ص ٦٨٥ – ٦٨٧ .

(٢) صرّح بهذا المؤلف نفسه فى رسالته : در الكنوز لمن عمل بها بالسعادة يفوز ، ورقة (٢٢/أ) مع مجموعة رسائل المؤلف المخطوطة المسماة بـ « التحقيقات القدسية والنفحات الرحمانية » فى مركز البحث العلمى وإحياء التراث الإسلامى بجامعة أم القرى ، برقم (٥٩٨) ، وأصل النسخة موجودة فى المكتبة الأزهرية برقم (١٤٦) .

(٣) انظر : ص ٢٦٨ – ٢٧٠ ، ترجمة رقم = ١٢١ من طرب الأماثل .

١- نور الإيضاح ، في الفقه الحنفي صنفه إلى باب الإعتكاف .

٢- مراقى الفلاح ، الشرح المختصر لكتابه نور الإيضاح .

٣- إمداد الفتاح ، الشرح المفصل لنور الإيضاح .

٤- التحقيقات القدسية والنفحات الرومانية الحانية في مذهب السادة الحنفية ، وهو عبارة عن ستين رسالة فى المسائل والأبحاث المختلفة ، وواحد منها رسالتنا هذه المسماة بـ :

٥- النظم المستطاب لحكم القراءة فى صلاة الجنازة بأم الكتاب (١) ، ألفها سنة ١٠٦٥ هـ .

٦- تيسير المقاصد في عقد الفوائد في شرح منظومة ابن وهبان .

٧- غنية ذوي الأحكام وبغية درر الحكام ، شرح غرر الأحكام لمنلا خسرو .

٨- مرامي السعادة في علم الكلام.

ثانياً : الكلام حول النُّسْخَة المَخْطُوطة من الرِّسَالة

النسخة الميسّرة لنا مصوّرة من النسخة الموجودة فى المكتبة الأزهرية برقم = (٣٠٣٦٦٤) ، مشتملة على ست ورقات ، فى كل ورقة ٣١ سطرًا . مكتوبة بخط النسخ الواضح ، باللونان : الأسود والأحمر . وصورة الورقة الأولىٰ منها مدرجة فى الصفحة الآتية .

منهج التَّحْقيق

- ✓ وضعنا بعض التعليقات المفيدة الموضحة فيما يحتاج القارئ إليه .
- ✓ خرّجنا الآيات ، وأيضا الأحاديث وفق المصادر المتوفرة بين أيدينا .
- ✓ ضبطنا النصّ ، ووضعنا الفواصل فى فقرات الكلام ، حسبما وُضّح لنا .
- ✓ قمنا بالتراجم الموجزة للأعلام الواردة فى الكتاب ، وتركنا التراجم للأعلام المشاهير .

نسئل الله سبحانه وتعالىٰ أن يجعل عملنا هذا خالصاً لوجهه الكريم ، ونافعاً للمسلمين ، وأن يدخره لنا فى الآخرة يوم الحساب ، إنه سميع قريب مجيب .

---

(١) وقد وقع عنوان الرسالة خطأً فى أول الرسالة المخطوطة هكذا : الحكم المستطاب ﴿﴾ بلفظ (الحكم) بدل لفظة (النظم) فلينبه ، حالما ذكر المصادر كلها هذه الرسالة بإسم (النظم المستطاب ﴿﴾) بلا خلاف . (انظر صورة الورقة الأولىٰ فى الصفحة الآتية) ، وانظر : طرب الأماثل ص ٢٦٩ ، العمود ١ ، إيضاح المكنون ج ٢ ص ٦٦٠ .

الورقة الأولى من رسالة (النظم المستطاب)، وليلاحظ ما كتب أولاً (هذه رسالة الحكم المستطاب ﴿﴾) غلط

بسم الله الرَّحْمن الرحيم

[مقدمة المصنّف رحمه الله :]

وبه الاعانة ، الحمد لله العلىّ العليم ، والشكر له على جزيل فضله العميم ، ونتوسل إليه بالمصطفى النبى الكريم ، صلى الله وسلم عليه وعلى سائر الأنبياء والمرسلين ، أن يمن بفضله وهو البرّ الرحيم، لبيان حكم قراءة الفاتحة فى صلاة الجنازة، ليطمئنّ به من وفق للسعادة وللسيادة، بالحيازة بالنظر لدليل النافى للقراءة والمثبت لها لزوما وخطيراً ، ويدرى سرّ ذلك من رقا إلى النهاية بمعراج الدراية فكان أدرى ، وبموجب ما ورد يعمل احتياطاً ليحرز به أجراً ، وقد قال النافى لجواز قراءة الفاتحة فيها : إن مراعاة الخلاف مستحبة ، نصّ على ذلك فى كثير من المسائل المختلف فيها ، فكراهة القراءة مع القول بافتراضها لمجتهد ينفيها نظر من كان فطيناً فقيهاً ، ونذكر انشاء الله تعالى أمثلة منها لتزداد بها تنبيهاً .

قال جامعها الفقير حسن الشُّرُنْبلالى بلغه أحسن المعالى سميتها [النظم المستطاب لحكم القراءة فى صلاة الجنازة بأمّ الكتاب] ونقدم الكلام على حقيقة صلاة الجنازة على مذهب الامام الأعظم ، ونستطرد مذهب غيره بالدليل لكل على حسب تيسير العلى العظيم .

واعلم ان كل طالب عليه إمعان النظر ليصل به إلى أجلّ مقام كريم ، وما قصر عنه فهم المراد منه وإدراكه ، كان عليه التسليم والرجوع لمن هو أدرى ، وفوق كل ذى علم عليم [يوسف: ٧٦] ، والغاية المطلوبة بعد التعلم والتعليم ، القيام بما كلف به امتثالاً للأمر ورجاً للفوز بجنات النعيم ، وليس لمقلد إلا الإتباع والتفويض لإمامه وحسن إعتقاده فيه بترجيح إجتهاده فى أحكامه .

ولم أر نصا صريحاً مسنداً إلى الإمام فى كراهة قراءة الفاتحة وصلاة الجنازة ، غاية ما رأيته فى المبسوط وغيره : ولا يقرأ فى صلاة الجنازة بشيء من القرآن ، وذكر الشارح مقابلته بإفتراض الفاتحة عند الإمام الشافعى ، فاقتضى نفى اللزوم لا نفى الجواز وسنبينه إنشاء الله تعالى .

فاعلم أن حقيقة صلاة الجنازة ([1]) التكبيرات الأربع وهى أركانها والقيام والتكبيرة الأولى لها شبه بالتحريمة للدخول فى الصلاة والركنية لقيامها مقام ركعة ، والنية شرط ، وسننها الثناء فى الأولى ، والصلاة على النبى ﷺ فى الثانية ، والدعاء للميت البالغ العاقل بالمغفرة ولولى الصغير والمجنون فى

([1]) انظر : رد المحتار الشهير بحاشية ابن عابدين على الدر المختار ج١ ص٦٤٠ ومابعدها ، الهداية بشرح البناية للعينى ج٣ ص٢٠٨ ، فتح القدير لابن الهمام ج٢ ص٨٠ ، إمداد الفتاح شرح نور الإيضاح كلاهما للمصنِّف، ص٦١٦.

الثالثة ، وقيام الإمام بحذاء الصدر وترتيب الوضع فى الصلاة على جمع .

وشرآئطها : إسلام الميت ولو بالتبعية ، وغسله أو تيممه لعذر قبل دفنه ، وبعده يصلى بدونه على قبره ما لم ينفسخ ، ولا يشترط طهارة سريره ، ويشترط تقدمه وحضوره ، أو حضور أكثر بدنه ، أو نصفه مع رأسه ، ووضعه على الأرض كالصّلاة عليه ، إلا لعذر .

وأدابها : منها المشى خلفها ، والتأخر عنها بغير بعيد، والإتعاظ بها، والسكوت عن صوت بقراءة ، أو ذكر ، والإسراع بها ، وبتجهيزها بعد تيقن موتها بنحو تغير ، لإحتمال غشى ، ويكره رفع الصوت بقراءة وذكر ، ويذكر فى نفسه ، ولا يمشى عن يمينها ولا يسارها ، ولا يجلس قبل وضعها ، ولا يرجع بدون تعزية وليّها واستيذانه ولو دلالة ، وقبل دفنه إلاّ لعذر .

روى الكمال ابن الهمام رحمه الله تعالى (١) : قال النبى صلى الله عليه وسلَّم : « من عزى أخاه بمصيبة كساه الله من حلل الكرامة يوم القيامة » (٢) ، وقال النبى صلى الله عليه وسلَّم : « من عزى مصابا فله مثل اجره » (٣) ، وقال صلى الله عليه وسلَّم: « من عزى ثكلى كُسِي بُرداً (٤) في الجنة ». (٥)

---

(١) هو إمام الحنفية ، محمد بن عبد الواحد بن عبد الحميد إبن مسعود السيواسي الأصل ، الإسكندري ، ثم القاهري ، الحنفي ، المعروف بإبن الهمام (كمال الدين) إمام مشارك في الفقه والأصول والتفسير والحديث وأصوله وعلم الطبيعة والفرائض والحساب والتصوف والنحو والصرف والمعاني وغير ذلك .

ولد بالإسكندرية سنة ٧٩٠ ظنا ، وفي رواية ٧٨٨ ، أو ٧٨٩ هـ ، وقدم القاهرة ، ورحل إلى حلب وأقام بها مدة ، وجاور بالحرمين ، ثم كان شيخ الشيوخ بالخانقاه الشيخونية بمصر ، وكان معظما عند الملوك وأرباب الدولة ، وتوفي بالقاهرة في رمضان سنة ٨٦١ هـ .

من تصانيفه: شرح الهداية في فروع الفقه الحنفي وسماه فتح القدير للعاجز الفقير ، وصل فيه إلى أثناء الوكالة ، مختصر الرسالة القدسية بأدلتها البرهانية للغزالي ، المسايرة في العقائد المنجية في الآخرة ، التحرير في أصول الفقه ، وشرح بديع النظام الجامع بين كتابي البزدوي والأحكام لابن الساعاتى . وكُرَّاسة فى إعراب سبحان الله وبحمده سبحان الله العظيم ، وله مختصر فى الفقه سمَّاه زاد الفقير .

أنظر ترجمته فى:

شذرات الذهب ج ٩ ص ٤٣٧ – ٤٣٩ ، معجم المؤلفين ج ٣ ص ٤٦٩ – ٤٧٠ .

(٢) لم أجده بهذا اللفظ ، وروى ابن ماجة برقم = ١٦٠١ ما يقاربه معنًى ، وانفرد به ، ولفظه : ما من مؤمن يعزي أخاه بمصيبة إلا كساه الله سبحانه من حلل الكرامة يوم القيامة .

(٣) رواه بهذا اللفظ الترمذى فى الجنائز رقم = ١٠٧٣ ، وابن ماجة أيضا فى ما جاء فى الجنائز رقم = ١٦٠٢ .

(٤) وقع فى المخطوطة (بردين) وهو تحريف واضح ، والصحيح الموجود فى الأحاديث ما أثبتناه .

(٥) أخرجه الترمذى بهذا اللفظ عن أبى برزة ، وانفرد به ، رقم= ١٠٧٦، وقال: هذا حديثٌ غريبٌ وليس إسناده بالقوىّ.

وفى الحديث ([1]) ما معناه : « أول ما يتحف به المؤمن الغفران لمن صلى عليه ([2]) ، وللمصلى على الجنازة قيراط من الأجر ، وإن حضر دفنه كان له قيراطان كل مثل أُحُد ([3]) ، ومن حمل جنازة أربعين خطوة كفرت عنه أربعين كبيرة » ([4]) .

وباقى أحكامها مسطور فى كتب المذهب ، ولنرجع لما نحن بصدده من أمر قراءة الفاتحة فيها ، فعند الإمام الشافعى والإمام أحمد بن حنبل رحمهما الله تفترض الفاتحة والصلاة على النبى صلى الله عليه وسلَّم والدعاء .

ودار الأمر بين النص على عدم جواز القراءة والنص على كراهتها فى كلام أئمتنا ، وقد نصوا على استحباب مراعات الخلاف فى كثير من المسائل ، ولم أرَ نصاً قاطعاً للمنع مقتضياً لعدم جواز قراءة الفاتحة فى الجنازة .

ولم يتعرض فى الهداية ([5]) ومن تبعها ([6]) للقراءة لا نفياً ولا إثباتاً إلا بالإشارة ، وكذا لم يتعرض

([1]) هذا هو إقتباس بالمعنى من الأحاديث المتعددة ، سيأتى تخريجها .

([2]) جاء بمعناه الدارقطنى في الافراد عن ابن عباس: إن أول ما يتحف به المؤمن إذا دخل قبره أن يغفر لمن صلى عليه ، انظر : كنز العمال ج ١٥ ص ٥٩٥ ، رقم = ٤٢٣٥٣ .

([3]) لم أجده بهذا اللفظ ، وفى البخارى ما بمعناه : عن أبى هريرة رضي الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم « من شهد الجنازة حتى يصلي فله قيراط ، ومن شهد حتى تدفن كان له قيراطان ، قيل وما القيراطان ؟ قال مثل الجبلين العظيمين » . رقم = ١٣٢٥ ، وهكذا فى مسلم رقم = ٩٤٥ ، وهكذا فى الترمذى رقم = ١٠٤٠ ، وسنن أبى داؤد رقم = ١٦٠٣ ، وابن ماجة رقم = ١٥٣٩ ، واخرجه ايضا عن ثوبان رقم = ١٥٤٠ ، وأحمد فى مسنده رقم = ٩١٨٠ .

([4]) وجدت ما يقاربه معنىً فى المعجم الأوسط للطبرانى رقم = ٥٩٢٠ : عن أنس بن مالك قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من حمل جوانب السرير الأربع كفر الله عنه أربعين كبيرة. وقال فيه الطبراني : لا يُروى هذا الحديث عن انس بن مالك الا بهذا الاسناد ، تفرّد به على بن أبى سارة ، ولم يروه عن النبي ﷺ الا انس بن مالك . آهـ وذكره في كنز العمال ج ١٥ ص ٥٩٨ .

([5]) صاحب الهداية هو الإمام علي بن أبي بكر بن عبد الجليل الفرغاني المرغيناني ، الحنفي (برهان الدين ، أبو الحسن) فقيه ، فرضي ، محدث ، حافظ ، مفسر . توفى سنة ٥٩٣ هـ .

قال اللكنوى : كان إماماً ، فقيهاً ، حافظاً ، محدثاً ، مفسراً ، جامعاً للعلوم ، ضابطاً للفنون ، متقناً ، محققاً ، نظاراً ، مدققاً ، زاهداً ، ورعاً ، بارعاً ، فاضلاً ، ماهراً ، أصولياً ، أديباً ، شاعراً ، لم تر العيون مثله فى العلم والأدب ، وله اليد الباسطة فى الخلاف ، والباع الممتد فى المذهب . إنتهىٰ

من تصانيفه : شرح الجامع الكبير للشيباني ، بداية المبتدي ، الهداية ، وكفاية المنتهي شرحى بداية المبتدى ، التجنيس والمزيد ، ومختار الفتاوى. =

لها صاحب العناية (١) الشيخ الأجل الأكمل أكمل الدين (٢) وكذلك [الإمام] الهمام فخر الدين الزيلعى (٣) شارح الكنز (٤) واضرابهم ، وقال فى الإختيار (٥) ولو قرأ الفاتحة بنية الدعاء لا بأس به ، أما بنية التلاوة فمكروه . إنتهى

انظر ترجمته فى : سير أعلام النبلاء للذهبى ج ٢١ ص ٢٣٢ ، الفوائد البهية ص ١٤١ – ١٤٤ ، معجم المؤلفين ج ٢ ص ٤١١ .

(٢) انظر : الهداية بشرح البناية للإمام بدر الدين العينى الحنفى ج ٣ ص ٢١٦ .

(١) انظر : العناية فى شرح الهداية على هامش فتح القدير والكفاية ج ٢ ص ٨٥ .

(٢) صاحب العناية هو الإمام الهمّام ، البحر القمقام ، العلاّمة محمد بن محمد بن محمود بن أحمد البابرتي ، الرومي ، الحنفي ، أكمل الدين، فقيه ، أصولي ، فرضي ، متكلم ، مفسر ، محدث ، نحوي ، بياني .

قال اللكنوى فى الفوائد ص ١٩٥ : إمام ، محقق ، مدقق ، متبحر ، حافظ ، ضابط ، لم تر الأعين فى وقته مثله ، كان بارعا فى الحديث وعلومه ، ذا عناية باللغة ، والنحو ، والصرف ، والمعانى ، والبيان وغيرها .

ولد سنة بضع عشرة وسبعمائة ، ورحل إلى حلب فأقام بها مدة ، ثم قدم القاهرة ، وكان أرباب المناصب يعظمونه ، وتوفي بمصر في ١٩ رمضان سنة ٧٨٦ هـ ، وحضر السلطان فما دونه جنازته .

من تصانيفه الكثيرة : العناية في شرح الهداية في فروع الفقه الحنفي ، السراجية في الفرائض ، حاشية على الكشاف للزمخشري في التفسير ، شرح مشارق الأنوار النبوية من صحاح الأخبار المصطفوية للصغاني وسماه تحفة الأبرار في شرح مشارق الأنوار ، وشرح الفقه الأكبر المنسوب للإمام أبي حنيفة رضي الله عنه ، النكت الظريفة فى ترجيح مذهب الإمام أبى حنيفة .

أنظر ترجمته فى : الفوائد البهية ص ١٩٥ – ١٩٩ ، معجم المؤلفين ج ٣ ص ٦٩١ ، شذرات الذهب ج ٨ ص ٥٠٤ – ٥٠٥ ، إنباء الغمر بأنباء العمر ج ١ ص ٢٩٨ . مقدمة المحقق فى رسالة المؤلف (النكت الظريفة فى ترجيح مذهب الإمام أبى حنيفة) ص ٦ – ٧ ، وقد طبع هذه الرسالة بتحقيقى ، ولله الحمد والمنة .

(٣) هو الإمام عثمان بن علي الزيلعي ، فخر الدين الحنفى . قدم القاهرة ، وتوفي بها في رمضان سنة ٧٤٣ هـ .

من تصانيفه : شرح كنز الدقائق وسماه بتبيين الحقائق في عدة مجلدات ، شرح الجامع الكبير للشيباني ، شرح المختار للموصلي، وبركة الكلام على أحاديث الأحكام الواقعة في الهداية وسائر الكتب .

أنظر ترجمته فى : الفوائد البهية ص ١١٥ – ١١٦ ، معجم المؤلفين ج ٢ ص ٣٦٥ وص ٥٨٦ .

(٤) انظر : تبيين الحقائق شرح كنز الدقائق ج ١ ص ٢٤٠ – ٢٤١ .

(٥) أى فى كتاب (الإختيار لتعليل المختار) ، وهو تصنيف الإمام عبد الله بن محمود بن مودود ابن محمود، الموصلي مجد الدين، أبو الفضل، الفقيه الحنفى، ولد سنة ٥٩٩ وتوفي سنة ٦٨٣ ثلاث وثمانين وستمائة. له الاختيار شرح المختار. والمختار أيضاً تصنيفه، شرح الجامع الكبير للشيباني ، كتاب الفوائد ، وكلها فى الفقه الحنفى .

أنظر ترجمته فى : تاريخ الإسلام للإمام الذهبى ج ٥١ ص ١٤٥ – ١٤٦ ، الفوائد البهية ص ١٠٦ – ١٠٧ ، معجم المؤلفين ج ٢ ص ٢٩٥ – ٢٩٦ .

وفى المحيط (١) والتجنيس (٢) : لو قرأ الفاتحة بنية الدعاء فلا بأس به ، وإن قرأها بنية القراءة لا يجوز ، لأنها محل الدعاء دون القراءة . إنتهٰى ، وفى نفى الجواز بما ذكر تأمّل .

وفى معراج الدراية (٣) : ولا يقرأ الفاتحة وبه قال مالك ، وفى دعاء الإستفتاح للشافعى قولان : أحدهما : يسن كسائر الصلوات ، والثانى : لا يسن ، لأن هذه الصّلاة مبناها على التخفيف ، ولهذا لا ركوع فيها ولا سجود ولا قعود فيها ، وقراءة الفاتحة واجبة عنده ، وبه قال أحمد وداؤد .

لما روى جابر رضى الله عنه أنه عليه السّلام كان يقرأ فيها بأمّ القرآن ، وقرأ ابن عباس رضى الله عنهما الفاتحة وجهر بها ثم قال : عمداً فعلت ليعلم أنّه سنة ، (٤) وقال عليه الصلاة والسلام : صلوا كما رأيتمونى أصلى ، ولأنها صلاة وجب فيها القيام ، فيجب فيها القراءة كسائر الصلوات .

---

(١) إذا ذكر فى كتب الفقه الحنفى كتاب (المحيط) فالأكثر على أن المراد به كتاب (المحيط البرهاني) للإمام برهان الدين ، محمود بن أحمد بن عبد العزيز بن عمر بن مازه البخاري ، المتوفى سنة ٦١٦ هـ .
انظر : الفوائد البهية ١٨٩ – ١٩٠ – ١٩١ ، وص ٢٠٥ – ٢٠٧ ، الأعلام للزركلى ج ٧ ص ١٦١ ، معجم المؤلفين ج ٣ ص ٧٩٦ .

(٢) التجنيس والمزيد ، كتاب فى الفقه الحنفى لصاحب الهداية ، وقد طبع ولله الحمد قبل سنوات قليلة بعناية من المحققين فى كراتشى ، باكستان .
انظر : الفوائد البهية ص ١٤١ ، معجم المؤلفين ج ٢ ص ٤١١ .

(٣) معراج الدراية شرح للهداية للعلامة الكاكى رحمه الله . قال فى هدية العارفين ج ٢ ص ١٥٥ :
الكاكي : محمد بن محمد بن أحمد السنجاري ، قوام الدين ، الحنفي ، المعروف بالكاكي ، المتوفى سنة ٧٤٩ تسع وأربعين وسبعمائة . له من الكتب بنيان الوصول في شرح الأصول للبزدوي، جامع الأسرار في شرح المنار للنسفي في الأصول، عيون المذاهب في فروع الحنفية، الغاية في شرح الهداية للمرغناني، معراج الدراية في شرح الهداية للمرغناني، وغير ذلك. وقال على بن محمَّد بن الأثير الجزرى فى اللُّباب ج ١ ص ٤٥٨ :
السِّنجاري : بكسر السين المهملة وسكون النون وفتح الجيم ... ، هذه النسبة إلى مدينة سِنْجار ، وهى من بلاد الجزيرة ، ولد بها السلطان سنجر بن ملكشاه فسمى بإسم المدينة على عادة الأتراك . إنتهىٰ
قلت : لكن ذكر الياقوت فى وجه التسمية وجهاً آخراً ، قال فى المعجم ج ٣ ص ٢٦٢ ، عمود ١ :
ويقولون : إن سفينة نوح، عليه السلام، لما مرّت به نَطَحتْهُ ، فقال نوح : هذا سنُّ جبل جار علينا ، فسميت سنجار، ولستُ أحقّق هذا ، والله أعلم به ، إلا أن أهل المدينة يعرفون هذا صغيرهم وكبيرهم ويتداولونه . إنتهىٰ
انظر : الفوائد البهية ص ١٨٦ ، هدية العارفين ج ٢ ص ١٥٥ ، معجم المؤلفين ج ٣ ص ٦٢١ .

(٤) أخرج البخاري في الجامع الصحيح - كتاب الجنائز - باب قراءة فاتحة الكتاب على الجنازة رقم = ١٣٣ وأبو داود في السنن - كتاب الجنائز - باب ما يقرأ على الجنازة رقم = ٣١٩٨. والترمذي في الجنائز من الجامع - باب ما جاء في القراءة على الجنازة بفاتحة الكتابة - رقم = ١٠٢٧ ، وقال حسن صحيح . والنسائي في المجتبى =

ولنا : قول ابن مسعود رضى الله عنه أنه عليه السلام لم يوقت لنا فى الصّلاة على الجنازة دعاء ولا قراءة (١) ، كبّر ما كبّر الإمام واختر من الدعاء أطيبه ، وهكذا روى عن عبد الرحمٰن بن عوف رضى الله عنه وابن عمر رضى الله عنهما ، فإنهما قالا ليس فيها قرآءة شيء من القرآن .

وتأويل حديث جابر رضى الله عنه أنه ﷺ كان قرأ على سبيل الثناء لا على وجه القراءة .

وعنده لو قرأ الفاتحة على سبيل الثناء والدعاء لا يكفيه ، وقال الترمذى حديث جابر رضى الله عنه وابن عباس رضى الله عنهما اسناده ليس بقوى ، ولأن هذه ليست بصلاة حقيقة ، وإنما هى دعاء واستغفار للميت ، ولهذا ليس فيها أركان الصلاة ، وسميت بالصلاة لما قلنا أن الصلاة لغةً الدعاء ، واشتراط الطهارة واستقبال القبلة فيها لا يدل على كونها صلاة حقيقة كسجدة التلاوة ، كذا فى المبسوط ، (٢) إنتهت عبارة الدراية .

وأقول : جميع ما استدركه به إنما يفيد نفى افتراض قراءة الفاتحة ، وأما الكراهة فليس فيه إفادة كراهتها ، بل يفيد سنية قرائتها .

أمّا استدلاله لنفى القرآءة بقول ابن مسعود رضى الله عنه فلا يفيده ، لأنه إنما نفى التوقيت وسنذكر

= - كتاب الجنائز - باب الدعاء (٤/ ٧٤ ، ٧٥) . والبيهقى فى السنن الكبرى (٤/ ٣٨ ، ٣٩) كلهم من حديث طلحة صليت خلف ابن عباس رضي الله عنهما على الجنازة فقرأ الكتاب ثم قال لتعلموا أنها سنة . ومن حديث ابن عباس أيضاً أن النبي صلى الله عليه وسلم قرأ على الجنازة بفاتحة الكتاب أخرجه الترمذي في الجامع - كتاب الجنائز - باب ما جاء في القراءة على الجنازة بفاتحة الكتاب رقم = ١٠٢٦. وابن ماجه في السنن - كتاب الجنائز - باب ما جاء في القراءة على الجنازة رقم = ١٤٩٥. وإسناده ضعيف. ومن حديث أم شريك قالت : أمرنا رسول الله صلى الله عليه وسلم أن نقرأ على الجنازة بفاتحة الكتاب ، أخرجه ابن ماجه في السنن - كتاب الجنائز - رقم = ١٤٩٦. ومن حديث أم عفيف عن الطبراني في الكبير ، وكذا من حديث أسماء بنت يزيد ، راجع مجمع الزوائد للهيثمى (٣ / ٣٣) وعن أبي هريرة عند الطبراني في الأوسط - مجمع الزوائد - ومن حديث جابر عن الشافعي فى الأم (١/ ٢٣٦) والحاكم في المستدرك (١/ ٣٥٨). وفي أسانيدهم ضعف شديد. وغير ذلك.

تفصيل هذا التخريج ذكره المحقق فى التعليق على المبسوط للإمام السرخسى ، انظر : المبسوط (٢/ ١٠٢) .

(١) أخرج نحوه عبد الرزاق في المصنف رقم = (٦٤٣٦) وفي إسناده عثمان بن مطر وهو ضعيف ، لكن تابعه غيره عند ابن أبي شيبة في المصنف [(٧ / ٢٥٠) رقم = ١١٤٨٨] ، من حديث سعيد، وروى ابن أبي شيبة في المصنف نحوه من حديث جابر ، وفيه حجاج بن أرطاة وهو ضعيف وأبو الزبير وهو مدلس وقد عنعن. وعن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده عن ثلاثين من الصحابة نحوه. وكذا عن إبراهيم وعن الشعبي نحوه. فهذا كله يشهد بعضه لبعضه وإن كان لا يخلو أحدها من ضعف لكنه محتمل يقوى بعضه بعضاً .

(٢) انظر : المبسوط للإمام السرخسى رحمه الله (٢ / ١٠١) فما بعدها .

ان ابن مسعود رضى الله عنه قرأ فيها ، والراوى إذا فعل بخلاف ما روى .... ([1]) ، وهو ان لا يحتمل أن يكون مرادا من الخبر بوجه يسقط العمل به كما فى شرح المنار ، وعمله هنا لا يخالف ما رواه ، لأنه احتمل أن يكون مرادا من الخبر من وجه ، وهو هذا كذالك ، لأن فعله يحتمله مرويه وهو عدم التوقيت ، فثبت به جواز القراءة بل سنيتها ، فكيف يستدل به على نفى القراءة ؟

وأمّا ما رواه عن عبد الرحمٰن وابن عمر رضى الله عنهم ، فليس فيه نفى جواز القراءة ، فيحتمل أن يكون المنفى اللزوم لا الجواز .

وأمّا قوله : وتأويل حديث جابر رضى الله عنه ، فغير مسلم لأن التأويل بحمل القراءة على الثناء ، دعوىً لا دليل عليها ، لأن الثناء أمر مبطن لا يعلم إلا من الفاعل وهو الرسول صلى الله عليه وسلم ، والمتلوّ منه قرآن حقيقة لا يعدل عنها بدون صارف ، والسنية فعل الرسول صلى الله عليه وسلم ، فبهذا ثبت سنية قراءة الفاتحة لا نفى القراءة .

وأمّا قوله : وإنما هى دعاء واستغفار للميت ، الحصر غير مسلم ، لأنه لا يشترط للإستغفار والدعاء ما اشترط للصلاة على الميت ، ونفى الحقيقة نقول به ، لما أنها صلاة من وجه ، فيقرأ فيها لشبهها بالكاملة من وجه. ومما ينفى الحصر كيفية نيتها وهى أن ينوى الصلاة لله تعالى والدعاء للميت، فهى وإن لم تكن صلاة حقيقة كاملة فهى صلاة من وجه .

وأمّا قوله : ليس فيها أركان الصلاة ، المنفى كلّها لا بعضها ، فالقيام ركن اتفاقا ، والتحريمة فيها على اختيار الطحاوى رحمه الله تعالى ، وقيل محمد رحمه الله تعالى بركنية التحريمة وهو لا ينفى القراءة فيها .

وأمّا قوله : واشتراط الطهارة واستقبال القبلة فيها لا يدل على كونها صلاة حقيقة ، ليس نافياً لجواز القرآءة لأن المدعى ليس حقيقتها فينفيه ، بل كونها صلاة من وجه ، وليست سجدة التلاوة تماثلها ، لأنه يلزم القيام فى صلاة الجنازة ، ومتابعة الإمام ، وعدم التقدم عليه ، وسجدة التلاوة لا يشترط القيام فيها ، وإذا سجد تاليها لا يشترط متابعته ، ولا تقدمه حال السجود على السامعين ، على أنه لا يصح نفى القراءة فى الجنازة بالقياس على سجدة التلاوة ، لما أن تقليد الصحابى واجب ، وهو عبارة عن اتباعه فى قوله او فعله معتقدا للخفية من غير تأمل فى الدليل ، يترك به القياس لإحتمال السماع من النبى صلى الله عليه وسلم كما فى شرح المنار لإبن الملك . إنتهٰى

وهذا فيها ، ثم يصف الصحابى فعله بكونه من السنة ، فإنه إذا قال من السنة كذا يكون حكمه حكم

([1]) هناك بياض فى الأصل ولعل العبارة [والراوى إذا فعل بخلاف ما روى يبقي روايته] ، والله أعلم .

الرفع ، وقد وجدنا ذلك هنا بقول ابن عباس رضى الله تعالىٰ عنهما وفعله كما سنذكره انه قرأ الفاتحة وجهر بها .

وقال الكمال بن الهمام رحمه الله تعالى فى فتح القدير : (١) قالوا لا يقرأ الفاتحة إلا أن يقرأها بنية الثناء ، ولم تثبت القراءة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وفى موطأ مالك عن نافع عن ابن عمر رضى الله عنهم كان لا يقرأ فى الصلاة على الجنازة . (٢) إنتهٰى

وأقول : لفظة (قالوا) تذكر فيما فيه خلافه ، والمنفى يحتمل انه اللزوم وعدم قراءة ابن عمر لا ينفى الجواز ، ونفى ثبوت القراءة عن النبى صلى الله عليه وسلم إن أريد به لزومها ، فمسلم ، وإن أريد عدم ورودها أصلاً ، فسنذكر الدليل على ثبوتها عن النبى صلى الله عليه وسلم ان شاء الله تعالى .

وقال شارح القدورى الشيخ الإمام أبو نصر البغدادى رحمه الله (٣) : ليس فى صلاة الجنازة قراءة وقال الشافعى رحمه الله لا بدّ من قراءة الفاتحة لما روى ابن مسعود رضى الله عنه أنه قال ما اوجب لنا رسول الله صلى الله عليه وسلم فى صلاة الجنازة قولا ولا قراءة ، كبّر ما كبّر الإمام واختر من أطيب الكلام ما شئت ، ولأن القراءة لو وجبت فى صلاة الجنازة لتكرر وجوبها كسائر الصلوات .

فإن قيل : قال النبى صلى الله عليه وسلم : لا صلاة إلاّ بفاتحة الكتاب . (٤)

قيل له : المراد غير صلاة الجنازة ، بدليل أنه قال فى الخبر : يقرأ فيها بفاتحة الكتاب أو شيئا من القرآن . إنتهٰى

وأقول : إن قوله : ما اوجب لنا رسول الله صلى الله عليه وسلم ﷺ يفسّر ما تقدم عن ابن مسعود من قوله : لم يوقت لنا ، بنفى وجوب قراءة الفاتحة ، والخبر الذى رواه خيّره بين قراءة الفاتحة أو شيء من القرآن ، فلا ينفى للقراءة ، وتقدم إن ابن مسعود قرأ وفعله بين ما احتمله مرويه ، فبهذا يثبت جواز قراءة الفاتحة ، ولأن أدنى درجات عدم التوقيت الإباحة لا الكراهة ، كما أبيح من أطيب الكلام ما شاء، فقول الشيخ أبى نصر رحمه الله : ليس فى صلاة الجنازة قراءة ، المنفى به الوجوب لا الجواز .

وقال الإمام النسفى فى الكافى (٥): ولا يقرأ الفاتحة عقيب الأولى، خلافا للشافعى لأنّ ما هو ركن

---

(١) انظر : فتح القدير (٢ / ٨٥) .

(٢) انظر : الإستذكار لابن عبد البر (٨ / ٢٦١) .

(٣) هو الإمام أحمد بن محمد بن محمد ، أبو نصر ، الفقيه الحنفي ، المعروف بالأقطع ، تفقه على أبى الحسين أحمد القدورى وبرع فى الفقه وأتقن الحساب، من تصانيفه: شرح مختصر القدوري ، مات سنة أربع وسبعين وأربع مئة . انظر : الفوائد البهية (٤٠) ، الجواهر المضية (١ / ٣١١ – ٣١٢) ت = ٢٣٣ ، معجم المؤلفين (١ / ٢٩١) .

(٤) متفق عليه من حديث عبادة بن الصامت ، رواه البخارى (٧٥٦) ومسلم (٣٩٤) ، وانظر : عمدة القارى (٦ / ١٤) .

مفرد لم يشرع فيها قراءة شيء كسجدة التلاوة ، واعتبرها الشافعى ساير الصلوات .

وقد يقال المقيس عليه ليس صلاة أصلاً ، فلا يماثل صلاة الجنازة ، لأنها ذات أركان أربع والقيام فيها شرط لصحتها كما بيناه ، وعلمت أن فعل الصحابى يترك به القياس ، وقد جعلها فى الكافى صلاة من وجه بقوله بعد هذا : انه لا يصلى راكعا استحسانا ، لأنها صلاة من وجه لوجود التحريمة واستقبال القبلة وفى حكم القيام لتشارك سائر الصلوات ، فكما أن ترك التكبير والإستقبال يمنع الإعتداد بها ، فكذا ترك القيام . إنتهٰى كلامه

وهو يلزم القراءة كما لزم القيام لكونها صلاة من وجه ، فلا أقل من ثبوت جواز القراءة ، فقوله قبله : لم يشرع فيها قراءة ، إنما يسلم ان يكون المنفى به شرعية اللزوم لهذا المعنى الذى ذكره بعده .

وقول المحقق الكمال بن الهمام فيما تقدم : ولم تثبت القراءة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم لا ينفى جوازها .

ونقول بل ثبت القراءة عن النبى صلى الله عليه وسلم ، فالمنفى إنما يكون ثبوت اللزوم لا نفس القراءة إذ نفيها غير مسلم .

فإنى قد رأيت بخط أستاذى العلامة الشيخ الإمام محمد المجتهد الحنفى رحمه الله ([١]) على نسخة من شرح الشيخ الكمال ابن الهمام على الهداية ما صورته :

قد يستدل على القراءة فى الجنازة بعموم حديث لا صلاة إلا بفاتحة ، وعن أم شريك أمرنا رسول الله صلى الله عليه وسلم أن نقرأ على الجنازة بفاتحة الكتاب ، رواه ابن ماجة . ([٢]) وعن ابن عباس انه صلى على جنازة فقرأ بفاتحة الكتاب وقال لتعلموا انه من السنة ، رواه البخارى وصححه الترمذى ،

([٥]) هو عبد الله بن احمد بن محمود النسفي، الحنفي (حافظ الدين، أبو البركات) توفي سنة ٧١٠ في بلدة ايذج وهي كورة وبلد بين خوزستان وأصبهان .

من تصانيفه : عمدة العقائد في الكلام وشرحها وسماها الاعتماد، مدارك التنزيل وحقائق التأويل في التفسير، منار الانوار في اصول الفقه، الكافي في شرح الوافي، كلاهما – المتن والشرح - له ، وكنز الدقائق وغيرها .

انظر : الفوائد البهية (١٠١ – ١٠٢) ، الجواهر المضية (٢ / ٢٩٤ – ٢٩٥) ، معجم المؤلفين (٢ / ٢٢٨) .

([١]) هو أستاذ المؤلف العلامة المحبي محمد بن منصور بن ابراهيم بن سلامة ، الدمشقي ، الحنفي ، الشهير بالمحبي و: محب الدين ، و: شمس الدين ، توفي سنة ١٠٣٠ هـ . من تآليفه : شرح على الهداية .

وصنيع المصنف حيث ذكر مع اسمه (رحمه الله) يدل تقريباً على أنه كان ماتاً في وقت تصنيف الرسالة وهو سنة ١٠٦٥ كما مرّ في مقدمة التحقيق ص ٧ .

انظر : خلاصة الأثر (٤ / ٢٣١ – ٢٣٣) ، معجم المؤلفين (٣ / ٧٣٤) .

([٢]) باب ما جاء في القراءة علي الجنازة (١٤٨٥) .

وعن جابر انه عليه السلام كبر على جنازة أربعاً وقرأ بفاتحة الكتاب بعد التكبيرة الأولىٰ، وعن أبى أمامة بن سهل قال : من السنة أن يقرأ على الجنازة بفاتحة الكتاب ، رواها الشافعى فى مسنده .

وسنذكر أن قول الصحابى : من السنة كذا ، حكمه الرفع . وروى سعيد وابن المنذر كان ابن مسعود يقرأ على الجنازة بفاتحة الكتاب .

وقلت : وفيه عمل الراوى بخلاف ما روى من وجه فيعمل به كما تقدم . إنتهٰى

وعن عبد الله بن عمرو مثله ، رواه الأثرم ، وعن مجاهد : سألت ثمانية عشر صحابيا ، فقالوا : يقرأ ، رواه الأثرم، هكذا للشيخ قاسم فيما أظن . إنتهٰى ما رأيته بخط أستاذى رحمه الله تعالى.

قلت : وهذا ينظر به على ما قاله الكمال : لم يثبت القراءة من رسول الله صلى الله عليه وسلم ، لأن قول الصحابى أنه من السنة ، حكمه الرفع كما سنذكره ، وتقدم رواية جابر انه صلى الله عليه وسلم قرأ بفاتحة الكتاب بعد التكبيرة الأولىٰ.

وقال العلامة ابن الضياء شارح المجمع ([1]) : ولا نعين الفاتحة وعند الشافعى يقرأ الفاتحة ، يعنى لزوما لكون صلاة الجنازة صلاة من وجه ، فيتناولها قوله صلى الله عليه وسلم : لا صلاة إلا بفاتحة الكتاب ، وبه قال أحمد . وروى عن ابن عباس أنه صلى على جنازة فقرأ فيها بفاتحة الكتاب وجهر فيها وقال : إنما جهرت لتعلموا أنها سنة ، ذكره الترمذى وغيره .

ولنا ما روى عن ابن مسعود رضى الله عنه انه قال : ما وقت لنا رسول الله صلى الله عليه وسلم فى صلاة الجنازة قولا ولا قراءة ، كبّر ما كبّر الإمام واختر من أطيب الكلام ما شئت . إنتهٰى

قلت : وقدمنا ان ابن مسعود كان يقرأ على الجنازة بفاتحة الكتاب ، فالمنفى فى الرواية توقيت القراءة لا جوازها ، وفعله ليس من قبيل اسقاط العمل بما رواه ، لأنه ليس مخالفا من كل وجه ، بل ورد بيانا لما يحتمله ما رواه من عدم التاقيت لزوما . إنتهٰى

([1]) شارح المجمع ابن الضياء هو محمد بن أحمد بن محمد بن محمد بن سعيد ابن محمد العمري ، الصاغانى الأصل ، المكي ، الحنفي ، المفسر ، المحدث ، الفقيه ، الأصولى ، ويعرف بابن الضياء .

ولد بمكة في ٩ المحرم سنة ٧٨٩ ، ونشأ بها وتوفي بها في ذي القعدة سنة ٨٥٤.

من تصانيفه الكثيرة : المشرع في شرح المجمع (أي مجمع البحرين) في فروع الفقه الحنفي في أربع مجلدات ، البحر العميق في مناسك المعتمر والحاج إلى البيت العتيق، في ثلث مجلدات ، تنزيه المسجد الحرام عن بدع جهلة العوام في مجلد، تفسير القرآن ، وشرح على أصول البزدوي الحنفي .

انظر : الضوء اللامع (٩ / ٣٧ ، ٣٨) ت = ٢٠٠٤ ، طرب الأماثل بتراجم الأفاضل (٢٩٩) ت = ٣٦٣ ، معجم المؤلفين (٣ / ١٠٦ – ١٠٧) .

ثم قال ابن الضياء : قال ابن بطال : وممن كان لا يقرأ فى صلاة الجنازة وينكر عمر بن الخطاب ، وعلى ابن ابى طالب ، وابن عمر ، وأبو هريرة ، ومن التابعين : عطاء ، وطاووس ، وسعيد بن المسيب ، وابن سيرين ، وابن جبير ، والشعبى ، والحكم .

وقال مالك : قراءة القرآن فى صلاة الجنازة ليست بمعمول بها فى بلدنا ، وقول ابن عباس : أنها سنة ، سلمنا ذلك ، لكن لا نسلم أنها سنة النبى صلى الله عليه وسلم ، ألا يرى إلى قوله صلى الله عليه وسلم : من سنّ سنة حسنة فله أجرها وأجر من عمل بها إلى يوم القيامة ، وأمّا قوله صلى الله عليه وسلم : لا صلاة إلا بفاتحة الكتاب ، قلنا : لا نسلم أن مطلق الصلاة يدل على صلاة الجنازة ، لأنها صلاة مقيدة ، والمطلق لا يدل على المقيد .

ومن جهة النظر أنها لو كانت مسنونة لجازت قرائتها بعد كل تكبيرة ، كما جازت فى كل ركعة ، لأن كل تكبيرة بمنزلة ركعة ، وان قرأ الفاتحة بنية الدعاء جاز . إنتهت عبارة ابن الضيا رحمه الله .

وأقول : قدمنا قراءة ابن مسعود خلافا لما روى رايه يحتمله مروية .

وقوله : وممن كان لا يقرأ وينكر ، لم يذكر مفعوله ، فيحتمل ينكر الوجوب وبه نقول ، إنما الكلام فى الجواز .

وقول الإمام مالك : قراءة القرآن فى صلاة الجنازة ليست بمعمول بها فى بلدنا ، يحتمل نفى العمل وجوبا أو جوازا ، فلا يستدل به على المدعى .

وقول ابن الضيا : سلمنا قول ابن عباس أنها سنة ﷺ لا يكفى لإثبات المدعى وهو نفى القراءة ، لأنه سلم كونها سنة حسنة ، فأثبت جوازها ، ولكن هو يريد نفى سنيتها ومشروعيتها ويرد عليه ، ويثبت سنيتها قول المحقق ابن الهمام فى التحرير .

وقوله اى الصحابى : من السنة ، ظاهر عند الأكثر فى سنته عليه السلام ، كقول على رضى الله عنه : من السنة وضع الأكف على الأكف فى الصلاة تحت السرة ، رواه أبوداؤد وابن الأعرابى (١) . إنتهى

وكذا نص الحافظ العراقى رحمه الله (٢) بقوله :

قول الصّحابى (من السنة) أو نحو (أُمِرْنا) حكمه الرفع ولو
بعــد النبى قـــاله بأعـــصُر على الصحيح وهو قول الأكثر

---

(١) انظر : تخريج هذا الحديث مفصّلا في فتح المغيث ج ١ص ١٩٤ .

(٢) انظر : فتح المغيث (١ / ٨) البيتان (١٠٥ – ١٠٦) ، وانظر شرح السخاوى على هذين البيتين في (١ / ١٩٤) فما بعدها من فتح المغيث .

أى أكثر العلماء سواء قاله فى محل الإحتجاج أو لا ، تامر عليه غير النبى صلى الله عليه وسلم أم لا ، لأنه المتبادر إلى الذهن عند إطلاق هذه الألفاظ ، لأن مدلولها منه صلى الله عليه وسلم ، لأنه الشارع ومن غيره تبع له ، مع أن الظاهر أن مقصود الصحابى بيان الشرع .

ومقابل الصحيح الذى هو قول الأكثر انه لا يحكم كذلك بالرفع ، لإحتمال أنه من غير النبى صلى الله عليه وسلم كسنة البلد وسنة الخلفاء الراشدين وأمرهم ونهيهم ، فمحل الخلاف كما قال ابن دقيق العيد إذا كان الإجتهاد فى المروى مجال ، وإلا فحكمه الرفع قطعا ، كذا قاله شيخ الإسلام زكريا الأنصارى فى شرح ألفية العراقى رحمه الله تعالى ، فانتفى به حمل ابن الضيا قول الصحابى على أنه طريقة حسنة ، لأنه ليس الصحيح . وثبت على الصحيح سنة القراءة عن النبى صلى الله عليه وسلم بقول ابن عباس أنها سنة أى قراءة الفاتحة فى صلاة الجنازة ، ومع هذا قال فى شرح المنار لابن الملك وتقليد الصحابى واجب ، وهو عبارة عن اتباعه فى قوله أو فعله يعنى الذى لم يصفه بكونه من السنة فيجب تقليد الصحابى فيه ، ويعتقد المقلد حقيقته من غير تأمل فى الدليل ويترك به القياس لإحتمال السماع من النبى صلى الله عليه وسلم . انتهٰى

فهذا نص على وجوب اتباع ابن عباس رضى الله عنهما ولزومه فى حقيقة سنة قراءة الفاتحة فى صلاة الجنازة ، فكيف مع بيان ابن عباس وجه جهره بقراءة الفاتحة على الجنازة بانه فعل ذلك عمدا لتعلموا أنه من السنة ، فلا يعدل عنه لأنه نص من ابن عباس رضى الله عنهما فيوجب تقليده لأنه فعل ، وقال فلزمنا ذلك بقوله فى المنار : تقليد الصحابى واجب فى قوله وفعله المجرّد عن وصفه بانه من السنة ، فكيف وقد وصفه ابن عباس بأنه فعله عمدا ليعلموا أنه من السنة .

فبهذا ثبت سنية قراءة الفاتحة فى صلاة الجنازة بكلام أئمتنا فى أصول الفقه بوجوب تقليد الصحابى فكيف يحكم مع ذلك من كتب الفروع بكراهة قراءة الفاتحة فى صلاة الجنازة .

وقوله أى ابن الضيا : قلنا لا نسلم أن مطلق الصلاة فى قوله صلى الله عليه وسلم : لا صلاة إلاّ بفاتحة ، يدل على صلاة الجنازة ، لأنها صلاة مقيدة والمطلق لا يدل على المقيد . هذا القول من ابن الضيا لا يثبت مدعاه ولا ينفى جواز قراءة الفاتحة فى الجنازة ولو كانت ليست صلاة كاملة لأنها لها حكم الكاملة لزوما عند الشافعى رحمه الله ونقول بموجب الدليل جوازا .

وأمّا كون صلاة الجنازة مشروعة للدعاء للميت فلا يثبت لزوم قراءة الفاتحة فى كل تكبيرة ولا سنتها فى كل تكبيرة عند الشافعى فانتفى وجه النظر الذى قاله ابن الضيا .

فبهذا النص المذكور فى أصول الفقه عند أئمتنا لم نر وجها يقتضى كراهة الفاتحة فى صلاة الجنازة بل نصّهم ملزم سنيتها كما علمته .

وفى مبسوط شمس الأئمة السرخسى رحمه الله قال : ولا يقرأ فى صلاة الجنازة بشيء من القرآن ، وقال الشافعى رحمه الله يفترض قراءة الفاتحة ، وموضعه يعنى الأفضل عقيب تكبيرة الإفتتاح ، لقوله صلى الله عليه وسلم : لا صلاة إلا بقراءة الفاتحة ، وهذه صلاة بدليل اشتراط الطهارة واستقبال القبلة فيها ، وفى حديث جابر رضى الله عنه ان النبى صلى الله عليه وسلم كان يقرأ فى الصلاة على الجنازة بأم القرآن ، وقرأ ابن عباس فيها بالفاتحة وجهر ثم قال عمدا فعلت ليعلم أنه سنة .

ولنا حديث ابن مسعود قال : لم يوقت لنا فى الصلاة على الجنازة دعاء ولا قراءة كبّر ما كبّر الإمام واختر من الدعاء أطيبه ، وهكذا روى عن عبد الرحمن بن عوف وابن عمر أنهما قالا ليس فيها قراءة شيء من القرآن ، وتأويل حديث جابر انه كان قرأ على سبيل الثناء لا على وجه القراءة . انتهٰى

قلت : قدمنا أن التأويل غير مسلم إذ لا يعلم قصد الثناء إلا من التالى لأنه أمر مبطن والنبى صلى الله عليه وسلم قرأ قرآنا حقيقة والعمل بظاهر التلاوة لا يعدل عنه اتباعا لفعل النبى صلى الله عليه وسلم لأنه الشارع ، وأقل مراتب القراءة سنيتها ، وقد علمنا قول ابن عباس انه من السنة ، وعلمنا ان حكمه الرفع كما بيناه وقدمنا النص فى الأصول على وجوب اتباع الصحابى فى قوله وفعله الخالى عن وصفه بأنه من السنة ، وانه يترك به القياس ، فكيف مع وصفه بأنه من السنة ، وقدمنا ما رواه ابن ماجة عن أم شريك أمرنا رسول الله صلى الله عليه وسلم أن نقرأ على الجنازة بفاتحة الكتاب ، ورواية جابر ان النبى صلى الله عليه وسلم كبّر على جنازة أربعا وقرأ بفاتحة الكتاب بقدر التكبيرة الأولىٰ .

وما عن أبى أمامة قال : من السنة أن يقرأ على الجنازة بفاتحة الكتاب .

وما عن ابن مسعود انه كان يقرأ على الجنازة بفاتحة الكتاب .

وما عن ابن عمر مثله ، وما عن مجاهد سألت ثمانية عشر صحابيا فقالوا يقرأ ، فهذا كله مثبت سنة قراءة الفاتحة مع نص أئمتنا فى كتب الأصول على مثله فكيف تكون القراءة مكروهة أو غيرها جائزة مع ذلك كما نصّ عليه فى الفروع من كتب المذهب .

وقال فى النتف : وأما الصلاة على الجنازة أ هى صلاة على الحقيقة أم لا ؟ فان فى قول ه ص هى دعاء فى الحقيقة وليست بصلاة ، لأنه لا قراءة فيها ولا ركوع ولا سجود ، وفى قول ع هى صلاة على الحقيقة لعشرة علل فيها لأجل التكبير والتسليم واستقبال القبلة ويقدم الإمام واصطفاف القوم خلفه والطهارة والامتناع من الكلام ومابعة الإمام ورفع اليدين عند التكبيرة الأولى ، وتعارف اياها بالصلاة وأكّد ذلك قوله تعالى : وَلاَ تُصَلِّ عَلٰى اَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ اَبَدًا [التوبة : ٨٤] انتهٰى ، قلت : ويزاد عليها القيام وستر العورة ولزوم وقوف المصلى على الأرض ولزوم وضعها على الأرض بدون عذر .

وأما نفى القراءة فيها فهو لا ينفى جوازها بل لزومها ، وقال فى القنية : القراءة فى صلاة الجنازة وفى التكبيرة الأولى يجب التحميد ، ولو قرأ فيها الحمد لله جاز ، ولو كان ساكتا يجوز صلاته . انتهى ، فالمنفى لزوم القراءة لا جوازها ، انتهٰى ، وكتب فاضل تحت قوله : ولو قرأ فيها الحمد لله أى إلى اخر السورة جاز ، انتهٰى ، وهذا نص على جواز قراءة الفاتحة بكونها قرآنا ، وهو موافق لما علمته من كتب الأصول موافقا للسنة .

ومن الفروع التى نص فيها على استحباب مراعاة الخلاف كمسّ الفرج ومسّ الذكر والمرأة وأكل لحم جزور ، فيعاد بها الوضوء استحباباً ، وقهقهة خارج الصلاة والرجعة بالقول لإيجابه عند مجتهد وصيغة الإيجاب والقبول فى البياعات دون التفاضى ، فبذلك يستحب قراءة الفاتحة مراعاةً للخلاف المقتضى بطلان الصلاة بدون قرائتها مع موافقة كتب الأصول عندنا على سنيتها فلا يعدل عنه ، والله سبحانه الموفق بمنّه وكرمه ، هذا ما ذكرته لك واختر لنفسك ما يجلوا .

انتهٰى تأليفها فى شهر شعبان سنة خمسة وستين وألف (١٠٦٥) ، غفر الله له ولوالديه ولمشائخه ومحبّيه ولطف الله به . آمين ، آمين .

تمت الرسالة ، ولله الحمد والمنة

وتمت كتابتها بتاريخ

الاثنين ، ٠٨ جمادى الثانية ، ١٤٣٠ هجرى ق

